KARL MARX
DAS KAPITAL

דאס קאפּיטאל

קריטיק פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע

פון

קאַרל מארקס

ערשטער באַנד

איבערזעצט נאך ק. קאוטסקי'ס דייטשע פאָלקסאויסגאבע

פון דר. י. א. מעריסאָן.

ארויסגעגעבען פון דער

קראָפּאָטקין ליטעראַטור געזעלשאַפט.

ניו יאָרק, 1918.

אינהאלט

זיבעטער אבטייל

זייט

דער אנזאמלונג־פּראָצעס פון קאפּיטאל.

איינלייטונג — — — — — — — — — — — — — 889

21טער קאפּיטעל: איינפאכע רעפּראָדוקציאָן — — — — — 892

22טער קאפּיטעל: פערוואנדלונג פון מעהרווערטה אין קאפּיטאל — — — — — — — — — — — 914

1. קאפּיטאליסטישער פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס אויף א ברייטערן מאַסשטאב — — — — — — — — 914

2. די טעות'דיגע אויפפאסונג פון דער רעפּראָדוקציאָן מצד דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע — — — — 929

3. די צוטיילונג פון'ם מעהר־ווערטה אין קאפּיטאל און הכנסה. די אבסטינענץ־טעאָריע — — — — — 934

4. אומשטענדען, וועלכע בעשטימען דעם אומפאנג פון דער אקומולאציע — — — — — — — — — 947

5. דער אזוינגערופענער ארבייטס־פאָנד — — — — — 964

23טער קאפּיטעל: דאָס אלגעמיינע געזעץ פון דער קאפּיטאַליסטישער אקומולאציע — — — — — — — 971

1. די וואקסענדע נאָכפראגע אויף ארבייט־קראפט — 971

2. רעלאטיווע פערקלענערונג פון וואריאבלען קאפּיטאל 986

3. די אלץ־גרעסערע פּראָדוקציאָן פון א רעלאטיווער איבערבעפעלקערונג — — — — — — — — 1001

4. פערשיידענע עקזיסטענץ־פאָרמען פון דער רעלאטיווער איבערבעפעלקערונג — — — — — — 1021

זיבעטער אבטייל.

דער אַנזאַמלונג־פּראָצעס פון קאַפּיטאַל.

.5 אילוסטראציעס פון דעם אלגעמיינעם געזעץ פון דער קאפיטאליסטישער אקומולאציע — — — — — 1033

א) ענגלאנד פון 1846 ביז 1866 ; ב) די שלעכט־בעצאהלטע שיכטען פון דעם בריטישען אינדוס־טריעלען ארבייטער־קלאס ; ג) דאס וואנדער פאלק. די מינען־ארבייטער ; ד) די ווירקונג פון קריזיסען אויף דעם בעסט־בעצאהלטען ארביי־טער קלאס ; ה) דער בריטישער ערד־ארבייטער פראלעטאריאט ; ו) אירלאנד — — — — — — 1129

24טער קאפיטעל : די אזויגערופענע אורשפרינגליכע אקו־מולאציע — — — — — — — — — — — — 1130

.1 דער סוד פון דער אורשפרינגליכער אקומולאציע — 1130

.2 די עקספראפריאציע פון גרונד און באדען — — 1135

.3 בלוטיגע געזעצגעבונג אנטקעגען די עקספראפרי־אירטע — — — — — — — — — — — — 1162

.4 די ענטשטעהונג פון די קאפיטאליסטישע ארענדא־טארם — — — — — — — — — — — — 1175

.5 די צוריקווירקונג פון דער אגריקולטורעלער רעוואַ־לוציע אויף דער אינדוסטריע — — — — — — 1178

.6 די ענטשטעהונג פון דעם אינדוסטריעלען קאפי־טאליסט — — — — — — — — — — — 1186

.7 די היסטארישע טענדענץ פון דער קאפיטאליסטי־שער אקומולאציע — — — — — — — — 1203

25טער קאפיטעל : די מאדערנע טעאריע פון קאלאניזאציע 1209

רעגיסטער : א) נאמען־רעגיסטער — — — — — — 1225

ב) זאך־רעגיסטער — — — — 1238 ביז 1270

889

איינלייטונג.

די פערוואנדלונג פון א געלד־סומע אין פראָדוקציאָנס־מיטלען און ארבייט־קראפט איז די ערשטע בעוועגונג, וואָס א ווערטה־סכום, וועלכער דארף פונקציאָנירן אלס קאפיטאל, מאכט דורך. די בעוועגונג קומט פאָר אויפ'ן מארק, אין דער ספערע פון דער צירקולאציע.

די צווייטע פאזע פון דער בעוועגונג, דער פראָדוקציאָנס־פּראָצעס, איז אָבגעשלאָסען, אזוי באלד ווי די פראָדוקציאָנס־מיטלען זיינען פערוואנדעלט אין סחורה, וואָס איהר ווערטה שטייגט אריבער דעם ווערטה פון איהרע בעשטאנד־טיילען; ד. ה. זי ענטהאלט דעם ווערטה פון דעם לכתחילה־אויסגעלעגטען קאפּיטאל, מיט דער הוספה פון א מעהרווערטה.

אָט די סחורות מוזען דערנאָך ווידער אמאָל אריינגעוואָרפען ווערן אין דער ספערע פון דער צירקולאציע. דער צוועק איז זיי צו פערקויפען, צו רעאליזירן זייער ווערטה אין געלד, דאָס געלד צו פערוואנדלען פון דאָס ניי אין קאפיטאל, און אזוי נאָכאנאנד ווידער. אָט דער קרייז־לויף, וואָס מאכט דורך אלעמאָל דיזעלביגע כסדר־קומענדיגע פאזען, פאָרמירט די צירקולאציע פון קאפיטאל.

דער ערשטער תנאי פון דער אָנזאמלונג [פון נייעם קאפּיטאל] איז, אז דער קאפיטאליסט זאָל האָבען גע'פועל'ט צו פערקויפען זיינע סחורה, און זאָל דעם גרעסטען טייל פון'ם געלד, וואָס ער האָט אויף דעם אופן בעקומען, האָבען צוריק פערוואנדעלט אין קאפיטאל. עס ווערט אָנגענומען אין דער ווייטערדיגער אונטערזוכונג, אז דער קאפיטאל לויפט דורך זיין צירקולאציאָנס־פּראָצעס אויף א נאָרמאלען אופן. די גענויערע בעטראכטונג פון דעם דאָזיגען פּראָצעס ווערט איבערגעלאָזט פאר דעם צווייטען בוך. די רעאלע בעדינגונגען פון דער בענייאונג פון דער פראָדוקציאָן, דאָס

דריט עס, אז עס געלינגט דעם קאפּיטאַליסט צו פערקויפען די פּראָדוצירטע סחורה און צוריק צו פערוואַנדלען דאָס געלייזטע געלד
ין קאַפּיטאַל. ווייטער: די צוברעקלונג פון דעם מעהרווערטה אין פערשיידענע שטיקער מאַכט ניט קיין ענדערונג ניט אין זיין נאַטור, ניט אין די נויטווענדיגע בעדינגונגען, אונטער וועלכע ער ווערט אַן עלעמענט פון דער אָנזאַמלונג. וואָס פאַר אַ פּראָפּאָרציע פון'ם מעהרווערטה דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוצירער זאָל ניט פעסט האַלטען פאַר זיך, אָדער זאָל ניט אָבלאָזען פאַר אַנדערע, אין ערשטער ליניע נעהמט ער עס צו. פאָלגליך, דאָס וואָס מיר זיינען משער פאָרשטעלענדיג די אָנזאַמלונג, איז אַ השערה, וואָס ווערט אָנגענומען בעת איהר ווירקליכען פאָרקומען. פון דער אַנדער זייט, די צושפּאַלטונג פון'ם מעהרווערטה און די בעוועגונג פון דער צירקולאַציע, וואָס ברענגט עס ארויס, פערטונקלען די איינפאַכע גרונד־פאָרם פון דעם אָנזאַמלונג־פּראָצעס. זיין ריינער אַנאַליז פאָדערט דעריבער, מען זאָל פאָרלויפיג ניט אַכטען אויף די אַלע ערשיינונגען, וועלכע פערדעקען דעם אינערליכען שפּיעל פון זיין מעכאַניזם.

הייסט פון איהר ניט־אונטערבראָכענעם ווייטערן גאַנג, ווייזען זיך טיילווייז אַרויס ערשט אין דער צירקולאַציע, און טיילווייז קאָנען זיי ערשט בעהאַנדעלט ווערן נאָך דער אונטערזוכונג פון דעם צירקולאַציאָנס־פּראָצעס.

דאָס איז אָבער נאָך ניט אַלעס. דער קאַפּיטאַליסט, וועלכער פּראָדוצירט דעם מעהרווערטה, ד. ה. וועלכער פּומפּט דירעקט אַרויס פון די אַרבייטער ניט־בעצאָהלטע אַרבייט און פיקסירט עס אין סחורות, איז טאַקע אמת דער ערשטער אָנאייגנער, ער איז אָבער בשום אופן ניט דער לעצטער אייגענטימער פון דעם דאָזיגען מעהרווערטה. ער מוז זיך שפּעטער דערמיט טיילען מיט די קאַפּיטאַליסטען, וועלכע פיהרן דורך אַנדערע פונקציעס אין דער גאַנצער קאָמפּלעקציע פון דער געזעלשאַפטליכער פּראָדוקציאָן, מיט דעם גרונד־אייגענטימער א. אז. וו. דער מעהרווערטה צושפּאַלט זיך דעריבער אין פערשיידענע טיילען. זיינע אָבגעבראָכענע שטיקער קומען אָן צו פערשיידענע קאַטעגאָריען פון פּערזאָנען, און בעקומען פערשיידענע פאָרמען, אונאָנבהענגיקע איינע פון די אַנדערע, ווי פּראָפיט, צינז, מסחר־ריוח, גרונד־רענטע א. אז. וו. אָט די פערוואַנדעלטע פאָרמען פון דעם מעהרווערטה קאָנען ערשט בעהאַנדעלט ווערן אין דעם דריטען בוך.

מיר זיינען, הייסט עס, דאָ משער פון איין זייט, אַז דער קאַפּיטאַליסט, וואָס פּראָדוצירט די סחורה, פערקויפט זי פאַר איהר ווערטה, און שטעלען זיך ניט אָב בעת ער קעהרט זיך אום צום סחורה־מאַרק, ניט אויף די נייע פאָרמען, וואָס דער קאַפּיטאַל נעהמט אָן אין דער צירקולאַציאָן־ספערע, און ניט אויף די קאָנקרעטע בעדינגונגען פון דער רעפּראָדוקציאָן, וואָס זיינען איינגעהילט אין די דאָזיגע פאָרמען. פון דער אַנדער זייט בעטראַכטען מיר דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוצירער אַלס דעם אייגענטימער פון דעם גאַנצען מעהרווערטה, אָדער בעסער געזאָגט, אַלס דעם רעפּרעזענטאַנט פון אַלע, וואָס טיילען זיך מיט איהם אין דעם רויב. מיר בעטראַכטען, הייסט עס, די אָנזאַמלונג (די אַקומולאַציאָן) קודם אין אַבסטראַקט, ד. ה. ווי בלויז א מאָמענט [א דורכגאַנג־פּונקט אָדער פּאַוזע] פון דעם דירעקטען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס.

איבריגענס, אַזוי ווייט ווי עס קומט פאָר אַן אָנזאַמלונג, בע־

עקזיסטירט עס דאָס רוב אין נאַטוראַל־פאָרמען, וועלכע שליסען ממילא אויס די אינדיווידועלע קאָנזומציאָן.

האָט די פּראָדוקציאָן אַ קאַפּיטאַליסטישע פאָרם, מוז די רע־פּראָדוקציאָן אויך האָבען אַזאַ פאָרם. אַזוי ווי אין דעם קאַפּי־טאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן ערשיינט דער אַרבייט־פּראָצעס נאָר ווי אַ מיטעל פאַר דעם פערווערטונגס־פּראָצעס, אַזוי ערשיינט אויך די רעפּראָדוקציאָן נאָר ווי אַ מיטעל דעם אויסגעלעגטען ווערטה צו רעפּראָדוצירן אַלס קאַפּיטאַל, ד. ה. ווי אַ ווערטה, וואָס פערגרעסערט (פערווערטעט) זיך אַליין. די עקאָנאָמישע כאַראַק־טער־מאַסקע פון דעם קאַפּיטאַליסט איז פעסט צוגעקלעבט צו אַ מענשען נאָר דורכדעם, וואָס זיין געלד פונקציאָנירט נאָכאַנאַנד אַלס קאַפּיטאַל. אויב, צום ביישפּיעל, די אויסגעלעגטע געלד־סומע פון 100 פונט סטערלינג האָט זיך דאָס יאָהר פערוואַנדעלט אין קאַפּיטאַל און פּראָדוצירט אַ מעהרווערטה פון 20 פונט סט., מוז זי דאָס נעקסטע יאָהר און ווייטער ווידערהאָלען דיזעלביגע אָפּע־ראַציע. אַלס אַ פּעריאָדישער צו־וואוקס פון דעם קאַפּיטאַל־ווערטה, אָדער ווי אַ פּעריאָדישע פרוכט פון דעם פּראָצעס־דורכמאַכענדען קאַפּיטאַל, בעקומט דער מעהרווערטה די פאָרם פון אַ הכנסה, וואָס שטאַמט אָב פון דעם קאַפּיטאַל.[1]

ווען די דאָזיגע הכנסה דיענט דעם קאַפּיטאַליסט נאָר ווי אַ

[1] „די רייכע, וועלכע פערצעהרן די פּראדוקטען פון אנדערע מענשען'ס ארבייט, בעקומען זיי נאר דורך אקטען פון אויסטויש (פערקויפונגען פון סחורות). ווען זיי גיבען צוריק אונטער דער צייט זייער ערווארבענעם און אנגעזאמעלטען רייכטום, כדי צו ערווערבען דערמיט נייע פּראדוקטען, וועלכע עס ווילט זיך זיי האבען, זעהט עס אויס ווי זייערע רעזערוו־פאנדען וואלטען באלד געמוזט זיך אויסשעפּען. מיר האבען געזאגט, אז זיי ארבייטען ניט, און זיי קאנען טאקע גאר ניט ארבייטען; וואלט מען דעריבער געמיינט, אז זייער פריהערדינער רייכטום ווערט מיט יעדען טאג קלענער, און אזוי ווי עס בלייבט זיי גאר נימ איבער, קאנען זיי נאר ניט אנבאטען די ארבייטער אין אויסטויש פאר דאס , וואס זיי ארבייטען פאר זיי אויסשליסליך. . . . אין דער געזעלשאפטליכער ארדנונג אבער האט דער רייכטום בעקומען די קראפט צו רעפּראדוצירן זיך דורך פרעמדער ארבייט, וועלכע קאן יעדעס יאהר פערניכטעט ווערן און דער רייכער זאל דערפון ניט ארימער ווערן. די דאזיגע פרוכט איז די הכנסה, וואס שטאמט פון דעם קאפּיטאל.“ (זיסמאנדי „נייע פּרינציפּען פון דער פּאליטישער עקאנאמיע“ (פראנצויזיש), באנד I, ז. 81 און 82).

איין־און־צוואנציגסטער קאַפּיטעל.

איינפאַכע רעפּראָדוקציאָן.

וועלכע געזעלשאַפטליכע פאָרם דער פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס זאָל ניט האָבען, מוז ער זיין אָנהאַלטענד אָדער מוז פּעריאָדיש דורכמאַכען אַלעמאָל וויעדער דיזעלבינע שטאַדיען. אַזוי וועניג ווי אַ געזעלשאַפט קאָן אויפהערן צו קאָנזומירן, אַזוי וועניג קאָן זי אויפהערן צו פּראָדוצירן. בעטראַכט מען איהם אין זיין שטענדיגען צוזאַמענהאַנג און שטענדיגען פלוס פון זיין בענייאונג, איז דעריבער יעדער געזעלשאַפטליכער פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס אין דערזעלבינער צייט אַ רעפּראָדוקציאָנס־פּראָצעס.

די בעדינגונגען פון דער פּראָדוקציאָן זיינען אין דערזעלבינער צייט די בעדינגונגען פון דער רעפּראָדוקציאָן. קיין געזעלשאַפט קאָן ניט נאָכאַנאַנד פּראָדוצירן, ד. ה. רעפּראָדוצירן, אוואו זי זאָל ניט נאָכאַנאַנד צוריק פערוואַנדלען אַ טייל פון איהרע פּראָדוקטען אין פּראָדוקציאָנס־מיטלען אָדער עלעמענטען פון אַ נייער פּראָדוקציאָן. ווען אַלע איבעריגע אומשטענדען בלייבען דיזעלבינע, קאָן זי רעפּראָדוצירן אָדער אויפהאַלטען איהר רייכטום אויף דעמזעלבינען מאַסשטאַב נאָר דורכדעם, וואָס זי איז ממלא די פּראָדוקציאָנס־מיטלען — ד. ה. די ארבייטס־מיטלען, רויה־מאַטעריאַלען און הילף־שטאָפען, וואָס ווערן פערברויכט צום ביישפּיעל אין משך פון יאָהר — דורך אַ גלייכען סכום פון נייע ארטיקלען פון דעמזעלבינען סאָרט, וואָס ווערט אָבגעזונדערט פון דער יעהרליכער פּראָדוקטען־מאַסע און פון דאָס ניי פערקערפּערט אין דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס. אַ בעשטימטער סכום פון דעם יעהרליכען פּראָדוקט געהערט דעריבער צו דער פּראָדוקציאָן. אַזוי ווי עס איז לכתחילה בעשטימט פאַר דער פּראָדוקטיווער **קאָנזומציאָן,**

דעם פראָדוקט, וואָס דער ארבייטער אליין רעפּראָדוצירט שטענדיג, און וואָס קעהרט זיך שטענדיג אום צו איהם אין דער פאָרם פון׳ם ארבייט־לוין. אמת, דער קאפּיטאַליסט צאָה׳לט איהם דעם סחורה־ווערטה אין געלד. דאָס דאָזיגע געלד אָבער איז נאָר די פערוואנדעלטע פאָרם פון דעם ארבייט־פּראָדוקט, אָדער ריכטיגער, נאָר א טייל פון דעם ארבייט־פּראָדוקט. בעת דער ארבייטער פערוואנדעלט א טייל פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען אין א נייעם פּראָדוקט, צירקולירט אויפ׳ן מארק דער פּראָדוקט פון זיין פריהערדיגער ארבייט, וואו עס פערוואנדעלט זיך צוריק אין געלד. זיין ארבייט פון דער פאָריגער וואָך אָדער פון לעצטען האלבען יאָהר צאָהלט פאר זיין היינטיגער ארבייט אָדער פאר זיין ארבייט פון נעקסטען האלבען יאָהר. די אילוזיע, וואָס די געלד־פאָרם שאפט, פערשווינדט גלייך, וויבאלד מען בעטראכט, אָנשטאָט דעם איינצעלנעם קאפּיטאַליסט און דעם איינצעלנעם ארבייטער, דעם קאַפּיטאַליסטען־קלאַס און דעם ארבייטער־קלאַס. דער קאפּיטאַליסטישער קלאַס גיט דעם ארבייטער־קלאַס שטענדיג אין א געלד־פאָרם אָנווייזונגען אויף א טייל פון׳ם פּראָדוקט, וואָס דער לעצטער פּראָדוצירט און דער ערשטער נעהמט צו אלס זיין אייגענטום. די דאָזיגע אָנווייזונגען גיט דער ארבייטער פּונקט אזוי שטענדיג צוריק דעם קאפּיטאַליסטישען קלאַס, און אויף דעם אופן נעהמט ער אָב דעם טייל, וואָס קומט איהם, פון זיין אייגענעם פּראָדוקט. די סחורה־פאָרם פון׳ם פּראָדוקט און די געלד־פאָרם פון דער סחורה פערדעקען די טראנזאקציע.

דער וואריאבלער קאפּיטאַל איז דעריבער נאָר א בעזונדערע היסטאָרישע ערשיינונג־פאָרם פון דעם פאָנד פון לעבענס־מיטלען, אָדער ווי די ענגלענדער זאָגען, פון דעם ארבייט־פאָנד (labour fund) אונטער וועלכען זיי פערשטעהען נאַטירליך ניט א פאָנד (פאָרראט) פון ארבייט, נאָר א פאָנד פאר דער ארבייט. דאָס איז דער פאָרראט, וואָס דער ארבייטער בעדארף צו האָבען

פון דעם פארטינען פראדוקט." G. Ramsay, "An Essay on the Distribution of Wealth," Edinburgh, 1836, p 142.

„דער חלק אין דעם פראדוקט, וואס קומט צו דעם ארבייטער אונטער דער פארם פון ארבייטס־לוין." James Mill, "Elements of Political Economy," Paris 1823, p. 34.

קאָנזומציאָנס־פאָנד און זי ווערט פונקט אזוי פעריאָדיש פער־צעהרט, ווי ער בעקומט זי פעריאָדיש, דאַן, אויב די איבעריגע אומשטענדען בלייבען דיזעלביגע, קומט פאָר א איינפאַכע רעפּראָ־דוקציאָן. הגם אָט די רעפּראָדוקציאָן איז בלויז א ווידערהאָ־לונג פון דעם פּראָצעס פון פּראָדוקציאָן אויף דעמזעלביגען מאַס־שטאַב, דריקט אָבער ארויף אָט די בלויזע ווידערהאָלונג אָדער אָנגעהאַלטענקייט געוויסע נייע כאראַקטערען אויף דעם פּראָצעס, אָדער בעסער געזאָגט, זי לעזט אויף די שיין־כאראַקטערען, וואָס דער פּראָצעס בעזיצט אין זיין פעראיינצעלטען [ניט־אָנגעהאַלטע־נעם] גאַנג.

לאָמיר צוערשט בעטראַכטען יענעם טייל פון קאַפּיטאַל, וועל־כער ווערט אויסגעלעגט אין דער פאָרם פון ארבייטס־לוין — דעם וואַריאַבלען קאַפּיטאַל.

דער פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס ווערט איינגעלייטעט מיט דעם קויפען פון דער ארבייט־קראַפט אויף א בעשטימטער צייט; און אָט די איינלייטונג ווערט שטענדיג בענייט, אזוי גיך ווי דער פער־קויף־טערמין פון דער ארבייט ווערט פעליג און עס האָט זיך דער־מיט געענדיגט א בעשטימטע פּראָדוקציאָנס־פּעריאָדע, דהיינו א וואָך, א מאָנאט א. אז. וו. בעצאָהלט אָבער ווערט דער ארביי־טער ערשט נאָכדעם ווי זיין ארבייט־קראַפט האָט שוין געווירקט און רעאַליזירט אין סחורות איהר אייגענעם ווערטה, אזוי גוט ווי דעם מעהרווערטה. ער האָט, הייסט עס, פּראָדוצירט ניט נאָר דעם מעהרווערטה, וועלכען מיר בעטראַכטען דערווייל נאָר ווי דעם קאַפּיטאַליסט׳ס קאָנזומציאָנס־פאָנד [א פאָנד, וואָס דיענט פאַר די קאָנזומציאָנס־בעדערפנישען פון דעם קאַפּיטאַליסט], נאָר אויך דעם פאָנד, פון וואַנען ער אליין ווערט בעצאָהלט, דעם וואַ־ריאַבלען קאַפּיטאַל, איידער עס קומט איהם אָן צוריק אין דער פאָרם פון ארבייט־לוין; און מען בעשעפטיגט איהם אזוי לאַנג, ווי ער רעפּראָדוצירט שטענדיג דעם דאָזיגען פאָנד. דערפון נעהמט זיך די פאָרמולע פון די עקאָנאָמען, וואָס איז דערמאָנט געוואָרן אין 16טען קאַפּיטעל (פאָרמולע .II), וועלכע שטעלט ארויס דעם ארבייטס־לוין אלס חלק אין פּראָדוקט גופא.[2] עס איז א טייל פון

---

[2] „דער לוין דאַרף בעטראַכט ווערן פונקט ווי דער פּראָפיט אלס א טייל

אַלץ איינס ווי פריהער, פערנוצען די פּראָדוקציאָנס־מיטלען אלס פּראָדוקציאָנס־מיטלען און וועט אריבערטראָגען זייער ווערטה אויף דעם פּראָדוקט. אַ בעשטימטער טייל פון׳ם פּראָדוקט וועט אַלץ אזוי ווי פריהער אריינגעהן אין דער רעפּראָדוקציאָן. אָבער פונקט אזוי ווי די פאַנשטשיזנע נעהמט איצט אָן די פאָרם פון לוין־אר־בייט, אזוי אויך נעהמט אָן דער ארבייט־פאָנד, וואָס ווערט אַלץ איינס פּראָדוצירט און רעפּראָדוצירט פון דעם פויער, די פאָרם פון קאפּיטאל, וואָס דער עקס לאַנד־פּריץ לעגט פאר איהם אויס. דער בורזשואזער עקאָנאָם, וועמעס ענגער מוח קאָן ניט אָבטיילען די ערשיינונג־פאָרם פון דעם עצם, וואָס ערשיינט אין איהר, פער־מאכט די אויגען אויף דעם פונקט, אז אפילו נאָך ביי היינטיגען טאָג טרעט ארויס דער ארבייט־פאָנד אויף דער גאַנצער וועלט נאָר אויסנאהמסווייז אין דער פאָרם פון קאפּיטאל.[4]

אמת, דער וואריאבלער קאפּיטאל פערלירט דעם כאראקטער פון אַן אויסגעלעגטען ווערטה פון דעם קאפּיטאליסט׳ס אייגענעם פאָנד*[4] נאָר דאַן, ווען מיר בעטראַכטען דעם קאפּיטאליסטישען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס אין דעם שטענדיגען פלוס פון זיין בעניי־אונג. אָבער ער האָט דאָך וואו עס איז און ווען עס איז זיך געמוזט אָנפאַנגען. מוזען מיר ניט אָננעהמען, ארויסגעהענדיג פון אונזער ביז־איצטיגען שטאנדפּונקט, אז דער קאפּיטאליסט איז ווען עס איז אמאָל געוואָרן אַ געלד־בעזיצער דורך אַ וועלכער עס איז אור־שפּרינגליכער געלד־אָנזאמלונג, אונאָבהענגיג פון ניט־בעצאָהלטער פרעמדער ארבייט, אַ שטייגער אָבשפּאָרענדיג די הכנסה פון זיין אייגענער ארבייט, און האָט אויף דעם אופן געקאָנט ארויסטרעטען אויפ׳ן מארק ווי אַ קויפער פון ארבייט־קראַפט? מיר ווילען

---

[4] „די לעבענס־מיטלען פון די ארבייטער ווערן ניט אפילו אויף אַ פערטעל פון דער ערד אוואנסירט צו די ארבייטער דורך די קאפּיטאליסטען.” Richard Jones, "Text Book of Lectures on the Political Economy of Nations," 1852, p. 16.

*[4] „חנם דער אינדוסטריע־ארבייטער קריגט אוואנסירט זיין ארבייטס־לוין פון דעם מייסטער, פערארורזאכט ער איהם פאקטיש קיינע קאסטען ניט, היות ווי דער בעטרעף פון דעם דאזיגען לוין, צוזאמען מיט אַ פּראָפיט, ווערט איהם צוריק אומגעקעהרט אין דעם העכערן ווערטה פון דעם אויסגעארבייטען געגענשטאנד.” (A. Smith. "Wealth of Nations," book II. ch. 3.)

פאַר זיין זעלבסט־דערהאַלטונג און רעפּראָדוקציאָן, און וועלכען ער מוז אין אַלע סיסטעמען פון דער געזעלשאַפטליכער פּראָדוקציאָן שטענדיג אַליין פּראָדוצירן און רעפּראָדוצירן.*[2] דער אַרבייט־פאָנד קומט איהם אָן שטענדיג נאָר אין דער פאָרם פון צאָהלונג־מיטלען פאַר זיין אַרבייט, ווייל זיין אייגענער פּראָדוקט אין דער פאָרם פון קאַפּיטאַל דערווייטערט זיך שטענדיג פון איהם. אָבער די דאָזיגע ערשיינונג־פאָרם פון דעם אַרבייט־פאָנד ענדערט לגמרי ניט דעם פאַקט, אַז דער קאַפּיטאַליסט לעגט אויס פאַר'ן אַרבייטער דעם אַרבייטער'ס אייגענע רעאַליזירטע אַרבייט.[3]

לאָמיר נעהמען אַ פּויער אין פּאַנשטשיזנע. ער אַרבייט מיט זיינע אייגענע פּראָדוקציאָנס־מיטלען אויף זיין אייגענעם אַקער־פעלד צום ביישפּיעל 3 טעג אין דער וואָך. די אַנדערע 3 וואָכע־דיגע טעג אַרבייט ער פּאַנשטשיזנע אויף דעם פּריצישען גוט. ער רעפּראָדוצירט שטענדיג זיין אייגענעם אַרבייט־פאָנד, און אָט דער פאָנד נעהמט קיינמאָל ניט אָן לגבי איהם די פאָרם פון אַ צאָהלונג־מיטעל פאַר זיין אַרבייט, וואָס ווערט אויסגעלעגט פון אַ דריטער פּערזאָן. דערפאַר נעהמט אויך זיין ניט־בעצאָהלטע צוואַנג־אַרבייט קיינמאָל ניט אָן די פאָרם פון פרייוויליגער און בעצאָהלטער אַרבייט. ווען דער פּריץ זאָל מאָרגען צונעהמען דאָס אַקער־פעלד, די אַרבייט־פיה, די זריעה, קורץ דעם פּויער'ס פּראָדוקציאָנס־מיטלען, דאַן וועט אויסקומען דעם פּויער צו פערקויפען זיין אַרבייטקראַפט צום פּריץ. ווען די איבעריגע אומשטענדען בלייבען דיזעלביגע, וועט ער אויך ווייטער אַרבייטען 6 טעג אַ וואָך, 3 טעג פאַר זיך אַליין און 3 טעג פאַר דעם עקס־לאַנד־פּריץ, וועלכער איז איצט פערוואַנדעלט געוואָרן אין אַ לוין־קאַפּיטאַליסט. ער וועט,

---

*[2] דער וואַריאַבלער קאַפּיטאַל ווערט דאַ בעטראַכט נאָר אַלס פאָנד צו בעצאָהלען די לוין־אַרבייטער. מען ווייס, אַז אין דער ווירקליכקייט ווערט ער ערשט וואַריאַבעל אין דעם מאָמענט, ווען די אַרבייט־קראַפט, וואָס ער האָט געקויפט, פונקציאָנירט אין דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס. (נאָטע צו דער פראַנצויזישער אויסגאַבע.)

[3] „ווען קאַפּיטאַל ווערט פערווענדעט אויסצולעגען דעם אַרבייטער זיין לוין, איז ער גאָרנישט מוסיף צו דעם פאָנד פאַר דער אויפהאַלטונג פון דער אַרבייט." (קאַזענאָוו אין אַ נאָטע צו זיין אויסגאַבע פון מאַלטוס'עס „דעפיניציאָנס אין פּאָליטיקאַל עקאָנאָמיע", לאָנדאָן, 1853, ז. 22.)

ניט פערענדערט אין זיין גרויס, און א טייל דערפון — געביידען, מאשינען א. אז. וו. — איז שוין דא געוועזן בעת ער האט איינגע־פיהרט זיין געשעפט. אבער דא האנדעלט זיך וועגען דעם ווערטה פון דעם קאפיטאל און ניט וועגען זיינע מאטעריעלע בעשטאנד־טיילען. ווען איינער צעהרט אויף זיין פערמעגען, נעהמענדיג אויף זיך חובות, וועלכע זיינען גלייך צו דעם ווערטה פון דעם דאזיגען פערמעגען, דאן רעפרעזענטירט אקוראט דער גאנצער פערמעגען נאר דעם סך הכל פון זיינע חובות. פונקט אזוי, ווען דער קא־פיטאליסט האט פערצעהרט דעם עקוויוואלענט פון זיין אויסגעלעג־טען קאפיטאל, רעפרעזענטירט דער ווערטה פון דעם דאזיגען קא־פיטאל מעהר גארנישט ווי נאר דעם סך הכל פון דעם מעהרווערטה, וואס ער האט זיך אנגעאייגענט אונענטגעלטליך. קיין ברעקעל טייל פון זיין אלטען קאפיטאל עקזיסטירט שוין ניט מעהר.

שוין די אנגעהאלטענקייט פון דעם פראדוקציאנס־פראצעס אליין, אדער די איינפאכע רעפראדוקציאן, אינגאנצען אבגעזעהן פון אלע סארטען אקומולאציע, פערוואנדעלט אויף דעם אופן, נאך א קירצערער אדער לענגערער פעריאדע, נויטיגערווייז יעדען קא־פיטאל אין אקומולירטען קאפיטאל אדער אין קאפיטאליזירטען מעהרווערטה. אפילו ווען דער דאזיגער קאפיטאל איז געוועזן, בעת ער איז אריינגעטראטען אין דעם פראדוקציאנס־פראצעס, אן אייגענטום וואס דער אונטערנעהמער האט ערווארבען דורך פער־זענליכער ארבייט, ווערט ער דאך פריהער אדער שפעטער א ווערטה, וואס איז אנגעאייגענט געווארן אהן אן עקוויוואלענט, אדער א פערקערפערונג, סיי אין א געלד־פארם אדער אנאנדער פארם, פון אונבעצאהלטער פרעמדער ארבייט.

אין אנהויב פון אונזער אונטערזוכונג, אין פערטען קאפיטעל, האבען מיר געזעהן, אז כדי צו פערוואנדלען געלד אין קאפיטאל איז ניט גענוג וואס עס איז פאראן א סחורה־פראדוקציאן און א סחורה־צירקולאציע. דער געלד־בעזיצער מוז אפריהער געפינען אויפ׳ן מארק אנדערע מענשען, וועלכע זיינען פריי, אבער זיינען געצוואונגען צו פערקויפען זייער ארבייט־קראפט, ווייל זיי הא־בען קיין אנדער זאך ניט וואס צו פערקויפען. די צושיידונג צווי־שען דעם ארבייט־פראדוקט און דער ארבייט גופא; צווישען איין קאטעגאריע פערזאנען, וועלכע האבען אין זייער רשות אלץ וואס

פארלויפיג אננעהמען אט די לעזונג פון'ם פראבלעם, וואס מיר וועלען גענויער בעטראכטען אין דעם קאפיטעל וועגען דער אור־שפרינגליכער אנזאמלונג.

ווי די זאך איז, די אנגעהאלטענקייט אליין פון דעם קאפי־טאליסטישען פראדוקציאנס־פראצעס, אדער די איינפאכע רעפ־ראדוקציאן, איז גורם נאך אנדערע זאנדערבארע ענדערונגען, וועל־כע בעריהרן ניט נאר דעם וואריאבלען קאפיטאל, נאר דעם גאנצען קאפיטאל.

אויב א קאפיטאל פון 1000 פונט סט. שאפט פעריאדיש, צום ביישפיעל יעהרליך, א מעהרווערטה פון 200 פונט סט., און אויב דער דאזיגער מעהרווערטה ווערט יעהרליך פערצעהרט, דאן איז קלאר, אז נאך א פינף־יאהריגער ווידערהאלונג פון דעמזעלביגען פראצעס איז די סומע פון דעם פערצעהרטען מעהרווערטה $=200\times5$, אדער גלייך צו דעם לכתחילה־אויסגעלעגטען קאפיטאל־ווערטה פון 1000 פונט סט. ווען דער יעהרליכער מעהרווערטה וואלט נאר טיילווייז פערצעהרט געווארן, צום ביישפיעל נאר אויף א העלפט, וואלט דערזעלביגער רעזולטאט ארויסגעקומען נאך א צעהן־יאהריגער ווידערהאלונג פון דעם פראדוקציאנס־פראצעס, ווארים $10\times100=1000$. הכלל: דער אויסגעלעגטער קאפיטאל־ווערטה, דיווידירט דורך דעם יעהרליך־פערצעהרטען מעהרווערטה, גיט די צאהל יאהרען אדער די צאהל רעפראדוקציאנס־פעריאדען, ביים סוף פון וועלכע דער לכתחילה־אויסגעלעגטער קאפיטאל איז פערצעהרט געווארן פון דעם קאפיטאליסט און בכן פערשוואונדען געווארן.

וואס דער קאפיטאליסט שטעלט זיך פאר, אז ער פערצעהרט דעם פראדוקט פון דער פרעמדער, אונבעצאהלטער ארבייט — דעם מעהרווערטה — און ריהרט ניט אן דעם אורשפרינגליכען קא־פיטאל־ווערטה, קאן לחלוטין ניט ענדערן דעם פאקט. ווען עס לויפט אב א געוויסע צאהל יאהרען איז דער קאפיטאל־ווערטה, וואס ער האט פערמאגט, גלייך צו דער סומע מעהרווערטה, וואס ער האט זיך אנגעאייגענט אהן אן עקוויוואלענט אין משך פון דער־זעלביגער צאהל יאהרען, און די ווערטה־סומע, וואס ער האט פער־צעהרט, איז גלייך צו דעם אורשפרינגליכען קאפיטאל־ווערטה.

עס איז אמת, ער האט אין האנד א קאפיטאל, וואס האט זיך

דוצירט די ארבייט־קראפט פונקט אזוי בעשטענדיג אלס א סוביעקטיווען, פון איהרע אייגענע מאטעריאליזירונגס־ און פערווירקליכונגס־מיטלען אָבגעטרענטען, אבסטראקטען רייכטום־קוואל, וואָס עקזיסטירט אין דער בלויזער לייבליכקייט פון דעם ארבייטער — קורץ, ער פּראָדוצירט דעם ארבייטער אלס לוין־ארבייטער.[6] אָט די בעשטענדיגע רעפּראָדוקציאָן אָדער פעראייביגונג פון דעם ארבייטער איז דאָס איינציגע סינע קווא נאָן [דער לעבענס־בעדינג] פון דער קאפּיטאליסטישער פּראָדוקציאָן.

דעם ארבייטער'ס קאָנזומציאָן איז פון א טאָפּעלטען סאָרט. בעת דעם פּראָדוצירן קאָנזומירט ער דורך זיין ארבייט פּראָדוקציאָנס־מיטלען און פערוואנדעלט זיי אין פּראָדוקטען, וועלכע האָבען א העכערן ווערטה איידער דער אויסגעלעגטער קאפּיטאל. דאָס איז זיין פּראָדוקטיווע קאָנזומציאָן. זי איז אין דערזעלביגער צייט א קאָנזומציאָן פון זיין ארבייט־קראפט דורך דעם קאפּיטאליסט, וועלכער האָט זי געקויפט. פון דער אנדער זייט גיט אויס דער ארבייטער דאָס אָבגעצאָהלטע געלד פאר דעם קויף פון דער ארבייט־קראפט אויף לעבענס־מיטלען, דורך וועלכע ער דערהאלט זיין לעבען און רעפּראָדוצירט זיך. דאָס איז זיין אינדיווידועלע, פּערזענליכע קאָנזומציאָן. דעם ארבייטער'ס פּראָדוקטיווע און אינדיווידועלע קאָנזומציאָן זיינען פאָלגליך לגמרי פערשיידען. אין איין פאל האנדעלט ער ווי די בעוועגענדע קראפט פון קאפּיטאל און געהערט דעם קאפּיטאליסט; אין דעם אנדערן געהערט ער זיך אליין און טהוט אָב אינדיווידועלע לעבענס־אקטען אויסערהאלב דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס. דער רעזולטאט פון דאָס ערשטע איז דאָס לעבען פון קאפּיטאליסט, פון דאָס אנדערע — דאָס לעבען פון דעם ארבייטער גופא.

בעטראכטענדיג דעם ארבייט־טאָג [אין אכטען קאפּיטעל] און

[6] „עס איז פאקטיש אמת, אז א ניי־איינגעפיהרטע מאנופעקטור בעשעפטיגט א סך ארימע לייט; זיי הערן אבער קיינמאל ניט אויף צו זיין ארימע לייט, און דער ווייטערדינגער דויער פון דער מאנופעקטור שאפט נאך א סך נייע." (Reasons for a limited Exportation of Wool, London 1777, p. 37.) „דער „פארמער" בעהויפטעט איצט גאנץ אונזיניג, אז ער האלט אויס די ארימע. אין דער ווירקליכקייט האלטען זיי זיך אויף אין עלענד." ("Reasons for the late Increase in the Poor Rates etc." London 1777, p. 37.)

עס פאָדערט זיך כדי די ארבייט זאָל זיך רעאַליזירן, און אַנאַנדער קאַטעגאָריע פּערזאָנען, וואָס זייער גאַנצעס האָב און גוטס בע־שרענקט זיך אויף זייער אייגענער ארבייט־קראַפט — אָט דאָס איז, הייסט עס, געווען די פאַקטיש געגעבענע גרונדלאַגע, דער ארויס־גאַנג־פּונקט פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס.

דאָס אָבער וואָס איז אין אָנפאַנג געווען דער ארויסגאַנג־פּונקט, ווערט שפּעטער, א דאנק דער איינפאַכער רעפּראָדוקציאָן, א רעזולטאַט, וועלכער בעגייט זיך אַלעמאָל וויעדער אַליין. פון איין זייט פערוואַנדעלט נאָכאַנאַנד דער פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס דעם מאַטעריעלען רייכטום אין קאַפּיטאַל און גענוסמיטלען פאַר דעם קאַפּיטאַליסט. פון דער אַנדער זייט קומט דער ארבייטער שטענ־דיג ארויס פון דעם פּראָצעס ווי ער איז אין איהם אריינגע־טרעטען — דער פּערזענליכער קוואַל פון רייכטום, אָבער נאַקעט פון אַלע מיטלען צו פערווירקליכען דעם דאָזיגען רייכטום פאַר זיך. אַזוי ווי פאַר זיין אריינטרעטען אין דעם פּראָצעס איז זיין אייגע־נע ארבייט געוואָרן פאַרפרעמדט פון איהם אַליין, איז אָנגעאייגענט געוואָרן פון דעם קאַפּיטאַליסט און פערקערפּערט געוואָרן אין דעם קאַפּיטאַל, מאַטעריאַליזירט זי זיך שטענדיג בעת דעם פּראָצעס אין א פרעמדען פּראָדוקט. אַזוי ווי דער פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס איז אין דערזעלביגער צייט דער קאָנזומציאָנס־פּראָצעס פון דער אר־בייט־קראַפט דורך דעם קאַפּיטאַליסט, פערוואַנדעלט זיך נאָכאַנאַנד דעם ארבייטער׳ס פּראָדוקט ניט נאָר אין סחורה, נאָר אין קאַפּי־טאַל: אין א ווערטה, וואָס זויגט אויס די ווערטה־בעשאַפענדע קראַפט, אין לעבענס־מיטלען, וועלכע קויפען מענשען, אין פּראָדוק־ציאָנס־מיטלען, וואָס בעשעפטיגען די פּראָדוצירער.[5] דער אר־בייטער גופא פּראָדוצירט דעריבער שטענדיג דעם אָביעקטיווען רייכטום אלס קאַפּיטאַל — א מאַכט, וואָס איז איהם פרעמד, וואָס בעהערשט און עקספּלואַטירט איהם; און דער קאַפּיטאַליסט פּראָ־

---

[5] „דאָס איז א בעזונדערס מערקווירדיגע אייגענשאַפט פון דער פּראָדוק־טיווער קאָנזומציאָן. וואָס עס ווערט פּראָדוקטיוו קאָנזומירט איז קאַפּיטאַל, און עס ווערט קאַפּיטאַל דורך דער קאָנזומציאָן.“ (דזשיימס מילל, „עלעמענט ד׳עקאָנאָמיע פּאָליטיק“, פראַנצ. איבערזעצונג, פּאַריז 1823, ז. 242.) דזשיימס מילל איז אָבער קיינמאָל ניט געפאַלען אויף דעם שפּור פון דער דאָזיגער „בעזונדערס מערקווירדיגער אייגענשאַפט.“

ציאָן פון דעם ארבײטער קלאַס א צוריק־פערװאַנדלונג פון די לע־בענס־מיטלען, װאָס זײנען אױסגעגעבען געװאָרן פון קאַפּיטאַל פאַר ארבײט־קראַפט, אין ארבײט־קראַפט, װאָס קאָן פון דאָס נײ עקס־פּלואַטירט װערן פון קאַפּיטאַל. זי איז די פּראָדוקציאָן און רע־פּראָדוקציאָן פון דעם קאַפּיטאַליסט׳ס נױטיגסטען פּראָדוקציאָנס־מיטעל — פון דעם ארבײטער גופא. דעם ארבײטער׳ס אינדיװי־דועלע קאָנזומציאָן בלײבט, הײסט עס, א מאָמענט [ד. ה. א פאַק־טאָר] פון קאַפּיטאַל׳ס פּראָדוקציאָן און רעפּראָדוקציאָן בכלל (אים גראָסען אונד גאַנצען), סײ זי קומט פאָר אין דעם ארבײט־פּלאַץ אָדער דרױסען פון איהם, סײ אינערהאַלב אָדער אױסערהאַלב פון דעם ארבײט־פּראָצעס — פּונקט אַזױ װי די רײניגונג פון דער מא־שין איז אַזאַ מאָמענט, סײ דאָס װערט געטהאָן בעת דעם ארבײט־פּראָצעס אָדער אין בעשטימטע הפסקות פון דעם דאָזיגען פּראָצעס.

דאָס, װאָס דער ארבײטער פיהרט דורך זײן אינדיװידועלע קאָנזומציאָן צוליעב זיך אַלײן און ניט צוליעב דעם קאַפּיטאַליסט, האָט מיט דער זאַך גאָרניט צו טהאָן. אַזױ, למשל, איז דער קאָנ־זום פון דעם לאַסט־פיה ניט קײן װעניגער־נױטװענדיגער מאָמענט פון דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, צוליב דעם װאָס עס האָט אַלײן א הנאה בעת עס פרעסט. די שטענדיגע דערהאַלטונג און רעפּראָ־דוקציאָן פון דעם ארבײטער־קלאַס בלײבט א שטענדיגער בעדינג פאַר דער רעפּראָדוקציאָן פון קאַפּיטאַל. דער קאַפּיטאַליסט קאָן רוהיג איבערלאָזען די ערפילונג פון די דאָזיגע נױטען צו דעם אר־בײטער׳ס אינסטינקט פון זעלבסט־דערהאַלטונג און פאָרטפּלאַנ־צונג. ער זאָרגט זיך נאָר ארונטערצודריקען זײער אינדיװידועלע קאָנזומציאָן װי װײט מעגליך צו דאָס נױטװענדיגסטע, און ער איז אַזױ װײט פון יענער מערב־אמעריקאַנישער גראָבקײט, װעלכע צװינגט דעם ארבײטער צו פערצעהרן די קרעפטיגערע אַנשטאָט די װעניגער־קרעפטיגע נאַהרונגס־מיטלען, כרחוק מזרח ממערב.[8]

[8] „די ארבײטער אין די מינען פון מערב־אמעריקאַ, װאָס זײער טעגליכע ארבײט (אפשר די שװערסטע אין דער װעלט) בעשטעהט אין ארױפטראַגען אויף די פּלײצעס א משא מעטאַל, װאָס װעגט פון 180 ביז 200 פונט, פון א טיעפעניש פון 450 פוס, לעבען נאָר אויף ברױט און בעבלעך. זײ װאָלטען פאַרגעצױגען צו נעהרן זיך אויף ברױט אַלײן, אָבער זײערע בעלי בתים, װעלכע האָבען אױסגעפונען, אַז אויף ברױט אַלײן קאָנען זײ ניט אַזױ שטאַרק

די מאַשינעריע און גרויס־אינדוסטריע [אין דרייצעהנטען קאַפּי־טעל] האָט זיך באמת אַרויסגעוויזען אין צאָהלרייכע ביישפּיעלען, אַז דער אַרבייטער איז אָפט געצוואונגען צו מאַכען זיין אינדיווי־דועלע קאָנזומציאָן פאַר אַ בלויז־צופעליגען צווישען־פאַל פון דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס. אין דעם דאָזיגען פאַל טהוט ער זיך אַריין לעבענס־מיטלען, כדי צו האַלטען זיין אַרבייט־קראַפט אין גאַנג — פּונקט ווי מען גיט דער דאַמפּף־מאַשין קויהלען און וואַסער, און דעם ראָד אויל. זיינע קאָנזומציאָנס־מיטלען זיינען דאַן בלויז קאָנזומציאָנס־מיטלען פון אַ פּראָדוקציאָנס־מיטעל, זיין אינדיווי־דועלע קאָנזומציאָן איז דירעקט אַ פּראָדוקטיווע קאָנזומציאָן. דאָס אָבער ערשיינט אַלס אַ ניט־פונדאַמענטאַלער מיסברויך פון דעם קאַ־פּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס.[7]

אַנדערש זעהט אויס די זאַך, אַזויבאַלד ווי מיר בעטראַכטען ניט דעם איינצעלנעם קאַפּיטאַליסט און דעם איינצעלנעם אַרביי־טער, נאָר דעם קאַפּיטאַליסטישען קלאַס און דעם אַרבייטער־קלאַס: ניט פעראיינצעלטע פּראָדוקציאָנס־פּראָצעסען, נאָר דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס אין זיין פלוס און אין זיין געזעלשאַפטליכען אומפאַנג.

ווען דער קאַפּיטאַליסט בייט אויס אַ טייל פון זיין קאַפּיטאַל אויף אַרבייט־קראַפט, פערגרעסערט ער דערמיט דעם ווערטה (פער־ווערטעט) פון זיין גאַנצען קאַפּיטאַל. אָבער דערמיט איז נאָך ניט געענדיגט. ער דער׳הרג׳עט צוויי פליגען מיט איין קלאַפּ. ער פּראָפּיטירט ניט נאָר פון דאָס, וואָס ער בעקומט פון דעם אַר־בייטער, נאָר אויך פון דאָס, וואָס ער גיט איהם.

דער אויסגעגעבענער קאַפּיטאַל אין דעם אויסטויש פאַר אַר־בייט־קראַפט ווערט אויסגעטוישט פון דעם אַרבייטער־קלאַס אויף לעבענס־מיטלען, וועלכע דיענען דורך זייער קאָנזומציאָן צו רעפּ־ראָדוצירן דעם אַרבייטער׳ס מוסקולען, נערוועו,ביינער, מאַרך א. אז וו. און צו שאַפען נייע אַרבייטער. אין די גרעניצען פון דאָס אבסאָלוט־נויטווענדיגע איז דעריבער די אינדיווידועלע קאָנזומ־

[7] ראָססי וואָלט ניט אַזוי שטאַרק געדרש׳נט אַנטקעגען אָט דעם פּונקט, ווען ער וואָלט ווירקליך אַריינגעדרונגען אין דעם סוד פון דער „פּראָדוקטי־ווער קאָנזומציאָן.“

פון א געזעלשאפטליכען שטאנדפונקט איז דעריבער דער אר־בייטער־קלאס, אפילו אויסערהאלב דעם דירעקטען ארבייט־פראָ־צעס, פונקט אזוי פיעל אן אנגעהעריגער פון קאפיטאל, ווי דער טויטער ארבייט־אינסטרומענט. אפילו זיין אינדיווידועלע קאָנ־זומציאָן איז אין געוויסע גרעניצען נאָר איין מאָמענט פון דעם רעפּראָדוקציאָנס־פּראָצעס פון קאפיטאל. דער פּראָצעס אָבער גיט אכטונג, אז די דאָזיגע זעלבסט־בעוואוסטע פּראָדוקציאָנס־אינסט־רומענטען זאָלען ניט אוועקלויפען, דערמיט וואָס ער רוקט שטענדיג איבער זייער פּראָדוקט פון זייער פּאָליוס צו דעם אנטקעגענדיגען פּאָליוס פון קאפיטאל. די אינדיווידועלע קאָנזומציאָן זאָרגט פון איין זייט פאר איהר אייגענער דערהאלטונג און רעפּראָדוקציאָן, פון דער אנדער זייט, דורך דער פארניכטונג פון די לעבענס־מיטלען — פאר איהר שטענדיגען ווידער־ערשיינען אויף דעם ארבייטס־מארק. דער רוימישער שקלאף איז געווען צוגעבונדען צו זיין אייגענטימער דורך קעטען, דער לוין־ארבייטער איז צוגעבונדען דורך אונזיכטבארע פעדים. אָט דער אייגענטימער איז אָבער ניט דער איינצעל קאפיטאליסט, נאָר דער קאפיטאליסטישער קלאס.

אמאָליגע צייטען האָט דער קאפיטאל, וואו ער האָט עס גע־האלטען פאר נויטיג, דורכגעפיהרט זיין אייגענטום־רעכט אויף דעם פרייען ארבייטער דורך צוואנג־געזעצען. אזוי צום ביישפּיעל איז אין ענגלאנד ביז 1815 די אויסוואנדערונג פון מאשין־ארביי־טער געווען פערבאָטען דורך שווערע שטראָפען.

די רעפּראָדוקציאָן פון דעם ארבייטער־קלאס שליסט אויך איין דאָס אָנזאמלען און איבערגעבען די ארבייטס־פעהיגקייט פון איין דור צו דעם אנדערן.[12] ווי פיעל דער קאפיטאליסט רעכענט די עקזיסטענץ פון אזא פעהיגען קלאס ארבייטער צווישען די פּראָ־דוקציאָנס־בעדינגונגען, וואָס געהערן צו איהם; ווי פיעל ער בע־

אבער, גענוי נעזאגט, ניט פאר זיך אליין.״ (מאלטהוס, „דעפינישאנס אין פּאָ־ליטיקאל עקאנאמיע״, לאנדאן, 1853, ז. 30.)

[12] „די איינציגע זאך, וועגן וועלכער מען קאן זאגען, אז זי איז פאראן אין זאפאס און איז פון פריהער פּראָדוצירט, איז דעם ארבייטער׳ס געניטקייט... די אנזאמלונג און אבלאגערונג פון געניטער ארבייט. אט די וויכטיגע אפע־ראציע ווערט דורכגעפיהרט, וואס איז שייך דער גרויסער מאסע ארבייטער, אהן וועלכען עס איז קאפיטאל.״ (Hodgskin, "Labour De ended etc." p. 13.)

דעריבער בעטראַכט טאַקע דער קאַפּיטאַליסט און זיין אידעאָלאָג, דער פּאָליטישער עקאָנאָם, נאָר דעם טייל פון דעם ארבייטער'ס אינדיווידועלער קאָנזומציאָן אלס פּראָדוקטיוו, וועלכער פּאָדערט זיך כדי צו פעראייביגען דעם ארבייטער־קלאַס, און וואָס מוז דעריבער פּאַקטיש פערצעהרט ווערן, כדי דער קאַפּיטאַל זאָל קאָנען פערצעהרן די ארבייט־קראַפט; אלץ וואָס דער ארבייטער קאָן אויסערדעם פערצעהרן פון זיין פערגעניגען וועגען, איז אונפּראָדוקטיווע קאָנזומציאָן.[9] ווען די אָנזאמלונג פון קאַפּיטאַל וואָלט פעראורזאַכט א העכערונג פון'ם ארבייטס־לוין און פּאָלגליך א פערמעהרונג פון דעם ארבייטער'ס קאָנזומציאָנס־מיטלען אָהן א קאָנזום פון מעהר ארבייטס־קראַפט דורך קאַפּיטאַל, וואָלט דאן דער צוגעקומענער קאַפּיטאַל קאָנזומירט געוואָרן אונפּראָדוקטיוו.[10] אין דער אמת'ן איז די אינדיווידועלע קאָנזומציאָן פון דעם ארבייטער פאַר איהם אליין אונפּראָדוקטיוו, וואָרים זי רעפּראָדוצירט נאָר דעם נויט־בעדערפטיגען אינדיווידואום; זי איז פּראָדוקטיוו פאַר דעם קאַפּיטאַליסט און דעם שטאַאט, וואָרים זי איז א פּראָדוקציאָן פון דער קראַפט, וואָס פּראָדוצירט דעם פרעמדען רייכטום.[11]

ארבייטען, בעהאנדלען זיי ווי די פערד און צווינגען זיי צו עסען די בעבלעך, ווייל בעבלעך זיינען רייכער אין שטאַפּען וואָס מאַכען שטאַרק די קנאַכען פון קערפּער, איידער ברויט.״ (ליעביג, „די כעמיע אין איהרער אנווענדונג אויף אגריקולטור אונד פיזיאָלאָגיע״, 7טע אויפלאַגע, 1862, 1 טייל, ז. 194, נאָטע.)

[9] דזשיימס מילל, „עלעמענט ד'עקאָנאָמיע פּאָליטיק״. פראַנצויזישע איבערזעצונג פון פּאַריססאָ, פּאַריז, 1823, ז. 238.

[10] „ווען דער פּרייז פון דער ארבייט וואָלט נעשטיגען אזוי הויך, אז טראָץ דעם צו־וואַקס פון קאַפּיטאַל, וואָלט דאָך קיין מעהר ארבייט ניט געקאָנט בעשעפטיגט ווערן, דאן וואָלט איך געזאָגט, אז אזאַ צו־וואַקס פון קאַפּיטאַל ווערט קאָנזומירט אונפּראָדוקטיוו.״ (ריקאַרדאָ, „פּרינסיפּלס אוו פּאָליטיקאַל עקאָנאָמיע״, דריטע אויפלאַגע, לאָנדאָן, 1821, ז. 163, נאָטע.)

[11] „די איינציגע פּראָדוקטיווע קאָנזומציאָן אין אייגענטליכען זין פון וואָרט איז די קאָנזומציאָן אדער צערשטערונג פון רייכטום (ער מיינט דעם פערברויך פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען) דורך קאַפּיטאַליסטען צום צוועק פון דער רעפּראָדוקציאָן. . . דער ארבייטער . . . איז א פּראָדוקטיווער קאָנזומענט פאַר דער פּערזאָן, וועלכע בעשעפטיגט איהם, און פאַר דעם שטאַאט,

אויך צו פראטעסטירן." דערזועלבינער מר. פאטטער בעווייזט דאן ווייטער, ווי ניצליך די באוועל־אינדוסטריע איז, ווי „זי האט בלי ספק אבגעצ.ינען די איבערבעפעלקערונג פון אירלאנד און פון די ענגלישע אגריקולטור־דיסטריקטען", ווי אונגעהויער גרויס איהר אומפאנג איז, ווי זי האט צוגעשטעלט אין יאהר 1860 5/13 פון גאנצען ענגלישען עקספארט־האנדעל, ווי זי וועט אין אייניגע יאהר זיך ווידער אויסשפרייטען דורך דער אויסברייטערונג פון דעם מארק, דערהויפט אין אינדיען, און דורכדעם וואס מען וועט בעקומען א גענוגענדען „באוועל־צושטעל מיט 6 פענס א פונט." ער זאגט דאן ווייטער: „א געוויסע צייט — אפשר א יאהר, צוויי אדער דריי — וועט פראדוצירען די נויטיגע קוואנטיטעט. . . . איך וואלט אבער דאן געשטעלט די פראגע, איז את די אינדוסטריע ווערטה, מען זאל זי אנהאלטען? איז כדאי צו האלטען אין ארד־נונג די מאשינעריע (ער מיינט די לעבעדיגע ארבייטס־מאשינען), און צי איז עס ניט די נרעסטע נארישקייט זי אויפצוגעבען! איך גלויב, אז עס איז כדאי. איך גיב צו, אז די ארבייטער זיינען ניט קיין אייגענטום ("I allow that the workers are not a property") אז זיי זיינען ניט דאס אייגענטום פון לאנקאשיר און פון די מייס־טערס; זיי זיינען אבער די שטארקייט פון זייביידען; זיי זיינען די גייסטיגע און געלערנטע קראפט, וועלכע קאן ניט פערביטען ווערן אין איין דור; בעת, פערקעהרט, די אנדערע מאשינעריען, אויף וועלכע זיי ארבייטען, קאנען צום גרעסטען טייל פערביטען און פערבעסערט ווערן מיט גרויסע נוצען אין 12 חדשים.[14] דער־

[14] מען דערמאנט זיך, אז דערזעלבינער קאפיטאל זיננט אנאנדער נגון אונטער געוועהנליכע אומשטענדען, ווען עס האנדעלט זיך וועגען אראבזעצען דעם ארביימס־לוין. דענסטמאל דערקלערן „די מייסטערס" מיט איין קול (זעה דעם פערטען אבטייל, נאטע 188, ז. 661): „די פאבריק ארבייטער דארפען גוט געדענקען, אז זייער ארבייט איז פאקטיש א גאנץ נידעריגער סארט געשיקטע ארבייט; אז קיין אנדער ארבייט קאן מען אזוי לייכט ניט אויס־לערנען, און לפי ערך פון איהר קוואליטעט ווערט קיינע ניט בעסער בע־צאהלט; אז קיין אנדער ארבייט קאן דורך א קורצען למוד פון די, וואס האבען די קלענסטע ערפאהרונג, ניט צוגעשטעלט ווערן אין אזא קורצער צייט און אין אזא איבערפלוס. דעם מייסטער'ס מאשינעריע (וועלכע קאן, ווי מיר הערן איצטער, אין 12 חדשים פערבעסערט און פערביטען ווערן מיט נוצען) שפיעלט אין דער אמת'ן א פיעל וויכטיגערע ראליע אין דעם געשעפט פון דער

טראכט איהם פאקטיש אלס די רעאלע עקזיסטענץ פון זיין וואריאבלען קאפיטאל, צייגט זיך ארויס אזוי שנעל ווי א קריזיס ברענגט מיט די געפאהר צו פערלירן אזוינע ארבייטער. ווי בעקאנט, איז צוליעב דעם אמעריקאנער בירגער־קריעג און דעם דוחק אין באוועל, וואס איז פארגעקומען דורך איהם, ארויסגעווארפען געווארן דאס רוב באוועל־ארבייטער אין לאנקאשיר און אנדערשוואו אויפ'ן גאס. פון צווישען דעם ארבייטער־קלאס גופא, ווי אויך פון אנדערע געזעלשאפטליכע טיילען, האט זיך אויפגעהויבען אן אויפרוף פאר אונטערשטיצונג פון'ם שטאאט אדער דורך פרייוויליגע פאלקס־קאלעקציעס, כדי צו מאכען מעגליך די אויסוואנדערונג פון די „איבערפליסיגע" נאך די ענגלישע קאלאניעס אדער די פעראייניגטע שטאאטען. די „טיימז" האט דאמאלסט (24טען מערץ, 1863) פערעפענטליכט א בריעף פון עדמונד פאטטער, דעם געוועזענעם פרעזידענט פון דעם מאנטשעסטער האנדעלסקאמער. זיין בריעף איז מיט רעכט בעצייכענט געווארן אין „הויז אוו קאמאנס" אלס „דער מאניפעסט פון די פאבריקאנטען".[13] מיר גיבען דא איינינע כאראקטעריסטישע שטעלען, אין וועלכע קאפיטאל'ס אייגענטום־רעכט אויף דער ארבייטקראפט ווערט אויסגעשפראכען ניט־פערדעקטערהייט.

„מען קאן זאגען די ארבייטלאזע, אז דער צושטעל פון באוועל־ארבייטער איז צו־גרויס. . . אז ער וואלט אפשר געמוזט פערקלענערט ווערן אויף א דריטעל, און דאמאלסט וואלט געקומען א געזונדע נאכפראגע פאר די איבעריגע צוויי דריטעל. . . . די עפענטליכע מיינונג האלט די עמיגראציע פאר א דרינגענדער נויט. . . . דער מייסטער (דאס הייסט דער באוועל־פאבריקאנט) קאן אבער ניט מיט'ן גוטען ווילען צוזעהן ווי זיין ארבייט־צושטעל ווערט אוועקגעפיהרט; ער מעג דענקען, און אפשר מיט רעכט, אז עס איז אי אומגערעכט, אי פאלש. . . . ווען די אויסוואנדערונג זאל נאך אונטערשטיצט ווערן דורך קהל'שע געלדער, האט ער א רעכט צו פערלאנגען מען זאל איהם אויסהערן, און אפשר

[13] „דער דאזיגער בריעף קאן בעצייכענט ווערן אלס דער מאניפעסט פון די פאבריקאנטען" (פעררא‌נד. „אנטראג איבער די בוימוואל נויט. זיצונג דעם אונטערהויזעס פאם 27טען אפריל, 1863.)

די איבערגעבליבענע דורך אַ פערברייטערטער אויסצעהערענדער עמיגראַציע און אַן אויסלעדיגונג פון ווערטה און קאַפּיטאַל אין אַ גאַנצער פּראָווינץ?‟*[14]

פּאָטטער, דער אויסגעוועהלטער פאָרשפּרעכער פון די באַוועל־פאַבריקאַנטען, טיילט פאַנאַנדער צוויי סאָרטען „מאַשינעריע”, וואָס געהערען ביידע דעם קאַפּיטאַליסט, נאָר איינע שטעהט אין זיין פאַבריק, און די אַנדערע וואוינט ביינאַכט און זונטאָג אין די ארבייטער־שטיבלעך. איינע איז אַ טויטע, די אַנדערע איז אַ לעבעדיגע. די טויטע מאַשינעריע ווערט ניט נאָר יעדען טאָג אָבגעניצט און פערלירט אין ווערטה, נאָר אַ גרויסער טייל פון איהר עקזיסטירענדער מאַסע ווערט נאָכאַנאַנד אַזוי שטאַרק פער־עלטערט דורך דעם שטענדיגען טעכנישען פאָרטשריט, אַז זי קאָן מיט גרויסע נוצען פערביטען ווערן אין עטליכע מאָנאַט דורך נייערער מאַשינעריע. די לעבעדיגע מאַשינעריע, פערקעהרט, פערבעסערט זיך וואָס לענגער זי געוועהרט, וואָס מעהר זי זאַמעלט אין זיך אָן די ארבייט־פעהיגקייט פון דורות. די „טיימז” האָט געענטפערט דעם פאַבריק־מאַגנאַט צווישען אַנדערעס ווי פאָלגט:

„הערר עדמאָנט פּאָטטער איז אַזוי פול מיט דעם געדאַנק פון דער אויסערגעוועהנליכער און אַבסאָלוטער וויכטיגקייט פון די באַוועל־פאַבריקאַנטען, אַז ער וואָלט, כדי אָנצוהאַלטען דעם דאָזי־גען קלאַס און פערייביגען זייער פּראָפעסיאָן, פערשפּאַרט אַ האַלבען מיליאָן פון דעם ארבייטער־קלאַס אַנטקעגען זייער ווילען אין אײַך גרויסען מאָראַלען הקדש. איז די דאָזיגע אינדוסטריע ווערטה, מען זאָל זי אָנהאַלטען? פרעגט הערר פּאָטטער. אוודאי, מיט אַלע עהרליכע מיטלען, ענטפערן מיר. איז עס ווערט די מיה, מען זאָל זעהן צו האַלטען די מאַשינעריע אין אָרדנונג? פרעגט ווייטער הערר פּאָטטער. דאָ זיינען מיר שוין ניט אַזוי זיכער. אונטער דער מאַשינעריע פערשטעהט הערר פּאָטטער די מענשליכע מאַשינעריע, וואָרים ער פערענטפערט זיך, אַז ער האָט

---

* [14] אין געוועהנליכע צייטען בעהויפּטעט דער קאַפּיטאַליסט פונקט פער־קעהרט, אַז די ארבייטער דאַרפען ניט זיין קיין דעמאָראַליזירטע און אומ־צופריעדענע הונגער־ליידער, ווען זיי וואָלטען געוועזען גענוג קלוג צו פערקלענערן זייער צאָהל, צו פערגרעסערן דעם פּרייז פון דער ארבייט. (נאָטע צו דער פראַנצויזישער אויסגאַבע.)

מונטערט אָדער ערלויבט (!) די אויסוואַנדערונג פון דער אַר־בייט־קראַפט, איז וואָס וועט ווערן פון דעם קאַפּיטאַליסט? (אָט דער האַרץ־געשריי דערמאָנט אָן האָפּמאַרשאַל קאַלב)... נעהמט אַוועק די בעסטע אַרבייטער, וועט דער פיקסירטער קאַפּיטאַל אין אַ גרויסען גראַד פערלירן זיין ווערטה און דער צירקולירענדער קאַפּיטאַל וועט ניט וועלען אָנפיהרן דעם קאַמף מיט אַ קנאַפּען צושטעל פון אַ נידעריגען סאָרט אַרבייט... מען זאָגט אונז, אַז די אַרבייטער אַליין ווילען די עמיגראַציע. עס איז זעהר נאַ־טירליך, זיי זאָלען עס ווילען... רעדוצירט, שרומפּט איין דאָס באַוועל־געשעפט, דורכדעם וואָס איהר וועט אַוועקנעהמען זיינע אַרבייט־קרעפטען, וואָס איהר וועט פערקלענערן די הוצאות פון די שכירות, לאָמיר זאָגען, אויף אַ פינפטעל אָדער פינף מיליאָן, און וואָס וועט דאַן ווערן פון דעם נעקסטען קלאַס איבער זיי, די קליינע קרעמער? וואָס וועט ווערן פון די גרונד־רענטען, פון די דירה־געלדער פאַר הייזער?... וואָס וועט ווערן פון די קליינע פערמער, פון די בעסערע הויז־בעזיצער און פון דעם לאַנד־איי־גענטימער? און זאָגט נאָר, צי עס קאָן זיין נאָך אַ מעהר זעלבסט־מערדערישער פּלאַן איידער אָט דער, וואָס זאָל אַזוי אָבשוואַכען די נאַציאָן דורך דעם עקספּאָרט פון איהרע בעסטע פאַבריק־אַר־בייטער און דורך דער פערניכטונג פון אַ טייל פון איהר פּראָדוק־טיווען קאַפּיטאַל און רייכטום?... מיין עצה איז, מען זאָל מאַכען אַן אַנלייהע פון 5 ביז 6 מיליאָן פונט סט., איינגעטיילט אין אַ משך פון אריבער 2 אָדער 3 יאָהר, וואָס זאָל פערוואַלטעט ווערן דורך ספּעציעלע קאָמיסאַרען צוזאַמען מיט די „באָאָרדס אָוו גאַרדיענס" (אָרמען־פערוואַלטונגען) אין די באַוועל־דיסטריק־טען, אונטער ספּעציעלע געזעצליכע רעגולירונגען, מיט געוויסע צוואַנג־אַרבייטען, כדי אויפצוהאַלטען די מאָראַלע קראַפט פון די, וואָס ווילען קריגען די נדבות... קאָן דען זיין עטוואָס ערגערעס פאַר די גרונד־איינגענטימער אָדער מייסטערס, ווי אויפצוגעבען זייערע בעסטע אַרבייטער און צו דעמאָראַליזירן און פערביטערן

פּראָדוקציאָן איידער די אַרבייט און דעם אַרבייטער׳ס געשיקטקייט, (וועלכע איצט קאָן אין 30 יאָהר ניט פערביטען ווערן) וואָס מען קאָן זיך אויסלערנען אין 6 מאָנאַט, און וואָס יעדער דאָרף־פויער קאָן זיך עס לערנען."

ווערטער־שפיעל. די „גרויסע עפענטליכע מיינונג“ איז פאקטיש געווען איינשטימיג מיט הערר פאטטער'ס מיינונג, אז די פאבריק־ארבייטער זיינען א בעוועגליכער צוגעהעריגער טייל פון די פאבריקען. זייער אויסוואנדערונג איז פערהינדערט געוואָרן.[16] מען האָט זיי איינגעשפארט אין דעם „מאָראלען הקדש“ פון די באוועל־דיסטריקטען, און זיי שטעלען נאָך אלץ צונויף „די שטארקייט פון די באוועל־פאבריקאנטען פון לאנקאשיר.“

דער קאפיטאליסטישער פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס רעפּראָדו־צירט, הייסט עס, דורך זיין אייגענעם גאנג די צושיידונג צווישען ארבייט־קראפט און ארבייט־בעדינגונגען. ער רעפּראָדוצירט און פעראייביגט דערמיט די בעדינגונגען פון דער עקספּלואטאציע פון'ם ארבייטער. ער צווינגט שטענדיג דעם ארבייטער צו פערקויפען זיין ארבייט־קראפט, כדי צו לעבען, און מאכט שטענדיג מעג־ליך פאר'ן קאפּיטאליסט זי צו קויפען, כדי צו ווערן רייכער.[17] עס איז ניט מעהר א צופאל, וואָס ברענגט צוזאמען אויפ'ן סחורה־מארק דעם קאפיטאליסט און דעם ארבייטער אלס קויפער און פערקויפער. דער דרוק פון דעם פּראָצעס גופא שליידערט נאָכ־אנאנד דעם איינעם אויפ'ן סחורה־מארק אלס פערקויפער פון זיין ארבייט־קראפט, און פערוואנדעלט שטענדיג זיין אייגענעם פּראָ־

[16] דער פארלאמענט האט קיין פרוטה ניט בעוויליגט פאר דער עמיגראציע; ער האט נאר ארויסגעגעבען געזעצען, וועלכע האבען געגעבען די געמיינדען די מאכט אויסצוהאלטען די ארבייטער אין א לאנגע צווישען לעבען און שטארבען, אדער צו עקספלואטירען זיי, ניט צאהלענדיג די נארמאלע לוינען. פערקעהרט, ווען די מגפה אויף בהמות האט אויסגעבראכען דריי יאהר שפעטער, האט דער פארלאמענט ווילד דורכגעבראכען אפילו די פארלאמענטארישע עטיקעט און האט תיכף בעוויליגט מיליאנען צו פערגיטיגען דעם היזק פון די מיליאנערען־לענדלארדס, וועמעס פארמערס האבען סיי ווי קיין שאדען ניט געליטען, מחמת די פרייזען אויף פלייש זיינען זעהר געשטיגען. דאס ברומען ווי ווילדע חיות פון די גרונד־אייגענטימער בעת דער עפענונג פון פארלאמענט אין 1866 האט בעוויזען, אז מען דארף ניט זיין קיין הינדום כדי צו דיענען צו דער קוה סאבאלא, און מען דארף ניט זיין קיין יופיטער, כדי זיך צו פער־וואנדלען אין אן אקס.

[17] „דער ארבייטער פערלאנגט לעבענסמיטלען, כדי צו לעבען; דער אונטערנעהמער פערלאנגט ארבייט, כדי צו קאנען מאכען פראפיטען.“ (זיס־מאנדי, „נייע פרינציפען פון דער פאליטישער עקאנאמיע“ (פראנצויזיש), באנד I, ז. 91.)

ניט ברעה זיי צו בעהאַנדלען ווי אַן אבסאָלוטעס איינענטום. מיר מוזען מודה זיין, אַז מיר האַלטען עס ניט פאַר „ווערטה די מיה", אָדער אַפילו פאַר מעגליך, צו האַלטען די מענשליכע מאַשינעריע אין אָרדנונג, דאָס הייסט זיי צו פערשפּאַרען און אָנגיסען מיט אויל ביז מען וועט זיי בעדאַרפען. מענשליכע מאַשינעריע האָט די טבע צו ווערן פערראָסט פון אונטהעטיגקייט, וויפיעל איהר זאָלט זי ניט אוילען און רייבען. אַ חוץ דעם איז די מענשליכע מאַשינעריע, ווי מיר האָבען אָקאָרשט אַלע געזעהן, אימשטאַנד פון זיך אַליין אָנצולאָזען דאַמף און צופּלאַצען אָדער ווילד צו־טאַנצען זיך אין אונזערע שטעדט. עס קאָן טאַקע, ווי העדר פּאָטטער זאָגט, נעהמען אַ לענגערע צייט צו רעפּראָדוצירען די אַרבייטער, אָבער מיט געננוג מאַשיניסטען און געלד וועלען מיר אַלעמאָל געפינען אַרבייטזאַמע, אויסדויערענדע און פלייסיגע מענער, פון וועלכע צו פאַבריצירען מעהר פאַבריקאַנטען איידער מיר וועלען ווען עס איז קאָנען פערברויכען. . . העדר פּאָטטער רעדט וועגען אַ ווידערבעלעבונג פון דער אינדוסטריע אין איינס, צוויי אָדער דריי יאָהר, און פערלאַנגט פון אונז ניט צו דערמונטערן אָדער ניט צו ערלויבען די אויסוואַנדערונג פון דער אַרבייט־קראַפט! ער זאָגט, עס איז נאַטירליך, אַז די אַרבייטער זאָלען וועלען אויסוואַנדערן, אָבער ער מיינט, אַז דאָס פאָלק דאַרף דעם דאָזיגען האַלבען מיליאָן אַרבייטער מיט די 700,000 וואָס העננגען אָב פון זיי, ניט קוקענדיג אויף זייער פערלאַנג, איינשפּאַרן אין די באַוועל־דיסטריקטען; און ווי אַ נויטיגע קאָנזעקווענץ מוז ער, פערשטעהט זיך, האַלטען, אַז דאָס פאָלק דאַרף אונטערדריקען זייער אונצופריעדענהייט מיט געוואַלט, און אויסהאַלטען זיי אויף צדקה — אַלץ צוליעב דער מעגליכקייט, אַז די באַוועל־פאַבריקאַנטען וועלען זיי איין שעהנעם טאָג ווידער בעדאַרפען צו האָבען. . . . די צייט איז געקומען, ווען די גרויסע עפענטליכע מיינונג פון אָט די אינזלען אונזערע וועט מוזען עפּעס טהאָן, כדי צו ראַטעווען „די דאָזיגע אַרבייט־קראַפט" פון יענע, וועלכע ווילען זי בעהאַנדלען, ווי זיי בעהאַנדלען די קויהלען, אייזען און באַוועל".[15]

דער „טיימז"־אַרטיקעל איז גאָר נעווען אַ גייסט־רייכער

[15] „טיימז" 24טען מערץ, 1863.

גופא, אויף איין זייט דעם קאפיטאליסט, אויף דער אנדער זייט דעם לוין־ארבייטער.[20]

---

[20] „קאפיטאל איז משער אפריהער די לוין־ארבייט, די לוין־ארבייט איז משער אפריהער דעם קאפיטאל. איינס איז א תנאי־קודם פאר דאס אנדערע; זיי רופען ארויס איינע די אנדערע געגענזייטיג. אז ארבייטער אין א באוועל־פאבריק — פראדוצירט ער נאר באוועל־שטאפען? ניין, ער פראדוצירט קאפיטאל. ער פראדוצירט ווערטהען, וועלכע דיענען פון דאס ניי צו קאמאנדירן זיין ארבייט און דורכדעם גופא צו שאפען נייע ווערטהען.“ (קארל מארקס, „לוין־ארבייט און קאפיטאל“ אין דער „נייער רהיינישער צייטונג“, נומר 266, 7טען אפריל, 1849.) די ארטיקלען אונטער אט דעם טיטעל זיינען שטיקער פארלעזונגען, וועלכע איך האב געהאלטען אין יאהר 1847 אין די דייטשע ארבייטערפעראיינען פון בריסעל, וועלכע האבען זיך אויפגעהערט צו דרוקען צוליעב דער פעברואר־רעזאלוציאן. [זעה ק. מארקס, „לוין־ארבייט און קאפיטאל“, נייע אויסגאבע דורך ק. קאוטסקי, בערלין 1907, ז. 27 און 28.]

דוקט אין דעם אנדערנ׳ס קויף־מיטעל. דער ארבייטער געהערט פאקטיש דעם קאפיטאל נאך איידער ער פערקויפט זיך צום קא־פיטאליסט. זיין עקאנאמישע קנעכטשאפט[18] ווערט צושטאנד געבראכט און ווערט אין דערזעלביגער צייט אויך פערדעקט דורך דער פעריאדישער בענייאונג פון זיין זעלבסט־פערקויף, דורך דעם בייטען זיך פון זיינע אינדיווידועלע לוין־בעלי בתים און דורך די שוואנקונגען אין דעם מארק־פרייז פון דער ארבייט.[19]

דער קאפיטאליסטישער פראדוקציאנס־פראצעס, ווען מען בע־טראכט איהם אין צוזאמענהאנג, אדער אלס א רעפראדוקציאנס־פראצעס, פראדוצירט אלזא ניט בלויז סחורה, ניט בלויז מעהר־ווערטה: ער פראדוצירט און רעפראדוצירט די קאפיטאל־שייכות

---

[18] א פויער׳שע גראבע פארם פון דער דאזיגער קנעכטשאפט עקזיסטירט אין דער גראפשאפט דורהאם. עס איז איינע פון די ווענינע גראפשאפטען, וואו די פערהעלטניסען ניבען ניט דעם ארענדאטאר קיין אונבעשטריטענעם איינענטומס־טיטעל אויף די אקערבוי טאג־ארבייטער. די מינען־אינדוסטריע גיט די לעצטע א מעגליכקייט אויסצו־וועהלען זייער ארבייט. דער פארמער, להיפך צום געוועהנליכען רעגעל, נעהמט דא דעריבער אין ארענדע נאר אזוינע לענדערייען אויף וועלכע עס געפינען זיך „קאטטעדזשעס״ פאר די אר־בייטער. די דאזינע קאטטעדזשעס הייסען "Hin 's Houses" [קנעכט־הייזער]. זיי ווערן פערדונגען צו די ארבייטער אונטער געוויסע פעאדאלע פערפליכ־טונגען, אונטער אן אבמאך וואס הייסט "Bondage" (העריגקייט) און בינדט צוםביישפיעל דעם ארבייטער פאר דער צייט, וואס ער איז בעשעפטיגט אנ־דערשוואו, צו צושטעלען זיין טאכטער א. אז. וו. דער ארבייטער אליין הייסט „באנדסמאן״, העריגער. אט די שייכות בעווייזט פון א׳ גאנץ נייער זייט דעם ארבייטער׳ס אינדיווידועלע קאנזומציאן אלס א קאנזומציאן פאר׳ן קא־פיטאל, אדער אלס פראדוקטיווע קאנזומציאן: „עס איז מערקווירדיג צו בעאבאכטען, אז אפילו די צואה פון דעם דאזיגען „באנדסמאן״ רעכענט זיך פאר א זייטיגער הכנסת פון דעם אויסגערעכענטען פריץ. . . דער ארענדאטאר ערלויבט ניט אין דער גאנצער נאכבארשאפט קיין אנדער בית הכסא אויסער זיין איינענעם, און דערלאזט ניט אין דעם פרט עובר זיין אויף דאס מינדסטע נענען זיין הערשאפט־רעכט.״ („פובליק העלטה, 7טער רעפארט, 1864״, ז. 188.)

[19] מיר ווילען דערמאנען, אז בנוגע דער ארבייט פון קינדער א. ד. ג. פערשווינדט אפילו די פארמאליטעט פון דעם זעלבסט־פערקויף.

12,000 פונט סט. ביי א מעהרווערטה־ראטע פון 100 פראָצענט ליעגט דער מעהרווערטה אין דעם מעהר־פּראָדוקט אָדער נעט־פּראָדוקט פון 40,000 פונט גארן — $^1/_6$ פון דעם ברוטאָ־פּראָדוקט, ד. ה. פון דעם גאנצען פּראָדוקט. אָט דער מעהר־פּראָדוקט האָט א ווערטה פון 2000 פונט סט., וואָס דער פערקויף וועט רעאַליזירן. אויב אָט די 2000 פונט סט. ווערן ווידער אריינגעלעגט אלס קאפּיטאַל, דאַן וואקסט דער אורשפּרינגליכער קאפּיטאַל פון 10,000 אויף 12,000 פונט סט. אָדער אין אנדערע ווערטער: ער האָט זיך אקומולירט.

צוויי טויזענד פונט סט. איז צוויי טויזענד פונט סט. מען קאָן אין דעם געלד ניט דערזעהן און ניט דערשמעקען, אז עס איז מעהר־ווערטה. דער כאראקטער פון מעהרווערטה בעווייזט נאָר ווי אזוי ער איז געקומען צו זיין אייגענטימער, ער ענדערט אָבער קיין זאַך ניט אין דער נאטור פון דעם ווערטה אָדער פון דעם געלד.

כדי אָט די ניי־צוגעקומענע סומע פון 2000 פונט סט. צו פערוואנדלען אין דער שפּינעריי אין קאפּיטאַל, מוז דער [באָס־] שפּינער אויסלעגען, ווען אַלע איבעריגע אומשטענדען בלייבען די־זעלביגע, $^4/_5$ פון דער סומע איינצוקויפען באוועל א. אז. וו. און $^1/_5$ איינצוקויפען נייע שפּינער־ארבייטער, וועלכע וועלען גע־פינען אויפ'ן מארק די לעבענסמיטלען פאר דעם ווערטה, וואָס ער האָט זיי אויסגעלעגט. דאַן פונקציאָנירט דער נייער קאפּיטאַל פון 2000 פונט סט. אין דער שפּינעריי־פאבריק און ברענגט איין פון זיין זייט א מעהרווערטה פון 400 פונט סט.

דער קאפּיטאַל־ווערטה איז לכתחילה אויסגעלעגט געוואָרן אין געלד־פאָרם; פערקעהרט, דער מעהרווערטה עקזיסטירט צוערשט ווי א ווערטה פון א בעשטימטען טייל פון דעם ברוטאָ־פּראָדוקט. ווען אָט דער פּראָדוקט ווערט פערקויפט, פערוואנדעלט אין געלד, בעקומט דער קאפּיטאַל־ווערטה צוריק זיין לכתחילה'דיגע פאָרם, דער מעהרווערטה אָבער בייט דורכדעם זיין ערשטען עקזיסטענץ־אופן. פון אָט דעם מאָמענט אָן זיינען אָבער ביידע, דער קאפּיטאַל־ווערטה און דער מעהרווערטה, געלד־סומען, און זייער ווידער־פער־וואנדלונג אין קאפּיטאַל קומט פאָר אינגאנצען אויף דעמזעלבינען אופן. דער קאפּיטאַליסט לעגט אריין ביידע סומען גלייך אין דעם איינקויף פון סחורות, וועלכע מאכען אז ער זאָל זיין אימשטאנד פון דאָס נייע אָנצוהויבען די פאבריצירונג פון זיין ארטיקעל, און

צוויי און צוואַנציגסטער קאַפּיטעל.

פערוואַנדלונג פון מעהרווערטה אין קאַפּיטאַל.

1. קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס אויף אַ ברייטערן מאַסשטאַב. פערוואַנדלונג פון די אייגענטומסגע־זעצען פון דער סחורה־פּראָדוקציאָן אין געזעצען פון קאַפּיטאַ־ליסטישער אַנאייגענונג.

פריהער האָבען מיר בעטראַכט, ווי אזוי דער מעהרווערטה נעהמט זיך פון דעם קאַפּיטאַל, איצטער וועלען מיר בעטראַכטען, ווי אזוי דער קאַפּיטאַל נעהמט זיך פון דעם מעהרווערטה. ווען דער מעהרווערטה ווערט ניט פערברויכט פון זיין אייגענטימער פאַר זיינע פּערזענליכע בעדערפעּנישען, נאָר ווערט אָנגעווענדט, אַלס קאַפּיטאַל, דאַן פאַרמירט זיך אַ נייער קאַפּיטאַל און ווערט צוגע־לעגט צו דעם אַלטען, ער ווערט אקומולירט. די אָנווענדונג פון מעהרווערטה אַלס קאַפּיטאַל אָדער די צוריק־פּערוואַנדלונג פון מעהרווערטה אין קאַפּיטאַל הייסט די אקומולאַציע פון קאַפּיטאַל.[21]

לאָמיר צוערשט בעטראַכטען אָט דעם פּראָצעס פון דעם שטאַנדפּונקט פון דעם איינצעלנעם קאַפּיטאַליסט. אַ שפּינער, למשל, האָט אריינגעלעגט אַ קאַפּיטאַל פון 10,000 פונט סט., $^4/_5$ דערפון אין באַוועל, מאַשינען א. אז. וו. און $^1/_5$ אין ארבייט־לוין. ער פּראָדוצירט יעהרליך 240,000 פונט גאַרן, וואָס זיינען ווערטה

[21] „אקומולאַציע פון קאַפּיטאַל: די פערווענדונג פון אַ טייל הכנסה אַלס קאַפּיטאַל.“ (מאַלטוס, „דעפיניציאָן עטצ.“ ז. 11.) „אומוואַנדלונג פון הכנסה אין קאַפּיטאַל.“ (מאַלטוס, „פּרינציפּלס אָוו פּאָליטיקאַל עקאָנאָמי“. 5טע אויפלאַגע, לאָנדאָן, 1836, ז. 319.)

דוקט פערוואנדלען אין קאפיטאל. אָבער אָהן נסים קאָן מען נאָר אזעלכע זאכען פערוואנדלען אין קאפיטאל, וועלכע קאָנען פער־וועגדעט ווערן אין דעם ארבייט־פּראָצעס, דאָס הייסט פּראָדוק־ציאָנס־מיטלען; און ווייטער אזוינע זאַכען, פון וועלכע דער אר־בייטער קאָן דערהאלטען זיין לעבען, ד. ה. לעבענס־מיטלען. פאָלגליך מוז איין טייל פון דער יעהרליכער מעהר־ארבייט האָבען פערוועגדעט געוואָרן צו שאפען צוגעגעבענע פּראָדוקציאָנס־ און לעבענס־מיטלען מעהר און אריבער דעם סכום, וואָס האָט זיך גע־פאָדערט צוריק צו שאפען דעם אויסגעלעגטען קאפיטאל. מיט איין וואָרט: דער מעהרווערטה לאָזט זיך נאָר דעריבער פערוואנד־לען אין קאפיטאל, ווייל דער מעהר־פּראָדוקט, פון וועלכען ער איז דער ווערטה, ענטהאלט שוין אין זיך די מאטעריעלע עלעמענטען פון א נייעם קאפיטאל.[*21]

כדי פאקטיש צו לאָזען פונקציאָנירן די דאָזיגע עלעמענטען אלס קאפיטאל, בעדארף דער קאפיטאליסטישער קלאס האָבען א צוזאץ פון פרישער ארבייט. אויב די עקספּלואטאציע פון די אר־בייטער, וואָס זיינען שוין בעשעפטיגט, וואקסט ניט עקסטענסיוו אָדער אינטענסיוו, דאן מוזען אָנגעשטעלט ווערן נייע ארבייט־קרעפ־טען. דער מעכאניזם פון דער קאפיטאליסטישער פּראָדוקציאָן האָט שוין דאָס אויך פערזאָרגט, דורכדעם וואָס ער רעפּראָדוצירט דעם ארבייטער־קלאס אלס א קלאס, וואָס העגגט אָב פון דעם ארבייטס־לוין, און וואָס זיין געוועהנליכער לוין גרייכט ניט נאָר צו פערזיכערן זיין קיום, נאָר אויך זיין פערמעהרונג. קאפיטאל דאַרף נאָר פער־קערפּערן אָט די צוגעקומענע ארבייט־קראפט, וואָס דער ארבייטער־קלאס שטעלט יעהרליך צו אויף אלע שטופען פון עלטער, אין די

---

*[21] דא ווערט ניט גענומען אין בעטראכט דער אינטערנאציאנאלער האנדעל, וועלכער פערבייט די אינלענדישע סארטען סחורות דורך אויסלענדישע, און דורך וועלכע א פאלק קאן פערבייטען לוקסוס־ארטיקלען אויף פּראדוק־ציאנס־מיטלען אדער לעבענס־מיטלען און פערקעהרט. כדי אויפצופאסען דעם געגענשטאנד פון דער אונטערזוכונג אין זיין ריינער פארם, פריי פון שטע־רענדע נעבען־אומשטענדען, מוזען מיר דא בעטראכטען און משער זיין די גאנצע האנדעלס־וועלט ווי איין נאציע, און אננעהמען, אז די קאפיטאליסטישע פּראדוקציאן האט זיך אומעטום פעסט עטאבלירט און האט אריינגענומען אין איהר רשות אלע פּראדוקציאנס־צווייגען.

דאס מאל טאקע אויף א ברייטערן מאסשטאב. כדי אבער צו קויפען די דאזיגע סחורות, מוז ער זיי געפינען גרייט אויפ׳ן מארק.

זיינע אייגענע אויסגעשפונענע פעדים צירקולירן נאר, ווייל ער ברענגט אויפ׳ן מארק זיין יעהרליכען פראדוקט, אזוי ווי אלע אנדערע קאפיטאליסטען טהוען דאסזעלביגע מיט זייערע סחורות. אבער איידער די דאזיגע סחורות זיינען געקומען אויפ׳ן מארק האבען זיי שוין געמוזט זיין א טייל פון דעם אלגעמיינעם יאהריגען פראדוקט, ד. ה. זיי האבען זיך געמוזט געפינען אין דער גאנצער מאסע זאכען פון אלערליי סארטען, אין וועלכער די גאנצע סומע פון די איינצעל־קאפיטאלען אדער דער סך הכל פון געזעלשאפטליכען קאפיטאל האט זיך פערוואנדעלט אין משך פון יאהר, און פון וועלכער יעדער איינצעל־קאפיטאליסט האט אין האנד נאר איין טייל. די טראנזאקציעס אויפ׳ן מארק פיהרן נאר דורך דעם אומזאץ פון די איינצעלנע בעשטאנד־טיילען פון דער יאהריגער פראדוקציאן, זיי שיקען זיי פון איין האנד אין דער אנדערער, זיי קאנען אבער ניט פערגרעסערן דעם סך הכל פון דער יאהריגער פראדוקציאן און קאנען ניט ענדערן די נאטור פון די פראדוצירטע זאכען. פאלגליך הענגט אב דער געברויך, וואס קאן געמאכט ווערן פון דעם יעהרליכען סך הכל פון די פראדוקטען, פון זיין אייגענער צוזאמענזעצונג, אבער בשום אופן ניט פון דער צירקולאציע.

די יעהרליכע פראדוקציאן מוז קודם צושטעלען די אלע געגענשטאנדען (געברויך־ווערטהען), פון וועלכע מען מוז נעהמען ממלא צו זיין די מאטעריעלע בעשטאנד־טיילען פון קאפיטאל, וואס זיינען פערברויכט געווארן אין משך פון יאהר. ארונטערגערעכענענדיג אט די, בלייבט דער נעט־ אדער מעהר־פראדוקט, אין וועלכען עס ליעגט דער מעהרווערטה. און פון וואס בעשטעהט אט דער מעהר־פראדוקט? גאנץ געוויס געפינען זיך דערונטער זאכען, וועלכע זיינען בעשטימט פאר דער בעפרידיגונג פון די בעדערפענישען און געלוסטען פון דעם קאפיטאליסטען־קלאס, וועלכע געהען אריין, הייסט עס, אין זייער קאנזומציאנס־פאנד. ווען דאס אבער וואלט געווען אלעס, וואלט דאך דער מעהרווערטה אינגאנצען פערהוליעט געווארן, און עס וואלט בלויז פארגעקומען אן איינפאכע רעפראדוקציאן.

כדי צו אקומולירן, מוז מען איין טייל פון דעם מעהר־פרא־

זיך צו רעפראָדוצירן און צו פּראָדוצירן מעהרווערטה, און אַז דאָס אייגענע איז ריכטיג וועגען יעדען אקומולירטען קאפּיטאַל בנוגע די צוגעקומענע קאפּיטאַלען, וואָס ער ברענגט ארויס.

דער אורשפרינגליכער קאפּיטאַל האָט זיך פאָרמירט דורך דעם אויסלעג פון 10,000 פונט סט. פון וואַנען האָט זיי זייער בעזיצער גענומען ? „דורך זיין אייגענער ארבייט און דער ארבייט פון זיינע אורעלטערן !" ענטפערן אונז איינשטימיג די וואָרט־פיהרער פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע.***[21] און פאַקטיש זעהט אויס זייער השערה צו זיין די איינציגע, וואָס פּאַסט זיך צו די געזעצען פון סחורה־פּראָדוקציאָן, לויט וועלכע נאָר עקוויוואַלענטען טוישען זיך דורכשניטליך אויס און יעדערער קאָן קויפען סחורה נאָר מיט סחורה.

גאַנץ אנדערש שטעהט די זאַך מיט דעם צוגעקומענעם קאַ־פּיטאַל פון 2000 פונט סט. דעם פּראָצעס פון זיין ענטשטעהונג ווייסען מיר גאַנץ גענוי. ער איז קאפּיטאַליזירטער מעהרווערטה. פון זיין אורשפּרונג אָן ענטהאַלט ער ניט קיין איינציג ברעקעל ווערטה, וואָס שטאַמט ניט אָב פון ניט־בעצאָהלטער פרעמדער ארבייט. די פּראָדוקציאָנס־מיטלען, מיט וועלכע די צוגעקומענע ארבייט־קראַפט ווערט פערקערפּערט, אזוי גוט ווי די לעבענס־מיטלען, אויף וועלכע זי האַלט זיך אויף, זיינען נישט מעהר ווי די בעשטאַנד־טיילען פון דעם מעהר־פּראָדוקט, פון דעם שטייער (טריבוט), וואָס דער קאפּיטאַליסטישער קלאַס רייסט יעהרליך ארויס פון דעם ארבייטער־קלאַס. ווען אפילו דער קאפּיטאַליס־טישער קלאַס קויפט מיט א טייל פון דעם שטייער די דאָזיגע צוגעקומענע ארבייט־קראַפט און בעצאָהלט זאָגאר דעם פולען פּרייז, אזוי אַז אָן עקוויוואַלענט ווערט אויסגעטוישט אויף אָן עקוויוואַ־לענט — בלייבט עס אַלץ דיזעלבע מעשה ווי מיט יענעם עראָבערער, וועלכער קויפט סחורה ביי די בעזיעגטע מיט דעם געלד, וואָס ער האָט פון זיי אָוועקגערויבט.

ווען דער צוגעקומענער קאפּיטאַל בעשעפטיגט דעמזעלביגען ארבייטער, וועלכער האָט איהם פּראָדוצירט, מוז דער ארבייטער

***[21] „די אורשפּרינגליכע ארבייט, וועמען קאפּיטאַל פערדאַנקט זיין ענטשטעהונג." (זיסמאנדי, „נייע פּרינציפּען פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע" (פראַנצויזיש) באַנד I, ז. 109.)

צוגעקומענע פּראָדוקציאָנס־מיטלען, וואָס געפינען זיך שוין אין דער יעהרליכער פּראָדוקציאָן, און די פערוואַנדלונג פון מעהרווערטה אין קאַפּיטאַל איז פאַרטיג. קאָנקרעט בעטראַכט, לעזט זיך אויף די אַקומולאַציע אין דער רעפּראָדוקציאָן פון קאַפּיטאַל אויף אַ וואָס ווייטער אַלץ מעהר אויסגעברייטערטען מאַסשטאַב. דער קרייז־לויף פון דער איינפאַכער רעפּראָדוקציאָן שפּרייט זיך אויס און פערוואַנדעלט זיך, ווי זיסמאָנדי דריקט זיך אויס, אין אַ ספּיראַל.**[21]

לאָמיר זיך איצטער אומקעהרען צו אונזער ביישפּיעל. עס איז די אַלטע געשיכטע: אברהם הוליד את יצחק, יצחק הוליד את יעקב א. אז. וו. דער אורשפּרינגליכער קאַפּיטאַל פון 10,000 פונט סט. ברענגט אַ מעהרווערטה פון 2000 פונט סט., וועלכער ווערט קאַפּיטאַליזירט. דער נייער קאַפּיטאַל פון 2000 פונט סט., וועלכען מיר וועלען אָנרופען צוגעקומענער קאַפּיטאַל נומר 1, ברענגט אַ מעהרווערטה פון 400 פונט סט. ווען זיין איינטיילונג אין קאָנסטאַנטען און וואַריאַבלען קאַפּיטאַל און די ראַטע פון מעהרווערטה בלייבט דיזעלביגע ווי ביי דעם אורשפּרינגליכען קאַ־פּיטאַל. אָט דער מעהרווערטה ווערט ווידער קאַפּיטאַליזירט, ער ווערט פערוואַנדעלט, הייסט עס, אין אַ צווייטען צוגעגעבענעם קאַפּיטאַל — צוגעקומענער קאַפּיטאַל נומר 2 — און ברענגט אַ נייעם מעהר ווערטה פון 80 פונט סט. א. אז. וו.

מיר לאָזען דאָ אויס פון בעטראַכט דעם טייל פון'ם מעהר־ווערטה, וואָס דער קאַפּיטאַליסט פערצעהרט. אונז אינטערעסירט אויך פונקט אזוי וועניג אין דעם מאָמענט, צי די צוגעקומענע קאַפּיטאַלען ווערן פערבונדען מיט דעם אורשפּרינגליכען קאַפּיטאַל, אָדער זיי ווערן אָבגעטיילט פון איהם און פערווערטעט זעלבשטענ־דיג; צי דערזעלביגער קאַפּיטאַליסט, וועלכער האָט זיי אַקומו־לירט, נוצט זיי אויס, אָדער ער גיט זיי איבער אַנאַנדערן. מיר דאַרפען נאָר ניט פערגעסען, אז נעבען אָט די ניי־געבילדעטע קאַפּיטאַלען הערט דער אורשפּרינגליכער קאַפּיטאַל אַלץ ניט אויף

**[21] זיסמאַנדי'ס אַנאַליז פון דער אַקומולאַציע האָט דעם גרויסען פעה־לער, וואָס ער בענוגענט זיך צופיעל מיט דער פראַזע „פערוואַנדלונג פון רעוועניו [הכנסה] אין קאַפּיטאַל", ניט אויספאָרשענדיג די מאַטעריעלע בע־דינגונגען פון דער דאָזיגער אָפּעראַציע.

גינעלען קאפיטאל — א קויף, וועלכער האט געשטימט מיט די נעזעצען פון סחורה־אויסטויש און וועלכער, יורידיש בעטראכט, איז משער נישט מעהר ווי א פרייען רשות מצד דעם ארבייטער אויף זיינע אייגענע פעהיגקייטען און מצד דעם געלד־ אדער סחורה־בעזיצער אויף די ווערטהען, וואס געהערן איהם; אויף ווי ווייט דער צוגעקומענער קאפיטאל נומר 2 א. אז. וו. איז בלויז א רעזולטאט פון דעם צוגעקומענעם קאפיטאל נומר 1, איז, הייסט עס, א קאנזעקווענץ פון יענער ערשטער שייכות; אויף ווי ווייט יעדע איינצעלנע טראנזאקציע שטימט נאכאנאנד מיט דעם געזעץ פון סחורה־אויסטויש: דער קאפיטאליסט קויפט שטענדיג די ארבייט־קראפט, דער ארבייטער פערקויפט זי שטענדיג, און מיר וועלען אננעהמען אפילו, אז דער קויפט זי און יענער פערקויפט זי פאר איהרווירקליכען ווערטה — איז קלאר, אז דאס געזעץ, וואס רוהט אויף דער סחורה־פראדוקציאן און דער סחורה־צירקולאציע, אדער דאס געזעץ פון פריוואט־אייגענטום, בייט זיך אום, דורך זיין אייגענער, אינערליכער, אונפערמיידליכער דיאלעקטיק אין זיין דירעקטען היפך. דער אויסטויש פון עקוויוואלענטען, וואס האט זיך בעוויזען אלס די אורשפרינגליכע אפעראציע, האט זיך אזוי אומגעדרעהט, אז איצט איז עס נאר אן אויסטויש לפנים. ווארים ערשטענס איז דער קאפיטאל־טייל, וואס ווערט אויסגעטוישט אויף ארבייט־קראפט, אליין נישט מעהר ווי א טייל פון דעם פרעמדען ארבייט־פראדוקט, וואס איז אנגעאייגענט געווארן אהן אן עקוויוואלענט; און צווייטענס מוז דער דאזיגער טייל קאפיטאל נישט נאר צוריק געשאפען ווערן פון זיין פראדוצירער, דעם ארבייטער, נאר ער מוז נאך ווידער געשאפען ווערן מיט א נייעם מעהר־פראדוקט. די שייכות פון אויסטויש צווישען קאפיטאליסט און ארבייטער ווערט אויף דעם אופן בלויז א בלענדעניש, וואס געהערט צו דעם צירקולאציאנס־פראצעס, נאר א פארם, וועלכע איז פרעמד דעם אינהאלט גופא און מיסטיפיצירט איהם נאר. דער שטענדיגער קויף און פערקויף פון דער ארבייט־קראפט איז די פארם. דער אינהאלט איז, אז דער קאפיטאליסט בייט שטענדיג ווידער אויס א טייל פון דער שוין־מאטעריאליזירטער פרעמדער ארבייט, וועלכער ער אייגענט זיך אן נאכאנאנד אהן אן עקוויוואלענט, אויף אלץ א גרעסערן סכום לעבעדיגער פרעמדער ארבייט.

ניט נאָר פאָרטזעצען צו פערוועלטען דעם אורשפרינגליכען קאַפּי־טאַל, נאָר ער מוז פון דאָס ניי קויפען די פּרוקט פון זיין פריהער־דיגער ניט־בעצאָהלטער ארבייט מיט מעהר צוגעקומענער ארבייט איידער זי האָט געקאָסט. בעטראַכט מען אָט דעם גאַנג ווי א טראַנזאַקציע, ווי א געשעפט, צווישען דעם גאַנצען קאַפּיטאַליס־טישען קלאַס און דעם גאַנצען ארבייטער־קלאַס, דאַן מאַכט עס קיין ענדערונג ניט אין דער זאַך, אויב צוגעקומענע ארבייטער ווערן בעשעפטיגט מיט דער ניט־בעצאָהלטער ארבייט פון די פריהער־בעשעפטיגטע ארבייטער. דער קאַפּיטאַליסט קאָן אַפילו פערווענ־דען דעם צוגעקומענעם קאַפּיטאַל צו קויפען א מאַשין, וועלכע וואַרפט ארויס דעם פּראָדוצירער פון דעם דאָזיגען קאַפּיטאַל אויפ'ן גאַס און שטעלט אוועק אויף זיין אָרט א פּאָר קינדער. אין יעדען פאַל האָט דער ארבייטער־קלאַס דורך זיין היי־יאָהריגער ארבייט געשאַפען דעם קאַפּיטאַל, וואָס וועט בעשעפטיגען די צוגעקומענע ארבייט דעם נעקסטען יאָהר.[22] אָט דאָס איז, וואָס מען רופט: שאַפען קאַפּיטאַל דורך קאַפּיטאַל.

די אקומולאַציע פון דעם ערשטען צוגעקומענעם קאַפּיטאַל פון 2000 פונט סט. איז משער א ווערטה־סומע פון 10,000 פונט סט., וואָס דער קאַפּיטאַליסט האָט אויסגעלעגט, און וועלכע גע־הערט צו איהם על פּי רעכט פון זיין „אורשפרינגליכער ארבייט." דער צווייטער צוגעקומענער קאַפּיטאַל פון 400 פונט סט. איז משער, פערקעהרט, בלויז די פריהערדיגע אקומולאַציע פון די 2000 פונט סט., פון וועלכע ער איז דער קאַפּיטאַליזירטער מעהר־ווערטה. אייגענטום אין עבר'דיגער אונבעצאָהלטער ארבייט ווערט איצטער דער איינציגער בעדינג פאַר דער געגענווערטיגער אָנאיי־גענונג פון לעבעדיגער אונבעצאָהלטער ארבייט אויף א שטענדיג־וואַקסענדען מאָסשטאַב. וואָס מעהר דער קאַפּיטאַליסט האָט אקו־מולירט, אלץ מעהר קאָן ער אקומולירן.

אויף ווי ווייט דער מעהרווערטה, כון וואָס עס בעשטעהט דער צוגעקומענער קאַפּיטאַל נומר 1, איז געווען א רעזולטאַט פון דעם קויף פון דער ארבייט־קראַפט דורך א טייל פון דעם אָרי־

---

[22] „די ארבייט שאַפט דעם קאַפּיטאַל איידער דער קאַפּיטאַל ווענדעט אָן די ארבייט." E. G. Wakefield, "England and America." 1833, v. II, p. 110.

מיטלען, וואָס געהערן צו איהם, מיט דער הילף פון דער אַרבייט וואָס געהערט שוין איצט אויך צו איהם, אין אַ נייעם פּראָדוקט, וועלכער געהערט אויך צו איהם על פּי רעכט.

דער ווערטה פון דעם דאָזיגען פּראָדוקט שליסט איין ערשטענס: דעם ווערטה פון די פערברויכטע פּראָדוקציאָנס־מיטלען. די ניצליכע אַרבייט קאָן ניט פערברויכען די דאָזיגע פּראָדוקציאָנס־מיטלען אַוואו זי טראָגט ניט אַריבער זייער ווערטה אויף דעם נייעם פּראָדוקט; כדי אָבער די אַרבייט־קראַפט זאָל זיין פערקויפליך, מוז זי זיין אימשטאַנד צו ליפערן ניצליכע אַר־בייט אין דעם צווייג פון דער אינדוסטריע, וואו זי דאַרף פערווענ־דעט ווערן.

דער ווערטה פון דעם נייעם פּראָדוקט שליסט ווייטער איין: דעם עקוויוואַלענט פון דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט און אַ מעהרווערטה. און דאָס איז פּונקט דעריבער, ווייל די אַרבייט־קראַפט, וואָס איז פערקויפט געוואָרן פאַר אַ בעשטימטער צייט, אַ טאָג, אַ וואָך, א. אז. וו. בעזיצט וועניגער ווערטה איידער איהר גע־ברויך אין משך פון דער דאָזיגער צייט שאַפט. דער אַרבייטער אָבער האָט געקראָגען בעצאָהלט דעם טוישווערטה פון זיין אַרבייט־קראַפט און האָט דערמיט אָבגעגעבען איהר געברויך־ווערטה — ווי דאָס איז דער פאַל ביי יעדען קויף און פערקויף.

דאָס, וואָס אָט די ספּעציעלע סחורה אַרבייט־קראַפט האָט דעם אייגענטימליכען געברויך־ווערטה צו ליפערן אַרבייט און פאָלג־ליך צו שאַפען ווערטה, ענדערט אויף קיין האָר ניט דעם אַלגעמיי־נעם געזעץ פון דער סחורה־פּראָדוקציאָן. אויב דעריבער די ווערטה־סומע, וואָס איז אויסגעלעגט געוואָרן אין אַרבייט־לוין, קומט ניט נאָר ווידער אַרויס אין דעם פּראָדוקט, נאָר זי קומט אַרויס פער־גרעסערט מיט אַ מעהרווערטה, נעהמט זיך דאָס ניט פון אָבנאַרן דעם פערקויפער, וועלכער האָט דאָך בעקומען דעם ווערטה פון זיין סחורה, נאָר בלויז פון דעם פערברויך פון דער דאָזיגער סחורה דורכ'ן קויפער.

דאָס געזעץ פון אויסטויש שטעלט דעם בעדינג פון גלייכ־הייט נאָר פאַר די טוישווערטהען פון די סחורות, וואָס ווערן אוועק־געגעבען איינע פאַר דער אַנדערער. עס שטעלט אפילו לכתחילה דעם בעדינג פון פערשיידענהייט פון זייערע געברויך־ווערטהען,

לכתחילה האָט זיך אונז בעוויזען, אַז דאָס אייגענטום־רעכט איז בעגרינדעט אויף אייגענער אַרבייט. ווענינגסטענס האָט אַזאַ השערה געמוזט אָנגענומען ווערן, היות ווי עס שטעהען איינע אַנט־קעגען די אַנדערע נאָר גלייכבערעכטיגטע סחורה־בעזיצער, און דער מיטעל ווי זיך אָנצואייגענען אַ פרעמדע סחורה איז נאָר אָבצוגע־בען די אייגענע סחורה, וועלכע קאָן אָבער ווידער געשאַפען ווערן נאָר דורך אַרבייט. אייגענטום ערשיינט איצטער מצד דעם קאַ־פּיטאַליסט אַלס דאָס רעכט אָנצואייגענען זיך פרעמדע אונבע־צאָהלטע אַרבייט אָדער איהר פּראָדוקט, מצד דעם אַרבייטער — אַלס אונמעגליכקייט זיך אָנצואייגענען זיין אייגענעם פּראָדוקט. די צושיידונג צווישען אייגענטום און אַרבייט ווערט די נויטווענ־דיגע קאָנזעקווענץ פון אַ געזעץ, וואָס האָט זיך פון אויבען־אויף גענומען פון זייער אידענטיטעט [פון דעם געדאַנק, אַז אייגענטום און אַרבייט זיינען איין זאַך].[23]

די קאַפּיטאַליסטישע מעטאָדע פון אָננעהמען רייכטום שיינט צו געהן דירעקט להיפך צו די געזעצען פון סחורה־פּראָדוקציאָן, זי נעהמט זיך אָבער טראָץ דעם בשום אופן ניט פון אַ פערלעצונג פון די דאָזיגע געזעצען, זאָנדערן אין געגענטייל פון זייער אָנווענ־דונג. כדי דאָס צו מאַכען קלאָר, איז גענוג צו וואַרפען אַ בליק צוריק אויף די כסדר'דיגע פאַזען פון דער בעוועגונג, וועלכע פיהרט צו דער אַקומולאַציע פון קאַפּיטאַל.

מיר האָבען געזעהן צוערשט, אַז די אורשפּרינגליכע פער־וואַנדלונג פון אַ ווערטה־סומע אין קאַפּיטאַל איז פאָרגעקומען דורכאויס אין איינקלאַנג מיט די געזעצען פון אויסטויש. איינער פון די אויסטוישער פערקויפט זיין אַרבייט־קראַפט, דער אַנדערער קויפט זי. דער ערשטער בעקומט דעם ווערטה פון זיין סחורה, און דערמיט גיט ער אָב איהר געברויך־ווערטה — די אַרבייט — צו דעם צווייטען. דער לעצטער פערוואַנדעלט די פּראָדוקציאָנס־

[23] דעם קאַפּיטאַליסט'ס רעכט פון אייגענטום אויף דעם פרעמדען אַרבייט־פּראָדוקט „איז אַ שטרענגע קאָנזעקווענץ פון דעם געזעץ פון אָנאייגענונג, וועמעס פונדאַמענטאַלער פּרינציפּ איז געוועזן פערקעהרט דער אויסשליסליכער אייגענטומס־רעכט פון יעדען אויף דעם פּראָדוקט פון זיין אייגענער אַרבייט.“ (שערבוליע, „רייך אָדער אַרים“, פּאַריז 1841, ז. 58, וואו אָט דער דיאַלעק־טישער איבערקעהר ווערט אָבער ניט ענטוויקעלט ריכטיג.)

ארבייטער) יערען יאָהר א נייעם רעכט דערויף דורך נייער אר־בייט; די אנדערע (די קאפיטאליסטען) האבען שוין פריהער בע־קומען דערויף א שטענדיגען רעכט דורך אורשפרינגליכער אר־בייט.*²⁴ די ארבייט איז אָבער ניט דער איינציגער געביט, אויף וועלכען די בכורה שאפט וואונדער.

די לאגע ענדערט זיך אויך ניט, ווען די איינפאכע רעפראָ־דוקציאָן ווערט פערביטען דורך דער רעפראָדוקציאָן אויף א בריי־טערן מאָסשטאב — דורך דער אקומולאציע. אין דעם ערשטען פאל פערהוליעט דער קאפיטאליסט דעם גאנצען מעהרווערטה, אין דעם אנדער פאל בעווייזט ער זיין בירגערליכע טוגענד דערמיט, וואָס ער פערצעהרט נאָר איין טייל און פערוואנדעלט דאָס איבעריגע אין קאפיטאל.

דער מעהרווערטה איז זיין אייגענטום, ער האט קיינמאל צו קיין אנדערן ניט געהערט. ווען ער לעגט איהם אוים אין דער פראָדוקציאָן, מאכט ער דעם אויסלעג פון זיין אייגענעם בעזיץ, פונקט ווי אין דעם טאג, ווען ער האט בעטראָטען דעם מארק צום ערשטען מאָל. אז דער בעזיץ שטאמט דאָס מאָל פון דער אונ־בעצאָהלטער ארבייט פון זיינע ארבייטער, האט מיט דער זאך אבסאָלוט גאָר ניט צו טהאָן. אויב דער ארבייטער ב ווערט בע־שעפטיגט מיט דעם מעהרווערטה, וואָס דער ארבייטער א האט פראָדוצירט, איז ערשטענס האט א געליפערט דעם דאָזיגען מעהר־ווערטה, בעקומענדיג דעם גערעכטען פרייז פון זיין סחורה, פון וועלכען מען האט ביי איהם א פרוטה ניט אָבגעריסען; און צווייטענס געהט דער גאנצער געשעפט איבערהויפט ניט אָן דעם ארבייטער ב. דאָס איינציגע, וואָס ב פערלאנגט און וואָס ער האט א רעכט צו פערלאנגען, איז, אז דער קאפיטאליסט זאָל איהם צאָהלען דעם ווערטה פון זיין ארבייט־קראפט. „ביידע האָבען נאָך געוואונען: דער ארבייטער, ווייל מען האט איהם אויסגעלעגט די פרוכט פון זיין ארבייט (ריכטיגער דארף מען זאָגען: פון דער אונבעצאָהלטער ארבייט פון אנדערע ארבייטער) איידער זי איז דורכגעפיהרט געוואָרען (ריכטיגער געזאָגט: איידער זיין ארבייט האט געטראָגען פרוכט); דער באָס, ווייל די ארבייט פון דעם

*²⁴ ד. נ. ז. 111.

און האָט לחלוטין גאָר ניט צו טהאָן מיט זייער פערברויך, וואָס פאַנגט זיך ערשט אָן נאָך דעם געשלאָסענעם און דורכגעפיהרטען מסחר.

די אורשפּרינגליכע פערוואַנדלונג פון געלד אין קאַפּיטאַל ווערט פאָלגליך דורכגעפיהרט אין דעם גענויעסטען איינקלאַנג מיט די עקאָנאָמישע געזעצען פון סחורה־פּראָדוקציאָן און מיט דעם איי־גענטום־רעכט, וואָס ווערט דערפון ארויסגעבראַכט. טראָץ דעם אָבער איז איהר רעזולטאַט:

1. אַז דער פּראָדוקט געהערט דעם קאַפּיטאַליסט און ניט דעם אַרבייטער;

2. אַז דער ווערטה פון דעם דאָזיגען פּראָדוקט שליסט איין, אַ חוץ דעם ווערטה פון דעם אויסגעלעגטען קאַפּיטאַל, אויך אַ מעהר־ווערטה, וועלכער האָט דעם אַרבייטער געקאָסט אַרבייט אָבער דעם קאַפּיטאַליסט האָט ער גאָרנישט געקאָסט, און פונדעסטוועגען ווערט ער דאָס געזעצמעסיגע אייגענטום פון דעם קאַפּיטאַליסט;

3. אַז דער אַרבייטער האָט אויפגעהאַלטען זיין אַרבייט־קראַפט און קאָן זי פערקויפען פון דאָס ניי, ווען ער געפינט אַ קויפער.

די איינפאַכע רעפּראָדוקציאָן איז נאָר די פּעריאָדישע ווידער־הערהאָלונג פון דער דאָזיגער ערשטער אָפּעראַציע; יעדעס מאָל ווערט שטענדיג פון דאָס ניי געלד פערוואַנדעלט אין קאַפּיטאַל. דאָס געזעץ ווערט פאָלגליך ניט געבראָכען; אין געגענטייל, עס קריגט נאָר די געלעגענהייט שטענדיג זיך צו פערווירקליכען. „ווען מעהרערע אויסטויש־אַקטען קומען כסדר פאָר, ווערט נאָר דערמיט דער לעצטער דער רעפּרעזענטאַנט פון דעם ערשטען.״[24]

און פונדעסטוועגען האָבען מיר געזעהן, אַז די איינפאַכע רעפּראָדוקציאָן איז אַליין גענוג צו פערענדערן פון גרונד־אויס דעם כאַראַקטער, וואָס די דאָזיגע ערשטע אָפּעראַציע האָט געהאַט — די פערוואַנדלונג פון געלד אין קאַפּיטאַל — כל זמן מיר בעטראַכ־טען זי ווי אַ פעראיינצעלטען פּראָצעס. „צווישען די, וועלכע טיילען זיך מיט דער נאַציאָנאַלער הכנסה, בעקומען איינינע (די

[24] זיסמאנדי, „נייע פּרינציפּען פון פּאָליטישער עקאָנאָמיע“ (פראנצ.) באנד I, ז. 70.

כל זמן די געזעצען פון אויסטויש ווערן אויסגעהאלטען ביי יעדען אויסטויש־אקט — פאר זיך גענומען, — קאן דער אופן פון אנאייגענונג דורכמאכען א פאלשטענדיגע איבערקעהרעניש, ניט אנריהרענדיג דערביי אין קיין פאל דאס אייגענטום־רעכט, וואס איז געבויט אויף דער סחורה־פראדוקציאן. דאסזעלביגע רעכט שטעהט אין קראפט, אזוי ווי אין אנפאנג, ווען דער פראדוקט געהערט דעם פראדוצירער און ווען ער קאן זיך מאכען רייכער נאר דורך אייגענער ארבייט, אויסטוישענדיג אן עקוויוואלענט אויף אן עקוויוואלענט, אזוי אויך אין דער קאפיטאליסטישער פעריאדע, ווען דער געזעלשאפטליכער רייכטום ווערט אין אלץ א שטייגענדער מאס דאס אייגענטום פון די, וועלכע זיינען אין דער לאגע זיך שטענדיג אנצואייגענען פון דאס ניי די אונבעצאהלטע ארבייט פון אנדערע מענשען.

דער דאזיגער רעזולטאט ווערט אונפערמיידליך, וויבאלד די ארבייט־קראפט ווערט פון דעם ארבייטער גופא פריי פערקויפט ווי א סחורה. אבער טאקע ערשט פון דאמאלסט אן ווערט די סחורה־פראדוקציאן פעראלגעמיינערט און ווערט די טיפישע פראדוקציאנס־פארם; ערשט פון דאמאלסט אן ווערט יעדער פראדוקט לכתחילה פראדוצירט פאר'ן פערקויף און דער גאנצער פראדוצירטער רייכטום געהט דורך דורך דער צירקולאציע. ערשט דא, וואו די לוין־ארבייט האט איהר באזיס, צווינגט זיך ארויף די סחורה־פראדוקציאן אויף דער גאנצער געזעלשאפט; אבער ערשט דא ענטוויקעלט זי אויך אלע איהרע פערבארגענע קרעפטען. זאגען אז דאס ארייננטרעטען פון דער לוין־ארבייט טרייבט די סחורה־פראדוקציאן אויף א פאלשען וועג, איז אלץ איינס ווי צו זאגען, אז די סחורה־פראדוקציאן טאר זיך ניט ענטוויקלען, כדי זי זאל בלייבען ניט פערפאלשעוועט. אין דערזעלבער מאס ווי זי בילדעט זיך אויס לויט איהרע אייגענע געזעצען אין א קאפיטאליסטישער פראדוקציאן, אין דערזעלביגער מאס בייטען זיך אום די אייגענטום־געזעצען פון דער סחורה־פראדוקציאן אין געזעצען פון דער קאפיטאליסטישער אנאייגענונג. מען מוז דעריבער בעוואונדערן פרודאן'ס פיפיגקייט, וועלכער וויל אבשאפען דאס קאפיטאליסטישע אייגענטום, דערמיט וואס ער שטעלט אויף אנט־

דאָזיגען אַרבייטער איז געווען ווערטה מעהר איידער זיין לוין (ריכטיגער געזאָגט: האָט פּראָדוצירט מעהר ווערטה איידער דער ווערטה פון זיין לוין).**24

גאַנץ געוויס זעהט די זאַך גאָר אַנדערש אויס ווען מיר בעטראַכ־טען די קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָן אין דעם ניט־אונטערבראָ־כענעם פלוס פון איהר בענייאונג, און אַנשטאָט דעם איינצעלנעם קאַפּיטאַליסט און דעם איינצעלנעם אַרבייטער האַלטען מיר אין אויג דעם כלל, דעם קאַפּיטאַליסטישען קלאַס און אַנטקעגען איהם דעם אַרבייטער־קלאַס. דערמיט אָבער וואָלטען מיר אויפגעשטעלט אַ מאָסשטאַב, וועלכער איז דער סחורה־פּראָדוקציאָן גאַנץ פרעמד.

אין דער סחורה־פּראָדוקציאָן שטעהען איינער אַנטקעגען אַנ־דערן און אונאַבהענגיג איינער פון דעם אַנדערן נאָר דער פער־קויפער און קויפער. זייערע געגענזייטיגע בעציהונגען זיינען גע־ענדיגט, ווען עס געהט אויס דער אָבמאַך, וואָס איז געשלאָסען גע־וואָרן צווישען זיי. אויב דער עסק חזר'ט זיך איבער, קומט עס פאָר אַלס רעזולטאַט פון אַ נייעם אָבמאַך, וואָס האָט גאָר ניט צו טהאָן מיט דעם פריהערדיגען, און עס איז נאָר אַ צופאַל, וואָס דערזעלביגער קויפער האָט זיך צוזאַמענגעטראָפען מיט דעמזעל־ביגען פערקויפער.

ווייל מען, הייסט עס, בעטראַכטען די סחורה־פּראָדוקציאָן אָדער אַ וועלכען עס איז פּראָצעס, וואָס געהערט צו איהר, לויט איהרע אייגענע עקאָנאָמישע געזעצען, דאַן מוזען מיר בעטראַכטען יעדען אַקט פון אויסטויש פאַר זיך, אויסערהאַלב יעדען צוזאַמענהאַנג מיט דעם אויסטויש־אַקט, וואָס איז געקומען פאַר איהם, ווי אויך מיט דעם, וואָס קומט נאָך איהם. און אַזוי ווי אָבמאַכען פון קויף און פערקויף ווערען אָבגעשלאָסען נאָר צווישען איינצעלנע אינדי־ווידועמען, לאָזט זיך על פּי שכל ניט זוכען דעריין קיינע בעציהונגען צווישען גאַנצע געזעלשאַפט־קלאַסען.

ווי לאַנג עס זאָל ניט זיין דער כסדר'דיגער גאַנג פון די פּע־ריאָדישע רעפּראָדוקציאָנען און די פריהער־געקומענע אַקומולאַ־ציעס, וואָס דער היינט־פונקציאָנירענדער קאַפּיטאַל האָט דורכגע־מאַכט, האַלט ער אַלץ אויף זיין אורשפּרינגליכע יונגפרוילכקייט.

**24 ד. נ. ז. 135.

2. די טעות'דיגע אויפפאסונג פון דער רעפראָדוקציאָן אויף אן אויסגעברייטערטען מאַסשטאב מצד דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע.

איידער מיר נעהמען זיך אונטערזוכען איינינע נענויערע בע־שטימונגען פון דער אקומולאציע אָדער צוריקפערוואנדלונג פון מעהרווערטה אין קאפּיטאל, מוז מען אָב'פּטר'ן א געוויסען צוויי־דייטיגען בעגריף, וואָס איז אריינגעבראכט געוואָרן פון דער קלאַ־סישער פּאָליטישער עקאָנאָמיע.

פונקט ווי ווענינ די סחורות, וואָס דער קאפּיטאליסט קויפט מיט א טייל פון דעם מעהרווערטה פאר זיין אייגענער קאָנזומ־ציאָן, דיענען איהם אלס פּראָדוקציאָנס־ און פערווערטונגס־מיט־לען, פונקט אזוי ווענינ איז די ארבייט, וועלכע ער קויפט פאר דער בעפריעדיגונג פון זיינע נאטירליכע און געזעלשאפטליכע בע־דערפענישען, פּראָדוקטיווע ארבייט. אָנשטאָט צו פערוואנדלען, דורך דעם קויף פון די דאָזיגע סחורות און ארבייט, דעם מעהר־ווערטה אין קאפּיטאל, פערצעהרט ער אָדער גיט איהם גאָר פער־קעהרט אויס אלס הכנסה. אין גענענזאץ צו דער אלט־פּריצישער פיהרונג, וועלכע ווי העגעל זאָגט, „בעשטעהט אין פערצעהרן ווי־פיעל עס איז פאראן" און וועלכע דריקט זיך אויס בעזונדערס ברייט אין דעם לוקסוס פון פערזענליכער דיענערשאפט, האָט די בורזשואזע עקאָנאָמיע געהאלטען פאר העכסט וויכטיג, צו פּראָקלאמירן די אקומולאציע פון קאפּיטאל אלס די ערשטע בירגער־פליכט און צו פּרעדיגען אָהן אן אויפהער, אז מען קאָן ניט אקומולירן, ווען מען עסט אויף די גאנצע הכנסה, אָנשטאָט אויסצוגעבען א גוטען טייל דערפון אויף צו דינגען נאָך פּראָדוקטיווע ארבייטער, וועלכע ברענ־גען איין מעהר איידער זיי קאָסטען. פון דער אנדער זייט האָט די פּאָליטישע עקאָנאָמיע געמוזט פּאָלעמיזירן אַנטקעגען דעם פּאָפּו־לערן פאָראורטייל, וואָס מישט צונויף די קאפּיטאליסטישע פּראָ־

יולי, 1859.) דער עקאנאמיסט איז ווירקליך צופיעל בעשיידען. נאכגעהענדיג אין די טריט פון דר. פּריס, האט ער געקאנט בעווייזען דורך גענויע רעכע־נונגען, אז אויב מען וויל צונעבען דעם קאפּיטאל אלץ וואס איהם קומט, מוז מען נאך צולעגען אנדערע פּלאנעטען צו אונזער ערד־קוגעל.

קענען דעם — די אייביגע איינענטום־געזעצען פון דער סחורה־פראדוקציאן!

מיר האבען געזעהן, אז אפילו ביי דער איינפאכער רעפּראָ־דוקציאן פערוואנדעלט זיך יעדער אויסגעלעגטער קאפיטאל, אויף וועלכען אופן ער איז ניט אורשפרינגליך ערווארבען געווארן, אין אן אקומולירטען קאפיטאל אדער אין קאפיטאליזירטען מעהר־ווערטה. אבער אין דעם שטראם פון דער פראדוקציאן ווערט בכלל יעדער אורשפרינגליך־אויסגעלעגטער קאפיטאל א פערשווינ־דענדע גרויס („מאגניטודא עוואנעסצענס״ אין מאטעמאטישען זין) אין פערגלייך מיט דעם דירעקט־אקומולירטען קאפיטאל, דאס הייסט מיט דעם מעהרווערטה אדער מעהר־פראדוקט, וואס איז צוריק פערוואנדעלט געווארן אין קאפיטאל, סיי עס פונקציאנירט איצט אין דער האנד, וועלכע האט איהם אקומולירט, אדער אין א פרעמדער האנד. די פאליטישע עקאנאמיע שטעלט דריבער פאר דעם קאפיטאל בכלל ווי אן „אקומולירטען רייכטום״ (א פער־וואנדעלטען מעהרווערטה אדער הכנסה), „וועלכער ווערט פון דאס ניי פערווענדעט צו פראדוצירען מעהרווערטה,״[25] אדער זי שטעלט אויך פאר דעם קאפיטאליסט ווי „א בעזיצער פון דעם מעהר־פראדוקט.״[26] דערזעלביגער בליק ווערט נאר אויסגעדריקט אין אנאנדער פארם, ווען מען זאגט, אז דער גאנצער פאראנענער קאפיטאל איז אן אקומולירטער אדער קאפיטאליסטישער צינז, וואָ־רים דער צינז איז בלויז א ברוך־טייל פון מעהרווערטה.[27]

---

[25] „קאפיטאל — דאס איז אקומולירטער רייכטום, וואס ווערט פערטאן אין געשעפט מיט דער אבזיכט צו מאכען פראפיט.“ (מאלטוס, „פרינסיפלס או פאליטיקאל עקאנאמי“, ז. 262.) „קאפיטאל בעשטעהט פון רייכטום, וועלכער איז אבגעשפארט פון דער הכנסה און פערווענדעט מיט דער אבזיכט צו מאכען פראפיט.“ E. Jones, "An Introductory Lecture on Political Economy," London 1833, p. 16.

[26] „די בעזיצער פון א איבערפליסיגען פראדוקט אדער קאפיטאל.“ "The Source and Remedy of the Natural Difficulties. A Letter to Lord John Russel." London 1821.

[27] „קאפיטאל מיט די פראצענטען אויף פראצענטען פאר יעדען טייל פון דעם אבגעשפארטען קאפיטאל וואקסט אן אזוי אונגעוועהנליך, אז דער גאנ־צער רייכטום פון דער וועלט, וואס גיט א הכנסה, איז שוין פון לאנג אן מעהר גארנישט ווי אמאליגע פראצענטען פון קאפיטאל.“ („לאנדאן עקאנאמיסט“, 19

דוקטיווע איז דער כאראקטעריסטישער מאמענט פון דעם אקומו־לאציאנס־פראצעס. אבער דא פאנגט זיך אויך אן איהר טעות. אדאם סמיטה האט געמאכט די מאדע פארצושטעלען די אקו־מולאציע בלויז ווי א קאנזומציאן פון דעם מעהר־פראדוקט דורך פראדוקטיווער ארבייט, אדער אין אנדערע ווערטער: די קאפי־טאליזירונג פון דעם מעהרווערטה בעשטעהט נאר אין זיין פער־וואנדלונג אין ארבייט־קראפט.

לאמיר הערן צום ביישפיעל וואס ריקארדא זאגט: „מען מוז פערשטעהן, אז אלע פראדוקטען פון א לאנד ווערן קאנזומירט; עס מאכט אבער דעם גרעסטען אונטערשייד, וואס מען קאן זיך נאר פארשטעלען, צי זיי ווערן קאנזומירט פון אזעלכע, וועלכע רעפראדוצירן אנאנדער ווערטה, אדער פון אזעלכע, וואס רעפרא־דוצירן ניט קיין אנדער ווערטה. ווען מיר זאגען, אז הכנסה ווערט אבגעשפארט און צוגעלעגט צום קאפיטאל, מיינען מיר, אז דער טייל פון דער הכנסה, וועגען וועלכען עס רעדט זיך, אז ער איז צוגעלעגט געווארען צום קאפיטאל, ווערט פערצעהרט דורך פרא־דוקטיווע אנשטאט דורך אונפראדוקטיווע ארבייטער. עס גיט ניט קיין גרעסערער טעות איידער צו דענקען, אז קאפיטאל ווערט פער־מעהרט דורך ניט־קאנזום."[30]

עס גיט ניט קיין גרעסערן טעות ווי דער, וואס ריקארדא און אלע שפעטערע עקאנאמיסטען פלוידערן נאך נאך אדאם סמיטה, אז „דער טייל פון דער הכנסה, וועגען וועלכען עס רעדט זיך, אז ער איז צוגעלעגט געווארן צום קאפיטאל, ווערט פערצעהרט פון פראדוקטיווע ארבייטער." לויט אט דער פארשטעלונג וואלט יע־דער מעהרווערטה, וואס ווערט פערוואנדעלט אין קאפיטאל, גע־ווארן א וואריאבלער קאפיטאל. אין דער אמת'ן טיילט ער זיך איין, פונקט ווי דער אורשפרינגליך־אויסגעלעגטער ווערטה, אין קאנסטאנטען קאפיטאל און וואריאבלען קאפיטאל, אין פראדוק־ציאנס־מיטלען און ארבייט־קראפט. ארבייט־קראפט איז די פארם, אין וועלכער דער וואריאבלער קאפיטאל עקזיסטירט אין פערלויף פון דעם פראדוקציאנס־פראצעס. אין אט דעם פראצעס ווערט די

[30] ריקארדא, „פרינסיפלס אוו פאליטיקאל עקאנאמי", 3טע אויפלאגע, לאנדאן 1821, ז. 163, נ.

דוקציאָן מיט דער אוצרות־זאַמלונג[28] און מיינט דעריבער, אַז אַקו־מולירטער רייכטום איז ענטוועדער רייכטום, וואָס מען לאָזט ניט צערשטערט ווערן אין זיין עקזיסטירענדער נאַטוראַל־פאָרם, ד. ה. פערברויכט ווערן, אָדער רייכטום וואָס ווערט אויך צוריקגעצויגען פון דער צירקולאַציע. אויסשליסען דאָס געלד פון דער צירקולאַ־ציע וואָלט אַקוראַט געווען דער היפך פון זיין פערוועֶרטונג אַלס קאַפּיטאַל, און אַקומולירן סחורה אין דעם אוצרות־זאַמלערישען זין וואָלט געווען אַ פּשוט'ע שטות'עריי.*[28] אַן אַקומולאַציע פון סחורה אין גרויסע מאַסען איז אַ רעזולטאַט פון אַ געשטאָקטער צירקולאַציע אָדער פון איבערפּראָדוקציאָן.[29] עס איז אָבער אמת, אַז אין דמיון פון פאָלק שטעלט זיך פון איין זייט פאָר אַ בילד פון די אָנגעזאַמעלטע און לאַנגזאַם־פערצעהרטע גיטער, וואָס מאַכען אויס דעם קאָנזומציאָנס־פאָנד פון די רייכע; און פון דער אַנדער זייט די פאָרמירונג פון רעזערוועז [זאַפּאַסען] — אַן ערשיינונג, וועלכע געהערט צו אַלע פּראָדוקציאָנס־אופנים, און ביי וועלכער מיר וועלען זיך אַ ווייַלע אָבשטעלען, ווען מיר וועלען קומען צו דעם אַנאַליז פון דעם צירקולאַציאָנס־פּראָצעס.

אַזוי ווייט, הייסט עס, איז די קלאַסיש'ע פּאָליטישע עקאָ־נאָמיע גערעכט, ווען זי בעטאָנט, אַז דער פערברויך פון'ם מעהר־פּראָדוקט דורך פּראָדוקטיווע אַרבייטער אָנשטאָט דורך אוּנפּראָ־

---

[28] „קיין היינטיגער פּאָליטישער עקאָנאָם קאָן ניט מיינען אונטער דעם וואָרט שפּאָרען פּשוט אוצרות־קלייבען. אַ חוץ דער דאָזיגער בעשרענקטער און ניט־גענוגענדער מעשה, קאָן דער אויסדרוק, וואָס איז נוגע דעם נאַציאָנאַלען רייכטום, אָנגעווענדעט ווערן נאָר אין איין זין, און דער בעציהט זיך אויף דער פערשיידענער פערווענדונג פון דאָס אָבגעשפּאָרטע, וואָס רוהט אויף אַ ווירקליכען אונטערשייד צווישען די פערשיידענע סאָרטען אַרבייט, וואָס ווערן דערמיט אויסגעהאַלטען.“ (מאַלטוס, „פּרינסיפּלס אָוו פּאָליטיקאַל עקאָ־נאָמי“, ז. 38 און 39.)

*[28] אַזוי צ. ב. ש. באַלזאַק, וועלכער האָט אַזוי גרינדליך שטודירט אַלע שאַטירונגען פון קאַרגקייט, שטעלט פאָר דעם אַלטען פּראַצענטניק גאָבסעק ווי ער איז שוין געוואָרן אַז עובר בטל, ווען ער האָט אָנגעהויבען צו קלייבען אַן אוצר פון אַלערליי סחורות.

[29] „אַקומולירונג פון קאַפּיטאַל . . . אָבגעשטעלטער אויסטויש . . . איבערפּראָדוקציאָן“ Th. Corbet, "An Inquiry into the Causes and Modes of the Wealth of Individuals," London, 1841, page 14.

דוקציאָן לייכט פערשטענדליך. אָבער יעדער בעשטאנד־טייל פון דער יעהרליכער פּראָדוקציאָן מוז געבראכט ווערן אויפ׳ן מארק, און דאָ פאנגט זיך אָן די שוועריגקייט. די בעוועגונגען פון די איינצעל־קאפּיטאלען און די פּערזענליכע הכנסות קרייצען זיך, מי־שען זיך דורך און פערלירן זיך אין אַן אלגעמיינעם איבערבייט פון פלעצער — אין דער צירקולאציע פון געזעלשאפטליכען רייכטום — וועלכער פערווירט דעם בליק און גיט דער אונטערזוכונג זעהר פערוויקעלטע פּראָבלעמען צו לעזען. אין דעם דריטען אָבטייל פון דעם צווייטען בוך וועל איך געבען דעם אנאליז פון דעם ווירקלי־כען צוזאמענהאנג. עס וועט זיך דאָרט ארויסצייגען, אז אַדאם סמיטה׳ס דאָגמא, וועלכע אלע זיינע נאָכפאָלגער האָבען איבער־גענומען בירושה, האָט געשטערט דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע צו בעגרייפען אפילו נאָר דעם עלעמענטארן מעכאניזם פון דעם גע־זעלשאפטליכען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס. עס איז א גרויס פער־דיענסט פון די פיזיאָקראטען, וואָס זיי האָבען צום ערשטען מאָל געמאכט די פּראָבע, אין זייער „טאבלאָ עקאָנאָמיק״, צו געבען א בילד פון דער יעהרליכער פּראָדוקציאָן אין דער געשטאלט, אין וועלכער זי שטעלט זיך אונז פאָר דורכגעהענדיג דעם פּראָצעס פון דער צירקולאציע.[32]

---

[32] אדאם סמיטה אין זיין דערקלערונג פון דעם רעפּראדוקציאנס־פּראצעס, און ממילא אויך פון דער אקומולאציע, האט אין איינינע פּרטים ניט נאר ניט געמאכט קיין פּארטשריטען, נאר האט געמאכט פּאזיטיווע ריקשריטען אין פּער־גלייך צו זיינע פּארגעננער, דערהויפּט די פיזיאקראטען. צוזאמען מיט זיין אילוזיע, וואס איז דערמאנט געווארן אין טעקסט, איז פּערבונדען די באמת פּאבעלהאפּטע לעהרע, אז דער פּרייז פון סחורות איז צוזאמענגעשטעלט פון ארבייטס־לוין, פּראפּיט (צינז) און גרונד־רענטע, דאס הייסט בלויז פון אר־בייטס־לוין און מעהרווערטה. ארויסגעהענדיג פון אט דעם באזיס איז ווע־נגיסטענס סטארך מודה אויף א נאאיווען אופן: „עס איז אונמעגליך אויפ־צולעזען דעם נויטווענדיגען פּרייז אין זיינע איינפּאכע עלעמענטען.“ (סטארך, „קור ד׳עקאנאמי פּאליטיק“, פּעטערבורג 1815, ב. I, ז. 140 נ.) א שעהנע עקאנאמישע וויסענשאפט, וועלכע דערקלערט, אז עס איז אונמעגליך אויפצולע־זען דעם פּרייז פון סחורות אין זיינע איינפּאכסטע עלעמענטען! גענויערעס וועגען דעם וועט ווערן דערקלערט אין דריטען אבטייל פון 2טען בוך און אין 7טען אבטייל פון דריטען בוך. [זעה אויך „טעאריען איבער דען מעהרווערטה“, ב. I, ז. 164 און ווייטער.]

אַרבייט־קראַפט גופא פערצעהרט פון דעם קאַפּיטאַליסט. זי פער־צעהרט דורך איהר פונקציע — די אַרבייט — פּראָדוקציאָנס־מיטלען. אין דערזעלביגער צייט פערוואַנדעלט זיך דאָס געלד, וואָס איז אָבגעצאָהלט געוואָרן איינקויפענדיג די אַרבייט־קראַפט, אין לעבענס־מיטלען, וועלכע ווערן פערצעהרט ניט פון דער „פּראָ־דוקטיווער אַרבייט”, נאָר פון „פּראָדוקטיווע אַרבייטער.” אַדאַם סמיטה איז געקומען דורך אַ גרונד־פערקעהרטען אַנאַליז צו דעם אונזיניגען רעזולטאַט, אַז הגם יעדער אינדיווידועלער קאַפּיטאַל טיילט זיך איין אין אַ קאָנסטאַנטען און וואַריאַבלען בעשטאַנד־טייל, לעזט זיך דער געזעלשאַפטליכער קאַפּיטאַל אויף נאָר אין וואַריאַבלען קאַפּיטאַל, אָדער ווערט נאָר אויסגעגעבען אויף צו צאָה־לען אַרבייטס־לוין. צום ביישפּיעל, אַ טוך־פאַבריקאַנט פערוואַנ־דעלט 2000 פונט סט. אין קאַפּיטאַל. ער לעגט אויס איין טייל פון'ם געלד איינצוקויפען וועבער, דעם אַנדער טייל אין וואָלענע גאַרן, מאַשינעריע א. אז. וו. אָבער די מענשען, פון וועמען ער קויפט די גאַרן און די מאַשינעריע, צאָהלען ווידער מיט אַ טייל דערפון פאַר אַרבייט א. אז. וו., ביז די גאַנצע 2000 פונט סט. זיינען אויסגעגעבען אין צאָהלען אַרבייטס־לוין, אָדער דער גאַנצער פּראָ־דוקט, וואָס איז פאַרגעשטעלט דורך די 2000 פונט סט., איז פער־צעהרט דורך פּראָדוקטיווע אַרבייטער. עס איז קלאָר, אַז דאָס גאַנצע געוויכט פון דעם אַרגומענט ליעגט אין די ווערטער „און אַזוי ווייטער”, וועלכע טרייבען אונז אַרום אַהין און אַהער. פּאַק־טיש שטעלט אַדאַם סמיטה אָב די אונטערזוכונג גראַד דאָרט, וואו איהרע שוועריגקייטען פאַנגען זיך אָן.[21]

כל זמן מען האַלט נאָר אין אויג די סומע פון דער פּראָדוק־ציאָן פון גאַנצען יאָהר, איז דער פּראָצעס פון דער יעהרליכער פּראָ־

[21] טראָץ זיין „לאָגיק” דערזעהט ניט הערר דזשאָהן סטוּאַרט מילל אפילו אַזאַ פעהלערהאַפטען אַנאַליז פון זיינע פאָרגעננער, וועלכער בעט זיך, פון אַ ריינעם פאַך־שטאַנדפּונקט און אפילו אין דעם בורזשואַזען האָריזאָנט, מען זאָל איהר פערריכטען. אומעטום רעגיסטרירט ער מיט דעם דאָגמאַטיזם פון אַ תלמיד די געדאַנקען־פּלאָנטערס פון זיינע לעהרער. אַזוי זאָגט ער דאָ: „דער קאַפּיטאַל גופא לעזט זיך שליסליך אויף פאָלשטענדיג אין לוינען, און ווען ער קעהרט זיך אום דורך דעם פערקויף פון די פּראָדוקטען, פערוואַנדעלט ער זיך ווידער אין לוינען.”

ווערן אין קאַפּיטאַל, איז דעריבער אַלע מאָל גרעסער איידער דער טייל פון דעם מעהרווערטה, וואָס איז ווירקליך פערוואַנדעלט אין קאַפּיטאַל. וואָס ענטוויקעלטער די קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָן איז אין אַ לאַנד, וואָס ראשיגער און מאַסענהאַפטער די אַקומולאַציע איז, וואָס רייכער דאָס לאַנד איז, וואָס קאָלאָסאַלער דעריבער איז דער לוקסוס און די פערשווענדונג — אַלץ גרעסער איז אָט דער חלוק צווישען דעם סך הכל פון׳ם מעהרווערטה און יענעם טייל דערפון, וואָס ווערט פערוואַנדעלט אין קאַפּיטאַל.

אָבגעזעהן פון דעם יעהרליכען צו־וואוקס פון רייכטום, בעזיצט דער רייכטום, וואָס געפינט זיך אין קאָנזומציאָנס־פאָנד פון די קאַפּיטאַליסטען און לאָזט זיך נאָר ביסלעכווייז פערצעהרן, טייל־ווייז נאַטוראַל־פאָרמען, אין וועלכע ער וואָלט געקאָנט דירעקט פונקציאָנירן אַלס קאַפּיטאַל. צו די פאַראַנענע עלעמענטען פון רייכטום, וועלכע וואָלטען געקאָנט פונקציאָנירן אין דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, רעכענען זיך אַלע אַרבייט־קרעפטען, וואָס ווערן אָדער גאָרניט פערברויכט, אָדער ווערן פערברויכט פאַר ריין קאָנווענציאָנעל־פּערזענליכע און אָפט שענדליכע דיענסטלייסטונגען.

די פּראָפּאָרציע, אין וועלכער דער מעהרווערטה ווערט איינגעטיילט אין קאַפּיטאַל און הכנסה, בייט זיך נאָכאַנאַנד און ווערט בעהערשט דורך אומשטענדען, וועלכע קאָנען דאָ ווייטער ניט ענטוויקעלט ווערן. דער קאַפּיטאַל, וואָס ווערט אָנגעווענדעט אין אַ לאַנד, איז דעריבער ניט קיין פעסטע גאָר אַ וועקסלענדע גרויס, אַ שטענדיג־וואַריאַבלער און עלאַסטישער ברוך־טייל פון דעם פאַראַנענעם רייכטום, וועלכער קאָן פונקציאָנירן אַלס קאַפּיטאַל.

יעדענפאַלס איז דאָס דער קאַפּיטאַליסט, וועלכער פיהרט דורך די צוטיילונג פון מעהרווערטה אין קאַפּיטאַל און הכנסה. די צוטיילונג איז אַלזאָ אַן אַקט פון זיין ווילען. מען זאָגט, אַז ער שפּאָרט דעם טייל אויפגעמאָהנטען שטייער (טריבוט), וועלכען ער אַקומולירט, ווייל ער עסט איהם ניט אויף, ד. ה. ווייל ער איבט אויס זיין פונקציע אַלס קאַפּיטאַליסט — די פונקציע נתעשר צו ווערן.

נאָר אַזוי ווייט ווי דער קאַפּיטאַליסט איז פּערזאָניפיצירטער קאַפּיטאַל, האָט ער אַ היסטאָרישען ווערטה און יענע היסטאָרישע עקזיסטענץ־בערעכטיגונג, וועלכע „האָט ניט קיין ראַטום״, ווי

עס פערשטעהט זיך איבעריגענס פון זיך אליין, אז די פּאָ־ליטישע עקאָנאָמיע האָט ניט פערפעהלט אויסצונוצען אַדאַם סמיטה'ס זאַץ אין די אינטערעסען פון דעם קאַפּיטאַליסטישען קלאַס: נעמליך, אז דער גאַנצער טייל פון דעם נעט־פּראָדוקט, וואָס איז פערוואַנדעלט אין קאַפּיטאַל, ווערט פערצעהרט פון דעם ארבייטער־קלאַס.

3. די צוטיילונג פון'ם מעהרווערטה אין קאַפּיטאַל און הכנסה. די אבסטינענץ־טעאָריע.

אין פאָריגען קאַפּיטעל האָבען מיר בעטראַכט דעם מעהר־ווערטה, אָדער דעם מעהר־פּראָדוקט, נאָר ווי א אינדיווידועלען קאָנזומציאָנס־פאָנד פון דעם קאַפּיטאַליסט; אין אָט דעם קאַ־פּיטעל האָבען מיר איהם ביז אהער נאָר בעטראַכט ווי אַן אקומו־לאַציאָנס־פאָנד. ער איז אָבער ניט נאָר דאָס איינע אָדער נאָר דאָס אנדערע, ער איז ביידע צוגלייך. איין טייל פון דעם מעהר־ווערטה ווערט פערצעהרט פון דעם קאַפּיטאַליסט אלס הכנסה,[33] אַנאַנדער טייל ווערט אָנגעווענדעט אָדער אקומולירט אלס קאַ־פּיטאַל.

ווען די מאַסע פון דעם מעהרווערטה איז בעשטימט, איז קלאָר אז די גרויס פון דער אקומולאַציע הענגט אָב פון דער צו־טיילונג פון'ם מעהרווערטה אין אקומולאַציאָנס־פאָנד און קאָנזומ־ציאָנס־פאָנד, אין קאַפּיטאַל און הכנסה. וואָס גרעסער איין טייל איז, אלץ קלענער איז דער אַנדער טייל. די מאַסע פון'ם מעהר־ווערטה אָדער פון דעם מעהר־פּראָדוקט, פאָלגליך פון דעם גרייטען (פערפיגבאַרען) רייכטום פון אַ לאַנד, וועלכע קאָן פערוואַנדעלט

[33] דער לעזער וועט בעמערקען, אז דאָס וואָרט הכנסה (רעוועניו) ווערט געברויכט אין א טאָפּעלטען זין: ערשטענס צו בעצייכענען דעם מעהרווערטה אלס די פרוכט וואָס קומט פּעריאָדיש ארויס פון קאַפּיטאַל; צווייטענס צו בעצייכענען דעם טייל פון דער דאָזיגער פרוכט, וועלכער ווערט פּעריאָדיש פער־צעהרט פון דעם קאַפּיטאַליסט, אָדער ווערט צוגעלעגט צו זיין קאָנזומציאָנס־פאָנד. איך האָב אָנגעהאַלטען אָט דעם דאָפּעלטען זין, ווייל ער האַרמאָנירט מיט דעם שפּראַך־געברויך פון די ענגלישע און פראַנצויזישע עקאָנאָמיסטען.

קענען דעם קאפיטאל. די אקומולאציע מיינט — איינגעהמען די וועלט פון געזעלשאפטליכען רייכטום. זי שפרייט אויס צוזאמען מיט דער מאסע פון דעם עקספלואטירטען מענשען־מאטעריאל אויך די דירעקטע און אינדירעקטע הערשאפט פון דעם קאפיטא־ליסט.[84]

---

[84] אין דער אלטמאדישער, ווען אפילו שטענדיג בענייטער פארם פון דעם קאפיטאליסט — אין דעם פראצענטניק — בעוויזט לוטהער זעהר גוט, אז די הערשזוכט איז אן עלעמענט פון דער ליידענשאפט אנצוקלייבען רייכטום. „די געצענדיענער האבען נעקאנט פערשטעהן מיט זייער שכל, אז א פראצענטניק איז א פירפאכיגער גנב און מערדער. מיר קריסטען אבער פערעהרן זיי אזויפיעל, אז מיר טהוען שיער ניט תפלה צו זיי פון זייער געלד וועגען. . . דער, וואס זויגט אויס דעם אנדערן זיין נאהרונג, בערויבט און בע'גנב'ט איהם, בעגעהט פונקט אזא מארד (אויף וויפיעל עס העננט אב פון איהם) ווי דער וואס פערהונגערט און פערמוטשעט איינעם צום טויט. אט דאס טהוט דער פראצענטניק און זיצט זיך די גאנצע צייט זיכער אויף זיין שטוהל; ער האט אבער גאר געדארפט הענגען אויף א תליה, וואו אזויפיעל ראבען זאלען רייסען זיין לייב, וויפיעל גולדען ער האט גע'גנב'ט, און זאל ער האבען פיעל פלייש אויף זיינע ביינער, כדי אזויפיעל ראבען זאלען קאנען אברייסען פון איהם גרויסע שטיקער. דערווייל הענגט מען די קליינע גנבים. . . קליינע גנבים ליעגען אין טורמעס געפאנגען, גרויסע גנבים געהען ארום אין גאלד און פוצען זיך אין זיידענס. . . אט אזוי איז ניטא קיין גרעסערער מענשען־פיינד אויף דער וועלט (נאך דעם טייוועל) ווי א קארגער נייץ און א פראצענטניק, ווארים ער וויל זיין איבער אלע מענשען א גאט. טערקען, קריעג־פיהרער און טיראנען זיינען אויך שלעכטע מענשען, זיי מוזען אבער די מענשען לאזען לעבען, און זיי זיינען מודה, אז זיי זיינען שלעכטע און שונאים. זיי קאנען, און צפטמאל מוזען זיי אפילו רחמנות האבען מיט איינעגע. אבער א פראצענטניק און א גייץ וויל די גאנצע וועלט זאל ליידען הונגער און דורשט, טרויער און נויטה, כדי ער אליין זאל אלץ קאנען האבען, און יעדער איינער זאל דארפען אנקומען צו איהם, ווי צו א גאט און זאל אייבינג זיין זיין לייב־אייגענער. ער טראגט רייכע קליידער, גאלדענע קעטען, רינגען, האט אן אב־געפרעסענעם פנים, און וויל מען זאל איהם האלטען פאר א טייערן, פרומען מאן. . . וואוכער איז א גרויסער אונגעהויערער מאנסטער, א וואלף, וואס פערוויסט אלעס, ערגער ווי א קאקוס, נארגאן ארער אנטוס. און ער פוצט זיך נאך און מאכט א פרומען פנים, כדי מען זאל ניט זעהן, וואו עס קומען אהין די אקסען, וועלכער ער שלעפט הינטערווייליכץ אין זיין נארע. אבער הערקולעס מוז הערן דעם געשריי פון די אקסען און די געפאנגענע, וועט זוכען דעם קאקוס אין די שטיינער און פעלזען, און וועט בעפרייען די אקסען פון דעם רשע. ווארים קאקוס הייסט א' רשע און דאס איז א פרומער פראצענטניק, וואס

דער גייסטרייכער ליכנאָווסקי זאָגט. און נאָר אויף אַזויפיעל ליעגט זיין אייגענע פּאַראיבערגעהענדע נויטווענדיגקייט אין דער פאָריבערגעהענדער נויטווענדיגקייט פון דעם קאפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן. אָבער אויף וויפיעל ער איז פּערזאָניפיציר־טער קאפיטאל, איז זיין טרייב־מאָטיוו ניט דער געברויך־ווערטה און גענוס, נאָר דער טוישווערטה און די פערמעהרונג פון דעם טויש־ווערטה. אַלס פאַנאַטיקער פון דער פערווערטונג [פּערמעהרונג] פון ווערטה צווינגט ער אָהן אָבהאַלט די מענשהייט צו פּראָדוצירן לשם פּראָדוקציאָן; ער טרייבט אויף דעם אופן צו אַן ענטוויקלונג פון די געזעלשאַפטליכע פּראָדוקטיוו־קרעפטען און צו דער בעשאַפונג פון מאַטעריעלע פּראָדוקציאָנס־בעדינגונגען, וואָס נאָר זיי אַליין קאָנען געבען דעם רעאַלען באַזיס פון אַ העכערער געזעלשאַפטס־פאָרם, וועמעס גרונד־פּרינציפּ איז די פולע און פרייע ענטוויקלונג פון יעדען אינדיווידום. נאָר אַלס פּערזאָניפיצירונג פון קאַפּיטאַל איז דער קאַפּיטאַליסט רעספּעקטאַבעל. אַלס אַזעלכער האָט ער דיזעלביגע אַבסאָלוטע ליידענשאַפט נתעשר צו ווערן ווי דער אוצרות־קלייבער. דאָס אָבער, וואָס ביי יענעם ווייזט זיך ארויס ווי אַ אינדיווידועלע משוגעת, איז ביי דעם קאַפּיטאַליסט אַ ווירקונג פון דעם געזעלשאַפטליכען מעכאַניזם, פון וועלכען ער איז נאָר איין טרייב־רעדיל. די ענטוויקלונג פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוק־ציאָן מאַכט די שטענדיגע פערגרעסערונג פון דעם קאַפּיטאַל, וואָס איז אַריינגעלעגט אין אַ אינדוסטריעלער אונטערנעהמונג, פאַר אַ נויטווענדיגקייט, און די קאָנקורענץ לעגט ארויף אויף יעדען אינ־דיווידועלען קאַפּיטאַליסט די אימאַנענטע געזעצען פון דעם קאַ־פּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן אַלס אויסערליכע צוואַנג־געזעצען. זי ערלויבט איהם ניט האַלטען זיין קאַפּיטאַל, סיידען ער שפּרייט איהם נאָכאַנאַנד אויס, און אויסשפּרייטען איהם קאָן ער נאָר דורך אַ פּאָרטגעזעצטער אַקומולאַציע.

אַזוי ווייט דעריבער ווי זיינע מעשים זיינען נאָר אַ פונקציע פון קאַפּיטאַל, וועלכער איז אין איהם בעגאַבט מיט אַ ווילען און בעוואוסטזיין, רעכענט זיך זיין אייגענער פּריוואַט־קאָנזום ווי אַ רויבעריי, וואָס ווערט בעגאַנגען אַנטקעגען דער אַקומולאַציע פון זיין קאַפּיטאַל — ווי אין דער איטאַליענישער בוכהאַלטונג פיגורירן די פּריוואַט־אויסגאַבען אויף דעם קאַפּיטאַליסט'ס דעביט־זייט אַנט־

קייט און פאַלגליך אַ מיטעל צו קריגען קרעדיט, אפילו אַ געשעפטס־נויטוועגדיגקייט פאַר דעם „אומגליקליכען” קאַפּיטאַליסט. דער לוקסוס רעכענט זיך ווי אַ טייל פון די קאָסטען צו רעפּרעזענטירן דעם קאַפּיטאַל. סיי ווי ווערט דער קאַפּיטאַליסט ניט נתעשר, ווי דער אוצרות־קלייבער, לפי ערך פון זיין פּערזענליכער אַרבייט און זיין פּערזענליכען אָבהאַלטען זיך פון פּערצעהרן, נאָר אין דעם ערך אויף וויפיעל ער זויגט אויס פרעמדע אַרבייט־קראַפט און צווינגט דעם אַרבייטער זיך צו ענטזאַגען פון אַלע לעבענס־גענוסען. הגם טאַקע די פערשווענדונג פון דעם קאַפּיטאַליסט האָט קיינמאָל ניט דעם אָפען־הערציגען כאַראַקטער פון דער פערשווענדונג פון דעם ברייטען פריץ (פעאָדאַל־הערר), נאָר פערקעהרט די שמוציג־סטע קאַרגקייט און די אַנגסטליכסטע אויסרעכענונג לויערט שטענ־דיג אין איהר הינטער־גרונד, וואַקסט פונדעסטוועגען זיין פער־שווענדונג צוגלייך מיט זיין אַקומולאַציע, און איינע שטערט ניט נויטיגערוויז די אַנדערע. דערמיט ענטוויקעלט זיך גלייכצייטיג אין דער שטאָלצער ברוסט פון דעם קאַפּיטאַל־אינדיווידום אַ פאַוסטישער קאָנפליקט צווישען דער ליידענשאַפט פון אַקומולאַ־ציע און דעם פערלאַנג פון גענוס.

„די אינדוסטריע פון מאַנטשעסטער”, אַזוי הייסט עס אין אַ שריפט, וואָס דר. אייקין האָט פערעפענטליכט אין יאָהר 1795, „קאָן איינגעטיילט ווערן אין פיער פעריאָדען. אין דער ערשטער פעריאָדע זיינען די פאַבריקאַנטען געוועזען געצוואונגען שווער צו אַרבייטען אויף זייער חיונה.” זיי זיינען נתעשר געוואָרן ספּעציעל בערויבענדיג די עלטערן, וואָס האָבען זיי אָבגעגעבען זייערע קינ־דער אַלס לעהרלינגע און געצאָהלט פאַר זייער לעהרע, בעת די לעהרלינגע זיינען אויסגעמאָרעט געוואָרן פון הונגער. פון דער אַנדער זייט זיינען די דורכשניטס־פּראָפיטען געוועזען נידעריג, און עס האָט זיך געפאָדערט גרויסע שפּאָרזאַמקייט כדי צו קאָנען אַקו־מולירן. זיי האָבען געלעבט ווי די קמצנים און האָבען צומאָל ניט פערצעהרט אפילו די צינזען פון זייער קאַפּיטאַל. „אין דער צוויי־טער פעריאָדע האָבען זיי שוין אָנגעהויבען צו ערווערבען זיך קליי־נע פערמעגענס, זיי האָבען אָבער אַלץ געאַרבייט אַזוי שווער ווי פריהער,” וואָרים די דירעקטע עקספּלואַטאַציע פון דער אַרבייט

אָבער דער יוצר־הרע ווירקט אומעטום. מיט דער ענטוויקלונג פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן, מיט דער אקומולאַציע און דעם רייכטום הערט דער קאַפּיטאַליסט אויף צו זיין בלויז א פּערזאָניפיקאַציע פון קאַפּיטאַל. דער אַלטער אדאם אין איהם דערוועקט זיין מענשליכען געפיהל און ער ווערט אַזוי געבילדעט, אַז ער לאַכט אויס די התפּעלות פאַר'ן אַסקעטיציזם ווי א פּאָראורטייל פון דעם אַלטמאָדישען אוצרות־קלייבער [עכברא דשכיב על דנרא]. בעת דער קלאַסישער קאַפּיטאַליסט בעצייכענט מיט פעראַכטונג דעם אינדיווידועלען קאָנזום אַלס א זינד אַנטקעגען זיין פונקציאָן [אויפגאַבע] און א „ענטהאַלטונג" פון דער אקומולאַציע, איז דער מאָדערניזירטער קאַפּיטאַליסט בכח אויפצופאַסען די אַקומולאַציע אַלס א „ענטזאַגונג" פון זיין גענוס־פערלאַנג. „צוויי זעעלען וואָהנען, אך! אין זיינער ברוסט, די איינע וויל זיך פון דער אנדערן טרעננען!" [געטהע אין „פאוסט."]

אין די היסטאָרישע אָנפאַנגען פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן — און יעדער קאַפּיטאַליסטישער פּאַרוועני מאַכט אינדיווידועל דורך אָט דעם היסטאָרישען שטאַדיום — הערשען דער טריעב רייך צו ווערן און די געלד־גייציגקייט אַלס אבסאָלוטע ליידענשאַפטען. אָבער דער פּאָרטשריט פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן שאַפט ניט נאָר א וועלט פון גענוסען. דורך דער ספּעקולאַציע און דעם קרעדיט־סיסטעם עפענט ער אויף טויזענד קוואַלען פון פּלוצליכען רייך־ווערן. אויף א געוויסער ענטוויקלונגס־הויך ווערט א קאָנווענציאָנעלער גראַד פון פערשווענדונג, וועלכע איז אין דערזעלביגער צייט אַן ארויסווייז פון רייכ־

גנב'ט, גזל'ט און פרעסט אַלץ. ער וויל ניט מודה זיין, אַז ער האָט עס געטאַן, און מיינט, אַז קיינער וועט דאָס ניט אויסגעפינען. ווייל ער האָט געצווינגען די אָקסען הינטערווייליכץ אין זיין נאָרע, וואָס גיט דעם אויסזעהן לויט די צייכענס פון די פוס־טריט, אַזוי ווי מען וואָלט זיי ארויסגעלאָזט. אָט אַזוי וויל דער פּראָצענטניק אויך נאַרן די וועלט, אַזוי ווי ער וואָלט געבראַכט נוצען און געגעבען דער וועלט אָקסען, בעת ער ציהט זיי נאָר פאַר זיך אַליין און פרעסט. . . און וויבאַלד די גאַסען־רויבער, די מערדער און גזלנים ברעכט מען איבערן ראָד און מען קעפּט זיי, היינט וויפיעל מאָל מעהרער האָט מען געדאַרפט אַלע פּראָצענטניקעס לאָזען אויפ'ן ראָד און עדערן. . . פערייאַגען, פערפלוכען און קעפּען." (מאַרטין לוטהער, „אַז די פּפאַרהעררן, ווידער דען וואוכער צו פּרעדינגען". וויטענבערג 1540.)

בייט ליפערט דעם מאטעריאל, וועלכען די שפּאָרזאמקייט אקו־מולירט."[36] בכן שפּאָרט, שפּאָרט, דאָס הייסט, פערוואנדעלט צוריק דעם מעגליכסטען גרעסטען טייל פון'ם מעהרוועדטה אָדער מעהר־פּראָדוקט אין קאפּיטאל! אַקומולאציע צוליעב אקומולא־ציע, פּראָדוקציאָן צוליעב פּראָדוקציאָן — אין אָט דער פאָרמולע האָט די קלאסישע עקאָנאָמיע אויסגעדריקט די היסטאָרישע מיסיע פון דער בורזשואזער פּעריאָדע. זי האָט זיך אויף א מינוט ניט אָבגענארט וועגען די געבורט־וועהען פון דעם רייכטום,[37] אָבער וואָס פאר א זין האָט עס צו קלאָגען איבער א היסטאָרישער נויט־ווענדיגקייט?

אויב דער פּראָלעטאריער גילט פאר דער קלאסישער עקאָנאָ־מיע נאָר ווי א מאשין אויף צו פּראָדוצירן מעהרוועדטה, גילט איהר אָבער אויך דער קאפּיטאליסט ווי א מאשין אויף צו פער־וואנדלען דעם דאָזיגען מעהרוועדטה אין מעהר קאפּיטאל.

זי נעהמט זיין היסטאָרישע פונקציע אין ביטערן ערנסט. כדי צו בעפרייען דעם קאפּיטאליסט'ס הארץ פון דעם אומגליקליכען קאָנפליקט צווישען דעם חשק פון געוּוס און די לײַדענשאפט רייך צו ווערן, האָט מאלטוס פערטיידיגט, אין אָנפאנג פון די צוואנ־ציגער יאָהרען פון דעם היינטיגען [19טען] יאָהרהונדערט, א מין צוטיילונג פון דער ארבייט, וועלכע צייכענט אָן פאר דעם קאפּי־טאליסט, וואָס איז ווירקליך פערנומען מיט דער פּראָדוקציאָן, דעם עסק פון אקומולאציע, און פאר די אנדערע טיילנעהמער אין דעם מעהרוועדטה — דער לאנד־אריסטאָקראטיע, די וואָס ווערן אויס־געהאלטען פון'ם שטאאט און פון דער קירך א. אז. וו. — דעם עסק פון פערשווענדונג. עס איז פון דער גרעסטער וויכטיגקייט, זאָגט ער, „צו האלטען אָבגעשיידט די לײַדענשאַפט אויסצוגעבען

[36] Adam Smith, "Wealth of Nations," vol. II, chapter 3.

[37] אפילו זש. ב. סעי זאגט: „די אבשפּארונגען פון די רייכע קומען פאר אויפ'ן רעכענונג פון די ארימע." „דער רוימישער פּראלעטאריער האט געלעבט כמעט אינגאנצען אויף די קאסטען פון דער געזעלשאפט... מען קאן כמעט זאגען, אז די מאדערנע געזעלשאפט לעבט אויף די קאסטען פון די פּראלע־טאריער, פון דעם טייל, וואס זי נעהמט ביי זיי אוועק פון דאס, וואס די אר־בייט ברענגט איין." (זיסמאנדי, „עטיודען עטצ.", ב. I, ז. 24.)

קאָסט ארבייט, ווי דאָס ווייס יעדער שקלאָווען־טרייבער, „און האָבען געלעבט ווי פריהער אין דעמזעלביגען איינפאַכען סטיל. . . . אין דער דריטער פעריאָדע האָט זיך אָנגעפאַנגען דער לוקסוס, און דער געשעפט האָט זיך אויסגעשפרייט, ארויסשיקענדיג רייטער (האנדעלס־רייזענדע, וואָס פלעגען פאָהרען רייטענדיג) צו קריגען בעשטעלונגען אין יעדער מארק־שטאָדט פון גאַנצען קיניגרייך. עס איז וואהרשיינליך, אז פאר דעם יאָהר 1690 זיינען אָדער גאָר ניט געווען, אָדער נאָר עטליכע קאפּיטאַלען פון דריי ביז פיער טויזענד פונט סט., וואָס זיינען ערוואָרבען געוואָרן אין דער אינדוסטריע. אַרום אָט דער צייט אָבער, אָדער עטוואָס שפּעטער, האָבען די אינדוסטריע־אונטערנעהמער שוין אָנגעקליבען געלד און האָבען אָנ־געהויבען צו בויען פאר זיך שטיינערנע הייזער, אָנשטאָט הילצער־נע אָדער ליימענע. . . נאָך אין די ערשטע צעהנער יאָהרען פון 18טען יאָהר הונדערט האָט אַ מאַנטשעסטער פאבריקאַנט, וועלכער האָט מכבד געווען זיינע געסט מיט אַ פלאַש אויסלענדישען ווייַן, ארויסגערופען בעמערקונגען און קאָפּ־שאָקלען צווישען אלע זיינע שכנים.” איידער עס האָט זיך בעוויזען מאַשינעריע האָט בע־טראָפען די הוצאה פון אַ פאבריקאַנט אין די טראַקטירען, וואו ער פלעגט זיך צוזאַמענקלייבען מיט אנדערע פאבריקאַנטען יעדען אָבענד, קיינמאָל ניט מעהר ווי 6 פּענס פאר אַ גלאָז פּונש און אַ פּעני פאר אַ פּעקעל טאַבאַק. ערשט אין יאָהר 1758 — און דאָס בעצייכענט אַן עפּאָכע — האָט מען געזעהן „אַ מענשען, וואָס פיהרט געשעפט זאָל האָבען אַן אייגענעם עקיפּאַזש”! „די פערטע פעריאָדע”, דאָס לעצטע דריטעל פון 18טען י. ה., איז די פעריאָדע פון גרויסען לוקסוס און פערשווענדונג, וואָס האָט זיך געשטיצט אויף אַן אויסשפּרייטונג פון געשעפט.”[95] וואָס וואָלט דער גוטער דר. אייקין געזאָגט, ווען ער וואָלט אויפגעשטאַנען פון קבר און געזעהן די היינטיגע מאַנטשעסטער!

אַקומולירט, אַקומולירט! דאָס איז משה און די נביאים! שפּאָרזאַמקייט און ניט ארבייטזאַמקייט (אינדוסטריע) איז די דירעקטע אורזאַך פון דער אַקומולאַציע פון קאַפּיטאַל. „די אר־

[95] Dr. Aikin, "Description of the Country from 30 to 40 miles round Manchester," London 1792, page 182.

טע נוצען פאר דער אקומולאציע די רויב, וואס ווערט ארויסגערי־סען פון דעם ארבייטער, צווישען דעם אינדוסטריעלען קאפיטאליסט און די לעדיג־געהער די גרונד־אייגענטימער א. אז. וו., זיינען פער־שטומט געוואָרן מיט דעם אָנקומען פון דער יולי־רעוואָלוציע (אין 1830). אַ קורצע ווייל שפּעטער האָט דער שטאָדטישער פּראָ־לעטאריאט געקלונגען די שטורם־גלאָק אין ליאָן [פראנקרייך], און דער לאנד־פּראָלעטאריאט האָט געלאָזט פליהען דעם רויטען האָהן אין ענגלאנד. אויף דער זייט פון קאנאל האָט זיך פערשפּרייט דער אָווענויזם, אויף יענער זייט — דער סען־סימאָניזם און פוריעריזם. עס האָט געשלאָגען די שטונדע פון דער וואולגאר־עקאָנאָמיע. פונקט א יאָהר איידער נאססאו וו. סיניאָר אין מאנטשעסטער האָט ענטדעקט, אז דער פּראָפיט (אריינרעכענענדיג ציגזען) פון קאפּיטאל איז דער פּראָדוקט פון דער ניט־בעצאָהל־טער „לעצטער צוועלפטער ארבייטער־שטונדע", האָט ער אָנגע־זאָגט דער וועלט אַנאנדער ענטדעקונג. „איך", האָט ער שטאָלץ ערקלערט, „פערבייט דאָס וואָרט קאפּיטאל, בעטראכט אלס פּראָ־דוקציאָנס־אינסטרומענט, מיט דעם וואָרט אבסטינענץ (צוריקהאל־טונג)".[41] באמת אַ ניט־איבערטראָפענער מוסטער פון די ענט־

[41] סיניאָר, „גרונד־פּרינציפּען פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע", פראנצ. איבערזעצונג, פּאריז 1836, ז. 308. דאָס איז פאר די אנהענגער פון דער אַלטער קלאַסישער שוהלע געווען אַ ביסעל צו נאריש. „הערר סיניאָר בייט אוים דעם אויסדרוק ארבייט און קאַפּיטאַל אויף דעם אויסדרוק ארבייט און אבסטינענץ. . . אבסטינענץ איז נישט מעהר ווי אַ נעגאַציע. דער קוואַל, וואָס שאַפט דעם פּראָפיט איז ניט די אבסטינענץ, נאָר דער געברויך פון דעם פּראָדוקטיוו־פערוועגדעטען קאַפּיטאַל." (דזשאָהן קאַזענאָוו אין זיין אויסגאַבע פון מאַלטוס'עס „דעפינישאָנס אין פּאָליטיקאַל עקאָנאָמי", לאָנדאָן 1853, ז. 130 נאָטע. הערר דזשאָהן סטוּאַרט מילל דאַגעגען ווידערהאָלט פון איין זייט ריקאַרדאָ'ס פּראָפיטען־טעאָריע און נעהמט אָן פון דער אַנדער זייט סי־ניאָר'ס „שכר פאַר אבסטינענץ". ווי פרעמד עס איז פאַר איהם דער העגעל־שער „ווידערשפּרוּך", דער שפּרינג־קוואַל פון יעדער דיאַלעקטיק, אַזוי היימיש איז ער אין פלאַכע ווידערשפּרוּכען.

הוספה צו דער צווייטער אויסגאַבע. דעם וואולגאר־עקאָנאָם איז קיינ־מאָל אין קאָפּ ניט געקומען דער איינפאַכער געדאַנק, אַז יעדע מענשליכע האַנד־לונג קאָן אויפגעפאַסט ווערן ווי אַ צוריקהאַלטונג פון פּוילענצען, פּוילענצען איז אַ צוריקהאַלטונג פון ארבייטען א. אָז. וו.; עס וואָלט געווען אַ שכל, ווען די

און די לײדענשאפט אַנצוקלײבען."[38] די הערען קאפיטאליסטען, װעלכע זײנען שױן לאנג געװאָרען לעבע־מענשען און װעלטליכע מענער, האָבען געמאַכט געװאַלטען. װאָס, האָט אױסגעשריען אײנער פון איהרע װאָרט־פיהרער, א ריקארדיאנער: הערר מאלטוס פרעדיגט הויכע גרונד־רענטען, הויכע שטײערן א. אז. װ., כדי די אונפּראָדוקטיװע קאָנזומירער זאָלען האָבען א בײטש שטענדיג אָנצוטרײבען די אינדוסטריעלע! גאַנץ געװיס פּראָדוקציאָן, פּראָדוקציאָן אויף אַלץ א ברײטערן מאָסשטאב, דאָס איז דער לאָזונג, אָבער „דורך אזא פּראָצעס װערט די פּראָדוקציאָן א סך מעהר געשטערט אײדער געהאָלפען. עס איז אויך ניט גאַנץ יושר׳דיג, אויסצוהאלטען אויף דעם אופן א גרופּע פּערזאָנען אין פױלקײט, כדי צו־צוקװעטשען אנדערע מענשען, װעגען װעלכע מען מעג דענקען, לויט זײער כאראקטער, אז װען מען װאָלט זײ געקאָנט צװינגען צו פונקציאָנירן, װאָלטען זײ פונקציאָנירט מיט ערפּאָלג."[39] װי אונ׳יושר׳דיג ער דענקט, אז עס איז צו טרײבען דעם קאפיטאליסט צו אקומולירען, בעת מען שעפּט בײ איהם אראָב דאָס פעט פון דער זופּ, אזױ נױטװענדיג איז נאָך זײן מײנונג צו בעשרענקען דעם ארבײטער אויף דעם מעגליכסט קלענסטען לױן, „כדי איהם צו האלטען ארבײטזאם." ער פערבעהאלט אויך ניט אויף א מינוט, אז די אָנאײגענונג פון ניט־בעצאָהלטער ארבײט איז דער סוד פון דער מעהרװערטה־מאַכערײ. „א פערגרעסערטע נאָכפראַגע מצד די ארבײטער מײנט נישט מעהר װי זײער גענײגטקײט צו נעהמען װעניגער פון זײער אײגענעם פּראָדוקט פאר זיך אַלײן און איבערלאָזען א גרעסערן טײל דערפון פאר זײערע ארבײט־געבער; און אויב מען זאָגט, אז דאָס רופט ארויס, מחמת דער פערקלענערונג פון דער קאָנזומציאָן (פון די ארבײטער), אַן איבערפילונג פון מארק (איבער־פּראָדוקציאָן), קאָן איך נאָר ענטפערן, אז איבער־פּראָדוקציאָן איז דערזעלביגער נאָמען װי הויכע פּראָפיטען."[40]

די געלערנטע מחלוקות, װי אזױ צו פערטײלען מיט די גרעס־

---

[38] מאלטוס, „פרינסיפּלס אװ פּאליטיטיקאל עקאָנאָמי", ז. 319, 320.

[39] An inquiry inte those Prineiples respecting tne nature bf demand etc. page 67.

[40] דארט גופא, ז. 50.

און אַנדערע קאָנזומציאָנס־מיטלען.[44] ווי אַזוי דער קאַפּיטאַליס־טישער קלאַס וואָלט געקאָנט בעווייזען אַזאַ קונץ, איז אַ סוד, וואָס די וואולגאַר־עקאָנאָמיע האָט ביז איצט בעהאַלטען מיט גרויס עקשנות. עס איז גענוג צו וויסען, אַז די וועלט לעבט נאָך נאָר אַ דאַנק דעם, וואָס דער קאַפּיטאַליסט, אָט דער בעל־תשובה צום אינדישען גאָט ווישנו, פאַסט תעניתים. ניט נאָר די אַקומולאַ־ציע, נאָר די איינפאַכע „אויפהאַלטונג פון קאַפּיטאַל פאָדערט אַ שטענדיגע קראַפט־אָנשטרענגונג, כדי בייצושטעהן דעם נסיון איהם אויפצועסען.“[45] די פשוט'ע געפיהלען פון הומאַניטעט פאָדערן קלאָר צו דערלעזען דעם קאַפּיטאַליסט פון דעם מאַרטירערטום און נסיון, אויף דעמזעלביגען אופן ווי דער שקלאַווען־האַלטער פון דזשרדזשיאַ איז דורך דער אָבשאַפונג פון שקלאַווערייַ אונלענגסט דערלעזט געוואָרן פון די שמערצליכע ליידען אויסצוקלייבען זיך, צי ער זאָל דעם מעהר־פּראָדוקט, וואָס ער האָט אַרויסגעשמיסען פון דעם נעגער־שקלאַף, אינגאַנצען פער'שכור'ן מיט שאַמפּאַניער, אָדער ער זאָל אַ טייל דערפון צוריקפערוואַנדלען אין מעהר נ[illegible]ערס און מעהר לאַנד.

אין די פערשיידענסטע עקאָנאָמישע געזעלשאַפטס־פאָרמען (פאָרמאַציאָנען) קומט פאָר ניט נאָר אַן איינפאַכע פּראָדוקציאָן, נאָר אויך אַ רעפּראָדוקציאָן אויף אַן אויסגעברייטערטען גראַד, ווען אַפילו אויף אַ פערשיידענעם מאַסשטאַב. וואָס ווייטער ווערט אַלץ מעהר פּראָדוצירט און מעהר קאָנזומירט, פאָלגליך ווערט אויך אַ גרעסערער פּראָדוקט פערוואַנדעלט אין פּראָדוקציאָנס־מיטלען. דער דאָזיגער פּראָצעס אָבער ערשיינט ניט אַלס אַקומולאַציע פון

---

[44] „דאַס אַברייסען פון זיך, וואָס דער קאַפּיטאַליסט בעגעהט, דורכדעם וואָס ער לייהט אויס זיינע פּראַדוקציאָנס־מיטלען צו דעם אַרבייטער (אַט די צוגעפּוצטע פראַזע ווערט געברויכט, כדי גלייכצושטעלען, לויט דער אַנגענו־מענער וואולגאַר־עקאָנאָמישער מאַניערע, דעם לוין־אַרבייטער, וואָס ווערט עקס־פּלואַטירט פון דעם אינדוסטריעלען קאַפּיטאַליסט, מיט דעם אינדוסטריעלען קאַ־פּיטאַליסט גופא, וועלכער ציהט יניקה פון דעם געלד־פערלייהענדען קאַפּיטאַ־ליסט!) אַנשטאַט צו האַלטען עס פאַר זיין אייגענעם קאָנזום, דורכדעם וואָס ער וואָלט זיי פערוואַנדעלט אין נעברויך־ אָדער לוקסוס־זאַכען.“ (ג. מאַלינאַרי, „עטיוד עקאָנאָמיק“, פּאַריז 1846, ז. 49.)

[45] Courcelle Seneuil, "Traite Theorique etc." Paris, 1807, page 57.

רעקונגען פון דער וואולגאַר־עקאָנאָמיע! זי בייט אוים אַן עקאָ־נאָמישע קאַטעגאָריע אויף אַ צבוי'יאַצקע פראַזע. מעהר גאָר נישט.

„ווען דער ווילדער", לערנט אונז סיניאָר, „פאַבריצירט פייַלען־בויגענס, פערנעהמט ער זיך מיט אַן אינדוסטריע, אָבער ער פראַקטיצירט ניט קיין אַבסטינענץ". דאָס דערקלערט אונז ווי אַזוי און פאַרוואָס אַרבייטס־מיטלען זיינען פאַבריצירט געוואָרן אין די פריהערדיגע צושטענדען פון דער געזעלשאַפט „אָהן דער אַבסטינענץ" פון דעם קאַפּיטאַליסט. „וואָס מעהר פאָרטשריט די געזעלשאַפט מאַכט, אַלץ מעהר אַבסטינענץ פאָדערט זי"[42] — ד. ה. פון די, וועלכע פערנעהמען זיך מיט דער מלאכה אוועקצונעהמען פאַר זיך די פרעמדע אינדוסטריע און איהר פּראָדוקט. פון איצט אָן פערוואַנדלען זיך אַלע בעדינגונגען פון דעם אַרבייט־פּראָצעס אין אַזויפיעל בעזונדערע אַבסטינענץ־אַקטען פון דעם קאַפּיטאַליסט. דאָס, וואָס תבואה ווערט ניט נאָר געגעסען, נאָר אויך געזעעט — אַ דאַנק דער אַבסטינענץ פון דעם קאַפּיטאַליסט! וואָס מען האַלט אוים דעם ווייַן די צייט וואָס ער דאַרף איבעראַירן — ווידער די אַבסטינענץ פון דעם קאַפּיטאַליסט![43] דער קאַפּיטאַליסט בע־רויבט זיין אייגענעם אָדם, ווען ער „לייהט דעם אַרבייטער די אינסטרומענטען פון דער פּראָדוקציאָן"(!) מיט אַנדערע ווערטער, ער פערווערטעט זיי אַלס קאַפּיטאַל פערקעפּערענדיג אין זיי די אַרבייט־קראַפט, אַנשטאָט אויפצועסען די דאַמף־מאַשינען, באַוועל, אייזענבאַהנען, בעמיסטיגונג־מאַטעריאַלען, אַרבייטס פערד אַ. אַז. וו., אָדער ווי דער וואולגאַר־עקאָנאָם שטעלט זיך קינדיש פאָר, אַז ער וואָלט געקאָנט פערשלינגען „זייער ווערטה" אין לוקסוס

דאַזיגע העררן וואָלטען אַמאָל נאַכגעדענקט וועגען שפּינאָזאַ'ס כלל: „דעטער־מינאַציאָ עסט נעגאַציאָ". [בעשטימען בעשטעהט אין פערניינען.]

[42] סיניאָר, דאָרט גופא, ז. 342.

[43] „קיינער . . . וועט צום ביישפּיעל ניט אויסזייען זיין ווייץ און לאָזען עס ליגען 12 מאָנאַט אין דער ערד, אָדער לאָזען ליגען זיין וויין יאָהרענלאַנג אין קעלער, אַנשטאָט באַלד צו פערצעהרן די דאָזיגע זאַכען אָדער זייער עקוויוואַלענט — ווען ער וואָלט ניט דערוואַרט צו בעקומען דורכדעם אַ פערגרעסערטע ווערטה. (סקראָפּ, „פּאָליטיקאַל עקאָנאָמי", ניו יאָרק אויסגאַבע 1841, ז. 133 און 134.)

ביימער, וועלכע בעזיצען זייערע אייגענע ארבייט־אינסטרומענטען. פּראָדוקציאָן און רעפּראָדוקציאָן אויף א וואָס־ווייטער גרעסערן מאסשטאאב געהען דאָ אָן זייער גאנג אָהן וועלכער עס איז אריינמישונג פון יענעם וואונדערליכען הייליגען, דעם ריטער מיט'ן טרויעריגען פּנים — דעם קאפּיטאליסטישען „נזיר."

4. אומשטענדען, וועלכע בעשטימען דעם אומפאנג פון דער אקומולאציע, אונאָבהענגיג פון דער פּראָפּאָרציאָנעלער איינטיילונג אין קאפּיטאל און הכנסה: דער גראד עקספּלואטאציע פון דער ארבייט־קראפט. — די פּראָדוקטיוו־קראפט פון דער ארבייט. — דער וואקסענדער חלוק צווישען בעשעפטיגטען און קאָנזומירטען קאפּיטאל. — די גרויס פון דעם אויסגעלעגטען קאפּיטאל.

ביזאהער האָבען מיר בעטראכט די גרויס פון דעם מעהרווערטה ווי א בעשטימטע גרויס. זיין איינטיילונג אין הכנסה און צוגעקומענעם קאפּיטאל בעשטימט אין דעם דאָזיגען פאל דעם אומפאנג פון דער אקומולאציע. די אקומולאציע בייט זיך אָבער אונאָבהענגיג פון יענער איינטיילונג מיט דער ענדערונג אין דער גרויס פון דעם מעהרווערטה גופא. אָנגענומען אז 80 פּראָצענט ווערן קאפּיטאליזירט און 20 פּראָצענט ווערן אויפגעגעסען, וועט דער אקומולירטער קאפּיטאל זיין 2400 פונט סט. אויב דער גאנצער מעהרווערטה האָט בעטראָפען 3000 פונט סט., אָדער ער וועט זיין 1200 פונט סט. אויב דער מעהרווערט האָט בעטראָפען 1500 פונט סט. לויט דעם נאָך ווירקען־מיט ביי דער בעשטימונג פון דער גרויס פון דער אקומולאציע אלע יענע אומשטענדען, וועלכע בעשטימען די מאסע פון'ם מעהרווערטה. די דאָזיגע אומשטענדען זיינען אויספיהרליך ענטוויקעלט געוואָרן אין די קאפּיטלען וועגען דער פּראָדוקציאָן פון מעהרווערטה. מיר קעהרן זיך דאָ אום צוריק צו זיי נאָר אויף אזוי ווייט, ווי זיי ברענגען ארויס נייע פונקטען בנוגע דער אקומולאציע.

קאַפּיטאַל, און בכן אויך ניט אַלס פונקציע פון דעם קאַפּיטאַליסט, אַזוי לאַנג ווי דעם אַרבייטער'ס פּראָדוקציאָנס־מיטלען און ממילא אויך זיין פּראָדוקט און זיינע לעבענס מיטלען שטעהען נאָך ניט אַנטקעגען איהם אין דער פאָרם פון קאַפּיטאַל.[46] דער ניט־לאַנג פערשטאָרבענער [1855] ריטשאַרד דזשאָנס, מאַלטוס'עס נאָכ־פאָלגער אויף דעם פּראָפעסאָר־שטוהל פון פּאָליטישער עקאָנאָמיע אין דעם אָסט־אינדישען קאָללעדזש אין העילבורי, האָט גוט בע־לויכטען דעם פונקט דורך צוויי וויכטיגע פאַקטען. אַזוי ווי דער גרעסטער טייל פון דעם אינדישען פאָלק זיינען פויערים, וואָס בעאַרבייטען זייער אייגען לאַנד, נעהמען דעריבער זייערע פּראָ־דוקטען, זייערע אַרבייט־ און לעבענס־מיטלען קיינמאָל ניט אָן „די פאָרם פון אַ פאָנד, וואָס ווערט אָבגעשפּאָרט פון הכנסה, און וואָס האָט פריהער דורכגעמאַכט אַ פּראָצעס פון אַקומולאַציע.”[47] פון דער אַנדער זייט ווערן די ניט־אַגריקולטורעלע אַרבייטער אין יענע פּראָווינצען, וואו די ענגלישע הערשאַפט האָט וועניג־וואָס צו־שטערט דעם אַלטען סיסטעם, דירעקט בעשעפטיגט פון די מאַג־נאַטען, וועלכע בעקומען אַ טייל פון דעם אַגריקולטורעלען מעהר־פּראָדוקט אַלס שטייער אָדער גרונד־רענטע. אַ טייל פון דעם דאָ־זיגען מעהר־פּראָדוקט ווערט פערצעהרט פון אָט די מאַגנאַטען אין נאַטוראַל־פאָרם, אַנאַנדער טייל ווערט פערוואַנדעלט פאַר זייער געברויך דורך די אַרבייטער אין לוקסוס־און אַנדערע קאָנזומציאָנס־מיטלען, בעת דאָס איבעריגע מאַכט אויס דעם לוין פון די אַר־

[46] „די בעזונדערע קלאַסען הכנסה, וועלכע ברענגען דעם רייכסטען בייטראַג צום פאָרטשריט פון נאַציאָנאַלען קאַפּיטאַל, ענדערן זיך אויף די פערשיידענע שטופען פון זייער פאָרטשריט און זיינען דעריבער גאַנץ פערשיידען ביי פעל־קער, וועלכע פערנעהמען פערשיידענע פּאָזיציעס אין דעם דאָזיגען פאָרטשריט. . . . פּראָפיט . . אַ ניט־וויכטיגער קוואַל פון אַקומולאַציע אין פערגלייך צו לוין און רענטע אויף די ערשטע שטופען פון דער געזעלשאַפט. ווען די קרעפ־טען פון דער נאַציאָנאַלער אינדוסטריע זיינען שוין אַ רעכט ביסעל אויסגע־וואַקסען, שטייגט די פערהעלטניסמעסיגע וויכטיגקייט פון פּראָפיט אַלס אַ קוואַל פון דער אַקומולאַציע.” (ריטשאַרד דזשאָנס, „טעקסטבוך עטצ.,” ז. 16, 21.)

[47] דאָרט גופא, ז. 36. [אין דער פאָררעדע צו דער 4טער אויפלאַגע בע־מערקט ענגעלס, אַז אָט די ציטאַטע פון דזשאָנס געפינט זיך ניט אין דעם אָנ־גענעבענעם פּלאַץ און אויך ניט אַנדערשוואו.]

ווען איבערפליסיג."[49] ווען די ארבייטער אָבער וואָלטען געקאָנט לעבען אויף לופט, דאן וואָלט מען זיי גאָר פאר קיין פרייז ניט גע־קאָנט קויפען. זייער גאָרנישט קאָסטען איז דעריבער א גרעניץ אין דעם מאטעמאטישען זין, א פונקט וואָס מען קאָן קיינמאָל ניט דער־גרייכען, הגם מען קאָן שטענדיג זיך דערנעהנטערן צו איהם. די שטענדיגע טענדענץ פון קאפיטאל איז ארונטערצודריקען די אר־בייט־קאָסטען ביז צו אָט דעם ניהיליסטישען שטאנדפונקט.

א שרייבער פון 18טען י. ה. וועלכען איך האָב אָפט ציטירט, דער פערפאסער פון דער „עססעי אָן טרייד אנד קאָמערס", זאָגט גאָר אויס דעם טיעפסטען סוד פון הארצען פון'ם ענגלישען קא־פיטאל, ווען ער דערקלערט, אז עס איז ענגלאנד'ס היסטאָרישע לעבענס־אויפגאבע ארונטערצודריקען דעם ענגלישען ארבייט־לוין ביז צו דעם פראנצויזישען און האָלענדישען גראד.[50] צווישען אנ־דערעס זאָגט ער נאאיוו: „ווען אָבער אונזערע אָריטע (דער טעכ־נישער אויסדרוק פאר ארבייטער) ווילען לעבען אין לוקסוס. . . מוז נאטירליך זייער ארבייט זיין טייערער. . . בעטראכט נאָר די גרויסע מאסע איבערפליסיגקייטען, וואָס אונזערע מאנופאקטור־ארבייטער פערצעהרען, ווי צ. ב. ש. קאָניאק, [אזא שנאפס], טהעע, צוקער, אימפאָרטירטע פרוכט, שטארקע ביער, געדרוקטע לייווענט, שמעק־טאבאק און טאבאק צום רויכערן א. אז. וו."[51]

ער ציטירט די שריפט פון א פאבריקאנט פון נאָרטהאמפטאָנ־שיר, וועלכער קלאָגט מיט פערגלאָצטע אויגען צום הימעל: „אר־בייט איז אויף א גאנצען דריטעל וועלוועלער אין פראנקרייך איי־

[49] J. St. Mill, "Essays on some Unsettled Questions of Political Economy," London 1844, page 90.

[50] „עססעי אָן טרייד אנד קאָמערס", לאנדאן 1770, ז. 44. אזוי אויך האט די „טיימז" פון דעצעמבער 1866 און יאנואר 1867 געבראכט הערצליכע קלאגען פון ענגלישע מינען־בעזיצער, וואו זיי שילדערן דעם גליקליכען צו־שטאנד פון די בעלגישע מינען־ארבייטער, וועלכע פערלאנגען ניט און קריגען ניט מעהר וויפיעל עס איז פונקט גענוג צו לעבען פאר זייערע „מאסטערס." די בעלגישע ארבייטער פערליידען א סך, אבער די „טיימז" זאל זיי האלטען פאר מוסטער־ארבייטער! אנהויב פעברואר 1867 איז געקומען דער ענטפער: דער סטרייק פון די בעלגישע מינען־ארבייטער (ביי מארשיענע) האט געמוזט אונטערדריקט ווערן מיט פולווער און בליי.

[51] דארט גופא, ז. 44, 46.

מיר געדענקען, אַז די ראַטע פון מעהרווערטה הענגט אָב אין ערשטער ליניע פון דעם גראַד עקספּלואַטאַציע פון דער אַרבייט־קראַפט. די פּאָליטישע עקאָנאָמיע האַלט אָט דעם פאַקט פאַר אַזוי פיעל וויכטיג, אַז זי אידענטיפיצירט אָפטמאָל די פערגרע־סערונג פון דער אַקומולאַציע דורך אַ העכערער פּראָדוקטיווער קראַפט פון דער אַרבייט מיט אַ פערגרעסערונג פון דער אַקומו־לאַציע דורך אַ שטאַרקערער עקספּלואַטאַציע פון דעם אַרבייטער.[48] אין די אָבטיילען וועגען דער פּראָדוקציאָן פון מעהרווערטה איז שטענדיג אָנגענומען געוואָרן, אַז דער אַרבייטס־לוין איז וועניגסטענס גלייך מיט דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט. די אַראָבזעצונג פון דעם אַרבייטס־לוין על פּי געוואַלט אונטער דעם דאָזיגען ווערטה שפּיעלט אָבער אין דער פּראַקטישער בעוועגונג אַ צו־וויכטיגע ראָליע, אַז מיר זאָלען אַ ווײַלע זיך ניט אָבשטעלען דערביי. זי פערוואַנ־דעלט פאַקטיש, אין געוויסע גרעניצען, דעם אַרבייטער'ס נויטווענ־דיגען קאָנזומציאָנס־פאָנד אין אַן אַקומולאַציאָנס־פאָנד פון קאַ־פּיטאַל.

„אַרבייטס־לוינען — זאָגט דזש. סט. מילל — האָבען ניט קיין פּראָדוקטיוו־קראַפט; זיי זיינען דער פּרייז פון אַ פּראָדוקטיוו־קראַפט. אַרבייטס־לוינען גיבען גאָרנישט צו, נעבען דער אַרבייט, צו דער פּראָדוקציאָן פון סחורות, פּונקט ווי דער פּרייז פון געצייג ניט גאָרנישט צו נעבען די געצייג גופא. ווען מען וואָלט געקאָנט האָבען אַרבייט ניט קויפענדיג זי, וואָלטען די אַרבייטס־לוינען גע־

[48] „ריקאַרדאָ זאָגט: „אויף פערשיידענע שטופען פון דער געזעלשאַפט איז די אַקומולאַציע פון קאַפּיטאַל אָדער פון די מיטלען צו בעשעפטיגען אַר־בייט (ד. ה. צו עקספּלואַטירן אַרבייט) מעהר אָדער וועניגער שנעל און מוז אין אַלע פאַלען אָבהענגען פון די פּראָדוקטיוו־קרעפטען פון דער אַרבייט. בכלל זיינען די פּראָדוקטיוו־קרעפטען פון דער אַרבייט די גרעסטע, וואו עס איז פאַראַן אַן איבערפלוס פון פרוכטבאַרן באָדען.“ אויב די פּראָדוקטיוו־קרעפטען פון דער אַרבייט איז אָט דעם זאַץ בעדייטען די קליינקייט פון יענעם טייל פון יעדען פּראָדוקט, וואָס קומט אוים אויפ'ן חלק פון די, וועלכע האָבען איהם פּראָדוצירט דורך זייער האַנד־אַרבייט, דאַן איז דער זאַץ טאַוטאָלאָגיש, וואָרום דער איבערגעבליבענער טייל איז דער פאָנד, פון וואַנען קאַפּיטאַל קאָן אַקו־מולירט ווערן, אויב דער אייגענטימער וויל דאָס טהאָן. אָבער דאָס איז דער פאַל על פּי רוב ניט דאָרטען, וואו דאָס לאַנד איז אָם פרוכטבאַרסטען.“ Observations on certain verbal dispuites." p. 74, 75.

1770 האט אן אמעריקאנער האמבאג, דער באראניזירטער יאנקי בענדזשאמין טהאמסאן (אליאס גראף רומפארד), פערפאלגט די־זעלביגע מענשענפריינדליכע ריכטונג צום גרויסען נחת רוח פון גאט און די מענשען. זיינע עססעיס זיינען א קאך־בוך מיט אלערליי רעצעפטען, ווי אזוי יוצא צו זיין מיט „במקום׳ס" אנשטאט דעם ארבייטער׳ס טייערע נארמאל־שפייזען. איין ספּעציעל גע־לונגענער רעצעפּט פון אט דעם וואונדערליכען „פילאסאף" איז דער פאלגענדער: „5 פונט גערשטען, 5 פונט טערקישען ווייץ, פאר 3 פענס הערינג, 1 פעני זאלץ, 1 פעני עסיג, 2 פענס פעפער און קרייטיכער — סך הכל 20¾ פענס מאכט א זופ פאר 64 מענשען; און לויט דעם דורכשניטפרייז פון די דאזיגע תבואות קאנען די קאסטען ארונטערגעדריקט ווערן ביז צו ¼ פעני (נאך ניט קיין 3 פעניג) פער קאפּ."[54] מיט דעם פארטשריט פון דער קאפּיטאליסטישער פּראדוקציאן האט די סחורה־פעלשונג געמאכט טהאמסאנ׳ס אידעאלען גאר איבערפליסיג.[55]

---

[54] Benj. Thomson, "Essays Political, Economical and Philosophical etc." 3 בענדער, לאנדאן 1796-1802, באנד I, ז. 288. סער פ. מ. עדען אין זיין בוך „דהי סטייט אוו דהי פור עטצ." רעקאמענדירט רומפארד׳ס בעטעל־זופּ בעסטענס פאר די אויפזעהער פון די „ווארקהויזעס" און דערמאהנט די ענג־לישע ארבייטער מיט תרעומות, אז „עס זיינען פאראן אין שאטלאנד פיעלע פאמיליעי, וועלכע אנשטאט צו געברויכען ווייצענס, קארן און פלייש, לעבען גאנץ בעקוועם אויף האבער־גריץ און גערשטען־מעהל, געמישט בלויז מיט זאלץ און וואסער". (בוך II, קאפּיטעל 2, ז. 503.) נאך אזוינע אנווייזונגען אין 19טען י. ה — אין א ווערק: "The Question of the Necessity of the Existing Corn Laws Considered." London 1816, page 69. by Chas. H, Parry, M. D. געפינען מיר צום ביישפּיעל, אז די ענגלישע אקערבוי־ארבייטער ווילען ניט עסען קיין מאכלים צונויפגעמישט פון ניעדעריגערע סארטען תבואות. אין שאטלאנד, וואו די ערציהונג איז בעסער, איז אט דער פאראורטייל וואהר־שיינליך אונבעקאנט." דערזעלביגער פּאררי קלאגט זיך אבער, אז דער ענג־לישער ארבייטער איז איצטער (אין יאהר 1815) אין א פיעל ערגערן פיזישען צושטאנד איידער ער איז געווען אין עדען׳ס צייט (1797).

[55] מען זעהט פון די בעריכטען פון דער לעצטער פּארלאמענטארישער אונ־טערזוכונגס־קאמיסיע וועגען די פעלשונגען פון לעבענסמיטלען, אז אפילו די פעלשונג פון מעדיצינען איז אין ענגלאנד ניט די אויסנאהם, נאר דער רעגעל. צום ביישפּיעל די אונטערזוכונג פון 34 פּראבעס פון אפּיום, וואס מען האט צונויפגעקויפט אין פונקט אזויפיעל פערשיידענע לאנדאנער אפטעקען, האט

דער אין ענגלאַנד, וואָרים די פראַנצויזישע אָרימע ארבייטען שווער
און לעבען אין דחקות בנוגע שפייז און קליידונג. זייער הויפּט
דיעטע איז ברויט, פרוכט, קרייטיכער, וואָרצלען און געטריקענטע
פיש; וואָרים זיי עסען פלייש זעהר זעלטען, און ווען ווייץ איז
טייער — אויך זעהר ווייניג ברויט.[52] „דערצו, זאָגט ווייטער דער
עססעיסט, קאָן מען נאָך מוסיף זיין, אז זייער געטראַנק בעשטעהט
פון וואַסער אָדער פון עהנליכע שוואַכע פליסיגקייטען; אַזוי אז
זיי גיבען פּאַקטיש אויס זעהר ווייניג געלד. . . אַזאַ צושטאַנד
איז גאַנץ געוויס שווער איינצופיהרען, אָבער ער איז ניט אונדער־
גרייכבאַר, והראיה ער איז דורכגעפיהרט געוואָרן אין פראַנקרייך
און אין האָלאַנד.״[53]

היינט [1873] שטעהען מיר א היבש ביסעל ווייטער — א
דאַנק דער אינטערנאַציאָנאַלער קאָנקורענץ, צו וועלכער די אר־
בייטער פון גאַנצען ערד־קוגעל זיינען אונטערוואָרפען דורך דער
ענטוויקלונג פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן. היינט
האַנדעלט זיך שוין ניט מעהר וועגען אַרונטערדריקען די ענגלישע
לוינען צו דעם גראַד פון די ארבייטער אויפ׳ן קאָנטינענט, נאָר דעם
אייראָפּעאישען גראַד אַרונטערזעצען, אין א נעהענטערער אָדער
ווייטערער צוקונפט צו דעם כינעזישען גראַד. דאָס איז די
פּערספּעקטיווע, וואָס הער סטאַפּלטאָן, א מיטגליעד פון ענגלישען
פּאַרלאַמענט, האָט ענטוויקעלט פאַר זיינע וועהלער, אין א רעדע
איבער דעם פּרייז פון דער אַרבייט אין דער צוקונפט. „ווען כינא,
זאָגט ער, ווערט א גרויס אינדוסטריע־לאַנד, זעה איך ניט איין,
ווי אַזוי די אינדוסטריעלע בעפעלקערונג פון אייראָפּאַ וועט קאָ־
נען אויסהאַלטען דעם קאַמף ניט אַרונטערצופאַלען צו דעם גראַד
פון איהרע קאָנקורענטען.״ („טיימז״, 3טען סעפּט. 1873.)
צוואַנציג יאָהר שפּעטער נאָך דער אויבען־ציטירטער עססעי פון

[52] דער פאַבריקאַנט פון נאָרטהאַמפּטאָנשיר בעגעהט א פּרומען בעטרוג, פאַר וועלכען זיין פערקלעמט האַרץ קאָן דיענען אלס ענטשולדיגונג. ער פער־גלייכט כלומר׳שט דאָס לעבען פון ענגלישע און פראַנצויזישע מאַנופאַקטור־אַרבייטער, ער שילדערט אָבער, ווי ער איז שפּעטער אליין מודה אויף א מטושטוש׳ן אופן, מיט די אויבען־ציטירטע ווערטער, די פראַנצויזישע אַגרי־קולטור־ארבייטער!

[53] דאָרט גופא, ז. 70, 71.

דער קצבה לעניים?" ענטפער: „יאָ. די וועכענטליכע הכנסה פון יעדער פאַמיליע אריבער איהר נאָמינעלען לוין ווערט גוט גע־מאַכט ביז צו אַ גאַלאָן־לאַבען ברויט (8 פונט 11 אונצען) און 3 פענס פער קאָפּ. . . מיר האָבען בעטראַכט, אַז דער גאַלאָן־לאַבען איז גענוג צום לעבען פאַר יעדער פערזאָן אין דער פאַמיליע אין משך פון אַ וואָך, און די 3 פענס זיינען פאַר קליידער; אויב די קירך־פערוואַלטונג געפינט פאַר נויטיג אליין זיי צושטעלען די קליידער, ווערן די 3 פענס ארונטערגעצויגען. דאָס ווערט פּראַק־טיצירט ניט נאָר אין דעם גאַנצען מערב־טייל פון ווילטשיר, נאָר, ווי איך גלויב, אין גאַנצען לאַנד."[57] „אָט אַזוי — רופט אויס אַ בורזשואזער שרייבער פון יענער צייט — האָבען די ארענדאַ־טאָרס יאָהרענלאַנג דעגראַדירט אַ בכבוד'ן קלאַס פון זייערע לאַנדס־לייט, דורכדעם וואָס זיי האָבען זיי געצוואונגען אָנצוקומען צום וואָרקהויז. . . דער ארענדאַטאָר האָט פערגרעסערט זיינע ריוחים, ניט דערלאָזענדיג די ארבייטער אָנצוקלייבען דעם סאַמע־נויט־ווענדיגסטען קאָנזום־פאָנד."[58]

די ראָליע, וואָס די דירעקטע בערויבונג פון דעם ארבייטער'ס נויטווענדיגען קאָנזומציאָנס־פאָנד שפּיעלט היינטיגען טאָג אין דער פאָרמירונג פון'ם מעהרווערטה און ממילא אין דעם אקומו־לאַציאָנס־פאָנד פון קאַפּיטאַל, האָט די אזויגערופענע הויז־ארבייט (זעה דעם דרייצעהנטען קאַפּיטאַל, 8, ד) געצייגט מיט ביישפּיעלען. ווייטערע פאַקטען וועלען געגעבען ווערן אין פערלויף פון דעם אָב־טייל.

הגם דער טייל פון קאָנסטאַנטען קאַפּיטאַל, וואָס בעשטעהט אין אַלע אינדוסטריע־צווייגען פון ארבייטס־מיטלען (מאַשינען, ווערקצייג, אַפּאַראַטען, טראַנספּאָרט־מיטלען, געביידען א. אז. וו.), מוז זיין גענוג גרויס לויט דער גרויס פון דער אונטערנעהמונג,

[57] דאָרט גופא, ז. 19, 20.

[58] מש. ה. פּאַררי, אין זיין אויבען דערמאַנטען ווערק, ז. 69, 77. די העררען לאַנדלאָרדס פון זייער זייט האָבען ניט נאָר זיך געלאָזט בעצאָהלען פאַר דעם אַנטי־יאַקאָבינער קריעג, וואָס זיי האָבען געפיהרט איז נאָמען פון ענג־לאַנד, נאָר זיי זיינען אונגעהויער נתעשר געוואָרען. „זייערע רענטען האָבען זיך פערטאָפּעלט, פערדרייפאַכט; אין איין פאַל האָט זיך די רענטע פער־גרעסערט 6 מאָל אַזויפיעל אין 18 יאָהר." (דאָרט גופא, ז. 100, 101.)

סוף דעם 18טען און אין די ערשטע 10 יאהר פון 19טען יאהרהונדערט האבען די ענגלישע פערמערס [ארענדאטארס] און לאנדלארדס איינגעפיהרט דעם אבסאלוטען מינימאל־לוין, צאה־לענדיג די אקערבוי־טאג־ארבייטער וועניגער איידער דעם מיני־מום אין דער פארם פון ארבייטס־לוין און דאס איבעריגע אין דער פארם פון אונטערשטיצונג דורך דער צדקה־קאסע פון קירכען־בעצירק. אין יענער שעהנער צייט האבען די יונקערס נאך גע־האט דאס רעכט פעסטצושטעלען „געזעצליכע" לוין־טאריפען פאר דער בעלוינונג פון דער לאנד־ארבייט. איין ביישפיעל פון דעם שפאסיגען אופן, אויף וועלכען זיי האבען דערביי געהאנדעלט: „בעת די „סקווייערס" [די לאנד־יונקערס] האבען פעסטגעשטעלט די ארבייטס־לוינען פאר שפינהאמלאנד אין יאהר 1795 זיינען זיי געזעסען ביים טיש צו מיטאג, עס זעהט אבער קלאר אויס, אז זיי האבען געטראכט, די ארבייטער האבען אזא זאך ניט נוי־טיג. . . זיי האבען בעשטימט, אז דער וואכען־לוין זאל זיין 3 שילינג פאר יעדען מאן, ווען דער פרייז פון א לאבען ברויט פון 8 פונט 11 אונצען האלט 1 שילינג, און זאל רעגעלמעסיג וואקסען ביז דער לאבען ברויט קאסט א שילינג מיט 5 פענס. אזוויבאלד ווי ער שטייגט אריבער דעם פרייז, זאל דער לוין ווערן פראפאר־ציאנעל קלענער, ביז דער פרייז פון לאבען ברויט דערגרייכט 2 שילינג, און דאן זאל די נאהרונג פון א מאן זיין 1/5 וועניגער ווי פריהער."[56]

דער אונטערזוכונגס־קאמיטעט פון דעם הויז און לארדס, אין יאהר 1814, האט א געוויסען א. בעננעט — א גרויסען ארענדא־טאר, פריעדענס־ריכטער, פערוואלטער פון אן ארמען־הויז און א לוין־רעגולירער — געשטעלט די פראגע: „צי איז געווען א וועלכע עס איז פראפארציע צווישען דעם ווערטה פון דער טאג־ארבייט און דער אונטערשטיצונג, וואס די ארבייטער האבען בעקומען פון

נענעבען דעם רעזולטאט, אז 31 זיינען געוועז געפעלשט מיט מאהן־קאפסלען, ווייצען־מעהל, גומי־שליים, קליי, זאמד א. אז. וו. פיעלע פון זיי האבען ניט ענטהאלטען קיין אטאם מארפין.

[56] G. B. Newnham (barrister at law) "A Review of the Evidence before the Committees of the two houses of Parliament ou the Corn Laws," London 1815, page 28n.

דער אקומולאציע אָהן א פריהערדיגער פערגרעסערונג פון'ם קאָנ־סטאַנטען קאפּיטאל.

אין דער אגריקולטור שפּיעלען זריעה און בעמיסטיגונג די־זעלביגע ראָלע ווי דער רויה־מאטעריאל אין דער אינדוסטריע, און מען קאָן ניט פערזעען מעהר ערד, אויב מען האָט ניט א פריהער מעהר זריעה. איינמאָל אָבער איז דער דאָזיגער רויה־מאטעריאל און די ארבייטס־מיטלען געגעבען, ווייס מען וואָס פאר א וואונדער־בארע ווירקונג די ריין־מעכאנישע בעארבייטונג פון באָדען גופא איבט אויס אויף דער מאסענהאפטיגקייט פון'ם פּראָדוקט. א גרע־סערע סומע ארבייט, וואָס ווערט געלייסטעט פון דיזעלביגע ארביי־טער ווי פריהער, פערגרעסערט אויף דעם אופן די פרוכטבארקייט, ניט פאָדערנדיג קיין נייעם אויסלעג פון ארבייט־מיטלען. אויך דאָ איז עס ווידער אמאָל די דירעקטע ווירקונג פון דעם מענשען אויף דער נאטור, וועלכע ווערט א דירעקטער קוואל פון א פערגרעסער־טער אקומולאציע, ניט אריינברענגענדיג אינצווישען קיין נייעם קאַ־פּיטאל.

און ענדליך, אין דער ריכטיגער אינדוסטריע איז יעדע צוגע־קומענע אויסגאבע אויף ארבייט משער א צוגעפּאסטע מעהר־אויס־גאבע אויף רויה־מאטעריאלען, אָבער ניט נויטיגערווייז אויך אויף ארבייטס־מיטלען. און אזוי ווי די עקסטראקטיווע אינדוסטריע און די אגריקולטור שטעלען צו דער פאבריצירענדער אינדוסטריע איהרע אייגענע רויה־מאטעריאלען און די מאטעריאלען פון איהרע אר־בייטס־מיטלען, פּראָפּיטירט זי אויך פון די צוגעקומענע פּראָדוק־טען, וואָס יענע שאַפען אָהן א צוגעקומענעם קאפּיטאל־אריינלעג.

דערפון קומען מיר צו דעם אלגעמיינעם רעזולטאט: דורכדעם וואָס דער קאפּיטאל פערקערפּערט אין זיך די ביידע ערשטע שאַפער פון רייכטום, ארבייט־קראפט און ערד, בעקומט ער א שפּאנונגס־קראפט, וועלכע ערלויבט איהם אויסצושפּרייטען די עלעמענטען פון זיין אקומולאציע אריבער די גרעניצען, וואָס זיינען אין פלוק בע־שטימט דורך זיין אייגענער גרויס, ד. ה. דורך דעם ווערטה און דער מאסע פון די שוין־פּראָדוצירטע פּראָדוקציאָנס־מיטלען, אין וועלכע עס רעאליזירט זיך זיין עקזיסטענץ.

נאָך א וויכטיגער פאקטאָר אין דער אקומולאציע פון קאפּיטאל איז דער גראַד פּראָדוקטיוויטעט פון דער געזעלשאפטליכער ארבייט.

פאַר א בעשטימטער צאָהל ארבייטער, מוז ער אָבער בשום אופן ניט וואקסען אלעמאל אין דערזעלביגער פּראָפּאָרציע ווי די צאָהל בעשעפטיגטע ארבייטער. אין א פאבריק, למשל, פון 100 אר־בייטער ווערן געליפערט, ביי אַן 8 שטונדיגען ארבייטס־טאָג, 800 ארבייט־שטונדען. ווען דער קאפּיטאליסט וויל פערגרעסערן אַט די סומע אויף א העלפט, קאָן ער אַנשטעלען 50 נייע ארבייטער; ער מוז אָבער דאַן אריינלעגען א נייעם קאפּיטאל, ניט נאָר פאר לוינען, נאָר אויך פאר ארבייט־מיטלען. ער קאָן אָבער די אלטע 100 ארבייטער מאכען ארבייטען 12 שטונדען א טאָג, אַנשטאָט 8, און דאַן זיינען שוין גענוג די פאראנענע ארבייטס־מיטלען, נישט מעהר וואָס זיי נוצען זיך שנעלער אָב. אַט אזוי קאָן די צוגעקומענע ארבייט, וואָס ווערט געשאפען דורך דער גרע־סערער שפּאַנונג פון דער ארבייט־קראפט, פערגרעסערן דעם מעהר־פּראָדוקט און דעם מעהרווערטה — די סובסטאנץ פון דער אקו־מולאציע — אָהן א פריהערדיגער און פערהעלטניסמעסיגער פער־גרעסערונג פון דעם קאָנסטאַנטען קאפּיטאל־טייל.

אין דער עקסטראקטיווער אינדוסטריע [די ארבייט ארויס־צוציהען די רויה־שטאָפען פון דער ערד], די מינען צום ביישפּיעל, מאכען די רויה־שטאָפען ניט אויס קיין בעשטאנד־טייל פון דעם קאפּיטאל־אויסלעג. דער ארבייט־געגענשטאנד איז דאָ ניט קיין פּראָדוקט פון פריהערדיגער ארבייט, נאָר א זאך, וואָס די נאטור שענקט גראטיס, ווי די מעטאלען, מינעראלען, שטיין־קויהלען, שטיינער א. אז. וו. דער קאָנסטאנטער קאפּיטאל בעשטעהט דאָ כמעט אויסשליסליך פון ארבייטס־מיטלען, וועלכע קאָנען זעהר גוט פערטראָגען א פערגרעסערטען סכום ארבייט (דהיינו טאָג־ און נאכט־שיכטען פון ארבייטער). ווען אלע אנדערע אומשטענדען זיינען גלייך, וועט די מאסע [סכום] און דער ווערטה פון פּראָדוקט שטיי־גען אין א דירעקטער פּראָפּאָרציע צו דער אָנגעווענדעטער ארבייט. ווי אין דעם ערשטען טאָג פון דער פּראָדוקציאָן, אזוי געהען אויך דאָ צוזאמען די אורשפּרינגליכע בוער פון דער פּראָדוקציאָן, און פאָלגליך אויך די בוער פון די מאטעריעלע עלעמענטען פון קא־פּיטאל — דער מענש און די נאטור. א דאנק דער עלאסטיציטעט פון דער ארבייט־קראפט, האָט זיך אויסגעשפּרייט דער געביט פון

די ענטוויקלונג פון דער פראָדוקטיוו־קראפט פון דער אר־בייט ווירקט אויך צוריק אויף דעם אָריגינאל־קאפיטאל, ד. ה. אויף דעם קאפיטאל, וואָס געפינט זיך שוין אין דעם פראָדוקציאָנס־פראָצעס. א טייל פון דעם פונקציאָנירענדען קאָנסטאנטען קאפי־טאל בעשטעהט פון ארבייט־מיטלען, ווי מאשינעריע א. ז. וו., וועלכע ווערן פערברויכט, און פאָלגליך רעפּראָדוצירט אָדער פער־ביטען דורך נייע עקזעמפּלארען פון דעמזעלביגען סאָרט, נאָר אין לענגערע פעריאָדען. יעדעס יאָהר אָבער שטארבט אָב א טייל פון אָט די ארבייט־מיטלען אָדער ער דערגרייכט דאָס ענד־ציעל פון זיין פּראָדוקטיווער פונקציע. ער געפינט זיך דעריבער יעדען יאָהר אין דעם שטאדיום פון זיין פעריאָדישער רעפּראָדוקציאָן אָדער פון זיין אויסבייט דורך נייע עקזעמפּלארען פון דעמזעלביגען סאָרט. אויב די פראָדוקטיוו־קראפט פון דער ארבייט האָט זיך פערגרעסערט אין די צווייגען וואו די דאָזיגע ארבייט־מיטלען ווערן געשאפען — און זי ענטוויקעלט זיך נאָכאנאנד מיט דעם אונאויפהערליכען פלוס פון דער וויסענשאפט און דער טעכניק — קומען ארויס מעהר ווירקונגפולע און (בעטראכטענדיג זיי לויט דעם אומפאנג פון זייער לייסטונג) וועלוועלערע מאשינען, ווערקצייג, אפּאראטען א. אז. וו. אויף דעם אָרט פון די אלטע. דער אלטער קאפּיטאל ווערט רעפּראָדוצירט אין א מעהר פראָדוקטיווער פאָרם, א חוץ וואָס עס קומט פאָר א שטענדיגע פערענדערונג, אין פער־שיידענע פּרטים פון די עקזיסטירענדע ארבייט־מיטלען.

דער אנדער טייל פון קאָנסטאנטען קאפּיטאל, דער רויה־מאטע־ריאל און די הילף־שטאָפען, ווערט נאָכאנאנד רעפּראָדוצירט דורכ'ן יאָהר; די, וואָס שטאמען אָב פון דער אגריקולטור ,ווערן דאָס רוב רעפּראָדוצירט יעהרליך. יעדע איינפיהרונג פון בעסערע מעטאָדען א. אז. וו. ווירקט, הייסט עס, דאָ אין דערזעלביגער צייט אויף דעם צוגעקומענעם קאפּיטאל און אויף דעם, וואָס איז שוין אריין אין זיין פונקציע. יעדער פאָרטשריט פון דער כעמיע פערפיעלפאכט ניט נאָר אליין די צאָהל ניצליכע שטאָפען און די מעהר־ניצליכע אָנווענדונגען פון די שוין־בעקאנטע שטאָפען, דורך וואָס קאפּיטאל שפּרייט אויס מיט זיין וואוקס די ספערען וואו ער קאָן אריינגעלעגט ווערן. ער לערנט אין דערזעלביגער צייט ווי אזוי אריינצו־ווארפען די אָב־פאלען פון דעם פראָדוקציאָנס־ און קאָנזומציאָנס־פראָצעס צוריק

מיט דעם וואוקס פון דער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט וואַקסט די פּראָדוקטען־מאַסע, אין וועלכער אַ בעשטימטער ווערטה, און במילא אַ מעהרווערטה פון אַ געוויסער גרויס, איז פערקערפּערט. וואָס מעהר די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט וואַקסט, אַלץ מעהר מיטלען פון געברויכען און אַקומולירן נעהמט אַרום דער מעהרווערטה. ווען די ראַטע פון מעהרווערטה בלייבט דיזעלביגע אָדער אַפילו ביי אַ פאַלענדער ראַטע, אַזוי לאַנג ווי זי פאַלט נאָר לאַנגזאַמער איידער די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט שטייגט, וואַקסט די מאַסע פון דעם מעהר־פּראָדוקט. ווען די איינטיילונג פון דעם דאָזיגען מעהר־פּראָדוקט אין הכנסה און צוגעגעבענעם קאַפּיטאַל בלייבט דיזעלביגע, קאָן ממילא וואַקסען די קאָנזומציאָן פון דעם קאַפּיטאַליסט אָהן אַ פערקלענערונג פון דעם אַקומולאַציאָנס־פאָנד. די פּראָפּאָרציאָנעלע גרויס פון דעם אַקומולאַציאָנס־פאָנד קאָן אַפילו וואַקסען אויפ'ן חשבון פון דעם קאָנזומציאָנס־פאָנד, בעת דאָס וועלוועלער ווערן פון סחורות שטעלט אין רשות פון דעם קאַפּיטאַליסט פונקט אַזויפיעל אָדער נאָך מעהר גענוס־מיטלען ווי פריהער. ווי מיר האָבען אָבער געזעהן, געהט צוזאַמען מיט דער וואַקסענדער פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט אַ פערביליגונג פון דעם אַרבייטער, ממילא אַ וואַקסענדע ראַטע פון מעהרווערטה, אַפילו ווען דער ווירקליכער (רעעלער) אַרבייטס־לוין שטייגט. ער שטייגט קיינמאָל ניט פּראָפּאָרציאָנעל צו דער פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט. דערזעלביגער וואַריאַבלער קאַפּיטאַל־ווערטה ברענגט אויף דעם אופן מעהר אַרבייט־קראַפט און פאָלגליך מעהר אַרבייט אין בעוועגונג. דערזעלביגער קאָנסטאַנטער קאַפּיטאַל־ווערטה שטעלט זיך פאָר אין מעהר פּראָדוקציאָנס־מיטלען, דאָס הייסט אין מעהר אַרבייטס־מיטלען, אַרבייט־מאַטעריאַלען און הילף־שטאָפען; ער ליפערט אַלזאָ מעהר עלעמענטען, וואָס בילדען פּראָדוקטען און ווערטה, אָדער וואָס זויגען איין אַרבייט. ווען דער ווערטה פון דעם צוגעגעבענעם קאַפּיטאַל בלייבט דערזעלביגער אָדער ווערט אַפילו קלענער, קומט אויף דעם אופן פאָר אַ שנעלערע אַקומולאַציע. ניט נאָר פערברייטערט זיך דער מאַסשטאַב פון דער רעפּראָדוקציאָן מאַטעריעל, נאָר די פּראָדוקציאָן פון מעהרווערטה וואַקסט שנעלער איידער דער ווערטה פון דעם צוגעגעבענעם קאַפּיטאַל.

אונגעהויערער אונטערשייד צווישען דעם ווערטה פון דעם וואכען־פראדוקט פון דעם ענגלענדער, וועלכער ארבייט מיט א מעכטיגען אויטאמאט, און דעם ווערטה פון דעם אינדיער, וועלכער האט נאר א שפין־ראד. דער ענגלישער שפינער פערוואנדעלט אין איין טאג פיעל הונדערט מאל גרעסערע מאסען באוועל, שפין־אינסטרומענטען א. אז. וו. אין פעדים. ער בעקומט ממילא אויך פיעל הונדערט מאל א גרעסערן קאפיטאל־ווערטה אין זיין פראדוקט. ווען אפילו דער ווערטה־פראדוקט פון זיין טאג־ארבייט, ד. ה. דער נייער ווערטה, וואס ווערט דורך איהר צוגעגעבען צו די פראדוקציאנס־מיטלען, וואלט נאר געווען גלייך צו דעם אינדיער'ס ווערטה־פראדוקט, שטעלט זיך פונדעסטוועגען זיין טאג־ארבייט פאר ניט נאר אין א גרעסערן סכום פראדוקטען, נאר אין אן אונענדליך־גרעסערן פראדוקטען־ווערטה — אלטען ווערטה — וועלכען ער טראגט אריבער אויף דעם נייעם פראדוקט, און וועלכער קאן פון דאס ניי פונקציאנירן אלס קאפיטאל.

„אין יאהר 1782 — ווי פ. ענגעלס ערקלעהרט אונז — איז די גאנצע וואל־ערנטע אין ענגלאנד פון די פערגאנגענע דריי יאהר גע־לעגען ניט־בעארבייט, און וואלט געמוזט בלייבען אזוי ליעגען, ווען די ניי־ערפונדענע מאשינעריע וואלט ניט געקומען צו הילף און דאס אלץ אויסגעשפונען."[55] די ארבייט, וואס איז מאטעריאליזירט גע־ווארן אין דער פארם פון מאשינעריע, האט, פערשטעהט זיך, דירעקט פון דער ערד ניט ארויסגערופען אין לעבען קיין איינציגען מענשען, זי האט אבער געמאכט מעגליך פאר א קלענערער צאהל ארבייטער, דורך דעם צולעג פון רעלאטיוו ווייניגער־לעבעדיגער ארבייט, ניט נאר צו קאנזומירן די וואל פראדוקטיוו און צוגעבען צו איהם א נייעם ווערטה, נאר אויך אויפצוהאלטען אין דער פארם פון פע־דים, א. אז. וו. איהר אלטען ווערטה. זי האט דערמיט געליפערט אין דערזעלביגער צייט די מיטלען און דעם סטימול צו א פערגרע־סערטער רעפראדוקציאן פון וואל. עס איז א נאטור־אייגענשאפט פון דער לעבעדיגער ארבייט אויפצוהאלטען דעם אלטען ווערטה בעת זי שאפט א נייען ווערטה. מיט דער פערגרעסערונג פון דער

---

[55] פ. ענגעלס, „לאגע דער ארבייטענדען קלאסע אין ענגלאנד", [שטוטגארט אויסגאבע 1892, ז. 9.]

אין דעם קרייז־לויף פון׳ם רעפּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, און שאַפט אויף דעם אופן אַ נייעם קאַפּיטאַל־שטאָף אָהן אַ פריהערדיגען אויס־לעג פון קאַפּיטאַל. פּונקט ווי די עקספּלואַטאַציע פון די נאַטור־רייכטימער ווערט פערגרעסערט דורך בלויז אַ העכערער שפּאַנונג פון דער ארבייט־קראַפט, אזוי גיבען די וויסענשאַפט און די טעכניק דעם קאַפּיטאַל אַ כח פון אויסשפּרייטונג, וועלכער הענגט ניט אָב פון דער געגעבענער גרויס פון דעם בפּועל־פונקציאָנירענדען קאַפּיטאַל. דער דאָזיגער כח ווירקט אין דערזעלביגער צייט צוריק אויף דעם טייל אָריגינאַל־קאַפּיטאַל, וואָס טרעט אריין אין זיין בענייאונג־שטופע. דער דאָזיגער טייל אין זיין נייער פאָרם פערקערפּערט גראַטיס דעם געזעלשאַפטליכען פּאָרטשריט, וואָס איז געמאַכט געוואָרן [אזוי צו זאָגען] הינטער׳ן רוקען פון זיין אַלטער פאָרם. עס פערשטעהט זיך, אַז די ענטוויקלונג פון דער פּראָדוקטיוו־קראַפט איז בעגלייט פון אַ טיילווייזער ענטווערטונג פון די פונקציאָנירענדע קאַפּיטאַלען. דער קאַפּיטאַל וואָס שטעקט צום ביישפּיעל אין אַ מאַשין, פערלירט זיין ווערטה, ווען עס קומען ארויס בעסערע מאַשינען פון דעמזעל־ביגען סאָרט. אַזוי ווייט ווי אַז די ענטווערטונג לאָזט זיך שאַרף פיהלען דורך דער קאָנקורענץ, פאַלט די הויפּט לאַסט אויף דעם אר־בייטער, ווען דער קאַפּיטאַליסט זוכט שטאַרקער צו עקספּלואַ־טירן, כדי גוט צו מאַכען זיין שאָדען.

די ארבייט טראָגט אריבער אויפ׳ן פּראָדוקט דעם ווערטה פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען, וואָס ווערן פון איהר פערצעהרט. פון דער אנדער זייט וואַקסט דער ווערטה און די מאַסע פון די פּראָדוק־ציאָנס־מיטלען, וואָס ווערן געטריבען אין בעוועגונג דורך אַ געגע־בענעם סכום ארבייט, אין דעם ערך וואָס די ארבייט ווערט מעהר פּראָדוקטיוו. איז הגם דערזעלביגער סכום ארבייט איז אַלעמאָל מוסיף צו איהרע פּראָדוקטען נישט מעהר ווי דיזעלביגע סומע נייעם ווערטה, פונדעסטוועגען וואַקסט דאָך דער אַלטער קאַפּיטאַל־ווערטה, וועלכען די ארבייט טראָגט אריבער אויף די פּראָדוקטען, וואָס מעהר עס וואַקסט די פּראָדוקטיוויטעט פון דער ארבייט.

אַן ענגלישער און אַן אינדישער שפּינער צום ביישפּיעל, קאָ־נען ארבייטען דיזעלביגע צאָהל שטונדען מיט דערזעלביגער אינטענ־סיוויטעט און וועלען ביידע אויף דעם אופן שאַפען אין אַ וואָך גלייכע ווערטהען. טראָץ אַט דער גלייכהייט אָבער בעשטעהט אַן

א זעלבסטערהאַלטונג־קראַפט פון קאַפּיטאַל, אין וועלכען זי איז פערקערפּערט — פּונקט אַזוי ווי איהרע געזעלשאַפטליכע פּראָדוק־

פון א בעשטימטער סומע ארבייט, ווען עס וואַקסט זייער קוואַנטיטעט מחמת דער גרעסערער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער ארבייט? זיין ענטפער איז: די שווערינקייט ווערט גערעכנט דורכדעם, וואָס דעם געברויך־ווערטה רופען מיר געפעלינסט אַן טוישווערטה. טוישווערטה איז אַ זאַך, וואָס איז אויף איין אופן אָדער אַנאַנדערען פערבונדען מיט'ן אויסטויש. לאָמיר אַלזאָ אַנרופען די פּראָדוקציאָן אַן „אויסטויש" פון ארבייט און פּראָדוקציאָנס־מיטלען אויף דעם פּראָדוקט, און עס איז קלאָר ווי דער טאָג, אַז וואָס מעהר געברויך־ווערטהען די פּראָדוקציאָן גיט אונז, אַלץ מעהר טוישווערטה בעקומען מיר. מיט אַנ־דערע ווערטער: וואָס מעהר געברויך־ווערטהען, צ. ב. ש. זאַקען, אַן ארבייטס־טאָג ליפערט דעם זאַקען־פאַבריקאַנט, אַלץ רייכער איז ער אין זאַקען. פּלוצ־לונג פאַלט אָבער סעי'ן איין, אַז „מיט דער גרעסערער קוואַנטיטעט" זאַקען פאַלט זייער „פּרייז" (וועלכער האָט נאַטירליך גאָרנישט צו טהאָן מיט דעם טוישווערטה), „ווייל די קאָנקורענץ צווינגט זיי (די פּראָדוצירער) אָבצו־געבען די פּראָדוקטען פאַר וויפיעל זיי קאָסטען זיי." פון וואַנען קומט אָבער דער פּראָפיט אויב דער קאַפּיטאַליסט פערקויפט די סחורות אויף דעם פּרייז, וואָס זיי קאָסטען איהם? מיר ווילען אָבער דאָס לאָזען אַן אַ זייט. סעי דערקלערט, אַז מחמת דער געשטיגענער פּראָדוקטיוויטעט בעקומט איצט יע־דערער פאַר דעמזעלבינען עקוויוואַלענט צוויי פּאָר זאַקען אַנשטאָט וואָס ער האָט בעקומען פריהער איין פּאָר א. אַז. וו. דער רעזולטאַט, צו וועלכען ער קומט, איז פּונקט ריקאַרדאָ'ס זאַץ, וועלכען ער האָט געוואָלט אָבשלאָגען. נאָך אַט דער געוואַלטיגער אַנשטרענגונג פון דענקען, ווענדעט ער זיך אין טריאומף צו מאַלטוס'ען מיט די ווערטער: „דאָס איז, מיין הערר, די וואויל־געבויטע לעהרע, אָהן וועלכער, איך ערקלער, אַז עס איז אונמעגליך צו פערשטעהן די גרעסטע שווערינקייטען פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע און ספּעציעל די פראַ־גע, ווי אַזוי אַ פאָלק קאָן ווערען רייכער בעת איהרע פּראָדוקטען ווערען קלענער אין ווערטה, אָבוואָהל דער רייכטום בעשטעהט דאָך פון ווערטהען." (דאָרט גופא, ז. 170.) אַן ענגלישער עקאָנאָם בעמערקט וועגען אַט אַזוינע קונצשטיקער אין סעי'ס „לעטטערס" ווי פאָלגט: „אַט די אַפעקטירטע מאַניערען פון שוואַ־צען שטעלט איינגאַנצען צונויף דאָס, וואָס דעם העררן סעי געפעלט אָנצורופען זיין דאָקטרין, און וועלכע ער רעקאָמענדירט מאַלטוס'ען צו לערנען מיט זיינע שילער אין הערטפאָרד, ווי דאָס ווערט שוין געטאָן „אין פערשיידענע טיילען פון אייראָפּאַ." ער זאָגט: „אויב איהר ווערט אין אַט די אַלע זאַצען געפינען עפּעס וואָס קלינגט ווי אַ פּאַראַדאָקס, דאָן טראַכט זיך אַריין אין די זאַכען, וואָס זיי דריקען אויס, און איך מעג דערוואַרטען, אַז זיי וועלען אייך פאַר־קומען זעהר איינפאַך און זעהר פערנינפטיג." קיין ספק ניט — נאָר דאָס, וואָס מיר וועלען דערזעהן אַלס רעזולטאַט פון אַט דעם פּראָצעס, וועט זיין ניט אָרי־גינעל און ניט וויכטיג." "An Inquiry into those Principals respecting the Nature of Demand etc." pages 110, 116.

ווירקזאַמקייט, דעם אומפאַנג און ווערטה פון איהרע פּראָדוק־ציאָנס־מיטלען, פאַלגליך מיט דער אקומולאַציע, וואָס בעגלייט די ענטוויקלונג פון איהר פּראָדוקציאָנס־קראַפט, האַלט די אַרבייט אויף און פעראייביגט אין א שטענדיג־נייער פאָרם א שטענדיג־וואַקסענדען קאַפּיטאַל־ווערטה.[60] אונטער דעם סיסטעם פון לוין־אַרבייט אָבער ערשיינט אָט די נאַטור־קראַפט פון דער אַרבייט ווי

---

[60] די קלאַסישע עקאָנאָמיע האָט צוליעב א ניט־גענוגענדען אַנאַליז פון דעם אַרבייט־ און פערוווערטונג־פּראָצעס קיינמאָל ניט געהעריג בעגריפען אָט דעם וויכטיגען מאָמענט פון דער רעפּראָדוקציאָן, ווי מען קאָן עס צום ביישפּיעל זעהן ביי ריקאַרדאָ. ער זאָגט צום ביישפּיעל: ווי די פּראָדוקטיוו־קראַפט זאָל זיך ניט ענדערן, „א מיליאָן מענשען פּראָדוצירן אין די פאַבריקען אַלע־מאָל דעמזעלביגען ווערטה.“ דאָס איז ריכטיג, ווען די אויסשפּרייטונג און די אינטענסיוויטעט פון זייער אַרבייט זיינען בעשטימט. דאָס שטערט אָבער ניט — און ריקאַרדאָ פערזעהט דאָס אין געוויסע שלוסען, וואָס ער ציהט — אַז א מיליאָן מענשען מיט א פערשיידענער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון זייער אַרבייט זאָלען פערוואַנדלען זעהר פערשיידענע מאַסען פּראָדוקציאָנס־מיטלען אין פּראָדוקטען, פאַלגליך אויפהאַלטען זעהר פערשיידענע ווערטה־מאַסען אין זייער פּראָדוקט, און אויף דעם אופן זאָלען די ווערטהען פון די פּראָדוקטען, וואָס זיי ליפערן, זיין זעהר פערשיידען. אגב אורחא בעמערקט, האָט ריקאַרדאָ אומזיסט פּרובירט מיט יענעם ביישפּיעל צו מאַכען קלאָר פאַר זש. ב. סעי דעם אונטערשייד צווישען נעברויך־ווערטה (וואָס ער רופט דאָ אַז „וועלטה“, מאַטעריעלען רייכטום) און טויש ווערטה. סעי ענטפערט: „וואָס איז שייך דער שווערינקייט אויף וועלכער ריקאַרדאָ ווייזט אַז, דערמיט וואָס ער זאָגט, אַז אַנווענדענדיג מעהר פאַלקאָממענע אַרבייטס־אופנים קאָנען א מיליאָן מענשען שאַפען צוויי אָדער דריי מאָל אַזויפיעל רייכטימער, ניט שאַפענדיג דערמיט מעהר ווערטה, איז דאָס גאָר קיין קשיה ניט, ווען מען בעטראַכט — ווי מען מוז טאַקע בעטראַכטען — די פּראָדוקציאָן ווי א טויש, אין וועלכען איינער ניט אוועק די פּראָדוקטיווע לייסטונגען פון זיין אַרבייט, זיין באָדען און זיינע קאַפּיטאַלען, כדי צו בעקומען פּראָדוקטען. אָט די פּראָדוקטיווע לייסטונגען זיינען די מיטלען, דורך וועלכע מיר בעקומען אַלע פּראָדוקטען, וואָס געפינען זיך אויף דער וועלט. . . . איז דעריבער . . . זיינען מיר אויף אַזויפיעל רייכער, אונזערע פּראָדוקטיווע לייסטונגען האָבען אויף אַזויפיעל מעהר ווערטה, וואָס גרעסער עס איז די סומע ניצליכע זאַכען, וועלכע זיי גרייכען אין דעם טויש, וואָס ווערט געראָפען פּראָדוקציאָן.“ (זש. ב. סעי, „בריעף צו הערן מאַלטוס“, פּאַריז 1820, ז. 168, 169) די שווערינקייט — זי עקזיסטירט פאַר איהם, ניט פאַר ריקאַרדאָ — וואָס סעי דאַרף דערקלערן, איז די: פאַרוואָס פער־מעהרט זיך ניט דער ווערטה פון די געברויך־ווערטהען, וואָס ווערן געשאַפען

ווערט אויפגעכאַפּט און בעזעלט פון דער לעבעדיגער ארבייט, אקו־מולירט זיך מיט די וואקסענדע שטופען פון דער אקומולאציע.

אַזוי ווי די פערגאנגענע ארבייט פערקליידט זיך אלע מאָל אין קאפּיטאל, דאָס הייסט דער פּאסיוו פון דער ארבייט פון א, ב, ג, א. אז. וו. פערוואנדעלט זיך אין דעם אקטיוו פון דעם ניט־ארבייטער X קאָנען זיך די בורזשויא און די פּאָליטישע עקאָנאָ־מען ניט אָבלויבען פון די פערדיענסטען פון דער פערגאנגענער ארבייט, וועלכע דארף אפילו ציהען, לויט דעם שאָטלענדישען זשעניע מעקקולאָך, אן אייגענעם שכר (צינז, פּראָפיט א. אז. וו.).[61] די שטענדיג־וואקסענדע וויכטיגקייט פון דער פערגאנגענער אר־בייט, וואָס ווירקט־מיט אין דעם לעבעדיגען ארבייט־פּראָצעס אין דער פאָרם פון פּראָדוקציאָנס־מיטלען, ווערט אויף דעם אופן צו־געשריבען ניט צו דעם ארבייטער גופא, וועמעס פערגאנגענע און ניט־בעצאָהלטע ארבייט זי איז, נאָר צו איהר פערפרעמדעטער גע־שטאלט, צו איהר קאפּיטאל־געשטאלט. די פּראקטישע אגענטען פון דער קאפּיטאליסטישער פּראָדוקציאָן און זייערע אידעאָלאָגישע פּראזיאָרען זיינען פונקט אזוי אונפעהיג צו דענקען וועגען די פּראָ־דוקציאָנס־מיטלען, אָבגעזונדערט פון דער אנטאגאָניסטישער גע־זעלשאפטליכער מאסקע, וועלכע איז היינטיגען טאָג אָנגעקלעבט אויף זיי, ווי דער שקלאווען־האלטער קאָן ניט אָבזונדערן דעם אר־בייטער גופא פון זיין כאראקטער אלס שקלאף.

צווישען די אומשטענדען, וועלכע האָבען אין א גרויסער מאָס אַן איינפלוס אויף דער אויסשפּרייטונג פון דער אקומולאציע, אונ־אָבהענגיג פון דער איינטיילונג פון׳ם מעהרווערטה אין הכנסה און קאפּיטאל, מוז מען ענדליך נאָך דערמאָנען די גרויס פון דעם אויס־געלעגטען קאפּיטאל.

ביי א בעשטימטען גראד עקספּלואטאציע פון דער ארבייט־קראפט ווערט די מאסע פון׳ם מעהרווערטה בעשטימט דורך דער צאָהל פון די גלייכצייטיג עקספּלואטירטע ארבייטער, און אָט די צאָהל פּאסט זיך צו, ווען אפילו ניט אלעמאָל אין דערזעלביגער

[61] מאקקולאך האט ארויסגענומען זיין פּאטענט אויף דעם „לוין פון פער־גאנגענער ארבייט" א צייט פריהער איידער סיניאר האט ארויסגענומען זיין פּאטענט אויף דעם „לוין פאר אבסטינענץ."

טיוו־קרעפטען ערשיינען אלס זיינע אייגענשאַפטען, און פּונקט ווי די שטענדיגע אָנאייגענונג פון דער מעהר־ארבייט דורך דעם קאַ־פּיטאַליסט ערשיינט אלס א שטענדיגע זעלבסט־פּערוועררטונג פון קאַפּיטאַל. אַלע קרעפטען פון דער ארבייט שטעלען זיך פאָר ווי קרעפטען פון קאַפּיטאַל, פּונקט ווי אַלע ווערטה־פאָרמען פון סחורה שטעלען זיך פאָר אלס פאָרמען פון'ם געלד.

יענער טייל פון קאָנסטאַנטען קאַפּיטאַל, וועלכען אדאַם סמיטה רופט אָן דער פעסטער טייל — די ארבייט־מיטלען, ווי געביידען, מאַשינען און דערגלייכען — פונקציאָנירט אַלעמאַל פאָלשטענדיג אין דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, ער ווערט אָבער פערניצט נאָר ביסלעכווייז און טראָגט אריבער זיין ווערטה נאָר אביסעל אויף א מאָל אויף די סחורות, וועלכע ער העלפט כסדר צו שאַפען. ער איז א ריכטיגער מאָסשטאַב פון דעם פאָרטשריט פון די פּראָדוקטיוו־קרעפטען. מיט זיין וואוקס וואַקסט אויך דער אונטערשייד אין גרויס צווישען דער גאַנצער סומע פון אָנגע־וועדעטען קאַפּיטאַל און יענעם ברוך־טייל פון דער דאָזיגער סומע, וועלכער ווערט פערצעהרט אין יעדען מאָמענט. מיט אנדערע ווער־טער: עס וואַקסט דער ווערטה און די מאַטעריעלע מאַסע פון די ארבייט־מיטלען, ווי געביידען, מאַשינעריע, דרעניררונג־רעהרען, אר־בייט־פיה, אפּאַראַטען פון יעדען סאָרט, וועלכע פונקציאָנירן אין משך פון א לענגערער אָדער קירצערער פּעריאָדע, אין שטענדיג־ווידערהאָלטע פּראָדוקציאָנס־פּראָצעסען, לויט זייער גאַנצען אומ־פאַנג אָדער דיענען צו גרייכען בעשטימטע ניצליכע ווירקונגען, בעת זיי נוצען זיך אָב נאָר אביסעל אויף אמאָל, פאָלגליך פערלירן זיי זייער ווערטה נאָר שטיקלעכווייז, און ממילא טראָגען זיי ארי־בער דעם ווערטה אויף די פּראָדוקטען אויך נאָר שטיקלעכווייז. אין דעם ערך, וואָס אָט די ארבייט־מיטלען דיענען אלס פאָרמירער פון פּראָדוקטען, ניט צוגעבענדיג דעם פּראָדוקט קיין ווערטה; אין דעם ערך, הייסט עס, וואָס זיי ווערן אינגאַנצען אָנגעווענדעט אָבער נאָר טיילווייז קאָנזומירט, לייסטען זיי, ווי עס איז שוין פריהער דערמאָנט געוואָרן, דיזעלבע אומזיסטע דיענסטען ווי נאַטור־קרעפ־טען, וואַסער, דאַמף, לופט, עלעקטריציטעט א. אז. וו. אָט די אומזיסטע דיענסט־לייסטונג פון פערגאַנגענער ארבייט, ווען זי

דער טײל פון דעם רײכטום, וואָס ווערט קאַפּיטאַליזירט, איז דעריבער קײנמאָל ניט אַזױ גרױס, װי ער האָט געקאָנט זײן. זײן גרױס אין פּראָפּאָרציע צו דעם סך הכּל פון געזעלשאַפטליכען רײכ־טום ענדערט זיך מיט יעדער ענדערונג אין דער אײנטײלונג פון דעם מעהרווערטה אין פערזענליכער הכנסה און אין צוגאָב־קאַ־פּיטאַל; און די פּראָפּאָרציע גופא, אין וועלכער די דאָזיגע טײ־לונג קומט פאָר, ענדערט זיך אָהן אױפהער אונטער דעם אײנ־פלוס פון סיטואַציעס, מיט וועלכע מיר קאָנען זיך דאָ ניט פערנעה־מען. עס איז גענוג דאָ צו קאָנסטאַטירן, אַז דער קאַפּיטאַל איז ניט קײן פעסטע (פיקסע) גרױס, נאָר אַן עלאַסטישער טײל פון געזעלשאַפטליכען רײכטום, וואָס שוואַנקט און וועקסעלט זיך שטענ־דיגט מיט דער אײנטײלונג פון׳ם מעהרווערטה אין הכנסה און צו־גאָב־קאַפּיטאַל.

מיר האָבען װײטער געזעהן, אַז אפילו בײ אַ בעשטימטער גרױס פון׳ם פונקציאָנירענדען קאַפּיטאַל פאָרמירן די אין איהם פערקערפּערטע אַרבײט־קראַפט, װיסענשאַפט און ערד (אונטער וועלכע מען דאַרף פערשטעהן, אין אַן עקאָנאָמישען זין, אַלע אַר־בײטס־געגענשטאַנדען, וואָס די נאַטור שטעלט־צו אומאָבהענגיג פון מענשען) עלאַסטישע כּחות (פּאָטענצען), וועלכע גיבען איהם אין געװיסע גרעניצען אַ פעלד פאַר טהעטיגקײט, וואָס איז אומאָב־הענגיק פון זײן אײגענער גרױס. מיר האָבען דערבײ ניט גע־נומען אין בעטראַכט קײנע פון די פערהעלטענישען פון דעם צירקו־לאַציאָנס־פּראָצעס, וועלכע פעראורזאַכען זעהר פערשײדענע װיר־קונגס־גראַדען פון דערזעלביגער קאַפּיטאַל־מאַסע. און אַזױ װי מיר האָבען אָנגענומען אין פּאָראױס די בעגרעניצונגען פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן, ד. ה. מיר האָבען אָנגענומען אַ רײן־נאַטורגעוואַקסענע געשטאַלט פון דעם געזעלשאַפטליכען פּראָ־דוקציאָנס־פּראָצעס, האָבען מיר ניט גענומען אין בעטראַכט אַ וועלכע עס איז מעהר ראַציאָנעלע קאָמבינאַציע, וואָס לאָזט זיך דורכפיהרן דירעקט און פּלאַנמעסיג מיט די פּראָדוקציאָנס־מיט־לען און אַרבײט־קרעפטען, וואָס זײנען איצט פאַראַנען. די קלאַ־סישע עקאָנאָמיע האָט פון אײביג־אָן ליעב געהאַט אױפצופאַסען דעם געזעלשאַפטליכען קאַפּיטאַל אַלס אַ פעסטע (פיקסע) גרױס פון אַ פעסטען (פיקסען) װירקונגס־גראַד. דער פאָראורטײל איז

פּראָפּאָרציע, צו דער גרויס פון קאַפּיטאַל. צוזאַמען מיט דעם גאַנ־צען קאַפּיטאַל וואַקסט אויך זיין וואַריאַבלער בעשטאַנד־טייל, הגם ניט אין דערזעלביגער מאָס. וואָס גרעסער דער מאָסשטאַב איז, אויף וועלכען דער איינצעלנער קאַפּיטאַליסט פּראָדוצירט, אַלץ גרעסער איז די צאָהל אַרבייטער, וואָס ער עקספּלואַטירט אין איין צייט, אָדער אַלץ גרעסער איז די מאַסע אונבעצאָהלטע אַרבייט, וואָס ער אייגענט זיך אָן.[62] וואָס מעהר דעריבער דער קאַפּיטאַל וואַקסט דורך די כסדר'דיגע אַקומולאַציעס, אַלץ מעהר וואַקסט אויך די ווערטה־סומע, וועלכע שפּאַלט זיך אין אַ קאָנזומציאָנס־פאָנד און אַן אַקומולאַציאָנס־פאָנד. דער קאַפּיטאַליסט קאָן לעבען מעהר ברייטלעך און צו דערזעלביגער צייט אַרויסווייזען מעהר „אַבסטינענץ.” און שליסליך, אַלע פּרוזשינעס פון דער פּראָדוק־ציאָן אַרבייטען אַלץ מעהר ענערגיש, וואָס מעהר איהר מאָסשטאַב ברייטערט זיך אויס מיט דער מאַסע פון דעם אויסגעלעגטען קאַ־פּיטאַל.

5. דער אַזוי־גערופענער אַרבייטס־פאָנד.

די קאַפּיטאַליסטען אַזוי ווי די אַנדערע, וואָס נעהמען אַ חלק פון דעם מעהרווערטה, צום ביישפּיעל די גרונד־בעזיצער, זייערע נאָכשלעפּער און זייערע רעגירונגען, פערשוועגדען יעדען יאָהר אַן אָנגעזועהענעם טייל פון דעם יעהרליכען מעהר־פּראָדוקט. אַ חוץ דעם האַלטען זיי צוריק אַ מענגע זאַכען אין זייערע קאָנ־זומציאָנס־פאָנדען, וועלכע ווערן לאַנגזאַם פערברויכט, וואָס פּאַ־סען זיך אָנגעווענדעט צו ווערן פאַר דער רעפּראָדוקציאָן; דערצו פערברויכען זיי אַ מאַסע אַרבייט־קרעפטען פאַר זייער פּערזענלי־כער בעדיענונג און מאַכען זיי דורכדעם אונפּרוכטבאַר פאַר דער פּראָדוקציאָן.

---

[62] מען וועט זעהן אין דעם דריטען בוך, אז די דורכשניטליכע פּראָפּיט־ראַטע פון פערשיידענע פּראָדוקציאָנס־ספערען ווערט ניט בעריהרט פון דער איינטיילונג פון'ם קאַפּיטאַל אין אַ קאָנסטאַנטען און וואַריאַבלען עלעמענט, וואָס איז אייגענטימליך פאַר יעדערער פון די דאָזיגע ספערען; אויך אז אַט דער פענאָמען ווידערשפּרעכט נאָר לפנים די ענטוויקעלטע געזעצען וועגען דער נאַטור און פּראָדוקציאָן פון דעם מעהרווערטה.

צ. ב. ש. זיינע פלוצליכע אויסשפּרייטונגען און צוזאַמענציהונגען, און אַפילו די אַקומולאַציע גופא, אינגאַנצען אונבעגרייפבאַר.[65] די דאָגמע איז בענוצט געוואָרן פון בענטהאַם גופא, אַזוי גוט ווי פון מאַלטוס, דזשיימס מיל, מאַקקולאָך א. א. פאַר אַפּאָלאָגעטישע צוועקען, ספּעציעל כדי פאָרצושטעלען איין טייל פון קאַפּיטאַל, דעם וואַריאַבלען אָדער דעם טייל, וואָס לאָזט זיך פערוואַנדלען אין אַרבייט־קראַפט, אַלס אַ פעסטע גרויס. די מאַטעריעלע עקזיס־טענץ פון דעם וואַריאַבלען קאַפּיטאַל, ד. ה. די מאַסע לעבענס־מיטלען, וואָס ער רעפּרעזענטירט פאַר דעם אַרבייטער, אָדער דער אַזויגערופענער אַרבייטס־פאָנד, איז אויסגעפאַנטאַזירט געוואָרן אַלס אַ בעזונדער טייל כ״ן געזעלשאַפטליכען רייכטום, וועלכער איז אָב־געגרעניצט דורך נאַטור־קעטען און קאָן ניט אריבערגעטראָגען ווערן.

כדי צו ברענגען אין בעוועגונג דעם טייל פון געזעלשאַפטלי־כען רייכטום, וואָס דאַרף פונקציאָנירן אַלס קאָנסטאַנטער קאַפּי־טאַל, אָדער אין אַ מאַטעריעלער פאָרם אויסגעדריקט, אַלס פּראָ־דוקציאָנס־מיטלען, פאָדערט זיך אַ בעשטימטע מאַסע פון לעבעדי־גער אַרבייט. די מאַסע איז טעכנאָלאָגיש אַ בעשטימטע. אָבער ניט די צאָהל אַרבייטער, וואָס פאָדערט זיך פליסיג צו מאַכען די דאָזיגע אַרבייט־מאַסע, איז אַ בעשטימטע, ווארים דאָס ענדערט זיך מיט דעם גראַד־עקספּלואַטאַציע פון דער אינדיווידועלער אַר־בייט־קראַפט, און ניט איז דער פּרייז פון דער דאָזיגער אַרבייט־

---

[65] „פּאָליטישע עקאָנאָמען זיינען צופיעל גענייגט צו בעטראַכטען אַ בע־שטימטען סכום קאַפּיטאַל און אַ בעשטימטע צאָהל אַרבייטער אַלס פּראָדוק־ציאָנס־אינסטרומענטען פון אַ גלייכפאָרמינער קראַפט און ווי עפּעס וואָס ווירקט מיט אַ געוויסער גלייכפאָרמיגער אינטענסיוויטעט. . . . די וועלכע בעהויפּטען, אַז סחורות זיינען די איינציגע ווירקענדע מיטלען פון דער פּראָדוקציאָן, בע־ווייזען אַז די פּראָדוקציאָן קאָן איבערהויפּט ניט אויסגעברייטערט ווערן, ווארים פאַר אַזאַ אויסברייטערונג וואָלטען אַפריהער געמוזט פערמעהרט ווערן לעבענס־מיטלען, רויה־מאַטעריאַלען און וועקצייג, וואָס עס מיינט פאַקטיש, אַז עס קאָן ניט פאַרקומען קיין וואוקס פון דער פּראָדוקציאָן אָהן איהר פריה־ערדיגען וואוקס, אָדער מיט אַנדערע ווערטער, אַז יעדער וואוקס איז אונמעג־ליך.“ (ס. בעילי, „מאָני ענד איטס וויסיסיטיודס“, ז. 26, 70.) בעילי קריטי־זירט די דאָגמע הויפּטזעכליך פון דעם שטאַנדפּונקט פון דעם צירקולאַציאָנס־פּראָצעס.

אָבער ערשט בעפעסטיגט געוואָרן ווי א דאָגמע דורך דעם אור־פיליסטער דזשערעמי בענטהאם — אַט דעם פּארעוועז, פּעדאַנ־טישען, שוואַרץ־לעדערנעם אָראַקעל פון דעם פּשוט'ן בורזשוא־פער־שטאנד פון דעם 19טען יאָהרהונדערט.[63] בענטהאם איז צווישען די פילאָזאָפען, וואָס מארטין טופּפּער איז צווישען די פּאָעטען. ביידע האָבען נאָר אין ענגלאנד געקאָנט פאבריצירט ווערן.[64]

מיט דער דאָגמע, אז דער געזעלשאפטליכער קאפּיטאל איז אין יעדען געגעבענעם צייט־פּונקט א פיקסע גרויס, ווערן די גע־וועהנליכסטע ערשיינונגען פון דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, ווי

[63] זעה צווישען אנדערע זש. בענטהאם "Theories des Peines et des Recompeses." איבערזעצט פון עט. דומאָן, פּאריז 1826, ב. II., בוך 4, קאפּ. 2.

[64] דזשערעמי בענטהאם איז א ריין־ענגלישער פענאָמען. ניט מאכענדיג קיין אויסנאהם אפילו פון אונזער [דעם דייטשען] פילאָזאָף קריסטיאן וואָלף, האט אין קיין צייט און אין קיין לאנד דער באַלעבאַטישער „שכל הישר" זיך ניט צולענט אזוי ברייטליך און מיט אזא זעלבסט־צופריעדענהייט. דער ניצ־ליכקייט־פּרינציפּ איז ניט נעוועז בענטהאם'ס אן ערפינדונג. ער האט נאָר רעפּראָדוצירט אהן טעם, וואָס העלוועטיוס און אנדערע פראנצויזען פון 18טען י. ה. האבען געזאגט אזוי גייסטרייך. ווען מען וויל צום ביישפּיעל וויסען, וואָס איז ניצליך פאר א הונט? מוז מען אויספאָרשען דעם הונט'ס נאטור. מען קאן ניט זאגען וואָס זיין נאטור איז דורך דעם ניצליכקייט פּרינציפּ. ווענ־דעט מען אן דעם פּרינציפּ אייפ'ן מענשען, איז אויב מען וויל אורטיילען וועגען אלע מענשליכע טהאטען, בעוועגונגען, שייכות'ן א. אז. וו., מוז מען אפריהער אויספאָרשען די מענשליכע נאטור בכלל און דערנאָך די מענשליכע נאטור ווי זי איז היסטאָריש מאָדיפיצירט אין יעדער עפּאָכע. בענטהאם פּטר'ט עס צו קורץ. מיט דער נאאיוויסטער טרוקענקייט נעהמט ער אן דעם מאָדערנעם שפּיזבירגער, און ספּעציעל דעם ענגלישען שפּיזבירגער, אלס דעם נאָרמאל־מענשען. וואָס עס איז ניצליך פאר אט דעם פּשוט'ן בשר ודם און פאר זיין וועלט, דאס איז ניצליך אן און פאר זיך. לויט אט דעם מאסשטאב אורטיילט ער דאן די פערגאנגענהייט, נעגענוואַרט און צוקונפט. צום ביישפּיעל, די קריסטליכע רעליגיאָן איז „ניצליך", ווייל זי פערבאָט דיזעלביגע שלעכטע מעשים, וואָס דער שטראָף־קאָדעקס פערדאמט אין נאמען פון געזעץ. קונסט־קריטיק איז „שעדליך", ווייל זי שטערט רעספּעקטאבעלע מענשען הנאה צו האבען פון מארטין טופּפּער א. אז. וו. מיט אזא מין שונד האט דער בראַ־ווער מאן, וואָס זיין דעוויז איז געוועזן „נוללא דיעס סינע לינעא" [קיין טאג אהן א שטריך] אנגעפילט בערג מיט ביכער. ווען איך וואָלט געהאט דעם קוראַזש פון מיין פריינד העגריך היינע, וואָלט איך דעם הערר דזשערעמיאס אנגערופען א זשעניע פון בירגערליכער דומהייט.

פּיטאַל״ פון אַ לאַנד — זאָגט ער — איז זיין אַרבייט־פאָנד. כדי דעריבער צו בערעכענען דעם דורכשניטליכען געלד־לוין, וואָס יע־דער אַרבייטער בעקומט, דאַרפען מיר איינפאַך צוטיילען אַט דעם קאַפּיטאַל אויף דער צאָהל פון דער אַרבייטער־בעפעלקערונג.״[68] דאָס הייסט, אַלזאָ, אַפריהער רעכענען מיר צוזאַמען די ווירקליך־אָבגעצאָהלטע אינדיווידועלע אַרבייטס־לוינען אין איין סומע, דער־נאָך בעהויפּטען מיר, אַז אַט דער חבור מאַכט אויס די ווערטה־סומע פון דעם „אַרבייט־פאָנד״, וואָס איז פעסטגעזעצט געוואָרן פון גאָט און דער נאַטור. לסוף צוטיילען מיר די סומע, וואָס האָט זיך אויף דעם אופן בעקומען, אויף דער צאָהל אַרבייטער, כדי ווידער אַמאָל צו ענטדעקען וויפיעל עס קאָן אין דורכשניט אויספאַלען אויף יעדען אַרבייטער אינדיווידועל. אַ זעלטען־חכמה׳דיגע מעטאָדע איז דאָס. זי שטערט ניט דעם הערן פאָסעט צו זאָגען מיט דעמ־זעלביגען אָטהעם: „דער יעהרליך־אַקומולירטער קאָלעקטיוו־רייכ־טום אין ענגלאַנד ווערט איינגעטיילט אין צוויי טיילען. איין טייל ווערט אין ענגלאַנד פערווענדעט אויפצוהאַלטען אונזער אייגענע אינ־דוסטריע. אַנאַנדער טייל ווערט עקספּאָרטירט אין אַנדערע לענ־דער. . . דער טייל, וואָס ווערט אָנגעווענדעט אין אונזער אינ־דוסטריע, שטעלט ניט צוזאַמען קיין בעדייטענדען טייל פון דעם רייכטום, וואָס ווערט יעהרליך אַקומולירט דאָ אין לאַנד.״[69] דער גרעסערער טייל פון דעם יעהרליך־צוגעקומענעם מעהר־פּראָדוקט, וואָס ווערט אָבגעצויגען פון דעם ענגלישען אַרבייטער אָהן אַן עק־וויוואַלענט, ווערט, הייסט עס, פערקאַפּיטאַליזירט ניט אין ענג־לאַנד, נאָר אין פרעמדע לענדער. אָבער מיט דעם, אויף דעם אופן

[67] איך וויל דא דערמאנען דעם לעזער, אז איך האב דער ערשטער גע־בראוכט די קאטעגאריען קאנסטאנטער און ואריאבלער קאפיטאל. די פאלי־טישע עקאנאמיע זינט אדאם סמיטהווארפט צוזאמען די בעשטימונגען, וואס זיינען ענטהאלטען אין דעם, מיט די פארם־אונטערשיידען פון פיקסען און ציר־קולירענדען קאפיטאל, וואס נעהמען זיך פון דעם צירקולאציאנס־פראצעס, אין איין מיש־מאש. גענויערעס וועגען דעם וועט מען געפינען אין צווייטען בוך, צווייטען אבטייל.

[68] H. Fawcett, Professor of Political Economy of Cambridge: "The Economic Position of the British Labourer," 1865, page 120.

[69] ד. ג. ז. 122, 123.

קראפט א בעשטימטער, א חוץ נאָר זיין מינימאלער גרענעץ, און דער איז אויך זעהר עלאסטיש. די פאקטען, וואָס ליעגען אין גרונד פון דער דאָגמע, זיינען אָט די: פון איין זייט האָט דער ארבייטער קיין דעה ניט מכח דער איינטיילונג פון דעם געזעלשאפטליכען רייכטום אין גענוס־מיטלען פאר די ניט־ארבייטער און אין פּראָדוקציאָנס־מיטלען. פון דער אנדער זייט קאָן ער נאָר אין גינסטיגע אויסנאַהם־פאַלען גרעסער מאכען דעם אזויגערופענעם „ארבייטס־פאָנד" אויף'ן חשבון פון דער „הכנסה" פון דעם רייכען. „דער ווילען פון דעם רייכען, זאָגט זיסמאָנדי, ווערט בעשטימענד פאר די אָרימע. . . וואָרים ער אליין פיהרט דורך די חלוקה פון דעם יעהרליכען פּראָדוקט. אַלץ וואָס ער רופט אָן הכנסה, האלט ער פאר זיך, כדי דאָס אליין צו קאָנזומירן. וואָס ער רופט אָן קאפּיטאל, גיט ער אָב די אָרימע, כדי זיי זאָלען דערמיט שאפען זיין הכנסה (ריכטיגער געזאָגט, כדי זיי זאָלען דערמיט שאפען פאר איהם נאָך א צוגעגעבענע הכנסה)."[66]

צו וואָס פאר אן אונזיניגער טאוטאָלאָגיע עס פיהרט, ווען מען פּלפּול'ט אויס פון דער קאפּיטאליסטישער בעגרעניצונג א נאַטור־בעגרעניצונג פון דעם ארבייט־פאָנד, בעווייזט צווישען אנדערע פּראָפעסאָר פאָסעט. „דער צירקולירענדער קא־

[66] זיסמאנדי, „נייע פרינציפען פון פאליט. עקאנאמיע (פראנצ.) ב. I, ז. 107, 108. — רזש. סט. מילל אין זיין „פרינסיפלס אוו פאליטיקאל עקאנאמיע, בוך II, קאפּיט. 1, § 3 זאגט: „דער פראדוקט פון דער ארבייט ווערט היינטיגען טאג פערטיילט כמעט אין אן אומגעקעהרטער פראפּארציע צו דער ארבייט — דער גרעסטער טייל קומט אן צו די, וואס ארבייטען קיינמאל ניט, דער נעקסט־גרעסטער צו די, וואס זייער ארבייט איז כמעט נאר נאמינעל, און אזוי ווערט די בעלוינונג וואס ווייטער אלץ קלענער, אין דעם ערך וואס די ארבייט ווערט שווערער און אונאנגענעהמער, ביז די גאר שווערסטע און אויסמאטערענדע קערפערליכע ארבייט קאן אפילו ניט רעכענען מיט זיכערקייט אויף די נויטיגסטע מיטלען צום לעבען." כדי אויסצומיידען מיספערשטענדניסען וויל איך בעמערקען, אז ווען עס קומט אויס צו צו טאדלען אזוינע מענער ווי דזשאהן סטוארט מילל און אנדערע פאר דעם ווידערשפרוך צווישען זייערע אלט־עקאנאמישע דאגמען און זייערע מאדערנע טענדענצען, וואלט עס אבער געווען איננאנצען אן אומרעכט צוזאמען צו מישען זיי מיט דעם גאנצען פּאַק פון די וואולגאר־עקאנאמישע אפאלאגעטען.

דריי און צוואַנציגסטער קאַפּיטעל.

דאָס אַלגעמיינע געזעץ פון דער קאַפּיטאַליס-טישער אַקומולאַציע.

1. די וואַקסענדע נאָכפראַגע אויף אַר־בייט־קראַפט, וואָס קומט מיט דער אַקומולאַציע, בעת די צוזאַמענ־שטעלונג פון קאַפּיטאַל בלייבט ריזעלבינע.

מיר וועלען בעהאַנדלען אין אָט דעם קאַפּיטעל דעם איינ־פלוס, וואָס דער וואוקס פון קאַפּיטאַל איבט אויס אויף דעם גורל פון דעם אַרבייטער־קלאַס. די וויכטיגסטע פאַקטאָרען אין אָט דער אונטערזוכונג זיינען די צוזאַמענשטעלונג פון'ם קאַפּיטאַל און די ענדערונגען, וואָס זי מאַכט דורך אין דעם פערלויף פון דעם אַקומולאַציאָנס־פּראָצעס.

די צוזאַמענשטעלונג פון'ם קאַפּיטאַל דאַרף מען אויפפאַסען אין אַ צווייפאַכיגען זין. אויף דער זייט פון ווערטה בע־שטימט זי זיך דורך דער פּראָפּאָרציע, אין וועלכער קאַפּיטאַל טיילט זיך איין אין קאָנסטאַנטען קאַפּיטאַל אָדער ווערטה פון די פּראָ־דוקציאָנס־מיטלען, און אין וואַריאַבלען קאַפּיטאַל אָדער ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט, דער סך הכל פון די אַרבייט־לוינען. אויף דער זייט פון'ם מאַטעריאַל, ווי ער פונקציאָנירט אין דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, טיילט זיך איין יעדער קאַפּיטאַל אין פּראָ־דוקציאָנס־מיטלען און לעבעדיגע אַרבייט־קראַפט. אָט די לעצטע צוזאַמענשטעלונג בעשטימט זיך דורך דער פּראָפּאָרציע צווישען דער מאַסע פון די אָנגעווענדעטע פּראָדוקציאָנס־מיטלען פון איין זייט און דער אַרבייט־מאַסע, וואָס פאָדערט זיך פאַר זייער אָנווענ־

עקספּאָרטירטען צוגאָב־קאַפּיטאַל, ווערט דאָך אויך עקספּאָרטירט אַ טייל „אַרבייט־פאָנד", וואָס איז ערפונדען געוואָרן פון גאָט און בענטהאַם.[סז]

[סז] מען וואָלט געקאָנט זאָגען, אַז ניט נאָר קאַפּיטאַל, נאָר אויך אַרבייטער ווערן אין דער פאָרם פון אויסוואַנדערונג יעהרליך עקספּאָרטירט פון ענגלאַנד. אין טעקסט איז אָבער גאָר ניט קיין רעד וועגען דעם מיטגענומענעם פערמעגען פון די אויסוואַנדערער, וועלכע זיינען אין אַ גרויסען טייל ניט קיין אַרבייטער. די זיהן פון די אַרענדאַטאָרם ליפערן אַ גרויסען טייל דערפון. דער ענגלישער צוגאָב־קאַפּיטאַל, וואָס ווערט יעהרליך אַוועקגעשיקט אין אויסלאַנד צו טראָגען פּראָצענטען, שטעהט אין אַ פיעל גרעסערער פּראָפּאָרציע צו דער יעהרליכער אַקומולאַציע, איידער די יעהרליכע אויסוואַנדערונג שטעהט אין פּראָפּאָרציע צו דעם יעהרליכען צו־וואוקס פון דער בעפעלקערונג.

בייטער׳ס לעבענס־מיטלען וואַקסט פּראָפּאָרציאָנעל צו דעם קאַ־
פּיטאַל און אַלץ שנעלער, וואָס שנעלער דער קאַפּיטאַל וואַקסט.
אַזוי ווי דער קאַפּיטאַל פּראָדוצירט יעהרליך אַ מעהרווערטה, פון
וועלכען איין טייל ווערט יעהרליך צוגעגעבען צום אָריגינאַל־קאַפּי־
טאַל; אַזוי ווי אָט דער צו־וואוקס גופא וואַקסט יעהרליך מיט דעם
גרעסערן אומפאַנג פון דעם קאַפּיטאַל, וואָס האַלט שוין אין פונק־
ציאָנירן; און אַזוי ווי, ענדליך, אונטער דעם ספּעציעלען סטימול
פון דער שטרעבונג רייך צו ווערן, ווי צום ביישפּיעל די עפענונג
פון נייע מערק, נייע ספערען פון קאַפּיטאַל־איינלאַגען אַלס רע־
זולטאַט פון ניי־ענטוויקעלטע געזעלשאַפטליכע בעדערפעני‌שען א.
אז. וו., לאָזט זיך פלוצלינג אויסברייטערן דער מאָסשטאַב פון דער
אַקומולאַציע בלויז דורך אַ געענדערטער איינטיילונג פון דעם מעהר־
ווערטה אָדער דעם מעהר־פּראָדוקט אין קאַפּיטאַל און הכנסה —
קאָנען די אַקומולאַציאָנס־פאָדערונגען פון׳ם קאַפּיטאַל אַריבעריאָגען
דעם וואוקס פון דער אַרבייט־קראַפט אָדער פון דער אַרבייטער־
צאָהל, די נאָכפראַגע אויף אַרבייטער קאָן אַריבעריאָגען זייער צו־
שטעל און פאָלגליך קאָנען די אַרבייט־לוינען שטייגען.

דאָס מוז גאָר אַפילו זיין דער פאַל, אויב אונזער פריהערדיגע
השערה האַלט אָן ווייטער אומפערענדערט. אַזוי ווי עס ווערן
יעדעס יאָהר בעשעפטיגט מעהר אַרבייטער איידער אין דעם פריה־
ערדיגען יאָהר, מוז פריהער אָדער שפּעטער אַריינטרעטען דער
פונקט, ווען די בעדערפעני‌שען פון דער אַקומולאַציע הויבען אָן
אַריבערצו־וואַקסען דעם געוועהנליכען צושטעל פון אַרבייט, ווען
עס טרעט אריין פאָלגליך אַ לוין־העכערונג. אַ וועה־געשריי וועגען
דעם האָט זיך געלאָזט הערן אין ענגלאַנד אין משך פון גאַנצען
15טען און פון דער ערשטער העלפט פון 18טער יאָהרהונדערט.
די מעהר אָדער ווייניגער גינסטיגע אומשטענדען, אין וועלכע די
לוין־אַרבייטער לעבען און פערמעהרן זיך, מאַכען אָבער קיין ענ־
דערונג ניט אין דעם גרונד־כאַראַקטער פון דער קאַפּיטאַליסטישער
פּראָדוקציאָן. אַזוי ווי די איינפאַכע רעפּראָדוקציאָן רעפּראָדו־
צירט נאָכאַנאַנד די קאַפּיטאַל־שייכות גופא: קאַפּיטאַליסטען
אויף איין זייט, לוין־אַרבייטער אויף דער אַנדער זייט, אַזוי רעפּראָ־
דוצירט די רעפּראָדוקציאָן אויף אַ ברייטערן מאָסשטאַב אָדער די
אַקומולאַציע, די קאַפּיטאַל־שייכות אויף אַ ברייטערן מאָסשטאַב:

דונג פון דער אנדער זייט. די ערשטע רוף איך אָן די ווערטה־צוזאמענשטעלונג, די צווייטע — די טעכנישע צוזאמענשטעלונג פון'ם קאפיטאל. צווישען די ביידע געפינט זיך אַן ענגע געגענזייטיגע שייכות. כדי אויסצודריקען אָט די שייכות, רוף איך אָן די ווערטה־צוזאמענשטעלונג פון קאפיטאל, אויף ווי ווייט זי ווערט בעשטימט דורך זיין טעכנישער צוזאמענ־שטעלונג און שפּיעגעלט אָב איהרע ענדערונגען — די אָרגאנישע צוזאמענשטעלונג פון'ם קאפיטאל. אומעטום, וואו עס רעדט זיך בקיצור וועגען דער צוזאמענשטעלונג פון קאפיטאל, דארף מען אַלע־מאָל פערשטעהן זיין אָרגאנישע צוזאמענשטעלונג.

די צאָהלרייכע איינצעל־קאפיטאלען, וועלכע זיינען אריינ־געלעגט אין א בעשטימטען פּראָדוקציאָנס־צווייג און פונקציאָנירען אין די הענד פון צאָהלרייכע איינע פון די אנדערע אונאָבהענגיגע קאפיטאליסטען, אונטערשיידען זיך מעהר אָדער וועניגער אין זייער צוזאמענשטעלונג. דער דורכשניט פון זייערע איינצעל־צוזאמענ־שטעלונגען גיט אונז די צוזאמענשטעלונג פון דעם גאנצען קאַ־פיטאל פון דעם דאָזיגען פּראָדוקציאָנס־צווייג. ענדליך גיט אונז דער כלל־דורכשניט פון די דורכשניט־צוזאמענשטעלונגען פון אַלע פּראָדוקציאָנס־צווייגען די צוזאמענשטעלונג פון דעם געזעלשאפט־ליכען קאפיטאל פון א לאנד, און פון אָט דער אַליין אין לעצטער ליניע וועט זיין די רייד אין דער וויטערדיגער אונטערזוכונג.

נאָך אָט די איינלייטענדע בעמערקונגען, לאָמיר זיך ווידער ווענדען צו דער אקומולאציע פון קאפיטאל.

דער וואוקס פון קאפיטאל שליסט איין דעם וואוקס פון זיין וואריאבלען אָדער אין ארבייט־קראפט פערוואנדעלטען בעשטאנד־טייל. איין טייל פון דעם מעהרווערטה, וואָס ווערט פערוואנדעלט אין צוגאָב־קאפיטאל, מוז שטענדיג צוריק פערוואנדעלט ווערן אין וואריאבלען קאפיטאל אָדער אין צוגעקומענעם ארבייט־פאָנד. נעהמען מיר אָן, אז מיט אַלע אנדערע גלייך־בלייבענדע אומשטענ־דען בלייבט אויך די צוזאמענשטעלונג פון קאפיטאל אומפערענ־דערט; ד. ה. אז א בעשטימטע מאסע פּראָדוקציאָנס־מיטלען אָדער קאָנסטאנטער קאפיטאל פאָדערט שטענדיג דיזעלביגע מאסע ארבייט־קראפט כדי געבראכט צו ווערן אין בעוועגונג, דאַן איז קלאָר, אז די נאָכפראגע אויף ארבייט און דער פאָנד פון די אר־

לינג געלד און פונקט אזויפיעל פיה, וואס וואלט אזא רייכער מאן געוועזן אהן דעם ארבייטער א חוץ אליין אן ארבייטער? און אזוי ווי די ארבייטער מאכען לייטען רייך, איז וואס מעהר ארבייטער, אלץ מעהר רייכע. . . דעם ארימאן'ס ארבייט איז דעם רייכען'ס גאלד־מינע."[73]

אזוי זאגט אויך בערנארד דע מאנדעוויל אין אנפאנג פון 18טען י. ה.: „דארט, וואו דאס אייגענטום ווערט גענוג בעשיצט, וואלט געווען לייכטער צו לעבען אהן געלד איידער אהן ארימע לייט, ווארים ווער וואלט געטאן די ארבייט? . . . אזוי ווי מען דארף פערהיטען די ארבייטער, זיי זאלען ניט פערהונגערן, אזוי זאלען זיי אויך גאר נישט בעקומען, וואס איז ווערטה אבצושפארן. ווען עס מאכט זיך ווען־ניט־ווען, אז איינער פון דעם אונטערשטען קלאס הויבט זיך ארויס, דורך אונגעוועהנליכער פלייסיגקייט און אבנארן די קישקע, פון דער לאגע, אין וועלכער ער איז אויפגע־וואקסען געווארן, טאר איהם קיינער אין דעריין ניט שטערן: אדרבא, עס איז בלי ספק דער קליגסטער פלאן פאר יעדער פריוואט־פערזאן און יעדער פריוואט־פאמיליע אין דער געזעלשאפט צו זיין עקאנאמיש; עס איז אבער אין די אינטערעסען פון אלע רייכע פעלקער, אז דער גרעסטער טייל פון די ארימע זאל קיינמאל ניט געהן לעדיג און דאך זאלען זיי אלעמאל אויסגעבען אלץ וואס זיי קריגען. . . די וואס פערדיענען אויף זייער לעבען דורך זייער טעג־ליכער ארבייט, האבען קיין זאך ניט, וואס זאל זיי טרייבען צו זיין ארבייטזאם, א חוץ זייערע בעדערפענישען, וועלכע עס איז קלוג צו לינדערן אבער נאריש צו קורירן. די איינציגע זאך, וואס קאן דעם ארבייטענדען מענשען מאכען פלייסיג, איז א מעסיגער ארבייטס־לוין. א צו־קליינער לוין מאכט איהם, ווי נאך זיין טעמ־פעראמענט נאך, אדער מוטהלאז אדער געפעהרליך, א צו־גרויסער לוין מאכט איהם פרעך און פויל. . . . עס איז קלאר פון דאס, וואס מיר האבען געזאגט, אז אין א פרייען פאלק, וואו שקלאווען זיינען ניט ערלויבט, בעשטעהט דער זיכערסטער רייכטום אין א גרויסער מענגע ארימע לייט. אויסער דעם, אזוי ווי זיי זיינען דער קוואל,

[73] John Bellers. "Ppropeals for raising a Colledge of Industry," London, 1696, p. 2.

מעהר קאַפּיטאַליסטען אָדער גרעסערע קאַפּיטאַליסטען אויף דעם פּאָליוס, מעהר לוין־אַרבייטער אויף יענעם פּאָליוס. מיר האָבען שוין פריהער געזעהן, אַז די רעפּראָדוקציאָן פון דער אַרבייט־קראַפט, וועלכע מוז זיך אונאויפהערליך פּערקערפּערן אַלס פּערוּוערטונגס־מיטעל אין׳ם קאַפּיטאַל, וועלכע קאָן זיך ניט לויזרייסען פון איהם, און וואָס איהר פּערקנעכטונג צום קאַפּיטאַל ווערט נאָר פּערדעקט דורך דעם איבערבייט פון די אינדיווידועלע קאַפּיטאַליסטען, צו וועלכע זי פּערקויפט זיך — איז פאַקטיש איין מאָמענט פון דער רעפּראָדוקציאָן פון׳ם קאַפּיטאַל גופא. די אַקומולאַציע פון קאַ־פּיטאַל איז דעריבער די פּערמעהרונג פון דעם פּראָלעטאַריאַט.[יז]

די קלאַסישע עקאָנאָמיע האָט אַזוי גוט בעגריפען אָט דעם זאַץ, אַז אַדאַם סמיטה, ריקאַרדאָ א. אַ., ווי מיר האָבען פריהער דער־מאָנט, האָבען אפילו די אַקומולאַציע גלייכגעשטעלט על פּי טעות מיט דעם קאָנזום פון גאַנצען קאַפּיטאַליזירטען טייל פון מעהר־פּראָדוקט דורך די פּראָדוקטיווע אַרבייטער, אָדער מיט דער פּער־וואַנדלונג פון דעם דאָזיגען טייל אין צוגעקומענע לוין־אַרבייטער.

שוין אין יאָהר 1696 האָט דזשאָהן בעללערס געזאָגט: „ווען איינער האָט 100,000 אַקער לאַנד און פּונקט אַזויפיעל פונט סטער־

[יז] קאַרל מאַרקס, „לוין־אַרבייט און קאַפּיטאַל“ [בערלין אויסגאַבע 1907, ז. 28.] — „אונטער דערזעלבינער אונטערדריקונג פון די מאַסען איז אַ לאַנד אויף אַזויפיעל רייכער, אויף וויפיעל עס האָט מעהר פּראָלעטאַריער“. (קאָלין׳ס „ל׳עקאָנאָמיע פּאָליטיק עצט.“, פּאַריז 1857, באַנד III, ז. 331.) אונטער דעם נאָמען „פּראָלעטאַריער“ מוז מען עקאָנאָמיש פּערשטעהן דעם לוין־אַרבייטער, וועלכער פּראָדוצירט און פּערוּוערטעט „קאַפּיטאַל“, און ווערט אַרויסגעוואָרפען אויפ׳ן גאַס, אַזויבאַלד ווי ער ווערט איבערפליסיג פאַר די פּערוּוערטונג־בעדערפעניסען פון דעם „מאָנסיע קאַפּיטאַל“, ווי פּעקעור רופט אָן די דאָזיגע פּערזאָן. „דער קרענקליכער פּראָלעטאַריער פון פּרימיטיווען וואַלד“ איז ראָשער׳ס אַ פיינע פאַנטאַזיע. דער פּרימיטיווער וואַלד־מענש איז דער איי־גענטימער פון׳ם וואַלד און בעהאַנדעלט איהם אַלס זיין אייגענטום אַזוי צערע־מאָניעס ווי דער אָראַנג־אוטאַן. ער איז אַלזאָ ניט קיין פּראָלעטאַריער. דאָס וואָלט געווען דער פאַל, ווען דער פּרימיטיווער וואַלד וואָלט איהם עקספּלואַ־טירט, אַנשטאָט ער דעם וואַלד. וואָס איז נוגע דעם צושטאַנד פון זיין גע־זונד, קען ער גאַנץ גוט זיך אויסגלייכען ניט נאָר מיט דעם מאָדערנעם פּראָ־לעטאַריער, נאָר אפילו אויך מיט די סיפיליטישע און סקראָפולעזע „העכערע קלאַסען“. העדר ווילהעלם ראָשער אָבער פּערשטעהט מסתמא אונטער דעם פּרימיטיווען וואַלד זיינע געבירטיגע לינעבורגער בלאָטעס.

וועגען אין זייער רשות די פּראָדוקטען פון דער ארבייטזאמקיים. אָט די בעפרייאונג פון דער ארבייט אָבער פערדאַנקען זיי נאָר דער ציוויליזאציע און דער אָרדנונג; זיי זיינען אייגענטימליכע בעשעפענישען פון די בירגערליכע אינסטיטוציעס,[74] וועלכע האָבען אָנערקענט, אז מען קאָן זיך אָנאייגענען די פרוכט פון דער ארבייט אויך אויף אַנדערע אופנים ווי דורך ארבייט. די לייט, וואָס בעזיצען אַן אונאָבהענגיגען פערמעגען, פערדאַנקען זייער פערמעגען כמעט אינגאַנצען דער ארבייט פון אנדערע מענשען, ניט זייער אייגענער פעהיגקייט, וועלכע איז דורכאוים ניט גרעסער איידער די פעהיגקייט פון אַנדערע. ניט דער בעזיץ פון לאַנד און געלד, נאָר די קאָמאַנדע איבער ארבייט ("the command of labour") אונטערשיידט די רייכע פון דעם ארבייטענדען טייל פון דער געמיינדע. . . דער ראַזיגער [פון עדען רעקאָמענדירטער] פּלאַן וואָלט געגעבען די בעזיצענדע געניגענד פיעל, אָבער בשום אופן ניט צופיעל איינפלוס און מאַכט איבער יענע. . . וועלכע ארבייטען פאַר זיי, און ער וואָלט ניט געשטעלט די אַרבייטער אין אַן עלענדער אָדער קנעכטישער לאַגע, נאָר אין אַ צושטאַנד פון בעקוועמליכקייט און לוויזער אָבהענגיקייט. . . אַזאַ אָבהענגיקייט איז נויטווענדיג, ווי יעדער קענער פון דער מענשליכער נאַטור און איהר געשיכטע ווייס, פאַר דעם וואוילזיין פון די אַרבייטער גופא."[75] סער פ. מ. עדען, מעג מען פערבייגעהענדיג בעמערקען, איז דער איינציגער שילער אדאַם סמיטה'ס, וועלכער האָט אין פערלויף פון 18טען יאָהרהונדערט געלייסטעט עטוואָס בעדייטענדעס.[76]

---

[74] עדען האַט זיך נעדאַרפט שטעלען די פראַגע, און וועמעס בעשעפענישען זיינען די „בירגערליכע אינסטיטוציעס"? פון דעם שטאַנדפּונקט פון דער יוריסטישער אילוזיע בעטראַכט ער ניט דאַס געזעץ ווי אַ פּראַדוקט פון די מאַטעריעלע פערהעלטענישען פון דער פּראַדוקציאָן, נאָר פערקעהרט, די פערהעלטענישען פון דער פּראַדוקציאָן האַלט ער פאַר אַ פּראַדוקט פון'ם געזעץ. לינגע האַט איינגעוואַרפען מאַנטעסקיו'ס פאַנטאַסטישען בנין דעם „עספּרי דע לוא" [דער גייסט פון די געזעצען] מיט דעם איינציגען וואָרט: „דער גייסט פון די געזעצען איז דאַס אייגענטום."

[75] עדען, דאָרט גופא, ז. 1, 2, XX.

[76] זאל דער לעזער וועלען דערמאַנען מאַלטוס'ען, וועמעס „עססעי אָן פּאָפּולײשאַן איז ערשיענען אין 1798, וויל איך איהם דערמאַנען, אַז די דאָזיגע שריפט, אין איהר ערשטער פאָרם, איז נישט מעהר ווי אַ שוהל־אינגעל'ס

וואס הערט קיינמאל ניט אויף צוזושטעלען מענשען פאר דעם פלאט און דער ארמעע, וואלט אהן זיי ניט געקאנט זיין קיין געננוס און די פראדוקטען פון קיין לאנד וואלטען ניט געקאנט זיין ווערטה־פול. כדי צו מאכען די געזעלשאפט (וועלכע בעשטעהט נאטיר־ליך פון ניט־ארבייטער) זאל זיין גליקליך און דאס פאלק זאל אפילו אין טרויעריגע אומשטענדען זיין צופריעדען, איז נויטיג, אז די גרויסע מאיאריטעט זאל בלייבען אונוויסענד אזוי גוט ווי ארים. קענטעניש ברייטערט אויס און פערפיעלפאכט אונזערע פערלאנ־גען, און וואס ווייניגער א מענש פערלאנגט, אלץ גרינגער קאנען זיינע בעדערפענישען בעפריעדיגט ווערן.״[73]

וואס מאנדעוויל, אן עהרליכער מאן און קלארער קאפ, האט נאך ניט בעגריפען, איז, אז דער מעכאניזם פון דעם אקומולא־ציאנס־פראצעס גופא פערמעהרט צוזאמען מיט דעם קאפיטאל די מאסע פון די „ארבייטזאמע ארימע״, דאס הייסט פון די לוין־ארבייטער, וועלכע פערוואנדלען זייער ארבייט קראפט אין א וואק־סענדע פערווערטונגס־קראפט פון דעם וואקסענדען קאפיטאל, און טאקע דורכדעם מוזען זיי פעראייביגען זייער אבהענגיגקייט פון זייער אייגענעם פראדוקט, וועלכער ווערט פערזאניפיצירט אין דעם קאפיטאליסט. בנוגע צו אט דער שייכות פון אבהענגיגקייט בע־מערקט סער פ. מ. עדען אין זיין ווערק: „די לאגע פון די ארימע, אדער די געשיכטע פון ענגלאנד׳ס ארבייטער־קלאס״, ווי פאלגט: „דער נאטירליכער פראדוקט פון אונזער באדען איז זיכער ניט גע־ניגענד אונז פאלשטענדיג אויסצוהאלטען; מיר וואלטען ניט גע־קאנט פערזארגט ווערן מיט קליידונג, וואוינונג און נאהרונג אהן וועלכער עס איז פריהערדיגער ארבייט. ווענינגסטענס איין טייל פון דער געזעלשאפט מוז דעריבער ארבייטען אהן אן אויפהער. . . אנדערע, וועלכע „זעען ניט און שפינען ניט״, האבען פונדעסט־

[73] ב. דע מאנדעוויל, "The Fable of the Bees" 5טע אויפלאגע, לאנדאן 1728, בעמערקונגען ז. 212, 213, 328. — „א מעסיג לעבען און בעשטענדיגע ארבייט זיינען פאר די ארימע דער וועג צום מאטעריעלען גליק (אונטער וועל־כען ער פערשטעהט א וואס לענגערן ארבייטס־טאג און וואס ווייניגער לעבענס־מיטלען) און צום רייכטום פאר׳ן שטאאט (ד. ה. פאר די גרונד־אייגענטימער, קאפיטאליסטען און זייערע פאליטישע גרויסע לייט און אגענטען).״ („אן עססעי אן טרייד ענד קאמערס״, לאנדאן 1770, ז. 54.)

ביטער, פערקליידט זיך זייער אָבהענגיגקייט־שייכות פון'ם קאפּי־
טאַל אין דערטרעגליכע, אָדער ווי עדען זאָגט, אין „בעקוועמע און

ווערט אויסגעשעפּט די גאַנצע מאָדערנע בעפעלקערונגס־טעאָריע און ווענען
דער קורצער ויכוח צווישען קענעי און זיין שילער מיראַבאָ דעם עלטערן האָט
נעגעבען אידעען אויף דער טעמא : דאַן דעם גלח וואַליים, דעם גלח טאַונסענד,
דעם גלח מאַלטהוס און זיין שילער דעם הויפּט־גלח טה. טשאַלמערס — שוין
ניט צו רעדען פון די קלענערע גלח'ישע שרייבאַרעס אויף אָט דעם געביט.

נאָר אין אָנהויב איז די פּאָליטישע עקאָנאָמיע אָנגעפּיהרט געוואָרן פון
פילאָזאָפען, ווי האָבבס, לאָק, און יוהם ; פון געשעפטס־מענשען און שטאַאַטס־
לייט ווי טאָמאַס מאָאָר, טעמפּל, סוללי, דעוויטט, נאָרטה, לאָו, וואַנדערלינט,
קאַנטילאָן, פראַנקלין ; טעאָרעטיש, ספּעציעל און מיט דעם גרעסטען ערפאָלג,
פון מעדיצינער ווי פּעטטי, באַרבאָן, מאַנדעוויל, קענעי. נאָך אין מיטען פון
18טען י. ה. האָט זיך דער גייסטליכער דזשאָסיא טאַקער, אַ בעדייטענדער עקאָ־
נאָם פאַר זיין צייט, ענטשולדיגט, וואָס ער בעשעפטיגט זיך מיט מאַמאָן'ס
עסקים. שפּעטער, דערהויפּט מיט דעם אַרויסטריט פון דעם „בעפעלקערונגס־
פּרינציפּ", האָט געשלאָגען די שטונדע פאַר די פּראָטעסטאַנטישע גלחים. פּעטטי,
וועלכער האָט בעטראַכט די בעפעלקערונג אַלס דעם באַזיס פון'ם רייכטום, און
איז געווען, אַזוי ווי אַדאַם סמיטה, אַן אויסגעשפּראָכענער פיינד פון די גלחים,
זאָגט, פּונקט ווי ער וואָלט געהאַט אַ פאָר־געפיהל, אַז זיי וועלען פערפּושען
דעם עסק : „די רעליגיאָן בליהט אַם בעסטען, ווען די גלחים זיינען וואָס
מעהר אָבגעטויט, אַזוי ווי דאָס געזעץ בליהט אַם בעסטען, וואו די אַדוואָ־
קאַטען האָבען ניט וואָס צו טהאָן." ער ראָטה דעריבער די פּראָטעסטאַנטישע
גלחים, וויבאַלד זיי פאָלגען ניט דעם אַפּאָסטאָל פּאָול און ווילען זיך ניט
„אויסטויטען" דורך דעם צעליבאַט, „זיי זאָלען יעדענפאַלס ניט אָנפּרוכפּערן
מעהר גלחים איידער די פאָראַנענע שטעלען (בענעפיסעס) קאָנען זיי איינ־
נעהמען ; דאָס הייסט, ווען אין גאַנץ ענגלאַנד און וועלס זיינען פאַראַן נאָר
12000 שטעלען, איז עס ניט קלוג אָנצופּרוכפּערן 24,000 גלחים, ווארים די
12,000 ניט־פערזאָרגטע וועלען שטענדיג זוכען מיטלען צו קריגען אַ פּלאַץ
פאַר חיונה און וואָס קאָן זיין לייכטער ווי אַרומגעהן און איבעררעדען די
מענשען, אַז די צוועלף טויזענד אָנגעשטעלטע פּער'סט'ן און הונגערן אויס
זייערע נשמות און פיהרען זיי ניט אויפ'ן ריכטיגען וועג צום הימעל ?" (פּעטטי,
„אַ טריטיז אָן טאַקסעס אַנד קאָנטריביושאָנס", לאָנדאָן 1667, ז. 57.) אַדאַם
סמיטה'ס שטעלונג צום פּראָטעסטאַנטישען פּאַפּענטום פון זיין צייט צייגט זיך
אַרויס פון דאָס פאָלגענדע. אין אַ שריפט אונטערן נאָמען : "A Letter to A.
Smith, L. L. D. On the Life, Death, and Philosophy of his Friend, David
Hume. By one of the People called Christians. 4th Edition, Oxford, 1784."
מוסר'ט דר. האָרן, דער הויך־קירך בישאָף פון נאָריטש אַדאַם סמיטה'ן, פאַר
וואָס ער האָט אין אַן אָפענעם בריעף צו מר. סטראַהאַן, „איינגעבאַלזאַמירט
זיין פריינד דייוויד (ד. ה. יוהם'ען)". פאַר וואָס ער האָט דערצעהלט פאַר דער

**אונטער די בעדינגונגען פון דער אקומולאציע, וואס מיר האָ־
בען אָנגענומען ביז אהער, וועלכע זיינען די גינסטיגסטע פאר די אר־**

אויבערפלעכליכער און גלח׳יש־דעקלאמירטער פלאגיאט פון דע פאו, סער
דזשיימס סטוארט, טאונסענד, פראנקלין, וואליים א. אז. וו., און ענטהאלט ניט
קיין איינציגען אליין־אויסגעדענקטען זאץ. די גרויסע סענזאציע, וואס די
דאזיגע שריפט האט ארויסגערופען, האט זיך גענומען אינגאנצען פון פארטיי־
אינטערעסען. די פראנצויזישע רעוואלוציע האט געפונען אין בריטישען קי־
ניגרייך ליידענשאפטליכע פערטיידיגער. דער „בעפעלקערונג־פרינציפ״, וואס
האט זיך לאנגזאם ארויסגעארבייט אין 18טען יאהרהונדערט און איז פערקינ־
דינט געווארן מיט פויקען און טרומייטען אינמיטען פון א גרויסען סאציאלען
קריזיס אלס א זיכערער נעגען־גיפט אנטקעגען די לעהרען פון קאנדארסע און
אנדערע, איז מיט פרייד בעגריסט געווארן פון דער ענגלישער אליגארכיע אלס
דער גרויסער פערטיליגער פון אלע געלוסטען צו א מענשליכער פראגרעסיווער
ענטוויקלונג. מאלטוס, וועלכער איז שטארק ערשטוינט געווארן פון זיין ער־
פאלג, האט זיך גענומען פאר דער ארבייט אריינצושטופען אין די אלטע ראהמען
אן אויבערפלעכליך־צוזאמענגעשלעפטען מאטעריאל און צולעגען נייעם מאטע־
ריאל, וועלכען אבער ער האט ניט ענטדעקט, נאר איבערגענומען פון אנדערע. —
אגב אורחא בעמערקט: אבוואויל מאלטוס איז געווען א גלח פון דער ענגלי־
שער הויך־קירך, האט ער אנגענומען דעם מאנאכען־נדר פון פרישות (צעליבאט).
דאס איז נעמליך געווען איינער פון די בעדינגונגען צו האלטען א „פעלאוש״
[מיטגליעדשאפט] אין דער פראטעסטאנטישער אוניווערזיטעט פון קאמברידזש.
„מיר דערלאזען ניט, אז פערהייראטע זאלען זיין קאלעגיען־מיטגליעדער. ווער
עס הייראט, זאל גלייך אויפהערן צו זיין א מיטגליעד.״ („רעפארטס און
קאמברידזש יוניווערסיטי קאמישאן״, ז. 172.) אט דער אומשטאנד טיילט
גינסטיג אב מאלטוס׳ן פון די אנדערע פראטעסטאנטישע גלחים, וועלכע האבען
פון זיך אליין אראבגעווארפען דעם קאטוילישען געבאט פון פריסטער־צעליבאט,
און האבען אזוי שטארק גענומען אין אנשפרוך דעם „פרו ורבו״ אלס זייער
ספעציפיש ביבלישע מיסיאן, אז זיי האבען אומעטום, אין א זעהר ניט־אנשטענ־
דיגען גראד, בייגעטראגען צו דער פערמעהרונג פון דער בעפעלקערונג, בעת
פאר די ארבייטער האבען זיי אין דערזעלבינער צייט געפרעדיגט דעם „בע־
פעלקערונגס־פרינציפ״. עס איז כאראקטעריסטיש, אז דער עקאנאמיש־פער־
קליידטער „זינדען־פאל״, אדם׳ס עפעל, די „שטארקע תאוה״, די „שטערונגען,
וואס זוכען אבצושטומפען קופיד׳ס פיילען״, ווי דער גלח טאונסענד דריקט
עס לעבעדיג אויס, אז אט דער קיצעלדיגער פונקט איז געווען און איז מאנאָ־
פאליזירט פון די הערען פון דער פראטעסטאנטישער טעאלאגיע אדער ריכ־
טיגער פון דער פראטעסטאנטישער קירך. מיט דער אויסנאהם פון דעם
ווענעציאנער מאנאך ארטעס, אן אריגינעלער און גייסטרייכער שרייבער, זיי־
נען די מעהרסטע בעפעלקערונגס־לעהרער פראטעסטאנטישע גלחים. אזוי האָ־
בען מיר ברוקנער: „טהעאריע די סיסטעם אנימאל״, לעידען, 1767, וואו עס

די ספערע פון קאפּיטאַל'ס עקספּלואַטאַציע און הערשאפט שפּרייט זיך נאָר אויס מיט זיין אייגענער גרויס און מיט דער צאָהל פון זיינע לוין־ארבייטער. א גרעסערער טייל פון זייער אייגענעם מעהר־פּראָדוקט, וואָס ווערט שטענדיג פערמעהרט און נאָכאַנאַנד פערוואַנדעלט אין צוגאָב־קאַפּיטאַל, קומט אָן צו זיי צוריק אין דער פאָרם פון צאָהלונג־מיטלען, אַזוי אַז זיי קאָנען אויסברייטערן דעם קרייז פון זייערע געניסען; זיי קאָנען בעסער אויסשטאַטען זייער קאָנזומציאָנס־פאָנד פון קליידער, מעבעל א. אז. וו. און קאָנען אָב־לעגען קליינע רעזערוו־פאָנדען פון געלד. אָבער פונקט אַזוי ווע־ניג ווי בעסערע קליידונג, נאַהרונג, בעהאַנדלונג און א גרעסערער פּעקוליום* שאפען אָב די שייכות פון אָבהענגיגקייט און די עקס־פּלואַטאַציע פון דעם שקלאַף, אזוי ווייניג שאַפען זיי אָב די עקס־פּלואַטאַציע פון דעם לוין־ארבייטער. א שטייגענדער פּרייז פון דער אַרבייט אַלס רעזולטאַט פון דער אַקומולאַציע פון קאַפּיטאַל בעטייט נאָר אין דער ווירקליכקייט, אַז די לענג און דאָס געוויכט פון דער גאָלדענער קעט, וואָס דער לוין־אַרבייטער האָט שוין אויס־געשמידט פאַר זיך אַליין, ערלויבען אביסעל לויזער מאַכען איהר שפּאַנונג. אין די ויכוחים וועגען דעם ענין האָט מען דאָס רוב פערזעהן די הויפּטזאַך, די ד י פ ע ר ע נ צ י א ס פּ ע צ י פ י ק א [דעם סמן מובהק אָדער כאַראַקטעריסטישען צייכען] פון דער קאַ־פּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן. די אַרבייט־קראַפט ווערט דאָ גע־קויפט, ניט כדי צו בעפריעדיגען דורך איהר דיענסט אָדער פּראָ־דוקט די פּערזענליכע בעדערפעניסען פון דעם קויפער. זיין צוועק איז די פערווערטונג פון זיין קאַפּיטאַל, די פּראָדוקציאָן פון סחורות, וועלכע ענטהאַלטען מעהר אַרבייט ווי פאַר וויפיעל ער האָט בע־צאָהלט, וואָס ענטהאַלטען, הייסט עס, א טייל ווערטה, וועלכער קאָסט איהם גאָרנישט און ווערט פונדעסטוועגען רעאַליזירט ביים פערקויף פון דער סחורה. פּראָדוקציאָן פון מעהרווערטה, אָדער פּליוס־מאַכעריי [דאָס מאַכען מעהר] איז דאָס אַבסאָלוטע געזעץ

---

* „פּעקוליום“ האָט בעטייט אין רוימישען געזעץ דער אינדיווידועלער פערמעגען, וואָס ניט־זעלבסטשטענדיגע פּערזאָנען, דהיינו שקלאַווען, וועלכע האָבען ניט געקאָנט ערווערבען קיין אייגענטום, זיינען געווען ערלויבט צו האַלטען אין זייער רשות.

לויזע" פאָרמען. אָנשטאָט צו ווערן אינטענסיווער מיט דעם וואוקס פון דעם קאַפּיטאַל, ווערט זי גאָר עקסטענסיווער, ד. ה.

וועלט, ווי יוהם האָט זיך אויף זיין טויטען־בעט אמוזירט מיט לוסיאַן און והיסט", און האָט נאָך דערצו געהאַט די העזה צו שרייבען: „איך האָב איהם [יוהמ'ען] אַלעמאָל געהאַלטען, סיי פאַר זיין לעבען, סיי נאָך זיין טוידט, פאַר אַ מענשען, וואָס איז אַזוי נאָהענט צוגעקומען צו דער אידעע פון אַ פאָלקאָם קלוגען און טוגענדהאַפטיגען מאַן, אויף וויפיעל די שוואַכקייט פון דער מענשליכער נאַטור קאָן דאָס ערלויבען". דער בישאָפּ שרייט אויס מיט גרימצאָרן: „איז דאָס רעכט פון אייך, מיין העררר, צו שילדערן פאַר אונז אַלס פאָלקאָמען קלוג און טוגענדהאַפטיג דעם כאַראַקטער און לעבען פון אַ מענשען, וועלכער האָט געליטען פון אַ אונקורירבאַרער אַנטיפּאַטיע צו אַלעם וואָס האָט געהייסען רעליגיאָן, און וועלכער האָט אַנגעשטרענגט יעדען נערוו, כדי אויף וויפיעל ער האָט געהאַט בכח אויסצולעשען אפילו איהר נאָמען פון דעם געדעכטעניש פון מענשען?" (ד. ג. ז. 8.) אַבער לאָזט זיך ניט ענטמוטיגען, איהר ליעבהאָבער פון וואַרהייט: דער אַטעאיזם האָט קורצע יאָהרען. (ד. ג. ז. 17.) אַדאַם סמיטה „איז בעגאַנגען די שוידערליכע גאָטלאָזיגקייט צו פּראָפּאַגאַנדירן דעם אַטעאיזם איבערן גאַנצען לאַנד (נעמליך דורך זיין ווערק „טהעאָרי אָוו מאָראַל סענטימענטס"). . . אינגאַנצען גענומען, דאָקטאָר, מיינט איהר גוט, איך דענק אַבער, אַז איהר וועט דאָס מאָל גאָר נישט אויספיהרן. איהר ווילט אונז איינרעדען דורך דעם ביישפּיעל פון דייוויד יוהם, עסקווייר, אַז דער אַטעאיזם איז דער איינציגער געטראַנק, וואָס קאָן דערקוויקען אַ נידערגעשלאָגענעם געמיטה און דער ריכטיגער געגען־גיפט אַנטלעגען דער מורא פאַר'ן טויט. . . איהר מעגט לאַכען פון בבל אין רואינען און איהר מעגט גראַטולירן דעם האַרטהערציגען פּרעה, וואָס איז דערטרונקען געוואָרן אין ים סוף!" (ד. ג. ז. 21, 22.) אַן אָרטאָדאָקסישער קאָפּ צווישען אַדאַם סמיטה'ס קאָלעגיען־פריינד שרייבט נאָך זיין טויט: „סמיטה'ס פריינדשאַפט פאַר יוהם האָט איהם געשטערט צו זיין אַ גוטער קריסט. . . האָט ער בעגעגענט עהרליכע מענשען, וואָס זיינען איהם געווען געפעלען. . . וואָלט ער געגלויבט כמעט יעדע זאַך, וואָס זיי האָבען איהם געזאָגט. וואָלט ער געווען אַ פריינד פון דעם ווירדיגען און גייסטרייכען האָררראָקס, וואָלט ער געגלויבט, אַז די לבנה קאָן אַמאָל פערשווינדען אינמיטען קלאָרן הימעל, ווען קיין ברעקעל וואָלקען פערשטעלט זי ניט. . . אין זיינע פּאָליטישע פּרינציפּען איז ער געקומען גאַנץ נאָהענט צ:ם רעפּובליקאַניזם." "The Bee" פון דזשיימס אַנדערסאָן, 18 בענדער, עדינבורג 1791־93, 3טער באַנד, ז. 164, 165.) דער גלח טה. טשאַלמערס האָט חושד געווען אַדאַם סמיטה'ן, אַז ער האָט פון פּשוט'ער רשעת ערפונדען די קאַטעגאָריע פון „אונפּראָדוקטיווע אַרבייטער" אייגענס פאַר די פּראָטעסטאַנטישע גלחים, טראָץ דעם וואָס זיי טהוען געבענשטע אַרבייט אין דעם „כרם אלהים" [גאָט'ס וויינגאָרטען].

נאָך פיעל שנעלער וואַקסען. . . אַ גרויסער קאַפּיטאַל וואַקסט אין אַלגעמיין שנעלער אפילו ביי אַ קלענערן פּראָפיט, איידער אַ קליינער קאַפּיטאַל ביי אַ גרויסען פּראָפּיט.״ („וועלטה אָוו נייישאָנס״, II, ז. 189.) עס איז קלאָר אין דעם פאַל, אַז אַ פערמינערונג פון דער אונבעצאָהלטער אַרבייט פערקלענערט בשום אופן ניט די אויסשפּרייטונג פון דער קאַפּיטאַל־הערשאַפט. אָט די בעוועגונג [פּאַסירונג] געוועהנט גאָר אדרבא צו דעם אַרבייטער צו זעהן זיין איינענע מזל־ברכה אין דער בערייכערונג פון זיין בעל הבית.

אָדער — און דאָס איז די אַנדער זייט פון דער אַלטערנאַטיוו — די אַקומולאַציע ווערט אָבגעשוואַכט אַלס רעזולטאַט פון דעם שטייגענדען אַרבייט־פּרייז, ווייל דער סטימול פון ריוח ווערט אָבגעשטומפּט. די אַקומולאַציע ווערט קלענער. אָבער מיט דעם, וואָס זי ווערט פערקלענערט, פערשווינדט די אורזאַך פון איהר פערקלענערונג, ד. ה. די מיס־פּראָפּאָרציע צווישען קאַפּיטאַל און דער אַרבייט־קראַפט, וואָס קאָן עקספּלואַטירט ווערן, די איבערמאָס פון קאַפּיטאַל אַנטקעגען דעם אָנבאָט פון אַרבייט־קראַפט. דער מעכאַניזם פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס בעזייטיגט אַליין אויף דעם אופן די שטערונגען, וואָס ער שאַפט פערבייגעהענדיג. דער אַרבייט־פּרייז פאַלט ווידער אַרונטער צו דעם גראַד, וואָס שטימט מיט די פערוואַרטונג־בעדערפענישען פון קאַפּיטאַל, סיי אָט דער גראַד איז איצטער נידעריגער, העכער אָדער גלייך מיט דעם גראַד, וואָס האָט געגאָלטען אַלס נאָרמאַל איידער עס איז פאָרגעקומען דער צו־וואוקס פון׳ם לוין.

מיר זעהען אַלזאָ: אין דעם ערשטען פאַל איז עס ניט די פערקלענערונג אין דעם אַבסאָלוטען אָדער פּראָפּאָרציאָנעלען וואוקס פון דער אַרבייט־קראַפט אָדער אַרבייטער־בעפעלקערונג, וואָס מאַכט אַן איבערפלוס פון קאַפּיטאַל, נאָר פערקעהרט, דער איבערפלוס פון קאַפּיטאַל מאַכט דעם דוחק אין עקספּלואַטירבאַרער אַרבייט־קראַפט. אין צווייטען פאַל איז עס ניט די פערגרעסערונג אין׳ם אַבסאָלוטען אָדער פּראָפּאָרציאָנעלען וואוקס פון דער אַרבייט־קראַפט אָדער פון דער אַרבייטער־בעפעלקערונג, וואָס מאַכט עס זאָל ניט זיין גענוג קאַפּיטאַל, נאָר פערקעהרט, די פערקלענערונג פון׳ם קאַפּיטאַל מאַכט די עקספּלואַטירבאַרע אַרבייט־קראַפט

פון אַט דעם פּראָדוקציאָנס־אופן. די אַרבייט־קראַפט איז פערקויפ־באַר נאָר אויף ווי ווייט זי דערהאַלט די פּראָדוקציאָנס־מיטלען אַלס קאַפּיטאַל, רעפּראָדוצירט איהר אייגענעם ווערטה אַלס קאַפּיטאַל און ליפערט אין ניט־בעצאָהלטער אַרבייט אַ קוואַל פון צוגעקו־מענעם קאַפּיטאַל.

די בעדינגונגען פון דעם פערקויף פון דער אַרבייט, סיי זיי זיינען מעהר, סיי ווענינער גינסטיג פאַר דעם אַרבייטער, שליסען פאָלגליך איין די נויטווענדיגקייט פון איהר שטענדיגען וויעדער־פערקויף און די שטענדיג־פערגרעסערטע רעפּראָדוקציאָן פון רייכ־טום אַלס קאַפּיטאַל. דער אַרבייט־לוין, ווי מיר האָבען געזעהן, איז מחייב לויט זיין נאַטור נאָך אַ שטענדיגע ליפערונג מצד דעם אַרבייטער פון אַ בעשטימטען סכום אונבעצאָהלטער אַרבייט. ניט רעדענדיג וועגען דעם פאַל, ווען דער אַרבייט־לוין שטייגט ביי אַ געפאַלענעם פרייז פון דער אַרבייט א. אז. וו., בעטייט זיין שטייגען אין בעסטען פאַל נאָר אַ קוואַנטיטאַטיווע פערקלענערונג פון דער אונבעצאָהלטער אַרבייט, וואָס דער אַרבייטער מוז לייסטען. אַט די פערקלענערונג קאָן קיינמאָל ניט געהן אַזוי ווייט ביז צו דעם פונקט, ווען זי וואָלט געשטעלט אין געפאהר דעם קאַפּיטאַליסטי־שען סיסטעם גופא; דאָס הייסט דעם קאַפּיטאַליסטישען כאַראַק־טער פון'ם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס און די רעפּראָדוקציאָן פון זיינע אייגענע בעדינגונגען: פּראָדוקציאָנס־ און לעבענס־מיטלען אַלס קאַפּיטאַל פון איין זייט, די אַרבייט־קראַפט אַלס סחורה פון דער אַנדער זייט, אויף איין פּאָליוס דעם קאַפּיטאַליסט, אויף דעם אַנ־דערן דעם לוין־אַרבייטער. אָבגעזעהן פון געוואַלטיגע קאָנפליק־טען וועגען דער ראַטע פון'ם אַרבייט־לוין — און אַדאַם סמיטה האָט שוין געצייגט, אַז בכלל גענומען בלייבט אין אַזוינע קאָנ־פליקטען דער מייסטער אַלעמאָל דער מייסטער — איז דאָס שטיי־גען פון'ם אַרבייט־פּרייז, וואָס שטאַמט פון דער אַקומולאַציע פון קאַפּיטאַל, משער די פאָלגענדע אַלטערנאַטיווען:

ענטוועדער דער פּרייז פון דער אַרבייט שטייגט אַלץ מעהר, ווייל זיין שטייגען שטערט ניט דעם פּאָרטשריט פון דער אַקומו־לאַציע. עָס שטעקט אין דעם ניט קיין וואונדערבאַרער צופאַל, וואָרים „אפילו ביי אַ געפאַלענעם פּראָפיט", זאָגט אַדאַם סמיטה, „קאָן דער קאַפּיטאַל ניט נאָר אָנגעהן מיט זיין וואוקס, נאָר זאָגאַר

טער ליניע, בלויז די שייכות צווישען דער אונבעצאָהלטער און בעצאָהלטער ארבייט פון דערזעלביגער ארבייטער־בעפעלקערונג. אויב די סומע פון ניט־בעצאָהלטער ארבייט, וואָס דער ארבייטער־קלאַס שטעלט־צו און דער קאַפּיטאַליסטישער קלאַס אקומולירט, וואַקסט אזוי שנעל, אז זי קאָן זיך פערוואַנדלען אין קאַפּיטאַל נאָר דורך אן אויסערגעוועהנליכען צופלוס פון בעצאָהלטער ארבייט, דאַן שטייגט דער לוין און, ווען אַלע אנדערע אומשטענדען בלייבען די זעלביגע, ווערט די אונבעצאָהלטע ארבייט פּראָפּאָרציאָנעל ווע־ניגער. אַזוי באַלד אָבער ווי אָט די פערקלענערונג גרייכט דעם פונקט, ווען די מעהר־ארבייט, וואָס דערנעהרט דעם קאַפּיטאַל, ווערט ניט צוגעשטעלט אין דער נאָרמאַלער סומע, טרעט אריין א רעאַקציע: א קלענערער טייל פון דער הכנסה ווערט קאַפּיטאַלי־זירט, די אקומולאַציע שלעפּט זיך לאַנגזאַם און די בעוועגונג פון דעם לוין, וואָס האַלט אין שטייגען, קריגט א צוריק־שטויס. די העכערונג פון דעם ארבייט־פּרייז בלייבט אַלזאָ איינגעצוימט אין גרעניצען, וועלכע ניט נאָר וואָס זיי לאָזען איבער די יסודות פון דעם קאַפּיטאַליסטישען סיסטעם ניט אָנגעריהרט, נאָר זיי פערזי־כערן אפילו זיין רעפּראָדוקציאָן אויף אַלץ א גרעסערן מאָסשטאַב. דאָס געזעץ פון דער קאַפּיטאַליסטישער אקומולאַציע, וואָס איז מיסטיפיצירט געוואָרן אלס א נאַטור־געזעץ, דריקט דעריבער נאָר אויס פאַקטיש, אז איהר עצם נאַטור שליסט אויס יעדע פערקלע־נערונג פון'ם גראַד־עקספּלואַטאַציע פון דער ארבייט אָדער יעדע העכערונג פון'ם ארבייט־פּרייז, וועלכע וואָלט אויף אן ערנסטען אופן געקאָנט שטעלען אין געפאַהר די שטענדיגע רעפּראָדוקציאָן פון דער קאַפּיטאַל־בעציהונג און זיין רעפּראָדוקציאָן אויף א שטענ־דיג־ברייטערן מאָסשטאַב.*²² עס קאָן ניט זיין אַנדערש אין א

*²² נאָטע צו דער צווייטער אויסגאַבע. „דער גרעניץ אבער פון דער בעשעפטיגונג פון אינדוסטריעלע און ערד־ארבייטער איז דערזעלביגער: נעמ־ליך די מעגליכקייט פאַר'ן אונטערנעהמער ארויסצושלאַגען א פּראָפיט פון זייער ארבייט־פּראָדוקט. . . אויב די ראַטע פון ארבייטס־לוין שטייגט אזוי הויך, אז דעם מייסטער'ס ריוח פאַלט אונטער דעם דורכשניטס־פּראָפיט, הערט ער זיי אויף צו בעשעפטיגען, אָדער בעשעפטיגט זיי מיט דעם תנאי, זיי זאָ־לען איינגעהן אויף א פערקלענערונג פון'ם ארבייטסלוין." John Wade, "History of the Middle and Working Classes," Londoh, 1835, 3rd Edition, page 241.

איבערפליסיג און דריקט אַרונטער איהר פּרייז. אַט די אבסאָ־לוטע בעוועגונגען אין דער אַקומולאַציע פון קאַפּיטאל שפּיעגלען זיך אָב אַלס רעלאַטיווע בעוועגונגען אין דער מאַסע פון דער עקס־פּלואַטירבארער ארבייט־קראַפט און זעהען דעריבער אויס, ווי זיי וואָלטען זיך גענומען פון איהר אייגענער בעוועגונג. צו געברויכעט א מאַטעמאַטישען אויסדרוק: די גרויס פון דער אַקומולאַציע איז די אונאָבהענגיגע וואַריאַבלע צאָהל, די גרויס פון לוין איז די אָבהענגיגע וואַריאַבלע צאָהל, ניט פערקעהרט. אַזוי דריקט זיך אויס אין דער קריזיס־פּאַזע פון דעם אינדוסטריעלען קרייז־לויף דאָס אַלגעמיינע פאַלען פון די סחורה־פּרייזען אַלס א שטייגען פון דעם רעלאַטיווען געלד־ווערטה, און דאָס אַלגעמיינע שטייגען פון די סחורה־פּרייזען אין דער פּאַזע פון פּראָספּעריטעט אַלס א פאַלען פון דעם רעלאַטיווען געלד־ווערטה. די אַזויגערופענע „קוירענסי"־שוהלע שליסט דערפון, אַז ביי הויכע פּרייזען צירקו־לירט צו־וועניג געלד און ביי נידעריגע פּרייזען צו־פיעל געלד. זייער אונוויסענהייט און פאָלשטענדיגע אונפערשטענדניש פון די פאַקטען[27] געפינען פּאַר זיך ווירדיגע פּאַראַלעלען אין יענע עקאָ־נאָמען, וועלכע טייטשען אויס די דאָזיגע ערשיינונגען פון דער אַקומולאַציע, אַזוי ווי איינמאָל וואָלטען עקזיסטירט צו־וועניג לוין־ארבייטער און דאָס אַנדערע מאָל צופיעל.

דאָס געזעץ פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן, וואָס ליעגט אין גרונד פון דעם כלומר'שטען „נאַטירליכען בעפעלקע־רונג־געזעץ", לאָזט זיך איינפאַך רעדוצירען צו דעם: די שייכות צווישען קאַפּיטאל, אַקומולאַציע און ראַטע פון'ם לוין איז נישט מעהר ווי די שייכות צווישען דער ניט־בעצאָהלטער ארבייט, וואָס ווערט פערוואַנדעלט אין קאַפּיטאל, און דער צוגעגעבענער ארבייט, וואָס פאָדערט זיך צו ברענגען אין בעוועגונג דעם צוגעקומענעם קאַפּיטאל. עס איז דעריבער בשום אופן ניט א שייכות צווישען צוויי איינע פון די אַנדערע אונאָבהענגיגע גרויסען — פון איין זייט די גרויס פון קאַפּיטאל, פון דער אַנדער זייט די צאָהל פון דער ארבייטער־בעפעלקערונג —, נאָר עס איז ריכטיגער, אין דער לעצ־

[27] זעה קארל מארקס, „צור קריטיק דער פּאָליטישען עקאָנאָמיע", ז. 166 און ווייטער.

בעטראכט איין בעזונדערע פאזע פון דעם דאזיגען פראצעס — די פאזע, אין וועלכער דער קאפיטאל־צו־וואוקס קומט פאר, ווען די טעכנישע צוזאמענשטעלונג פון קאפיטאל בלייבט דיזעלביגע. דער פראצעס אבער געהט אוועק ווייטער איידער אט די פאזע.

האבען מיר איינמאל די אלגעמיינע גרונדלאגען פון דעם קאפיטאליסטישען סיסטעם, ווערט יעדעס מאל אין פערלויף פון דער אקומולאציע נעגרייכט א פונקט, ווען די ענטוויקלונג פון דער פראדוקטיוויטעט פון דער געזעלשאפטליכער ארבייט ווערט דער מעכטיגסטער הויב־שטאנג פון דער אקומולאציע. „דיזעלביגע אורזאך”, זאגט אדאם סמיטה (אין דעם נאר־וואס ציטירטען קאפיטעל), „וועלכע העכערט די לוינען, נעמליך דער צו־וואוקס פון קאפיטאל, טרייבט צו א פערגרעסערונג פון די פראדוקטיווע פעהיגקייטען פון דער ארבייט און מאכט, אז א קלענערער סכום ארבייט זאל זיין אימשטאנד ארויסצוברענגען א גרעסערן סכום פראדוקטען.”

ניט רעכענענדיג די נאטור־בעדינגונגען, ווי די פרוכטבארקייט פון באדען א. אז. וו. און די פעהיגקייט פון אונאבהענגיקע און איזאלירט־ארבייטענדע פראדוצירער (וועלכע ציינט זיך מעהר ארויס קוואליטאטיוו אין דער גוטסקייט פון זייערע פראדוקטען, איידער קוואנטיטאטיוו אין דער מאסע פון זייער פראדוקט), דריקט זיך אויס דער געזעלשאפטליכער פראדוקטיוו־גראד פון דער ארבייט אין דעם רעלאטיווען אומפאנג פון די פראדוקציאנס־מיטלען, וועלכע איין ארבייטער, אין משך פון א געגעבענער צייט, און מיט דערזעלביגער שפאנונג פון דער ארבייט־קראפט פערוואנדעלט אין א פראדוקט. די מאסע פון די פראדוקציאנס־מיטלען, מיט וועלכער ער פונקציאנירט, וואקסט צוזאמען מיט דער פראדוקטיוויטעט פון זיין ארבייט. די דאזיגע פראדוקציאנס־מיטלען שפיעלען דערביי א טאפעלטע ראליע. דער וואוקס פון איין טייל איז א פ א ל ג ע, דער וואוקס פון דעם אנדער טייל איז א ב ע ד י נ ג פון דער וואקסענדער פראדוקטיוויטעט פון דער ארבייט. צום ביישפיעל, מיט דער מאנופאקטורמעסיגער צוטיילונג פון דער ארבייט און דער אנווענדונג פון מאשינעריע ווערט אין דערזעלבינער צייט אויסגעארבייט מעהר רויה־מאטעריאל, עס טרעט אריין, הייסט עס, אין דעם ארבייט־פראצעס א גרעסערע מאסע רויה־מאטעריאלען און הילף־שטאפען. דאס איז א פאלגע פון דער

פּראָדוקציאָנס־אופן, אין וועלכען דער ארבייטער עקזיסטירט פאר די נויטען פון פערמעהרן די עקזיסטירענדע ווערטהען, אנשטאט דער מאַטעריעלער רייכטום זאָל פערקעהרט עקזיסטירן פאר די ענט־וויקלונגס־נויטען פון דעם ארבייטער. אזוי ווי אין דער רעליגיאָן ווערט דער מענש בעהערשט פון דעם פּראָדיקט פון זיין אייגענעם קאָפּ, אזוי ווערט ער בעהערשט אין דער קאפּיטאַליסטישער פּראָ־דוקציאָן פון דעם פּראָדוקט פון זיין אייגענער האנד.***

2. רעלאַטיווע פערקלענערונג פון וואַ־ריאַבלען קאפּיטאל־טייל אין ווייטער־דיגען גאנג פון דער אקומולאציע און פון דער צענטראליזאציע, וואָס בעגלייט זי.

לויט דער מיינונג פון די עקאָנאָמען אליין פיהרן ניט צו א העכערונג פון לוין, ניט דער ווירקליכער אומפאנג פון געזעלשאפט־ליכען רייכטום און ניט די גרויס פון דעם שוין־ערוואָרבענעם קאַ־פּיטאל, נאָר בלויז דאָס שטענדיגע וואַקסען פון דער אקומולאציע און דער גראַד געשווינדקייט פון איהר וואוקס. אָט די השערה פּי־גורירט אין אַדאַם סמיטה'ס אונטערזוכונג וועגען דער אקומולאציע ווי א זעלבסטפערשטענדליכער גרונד־זאַץ. (אַדאַם סמיטה, „וועלטה אָוו ניישאָנס", בוך I, קאַפּיטעל 8.) ביזאַהער האָבען מיר נאָר

***„ווען מיר נעהמען אבער איצטער צוריק צו אונזער ערשטער השערה, וואו עס איז בעוויזען געוואָרען . . . אז דער קאפּיטאל נופא איז נאָר דאָס בעשעפעניש פון מענשליכער ארבייט . . . קומט עס אוים נאָר אונבעגרייפליך, וואָס דער מענש איז געפאלען אונטער דער הערשאפט פון זיין אייגענעם פּראָ־דוקט — דעם קאפּיטאל — און ווי אזוי ער האָט געקאָנט פערקנעכטעט ווערן צו איהם. אזוי ווי דאָס איז דער אבער אין דער ווירקליכקיים לכל הדעות דער פאל, שפּאַרט זיך ניט ווילענדיג ארוים די פראַגע: ווי אזוי האָט דער ארבייטער געקאָנט ווערן פון דעם בעהערשער פון קאַפּיטאל — זייענדיג זיין בעשעפער — דער שקלאוו פון קאַפּיטאל?" (פאָן טהונען, „דער איזאלירטער שטאַאט", 2טער טייל, צווייטע אבטיילונג, באָסטאָן 1863, ז. 5, 6.) עס איז טהונען'ס פערדיענסט, וואָס ער האָט די פראַגע געשטעלט. זיין ענטפער איז איינפאך קינדיש.

טאָדע פון האנד־פּודלען איז ניט פיעל בעסער ווי א שטיק באַרבאַ־ריי. . . דאָס שטרעבען פון אונזער אינדוסטריע בעשטעהט אין דעם, אויסצואַרבייטען וואָס גרעסערע מאַסען מאַטעריאַל אויף די פערשיידענע שטופען פון דער פאַבריקאַציע. דעריבער זעהען מיר יעדעס יאָהר ווי עס שטעהען־אויף אַלץ ריעזענהאַפטיגערע הויך־אויוועֶנס, אַלץ שווערערע דאַמף־האַמערס, אַלץ געוואַלטיגערע וואַלץ־ווערקען, אַלץ גיגאַנטישערע ווערקצייג אין אַלע פערשיידענע צווייגען פון דער מעטאַל־אינדוסטריע. אינמיטען פון אָט דעם אַל־געמיינעם וואוקס — א וואוקס פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען לפי ערך צו דער בעשעפטיגטער ארבייט — איז דער אופן פון פּודלען געבליבען כמעט אומפערענדערט און שטעלט היינטיגען טאָג לגמרי־אונדערטרעגליכע גרעניצען צו דער אינדוסטריעלער בעוועגונג. . . אין אַלע גרויסע בעטריבען האָלט מען דעריבער איצט אין זוכען צו פערבייטען דאָס פּודלען אויף אויוועֶנס מיט אַן אויטאָמאַטישער דרעהונג, וועלכע וועלען קאָנען בייקומען אזוינע קאָלאָסאַלע אויוועֶן־לאָדונגען, וואָס קיין האנד־ארבייט קאָן זיך דערמיט ניט פער־מעסטען.״

נאָכדעם, הייסט עס, ווי די פּודעל־מעטאָדע האָט רעוואָלו־ציאָנירט די אייזען־אינדוסטריע און האָט ארויסגערופען א גרוי־סע אויסברייטונג פון די ארבייט־מיטלען און פון דער מאַסע רויה־מאַטעריאַלען, וואָס ווערן אויסגעארבייט פון א בעשטימטען סכום ארבייט, איז זי, אין ווייטערן גאנג פון דער אקומולאציע, געוואָרן אַן עקאָנאָמישע הינדערניש, פון וועלכער מען זוכט איצט זיך צו בעפרייען דורך א נייער מעטאָדע, וועלכע איז אימשטאַנד אָבצור־רוקען די גרעניצען, וואָס שטעהען אין וועג פון א ווייטערדיגען אָנוואקסען פון די מאַטעריעלע מיטלען פון דער פּראָדוקציאָן לפי ערך צו דער בעשעפטיגטער ארבייט. דאָס איז די געשיכטע פון אַלע ענטדעקונגען און ערפינדונגען, וועלכע קומען ארויף אַלס רע־זולטאַט פון דער אקומולאציע, ווי מיר האָבען דאָס שוין בעוויזען, ווען מיר האָבען נאָכגעפאָרשט דעם גאַנג פון דער מאָדערנער פּראָ־דוקציאָן זינט איהר אורשפּרונג ביז צו דער היינטיגער צייט.*

* זעה דעם פערטען אבטייל, איבער דער פּראָדוקציאָן פון רעלאַטיווען מעהרווערטה.

וואַקסענדער פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט. פון דער אַנדערער זייט איז די מאַסע פון די אָנגעווענדעטע מאַשינעריע, די אַרבייט־פיה, מינעראַלישע בעמיסטיגונג־מיטלען, דרעניִרונג־רעהרען א. אז. וו. אַ בעדינג פון דער וואַקסענדער פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט. אַזוי אויך די מאַסע פּראָדוקציאָנס־מיטלען, וואָס איז קאָנצענטרירט אין געביידען, ריעזען־אויוועגס, טראַנספּאָרט־מיטלען א. אז. וו. אָבער סיי עס איז אַ בעדינג, סיי עס איז אַ פאָלגע, דער וואַקסענדער אומפאַנג פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען, אין פערגלייך צו דער אַרבייט־קראַפט, וואָס איז פערקערפּערט אין זיי, דריקט אויס די וואַקסענדע פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט.

אין דער צייט, ווען די גרויס־אינדוסטריע איז ענטשטאַנען, האָט מען אין ענגלאַנד ענטדעקט אַ מעטאָדע ווי צו פערוואַנדלען רויה־אייזען מיט קאָק אין שמיעדבאַרעס אייזען. אָט די מעטאָדע, וואָס מען רופט אָן „פּודלען" און וואָס איז בעגרינדעט אויף אַן ענטקויהלונג [אָבריינינגונג פון'ם קויהלען־שטאָף] פון דעם גוס־אייזען אין אויוועגס פון אַ בעשטימטער קאָנסטרוקציע, האָט געפיהרט צו אַן אונגעהויערער פערגרעסערונג פון די הויך־אויוועגס, אָנצו־ווענדען איינריכטונגען אויף צו שאַפען הייסע לופט א. אז. וו.; קורץ, עס האָט געפיהרט צו אַזאַ פערמעהרונג פון די אַרבייטס־מיטלען און פון די אויסגעאַרבייטע מאַטעריאַלען, וועלכע זיינען פערברויכט געוואָרן פון דעמזעלביגען סכום אַרבייט, אַז אייזען האָט באַלד געקאָנט צוגעשטעלט ווערן אין גענוג־גרויסע מאַסען און גענוג ביליג, אַרויסצושטופּען שטיינער און האָלץ פון איין רייה אַרבייטען, וואו זיי זיינען פריהער אָנגעווענדעט געוואָרן.

אָט דער „פּודלער" אָבער, דער אַרבייטער, וואָס איז בעשעפטיגט צו ענטקויהלען דאָס רויה־אייזען, האָט דורכגעפיהרט דערביי אַזאַ סאָרט האַנד־אַרבייט, און די גרויס פון די אויוועגס, וואָס ער איז אימשטאַנד צו בעזאָרגען, איז דעריבער בעשרענקט דורך זיינע פּערזענליכע פעהיגקייטען. אָט די בעשרענקונג האַלט אָב אין דער איצטיגער צייט [1874] דעם געוואַלטיגען אויפשוואונג, וואָס די מעטאַל־אינדוסטריע האָט דורכגעמאַכט זינט 1780, די צייט ווען דאָס פּודלען איז ערפונדען געוואָרן.

„עס איז אַ פאַקט", קלאָגט „דהי אינזשינירינג", (13טען יוני 1874) דער אָרגאַן פון די ענגלישע אינזשינירען, „אַז די אַלטע מע־

וואס פערטרעט נאר דעם ווערטה פון די פערצעהרטע פראדוק־ציאנס־מיטלען אדער פון דעם קאנסטאנטען קאפיטאל־טייל, וועט שטעהן אין א דירעקטער פראפארציע צו דעם פארטשריט פון דער אקומולאציע; די רעלאטיווע גרויס פון דעם אנדער פרייז־עלע־מענט, וואס פערטרעט דעם ארבייט־בעצאהלענדען אדער דעם וואַ־ריאבלען קאפיטאל־טייל, וועט בכלל שטעהן אין א פערקעהרטער פראפארציע צו דעם פארטשריט פון דער אקומולאציע.

אט די פערקלענערונג פון דעם וואריאבלען קאפיטאל־טייל לגבי דעם קאנסטאנטען טייל, אדער אט די פערענדערטע צוזאמענ־שטעלונג פון דעם קאפיטאל־ווערטה צייגט אבער בלויז אומגעפעהר די ענדערונג אין דער צוזאמענשטעלונג פון זיינע מאטעריעלע בע־שטאנד־טיילען. ווען צום ביישפיעל היינט איז דער אריינגעלעג־טער קאפיטאל־ווערטה אין דער שפינערייי איינגעטיילט אין ⅞ קאנ־סטאנט און ⅛ וואריאבעל, בעת אין אנפאנג פון 18טען י. ה. איז ער געווען ½ קאנסטאנט און ½ וואריאבעל, איז דערפאר אבער די מאסע רויה־שטאפען, ארבייט־מיטלען א. אז. וו., וואס א בע־שטימטער סכום שפין־ארבייט קאנזומירט היינט פראדוקטיוו, פיעל הונדערטעל מאל גרעסער איידער אין אנפאנג פון 18טען יאהר־הונדערט. דער גרונד דערפון איז איינפאך דאס, וואס מיט דער וואקסענדער פראדוקטיוויטעט פון דער ארבייט שטייגט ניט נאר דער אומפאנג פון די פראדוקציאנס־מיטלען, וואס זי פערנוצט, נאר וואס זייער ווערטה, אין פערגלייך מיט זייער אומפאנג, איז גע־פאלען. זייער ווערטה שטייגט, הייסט עס, אבסאלוט, אבער ניט פראפארציאנעל מיט זייער אומפאנג. דער וואוקס פון דעם חילוק צווישען דעם קאנסטאנטען און וואריאבלען קאפיטאל־טייל איז דע־ריבער פיעל קלענער איידער דער וואוקס פון דעם חילוק צווישען דער מאסע פון די פראדוקציאנס־מיטלען, אין וועלכע דער קאנ־סטאנטער קאפיטאל ווערט אריינגעטאן, און דער מאסע ארבייט קראפט, אין וועלכער דער וואריאבלער קאפיטאל ווערט אריינגע־טאן. דער ערשטער חילוק וואקסט צוזאמען מיט דעם לעצטען, אבער אין א קלענערן גראד.

איבריגענס דארף מען בעמערקען, כדי אויסצומיידען מיס־פערשטענדעניסען, אז ווען דער פארטשריט פון דער אקומולאציע פערקלענערט די רעלאטיווע גרויס פון'ם וואריאבלען קאפיטאל־

אין דעם ווייטערן גאנג פון דער אקומולאציע געפינען מיר פאלגליך ניט נאר א קוואנטיטאטיווען און גלייכצייטיגען וואוקס פון די פערשיידענע מאטעריעלע עלעמענטען פון קאפיטאל: די ענטוויקלונג פון די פראדוקטיוו־קרעפטען פון דער געזעלשאפטלי־כער ארבייט, וואס יענער פארטשריט ברענגט מיט זיך מיט, דריקט זיך אויס אין קוואליטאטיווע ענדערונגען, אין אלעמאליגע פערענ־דערונגען פון דער טעכנישער צוזאמענשטעלונג פון קאפיטאל. דער אביעקטיווער, זאכליכער, פאקטאר פון דעם ארבייט־פראצעס וואקסט לפי ערך צו דעם סוביעקטיווען, פערזענליכען, פאקטאר; דאס הייסט די מאסע פון די ארבייט־מיטלען און רויה־מאטעריאלען וואקסט אין פראפארציע צו דער סומע ארבייט־קרעפטען, וועלכע זיי האבען צו געברויכען. אין דער מאס, אין וועלכער דער קא־פיטאל מאכט די ארבייט מעהר פראדוקטיוו, פערמינערט זיך זיין נאכפראגע אויף ארבייט לפי ערך צו זיין גרויס.

אט די פערענדערונג אין דער טעכנישער צוזאמענשטעלונג פון׳ם קאפיטאל, אט דער וואוקס אין דער מאסע פון די פרא־דוקציאנס־מיטלען, אין פערגלייך מיט דער מאסע פון דער אר־בייט־קראפט, וואס בעלעבט זי, שפיעגעלט זיך אב אין זיין ווערטה־צוזאמענשטעלונג, אין דער פערגרעסערונג פון דעם קאנסטאנטען בעשטאנדטייל פון׳ם קאפיטאל־ווערטה אויפ׳ן חשבון פון זיין וואַ־ריאבלען בעשטאנדטייל. אויף א פראצענט־אופן בערעכענט, ווערן צום ביישפיעל אורשפרינגליך אויסגעלעגט פון א קאפיטאל 50 פראצענט אויף פראדוקציאנס־מיטלען און 50 פראצענט אויף אר־בייט־קראפט; שפעטער, מיט דער ענטוויקלונג פון דעם פראדוק־טיוו־גראד פון דער ארבייט, ווערן אויסגעלעגט 80 פראצענט אין פראדוקציאנס־מיטלען און 20 פראצענט אין ארבייט־קראפט א. אז. וו.

אט דאס געזעץ פון דעם גרעסערן וואוקס פון קאנסטאנטען קאפיטאל לפי ערך צו דעם וואריאבלען, ווערט בעשטעטיגט אויף יעדען שריט (ווי עס איז שוין אויבען ענטוויקעלט געווארן) דורך דער פערגלייכענדער אונטערזוכונג פון די סחורה־פרייזען — אלץ איינס צי מיר פערגלייכען פערשיידענע עקאנאמישע עפאכען ביי איין־איינציגער נאציאן, אדער פערשיידענע נאציאנען אין דערזעל־ביגער עפאכע. די רעלאטיווע גרויס פון יענעם פרייז־עלעמענט,

פון סחורה־פראדוקציאן קאן טראגען אויף זיך די פראדוקציאן אויף א גרויסען מאסשטאב נאר אין דער קאפיטאליסטישער פארם. א געוויסע אקומולאציע פון קאפיטאל אין די הענד פון אינדיווידועלע סחורה־פראדוצירער איז דעריבער דער תנאי קודם פון דער מאדער־נער אינדוסטריע — פון דער דאזיגער צוזאמענווירקונג פון געזעל־שאפטליכע פערבינדונגען און טעכנישע מעטאדען, וועלכע מיר רו־פען אן דער ספעציעלער קאפיטאליסטישער שטייגער פון פראדוק־ציאן אדער דער ספעציפיש קאפיטאליסטישער פראדוקציאנס אופן.***77 מיר האבען דעריבער געמוזט משער זיין די דאזיגע אקומולאציע ביי דעם איבערגאנג פון האנדווערק אין דעם קאפיטאליסטישען בעטרייב. זי קאן הייסען די אורשפרינגליכע אקומולאציע, ווארים אנ־שטאט א היסטארישען רעזולטאט איז זי די היסטארישע גרונדלאגע פון דער ספעציפיש קאפיטאליסטישער פראדוקציאן. ווי אזוי זי אליין ענטשטעהט, האבען מיר דא דערווייל נאך ניט נוי־טיג צו אונטערזוכען. עס איז גענוג צו ווייסען, אז זי מאכט אויס דעם אנהויב־פונקט. אבער אלע מעטאדען פאר דער פערגרעסערונג פון דער געזעלשאפטליכער פראדוקטיוו־קראפט פון דער ארבייט, וועלכע וואקסען אויס אויף אט דער גרונדלאגע, זיינען אין דערזעל־ביגער צייט מעטאדען פון דער פערגרעסערטער פראדוקציאן פון מעהרווערטה אדער פון מעהר־פראדוקט, וועלכער איז פון זיין זייט דער עלעמענט, וואס פארמירט די אקומולאציע. זיי זיינען, הייסט עס, אין דערזעלביגער צייט מעטאדען פון דער פראדוקציאן פון קאפיטאל דורך קאפיטאל, אדער מעטאדען פון זיין פערשנעלער־טער אקומולאציע. די נאכאנאנדיגע צוריקפערוואנדלונג פון מעהר־ווערטה אין קאפיטאל שטעלט זיך ארויס ווי א וואקסענדע גרויס פון דעם קאפיטאל, וואס געהט אריין אין דעם פראדוקציאנס־פראצעס. אט די וואקסענדע גרויס ווערט פון איהר זייט די גרונדלאגע פון אן אויסגעברייטערטען מאסשטאב פון דער פראדוקציאן, פון די

***77 „א פריהערדיגע אקומולאציע פון קאפיטאל איז אונבעדינגט נויטיג, כדי אט די גרויסע פערמעהרונג פון די פראדוקטיוו־קרעפטען פון דער ארבייט זאל קאנען ווייטער אננעהן.“ (אדאם סמיטה, „וועלטה און נייטאנס“, בוך II, איינליימונג.)

טייל, שליסט ער דערמיט בשום אופן ניט אויס דאס שטייגען פון איהר אבסאלוטער גרויס. אנגענומען, אז א קאפיטאל־ווערטה צע־פאלט אין אנפאנג אין 50 פראצענט קאנסטאנטען און 50 פרא־צענט וואריאבלען קאפיטאל, און שפעטער אין 80 פראצ. קאנ־סטאנטען און 20 פראצ. וואריאבלען. אויב אין צווישען־צייט איז דער אורשפרינגליכער קאפיטאל, לאמיר זאגען 6000 פונט סט., געוואקסען אויף 18,000 פונט סט., איז אויך זיין וואריאבלער בע־שטאנדטייל געוואקסען אויף $^1/_5$. ער איז געוועזען 3000 פונט סט., איצט בעטרעפט ער 3600 פונט סט. בעת אבער פריהער וואלט א קאפיטאל־צו־וואוקס פון 20 פראצענט געווען גענוג צו העכערן די נאכפראגע אויף ארבייט אום 20 פראצענט, פאדערט זיך איצטער א פערדרייפאכונג פון דעם אורשפרינגליכען קאפיטאל.

אין פערטען אבטייל איז בעוויזען געווארן, ווי די ענטוויק־לונג פון דער געזעלשאפטליכער פראדוקטיוו־קראפט פון דער אר־בייט מוז האבען אלס א תנאי־קודם קאאפעראציע אויף א גרויסען מאסשטאב; אז נאר אונטער דעם תנאי קאנען ארגאניזירט ווערן די טיילונג און די קאמבינאציע פון דער ארבייט, קאנען די פרא־דוקציאנס־מיטלען עקאנאמיזירט ווערן דורך א מאסענהאפטיגער קאנצענטראציע, קאנען ארויסגערופען ווערן אין לעבען די אר־בייט־מיטלען, וועלכע בטבע לאזען זיך אנווענדען נאר געמיינ־שאפטליך, ווי צום ביישפיעל א סיסטעם פון מאשינעריע א. אז. וו., קאנען אונגעהויערע נאטור־קרעפטען געשטעלט ווערן אין דיענסט פון דער פראדוקציאן און עס קאן דורכגעפיהרט ווערן די פער־וואנדלונג פון דעם פראדוקציאנס־פראצעס אין א טעכנאלאגישער אנווענדונג פון דער וויסענשאפט. אויפן יסוד פון סחורה־פרא־דוקציאן, וואו די פראדוקציאנס־מיטלען זיינען דאס אייגענטום פון פריוואט־פערזאנען, וואו דער האנד־ארבייטער קאן דעריבער ענטוועדער פעראיינצעלט און זעלבסטשטענדיג פראדוצירן סחורות, אדער מוז זיין ארבייט־קראפט פערקויפען אלס סחורה, ווייל עס פעהלען איהם די מיטלען אליין אנצופיהרן זיין פראדוקציאן — רעאליזירט זיך יענער תנאי נאר דורך דעם וואוקס פון אינדי־ווידועלע קאפיטאלען, אדער אין דעם ערך, אין וועלכען די גע־זעלשאפטליכע פראדוקציאן־ און לעבענס־מיטלען ווערן פערוואנ־דעלט אין פריוואט־אייגענטום פון קאפיטאליסטען. דער באדען

װעלכע איז דירעקט געבױט אױף דער אקומולאציע אָדער, ריכ־טיגער געזאָגט, װעלכע איז אידענטיש מיט איהר. ערשטענס: די װאַקסענדע קאָנצענטראציע פון די געזעלשאפטליכע פראָדוקציאָנס־מיטלען אין די הענד פון אינדיװידועלע קאפיטאליסטען איז בע־גרעניצט, װען אלע אנדערע אומשטענדען בלייבען דיזעלביגע, דורך דעם גראַד פון'ם װאוקס פון דעם געזעלשאפטליכען רייכטום. צװײ־טענס: דער טייל פון געזעלשאפטליכען קאפיטאל, װאָס איז איינ־געפונדעװעט אין יעדער בעזונדערער פראָדוקציאָנס־ספערע, איז פערטיילט צװישען פיעלע קאפיטאליסטען, װעלכע שטעהען איי־נע אנטקעגען די אנדערע װי אונאָבהענגיקע סחורה־פראָדוצירער, װאָס קאָנקורירען איינע מיט די אנדערע. די אקומולאציע און די קאָנצענטראציע, װאָס בעגלייט זי, זיינען דעריבער ניט נאָר צו־שפּליטערט אױף א סך פונקטען, נאָר דער װאוקס פון אלע פונק־ציאָנירענדע קאפיטאלען איז געשטערט דורך דער פאָרמירונג פון נייע און דער צושפּאלטונג פון אלטע קאפיטאלען. אױב די אקו־מולאציע שטעלט זיך דעריבער פאָר פון איין זייט אלס א װאַק־סענדע קאָנצענטראציע פון די פראָדוקציאָנס־מיטלען און פון דער קאָמאנדע איבער דער ארבייט, איז זי פאָרגעשטעלט פון דער אנ־דער זייט אלס אַן אָבשטויסונג פון פיעלע קאפיטאליסטען איינע פון די אנדערע.

אנטקעגען אָט דער צושפּליטערונג פון דעם גאַנצען געזעל־שאפטליכען קאפיטאל אין פיעלע אינדיװידועלע קאפיטאלען, אָדער אנטקעגען דער אָבשטויסונג פון זיינע טיילען איינע פון די אנדערע, װירקט זייער צוציהונגס־קראפט. דאָס מיינט ניט מעהר די איינ־פאכע קאָנצענטראציע פון פראָדוקציאָנס־מיטלען און קאָמאנדע איבער דער ארבייט, װאָס איז אידענטיש מיט דער אקומולאציע. דאָס איז די קאָנצענטראציע פון שױן־פאָרמירטע קאפיטאלען, די אָב־שאפונג פון זייער אינדיװידועלער זעלבסטשטענדיגקייט, די עקס־פּראָפּריאציע פון איין קאפיטאליסט דורך דעם אנדערן, די פער־װאנדלונג פון פיעלע קלענערע קאפיטאלען אין װעניגע גרעסערע. אָט דער פּראָצעס אונטערשיידט זיך פון דעם ערשטען דורכדעם, װאָס ער איז נאָר משער אפריהער א פערענדערטע פערטיילונג פון שױן־פאראנענע און פונקציאָנירענדע קאפיטאלען; זיין ספערע פון טהעטיגקייט איז דעריבער ניט בעגרעניצט דורך דעם אבסאָ־

מעטאָדען צו העכערן די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער ארבייט, וואָס בעגלייטען די פּראָדוקציאָן, און פון דער געשטייגענער פּראָדוקציאָן פון מעהרווערטה. מיט דער אקומולאַציע פון קאַפּיטאַל ענטוויקעלט זיך דעריבער דער ספּעציפיש־קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן, און מיט דעם ספּעציפיש־קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן — די אַקומולאַציע פון קאַפּיטאַל. אַט דיביידע עקאָנאָמישע פאַקטאָרען ברענגען ארויס, לויט דער צונויפגעזעצטער פּראָפּאָרציע פון די אימפּולסען, וואָס זיי גיבען געגענזייטיג איינע די אנדערע, יענע ענדערונג אין דער טעכנישער צוזאַמענשטעלונג פון דעם קאַפּיטאַל, דורך וועלכער דער וואַריאַבלער בעשטאַנדטייל ווערט אַלץ קלענער און קלענער אין פערגלייך מיט דעם קאָנסטאַנטען בעשטאַנדטייל.

יעדער אינדיווידועלער קאַפּיטאַל איז אַ גרעסערע אָדער קלענערע קאָנצענטראַציע פון פּראָדוקציאָנס־מיטלען מיט דער קאָמאַנדע איבער אַ גרעסערער אָדער קלענערער ארבייטער־אַרמעע, וואָס נעהט דערמיט. יעדע אקומולאַציע ווערט אַ מיטעל פון אַ נייער אקומולאַציע. מיט דער פערגרעסערטער מאַסע פון רייכטום, וואָס פונקציאָנירט אַלס קאַפּיטאַל, פערגרעסערט זי די קאָנצענטראַציע פון דעם ראָזיגען רייכטום אין די הענד פון אינדיווידועלע קאַפּיטאַליסטען, ממילא אויך די גרונדלאַגע פון דער פּראָדוקציאָן אויף אַ גרויסען מאַשטאַב און די ספּעציפיש־קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָנס־מעטאָדען. דער וואוקס פון געזעלשאַפטליכען קאַפּיטאַל פיהרט זיך דורך אין דעם וואוקס פון אַ סך אינדיווידועלע קאַפּיטאַלען. אָנגענומען, אַז אַלע אַנדערע אומשטענדען בלייבען דיזעלביגע, וואַקסען די אינדיווידועלע קאַפּיטאַלען, און מיט זיי די קאָנצענטראַציע פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען, אין דעם ערך וואָס זיי מאַכען אויס אַלעקוואַטע טיילען פון דעם סך הכל פון געזעלשאַפטליכען קאַפּיטאַל. אין דערזעלביגער צייט רייסען זיך אָב טיילען פון די אָריגינאַל־קאַפּיטאַלען און פונקציאָנירן אַלס נייע זעלבשטענדיגע קאַפּיטאַלען. צווישען אנדערע שפּיעלט דערביי אַ גרויסע ראָליע די צוטיילונג פון פערמעגען אין קאַפּיטאַליסטישע פאַמיליען. צוזאַמען מיט דער אקומולאַציע פון קאַפּיטאַל וואַקסט דעריבער אויך מעהר אָדער ווייניגער די צאָהל קאַפּיטאַליסטען. צוויי פּונקטען כאַראַקטעריזירן אַט דעם סאָרט קאָנצענטראַציע,

זיכטבארע פעדים די געלד־מיטלען, וואס זיינען צושפּליטערט אין גרעסערע אָדער קלענערע מאסען איבער דער אויבערפלעך פון דער געזעלשאפט, אין די הענד פון אינדיווידועלע אָדער אסאָציאירטע קאפּיטאליסטען, און ווערט באלד א נייע און שרעקליכע וואפע אין דעם קאָנקורענץ־קאמף; ענדליך ווערט ער פערוואנדעלט אין אַן אונגעהויערן סאָציאלען מעכאניזם פאר דער צענטראליזאציע פון די קאפיטאלען.

אין דער מאס ווי די קאפּיטאליסטישע פּראָדוקציאָן און אקומולאציע ענטוויקלען זיך, אין דערזעלביגער מאס ענטוויקלען זיך קאָנקורענץ און קרעדיט, די צוויי מעכטיגסטע הויב־שטאנגען פון דער צענטראליזאציע. דער פּאָרטשריט פון דער אקומולאציע פערמעהרט דערביי דעם צענטראליזירבארען מאטעריאל, דאס הייסט די איינצעל־קאפּיטאלען, בעת די אויסברייטערונג פון דער קאפּיטאליסטישער פּראָדוקציאָן שאפט דאָ דאס געזעלשאפטליכע בעדערפעניש, דאָרט די טעכנישע מיטלען פון יענע געוואלטיגע אינדוסטריעלע אונטערנעהמונגען, וואס זייער דורכפיהרונג הענגט אָב פון א פריהערדיגער צענטראליזאציע פון קאפּיטאל. היינטיגע צייט איז דעריבער די געגענזייטיגע צוציהונג־קראפט פון די איינצעל־קאפּיטאלען און די טענדענץ צו צענטראליזאציע שטארקער ווי ווען עס איז פריהער. אָבער אויב אפילו די רעלאטיווע אויסשפּרייטונג און די ענערגיע פון דער צענטראליזירענדער בעוועגונג ווערט אין א געוויסען גראד בעשטימט דורך דער שוין־געגרייכטער גרויס פון דעם קאפּיטאליסטישען רייכטום און דעם הויכען צושטאנד פון דעם עקאָנאָמישען מעכאניזם, הענגט פערקעהרט דער פּאָרטשריט פון דער צענטראליזאציע בשום אופן ניט אָב פון דעם פּאָזיטיווען וואוקס פון דער גרויס פון דעם געזעלשאפטליכען קאפּיטאל. און אָט דאס ספּעציעל אונטערשיידט די צענטראליזאציע פון דער קאָנצענטראציע, וועלכע איז נאָר אנאנדער אויסדרוק פאר דער רעפּראָדוקציאָן אויף א ברייטערן מאסשטאב. די צענטראליזאציע קאָן ארויסקומען דורך א בלויז־געענדערטע פערטיילונג פון שוין־בעשטעהענדע קאפּיטאלען, דורך אַן איינפאכער פערענדערונג פון דער קוואנטיטאטיווער גרופּירונג פון די בעשטאנדטיילען פון דעם געזעלשאפטליכען קאפּיטאל. דער קאפּיטאל קאָן אין איין פּלאץ אָנוואקסען אין געוואלטיגע מאסען אין

לוטען וואוקס פון געזעלשאַפטליכען רייכטום, אָדער דורך די אבסאָלוטע גרעניצען פון דער אקומולאַציע. דער קאַפּיטאַל וואַקסט אין איין פּלאַץ אָן זעהר גרויס אין איין האַנד, ווייל אין אַנאַנדער פּלאַץ איז ער פערלאָרן געגאַנגען אין פיעלע הענד. דאָס איז די אייגענטליכע צענטראַליזאַציע אין אונטערשייד פון אקומולאַציע און צענטראַליזאַציע.

די געזעצען פון אָט דער צענטראַליזאַציע פון די קאַפּיטאַלען אָדער פון דער צוציהונג פון קאַפּיטאַל דורך קאַפּיטאַל קאָנען דאָ ניט ענטוויקעלט ווערן. אַ קורצע אָנדייטונג פון איינינע פאַקטען מוז דאָ זיין גענוג. דער קאָנקורענץ־קאַמף ווערט געפיהרט דורך אַ פערבילינערונג פון די בילינקייט פון די סחורות. די בילינקייט פון די סחורות הענגט אָב, ביי זאָנסט גלייכע אומשטענדען, פון דער פּראָדוקטיוויטעט פון דער ארבייט, די פּראָדוקטיוויטעט אָבער הענגט אָב פון דעם מאָסשטאַב פון דער פּראָדוקציאָן. די גרעסערע קאַפּיטאַלען שלאָגען דעריבער די קלענערע. מיר מוזען געדענקען ווייטער, אַז מיט דער ענטוויקלונג פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן וואַקסט דער מינימאַל־אומפאַנג פון דעם אינדיווידועלען קאַפּיטאַל, וואָס פאָדערט זיך צו בעטרייבען אַ געשעפט אונטער זיינע נאָרמאַלע בעדינגונגען. די קלענערע קאַפּיטאַלען שטופּען זיך דעריבער אין אַזוינע פּראָדוקציאָנס־ספערען, וועלכע די גרויס־אינדוסטריע האָט נאָר אין איינצעל־פאַלען אָדער ניט פאָלקאָמען פערכאַפּט. די קאָנקורענץ שפּיעלט זיך דאָ פאַנאַנדער אין אַ דירעקטער פּראָפּאָרציע צו דער צאָהל און אין אַן אומגעקעהרטער פּראָפּאָרציע צו דער גרויס פון די קאָנקורירענדע קאַפּיטאַלען. זי ענדיגט זיך שטענדיג מיט דער פערניכטונג פון פיעלע קלענערע קאַפּיטאַליסטען, וועמעס קאַפּיטאַלען געהען טיילווייז אַריבער אין די הענד פון דעם זיעגער און טיילווייז ווערן פערלאָרן.

אַ חוץ דעם בילדעט זיך אויס מיט דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן אַ גאַנץ נייע מאַכט — דער קרעדיט־סיסטעם. אין אָנפאַנג גנב'עט ער זיך שטילערהייט אריין אַלס אַ בעשיידענער צו־העלפער פון דער אקומולאַציע; שפּעטער ציהט ער מיט אונ־

שפּרייטונג פון די אינדוסטריעלע געשעפטען גיט אומעטום דעם אָנהויב־פּונקט פאַר אַ מעהר־אומפאַסענדער אָרגאַניזאַציע פון דער קאָלעקטיוו־ארבייט פון פיעלע מענשען, פאַר אַ ברייטערער ענט־וויקלונג פון זייערע מאַטעריעלע טרייב־קרעפטען, דאָס הייסט פאַר דער אַלץ ווייטערגעהענדער אומוואַנדלונג פון פעראיינצעלטע און אויף אַ טראַדיציאָנעלען אופן אָנגעפיהרטע פּראָדוקציאָנס־פּראָצעסען אין געזעלשאַפטליך־קאָמבינירטע און וויסענשאַפטליך רע־גולירטע פּראָדוקציאָנס־פּראָצעסען.

עס איז אָבער קלאָר, אז די אַקומולאַציע — די אַלמעהליגע פערמעהרונג פון קאַפּיטאַל דורך דער רעפּראָדוקציאָן, וואָס געהט אריבער פון דער קרייז־פאָרם אין דער ספּיראַלער פאָרם — איז אַ גאַנץ לאַנגזאַמע מעטאָדע אין פערגלייך מיט דער צענטראַליזאַ־ציע, וועלכע דאַרף נאָר ענדערן די קוואַנטיטאַטיווע גרופּירונג פון די איינצעלנע, איינע די אַנדערע ערגענצענדע טיילען פון דעם גע־זעלשאַפטליכען קאַפּיטאַל. די וועלט וואָלט נאָך ניט געהאַט קיין אייזענבאַהנען, ווען זי וואָלט געדאַרפט וואַרטען אזוי לאַנג, ביז די אַקומולאַציע וואָלט געבראַכט איניגע איינצעל־קאַפּיטאַלען צו אַזאַ שטופע, ווען זיי זאָלען האָבען בכח צו אונטערנעהמען דעם בוי פון אַן אייזענבאַהן. פערקעהרט די צענטראַליזאַציע האָט דאָס דורך די אַקציען־געזעלשאַפטען פּועל געווען איינס־און־צוויי. און בעת די צענטראַליזאַציע פערגרעסערט און פערשנעלערט אויף דעם אופן די ווירקונגען פון דער אַקומולאַציע, ברייטערט זי אויס און פערשנעלערט אין דערזעלביגער צייט די איבערקעהרענישען אין דער טעכנישער צוזאַמענשטעלונג פון'ם קאַפּיטאַל, וועלכע פער־מעהרן זיין קאָנסטאַנטען טייל אויפ'ן חשבון פון זיין וואַריאַבלען טייל און פערמינערן דערמיט די רעלאַטיווע נאָכפראַגע אויף אַר־בייט.

די קאַפּיטאַל־מאַסען, וועלכע זיינען דורך דער נאַכט צונויפ־געשמידט געוואָרן דורך דער צענטראַליזאַציע, רעפּראָדוצירן און פערמעהרן זיך ווי די אַנדערע, נאָר שנעלער, און זיי ווערן דערמיט נייע מעכטיגע הויבשטאַנגען פון דער געזעלשאַפטליכער אַקומו־לאַציע. ווען מען רעדט דעריבער וועגען דעם פאָרטשריט פון דער געזעלשאַפטליכער אַקומולאַציע, איז עס — היינטיגען טאָג — כולל בשתיקה די ווירקונגען פון דער צענטראַליזאַציע.

איין האנד, ווייל ער איז אין אנאנדער פלאַץ אָבגעצויגען געוואָרן
פון פיעלע איינצעלנע הענט. די צענטראַליזאציע וואָלט אין איין
בעשטימטען געשעפט־צווייג דערגרייכט איהר אויסערסטען גרע־
ניץ, ווען אַלע קאפּיטאלען, וואָס זיינען אריינגעלעגט אין דעם צווייג
וואָלטען צונויפגעשמאָלצען געוואָרן אין איין איינצעל־קאַפּיטאַל.
דער דאָזיגער גרעניץ וואָלט אין א געוויסער געזעלשאַפט ערשט דאַן
דערגרייכט געוואָרן, ווען דער גאַנצער געזעלשאפטליכער קאַפּי־
טאַל וואָלט געווען פעראייניגט אין דער האנד סיי פון איין איינ־
צעלנעם קאַפּיטאליסט, סיי פון איין איינציגער קאַפּיטאַליסטישער
אַסאָציאַציע.*

די צענטראַליזאציע איז ממלא (ערגענצט) די ארבייט פון
דער אַקומולאַציע, דורכדעם וואָס זי גיט די אינדוסטריעלע קאַ־
פּיטאַליסטען די מעגליכקייט אויסצושפּרייטען דעם מאָסשטאַב פון
זייערע אָפּעראַציעס. סיי אָט דער לעצטער רעזולטאַט איז איצט
א פאָלגע פון דער אַקומולאַציע אָדער פון דער צענטראַליזאציע;
סיי די צענטראַליזאציע ווערט דורכגעפיהרט אויף דעם וועג פון
א געוואַלטזאַמער פּערקערפּערונג — וואו געוויסע קאַפּיטאַלען
ווערן אַזעלכע איבערוועגענדע צוציהונגס־צענטערס פאַר אַנדערע
קאַפּיטאַלען, אַז זיי ברעכען זייער אינדיווידועלען צוזאַמענהאַלט
און ציהען צו דערנאָך די פעראיינצעלטע ברוך־שטיקער צו זיך —,
סיי די פערשמעלצונג פון א סך שוין־פאָרמירטע, ד. ה. וואָס
האַלטען זיך אין פאָרמירן, קאַפּיטאַלען קומט פאָר אויף א גלאַ־
טערן אופן, דורך דער פאָרמירונג פון אַקציען־געזעלשאַפטען —
די עקאָנאָמישע ווירקונג בלייבט דיזעלבינע. די געוואַקסענע אויס־

---

* אויף אָט דעם בליק פאַראויס, וואָס איז אָנגעשריבען געוואָרן מיט 40
יאָהר צוריק (1874. דאָס איז גענומען פון דער פראַנצויזישער אויסגאַבע)
האָט ענגעלס שוין אין 1890 נעקאָנט בעמערקען: „די נייעסטע ענגלישע און
אַמעריקאַנישע „טראַסטס” שטרעבען שוין צו דערגרייכען אָט דעם ציעל,
פּרובירענדיג צו פעראייניגען ווענינגסטענס געוויסע גרויס־בעטריעבען פון איין
געשעפטס־צווייג אין איין גרויסער אַקציען־געזעלשאַפט מיט א פּראַקטישען מאָ־
נאָפּאָל.” — זינט יעמאָלט האָט זיך אָט די קאַרטעל־ווירשאַפט איינגעבירגערט
אין גאַנץ אייראָפּאַ, און אין אַמעריקא איז אָט די פאָרם פון דעם „טראַסט”
שוין געוואָרן די פאָרם פון גרויס־קאַפּיטאַל איבערהויפּט. K.

דערש דעם פאַרנומענעם געזעלשאַפטליכען קאַפּיטאַל און שמעלצט צוזאַמען פּיעלע אַלטע קאַפּיטאַלען אין איינעם, ווירקט ווידער פון איהר זייט ווי אַ מעכטיגע טרייב־קראַפט אין דער דאָזיגער אומוואַנדלונג פון דעם אַלטען קאַפּיטאַל.

פון איין זייט, דעריבער, ציהט צו דער צוגאָב־קאַפּיטאַל, וואָס האָט זיך פאַרמירט אין דעם גאַנג פון דער אַקומולאַציע, אַלץ וועניגער און ווענינער ארבייטער פּראָפּאָרציאָנעל צו זיין גרויס. פון דער אַנדער זייט שטויסט אָב דער אַלטער קאַפּיטאַל, וואָס ווערט פּעריאָדיש רעפּראָדוצירט אין אַ נייער צוזאַמענשטעלונג, אַלץ מעהר און מעהר ארבייטער, וועלכע ער האָט פריהער בעשעפטיגט.

3. די אַלץ־גרעסערע פּראָדוקציאָן פון אַ רעלאַטיווער איבער־בעפעלקערונג אָדער אינדוסטריעלער רעזערוו־אַרמעע.

די אַקומולאַציע פון קאַפּיטאַל, וועלכע האָט זיך לכתחילה בעוויזען נאָר אַלס אַ קוואַנטיטאַטיווע אויסברייטונג, פיהרט זיך דורך, ווי מיר האָבען געזעהן, אין אַ נאָכאַנאַנדיגער קוואַליטאַטיווער ענדערונג פון זיין צוזאַמענשטעלונג, אין אַ שטענדיגער פערגרעס. ונג פון זיין קאָנסטאַנטען בעשטאַנדטייל אויפ'ן חשבון פון זיין וואַריאַבלען טייל*, און פערמינערט אויף דעם אופן די רעלאַטיווע נאָכפראַגע אויף אַרבייט. איז וואָס פאַר אַ ווירקונג האָט אָט די בעוועגונג אויף דער לאַגע פון דעם קלאַס לוין־אַרבייטער?

דער ספּעציפיש־קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן, די ענטוויקלונג פון דער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט, וואָס קומט מיט איהם, און די ענדערונג, וואָס ווערט דורכדעם פעראורזאַכט אין דער אָרגאַנישער צוזאַמענשטעלונג פון קאַפּיטאַל, געהען ניט בלויז טריט אין טריט מיט דעם פאָרטשריט פון דער אַקומולאַ־

---

* אין מאַרקס'עס האַנד־עקזעמפּלאַר געפינט זיך דאָ די גליון־בעמערקונג: „דאָ דאַרף מען בעמערקען אויף שפּעטער: אויב די אויסברייטונג איז נאָר קוואַנטיטאַטיוו, דאַן פערהאַלטען זיך די פּראָפיטען ביי אַ גרעסערן אָדער קלע־נערן קאַפּיטאַל אין דעמזעלביגען געשעפט־צווייג לויט דער גרויס פון די אויסגע־לעגטע קאַפּיטאַלען. אויב די קוואַנטיטאַטיווע אויסברייטונג ברענגט מיט קוואַליטאַטיווע ענדערונגען, דאַן שטייגט אין דערזעלביגער צייט די ראַטע פון פּראָפיט אויף דעם גרעסערן קאַפּיטאַל." K.

דער וואַקסענדער אומפאַנג פון די אינדיווידועלע קאַפּיטאַל־
מאַסען ווערט דער מאַטעריעלער יסוד פון אַ בעשטענדיגער אי־
בערקעהרעניש פון דעם פּראָדוקציאָנס־אופן גופא. דער קאַפּיטאַ־
ליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן עראָבערט נאָכאַנאַנד אַרבייט־צוויי־
גען, וועלכע זיינען נאָך גאָרניט אונטערוואָרפען צו איהם, אָדער
זיינען נאָר טיילווייז אָדער נאָר פאָרמעל אונטערוואָרפען צו איהם.
צוזאַמען מיט די דאָזיגע וואַקסען אויס אויף זיין באָדען נייע אַר־
בייט־צווייגען, וואָס געהערן לכתחילה צו איהם. ענדליך, אין די אַר־
בייט־צווייגען, וואָס ווערן שוין בעטריבען קאַפּיטאַליסטיש, ווערט
די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט אַזוי שנעל צייטיג ווי אין
אַ טרייב־הויז [אָראַנזשערעע]. אין אַט די אַלע פאַלען פאַלט
אַרונטער די אַרבייטער־צאָהל פּראָפּאָרציאָנעל צו דער מאַסע פּראָ־
דוקציאָנס־מיטלען, וואָס זי אַרבייט אויס. אַ שטענדיג־גרעסערער
טייל פון קאַפּיטאַל ווערט פערוואַנדעלט אין פּראָדוקציאָנס־מיט־
לען, אַ שטענדיג־קלענערער טייל אין אַרבייט־קראַפט. צוזאַמען
מיט דעם אומפאַנג פון דער קאָנצענטראַציע און פון דער טעכני־
שער ווירקזאַמקייט פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען פערמינערט זיך
אַלץ מעהר דער גראַד, אין וועלכען זיי זיינען בעשעפטיגונגס־מיט־
לען פון אַרבייטער. אַ דאַמף־פלוג איז אַ ניט־פערגלייכליך־ווירק־
זאַמערער פּראָדוקציאָנס־מיטעל איידער דער געוועהנליכער פלוג,
אָבער דער קאַפּיטאַל־ווערטה, וואָס איז אין איהם אַריינגעלעגט
איז אַ ניט־פערגלייכליך־קלענערער בעשעפטיגונגס־מיטעל, איידער
ווען ער וואָלט רעאַליזירט געוואָרן אין געוועהנליכע פלוגען. אין
אָנהויב איז עס טאַקע דער צוגאָב פון דעם נייעם קאַפּיטאַל צו
דעם אַלטען, וואָס מאַכט מעגליך אויסצוברייטערן און טעכניש צו
רעוואָלוציאָנירן די מאַטעריעלע בעדינגונגען פון דעם פּראָדוק־
ציאָנס־פּראָצעס. באַלד אָבער פערכאַפּט די געענדערטע צוזאַמענ־
שטעלונג און די טעכנישע איבערגעשטאַלטונג מעהר אָדער ווייניגער
דעם גאַנצען אַלטען קאַפּיטאַל, וועלכער האָט דערגרייכט דעם טער־
מין פון זיין רעפּראָדוקציאָן און ווערט פערביטען דורך אַ נייעם.
אַט די אומוואַנדלונג פון דעם אַלטען קאַפּיטאַל איז אין אַ געוויסען
זין אונאָבהענגיק פון דעם אַבסאָלוטען וואוקס פון'ם געזעלשאַפט־
ליכען קאַפּיטאַל, פּונקט ווי די צענטראַליזאַציע איז אַ־נאָבהענגיק
פון איהם. די צענטראַליזאַציע אָבער, וועלכע פערטיילט נאָר אַנ־

לונג פון קאפיטאל, אדער פון א ווידער־אמאל שנעלער פערקלענע־רונג פון זיין וואריאבלען בעשטאנדטייל אין פערגלייך מיט דעם קאנסטאנטען. די ראזיגע שנעלע רעלאטיווע פערקלענערונג פון זיין וואריאבלען בעשטאנדטייל, וואס קומט אינאיינעם מיט דער שנע־לער פערגרעסערונג פון דעם גאנצען קאפיטאל און וואס קומט פאר ראשיגער איידער זיין פערגרעסערונג, נעהמט פערקעהרט אן די פארם אויף דער אנדער זייט פון א שטענדיג־שנעלערן אבסאלוטען וואוקס פון דער ארבייטער־בעפעלקערונג איידער פון דעם וואַ־ריאבלען קאפיטאל אדער פון די מיטלען, וואס בעשעפטיגען איהר. אין דער אמת'ן פראדוצירט שטענדיג די קאפיטאליסטישע אקומו־לאציע, לפי ערך פון איהר ענערגיע און איהר אומפאנג, א רע־לאטיוו־איבעריגע בעפעלקערונג פון ארבייטער, ד. ה. א גרעסערע בעפעלקערונג איידער עס איז נויטיג פאר די דורכשניטליכע פער־ווערטונג־בעדערפענישען פון קאפיטאל, און פאלגליך אן איבער־בעפעלקערונג.

בעטראכטענדיג דעם געזעלשאפטליכען קאפיטאל אין גאנצען, זעהען מיר אז די בעוועגונג פון זיין אקומולאציע רופט איין מאל ארויס פעריאדישע ענדערונגען, און אנאנדערשטמאל פערטיילען זיך איהרע בעזונדערע פאזען גלייכצייטיג אויף די פערשיידענע פראדוקציאן־ספערען. אין איניגע ספערען קומט פאר אן ענ־דערונג אין דער צוזאמענשטעלונג פון'ם קאפיטאל אהן א וואוקס פון זיין אבסאלוטער גרויס, בלויז אלס רעזולטאט פון צענטראלי־זאציע; אין אנדערע ספערען איז דער אבסאלוטער וואוקס פון'ם קאפיטאל פערבונדען מיט אן אבסאלוטער פערקלענערונג פון זיין וואריאבלען בעשטאנדטייל אדער פון דער ארבייט־קראפט, וואס ער זויגט ארײן; נאך אין אנדערע וואקסט אמאל דער קאפיטאל ווייטער אויף זיין געגעבענעם טעכנישען באזיס און ציהט־צו נאך ארבייט־קראפט לפי ערך פון זיין וואוקס, און אמאל קומט פאר אן ארגאנישע ענדערונג און זיין וואריאבלער בעשטאנדטייל פערקלע־נערט זיך; אין אלע ספערען איז דער וואוקס פון דעם וואריאבלען קאפיטאל־טייל, און ממילא פון דער בעשעפטיגטער צאהל אר־בייטער, שטענדיג פערבונדען מיט געוואלטיגע שוואנקונגען און א צייטווייליגער פראדוקציאן פון אן איבער־בעפעלקערונג, סיי זי נעהמט אן די מעהר אויפפאלענדע פארם פון ארויסשטויסען

ציע אָדער דעם וואוקס פון געזעלשאַפטליכען רייכטום. זיי טרעטען ניט־פערגלייכליך שנעלער, ווייל די איינפאַכע אַקומולאַציע אָדער די אַבסאָלוטע אויסברייטערונג פון דעם טאָטאַלען קאַפּיטאַל איז בעגלייט פון דער צענטראַליזאַציע פון זיינע אינדיווידועלע עלעמענטען, און ווייל די טעכנישע ענדערונג פון דעם צוגאָב־קאַפּיטאַל געהט צוזאַמען מיט אַ טעכנישער ענדערונג פון דעם אָריגינאַל־קאַפּיטאַל. מיט דעם ווייטערדיגען גאַנג פון דער אַקומולאַציע ענדערט זיך דעריבער די פּראָפּאָרציע פון דעם קאָנסטאַנטען צו דעם וואַריאַבלען קאַפּיטאַל. אויב עס איז אורשפּרינגליך געוועזן 1:1, ווערט עס איצט כסדר 1:2, 1:3, 1:4, 1:5, 1:7 א. אז. וו., אַזוי אַז ווי דער קאַפּיטאַל וואַקסט, ווערט אָנשטאָט $1/2$ פון זיין טאָטאַלען ווערטה שפּעטער אַריינגעטאָן אין אַרבייט־קראַפט בלויז $1/3$, $1/4$, $1/5$, $1/6$, $1/8$ א. אז. וו. און פערקעהרט $2/3$, $3/4$, $4/5$, $5/6$, $7/8$ אין פּראָדוקציאָנס־מיטלען. אַזוי ווי די נאָכפראַגע אויף אַרבייט ווערט בעשטימט ניט דורך דעם אומפאַנג פון גאַנצען קאַפּיטאַל, נאָר דורך דעם אומפאַנג פון זיין וואַריאַבלען בעשטאַנדטייל, פאַלט זי דעריבער אַלץ מעהר, וואָס גרעסער דער וואוקס איז פון דעם טאָטאַלען קאַפּיטאַל, אָנשטאָט ווי מען האָט פריהער משער געוועזן, אַז זי וואַקסט אין דערזעלביגער פּראָפּאָרציע מיט איהם. זי פאַלט רעלאַטיוו צו דער גרויס פון גאַנצען קאַפּיטאַל און אַלץ שנעלער, וואָס מעהר זיין גרויס וואַקסט.

צוזאַמען מיט דעם וואוקס פון גאַנצען קאַפּיטאַל וואַקסט טאַקע אויך זיין וואַריאַבלער בעשטאַנדטייל, אָדער די אַרבייט־קראַפט, וואָס איז אין איהם פערקערפּערט, אָבער אין אַ שטענדיג קלענערער פּראָגרעסיאָן ווערט נויטיג, ניט נאָר כדי אַריינצוזויגען אַ צוגעקומע־ ווירקט בלויז ווי אַן אויסברייטערונג פון דער פּראָדוקציאָן אויף דער געגעבענער טעכנישער גרונדלאַגע, ווערן אַלץ קירצער. אַ פערשנעלערטע אַקומולאַציע פון גאַנצען קאַפּיטאַל אין אַ וואַקסענדער פּראָגרעסיאָן ווערט נויטיג, ניט נאָר כדי אַריינצוזויגען אַ צוגעקומענע אַרבייטער־צאָהל פון אַ בעשטימטער גרויס אָדער, אַזוי ווי דער אַלטער קאַפּיטאַל מאַכט דורך אַ שטענדיגע מעטאַמאָרפאָזע, אַפילו כדי צו בעשעפטיגען די צאָהל אַרבייטער, וואָס פונקציאָנירט שוין. אָט די וואַקסענדע אַקומולאַציע און קאָנצענטראַציע ווערט פון איהר זייט ווידער אַ קוואַל פון נייע ענדערונגען אין דער צוזאַמענשטע־

און אין זיין טעכנישער פאָרם, און עס ווערט גרעסער דער קרייז פון פּראָדוקציאָן־ספערען, וועלכע ווערען אָנגעגריפען דערפון אמאָל גלייכצייטיג און אמאָל איינציגווייז זיך בייטענדיג. די ארבייטער־בעפעלקערונג שאַפט אויף דעם אופן, צוזאַמען מיט דער אקומו־לאַציע פון קאַפּיטאַל, וואָס זי אַליין פּראָדוצירט, אין אַלץ א גרע־סערן אומפאַנג די מיטלען, וואָס מאַכען איהר רעלאַטיוו איבערפלי־סיג, איבעריג אין צאָהל.[פז] דאָס איז א בעפעלקערונגס־געזעץ,

---

[פז] איינינגע אויסגעצייכענטע עקאנאמען פון דער קלאַסישער שוהלע האבען געהאט עפּעס א פאָרשטעלונג אבער האבען ניט אינגאַנצען בעגריפען דאָס געזעץ פון דער כסדר׳דינער פערקלענערונג פון דער רעלאַטיווער גרויס פון דעם וואריאַבלען קאַפּיטאַל, צוזאַמען מיט זיינע ווירקונגען אויף דער לאַגע פון דעם לוין־ארבייטער קלאַס. דאָס גרעסטע פערדיענסט אין דעם פּרט גע־הערט דזשאָהן בארטאַן, הגם ער אויך, ווי אַלע אנדערע מישט צוזאַמען דעם קאָנסטאַנטען קאַפּיטאַל מיט דעם פיקסירטען און דעם וואריאַבלען קאַפּיטאַל מיט דעם צירקולירענדען. ער זאַגט: „די נאָכפראַגע אויף ארבייט הענגט אָב פון דעם וואוקס פון דעם צירקולירענדען און ניט פון דעם פיקסירטען קאַפּיטאַל. ווען עס וואַלט געווען ריכטיג, אז די פּראָפּאָרציע צווישען אָט דיביידע סאָר־טען קאַפּיטאַל איז א גלייכע אין אַלע צייטען און אונטער אַלע אומשטענדען, דאַן וואַלט דערפון פאַקטיש געפאָלגט, אז די צאָהל בעשעפטיגטע ארבייטער שטעהט פּראָפּאָרציאָנעל צום רייכטום פון שטאַאט. אזא השערה אבער זעהט אויס ניט זעהר וואהרשיינליך. וואָס מעהר מלאכות ווערען קולטיווירט און צי־וויליזאציע ווערט פערשפּרייט, אַלץ מעהר וועגט אריבער דער פיקסירטער קאַ־פּיטאַל דעם צירקולירענדען. די סומע פיקסירטער קאַפּיטאַל, וואָס איז פער־ווענדעט אין דער פּראָדוקציאָן פון א שטיק בריטישען מוסלין איז מינדסטענס א הונדערט מאָל און וואהרשיינליך א טויזענד מאָל גרעסער איידער דער פיק־סירטער קאַפּיטאַל, וואָס איז פערווענדעט אין דער פּראָדוקציאָן פון א עהנ־ליכען שטיק אינדישען מוסלין. און פּראָפּאָרציאָנעל איז דער צירקולירענדער קאַפּיטאַל הונדערט אָדער טויזענד מאָל קלענער. . . . ווען דער גאַנצער בע־טרעף פון דאָס, וואָס ווערט יעהרליך אָבגעשפּאָרט וואַלט צוגעלעגט געוואָרן צום פיקסירטען קאַפּיטאַל, וואַלט ער קיין איינפלוס ניט אויסגעאיבט אויף דער נאָכפראַגע אויף ארבייט.״ John Barton "Observations on the Circumstances which influence the Condion of the Labouring Classes of Society," London 1871, p. 16, 17. ריקאַרדאָ שטימט בכלל איין מיט אָט די אויספיהרונגען פון באַר־טאָן, דאָך בעמערקט ער, ווען ער ציטירט זיי: „עס איז ניט לייכט זיך פאָרצושטע־לען, עס זאָל קאָנען פאָרקומען אזוינע פערהעלטנישען, ווען א פערגרעסערונג פון קאַפּיטאַל זאָל ניט זיין בעגלייט אויך פון א גרעסערער נאָכפראַגע אויף ארבייט.״ (ריקאַרדאָ, „פּרינסיפּלס אָוו פּאָליטיקאַל עקאָנאָמיע״, 3טע אויס־

שווין־בעשעפטיגטע ארבייטער, סיי די מעהר־פערשטעלטע אבער ניט וועניגער ווירקזאמע פארם פון א שווערערן אריינזויגען פון דער צוגעקומענער ארבייטער־בעפעלקערונג דורך די געוועהנליכע קאנאלען.[78] מיט דער גרויס פון דעם שווין־פונקציאנירענדען געזעלשאפטס־קאפיטאל און דעם גראד פון זיין וואוקס, מיט דער אויסשפרייטונג פון דעם מאסשטאב פון דער פראדוקציאן און פון דער מאסע אין בעוועגונג געבראכטע ארבייטער, מיט דער ענטוויקלונג פון דער פראדוקטיוו־קראפט פון זייער ארבייט, מיט דעם ברייטערן און פולערן שטראם פון אלע קוואלען פון רייכטום — שפרייט זיך אויך אויס דער מאסשטאב, אויף וועלכען א גרעסערע צוציהונג פון ארבייטער דורך קאפיטאל איז פערבונדען מיט זייער גרעסערער אבשטויסונג, ווערט גרעסער די געשווינדקייט פון די ענדערונגען אין דער ארגאנישער צוזאמענשטעלונג פון קאפיטאל

---

[78] דער צענזוס פאר ענגלאנד און וועלס צייגט צווישען אנדערעס: אלע בעשעפטיגטע פערזאנען אין דער אגריקולטער (איינגענטימער, ארענדאטארס, גערטנער, פאסטוכער א. אז. וו. איינגעשלאסען) האבען בעטראפען אין 1851 — 2,011,447, אין 1861 — 1,924,110, א פערמינערונג פון 87,337; וואוסטעט מאנופאקטור: — 8151 — 102,714, 1861 — 79,242; זיידענס פאבריק: 1851 — 111,940, 1861 — 101,678; קאטון־דרוקער: 1851 — 12,098, 1861 — 12,556, א קליינע פערגרעסערונג, וועלכע איז אין אנבעטראכט פון דעם אונגעהויער־אויסגעברייטערטען געשעפט א פראפארציאנעל־גרויסע פערקלענערונג אין דער צאהל בעשעפטיגטע ארבייטער. הוטמאכער: 1851 — 15,957, 1861 — 13,814; שטרוי־היט און פרויען־היט מאכער: 1851 — 20,393, 1861 — 18,176; מעלצער: 1851 — 10,566, 1861 — 10,677; ליכט־גיסער: 1851 — 4,949, 1861 — 4,686 (אט די פערקלענערונג נעהמט זיך פון דער פערמעהרונג פון גאז־בעלייכטונג); קאמען־מאכער: 1851 — 2,038, 1861 — 1,478; האלץ־זעגער: 1851 — 30,552, 1861 — 31,647 (א קליינער וואוקס אלס רעזולטאט פון דער גרעסערער פערשפרייטונג פון זעג־מאשינען); נעגעל־מאכער: 1851 — 26,940, 1861 — 26,130 (א פערקלענערונג מחמת דער מאשין־קאנקורענץ); ארבייטער אין ציין און קופער־מינען: 1851 — 31,360, 1861 — 32,041. פערקעהרט ביי באוועל־שפינערייען און וועבערייען: 1851 — 371,777, 1861 — 456,646; קויהלען־מינען: 1851 — 183,389, 1861 — 246,613. „דער וואוקס פון ארבייטער איז אין אלגעמיין זינט 1851 אם גרעסטען אין אזוינע צווייגען, אין וועלכע די מאשינעריע איז ביזאהער נאך ניט אנגעווענדט געווארן מיט ערפאלג." (Census for England and Wales for 1861, Vol. I, p. 36.)

דערפענישען א מענשען־מאטעריאל, וואס איז תמיד גרייט עקס־פלואטירט צו ווערן, אונאבהענגיג פון די גרעניצען פון דער ווירק־ליכער פערגרעסערונג פון דער בעפעלקערונג.

צוזאמען מיט דער אקומולאציע און מיט דער ענטוויקלונג פון דער פראדוקטיוו־קראפט פון דער ארבייט, וואס בעגלייט זי, וואקסט די פלוצלינגדיגע אויסשפרייטונג־קראפט פון קאפיטאל, ניט נאר דערפאר, ווייל עס וואקסט די עלאסטיציטעט פון דעם פונק־ציאנירענדען קאפיטאל און עס וואקסט דער אבסאלוטער רייכטום, פון וועלכען דער קאפיטאל מאכט אויס נאר איין עלאסטישען טייל; ניט נאר דערפאר, ווייל דער קרעדיט שטעלט אין איין רגע, אונטער יעדען בעזונדער סטימול, אן אונגעוועהנליכען טייל פון דעם דאזיגען רייכטום אין רשות פון דער פראדוקציאן אלס צוגאב־קאפיטאל. די טעכנישע בעדינגונגען פון דעם פראדוקציאנס־פראצעס גופא, מאשינעריע, טראנספארט־מיטלען א. אז. וו. מאכען מעגליך אויפ'ן גרעסטען מאסשטאב די ראשיגסטע פערוואנדלונג פון דעם מעהר־פראדוקט אין צוגעגעבענע פראדוקציאנס־מיטלען. די מאסע פון געזעלשאפטליכען רייכטום, וואס צעוואקסט זיך מיט דעם פארטשריט פון דער אקומולאציע און לאזט זיך פערוואנדלען אין צוגאב־קאפיטאל, שטופט זיך מיט אימפעט אין די אלטע פראָ־דוקציאנס־צווייגען, וואס זייער מארק איז פלוצלונג ברייטער גע־ווארן, אדער אין ניי־געעפענטע צווייגען, ווי אייזענבאהנען א. אז. וו., וואס זייער נויטיגקייט נעהמט זיך פון דער ענטוויקלונג פון די אלטע צווייגען. אין אלע אזוינע פאלען מוז זיין די מעג־ליכקייט צו קאנען ארייננווארפען מיט איין מאל גרויסע מאסען מענשען אין די וויכטיגסטע פונקטען, ניט אבשטעלענדיג דעם פראדוקציאנס־מאסשטאב אין אנדערע ספערען. די איבער־בעפעל־קערונג שטעלט זיי צו. דער כאראקטעריסטישער לעבענס־לויף פון דער מאדערנער אינדוסטריע — די פארם פון א צעהניאהריגען קרייז (ציקל), אונטערבראכען פון קלענערע שוואנקונגען, פון מי־טעלמעסיגער לעבעדיגקייט, פראדוקציאן אונטער א הויכען דרוק, קריזיסען און שטילשטאנד — הענגט אב פון דער שטענדיגער פאר־מירונג, פון דעם גרעסערן אדער קלענערן פערברויך און פון דער וויעדער־פארמירונג פון דער אינדוסטריעלער רעזערוו־ארמעע אדער פון א איבער־בעפעלקערונג. די פערשיידענע פאזען פון דעם

וואָס איז אייגענטימליך פאַר דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־
אופן, און אין דער אמת'ן האָט יעדער בעזונדערער היסטאָרישער
פּראָדוקציאָנס־אופן זיינע בעזונדערע, היסטאָריש־גילטיגע בעפעל־
קערונגס־געזעצען. אַ בעפעלקערונגס־געזעץ אין אַבסטראַקט עק־
זיסטירט נאָר פאַר פלאַנצען און חיות, און דאָס אויך אויף וויפיעל
דער מענש מישט זיך אין דעם היסטאָריש ניט אַריין.

אויב אָבער אַן איבערבעפעלקערונג פון אַרבייטער איז אַ
נויטווענדיגער פּראָדוקט פון דער אַקומולאַציע אָדער פון דער ענט־
וויקלונג פון רייכטום אויף אַ קאַפּיטאַליסטישען יסוד, ווערט פער־
קעהרט די דאָזיגע איבער־בעפעלקערונג אַ הויב־שטאַנג פון דער
קאַפּיטאַליסטישער אַקומולאַציע אָדער נאָך מעהר, אַן עקזיסטענץ־
בעדינג פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן. זי שטעלט
צוזאַמען אַ קאָנטראָלירבאַרע **אינדוסטריעלע רעזערוו־
אַרמעע**, וועלכע געהערט אינגאַנצען דעם קאַפּיטאַל אַזוי אַבסאָ־
לוט, אַזוי ווי ער וואָלט זי אויסגעהאָדעוועט אויף זיינע אייגענע
קאָסטען. זי שאַפט פאַר זיינע זיך־בייטענדע פערווערטונגס־בע־

גאַבע, לאַנדאָן 1821, קאַפּיטעל 31 וועגען דעם סיסטעם פון מאַשינען, ז. 480,
נאָטע.) אין אַ־אַנדער אַרט, אין אַנהויב פון 31טען קאַפּיטעל שרייבט ער
אָבער: „דער פאָנד, פון וועלכען די גרונדבעזיצער און די קאַפּיטאַליסטען
ציהען זייער הכנסה, קאָן וואַקסען, און אין דערזעלבער צייט קאָן דער אַנ־
דער פאָנד, פון וועלכען דער אַרבייטער קלאַס הענגט הויפּטזעכליך אָב, ווערען
קלענער. אויב דאָס איז ריכטיג, דאָן קומט דערפון אַרויס, אַז דיזעלבינע
אורזאַך, וואָס פערמעהרט די ריינע הכנסה פון לאַנד, קאָן אין דערזעלביגער
צייט שאַפען אַן איבערבעפעלקערונג און פערערגערן די לאַגע פון די אַרביי־
טער." (ד. ג. ז. 469.) „דער בעטרעף פון קאַפּיטאַל וואָס איז בעשטימט
אויפצוהאַלטען די אַרבייט, קאָן זיך ענדערן אומאַבהענגיג פון וועלכע עס איז
שוואַנקונגען אין דעם גאַנצען בעטרעף פון קאַפּיטאַל. . . . גרויסע שוואַנ־
קונגען אין גראַד פון בעשעפטיגונג און גרויסער עלענד קאָנען ווערען אַלץ
אָפטער, אין דערזעלביגער צייט וואָס דער קאַפּיטאַל אַליין ווערט אַלץ רייכער."
Richard Jones, "An Intoductory Lecture on Political Economy," 1833, p. 13
„די נאָכפראַגע (אויף אַרבייט) וועט שטייגען. . . ניט לפי ערך צו דער
אַקומולאַציע פון קאַפּיטאַל אין אַלגעמיין. . . . יעדע פערמעהרונג פון דעם
נאַציאָנאַלען קאַפּיטאַל, וואָס איז בעשטימט פאַר דער רעפּראָדוקציאָן, וועט
דעריבער אין לויף פון געזעלשאַפטליכען פּראָגרעס האָבען אַלץ ווענינער
איינפלוס אויף דער לאַגע פון די אַרבייטער." S. Ramsay, "An Essay on the
Distribution of Wealth." Edinburgh 1836, p. 90, 91.

קרעדיט — דעם בלויזען סימפּטאָם פון די ענדערונג־פּעריאָדען פון'ם אינדוסטריעלען ציקל — און מאַכט זיי פאַר די אורזאַכען פון די דאָזיגע ענדערונג־פּעריאָדען. פּונקט ווי די הימעלשע קערפּער, וועלכע ווידערהאָלען שטענדיג דיזעלביגע בעוועגונג, ווי־באַלד זיי ווערן איינמאָל אריינגעוואָרפען אין דער דאָ־זיגער בעשטימטער בעוועגונג, אזוי געהט אויך די גע־זעלשאַפטליכע פּראָדוקציאָן, אזויבאַלד ווי זי איז איינמאָל אריינגעוואָרפען געוואָרן אין יענער בעוועגונג פון זיך־ביי־טענדער אויסציהונג און צונויפציהונג. ווירקונגען ווערן פון זייער זייט אורזאַכען, און די ענדערונג־פּאַזען פון דעם גאַנצען פּראָ־צעס, וועלכער רעפּראָדוצירט שטענדיג זיינע אייגענע בעדינגונגען, נעהמען אָן די פאָרם פון פּעריאָדיציטעט. ערשט אין דער צייט, ווען די מעכאַנישע אינדוסטריע האָט געשלאָגען אזוינע טיעפע וואָרצלען, אז זי האָט אויסגעאיבט אַן אריבערוועגענדען איינפלוס אויף דער נאַציאָנאַלער פּראָדוקציאָן; ווען דער האַנדעל מיט אויסלאַנד האָט דורך איהר אָנגעפאַנגען אריבערצוויאָגען דעם אינ־לאַנד־האַנדעל; ווען דער וועלט־מארק האָט אויפגעעפענט פאַר זיך אונגעהויערע געביטען אין אַמעריקאַ, אזיע, אויסטראַליע; ווען ענדליך די אינדוסטריעלע נאַציאָנען, וואָס זיינען אריינגעטראָטען אין אַ וועט־קאַמף איינע מיט די אַנדערע, זיינען געוואָרן גענוג צאָהלרייך — ערשט פון דער צייט אָן זיינען ארויסגעטראָטען יענע אַלעמאָל־צוריקקעהרענדע ציקלען, וואָס זייערע פאַזען, וועלכע קו־מען כסדר איינע נאָך די אַנדערע, פּאַסען אום יאָהרען און פיהרען תמיד צו אַן אַלגעמיינעם קריזיס, מיט וועלכען איין ציקל פּער־ענדיגט זיך און אַ נייער פאַנגט זיך אָן. ביז אהער האָט אזא ציקל אומגעפּאַסט בדרך כלל פון צעהן ביז עלף יאָהר. מיר האָבען אָבער קיין אורזאַך ניט צו האַלטען, אז אָט די צאָהל קאָן זיך ניט ענדערן. די געזעצען פון קאַפּיטאַליזם, וואָס זיינען דאָ ענטוויקעלט געוואָרן, גיבען אונז פערקעהרט אַ גרונד אָנצונעהמען, אז די דאָזיגע צאָהל לאָזט זיך טאַקע פערענדערן און וועט ביסלעכווייז זיך פערקלענערן.

ווען די פּעריאָדיציטעט פון דעם קריזיסען־ציקל איז איינמאָל פעסט בעגרינדעט, דאַן בעגרייפט אפילו די פּאָליטישע עקאָנאָמיע, אז די ארויסרופונג פון אַן איבער־בעפעלקערונג — ד. ה. אַן איבער־פלוס בנוגע די דורכשניטליכע בעדערפענישען פון דער פערווער־

אינדוסטריעלען ציקל פון זייער זייט רופען ארויס (רעקרוטירען) די איבערבעפעלקערונג און ווערן איינע פון די העכסט־ענערגישע אורזאכען פון איהר רעפּראָדוקציאָן.

אָט דער אייגענטימליכער לעבענס־לויף פון דער מאָדערנער אינדוסטריע, וועלכען מיר בעגעגענען ניט אין קיין פריהערדיגער פּעריאָדע פון דער מענשליכער געשיכטע, איז אויך געווען אוממעג־ליך אין דער קינדהייט־פּעריאָדע פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָ־דוקציאָן. דער פאָרטשריט פון דער טעכניק איז געגאַנגען לאַנגזאַם און האָט זיך פערברייטערט נאָך לאַנגזאַמער. די צוזאַמענשטעל־לונג פון׳ם קאַפּיטאַל האָט זיך געענדערט נאָר זעהר פּאַמעלאַך. מיט זיין אקומולאַציע איז בכלל פאָרגעקומען א לפי ערך׳דיגער וואוקס פון דער נאָכפראַגע אויף אַרבייט. לאַנגזאַם ווי דער פאָרט־שריט פון זיין אקומולאַציע איז אָנגעגאַנגען, אין פערגלייך מיט דער מאָדערנער עפּאָכע, האָט ער זיך אָנגעשטויסען אויף נאַ־טירליכע גרעניצען פון דער אַרבייטער־בעפעלקערונג, וואָס האָט געדאַרפט עקספּלואַטירט ווערן, און אָט די גרעניצען, ווי מיר וועלען דערמאָנען שפּעטער, האָבען נאָר געקאָנט אָבגערוימט ווערן דורך געוואַלט־מיטלען. די פּלוצלונגדיגע און קאָנוואולסיווע אויס־ציהונג פון דעם פּראָדוקציאָנס־מאַסשטאַב איז דער תנאי קודם פון זיין פּלוצלונגדיגער צונויפציהונג; די לעצטע רופט וויעדער ארויס די ערשטע, אָבער די ערשטע איז אוממעגליך אָהן א גרייט־שטעהענדען מענשען־מאַטעריאַל, אָהן א פערמעהרונג פון אַרביי־טער, וואָס הענגט ניט אָב פון דעם אבסאָלוטען וואוקס פון דער בעפעלקערונג. זי ווערט געשאַפען דורך דעם איינפאַכען פּראָ־צעס, וועלכער „בעפרייט" שטענדיג איין טייל פון די אַרבייטער, דורך די מעטאָדען, וועלכע פערקלענערן די צאָהל בעשעפטיגטע אַרבייטער אין פּראָפּאָרציע צו דער פערגרעסערטער פּראָדוקציאָן. די גאַנצע בעוועגונג־פאָרם פון דער מאָדערנער אינדוסטריע וואַקסט אָט אזוי אַרויס פון דעם, וואָס איין טייל פון דער אַרבייטער־בע־פעלקערונג ווערט שטענדיג פערוואַנדעלט אין אונבעשעפטיגטע אָדער האַלב־בעשעפטיגטע הענד. די אויבערפלעכליכקייט פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע ציינט זיך ארויס צווישען אנדערעס אין דעריין, וואָס זי נעהמט די אויסשפּרייטונג און איינשרענקונג פון

ווערן געטריבען ביז א געוויסער הויך צווישען דעם ארבייטער־קלאס פון א לאנד, וואס הענגט אב הויפטזעכליך פון מאנופאקטור און האנדעל, קאנען זיין שעדליך פאר'ן לאנד. . . לויט דער נאטור פון דער בעפעלקערונג קאן א צו־וואוקס פון ארבייטער ניט צוגע־שטעלט ווערן אויפ'ן מארק, צוליעב א ספעציעלער נאכפראגע, אפריהער פאר א משך פון 16 ביז 18 יאהר, אבער די פערוואנד־לונג פון הכנסה אין קאפיטאל דורך שפארונג קאן פארקומען זעהר פיעל שנעלער; א לאנד איז שטענדיג עלול צו גרייכען א פער־גרעסערונג אין איהרע ארבייט־פאנדען שנעלער איידער א פערגרע־סערונג אין דער בעפעלקערונג."[81]

נאכדעם ווי די פאליטישע עקאנאמיע האט אויף דעם אופן דערקלערט, אז די שטענדיגע פראדוקציאן פון א רעלאטיווער אי־בער־בעפעלקערונג פון ארבייטער איז א נויטווענדיגקייט פאר דער קאפיטאליסטישער אקומולאציע, לעגט זי, אין דער פיגור פון אן אל־טער מויד, זעהר פאסענד אריין אין מויל פון דעם „הערליכען אי־דעאל" פון איהר קאפיטאליסט די פאלגענדע ווערטער, אדרעסירט צו יענע איבעריג געווארענע, וואס זיינען ארויסגעווארפען געווארן אויפ'ן גאס דורך זייער אייגענער שעפפונג פון צוגאב־קאפיטאל: — „מיר פאבריקאנטען טהוען פאר אייך אלץ וואס מיר קאנען, דערמיט וואס מיר פערמעהרן דעם קאפיטאל, פון וועלכען איהר מוזט לעבען; און איהר מוזט טהאן דאס איבעריגע, דערמיט וואס איהר וועט צופאסען אייער צאהל צו די לעבענס־מיטלען."[82]

די קאפיטאליסטישע פראדוקציאן קאן זיך בשום אופן ניט בענוגענען מיט דעם סכום נעברויכבארע ארבייט־קראפט, וואס דער

---

[81] מאלטהוס, „פרינסיפלס אוו פאליטיקאל עקאנאמי", ז. 254, 319 און 320. אין אט דעם ווערק ענטדעקט מאלטהוס ענדליך, מיט דער הילף פון זיסמאנדי די שעהנע דריי אייניגקייט פון דער קאפיטאליסטישער פראדוק־ציאן: איבער־פראדוקציאן, איבער־בעפעלקערונג, איבער־קאנזומציאן — דריי זעהר ליעבענסווירדיגע פערזעהענישען בנאמנות! זעה פ. ענגעלס: „אומריסע צו איינער קריטיק דער נאציאנאל־עקאנאמיע" און די דייטש־פראנצויזישע יאהר־ביכער, ארויסגעגעבען פון ארנאלד רוגע און קארל מארקס, פאריז 1844, ז. 107 און ווייטער. [זעה אויך „געזאמעלטע שריפטען פון קארל מארקס און פריעדריך ענגעלס", שטוטגארט 1902, ב. I, ז. 453 א. וו.]

[82] Harieet Martineau. "The Manchester Strike," 1842, p. 101, 82.

טונג פון קאַפּיטאַל — איז די לעבענס־בעדינגונג פון דער מאָדער־נער אינדוסטריע.

„ווען מיר זאָלען אָננעהמען", זאָגט ה. מעריוואַל, דער פריה־ערדיגער פּראָפעסאָר פון פּאָליטישער עקאָנאָמיע אין אָקספּאָרד, און שפּעטער א בעאמטער פון דעם ענגלישען קאָלאָניאַל־מיניסטעריום, „אַז דאָס פאָלק, אין צייט פון א קריזיס, זאָל מאכען אַן אָנשטרענ־גונג און זוכען לויז צו ווערן דורך אויסוואַנדערונג פון אייניגע הונדערט טויזענדער איבערפליסיגע ארבייטער־הענד, וואָס וואָלט געווען דער רעזולטאַט? גלייך ווי עס וואָלט צוריק געקומען א נאָכפראַגע אויף ארבייט, וואָלט געווען א דוחק אין ארבייטער. ווי שנעל די רעפּראָדוקציאָן פון מענשען זאָל ניט זיין, נעהמט עס אויף יעדען פאַל א גאַנצען דור צייט צו רעפּראָדוצירן דערוואַק־סענע ארבייטער. די פּראָפיטען אָבער פון אונזערע פאַבריקאַנטען הענגען הויפּטזעכליך אָב פון דער מאַכט אויסצונוצען דעם גינס־טיגען מאָמענט, ווען די נאָכפראַגע איז גרויס, כדי צו פערזאָרגען זיך אויף דעם אופן אַנטקעגען דער צייט, ווען עס ווערט שטיל. די דאָזיגע מאַכט איז זיי געזיכערט נאָר דורך דער קאָמאַנדע, וואָס זיי קאָנען אויסאיבען אויף דער מאַשינעריע און דער ארבייט פון די הענט. זיי מוזען האָבען הענט, וואָס זאָלען שטעהן גרייט פאַר זיי; זיי מוזען האָבען בכח צו פערגרעסערן די טהעטיגקייט פון זייערע אָפּעראַציעס, ווען עס איז נויטיג, און נאָכצולאָזען ווידער לויט דעם צושטאַנד פון מאַרק, אַז ניט וועלען זיי באַין אופן ניט קאָנען אָנהאַלטען דאָס איבערגעוויכט אין דעם גאַנג פון דער קאָנ־קורענץ, אויף וועלכער דאָס רייכטום פון אָט דעם לאַנד איז גע־גרינדעט."[80]

אָפּילו מאַלטהוס זעהט אין דער איבער־בעפעלקערונג א נויט־ווענדיגקייט פון דער מאָדערנער אינדוסטריע — הגם ער דערקלערט אויף זיין נאַרישען אופן, אַז זי נעהמט זיך פון דעם אבסאָלוטען איבערוואוקס פון דער ארבייטער־בעפעלקערונג, און ניט פון דעם, וואָס זי ווערט רעלאַטיוו איבעריג אין צאָהל. ער זאָגט: „אויס־גערעכענטע פיהרונגען בנוגע דעם פערהייראַטען לעבען, אויב זיי

[80] H. Merivale. "Lectures on Colonization and Colonies." London, 1831 and 1832, Vol. I, p. 146, 80.

קויפט מיט דעמזעלביגען קאפיטאל־ווערטה מעהר ארבייט־קרעפ־טען, דורכדעם וואס ער פערבייט אלעמאל מעהר געשיקטע ארביי־טער אויף וועניגער געשיקטע, רייפע ארבייט אויף אונרייפע, מענ־ליכע ארבייט אויף פרויען־ארבייט, דערוואקסענע ארבייט־קראפט אויף יוגענדליכער אדער קינדערשער ארבייט־קראפט.

פון איין זייט, הייסט עס, מיט דעם פארטשריט פון דער אקומולאציע, מאכט א גרעסערער וואריאבלער קאפיטאל פליסיג מעהר ארבייט, ניט אנשטעלענדיג מעהר ארבייטער; פון דער אנדער זייט מאכט א וואריאבלער קאפיטאל פון דערזעלביגער גרויס פליסיג מעהר ארבייט מיט דערזעלביגער מאסע ארבייט־קראפט; און ענדליך ברענגט ער אין טהעטיגקייט א גרעסערע צאהל נידע־ריגע ארבייט־קרעפטען, ארויסשטופענדיג די העכערע.

די פראדוקטען פון א רעלאטיווער איבער־בעפעלקערונג, אדער די ארויסזעצונג פון ארבייטער, געהט דעריבער אן נאך שנעלער איידער די טעכנישע רעוואלוציע פון דעם פראדוקציאנס־פראצעס, וואס ווערט סיי־ווי געטריבען מיט דעם פארטשריט פון דער אקו־מולאציע, און שנעלער איידער די פראפארציאנעלע פערקלענע־רונג פון וואריאבלען קאפיטאל־טייל לגבי דעם קאנסטאנטען, וואס קומט דערמיט. אויב די פראדוקציאנס־מיטלען, ווערענדיג גרע־סער אין אומפאנג און ווירקונגס־קראפט, ווערן אין א קלענערן גראד בעשעפטיגונגס־מיטלען פון ארבייטער, ווערט אט דער צו־שטאנד גופא ווידער מאדיפיצירט דורכדעם, וואס אין דעם ערך ווי עס וואקסט די פראדוקטיוו־קראפט פון דער ארבייט, פערגרע־סערט דער קאפיטאל שנעלער זיין צושטעל פון ארבייט איידער זיין נאכפראגע אויף ארבייטער. די איבער־ארבייט פון דעם בע־שעפטיגטען טייל פון דעם ארבייטער־קלאס פערמעהרט די רייהען פון זיין רעזערוו, בעת פערקעהרט, דער גרעסערער דרוק, וואס דער רעזערוו איבט אויס דורך זיין קאנקורענץ אויף דעם בעשעפטיגטען טייל, צווינגט איהם צו דער איבער־ארבייט און צו אונטערוואדפען זיך אונטער די געבאטען פון קאפיטאל. די פעראורטיילונג פון איין טייל פון דעם ארבייטער־קלאס צו א געצוואונגענעם לעדיג־געהן דורך דער איבער־ארבייט פון דעם אנדער טייל, און פער־קעהרט, ווערט א מיטעל רייכער צו מאכען דעם איינצעלנעם קא־

נאַטירליכער וואוקס פון דער בעפעלקערונג שטעלט־צו. זי בעדאַרף צו האָבען פאַר איהר פּריוועט שפּיעל אַ אינדוסטריעלע רעזערווער־אַרמעע, וואָס העננט ניט אָב פון דעם דאָזיגען נאַטור־גרעניץ.

ביזאהער איז אָנגענומען געוואָרען, אַז צו דער פערגרעסערונג אָדער פערקלענערונג פון וואַריאַבלען קאַפּיטאַל איז גענוי צוגע־פּאַסט די פערגרעסערונג אָדער פערקלענערונג פון דער בעשעפטיג־טער צאָהל אַרבייטער.

די צאָהל אַרבייטער, וואָס קאַפּיטאַל קאָמאַנדירט, קאָן בליי־בען דיזעלביגע, אָדער אפילו קלענער ווערן, בעת דער וואַריאַבלער קאַפּיטאַל ווערט גרעסער. דאָס איז דער פאַל, ווען דער אינדיווי־דועלער אַרבייטער ליפערט מעהר אַרבייט און עס וואַקסט דעריבער זיין אַרבייטס־לוין — הגם דער פּרייז פון דער אַרבייט בלייבט דערזעלביגער, אָדער פאַלט אפילו אַרונטער, אויב נאָר ער פאַלט לאַנגזאַמער ווי די אַרבייט־מאַסע שטייגט. דער וואוקס פון דעם וואַריאַבלען קאַפּיטאַל ווערט דאַן אַ אָנצייגער פון מעהר אַרבייט, אָבער ניט פון מעהר בעשעפטיגטע אַרבייטער. יעדער קאַפּיטאַ־ליסט האָט אַן אַבסאָלוטען אינטערעס אַרויסצופּרעסען אַ בעשטימ־טען סכום אַרבייט פון אַ קלענערער צאָהל אַרבייטער, אָנשטאָט אַרויסצוקריגען דעמזעלביגען סכום פּונקט אַזוי ווּאָלוועל אָדער אפילו נאָך וואָלוועלער פון אַ גרעסערער צאָהל אַרבייטער. אין דעם לעצטען פאַל וואַקסט דער אויסלעג פון קאָנסטאַנטען קאַפּיטאַל פּראָפּאָרציאָנעל צו דער מאַסע אַרבייט, וואָס ווערט געלאָזט אין גאַנג; אין דעם ערשטען פאַל וואַקסט ער פיעל לאַנגזאַמער. וואָס גרעסער עס איז דער מאַסשטאַב פון דער פּראָדוקציאָן, אַלץ שטאַר־קער איז אָט דער מאָטיוו. זיין וואָגיגקייט וואַקסט צוזאַמען מיט דער אַקומולאַציע פון קאַפּיטאַל.

מיר האָבען געזעהן, אַז די ענטוויקלונג פון דעם קאַפּיטאַליס־טישען פּראָדוקציאָנס־אופן און פון דער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט — וואָס איז אין דערזעלביגער צייט אי אַן אורזאַך, אי אַ ווירקונג פון דער אַקומולאַציע — גיט דעם קאַפּיטאַליסט די מעגליכקייט מיט דעמזעלביגען אויסלעג פון וואַריאַבלען קאַפּיטאַל צו מאַכען פליסיג מעהר אַרבייט דורך אַ גרעסערער עקסטענסיווער אָדער אינטענסיווער עקספּלואַטאַציע פון די אינדיווידועלע אַרבייט־קרעפטען. מיר האָבען ווייטער געזעהן, אַז דער קאַפּיטאַליסט

א רעלאטיווער איבער־בעפעלקערונג, בעוויזט צום ביישפיעל ענג־לאנד. איהרע טעכנישע מיטלען „איינצושפארן" ארבייט זיינען קאלאסאל. פונדעסטוועגען, ווען מארגען זאל די ארבייט בע־שרענקט ווערן אין אלגעמיין אויף א ראציאנאלער מאס און זאל איינגעטיילט ווערן פאר די פערשיידענע שיכטען פון דעם ארביי־טער־קלאס לויט דעם עלטער און געשלעכט, וואלט די ארבייטער־בעפעלקערונג, וואס געפינט זיך היינטיגען טאג, אבסאלוט ניט געווען גענוג אנצופיהרן די נאציאנאלע פראדוקציאן אויף איהר איצטיגען מאסשטאב. די גרויסע מעהרהייט פון די איצטיגע „אונפראדוק־טיווע" ארבייטער וואלט געמוזט פערוואנדעלט ווערן אין „פרא־דוקטיווע" ארבייטער.

אינגאנצען גענומען זיינען די אלגעמיינע בעוועגונגען פון דעם ארבייט־לוין אויסשליסליך רעגולירט דורך דער אויסברייטונג און צונויפציהונג פון דער אינדוסטריעלער רעזערוו־ארמעע, וועלכע גע־העז צוזאמען מיט די פעריאדישע ענדערונגען פון דעם אינדוסטריע־לען ציקל. זיי זיינען דעריבער ניט בעשטימט דורך דער בעוועגונג [די ענדערונגען] פון דער אבסאלוטער צאהל פון דער ארבייטער־בעפעלקערונג, זאנדערן דורך די וועקסלענדע פראפארציעס, אין וועלכע דער ארבייטער־קלאס איז צוטיילט אויף אן אקטיווער אר־מעע און א רעזערוו־ארמעע, דורך דער פערגרעסערונג און פערקלע־נערונג פון דעם רעלאטיווען פערנעהם פון דער איבער־בעפעלקערונג, און דורך דעם גראד, אין וועלכען זי ווערט איינמאל פערברויכט און אנאנדערשטמאל ארויסגעזעצט פריי. פאר דער מאדערנער אינדוסטריע מיט איהר צעהניאהריגען ציקל און זיינע פעריאדישע פאזען, וועלכע זיינען נאך א הוץ דעם קאמפליצירט, אין גאנג פון דער אקומולאציע, דורך אונרעגעלמעסיגע שוואנקונגען, וואס קו־מען אלץ שנעלער איינער נאך די אנדערע, וואלט עס ווירקליך געווען א שעהן געזעץ, וואס מאכט די בעוועגונג פון קאפיטאל אב־הענגיג פון דער אבסאלוטער בעוועגונג פון דער בעפעלקערונג־מאס־סע, אנשטאט צו רעגולירן די נאכפראגע און אנבאט פון ארבייט דורך דער אויסשפרייטונג און צונויפציהונג פון קאפיטאל, ד. ה. דורך זיינע יעדעסמאליגע פערוווערטונג־בעדערפעניסען, דורך וועל־כע דער ארבייט־מארק איז איינמאל רעלאטיוו ניט גענוג פול, וויל דער קאפיטאל האט זיך אויסגעשפרייט, און איינמאל וויעדער

פּיטאַליסטי[83] און עס פערשנעלערט אין דערזעלבינער צייט די שאַפונג פון אַ אינדוסטריעלער רעזערוו־אַרמעע אויף אַ מאַסשטאַב, וואָס איז אָנגעמאָסטען פאַר דעם פאָרטשריט פון דער געזעלשאַפטליכער אַקומולאַציע.

ווי וויכטיג אַט דער מאָמענט איז אין דער פאָרמירונג פון

[83] אַפילו בעת דער באַוועל־נויט פון 1863 געפינט מען אין אַ בראַשור פון די באַוועל־שפּינער אין בלאַקבורן שטאַרקע אַנקלאַגען אַנטקעגען דער איבער־אַרבייט, וועלכע האַט אַלס רעזולטאַט פון דעם פאַבריק־געזעץ נאַטירליך נאָר אָנגעגריפען דערוואַקסענע מענער־אַרבייטער. „די דערוואַקסענע אַרבייטער אין אַט דער פאַבריק האָבען פערלאַנגט אַ 12 ביז 13־שטונדיגע אַרבייט־צייט טעגליך, בעת הונדערטע אַרבייטער זיינען געצוואונגען אַרומצוגעהן לעדיג און זיינען גרייט צו אַרבייטען האַלבע טעג, כדי צו דערהאַלטען זייערע פאַמיליען ביים לעבען און פערהיטען זייערע חברים פון אַ פריה־צייטיגען טויט צוליעב דער איבער־אַרבייט. מיר וואָלטען געוואָלט פרעגען — שטעהט דאָרטען ווייטער — צי אַט די פּראַקסיס פון אַרבייטען איבער־צייט קאָן שאַפען גוטע בעציהונגען צווישען די מייסטערס און „דיענער”? די וואָס אַרבייטען איבער־צייט פיהלען די אונגערעכטיגקייט דערפון פונקט אַזוי פיעל ווי יענע, וועלכע זיינען פעראורטיילט צו אַ געצוואונגענעם לעדיג־געהן. אין אַט דעם דיסטריקט איז פאַראַן כמעט גענוג אַרבייט צו קאָנען טיילווייז אַלעמען בעשעפטיגען, ווען די אַרבייט זאָל אויסגעטיילט ווערן אויף אַ גערעכטען אופן. מיר פערלאַנגען נאָר וואָס איז רעכט, ווען מיר בעטען די מייסטערס איינצופיהרן אין אַלגעמיין אַ סיסטעם פון קורצע שטונדען, וועניגסטענס אַזוי לאַנג ווי דער איצטיגער צושטאַנד האַלט אָן, אַנשטאָט איין טייל איבערצואַרבייטען, בעת דער אַנדער טייל ווערט געצוואונגען דורך אַרבייטלאָזיגקייט צו דערהאַלטען זיין לעבען דורך צדקה.” („רעפּאָרטס אינספּעקטאָר אָוו פאַקטאָרים” 31טען אָקטאָבער 1863, ז. 8.) — די ווירקונג פון אַ „רעלאַטיווער איבערבעפעלקערונג אויף די בעשעפטיגטע אַרבייטער בעגרייפט דער פערפאַסער פון דער „עססעי אָן טרייד אַנד קאָמערס” מיט זיין געוועהנליכען אונפעהלבאַרען בורזשואַזיע־אינסטינקט. „נאָך אַן אורזאַך פון פוילענצעריי אין אונזער קיניגרייך איז דער דוחק אין אַ גענוגענדער צאָהל אַרבייט־העגט. . . . יעדעס מאָל, ווען צוליעב אַן אונגעוועהנליכער נאָכפראַגע אויף פאַבריצירטע אַרטיקלען, פעהלט אויס אַרבייט, פיהלען די אַרבייטער זייער איינענע וויכטיגקייט און מאַכען, אַז זייערע מייסטערס זאָלען עס אויך שטאַרק פיהלען; עס איז נשתומם צו ווערן. אָבער די געזינונג פון אַט די קערלען איז אַזוי פערדאָרבען, אַז גרופּען אַרבייטער האָבען אין אַזוינע פאַלען זיך פעראייניגט, כדי צו שטעלען זייערע מייסטערס אין פערלעגענהייט, דורכדעם וואָס זיי האָבען אַ גאַנצען טאָג געפוילענצט.” (דאָרט גופא, ז. 27, 28.) די דאָזיגע קערלען האָבען אין דער ווירקליכקייט פערלאַנגט אַ העכערונג אין לוין.

מינען א. אז. וו. וואס נידעריגער דער ארבייטס־לוין איז, אלץ העכער דריקט זיך אויס זיין מינדעסטע פערגרעסערונג אין חשבון פון פראצענטען. אויב דער וואכען־לוין איז צום ביישפיעל 20 שילינג און ער שטייגט אויף 22, הייסט עס אויף 10 פראצענט; אויב אבער ער איז נאר 7 שילינג און שטייגט אויף 9, איז ער גע־וואקסען אויף 28 $^{4}/_{7}$ פראצ., וואס קלינגט זעהר שעהן. יעדענ־פאלס האבען די ארענדאטארס געקלאגט און אפילו דער „לאנדאן עקאנאמיסט" האט גאנץ ערנסט געבאלבעט וועגען „אן אלגעמיינעם און גאנץ היבשען שטייגען פון'ם לוין"[88] בנוגע צו אט די הונגער־לוינען. וואס האבען געטאן די ארענדאטארס? האבען זיי גע־ווארט ביז די ערד־ארבייטער האבען זיך אלס רעזולטאט פון אט די בריאלאנטענע שכירות אזויפיעל פערמעהרט, אז זייער לוין האט ווידער געמוזט פאלען, ווי דער דאגמאטישער עקאנאמישער מוח שטעלט זיך די זאך פאר? זיי האבען איינגעפיהרט מעהר מא־שינעריע, און די ארבייטער זיינען אין איין ווייכע ווידער גע־ווארן צופיעל אין צאהל — אין א פראפארציע, וואס איז אפילו פאר די ארענדאטארס געווען צופריעדענשטעלענד. עס איז איצ־טער ארייננגעלעגט געווארן אין דער אגריקולטור „מעהר קאפיטאל" איידער פריהער און אין א מעהר פראדוקטיווער פארם. דערמיט איז די נאכפראגע אויף ארבייט ארונטערגעפאלען ניט נאר רעלא־טיוו, נאר טאקע אבסאלוט.

יענע עקאנאמישע השערה פערבייט די געזעצען, וועלכע רע־גולירן די אלגעמיינע בעוועגונג פון'ם ארבייט־לוין אדער דאס פער־העלטנים צווישען דעם ארבייטער־קלאס — ד. ה. די גאנצע אר־בייט־קראפט און דעם געזעלשאפטליכען קאפיטאל —, מיט די גע־זעצען, וועלכע פערטיילען די ארבייטער־בעפעלקערונג צווישען די בעזונדערע פראדוקציאנס־ספערען. ווען צום ביישפיעל צוליעב א גינסטיגער קאניונקטור [צופעליגע לאגע] איז די אקומולאציע אין א בעשטימטער פראדוקציאנס־ספערע בעזונדערס לעבעדיג, די פרא־פיטען זיינען גרעסער איידער די דורכשניט־פראפיטען און עס שטראמט אהין צוגאב־קאפיטאל, דאן שטייגט נאטירליך די נאכ־פראגע אויף ארבייט און דער ארבייט־לוין. דער העכערער אר־

[88] „עקאנאמיסט", 21טען יאנואר 1860.

איבערפול, ווייל ער האָט זיך צונויפגעצויגען. און דאָך איז אָט אזא געזעץ א דאָגמא פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע. לויט אָט דעם געזעץ שטייגט דער ארבייט־לוין אלס רעזולטאט פון דער קאַ־פּיטאַל־אַקומולאַציע. דער געהעכערטער ארבייט־לוין סטימולירט א שנעלערע פערמעהרונג פון דער ארבייטער־בעפעלקערונג, און דאָס דויערט אזוי לאנג ביז דער ארבייטס־מאַרק ווערט איבערפילט, און קאַפּיטאַל איז פּאָלגליך געוואָרן, רעלאַטיוו צו דעם צושטעל פון ארבייטער, ניט גענוגענד. דער ארבייט־לוין פאַלט ארונטער, און דאַן האָבען מיר די אומגעקעהרטע זייט פון מעדאַל. דורך דעם פאַלענדען ארבייט־לוין ווערט די ארבייטער־בעפעלקערונג ביסלעכ־ווייז אַלץ שיטערער, אזוי אז דער קאַפּיטאַל ווערט רעלאַטיוו צו איהר ווידער אין איבערפלוס, אָדער ווי אַנדערע דערקלערן דאָס: דער פאַלענדער ארבייט־לוין און די פערגרעסערטע עקספּלואַטאַ־ציע פון דעם ארבייטער, וואָס קומט דערמיט, פערמעהרט ווידער די אַקומולאַציע, בעת דער ניעדעריגער לוין האַלט אין דערזעלבי־גער צייט אָב דעם וואוקס פון דעם ארבייטער־קלאַס. אזוי טרעט ווידער ארייַן דער צושטאַנד, ווען דער ארבייט־אָנבאָט ווערט ני־דעריגער איידער די ארבייט־נאָכפראַגע, דער לוין שטייגט און אזוי ווייטער. א שעהנע מעטאָדע פון בעוועגונג פאַר דער ענטוויקעל־טער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן! איידער עס וואָלט געקאָנט פאָרקומען א וועלכער עס איז פּאָזיטיווער וואוקס פון א ווירקליך ארבייטפעהיגער בעפעלקערונג אלס רעזולטאט פון א לוין־העכערונג, וואָלט דערווייַלע מעהרערע מאָל אוועקגעגאַנגען די צייט, אין וועל־כער דער אינדוסטריעלער פעלד־צוג מוז געפיהרט ווערן, די שלאַכט מוז געקעמפט און ענטשיעדען ווערן.

צווישען 1849 און 1859 איז פאָרגעקומען צוגלייך מיט גע־פאַלענע פרייזען אויף תבואה א פּראַקטיש בלויז נאָמינעלע לוין־העכערונג אין די ענגלישע אַגריקולטור־דיסטריקטען. אין ווילטשיר צום ביישפּיעל איז דער וואָכען־לוין געשטיגען פון 7 אויף 8 שילינג, אין דאָרסעטשיר — פון 7 אָדער 8 אויף 9 שילינג א. אז. וו. דאָס איז געווען א רעזולטאַט פון אן אויסערגעוועהנליכען אָבפלוס פון דער ערד־ארבייטענדער איבער־בעפעלקערונג, וואָס איז פעראור־זאַכט געוואָרן דורך די פאָדערונגען פון דער מלחמה, דורך א מאַ־סענהאַפטיגער אויסשפּרייטונג פון די אייזענבאַהנען, פאַבריקען,

קאפיטאל און „זעצט ארויס פריי" טאקע דורכדעם אליין דעם ארבייטער, פונקט פערקעהרט ווי זי וואלט דערמיט פריי געמאכט קאפיטאל פאר דעם ארבייטער. [זעה דרייצעהנטען קאפיטל, 6: די קאמפענזאציאנס־טעאריע.] ערשט איצטער קאן מען פאל־שטענדיג אבשאצען די אונפערשעהמטקייט פון דעם אפאלאגעט. עס ווערן ארויסגעשטעלט פריי ניט נאר די ארבייטער, וועלכע ווערן דירעקט ארויסגעשטופט דורך דער מאשין, נאר אויך די, וואס וואלטען מיט דער צייט פערנומען זייער פלאץ, און דער צוגעקומענער קאנטינגענט, וואס וואלט אויפגענומען ווערן ביי דער געוועהנליכער אויסשפרייטונג פון'ם געשעפט אויף זיין אלטען באזיס. איצט זיינען זיי אלע „ארויסגעזעצט פריי", און יעדער נייער קאפיטאל, וואס וויל אנהויבען פונקציאנירן, קאן זיי האבען אין זיין רשות. צי ער וועט זיי צוציהען, צי אנדערע, די ווירקונג אויף דער אלגעמיינער ארבייט־נאכפראגע וועט זיין גלייך נול, כל זמן דער דאזיגער קאפיטאל קלעקט נאר פונקט אזויפיעל ארביי־טער ארויסצונעהמען פון מארק, וויפיעל די מאשינען האבען אין איהם אריינגעווארפען. בעשעפטיגט ער א קלענערע צאהל, וואקסט די מאסע איבערצאהליגע; בעשעפטיגט ער א גרעסערע צאהל, וואקסט די אלגעמיינע נאכפראגע אויף ארבייט נאר אין דעם ערך, וואס די בעשעפטיגטע זיינען מעהר איידער די ארויסגעזעצטע. דער אויפשוואונג, וועלכען די צוגאב־קאפיטאלען, וואס זוכען א פערווענדונג, וואלטען זאנסט געגעבען דער אלגעמיינער ארבייט־נאכפראגע, ווערט אויף דעם אופן אין יעדען פאל נייטראליזירט, לפי ערך פון דער צאהל ארבייטער, וואס די מאשין האט ארויסגע־ווארפען אויפ'ן גאס.

דער מעכאניזם פון דער קאפיטאליסטישער פראדוקציאן, הייסט עס, זארגט זיך שוין דערפאר, אז דער אבסאלוטער צו־וואוקס פון קאפיטאל זאל ניט זיין בעגלייט פון א גלייכער פער־גרעסערונג פון דער אלגעמיינער נאכפראגע אויף ארבייט. און אט דאס רופט אן דער אפאלאגעט אן אויסגלייך [קאמפענזאציע] פאר דעם עלענד, די ליידען און דעם מעגליכען אונטערגאנג פון די ארבייטער, וואס זיינען ארויסגעווארפען געווארן פון זייער בע־שעפטיגונג אין דער צייט פון דער איבערגאנג־פעריאדע, וועלכע פעריאנט זיי אין דער אינדוסטריעלער רעזערוו־ארמעע!

בייט־לוין ציהט־צו א גרעסערן טייל פון דער ארבייטער־בעפעלקע־רונג אין דער בעגינסטיגטער ספערע, ביז זי ווערט געזעטיגט מיט ארבייט־קראַפט און דער לוין פאַלט מיט דער צייט ווידער צו זיין פריהערדיגען דורכשניט, אָדער אונטער דעם דורכשניט, אין פאַל דער צופלוס פון ארבייטער איז געווען צו־גרויס. ניט נאָר הערט דאַמאָלסט אויף די איינוואַנדערונג פון ארבייטער אין דעם בעטרעפענדען געשעפט־צווייג, נאָר עס קומט אפילו פאָר אַן אויס־וואַנדערונג פון ארבייטער. אָט דאָ דוכט זיך דעם פּאָליטישען עקאָנאָם, אז ער זעהט דעם „פארוואָס און ווי אזוי” מיט דער פערגרעסערונג פון'ם לוין קומט אַן אבסאָלוטע פערמעהרונג פון ארבייטער און מיט דער אבסאָלוטער פערמעהרונג פון ארבייטער קומט א פערקלענערונג פון'ם לוין; אין דער ווירקליכקייט אָבער זעהט ער נאָר די לאָקאַלע שוואַנקונג פון דעם ארבייט־מאַרק אין א בעזונדער פראָדוקציאָנס־ספערע — ער זעהט נאָר ערשיינונגען, וואָס בעגלייטען די פערטיילונג פון דער ארבייטער־בעפעלקערונג אין די פערשיידענע ספערען וואו קאַפּיטאַל ווערט אריינגעלעגט לויט זיינע פערשיידענע בעדערפענישען.

די אינדוסטריעלע רעזערוו־אַרמעע אָדער רעלאַטיווע איבער־בעפעלקערונג דריקט אויף דער אקטיווער ארבייטער־אַרמעע אין די פעריאָדען פון שטיל־שטאַנד און מיטעלמעסיגער פּראָספּערי־טעט; אין דער פעריאָדע פון איבער־פּראָדוקציאָן און פּאַראָקסיזם [פיעבערהאַפטע טהעטיגקייט] האַלט זי אין צוים די תביעות פון דער אקטיווער אַרמעע. די רעלאַטיווע איבער־בעפעלקערונג איז דעריבער דער הינטערגרונד, אויף וועלכען דאָס געזעץ פון דער נאָכ־פראַגע און אָנבאָט פון ארבייט בעוועגט זיך. זי צוימט איין דעם שפּיעל־רוים פון דעם דאָזיגען געזעץ אין די גרעניצען, וואָס זיינען אבסאָלוט גינסטיג פאַר דער עקספּלואַטאַציע און הערשזוכט פון קאַפּיטאַל.

דאָ איז דער פּלאַץ זיך אומצוקעהרען צו איינעם פון די גרוי־סע אויפטהוען פון דער עקאָנאָמישער אַפּאָלאָגעטיק. מען קאָן זיך דערמאָנען, אז אויב איינפיהרענדיג נייע מאַשינעריע אָדער פער־שפּרייטענדיג די אַלטע ווערט פערוואַנדעלט א שטיק פון דעם וואַ־ריאַבלען קאַפּיטאַל אין קאָנסטאַנטען, טייטשט אוים דער עקאָנאָ־מישער אַפּאָלאָגעט די דאָזיגע אָפּעראַציע, וועלכע „בינדט” דעם

טע אומשטענדען, אין די קאָלאָניען צום ביישפּיעל, שטערן די בעשאַפונג פון אַ אינדוסטריעלער רעזערוו־אַרמעע און ממילא דעם אַרבייטער־קלאַס׳ אַבסאָלוטע אָבהענגיגקייט פון דעם קאַפּיטאַליס־טישען קלאַס, רעבעלירט דאָן דער קאַפּיטאַל צוזאַמען מיט זיין גראָשענעם סאַנטשאָ־פּאַנזאַ אַנטקעגען דעם „היילינגען" געזעץ פון נאָכפראַגע און אָנבאָט, און זוכט איהם אונטערצוהאַקען די פיס דורך צוואַנג־מיטלען.

4. פערשיידענע עקזיסטענץ־פאָרמען פון דער רעלאַטיווער איבערבעפעלקערונג. דאָס אַלגעמיינע געזעץ פון דער קאַפּיטאַליסטישער אַקומולאַציע.

די רעלאַטיווע איבער־בעפעלקערונג עקזיסטירט אין אַלע מעג־ליכע שאַטירונגען. יעדער אַרבייטער געהערט צו איהר בעת ער איז נאָר האַלב בעשעפטיגט אָדער גאָרניט בעשעפטיגט. אויסלאָ־זענדיג די גרויסע פּעריאָדיש־ווידערקומענדע פאָרמען, וואָס די געענדערטע פאַזען פון דעם אינדוסטריעלען ציקל דריקען איין אין איהר, אַזוי אַז אַמאָל ווייזען זיי זיך אַרויס שאַרף (אין אַן אַקוטער פאָרם) אין די קריזיס־צייטען, און אַמאָל כראָניש אין די צייטען פון שוואַכע געשעפטען — האָט זי אַלעמאָל דריי פאָרמען: די פליסיגע, די בעהאַלטענע און די שטיל־שטעהענדע.

אין די צענטערס פון דער מאָדערנער אינדוסטריע — די פאַבריקען, מאַנופעקטורען, הוטעס און מינען — ווערן די אַר־בייטער אַמאָל אָבגעשטויסען און אַמאָל ווידער צוגעצויגען אין אַ גרעסערן אומפאַנג, אַזוי אַז אינגאַנצען גענומען וואַקסט די צאָהל בעשעפטיגטע, ווען אפילו שטענדיג אין אַ קלענערער פּראָפּאָרציע לויט דעם מאָסשטאַב פון דער פּראָדוקציאָן. די איבער־בעפעלקע־רונג עקזיסטירט דאָ אין אַ פליסענדער פאָרם.

אין די ריכטיגע פאַבריקען, אַזוי גוט ווי אין אַלע גרויסע ווערקשטאַטען, וואו מאַשינעריע שפּיעלט אַ ראָליע, אָדער וואו עס ווערט נאָר דורכגעפיהרט די מאָדערנע צוטיילונג פון דער אַרבייט, ווערן מאַסענהאַפט בעשעפטיגט יונגע אינגלעך. ווען זיי גריי־כען אַ מאַן׳ס עלטער, בלייבט פון זיי בלויז אַ קליינע צאָהל בע־

די נאָכפראַגע אויף ארבייט איז ניט דיזעלביגע זאַך וואָס דער וואוקס פון קאַפּיטאַל, דער אָנבאָט פון ארבייט איז ניט אַלץ איינס וואָס דער וואוקס פון דעם ארבייטער־קלאַס: זיי זיינען ניט ווי צוויי אומאָבהענגיגע כחות (פּאָטענצען), וואָס האָבען א ווירקונג איינע אויף די אַנדערע. די קאַרטען זיינען פאַלש געטאַשט. קאַ־פּיטאַל ווירקט אויף ביידע זייטען אין דערזעלביגער צייט. ווען זיין אקומולאַציע פערמעהרט פון איין זייט די נאָכפראַגע אויף ארבייט, פערמעהרט זי פון דער אַנדער זייט דעם אָנבאָט פון אר־בייטער, דורכדעם וואָס זיי זיינען ארויסגעזעצט געוואָרן פון אר־בייט, בעת דער דרוק פון די אומבעשעפטיגטע צווינגט אין דערזעל־ביגער צייט די בעשעפטיגטע ארויסצוגעבען מעהר ארבייט און מאַכט דעריבער ביז א געוויסען גראַד דעם צושטעל פון ארבייט אומאָבהענגיק פון דעם צושטעל פון ארבייטער. די ווירקונג פון דעם געזעץ פון נאָכפראַגע און אָנבאָט אויף אָט דעם באַזיס מאַכט די דעספּאָטיע פון קאַפּיטאַל פאָלשטענדיג.

אַזוי באַלד דעריבער ווי די ארבייטער געפינען אויס דעם סעקרעט, ווי אַזוי דאָס קומט פאָר, אַז וואָס מעהר זיי ארבייטען, וואָס מעהר זיי פּראָדוצירן רייכטום פאַר אַנדערע און וואָס מעהר די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון זייער ארבייט וואַקסט, אַלץ ווייניגער זיכער זיינען זיי אפילו מיט זייער פונקציע צו דיענען ווי א פער־ווערטונג־מיטעל פון קאַפּיטאַל; אַזוי באַלד ווי זיי ענטדעקען, אַז דער אינטענזיטעט־גראַד פון דער קאָנקורענץ צווישען זיך גופא הענגט אינגאַנצען אָב פון דעם דרוק פון דער רעלאַטיווער איבער־בעפעלקערונג; אַזוי באַלד ווי זיי זוכען דעריבער צו אָרגאַניזירן דורך טרייד־יוניאָנס א. אַז. וו. א פּלאַנמעסיגע צוזאַמענווירקונג צווישען די בעשעפטיגטע און ניט־בעשעפטיגטע, כדי צו ברעכען אָדער אָבשוואַכען די רואינירענדע פאָלגען פון דעם דאָזיגען נאַ־טור־געזעץ פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן אויף זייער קלאַס — הויבען אָן קאַפּיטאַל און זיין אדוואָקאַט, דער פּאָליטישער עקאָנאָם, צו געוואַלטעווען וועגען דער פערלעצונג פון דעם „אייביגען" און אַזויצוזאָגען „הייליגען" געזעץ פון נאָכפראַגע און אָנ־באָט. יעדער צוזאַמענהאַלט צווישען די בעשעפטיגטע און ניט־בעשעפטיגטע שטערט, הייסט עס, דעם „ריינעם" שפּיעל פון יע־נעם געזעץ. פון דער אַנדער זייט אָבער, אַזוי באַלד ווי פערקעהר־

„דר. ליע, דער געזונדהייט־בעאַמטער פון מאַנטשעסטער, האָט פעסטגעשטעלט, אַז אין יענער שטאָדט איז דער דורכשניט־ליכער לעבענס־דויער פון דעם וואָילהאָבענדען קלאַס 38 יאָהר, און פון דעם ארבייטער־קלאַס איז נאָר 17 יאָהר. אין ליווערפּול בעטרעפט דער לעבענס־דויער פאר דעם ערשטען קלאַס 35 יאָהר, פאר דעם צווייטען — 15 יאָהר. מען זעהט דערפון, אַז דער פּריווילעגירטער קלאַס האָט מעהר ווי נאָכאַמאָל אַזוי גרויס אַן אָנ־ווייזונג אויפ'ן לעבען איידער זיינע ווייניגער בעגינסטיגטע מיט־בירגער."**

אונטער אַט די אומשטענדען פאָדערט דער אבסאָלוטער וואוקס פון אַט דעם טייל פון פּראָלעטאריאט אזא פאָרם, וועלכע פערגרע־סערט זיין צאָהל, אבוואויל זיינע עלעמענטען ווערען שנעל אָבגע־נוצט. פאָלגליך מוזען די ארבייטער־גענעראַציעס זיך שנעל בע־נייען. (דאָס דאָזיגע געזעץ גילט ניט פאר די איבעריגע קלאַסען פון דער בעפעלקערונג.) אַט די געזעלשאפטליכע בעדערפעניש ווערט בעפריעדיגט דורך פריהע הייראַטען — אַ נויטווענדיגע פאָלגע פון די אומשטענדען, אין וועלכע די ארבייטער פון דער גרויס־אינדוסטריע לעבען, ווי אויך מחמת דער פּרעמיע, וואָס די עקספּלואַטאַציע פון ארבייטער־קינדער באַט אָן פאר פּראָדוצירן זיי.

אַזוי באַלד ווי די קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָן נעהמט אריין די אַגריקולטור, אָדער אין דעם ערך, וואָס זי נעהמט זי אריין אין איהר מאַכט, ווערט די נאָכפראַגע אויף דער אגריקולטורעלער אר־בייטער־בעפעלקערונג אבסאָלוט קלענער, וואָס גרעסער עס איז די אקומולאַציע פון דעם קאַפּיטאַל, וואָס פונקציאָנירט דאָ, און אַט די אָבשטויסונג פון ארבייטער ווערט ניט פערגיטיגט, ווי אין דער ניט־אגריקולטורעלער אינדוסטריע, דורך אַ גרעסערער צוציהונג. איין טייל פון דער דאָרף־בעפעלקערונג געפינט זיך דעריבער שטענ־דיג אויפ'ן פּונקט אריבערצוגעהן צו דעם שטאָדטישען אָדער מאַ־נופאַקטור־פּראָלעטאריאַט, און לויערט שטענדיג אויף דער גינסטי־גער געלעגענהייט דורכצומאַכען די דאָזיגע פערוואַנדלונג. (מאַנו־פאַקטור ווערט דאָ געברויכט אין דעם זין פון אַלע אנדערע אַ חוץ

**[86]* ערעפנונג־רעדע פאר סאַניטארער רעפאָרם, בירמינגהאַם, 15טען יאַ־נואר 1875, פון דזש. טשאַמבערליין, דעם מעיאר פון שטאָדט.

שעפּטיגט אין דיזעלביגע געשעפט־צווייגען, בעת די מעהר צאָהל ווערט כסדר ארויסגעוואָרפענע. די ארויסגעוואָרפענע שטעלען צו־זאַמען אַן עלעמענט פון דער פליסענדער איבערבעפעלקערונג, וועל־כער וואַקסט מיט דעם אומפאַנג פון דער אינדוסטריע. אַ טייל פון זיי וואַנדערט אויס און פאָלגט נאָר פאַקטיש נאָך דעם אויס־געוואַנדערטען קאַפּיטאַל. איינע פון די פאָלגען איז, וואָס די ווייבליכע בעפעלקערונג וואַקסט שנעלער איידער די מענליכע, ווי ענגלאַנד בעווייזט עס. דער ווידערשפּרוך, וואָס דער נאַטירליכער צו־וואוקס פון דער ארבייטער־בעפעלקערונג זעטיגט ניט די אַקו־מולאַציאָנס־בעדערפענישען פון׳ם קאַפּיטאַל און פונדעסטוועגען שטייגט ער זיי אין דערזעלביגער צייט אריבער, איז אַ ווידער־שפּרוך, וואָס ליעגט אין זיין בעוועגונג גופא. קאַפּיטאַל דאַרף האָבען גרעסערע מאַסען ארבייטער אין יוגענדליכען עלטער, קלע־נערע מאַסען אין מענליכען עלטער. דער ווידערשפּרוך איז ניט שרייענדער איידער דער אַנדער ווידערשפּרוך, וואָס מען קלאָגט זיך איבער אַ דוחק אין ארבייט־הענט אין דערזעלביגער צייט ווען פיעלע טויזענדער ליעגען אויפ׳ן גאַס, ווייל די צוטיילונג פון דער ארבייט בינדט זיי צו איין בעשטימטען געשעפט־צווייג.[85] די פער־צעהרונג פון דער ארבייט־קראַפט דורך דעם קאַפּיטאַל איז אַ חוץ דעם אַזוי ראַשיג, אַז אַן ארבייטער פון מיטעלען עלטער האָט זיך שוין דאָס רוב מעהר אָדער ווייניגער אויסגעלעבט. ער פאַלט אריין אין די רייהען פון די איבעריג געוואָרענע, אָדער ער ווערט אראָב־געשטופּט פון אַ העכערן אויף אַ נידעריגערן שטאַפּעל, בעת זיין פּלאַץ ווערט פערנומען פון אַ פרישערער ארבייט־קראַפט. גראָד ביי די ארבייטער פון דער גרויס־אינדוסטריע טרעפען מיר אָן דעם קירצעסטען לעבענס־דויער.

---

[85] בעת אין די לעצטע 6 מאָנאַט פונ׳ם יאָהר 1866 זיינען פון 80 ביז 90 טויזענד ארבייטער געווען אויסער ארבייט, געפינען מיר אין דעם פאַבריק־בעריכט איבער דעמזעלביגען האַלב־יאָהר: „עס זעהט אויס, אַז עס איז ניט אַבסאָלוט ריכטיג צו בעהויפּטען, אַז די נאָכפראַגע וועט אַלעמאָל ארויסרופען דעם אָנבאָט, פּונקט צום מאָמענט ווען ער איז נויטיג. דאָס איז ניט געווען דער פאַל בנוגע ארבייט, ווארים פיעלע מאַשינען האָבען לעצטען יאָהר געמוזט שטילשטעהן צוליעב דעם דוחק אין הענט.״ („רעפּאָרטס אָוו אינספּ. אָוו פאַק־טאָריס״, 31טען אָקטאָבער 1866, ז. 81.)

די אונטערגעהענדע אינדוסטריע־צווייגען, וואו דער האַנדווערקס־בעטריב גיט זיך אונטער צו דעם מאַנופאַקטור־בעטריב און דער לעצטער צו דעם מאַשין־בעטריב. איהר אומפאַנג ווערט גרעסער אין דעם ערך, ווי די בעשאַפונג פון אַ איבער־בעפעלקערונג געהט פאָרווערטס מיט דעם אומפאַנג און דער ענערגיע פון דער אקומו־לאַציע. זי מאַכט אָבער אויס אין דערזעלביגער צייט אַן עלעמענט פון דעם ארבייטער־קלאַס, וואָס רעפּראָדוצירט און פעראייביגט זיך אַליין, און פערנעהמט אַ פּראָפּאָרציאָנעל־גרעסערן טייל אין זיין וואוקס איידער די איבעריגע עלעמענטען. אין דער ווירקליכקייט שטעהט ניט נאָר די מאַסע פון געבורטען און טויט־פאַלען, נאָר אויך די אבסאָלוטע גרויס פון די פאַמיליען אין אַן אומגעקעהרטער פּראָפּאָרציע צו דער הויך פון דעם ארבייט־לוין, דאָס הייסט צו דער מאַסע לעבענס־מיטלען, וואָס די פערשיידענע ארבייטער־קאַטעגאָ־ריען האָבען פאַר זייער געברויך. אָט דאָס געזעץ פון דער קאַפּי־טאַליסטישער געזעלשאַפט וואָלט געקלונגען ווי אַן אונזין צווישען ווילדע אָדער אפילו ביי ציוויליזירטע קאָלאָניסטען. ער דערמאָנט אָן דער גרויסער רעפּראָדוקציאָן פון די מינים חיות, וועלכע זייגען אינדיווידועל שוואַך אָדער ווערן שטאַרק פערפאָלגט פון פיינד.[87]

דער נידעריגסטער אָבזעץ פון דער רעלאַטיווער איבער־בעפעל־קערונג געפינט זיך ענדליך אין דער ספערע פון פּאָופּעריזם. ניט־רעכענענדיג וואַגאַבונדען [בראָדיאַגעס], פערברעכער, פּראָסטיטו־טען, מיט איין וואָרט דעם ריכטיגען לומפען־פּראָלעטאַריאַט, בע־שטעהט אָט די געזעלשאַפט־שיכט פון דריי קאַטעגאָריען. 1. אַר־

[87] „אַרימקייט שיינט צו בעגינסטיגען די פאָרטפּלאַנצונג" (אדאַם סמיטה, „וועלטה אָוו ניישאַנס", בוך I, קאַפּיטעל 8.) לויט דער מיינונג פון דעם גאַלאַנטען און גייסטרייכען גליח גאַליאַני איז דאָס אפילו אַ ספּעציעל קלוגע איינריכטונג פון גאָט. ער זאָגט: „גאָט האָט אַזוי איינגעאָרדענט, אַז די מענשען, וואָס זייער ארבייט איז פון דער גרעסטער ניצליכקייט, זאָלען גע־בוירן ווערן אין גרויסע צאָהלען." (גאַליאַני, אין קוסטאָדי'ס זאַמלונג, פּאַרטע מאָדערנאַ, מילאַן 1801, ז. 78.) „עלענד ביז צום אויסערסטען פּונקט פון הונ־גער־נויט און מגיפות שטעלט ניט אָב דעם וואוקס פון דער בעפעלקערונג, נאָר האָט גיכער די טענדענץ זי צו פערגרעסערן." (ס. לאַינג, „נעשיאָנאַל דיסטרעס" ז. 69.) נאָכדעם ווי לאַינג אילוסטרירט עס דורך סטאַטיסטיק, זעצט ער פאָרט: „ווען אַלע מענשען וואָלטען געלעבט אין וואוילשטאַנד, וואָלט די וועלט שנעל ענטפעלקערט געוואָרן."

אַגריקולטורעלע אינדוסטריען.)⁸⁶ אַט דער קוואַל פון דער רעלאַטיווער איבער־בעפעלקערונג פליסט, הייסט עס, שטענדיג. אָבער איהר בעשטענדיגער פלוס אין די שטעדט אריין איז משער אלס אַ פריהערדיגען תנאי אַ שטענדיגע בעהאַלטענע איבער־בעפעלקערונג אין די דערפער גופא, און איהר אומפאַנג ווייזט זיך אַרויס נאָר אַזויבאַלד ווי די אַבציה־קאַנאַלען עפענען זיך אויסנאַהמסווייז ווייט אויף. דער ערד־אַרבייטער ווערט דעריבער אַראָבגעדריקט ביז צו דעם מינימום פון אַרבייט־לוין און שטעהט שטענדיג מיט איין פוס אין זומפ פון דעם פּאַופּעריזם.

די דריטע קאַטעגאָריע פון דער רעלאַטיווער איבערבעפעלקערונג, די שטיל־שטעהענדע, מאַכט אויס אַ טייל פון דער אַקטיווער אַרבייטער־אַרמעע, אָבער אַזוינעם וואָס האָט אַ זעהר אונרעגעלמעסיגע בעשעפטיגונג, אַזוי אַז אָט די קאַטעגאָריע שטעלט־צו דעם קאַפּיטאַל אַ אונער'שעפּליכען רעזערוואואַר פון בענוצבאַרער אַרבייט־קראַפט. איהר לעבענס־לאַגע זינקט אַרונטער נידעריגער איידער די דורכשניטליכע נאָרמאַלע לאַגע פון דעם אַרבייטענדען קלאַס, און דאָס מאַכט איהר טאַקע פאַר דעם ברייטען באַזיס פון ספּעציעלע צווייגען פון קאַפּיטאַליסטישער עקספּלואַטאַציע. זי ווערט כאַראַקטעריזירט דורך אַ מאַקסימום פון אַרבייט־צייט און אַ מינימום פון אַרבייט־לוין. מיר האָבען זיך שוין בעקענט מיט איהר הויפּטגעשטאַלט אונטער דער רובריק פון דער הויז־אַרבייט. זי ווערט נאָכאַנאַנד צונויפגענומען פון די איבעריג־געוואָרענע אין דער גרויס־אינדוסטריע און אַגריקולטור, און ספּעציעל אויך פון

⁸⁶ אין צענזוס פון 1861 פאַר ענגלאַנד און וועלס ווערן אָנגעגעבען „781 שטעדט מיט 10,960,998 איינוואוינער, בעת די דערפער צעהלען נאָר 9,105,226 איינוואוינער. . . . אין יאָהר 1851 האָט דער צענזוס אויסגערעכענט 580 שטעדט מיט אַ בעפעלקערונג, וואָס איז געווען אומגעפעהר גלייך צו דער בעפעלקערונג פון די אַרומיגע דאָרף־דיסטריקטען. בעת אָבער אין די פאָלגענדע 10 יאָהר איז די בעפעלקערונג אין די דערפער נאָר געוואַקסען אויף אַ האַלבען מיליאָן, איז זי אין די 580 שטעדט געוואַקסען אויף 1,554,067. דער וואוקס אין די דערפער איז 6.5 פּצט., אין די שטעדט — 17.3 פּראָצענט. דער אונטערשייד אין דער ראַטע פונ'ם וואוקס נעהמט זיך פון דער אויסוואַנדערונג, וואָס געהט אַן פון די דערפער אין די שטעדט. דריי פערטעל פון דעם גאַנצען וואוקס פון דער בעפעלקערונג געהערט צו די שטעדט.” („צענזוס, עצט.”, באַנד III, ז. 11, 12.)

קאַפּיטאַל, ענטוויקלען אויך די ארבייט־קראַפט, וואָס שטעהט אין זיין רשות. די פערהעלטניסמעסיגע גרויס פון דער אינדוסטריעלער רעזערוו־ארמעע וואקסט דעריבער צוזאמען מיט די פּאָטענצען [כחות] פון רייכטום. וואָס גרעסער אָבער די רעזערוו־ארמעע איז פּראָפּאָרציאָנעל צו דער אקטיווער ארבייטער־ארמעע, אַלץ מאַסענ־האפטיגער איז די שטענדיגע איבער־בעפעלקערונג, וועמעס עלענד שטעהט אין אן אומגעקעהרטער פּראָפּאָרציע צו איהרע ליידען פון דער ארבייט. ענדליך, וואָס גרעסער עס איז די קבצנישע שיכט פון דעם ארבייטער־קלאַס און די אינדוסטריעלע רעזערוו־ארמעע, אַלץ גרעסער איז דער אָפיציעלער, פון דער רעגירונג אָנדערקענ־טער פּאַופּאָריזם. ד אָ ס א י ז ד אָ ס א ב ס אָ ל ו ט ע, א ל־ג ע מ י י נ ע ג ע ז ע ץ פ ו ן ד ע ר ק אַ פּ י ט אַ ל י ס ט י־ש ע ר אַ ק ו מ ו ל אַ צ י ע. ווי אַלע אנדערע געזעצען ווערט עס מאָדיפיצירט אין זיין פערווירקליכונג דורך פיעלע פערשיידענע אומשטענדען, דער אנאַליז פון דעם געהערט אָבער ניט דאָ.

מען קאָן איצט בעגרייפען די שטות׳עריי פון דער עקאָנאָמי־שער חכמה, וועלכע פּרעדיגט צו די ארבייטער, זיי זאָלען צופּאַ־סען זייער צאָהל צו די פערווערטונג־בעדערפעגישען פון קאַפּיטאַל. אַזוי ווי דער מעכאַניזם פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן און אקומולאַציע וואָלט ניט אליין שטענדיג דורכגעפיהרט דעם דאָזיגען אָנפּאַסונגס־פּראָצעס! דאָס ערשטע וואָרט פון דער גע־פּאָדערטער אָנפּאַסונג איז די בעשאַפונג פון א רעלאַטיווער איבער־בעפעלקערונג אָדער א אינדוסטריעלער רעזערוו־ארמעע; דאָס לעצטע וואָרט איז דער עלענד פון שטענדיג־וואַקסענדע שיכטען פון דער אקטיווער ארבייטער־ארמעע און דאָס טויטע געוויכט פון דעם פּאַופּעריזם.

דאָס געזעץ, לויט וועלכען א שטענדיג־וואַקסענדע מאַסע פון פּראָדוקציאָנס־מיטלען קאָן געבראַכט ווערן אין בעוועגונג, א דאַנק דעם פאָרטשריט אין דער פּראָדוקטיוויטעט פון דער געזעלשאַפט־ליכער ארבייט, מיט א שטענדיג־קלענערער אויסגאַבע פון מענשען־קראַפט — דאָס דאָזיגע געזעץ אויפ׳ן קאַפּיטאַליסטישען באַזיס, וואו ניט דער ארבייטער געברויכט די ארבייטס־מיטלען, נאָר די ארבייטס־מיטלען געברויכען דעם ארבייטער, דריקט זיך אויס דער־ביין, אז וואָס העכער עס איז די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אר־

בייט־פּעהיגע. מען דאַרף נאָר אויבערפלעכליך אריינקוקען אין די סטאַטיסטיקס פון דעם ענגלישען פּאָפּעריזם אויסצוגעפינען, אַז זיין צאָהל ווערט גרעסער מיט יעדען קריזיס און ווערט ווידער קלענער, ווען די געשעפטען לעבען אויף. 2. יתומים און קינדער פון פּאָפּערס. זיי זיינען קאַנדידאַטען פאַר דער אינדוסטריעלער רעזערוו־אַרמעע און אין צייטען פון גרויסער פּראָספּעריטעט, ווי אין יאָהר 1860 צום ביישפּיעל, ווערן זיי שנעל און אין גרויסע מאַסען אריינגעצויגען אין דער אַקטיווער אַרבייטער־אַרמעע. 3. דעמאָראַליזירטע, פערלומפּטע, וואָס זיינען ניט פעהיג צו אַרבייטען. דאָס זיינען אינדיווידומען, וועלכע געהען אונטער, ווייל די צוטיילונג פון דער אַרבייט האָט אוועקגענומען ביי זיי די בעוועגליכקייט, די פעהיגקייט צוצופּאַסען זיך צו אַנדערע אַרבייט; אַזעלכע, וואָס זיינען שוין אַריבער דעם נאָרמאַלען עלטער פון אַן אַרבייטער; ענדליך די קרבנות פון דער אינדוסטריע, וואָס זייער צאָהל וואַקסט מיט דעם וואוקס פון געפעהרליכער מאַשינעריע, מינען־אַרבייט, כעמישע פאַבריקען א. אַז. וו., צוקאַליעטשעטע, קרענקליכע, אַלמנות א. אַז. וו. דער פּאָפּעריזם איז דאָס אינוואַלידען־הויז פון דער אַקטיווער אַרבייטער־אַרמעע און דאָס טויטע געוויכט פון דער אינדוסטריעלער רעזערוו־אַרמעע. זיין פּראָדוקציאָן איז איינגעשלאָסען אין דער פּראָדוקציאָן פון דער רעלאַטיווער איבער־בעפעלקערונג, זיין נויטווענדיגקייט איז איינגעשלאָסען אין איהר נויטווענדיגקייט; צוזאַמען מיט איהר איז ער אַן עקזיסטענץ־בעדינגונג פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן און פון דער ענטוויקלונג פון רייכטום. ער געהערט צו די „הוצאות קטנות" (Faux frais) פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן, וועלכע קאַפּיטאַל ווייס אָבער ווי אַזוי אין גרעסטען טייל אראָבצו־וואַרפען פון זיינע אייגענע שולטערס און אַרויפוואַרפען זיי אויף די שולטערס פון דעם אַרבייטער־קלאַס און פון דעם קליינעם מיטעל־קלאַס.

וואָס גרעסער עס איז דער געזעלשאַפטליכער רייכטום, דער פונקציאָנירענדער קאַפּיטאַל, דער אומפאַנג און די ענערגיע פון זיין וואוקס, פאָלגליך אויך די אַבסאָלוטע גרויס פון פּראָלעטאַריאַט און די פּראָדוקטיוויטעט פון זיין אַרבייט, אַלץ גרעסער איז די רעלאַטיווע איבער־בעפעלקערונג אָדער די אינדוסטריעלע רעזערוו־אַרמעע. דיזעלבינגע אורזאַכען, וואָס ענטוויקלען די עקספּאַנסיוו־קראַפט פון

ארבייטער, וואָס זיינען שכירות זאָל ניט זיין, הויך אָדער נידעריג, ווערן אַלץ ערגער. ענדליך, דאָס געזעץ, וואָס האַלט די רעלאַטיווע איבערבעפעלקערונג אָדער אינדוסטריעלע רעזערוו־אַרמעע שטענדיג אין גלייכגעוויכט מיט דעם אומפאַנג און דער ענערגיע פון דער אַקומולאַציע, שמידט דעם אַרבייטער צו דעם קאַפּיטאַל פעסטער איידער דער האַמער פון העפעסטאָס האָט צוגעשמידט פּראָמעטעאוס'ן צו דעם פעלזען. דאָס געזעץ שטעלט אַוועק ווי אַ בעדינגג אַן אַקומולאַציע פון עלענד, וואָס איז צוגעפּאַסט צו דער אַקומולאַציע פון קאַפּיטאַל. די אַקומולאַציע פון רייכטום אויף איין פּאָליוס איז פאָלגליך אין דערזעלביגער צייט אַן אַקומולאַציע פון עלענד, פון אַרבייט־מאַטערניש, שקלאַווערײ, אונוויסענהייט, ברוטאַליזירונג און מאָראַלישער דעגראַדאַציע אויף דעם געגען־פּאָליוס, דאָס הייסט אויף דער זייט פון דעם קלאַס, וועלכער פּראָדוצירט זיין אייגענעם פּראָדוקט אין דער פאָרם פון קאַפּיטאַל.

אָט דער אַנטאַגאָניסטישער כאַראַקטער פון דער קאַפּיטאַליסטישער אַקומולאַציע[88] ווערט אַרומגערעדט פון פּאָליטישע עקאָנאָמען אין פערשיידענע פאָרמען, הגם זיי מישען צוזאַמען זאַכען, וועלכע זיינען טיילווייז עהנליכע, אָבער דאָך בעצם גאַנץ פערשיידענע ערשיינונגען פון פאַר־קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָנס־אופנים.

דער ווענעציאַנער מאָנאַך אָרטעס, איינער פון די גרעסטע עקאָנאָמישע שרייבער פון 18טען יאָהרהונדערט, פאַסט אויף דעם אַנטאַגאָניזם פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן ווי אַן אַל־

---

[88] „פון טאָג צו טאָג ווערט דערביַיט קלערער, אַז די פּראָדוקציאָנס־פערהעלטניסען, אין וועלכע די בורזשואַזיע בעוועגט זיך, האָבען ניט קיין איינהייטליכען, איינפאַכען כאַראַקטער, זאָנדערן אַ צוויי־סאָרטיגען; אַז אין די זעלביגע פערהעלטניסען, אין וועלכע דער רייכטום ווערט פּראָדוצירט, ווערט אויך פּראָדוצירט דער עלענד; אַז אין דיזעלביגע פערהעלטניסען, אין וועלכע די ענטוויקלונג פון די פּראָדוקציאָנס־קרעפטען געהט פאָרווערטס, ענטוויקעלט זיך אַן אונטערדריקונגס־קראַפט; אַז אָט די פערהעלטניסען שאַפען דעם בירגערליכען רייכטום, ד. ה. דעם רייכטום פון דעם בורזשואַזיע־קלאַס, נאָר אונטער אַ נאָכאַנאַנדיגער פערניכטונג פון דעם רייכטום פון איינצעלנע גליעדער פון דעם דאָזיגען קלאַס און אונטער דער בעשאַפונג פון אַ שטענדיג־וואַקסענדען פּראָלעטאַריאַט. (קאַרל מאַרקס, „מיזער דע לאַ פילאָסאָפיע", ז. 116.) [דייטשע איבערזעצונג, 2טע אויפלאַגע, שטוטגאַרט 1892, ז. 106.]

בּיִט, אַלץ גרעסער איז דער דרוק פון די ארבּייטער אויף זייערע בּעשעפטיגונגס־מיטלען, און פאָלגליך איז אַלץ מעהר אונזיכער די בּעדינגונג פון זייער עקזיסטענץ: דער פערקויף פון דער אייגענער קראַפט פאַר דער פערמעהרונג פון דעם פרעמדען רייכטום אָדער פאַר דער זעלבּסט־פערווערטונג פון קאַפּיטאַל. דער שנעלערער וואוקס פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען און פון דער פּראָדוקטיווי־טעט פון דער ארבּייט איידער פון דער פּראָדוקטיווער בּעפעלקע־רונג דריקט זיך, הייסט עס, קאַפּיטאַליסטיש אויס פערקעהרט אין דעם, וואָס די ארבּייטער־בּעפעלקערונג וואַקסט שטענדיג שנעלער, איידער די פערווערטונג־בּעדערפעניש פון׳ם קאַפּיטאַל.

אין פערטען אָבּטייל, בּיי דער אונטערזוכונג פון דער פּראָדוק־ציאָן פון רעלאַטיווען מעהרווערטה, האָבּען מיר געזעהן, אַז אין דעם קאַפּיטאַליסטישען סיסטעם ווערן דורכגעפיהרט אַלע מעטאָ־דען צו פערגרעסערן די געזעלשאַפטליכע פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער ארבּייט אויפ׳ן חשבּון פון דעם אינדיווידועלען ארבּייטער; אַלע מיטלען פאַר דער ענטוויקלונג פון דער פּראָדוקציאָן פער־וואַנדלען זיך אין מיטלען פון בּעהערשונג און עקספּלואַטאַציע פון׳ם פּראָדוצירער; זיי צוקאַליעטשען דעם ארבּייטער און מאַכען פון איהם איין טייל פון אַ מענשען, דערנידעריגען איהם צו שפּיעלען די ראָליע פון אַ צוגאָבּ צו אַ מאַשין, פערניכטען יעדען אינהאַלט פון דער ארבּייט מיט די ליידען פון זיין ארבּייט, פערפרעמדען פון איהם די גייסטיגע פּאָטענצען פון דעם ארבּייט־פּראָצעס אין דעמזעלבּיגען ערך, וואָס די וויסענשאַפט ווערט פערקערפּערט אין דעם ארבּייט־פּראָצעס אַלס אַ זעלבּסטשטענדיגע פּאָטענץ; זיי פערדאַרבּען די בּעדינגונגען, אונטער וועלכע ער ארבּייט, אונטער־וואַרפען איהם בּעת דעם ארבּייט־פּראָצעס אונטער דער קליינ־ליכסטער העסליכער דעספּאָטיע, פערוואַנדלען זיין לעבּענס־צייט אין ארבּייט־צייט, שליידערן זיין ווייבּ און קינד אונטער די רעדער פון דעם „דזשוגערנאָט״ פון קאַפּיטאַל. אָבּער אַלע מעטאָדען פאַר דער פּראָדוקציאָן פון מעהרווערטה זיינען אין דערזעלבּיגער צייט מעטאָדען פון דער אקומולאַציע, און יעדע אויסשפּרייטונג פון דער אקומולאַציע ווערט פערקעהרט אַ מיטעל פאַר דער ענטוויקלונג פון יענע מעטאָדען. עס פאָלגט דעריבּער פון דעם, אַז אין דעם ערך, וואָס קאַפּיטאַל ווערט אקומולירט, מוז די לאַגע פון דעם

בעת די איידעלערע ווערן בעפרייט פון גורנע ארבייט און קאנען אומגעשטערט זיך אבגעבען צו זייער העכערן בערוף א. אז. וו. . . דאס געזעץ פאר ארימע האט די טענדענץ צו צערשטערן די הארמאנ־יע און שעהנקייט, די סימעטריע און ארדנונג פון אט דעם סיסטעם, וועלכען גאט און די נאטור האבען איינגעפיהרט אויף דער וועלט.״[90]

אויב דער ווענעציאנער מאנאך האט געפונען אין דעם פאטאלען גורל, וואס פעראייביגט דעם עלענד, די עקזיסטענץ־בערעכטיגונג פון קריסטליכער וואוילטהעטיגקייט, פון פרישות (צעליבאט), פון קלויסטערס און פרומע אינסטיטוציעס, געפינט אין דעם דער פראטעסטאנטישער קעסטניק אן אויסרייד צו פערדאמען די ענגלישע געזעצען פאר ארימע, אין קראפט פון וועלכע דער ארימאן האט געקריגען א רעכט אויף א מיזעראבלער קהל׳שער אונטערשטיצונג.

„דער פארטשריט פון געזעלשאפטליכען רייכטום — זאגט שטארך — שאפט יענעם ניצליכען קלאס פון דער געזעלשאפט. . . וועלכער טהוט אב די לאנגווייליגסטע, נידעריגסטע און עקעלהאפטיגסטע בעשעפטיגונגען, וועלכער טראגט, מיט איין ווארט, אויף זיינע פלייצעס אלץ, וואס איז אונאנגענעהם און פערשקלאפענד

---

[90] "A Dissertation on the Poor Laws. By a Wellwisher of Mankind, The Reverend Mr. J. Towns nd," 1876, republished London 1786, p. 15, 39, 41.

אט דער „דעליקאטער״ גלח, וואס פון זיין אויבען־ציטירטען ווערק, ווי אויך פון זיין בוך „א רייזע דורך שפאניען״, מאלטהוס האט פשוט איבערגעשריבען גאנצע זייטען, האט אליין געבארגט דעם גרעסטען טייל פון זיין לעהרע ביי סער דזש. סטוארט און דערצו פערדרעהט דעם זין פון דאס, וואס ער האט גענומען. ווען סטוארט זאגט: „דא, אין דער שקלאווערייי, עקזיסטירט א געוואלטיגע מעטאדע צו מאכען די מענשען ארבייטזאם (פאר די ניט־ארבייטער). . . . די מענשען זיינען דאמאלסט געצוואונגען געווארן צו ארבייטען (ד. ה. צו ארבייטען אומזיסט פאר אנדערע), ווייל זיי זיינען געווען שקלאווען ביי אנדערע מענשען; זיי ווערן איצט געצוואונגען צו ארבייטען ד(. ה. צו טאן אומזיסטע ארבייט פאר די ניט־ארבייטער), ווייל זיי זיינען שקלאפען צו זייערע אייגענע בעדערפעניש ען״ — קומט ער פונדעסטוועגען ניט צום שלוס, ווי טאונסענד, דער פעטער מקבל פון הכנסות, אז די לוין־ארבייטער מוזען שטענדיג ליידען הונגער. ער וויל, פערקעהרט, פערמעהרן זייערע בעדערפענישען, כדי דאס גופא זאל זיי סטימולירן צו ארבייטען פאר די „מעהר־דעליקאטע.״

נעמיין נאטור־געזעץ פון געזעלשאַפטליכען רייכטום. „דאָס עקאָנאָמיש גוטע און עקאָנאָמיש שלעכטע אין אַ פאָלק האַלטען זיך שטענדיג אין אַ גלייכגעוויכט: די שפע פון גיטער פאַר איינינע איז אַלעמאָל גלייך צו דעם מאַנגעל פון די דאָזיגע גיטער פאַר אַנדערע. דער גרויסער רייכטום פון איינינע איז שטענדיג בעגלייט פון אַן אַבסאָלוטער בערויבונג פון דאָס נויטווענדיגע ביי פיעל מעהר אַנדערע." דער רייכטום פון אַ נאַציאָן גלייכט זיך צו איהר בעפעלקערונג, און איהר עלענד גלייכט זיך צו איהר רייכטום. די אַרבייטזאַמקייט פון איינינע רופט בהכרח אַרויס פוילקייט אין אַנדערע. די אָרימע און לעדיג־געהער זיינען אַ נויטווענדיגע פרוכט פון די רייכע און טהעטיגע א. ז. וו.[89]

אַן ערך 10 יאָהר נאָך אָרטעס האָט דער פּראָטעסטאַנטישער גלח טאַונסענד פון דער ענגלישער הויך־קירך אויף אַ גאַנץ גראָבען אופן פערהערליכט די אָרימקייט אַלס אַ נויטווענדיגער בעדינג פון דעם רייכטום. „צווינגען צו אַרבייטען דורך געזעצען איז פערבונדען מיט צופיעל מיה, געוואַלטזאַמקייט און גערויש, בעת דער הונגער איבט אויס ניט נאָר אַ פריעדליכען, שטילען, אונאויפהערליכען דרוק, נאָר ער רופט אַרויס, אַלס אַ העכסט נאַטירליכער מאָטיוו פון פלייסיגקייט און אַרבייט, די מעכטיגסטע אָנשטרענגונגען." אַלץ פיהרט דעריבער דערצו, מען זאָל מאַכען, אַז דער הונגער זאָל בעשטענדיג הערשען צווישען דעם אַרבייטערקלאַס, און פאַר דעם זאָרגט שוין, לויט טאַונסענד'ס מיינונג, דער בעפעלקערונג־פּרינציפּ, וועלכער איז ספּעציעל טהעטיג צווישען די אָרימע. „עס זעהט אויס ווי אַ נאַטור־געזעץ, אַז די אָרימע זאָלען ביז אַ געוויסען גראַד זיין לייכטזיניג (ד. ה. אַזוי לייכטזיניג, אַז עס איז ביי זיי רעכט געבוירן צו ווערן אָהן אַ גאָלדענעם לעפעל אין מויל), כדי עס זאָלען שטענדיג זיין איינינע צו ערפילען די נידעריגסטע, שמוציגסטע און געמיינסטע פונקציעס אין דער געמיינדע. די סומע פון מענשליכען גליק ווערט דורכדעם פיעל פערגרעסערט,

---

[89] ג. אָרטעס, „דעללאַ עקאָנאָמיאַ נאַציאָנאַלע עצט." אין קוסטאָדי'ס זאַמלונג, פּאַרטאַ מאָדערנאַ, באַנד II ז. 6, 9, 22, 25. דאָרט גופא ז. 32 זאָגט אָרטעס: אַנשטאַט צו מאַכען פּלענער פון אונניצליכע סיסטעמען פאַר דעם גליק פון די פעלקער, וויל איך זיך בעשרענקען אויסצופאָרשען די אורזאַכען פון זייער אומגליק."

דעסטוטט דע טראַסי, דער קאַלט־בלוטיגער דאָקטרינער פון דער בורזשואַזיע, זאָגט זיך אַרויס ברוטאַל: „די אָרימע נאַציאָנען זיינען די, וואו דעם פאָלק לעבט זיך גוט, און די רייכע נאַציאָנען זיינען די, וואו דאָס פאָלק איז געוועהנליך אָרים.״[93]

5. אילוסטראַציעס פון דעם אַלגעמיינעם געזעץ פון דער קאַפּיטאַליסטישער אַקומולאַציע.

א) ע נ ג ל א נ ד פ ו ן 1846 ב י ז 1866.

קיין פעריאָדע פון דער מאָדערנער געזעלשאַפט איז ניט אַזוי גינסטיג פאַר דעם שטודיום פון דער קאַפּיטאַליסטישער אַקומולאַציע, ווי די פעריאָדע פון די לעצטע 20 יאָהר [דאָס איז געשריבען אין מערץ 1867]. עס קומט אויס, אַזוי ווי די דאָזיגע פעריאָדע וואָלט געהאַט געפונען פאָרטונאַטוס'עס בייטעל. פון אַלע לענדער אָבער איז עס ווידער ענגלאַנד, וואָס שטעלט אונז צו דעם קלאַסישען ביישפּיעל, ווייל זי האַלט דעם ערשטען ראַנג אויפ'ן וועלט־מאַרק, ווייל דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן איז דאָ אַליין פאָלשטענדיג ענטוויקעלט, און ענדליך, ווייל די איינפיהרונג פון דעם פריי־האַנדעל מילעניום זינט 1846 האָט אָבגעשניטען פון דער וואולגאַר־עקאָנאָמיע איהר לעצטען רעטונגס־פלאַץ. דער טיטאַנישער פאָרטשריט פון דער פּראָדוקציאָן — די לעצטע העלפט פון דער צוואַנציגיאָהריגער פעריאָדע האָט ווידער ווייט איבערגעיאָגט די ערשטע העלפט — איז שוין גענוגענד אָנגעדייטעט געוואָרן אין דעם פערטען אָבטייל.

הגם דער אַבסאָלוטער וואוקס פון דער ענגלישער בעפעלקערונג איז אין לעצטען האַלבען יאָהרהונדערט געוועזן זעהר גרויס, איז אָבער דער פערהעלטניסמעסיגער וואוקס אָדער די ראַטע פון דעם צו־וואוקס נאָכאַנאַנד געפאַלען, ווי עס בעווייזט די פאָלגענדע טאַבעלע, וואָס איז גענומען פון דעם אָפיציעלען צענזוס:

---

[93] „אבהאנדלונג וועגען דעם ווילען און זיינע ווירקונגען״ (פראנצ.), פאריז 1826, ז. 231.

אין לעבען, און פערשאַפט דורכדעם פאַר די אַנדערע קלאַסען די צייט, דעם געהויבענעם גייסט און די קאָנווענציאָנעלע (דאָס איז גוט!) כאַראַקטער־ווירדע א. אז. וו."[91] שטאָרך שטעלט די פראַגע, וואָס פאַר א פאָרצוג האָט אייגענטליך אָט די קאַפּיטאַליסטישע ציוויליזאַציע מיט איהר עלענד און איהר דעגראַדאַציע פון די מאַסען איבער דער באַרבאַריי? און ער געפינט נאָר איין ענטפער — די זיכערקייט!

דורך דעם פאָרטשריט פון דער אינדוסטריע און דער ווי־סענשאַפט, זאָגט זיסמאָנדי, קאָן יעדער ארבייטער פּראָדוצירן יעדען טאָג פיעל מעהר איידער ער דאַרף האָבען פאַר זיין פערברויך. אין דערזעלביגער צייט אָבער, וואָס זיין ארבייט פּראָדוצירט רייכטום, אויב ער וואָלט געדאַרפט איהם אליין פערברויכען, וואָלט דער דאָ־זיגער רייכטום איהם געמאַכט ווייניגער פעהיג צו ארבייטען. לויט זיין מיינונג „וואָלטען די מענשען (ד. ה. די ניט־ארבייטענדע מענ־שען) מוחל געווען אַלע פערפאָלקאָמונגען פון דער קונסט, ווי אויך אַלע גענוסען, וואָס די אינדוסטריע פערשאַפט אונז, ווען זיי וואָל־טען געמוזט צאָהלען פאַר זיי מיט דער אָנהאַלטענדער ארבייט, וואָס דער ארבייטער מוז שטענדיג טהאָן. . . די אָנשטרענגונגען זיינען היינט אָבגעטיילט פון זייערע בעלוינונגען; עס איז ניט דערזעלביגער מענש, וועלכער האָט פריהער געארבייט און דערנאָך זיך אויסגערוהט: אין געגענטייל, ווייל איינער ארבייט, מוז דער אַנדערער זיך אויסרוהען. . . די אָהן א שיעור'דיגע פערפיעלפאַכונג פון די פּראָדוקטיוו־קרעפטען פון דער ארבייט קאָן דעריבער ניט האָבען קיין אַנדער רעזולטאַט, ווי נאָר די פערמעהרונג פון דעם לוקסוס און די גענוסען פון די לעדיג־געהענדע רייכע."[92] שער־בוליע, זיסמאָנדי'ס א תלמיד, ערגענצט איהם דערמיט וואָס ער לעגט צו: „די ארבייטער גופא. . . דורכדעם וואָס זיי ווירקען מיט אין דער אַקומולאַציע פון די פּראָדוקטיווע קאַפּיטאַלען, העל־פען זיי ברענגען יענעם צושטאַנד, וועלכער בערויבט זיי פריהער אָדער שפּעטער פון א טייל פון זייער ארבייט־לוין."[92*]

[91] שטאָרך, „קור ד'עקאָנאָמיע פּאָליטיק", 1815, באַנד III, ז. 223.

[92] זיסמאָנדי, „די נייע פּרינציפּען פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע" (פראַנצ.), באַנד I, ז. 85,80.

[92*] שערבוליע, „אָרים אָדער רייך", ז. 146.

ביז 1864, וואקסט דער גראד פון דער פערמעהרונג פון די הכנסות נאכאנאנד. צום ביישפיעל דער גראד פון די הכנסות, וואס שטאמען פון פראפיט פון 1853 ביז 1857 איז יעהרליך 1.73 פראצענט, פון 1857 ביז 1861, יעהרליך 2.74 פראצ. און פון 1861 ביז 1864 איז ער יעהרליך 9.30 פראצ. די גאנצע סומע הכנסה פאר דעם פעראייניגטען קיניגרייך פון אלע הכנסות, וואס זיינען אונטערווארפען דעם איינקונפט־שטייער, האט בעטראפען: 1856 — 307,068,898 פונט סט., 1859 — 328,127,416 פונט סט., 1862 — 351,745,241 פונט סט., 1863 — 359,142,897 פונט סט., 1864 — 362,462,279 פונט. סט., 1865 — 385,530,020 פונט סט.[96]

די אקומולאציע פון קאפיטאל איז אין דערזעלביגער צייט געווען בעגלייט פון זיין קאנצענטראציע און צענטראליזאציע. הגם קיין אפיציעלע אגריקולטור־סטאטיסטיק פאר ענגלאנד עקזיסטירט ניט (פאר אירלאנד איז יא פאראן), זיינען פון 10 גראפשאפטען [קאונטיעס] פאראן פרייוויליג געליפערטע סטאטיסטיקס. זיי גיבען דעם רעזולטאט, אז פון 1851 ביז 1861 זיינען די פאכטען פון ווייניגער ווי 100 אקער פערקלענערט געווארן פון 31,583 אויף 26,567, דאס הייסט 5016 פאכטען זיינען קאנסאלידירט געווארן מיט גרעסערע פאכטען.[97] פון 1815 ביז 1825 איז קיין איינציג פערמעגען פון בעוועגליכע גיטער, וואס זאל האבען אויס־

[96] אט די צאהלען זיינען גוט גענוג פאר דער פערגלייכונג, אין אז אבסאלוטען זין אבער זיינען זיי פאלש, ווארים אפשר 100 מיליאנען פונט סט. הכנסה יעהרליך ווערן „פערשווינגען.” דאס בעקלאגען זיך פון די „קאמישאנערס אוו אינלאנד רעווענױ” וועגען דעם סיכטעמאטישען בעטרוג, דערהויפט פון דער קאמערציעלער און אינדוסטריעלער זייט, וויעדערהאלט זיך אין זייער יעדען בעריכט. אזוי געפינען מיר צום ביישפיעל: „איין אקציען־געזעלשאפט האט אנגעגעבען איהרע פראפיטען, פאר וועלכע זי דארף צאהלען שטייער, אויף 6000 פונט סט., דער טאקסאטאר האט איהר בעשטייערט אויף 88,000 פונט סט. און זי האט ענדליך בעצאהלט פאר דער סומע. אן אנדער קאמפאניע האט אנגעגעבען 190,000 פונט סט., זי איז געצוואונגען געווארן מודה צו זיין, אז דער ווירקליכער בעטראג איז געווען 250,000 פונט סט.” (דארט גופא, ז. 42.)

[97] „צענזוס עצט.” באנד 111, ז. 29. דזשאהן ברייט׳ס בעהויפטונג, אז 150 גרונד־אייגענטימער בעזיצען א העלפט פון ענגלישען באדען און 12 א העלפט פון דעם שאטלענדישען באדען, איז ניט אבגעלייקענט געווארן.

דער יעהרליכער פּראָצענט־מעסיגער צו־וואוקס פון דער בעפעלקערונג פון ענג־לאַנד און וועלס אין דעצימאַל־צאָהלען:

1811	ביז	1821	1,533 פּראָצענט
1821	"	1831	" 1,446
1831	"	1841	" 1,326
1841	"	1851	" 1,216
1851	"	1861	" 1,141

לאָמיר איצט בעטראַכטען פון דער אַנדער זייט דעם וואוקס פון דעם רייכטום. דעם זיכערסטען באַזיס גיט אונז דאָ די בע־וועגונג פון פּראָפּיטען, גרונד־רענטע א. אַז. וו., וואָס זיינען אונ־טערוואָרפען דעם איינקונפט־שטייער. דער צו־וואוקס פון די פּראָפּיטען, וואָס דאַרפען צאָהלען שטייער (די קאַטעגאָריען אַרענ־דאַטאָרס און איינינע אַנדערע זיינען ניט איינגעשלאָסען) האָט באַטראָפען פאַר גרויס־בריטאַניען פון 1853 ביז 1864 50.47 פּראָ־צענט (אָדער 4.58 פּראָצ. אין יעהרליכען דורכשניט),[94] דער וואוקס פון דער בעפעלקערונג האָט בעטראָפען אין משך פון דערזעלביגער פּעריאָדע אומגעפעהר 12 פּראָצענט. דער וואוקס פון די לאַנד־רענטען, וואָס דאַרפען צאָהלען שטייערן (הייזער, אייזענבאַהנען, מי־נען, פישערייען א. אַז. וו. איינגעשלאָסען), האָט פון 1853 ביז 1864 בעטראָפען 38 פּראָצ. אָדער $3^{5}/_{12}$ פּראָצענט יעהרליך, פון וועלכע די פאָלגענדע קאַטעגאָריען ציינען דעם גרעסטען וואוקס:[95]

וואוקס פון יאָהר	פערגרעסערונג פון דער יעהרליכער הכנסת פון 1853 ביז 1864	
3.50 פּראָצ.	38.60 פּראָצ.	פון הייזער
" 7.70	" 84.76	" שטיין־ברעכערייען
" 6.26	" 68.85	" מינען
" 3.63	" 39.92	" אייזען־גיסערייען
" 5.21	" 57.37	" פישערייען
" 11.45	" 126.02	" גאַז־ווערק
" 7.57	" 83.29	" אייזענבאַהנען

ווען מיר פערגלייכען יעדע 4 יאָהר פון דער פּעריאָדע 1853

[94] "Tenth Report of the Commissioners of Inland Revenue," London 1866, p. 38.

[95] דאָרט גופא.

4,767,951 טאָנען אין ווערטה פון 11,919,877 פונט סט. אין 1854 האָט בעטראָפען די לענג פון די אייזענבאהנען אין פעראייניגטען קיניגרייך 8054 מייל, מיט אַן איינגעצאָהלטען קאַפּיטאַל פון 286,068,794 פונט סט., אין 1864 איז די לענג געווען 12,798 מייל מיט אַן איינגעצאָהלטען קאַפּיטאַל פון 425,719,613 פונט סט. אין 1854 האָט בעטראָפען דער סך הכל עקספּאָרט און אימפּאָרט פון דעם פעראייניגטען קיניגרייך 268,210,145 פונט סט., אין 1865 — 489,923,285 פונט סט. די פאָלגענדע טאַבעלע בעווייזט די בעוועגונג פון דעם עקספּאָרט:[100]

1846	58,842,377	פונט סט.
1849	63,596,052	"
1856	115,826,948	"
1860	135,842,817	"
1865	165,862,402	"
1866	188,917,563	"

נאָך די איינינגע ביישפּיעלען קאָן מען בעגרייפען דעם טריאומף־געשריי פון דעם גענעראַל־רעגיסטראַטאָר פון דעם בריטישען פאָלק: „שנעל ווי די בעפעלקערונג איז געוואַקסען, האָט זי ניט געהאַלטען קיין טריט מיט דעם פאָרטשריט פון דער אינדוסטריע און דעם רייכטום."[101]

לאָמיר איצט זיך ווענדען צו די דירעקטע ווירקענדע קרעפטען פון דער דאָזיגער אינדוסטריע, צו די פּראָדוצירער פון דעם דאָזיגען רייכטום — צו דעם ארבייטער־קלאַס. „עס איז איינער פון די העכסט טרויעריגע כאַראַקטער־שטריכען אין דעם סאָציאַלען צושטאַנד פון לאַנד — זאָגט גלאַדסטאָן — וואָס עס קומט איצט פאָר בלי שום ספק אַ פערקלענערונג אין דער קאָנזומציאָנס־

[100] אין אַט דעם אויגענבליק, מערץ 1867, איז דער אינדיש־כינעזישער מארק ווידער איבערפילט דורך די אנגעשיקטע סחורות פון די בריטישע באַוועל־פאַבריקאַנטען. אין 1866 האָט זיך אַנגעהויבען אַן ארונטערזעצונג פון דעם לוין אויף 5 פּראָצענט צווישען די באַוועל־ארבייטער. אין 1867 האָט צוליעב עהנליכע אָפּעראַציעס אויסגעבראָכען אַ סטרייק פון 20,000 ארבייטער אין פּרעסטאָן. [ענגעלס בעמערקט דערצו, אַז „דאָס איז געווען אַ פאָרשפּיעל פון דעם קריזיס, וואָס איז גלייך נאָכדעם אריינגעטראָטען." K.]

[101] „צענזוס עצט." באַנד III, ז. 11.

געמאכט איבער 1 מיליאן פונט סט., ניט אונטערגעפאלען אונטער דעם ירושה־שטייער; פון 1825 ביז 1855 אבער זיינען שוין געווען 8, פון 1856 ביז אין 1859, ד. ה. אין 4½ יאהר, זיינען גע־ווען 4.[98] אם בעסטען קאן מען אבער זעהן די צענטראליזאציע דורך א קורצען אנאליז פון דעם איינקונפט־שטייער פאר רובריק D (פראפיטען א חוץ פון פארמס א. אז. וו.) אין די יאהרען 1864 און 1865. איך וויל לכתחילה בעמערקען, אז הכנסות פון דעם קוואל צאהלען אן איינקונפט־שטייער אויף אלץ וואס בעטרעפט אריבער 60 פונט סט. אט די שטייער־פליכטיגע הכנסות האָ־בען אין יאהר 1864 בעטראפען אין ענגלאנד, וועלס און שאט־לאנד 95,84,222 פונט סט. און אין 1865 — 105,435,579 פונט סט.[99] די צאהל שטייערן־צאהלער אין 1864 זיינען געווען 308,416 פערזאנען אויף א סך הכל בעפעלקערונג פון 23,891,009, אין 1865 — 332,431 פערזאנען אויף א סך הכל בעפעלקערונג פון 24,127,003. די פאלגענדע טאבעלע צייגט די פערטיילונג פון די הכנסות אין די צוויי יאהר.

	דער יאהר, וואס ענדיגט זיך 5טען אפריל 1864.			דער יאהר, וואס ענדיגט זיך 5טען אפריל 1865.	
	הכנסות פון פראפיטען פונט סט.	פער־זאנען		הכנסות פון פראפיטען פונט סט.	פער־זאנען
ס"ה הכנסה:	95,844,222	308,416	ס"ה הכנסה:	105,435,738	332,431
דערפון	57,028,289	23,334	דערפון	64,554,297	24,265
	36,415,225	3,619		42,535,576	4,021
	22,809,781	832		27,555,313	973
	8,744,762	91		11,077,238	107

אין 1855 זיינען אין דעם פעראייניגטען קיניגרייך פרא־דוצירט געווארן 61,453,079 טאנען קויהלען אין ווערטה פון 16,113,167 פונט. סט., אין 1864 — 92,787,873 טאנען אין ווערטה פון 23,197,968 פונט סט; אין 1855 — 3,218,154 טא־נען רויה־אייזען אין ווערטה פון 8,045,385 פונט סט., אין 1864 —

[98] "Fourth Report etc. of Inland Revenue," London 1860, p. 17.

[99] דאס זיינען די נעט־הכנסות, ד. ה. נאך געוויסע געזעצליך־גילטיגע ארונטערציהונגען.

שייך דער פערביליגערונג פון די לעבענס־מיטלען, צייגט די אָפּי־ציעלע סטאַטיסטיק, צוםביישפּיעל די בעריכטען פון דעם לאַנ־דאָנער ווייזען־הויז, א פערגרעסערונג אין די פּרייזען אויף 20 פּראָצענט פאר דעם דורכשניט פון די 3 יאָהר, פון 1860 ביז 1862, אין פערגלייך מיט די יאָהרען פון 1851 ביז 1853. אין די שפּע־טיגערע 3 יאָהר, פון 1863 ביז 1865, איז אַלץ מעהר געשטיגען דער פּרייז אויף פלייש, פּוטער, מילך, צוקער, זאַלץ, קויהלען און א גאַנצע מאסע אנדערע נויטווענדיגע לעבענס־מיטלען.[104] גלאַד־סטאָן'ס נעקסטע בודזשעט־רעדע, דעם 7טען אַפּריל 1864, איז א פּינדאַרישער לויב־געזאַנג אויף דעם פאָרטשריט פון מעהרוווערטה־מאכעריי און אויף דעם פאָלק'ס גליק, וואָס איז געמעסיגט דורך „ארמוטה." ער רעדט וועגען די מאסען, וואָס געפינען זיך „ביים ראַנד פון פּאָפּעריזם", וועגען די געשעפט־צווייגען, אין וועלכע דער לוין איז ניט געשטיגען, און פאסט צוזאמען ביים סוף דאָס גליק פון דעם ארבייטער־קלאַס אין די ווערטער: „דאָס מענשליכע לע־בען איז אין ניין פאַלען פון צעהן בלויז א קאַמף פאר דער עקזיס־טענץ."[105]

---

[104] זעה די אָפיציעלע בעריכטען אין דעם בלוי־בוך: "Miscellaneous St tistics of the Uni'ed K'ngdom" טייל VI., לאַנדאָן 1866, ז. 260־273 און ווייטער. אַנשטאָט דער סטאַטיכטיק פון די יתומים־אַנשטאַלטען א. אז. וו. קאָנען דיענען אויך די דעקלאַמאציעס פון די מיניסטעריעלע זשורנאַלען אויף צו פערטיידיגען דעם אויסשטייער פון די קינדער פון דעם קעניגליכען הויז. זיי פערגעסען דאָרט קיינמאָל ניט צו דערצעהלען וועגען דעם, וואָס די לע־בענס־מיטלען ווערן טייערער.

[105] גלאַדסטאָן אין האוז אוו קאָממאָנס, 7טען אַפּריל 1864. — די שטענ־דיגע שרייענדיגע ווידערשפּרוכען אין גלאַדסטאָן'ס בודזשעט־רעדען פון 1863 און 1864 כאַראַקטעריזירט אַן ענגלישער שריפטשטעלער דורך דער פאָלגענדער ציטאַטע פון מאָליער:

"Voila l'home en effet. Il va du blanc au noir.
Il condamne au matin ses sentiments du noir.
Importun a tout autre, a soi meme incommode,
Il change a tous moments d'esprit comme de mode."

[דאָס איז דעם מאַן'ס כאַראַקטער. ער וואַרפט זיך פון ווייס אויף שוואַרץ.
ער פערדאַמט אין דער פריה זיינע געפיהלען פון ביינאַכט.
איז צו־ווידער יעדען אַנדערן און זיך אַליין צו־לאַסט,
בייט יעדע רגע זיין געדאַנק, ווי די קליידער.]

קראַפט פון פאָלק און אַ פערגרעסערונג אין דעם דחקות און עלענד פון דעם אַרבייטענדען קלאַס. אין דערזעלבינער צייט קומט פאַר אַ שטענדיגע אַקומולאַציע פון רייכטום אין די העכערע קלאַסען, אַ פערגרעסערטער לוקסוס אין זייער לעבענספיהרונג און אין זייערע געניסען."[102]

אַזוי האָט גערעדט דער דאָזיגער געזאַלבטער מיניסטער אין „האוז אָוו קאָממאָנס" דעם 13טען פעברואר 1843. צוואַנציג יאָהר שפּעטער, דעם 16טען אַפּריל 1863, האָט ער געזאָגט אין דער רעדע, אין וועלכער ער האָט פאָרגעלעגט זיין בודזשעט: „פון 1842 ביז 1852 איז די הכנסה פון לאַנד, וואָס איז מחויב צו צאָהלען שטייער, געוואַקסען אויף 6 פּראָצענט. . . . אין די 8 יאָהר פון 1853 ביז 1861 איז עס געוואַקסען, ווען מיר רעכענען אויף דעם באַזיס פון 1853, אויף 20 פּראָצענט. דער פאַקט איז אַזוי ער־שטוינענד, אַז ער איז כמעט אונגלויבליך. . . . אָט די בערוישענדע פערמעהרונג פון רייכטום און מאַכט . . . איז אינגאַנצען אויסגע־פאַלען אויפ'ן חלק פון די בעזיצענדע קלאַסען, אָבער . . אָבער זי מוז אינדירעקט אויך זיין אַ טובה פאַר דער אַרבייטער־בעפעלקע־רונג, ווייל זי מאַכט ביליגער די אַרטיקלען פון אַלגעמיינעם גע־ברויך. בעת די רייכע זיינען רייכער געוואָרן, זיינען די אָרימע יעדענפאַלס ווייניגער אָרים געוואָרן. אַז די עקסטרעמען פון אָרימקייט האָבען זיך געענדערט, נעהם איך זיך ניט אונטער צו זאָ־גען."[103]

וואָס פאַר אַ הינקעדיגער אַנטיקלימאַקס! אויב דער אַרביי־טער־קלאַס איז געבליבען „אָרים," נאָר „ווייניגער אָרים" לפי ערך, וואָס ער פּראָדוצירט פאַר דעם בעזיצענדען קלאַס „אַ בערוישענדע פערמעהרונג פון רייכטום און מאַכט," דאַן איז ער געבליבען רע־לאַטיוו פונקט אַזוי אָרים. אויב די עקסטרעמען פון אָרימקייט האָ־בען זיך ניט פערקלענערט, האָבען זיי זיך פערגרעסערט, וואָרים די עקסטרעמען פון רייכטום האָבען זיך פערגרעסערט. וואָס איז

---

[102] גלאַדסטאָן אין האוז אָוו קאָממענס, 13טען פעברואר 1843. („טיימז," 14טען פעבר. 1843).

[103] גלאַדסטאָן אין האוז אָוו קאָממאָנס, 16טען אַפּריל 1863. („מאָרנינג סטאַר", 17טען אַפּריל.)

בייטער־קלאַס, וועלכער האָט פּערזינדיגט זיין עקזיסטענץ־בעדינ־
גונג, דעם פּערקויף פון דער ארבייט־קראַפט, און וועגעטירט [האַלט
אויף א נידריג לעבען] פון קהל'שער צדקה. דער אָפיציעלער
ליסט פון פּאופּערס האָט געצעהלט אין ענגלאַנד[107] די פאָלגענדע
צאָהל פערזאָנען: 1855 — 851,369; 1856 — 877,767;
1865 — 971,433. אלס רעזולטאַט פון דער באַוועל־נויט איז
די צאָהל געוואַקסען אין די יאָהרען 1863 און 1864 ביז 1,079,382
און 1,014,978. דער קריזיס פון 1866, וועלכער האָט געטראָ־
פען לאָנדאָן אַם שווערסטען, האָט געשאַפען אין אָט דעם פּלאַץ
פון וועלט־מארק, וואָס האָט מעהר איינוואוינער ווי דאָס קיניגרייך
פון שאָטלאַנד, א פּאופּער־צו־וואוקס פאַר דעם יאָהר 1866 פון
19.5 פּראָצענט אין פערגלייך מיט 1865, און פון 24.4 פּראָצענט
אין פערגלייך מיט 1864, און נאָך א גרעסערן צו־וואוקס פאַר
די ערשטע חדשים פון 1867 אין פערגלייך מיט 1866. אַנאַלי־
זירענדיג די פּאָופּער־סטאַטיסטיק מוז מען דערהויפּט בעמערקען
צוויי פּונקטען. פון איין זייט שפּיעגעלט אָב די ארויף און אראָב־
בעוועגונג פון דער צאָהל פּאָופּערס די פּעריאָדישע ענדערונגען
פון דעם אינדוסטריעלען ציקל. פון דער אנדער זייט פאַלשעוועט
די אָפיציעלע סטאַטיסטיק אַלץ מעהר און מעהר וועגען דעם ווירק־
ליכען אומפאַנג פון דעם פּאָופּעריזם, אין דעם ערך אויף וויפיעל
עס ענטוויקעלט זיך צוזאַמען מיט דער אקומולאַציע פון קאַפּי־
טאַל דער קלאַסען־קאַמף און ממילא אויך דער זעלבסט־געפיהל פון
די ארבייטער. צום ביישפּיעל די באַרבאַריי אין דער בעהאַנדלונג
פון די פּאָופּערס, וועגען וועלכער די ענגלישע פּרעסע („טיימז",
„פּאַל־מאַל גאַזעט" א. אז. וו.) האָט געמאַכט אזוינע געוואַלטען
אין פערלויף פון די לעצטע צוויי יאָהר, איז שוין אַן אַלטע גע־
שיכטע. פ. ענגעלס האָט אין 1844 בעשריבען פּונקט דיזעלביגע
שוידערליכע בעהאַנדלונג און פּונקט דיזעלביגע צבויאַצקע גע־
שרייען אויף א ווײַלע פון דער „סענזאַציע־ליטעראַטור." אָבער
דער שרעקליכער וואוקס פון הונגער־טויט ("deaths by starvation")

[107] אין ענגלאַנד איז אַלעמאַל איינגעשלאָסען וועלס, אין גרויס־בריטאַ־
ניען — ענגלאַנד, וועלס און שאָטלאַנד, אין פעראייניגטען קיניגרייך — יענע
דריי לענדער און אירלאַנד.

פּראָפעסאָר פאָסעט, וועלכער איז ניט געבונדען אזוי ווי גלאַד־סטאָן דורך אָפיציעלע אויסרעכענונגען, זאָגט פּשוט ארויס: „איך לייקען נאַטירליך ניט, אז דער געלד־לוין איז געשטיגען צוזאַמען מיט דער פּערגרעסערונג פון קאַפּיטאַל (אין די לעצטע צעהן יאָהר), אָבער אַט דער לפנים'דיגער פאָרטייל ווערט אין א גרויסען ערך ווידער פערלאָרען, דערפאַר ווייל א סך לעבענס־בעדערפעניסען ווערן נאָכאַנאַנד טייערער (ער מיינט, אז דאָס איז דערפאַר, ווייל דער ווערטה פון די עדלע מעטאַלען איז געפאַלען) . . . די רייכע ווערן שנעל רייכער, בעת עס זעהט זיך ניט אָן קיין פאָרטשריט אין דעם וואוילשטאַנד פון די ארבייטער־קלאַסען. . . . די ארבייטער ווערן כמעט שקלאַווען ביי די קרעמער, וועמעס בעלי חובות זיי זיינען."[106]

אין דער אָבטיילונג וועגען דעם ארבייטס־טאָג און די מאַשינעריע זיינען אויפגעדעקט געוואָרן די אומשטענדען, אונטער וועלכע דער בריטישער ארבייטער־קלאַס האָט אין משך פון די לעצטע צעהן יאָהר געשאַפען „א בערוישענדע פערמעהרונג פון רייכטום און מאכט" פאַר די בעזיצענדע קלאַסען. דאמאָלסט אָבער האָט אונז דער ארבייטער הויפּטזעכליך אינטערעסירט בעת ער איז פערנומען ביי זיין געזעלשאַפטליכער פונקציע. פאַר א פאָלשטענדיגער בעלייכטונג פון דעם געזעץ פון דער קאַפּיטאַליסטישער אקומולאַציע איז נויטיג צו בעטראַכטען א ווײַלע די לאַגע פון דעם ארבייטער אויך אויסערהאַלב דעם ווערקשטאַט, די צושטענדען פון זיין נאַהרונג און וואוינונג. די גרעניצען פון אַט דעם בוך צווינגען אונז פריהער פון אַלץ צו נעהמען אין בעטראַכט דעם שלעכט־בעצאָהלטען טייל פון דעם אינדוסטריעלען פּראָלעטאַריאַט און פון די ערד־ארבייטער, דאָס הייסט די מאַיאָריטעט פון דעם ארבייטער־קלאַס.

פריהער אָבער מוז מען נאָך זאָגען א וואָרט וועגען דעם אָפיציעלען פּאָופּעריזם, דאָס הייסט וועגען דעם טייל פון דעם אר־

[106] H. Fawcett, "The Economic Position of the British Labourer." London 1865: p. 67, 82. וואָס איז שייך דעם ארבייטער'ס אָבהענגיגקייט פון דעם קרעמער, איז דאָס א רעזולטאַט פון די אָפט גרעסערע שוואַנקונגען און אונטערברעכונגען פון זייער בעשעפטיגונג.

נויט־צושטאנד האט ארונטערגעדריקט די קאנזומציאן פון די באַ־וועל־ארבייטער. אין דעצעמבער 1862 האבן זיי בעקומען 29,211 גראן קויהלען־שטאף און 1295 גראן שטיק־שטאף וועכענטליך.

אין יאהר 1863 האט דער פריווי קאונסיל בעפוילען צו מאַ־כען אן אונטערזוכונג וועגען דעם נויט־צושטאנד פון דעם אם־ערגסטען גענעהרטען טייל פון דעם ענגלישען ארבייטער־קלאס. דר. סיימאן, דער ערצטליכער בעאמטער פון פריווי קאונסיל, האט אויסגעקליבען פאר דער ארבייט דעם פריהער־דערמאנטען דר. סמיטה. זיין אונטערזוכונג האט זיך אויסגעשפרייט פון איין זייט אויף די אגריקולטור־ארבייטער, און פון דער אנדער זייט אויף די זייד־וועבער, נעהטארקעס, לעדער־האנדשוה מאכער, זאקען־שטרי־קער, האנדשוה־וועבער און שוסטער. די לעצטע קאטעגאריען, א חוץ די זאקען־שטריקער, זיינען אויסשליסליך שטאדטישע ארביי־טער. עס איז געמאכט געווארן פאר א רעגעל אין דער אונטער־זוכונג אויסצוקלייבען פון יעדער קאטעגאריע די געזינטעסטע פאַ־מיליעס און די וואס האבען זיך געפונען אין די פערהעלטניסמעסיג בעסטע אומשטענדען.

עס האט זיך ארויסגעוויזען אלס אן אלגעמיינער רעזולטאט, אז „נאר אין איינעם פון די אונטערזוכטע קלאסען פון די שטאדטי־גע ארבייטער איז די סומע שטיק־שטאף געווען עפעס מעהר ווי דער אבסאלוטער מינימום, אונטער וועלכען עס קומען פאר הונ־גער־קראנקהייטען ; אז אין צוויי קלאסען איז געווען א מאנגעל — אין איינעם פון די צוויי זעהר א גרויסער מאנגעל אין נאהרונג, וואס ענטהאלט שטיק־שטאף, אזוי גוט ווי קויהלען־שטאף. וואס נעהערט די אונטערזוכטע פאמיליען פון דער אגריקולטור־בעפעלקערונג, האט זיך ארויסגעשטעלט, אז מעהר ווי א פינפטעל האבען בעקו־מען ווייניגער איידער די אבסאלוט־נויטיגע סומע קויהלען־שטאף נאהרונג, מעהר ווי א דריטעל האבען געקריגען ווייניגער ווי די אבסאלוט־נויטיגע סומע שטיק־שטאף נאהרונג, און אז אין דריי גראפשאפטען (בערקשיר, אקספארדשיר און סאמערסעטשיר) האט דורכשניטליך געהערשט א מאנגעל אין דעם מינימום פון די שטיק־שטאף ענטהאלטענע שפייזען."[100] צווישען די אגריקולטור־ארביי־

[100] „פאבליק העלטה", 6טער רעפארט פאר 1863, לאנדאן 1864, ז. 13.

אין לאָנדאָן, אין משך פון די לעצטע 10 יאָהר, בעוויזט בלי ספק דעם וואקסענדען שוידער, וואָס די ארבייטער פיהלען צו דער שקלאַווערייַ פון דעם „וואָרק הויז”, אָט דעם שטראָף־אנ־שטאַלט פון עלענד.[108]

ב) די שלעכט־בעצאָהלטע שיכטען פון דעם בריטישען אינדוסטריעלען אר־בייטער־קלאַס.

לאָמיר איצט בעטראַכטען די שלעכט־בעצאָהלטע שיכטען פון דעם אינדוסטריעלען ארבייטער־קלאַס. אין דער צייט פון דער באַוועל־נויט, אין 1862, איז דר. סמיטה פון דעם פּריווי־קאָונסיל בעאויפטראַגט געוואָרן צו אונטערזוכען דעם ערנעהרונג־צושטאַנד פון די נויט־ליידענדע באַוועל־ארבייטער אין לאַנקאַשיר און טשעשיר. אַ לאַנגיעהריגע פריהערדיגע בעאָבאַכטונג האָט איהם גע־פיהרט צום רעזולטאַט, אז „כדי צו פערמיידען הונגער־קראַנקהיי־טען” מוז די טעגליכע נאַהרונג פון אַ דורכשניטס פּראָויענצימער ענטהאַלטען מינדעסטענס 3,900 גראַן קויהלען־שטאָף מיט 180 גראַן שטיק־שטאָף, די טעגליכע נאַהרונג פון אַ דורכשניטס מאַן — 4,300 גראַן קויהלען־שטאָף מיט 200 גראַן שטיק־שטאָף: ד. ה. פאַר פּראָויענצימער אומגעפעהר אַזוי פיעל נאַהרונג־שטאָף וויפיעל עס געפינט זיך אין 2 פונט גוטען ווייצען־ברויט, און פאַר מענער מיט $^1/_9$ מעהר; דער וועכענטליכער דורכשניט פאַר דערוואַקסענע מע־נער און פראויען — װעניגסטענס 28,600 גראַן קויהלען־שטאָף און 1330 גראַן שטיק־שטאָף. זיין חשבון איז פּראַקטיש בעשטעטיגט געוואָרן אויף אַן איבערראַשענדען אופן, דורכדעם וואָס ער האָט געשטימט מיט דער טרויעריגער סומע נאַהרונג, אויף וועלכער דער

[108] עס וואַרפט אַ בעזונדער ליכט אויף דעם פאָרטשריט, וואָס איז גע־מאַכט געוואָרן זינט אַדאַם סמיטה'ס צייט, אז דאָס וואָרט „וואָרקהויז” וואָס ווערט היינט בעצייכענט אַלס אַ הויז פאַר אָרימע לייט, האָט ער, סמיטה, נאָך בענוצט אין רעמזעלבינגען זין ווי מאַנופעקטאָרי. צום ביישפּיעל אין אָנהויב פון זיין קאַפּיטעל וועגען דער צוטיילונג פון דער ארבייט זאָגט ער: "tho<e employed in every different branch of the work can often be collected into the same workhouse."

בייטער קאטעגאָריען האָט אבסאָלוט ניט געהאט קיין ביער, 28 פּראָצענט האָט ניט געהאט קיין מילך. דער וועכענטליכער דורכ־שניט פון פליסיגע נאהרונג־מיטלען אין די פאמיליעס האָט בע־טראָפען פון 7 אונצען ביי די נעהטאָרענס ביז 24¾ אונצען ביי די זאָקען־שטריקער. די מעהרצאָהל פון די, וואָס האָבען ניט גע־האט קיין מילך, זיינען בעשטאנען פון די נעהטאָרקעס אין לאָנ־דאָן. די סומע ברויט־שטאָפען, וואָס איז פערצעהרט געוואָרן ווע־כענטליך, האָט בעטראָפען 7½ פונט ביי די נעהטאָרקעס און 11¼ פונט ביי די שוסטער, א טאָטאלער דורכשניט פאר דער־וואקסענע פון 9.9 פונט וועכענטליך. צוקער, סירופ א. אז. וו. איז פערצעהרט געוואָרען — פון 4 אונצען וועכענט־ליך פאר די לעדער־האנדשוה מאכער ביז 11 אונצען פאר די זאָקען־שטריקער; דער טאָטאל־דורכשניט פער וואָך פאר אלע קאטעגאָריען האָט בעטראָפען 8 אונצען פאר יעדען דערוואקסענעם. דער גאנצער וועכענטליכער דורכשניט פון פו־טער (פעטס א. אז. וו.) — 5 אונצען פאר א דערוואקסענעם. דער וועכענטליכער דורכשניט פון פלייש (שפעק א. אז. וו.) האָט בע־טראָפען פער דערוואקסענעם פון 7½ אונצען ביי די זייד־וועבער ביז 18¼ אונצען ביי די לעדער־האנדשוה מאכער; דער גאנצער דורכשניט פאר די פערשיידענע קאטעגאָריען — 12⁶/₁₀ אונצען. די וועכענטליכע קאָסטען פאר נאהרונג פער דערוואקסענעם האָ־בען געגעבען די פאָלגענדע אלגעמיינע דורכשניט־צאָהלען: זייד־וועבער 2 שילינג 2½ פענס, נעהטאָרקעס 2 שילינג 7 פענס, לע־דער־האנדשוה מאכער 2 שילינג 9½ פענס, שוסטער 2 שילינג 7¾ פענס, זאָקען־שטריקער 2 שילינג 6¼ פענס. פאר די זייד־וועבער פון מאקלעספיעלד האָט בעטראָפען דער וועכענטליכער דורכ־שניט נאָר 1 שילינג 8½ פענס. די אם־ערגסטען געגעהרטע קא־טעגאָריען זיינען געווען די נעהטאָרקעס, די זייד־וועבער און די לע־דער־האנדשוה מאכער.[113]

ד"ר. סיימאָן אין זיין אלגעמיינעם געזונדהייט־בעריכט זאָגט וועגען אָט דעם נאהרונג־צושטאנד: „אז עס זיינען פאראן פא־לען אָהן א שיעור, אין וועלכע א מאנגעל אין נאהרונג פעראור־

[113] דארט גופא, ז. 232, 233.

טער זיינען געווען די וואָס פון ענגלאַנד, דעם רייכסטען טייל פון דעם פעראייניגטען קיניגרייך, ערגער געשפּייזט איידער די איבע־ריגע.[110] דער מאַנגעל אין שפּייז צווישען די אגריקולטור־ארביי־טער איז בדרך כּלל געפאַלען דערהויפּט אויף די פרויען און קינדער, וואָרים „דער מאַן מוז עסען, כּדי צו קאָנען טהאָן זיין ארבייט.“ נאָך אַ גרעסערער מאַנגעל האָט געהערשט צווישען די אונטערזוכטע שטאָדטישע ארבייטער־קאַטעגאָריען. „זיי ווערן אַזוי שלעכט געשפּייזט, אַז עס מוז פּאָרקומען צווישען זיי אַ סך פאַלען פון גרויזאַמער דחקות, וואָס רואינירט דאָס געזונד.“ (אָט דאָס איז די ריכטיגע „ענטזאַגונג“ פון דעם קאַפּיטאַליסט! ד. ה. זיין ענט־זאַגונג צו צאָהלען גענוג אויף די אבסאָלוט־נויטיגסטע לעבענס־מיטלען קוים צו דערהאַלטען דאָס לעבען פון זיינע ארבייטס־הענט!)[111]

די פאָלגענדע טאַבעלע צייגט דעם נאַהרונגס־צושטאַנד פון די אויבען־דערמאָהנטע ריין־שטעדטישע ארבייטער־קאַטעגאָריען אין פערגלייך מיט דעם פון דר. סמיטה אָנגענומענעם מינימום און מיט דער מאָס שפּייז, וואָס די באַוועל־ארבייטער האָבען גע־האַט אין דער צייט פון זייער גרעסטער נויט:[112]

ביידע געשלעכטער	וועכענטליכער דורכשניט פון שטיק־שטאָף גראַן	וועכענטליכער דורכשניט פון קויהלען־שטאָף גראַן
5 שטאָדטישע געשעפט־צווייגען	28,876	1192
ארבייטלאָזע לאַנקאַשיר פאַב־ריק־ארבייטער — — — — —	29,211	1295
מינימום פאָרגעשלאָגען פאַר די לאַנקאַשיר ארב. פאַר אַ גליי־כער צאָהל מענער און פרויען	28,600	1330

אַ העלפט, $^{60}/_{125}$, פון די אונטערזוכטע אינדוסטריעלע אר־

[110] דאָרט גופא, ז. 17.

[111] ד. ג. ז. 13.

[112] ד. ג. אנהאַנג; ז. 232.

דאָס זיינען פייגליכע גערדאַנקען, דערהויפּט ווען מען האָט אין זין, אַז די אָרימקייט, וועגען וועלכער עס רעדט זיך דאָ, איז ניט די זעלבסט־פערשולדיגטע אָרימקייט פון פוילענצעריי. עס רעדט זיך אין אַלע פאַלען וועגען דער אָרימקייט פון דער ארבייטער־בעפעל־קערונג. נאָך מעהר, וואָס איז שייך די פאַבריק־ און הויז־אַר־בייטער, איז זייער ארבייט, וועלכע גיט זיי אַזאַ קאַרגען ביסען ברויט, דאָס רוב אויסגעצויגען איבער דער מאָס. און פונדעסט־וועגען איז קלאָר, אַז עס קאָן קוים הייסען, זיי מאַכען אַ לעבען פון זייער ארבייט. . . . זייער נאָמינעלע זעלבסט־ערהאַלטונג קאָן אין אַ זעהר גרויסער מאָס ניט מעהר זיין ווי אַ קירצערער אָדער לענגערער אומוועג צום פּאָופּעריזם.״114

דער ענגער צוזאַמענהאַנג צווישען דעם הונגער־פּיין פון די פלייסיגסטע ארבייטער־שיכטען און דער פערשווענדערישער, גראָ־בער אָדער ראַפינירטער קאָנזומציאָן פון די רייכע, וואָס איז בע־גרינדעט אויף דער קאַפּיטאַליסטישער אקומולאַציע, דעקט זיך אויף נאָר ווען מען איז בעקאַנט מיט די עקאָנאָמישע געזעצען. ניט אַזוי מיט דעם וואוינונג־צושטאַנד. יעדער אונפּאַרטייאישער בע־אָבאַכטער זעהט, אַז וואָס גרעסער עס איז די צענטראַליזאַציע פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען, אַלץ גרעסער איז די צונויפדריקונג פון די ארבייטער אין אַ קליינעם רוים, און דעריבער וואָס שנעלער עס איז די קאַפּיטאַליסטישע אקומולאַציע, אַלץ טרויעריגער איז דער צושטאַנד פון די וואוינונגען פון די ארבייטער. די „פערבעסערונ־גען״ פון די שטעדט, וואָס בעגלייטען דעם וואוקס פון רייכטום, דורכדעם וואָס עס ווערען אַרונטערגענומען די שלעכט־געבויטע קוואַרטאַלען און עס ווערען אויפגעבויט פּאַלאַצען פאַר באַנקען, מאַגאַזינען א. אַז. וו., וואָס די גאַסען ווערען אויסגעברייטערט פאַר דעם געשעפט־פערקעהר און רייכע געשפּאַנען און פאַר דעם איינ־פיהר פון שטאָדטישע אייזענבאַהנען א. ד. ג., — דאָס פערטרייבט די אָרימע אין אַלץ־ערגערע און געדיכטער אָנגעפילטע געסלעך. פון דער אַנדער זייט ווייס יעדערער, אַז די טייערקייט פון די וואוינונגען שטעהט אין אַ פערקעהרטער פּראָפּאָרציע צו זייער גוטסקייט, און אַז די מינען פון עלענד ווערען עקספּלואַטירט פון

114 דאָרט גופא, ז. 14, 15.

זאַכט געוויסע קראַנקהייטען אָדער פערערגערט זיי, קאָן בעשטעטיגט ווערן פון יעדען איינעם, וואָס איז בעקאַנט מיט דער „פּור־לאָו" מעדיצינישער פּראַקסיס, אָדער מיט פּאַציענטען פון די שפּיטאָלען און קליניקס. . . . פון אַ סאַניטאַרן שטאַנדפּונקט אָבער קומט דאָ צו נאָך אַ זעהר וויכטיגער אומשטאַנד. . . . מען מוז געדענקען, אַז מאַנגעל אין שפּייז איז די לעצטע זאַך, וואָס מענשען וועלען פערטראָגען, און אַז בדרך כלל קומט אַ גרויסע אָרימקייט אין נאַהרונג נאָר ווען זיי האָבען שוין פריהער געליטען דחקות אין אַנדערע זאַכען. אַ צייט פריהער איידער דער שפּייז־מאַנגעל ווערט אַ היגיענישער פּראָבלעם, אַ צייט פריהער איידער דער פיזיאָלאָג דענקט צו צעהלען די גראַנען שטיק־שטאָף און קויהלען־שטאָף, וואָס ליעגען צווישען לעבען און הונגער־טויט, איז שוין פון הויז פערשוואונדען יעדעס ברעקעל מאַטעריעלער וואוילשטאַנד. קליידונג און בעהייצונג האָבען שוין געמוזט זיין נאָך מעהר בצמצום איידער שפּייז; קיין גענוגענדע בעשיצונג אַנטקעגען די שטרענגקייט פון וועטער; אַן ענגשאַפט אין וואוין־צימער ביז אַזאַ שטופע, וואָס רופט אַרויס קראַנקהייטען אָדער פערערגערט זיי; קיין שפּור ניט כמעט פון הויז־געשיר אָדער מעבעל; אפילו אויפצוהאַלטען ריינליכקייט האָט שוין געמוזט ווערן צו־קאָסטשפּיעליג אָדער צו־שווער, און אייב עס ווערט נאָך פּרובירט אויס זעלבסט־אַכטונג פּיעל־וועניג זי אויפצוהאַלטען, שטעלט יעדער פּערזוך אַזעלכער מיט זיך פּאָר נאָך מעהר פּייניגונג פון הונגער. די היים וועט זיין דאָרט וואו מען קאָן די הויז־בעשיצונג קריגען צום ביליגסטען, אין געגענדען וואו די סאַניטאַרע אויפזיכט ברענגט די קלענסטע רעזולטאַטען: די וועניגסטע אָבצוג־קאַנאַלען, דאָס וועניגסטע שמוץ־אָבפיהר, די קלענסטע אונטערדריקונג פון עפענטליכער אונערטרעגליכקייט, דער וועניגסטער אָדער ערגסטער וואַסער־צופיהר, און אויב די היים איז אין שטאָדט — דאָס וועניגסטע ליכט און לופט. דאָס זיינען די געזונדהייט־געפאַהרען, צו וועלכע אָרימקייט איז אויסגעזעצט כמעט אונפערמיידליך, ווען די אָרימקייט איז גרויס גענוג, אַז עס קומט שוין צו מאַנגעל אין נאַהרונג. און בעת דער סך הכל פון די אַלע צרות ווירקט געוויס אַזוי שוידערהאַפט אויפ'ן לעבען, האָט דער שפּייז־מאַנגעל אַליין פאַר זיך אַ זעהר ערנסטע ווירקונג. . . .

אן ערצטליכער, דאך פאדערט די געוועהנליכע הומאניטעט מען זאל ניט איגנארירען אויך די אנדער זייט פון אט דער צרה. . . . די ענגקייט אין די וואוינונגען, אין איהרע העכערע גראדען, שליסט איין כמעט נויטיגערווייז אזא פערלייקענונג פון יעדען צארטען גע־פיהל, אזא שמוציגע צונויפמישונג פון קערפערס און קערפערליכע פונקציעס, אזא אויפדעקונג פון אנימאלע און געשלעכטליכע נא־קעטקייט, וועלכע איז מעהר טהיעריש איידער מענשליך. זיין אונטערווארפען אונטער אזוינע איינפלוסען איז א דערנידערונג, וועלכע ווערט אלץ טיעפער און טיעפער, וואס לענגער זי ווירקט. פאר די קינדער, וועלכע ווערן געבארן אונטער אט דער קללה, מוז זי אפט זיין א ריכטיגע טבילה אין נידערטרעכטיגקייט (baptism of infamy). און עס איז גאר ניט משער צו זיין ווי האפנונגסלאז איז דער וואונש, אז פערזאנען, וועלכע געפינען זיך אין אזוינע אומשטענדען, זאלען אין אנדערע הינזיכטען ווען עס איז שטרעבען צו אן אטמאספערע פון ציוויליזאציע, וואס איהר עצם בעשטעהט אין פיזישער און מאראלער ריינקייט."[116]

לאנדאן פערנעהמט דעם ערשטען ראנג אין איבערגעפאקטע וואוינונגען, וועלכע זיינען אבסאלוט אונמעגליך פאר מענשען צו לעבען אין זיי. „צוויי פונקטען — זאגט דר. האנטער — זיינען זיכער; ערשטענס, אז עס זיינען פאראן אומגעפעהר 20 גרויסע קאלאניעס, פון אן ערך 10,000 פערזאן אין יעדערער, וואס זייער טרויעריגע לאגע שטייגט אריבער כמעט אלץ וואס ער האט אמאל געזעהן אין וועלכען עס איז אנדער פלאץ אין ענגלאנד, און זי איז כמעט אינגאנצען דער רעזולטאט פון דעם שלעכטען צושטאנד פון זייערע וואוינונגען; און צווייטענס, אז דער איבערגעפאקטער און חרוב'ער צושטאנד פון די הייזער פון אט די קאלאניעס איז איצטער א סך ערגער איידער ער איז געווען מיט 20 יאהר צוריק."[117] „עס איז

[116] "Public Health." 8th Peport, London 1866, p. 14 n

[117] דארט גופא, ז. 89. בנוגע די קינדער אין די דאזיגע קאלאניעס זאגט דר. האנטער: „עס איז קיינער ניטא אונז צו דערצעהלען, ווי אזוי קינדער זיינען אויסגעהאדעוועט געווארן איידער אט די געדיכטע צונויפפרעסונג פון ארימע האט זיך אנגעפאנגען, און ער וואלט געווען א בריה א נביא, דער וואס וואלט זיך אונטערגענומען פאראויסצוזאגען וואסער אויפפיהרונג מען קאן דערווארטען פון קינדער, וועלכע מאכען איצט דורך, אונטער צושטענדען,

די הייזער־ספּעקולאַנטען מיט מעהר פּראָפיט און ווייניגער קאָס־טען, איידער די זילבער־מינען פון פּאָטאָזי.

דער אַנטאַגאָניסטישער כאַראַקטער פון דער קאַפּיטאַליסטי־שער אקומולאַציע און פאַלגליך פון דער קאַפּיטאַליסטישער איי־גענטום־שייכות בכלל,[115] איז דאָ אַזוי קלאָר פון אויבען־אויף, אַז אפילו די אָפיציעלע ענגלישע בעריכטען וועגען דעם ענין זיינען פול פון אפּיקורסישע אָנפאַלען אויף דעם „איינעטום און זיינע רעכטען.״ מיט דער ענטוויקלונג פון דער אינדוסטריע, דער אקו־מולאַציע פון קאַפּיטאַל, מיט דעם וואוקס און דער „פערשעהנע־רונג״ פון די שטעדט, וואַקסט דער צרה'דיגער צושטאַנד אַזוי שטאַרק, אַז פּשוט די מורא פאַר אָנשטעקענדע קראַנקהייטען, וועל־כע שאַנעווען ניט אפילו די „פּני״, האָט אין די יאָהרען פון 1847 ביז 1864 ארויסגערופען אין לעבען ניט ווייניגער ווי צעהן סאַ־ניטאַרע פּאַרלאַמענט־אַקטען, און די איבערגעשראָקענע בורזשואזיע פון אייניגע שטעדט, ווי ליווערפּול, גלאַזגאָו א. אַז. וו. האָבען דורכגעפיהרט שטרענגע מיטלען דורך זייערע מוניציפּאַליטעטען.

פונדעסטוועגען זאָגט דר. סיימאָן אין זיין בעריכט פון 1865: „בכלל גערעדט, זיינען אָט די שלעכטע צושטאַנדען אין ענגלאַנד ניט אונטערוואָרפען אונטער קיין אויפזיכט.״ אויפ'ן בעפעהל פון דעם פּריווי־קאַונסיל איז אין 1864 פאָרגעקומען אַן אונטערזוכונג וועגען די וואוינונג־צושטאַנדען פון די לאַנד־אַרבייטער און אין 1865 וועגען די וואוינונגען פון די אָרימערע קלאַסען אין די שטעדט. דר. דזשוליאַן האָנטער'ס מייסטערהאַפטע ארבייטען קאָן מען געפינען אין 7טען און 8טען בעריכט (1865) וועגען „פּאָב־ליק העלטה״. צו די לאַנד־אַרבייטער וועל איך קומען שפּעטער. וועגען דעם שטאָדטישען צושטאַנד פון וואוינונגען ציטיר איך בתורת הקדמה דר. סיימאָן'ס אַן אַלגעמיינע בעמערקונג: „הגם מיין אָפיציעלער שטאַנדפּונקט — זאָגט ער — איז אויסשליסליך

[115] „אין ערגעץ זיינען די רעכטען פון דער פּערזאָן ניט אַזוי אָפּען און שענדליך געאָפּפערט געוואָרען צו דעם רעכט פון אייגענטום, ווי בנוגע די וואוינונגען פון דעם ארבייטער־קלאַס. יעדע שטאָדט קאָן בעטראַכט ווערען ווי א פּלאַץ פון מענשען־אָפּפערונג, א מזבח, אויף וועלכען טויזענדער ווערען יעהרליך אויסגעשלאַכטעט צו דעם מאַלאָך פון געלד־גייציגקייט.״ (ס. לעינג, „נאַשיאָנאַל דיסטרעס״, 1844, ז. 150.)

נער און איבערלאָזען דאָס הויז אַליין פאַר זייערע נאָכפאָלגער אין אַזאַ אָבגעלאָזטען צושטאַנד ווי נאָר מעגליך."[120]

די דירה־געלד ווערט געצאָהלט וועכענטליך און די ראָזיגע הערען טראָגען ניט קיין ריזיקע. אַלס רעזולטאַט פון בויען איי־זענבאַהנען אין דער שטאָדט, „האָט מען ניט לאַנג צוריק געזעהן אין מזרח־טייל פון לאָנדאָן א צאָהל פאַמיליען, וועלכע זיינען אַרויסגעטריבען געוואָרן פון זייערע וואוינונגען, אַרומוואַנדערענ־דיג א שבת אָוונד, שלעפּענדיג זייער גאַנצען האָב און גוטס אויפ'ן רוקען, און ניט געפינענדיג קיין רוה־פּלאַץ א חוץ אין וואָרק־הויז."[121] די „וואָרק־האַוזעס" זיינען שוין איבערגעפּאַקט און די „פערבע־סערונגען", וואָס דער פּאַרלאַמענט האָט שוין בעוויליגט, הויבט מען נאָך ערשט אָן איינצופיהרן. ווען די אַרבייטער ווערן אַרויס־געטריבען דורך דער צערשטערונג פון זייערע אַלטע הייזער, פער־לאָזען זיי ניט זייער אַלטען קירכען־בעצירק, אָדער העכסטענס בע־זעצען זיי זיך אַזוי נאָהענט צו איהם ווי מעגליך. „זיי זוכען נאַ־טירליך צו וואוינען אַזוי נאָהענט ווי מעגליך צו זייערע אַרבייט־פּלעצער. דער רעזולטאַט איז, אַז אָנשטאָט צוויי צימערן מוז א פאַמיליע זיך בענוגענען מיט איין צימער. צאָהלענדיג אַפילו הע־כערע דירה־געלד קריגען זיי אָן ערגערע וואוינונג איידער די שלעכ־טע, פון וואַנען מען האָט זיי פערטריבען. א העלפט פון די אַר־בייטער פון סטראַנד מוזען צוויי מייל געהן צו־פוס צו זייער אַר־בייט־פּלאַץ."

אָט דערזעלביגער סטראַנד, וואָס זיין הויפּט דורכפאָהר־גאַס מאַכט אויף א פרעמדען אַן אימפּאָזאַנטען איינדרוק פון דעם רייכ־טום פון לאָנדאָן, קאָן דיענען פאַר א ביישפּיעל, ווי ענג מענשען זיינען אָנגעפּאַקט אין לאָנדאָן. אין איינער פון זיינע קירכע־געַ־מיינדען האָט דער געזונדהייט־בעאַמטער אָנגעצעהלט 581 פער־זאָן פער אַקער, שוין אַריינרעכענענדיג אין דעם א העלפט פון דער ברייט פון דער טהעמזע.

עס פערשטעהט זיך פון זיך אַליין, אַז יעדער סאַניטאַרער מיטעל, וועלכער פעריאָגט די אַרבייטער פון איין קוואַרטאַל, ווי

---

[120] „פּובליק העלטה", 8טער ראַפּאָרט, לאָנדאָן 1866, ז. 91.

[121] דאָרט גופא, ז. 88.

ניט איבערטריבען, ווען מען זאָגט, אַז דאָס לעבען אין געוויסע טיילען פון לאָנדאָן און ניוקאַסעל איז פּשוט אַ גיהנום."[118]

דער טייל אַרבייטער, וואָס געפינט זיך אין אַ בעסערער לאַגע, צוזאַמען מיט די קליינע קרעמער און אַנדערע עלעמענטען פון דעם נידעריגען מיטעל־קלאַס, פאַלען אין לאָנדאָן אויך אַרונטער אַלץ מעהר און מעהר אונטער דער קללה פון די דאָזיגע עקעלהאַפטיגע וואוינונג־צושטאַנדען, אין דעם ערך וואָס עס וואַקסען די „פערבעסערונגען" און צוזאַמען מיט זיי דאָס אַרונטעררייסען פון אַלטע גאַסען און הייזער, דאָס בויען פון אַלץ מעהר פאַבריקען און דאָס אַריינשטראָמען פון מעהר מענשען אין דער הויפּטשטאָדט; און ענדליך, וואָס טייערער דאָס דירה־געלד ווערט מיט דעם שטייגען פון דער שטאָדטישער גרונד־רענטע. „דירה־געלד איז געשטיגען אַזוי הויך, אַז ווייניג אַרבייטער קאָנען בעהויפּטען מעהר ווי איין צימער."[119] עס איז כמעט ניטאָ קיין לאָנדאָנער הויז־אייגענטום, וואָס דאַרף ניט אויסהאַלטען אַ גאַנצע צאָהל „מידדלמען" [אַגענטען־פערמיטלער]. דער פּרייז פון באָדען אין לאָנדאָן שטעהט אַלעמאָל זעהר הויך אין פערגלייך צו זיין יעהרליכער איינקונפט, ווייל יעדער קויפער ספּעקולירט צו פערקויפען איהם פריהער אָדער שפּעטער פאַר אַ „דזשורי־פּרייז" (דעם פּרייז וואָס געשוואָרענע בעשטימען בעת די שטאָדט עקספּראָפּריאירט דעם באָדען פאַר איהרע צוועקען), אָדער צו קאָנען אויסשווינדלען אַן אויסערגעוועהנליך הויכען פּרייז, צוליעב דעם וואָס דערביי געפינט זיך עפּעס אַ גרויס געשעפט־הויז. דער רעזולטאַט דערפון איז אַ רעגעלמעסיגער מסחר אין איינקויפען הויז־קאָנטראַקטען, וואָס זייער טערמין געהט באַלד אויס. „פון די „דזשענטעלמען" אין אָט דעם געשעפט קאָן מען ניט דערוואַרטען זיי זאָלען האַנדלען אַנדערש ווי זיי האַנדלען — אַרויסצושלאָגען וויפיעל זיי קאָנען פון די איינוואוי־

וואס האבען קיין גלייכען ניט אין דעם לאנד, אז ערציהונג אלס מיטגליעדער פון די געפעהרליכע קלאסען, זיצענדיג ביז האלבע נאכט מיט פערזאנען פון יעדען עלטער, האלב נאקעט, שכור, שמוציג און צאנקעריש." (ד. ג. ז. 56.)

[118] ד. ג. ז. 62

[119] 'Report of the Officer of Health of St. Martin's in the Fields." 18[illegible].

גענעהם פאר די רייכע, קלייבען זיך די רייכע פון זיי ארויס און בעזעצען זיך אין די שעהנע פארשטעדט. די נאכפאלגער פון די דאזיגע רייכע ציהען אריין אין די גרעסערע הייזער, א גאנצע פא־מיליע אין יעדען צימער, אפט נאך האלטענדיג „באָרדערס" [קוואַרטיראַנטען]. אזוי ווערט א בעפעלקערונג אריינגעשפארט אין הייזער, וואס זיינען ניט בעשטימט געוואָרן פאר איהר און זי פאסט ניט פאר זיי, און דורכדעם ווערט געשאפען אן אומגע־בונג, וועלכע איז א דערנידערונג פאר די דערוואקסענע און א רו־אינירונג פאר די קינדער."[123]

וואס שנעלער דער קאפיטאל ווערט אקומולירט אין א אינ־דוסטריעלער אָדער קאמערציעלער שטאָדט, אלץ שנעלער איז דער צושטראָם פון דעם עקספלואטירבארן מענשליכען מאטעריאל, אלץ עלענדער זיינען די אויף־שנעל צונויפגעשטעלטע וואוינונגען פון די ארבייטער.

ניו־קאסל־אן־טאין, אלס דער צענטער פון א קויהלען־ און אייזען־דיסטריקט, וואס ווערט אלץ מעהר פראָדוקטיוו, פערנעהמט דעריבער נאך לאנדאן דעם צווייטען פלאץ אין דעם וואוינונג־גיהנום. ניט ווענינער ווי 34,000 מענשען וואוינען דאָרט אין איינציגע צימערן. צוליעב זייער אבסאָלוטער געפאהר פאר דער געמיינדע זיינען אין ניו־קאסעל און גייטסהעד א סך הייזער ארונ־טערגעריסען געוואָרן ניט לאנג צוריק דורך דער פאָליציי. נייע הייזער ווערן געבויט זעהר לאנגזאם, די געשעפטען וואקסען זעהר שנעל. די שטאָדט איז דעריבער אין 1865 געווען נאך מעהר אי־בערפילט ווי ווען עס איז פריהער. עס איז כמעט קיין איינציגער צימער ניט געווען צו דינגען. דר. עמבלטאָן פון דעם ניו־קאסעל פיעבער־ספיטאָל זאָגט: „עס איז קיין ספק ניט, אז די אורזאך פון דעם, וואס דער טיפוס האלט אזוי לאנג אָן און פערשפרייט זיך אלץ מעהר, ליעגט אין דער ענגשאפט און אומריינליכקייט פון די מענשליכע וואוינונגען. וואס איז שייך צו ליכט, לופט, רוים און ריינליכקייט זיינען די דאָזיגע וואוינונגען אמת'ע מושטערס פון דחקות און אומגעזונדקייט, א חרפה פאר יעדען ציוויליזיר־טען לאנד. מענער, פרויען און קינדער ליעגען דאָרט ביי נאכט

[123] דאָרט גופא, ז. 56,55.

עס איז ביז איצט געווען דער פאַל אין לאָנדאָן, ארונטעררייסענ־
דיג די אומגעזונטע הייזער, האָט נאָר די פּעולה, וואָס ער קוועטשט
זיי צוזאַמען נאָך געדיכטער ווי פריהער אין אַנאַנדער קוואַרטאַל.
„ענטוועדער מוז די גאַנצע פּראָצעדור — זאָגט דר. האָנטער —
גויטיגערווייז אָבגעשטעלט ווערן אַלס אַן אונזין, אָדער די עפענט־
ליכע סימפּאַטיע (!) זאָל טיכטיג דערוועקט ווערן צו טהאָן דאָס,
וואָס מען מעג איצט אָהן גוזמא אָנרופען אַ נאַציאָנאַלע פליכט:
צו בעזאָרגען וואוינונגען פאַר די, וועלכע קאָנען זיך אַליין ניט
פערזאָרגען, ווייל זיי האָבען ניט קיין קאַפּיטאַל, אָבער וואָלטען
געקאָנט פּעריאָדיש אויסצאָהלען די סומע, וואָס אַנדערע וועלען אויס־
לעגען פאַר זיי."[122] די קאַפּיטאַליסטישע גערעכטיגקייט איז פּשוט
צו בעוואונדערן! דער גרונד־אייגענטימער, דער אייגענטימער פון
א הויז, דער געשעפטסמאַן, ווען ער ווערט עקספּראָפּריאירט דורך
„אימפּרואוומענטס", דהיינו ווען מען לעגט אויס אַן אייזענבאַהן
אָדער מען דאַרף דורכשניידען אַ גאַס א. ד. ג. — איהם איז ניט
גענוג אַ פאָלשטענדיגע בערגיטיגונג. ער מוז קריגען פאַר זיין
געצוואונגענער „אַבסטינענץ", אין נאָמען פון גאָט און געזעץ, אַ
גאַנץ געשמאַקען פּראָפיט אַריבער און אַריבער דעם ווערטה פון
זיין אייגענטום. דער אַרבייטער אָבער ווערט אַרויסגעוואָרפען
מיט פרוי און קינד, האָב און גוטס אויפ'ן גאַס, און אויב ער שפּאַרט
אָן אין צו־גרויסע מאַסען אין אַזוינע שטאָדט־קוואַרטאַלען, וואו
די געמיינדע וויל אויפהאַלטען אַן אָנשטענדיגען אויסזעהן —
ווערט ער פערפאָלגט אין נאָמען פון סאַניטאַרע פאָדערונגען!

אָנהויב 19טען יאָהרהונדערט איז אין גאַנץ ענגלאַנד ניט
געווען קיין איינציגע שטאָדט אַ חוץ לאָנדאָן מיט 100,000 איינ־
וואוינער. נאָר פינף שטעדט האָבען געצעהלט מעהר ווי 50,000.
איצט עקזיסטירן 28 שטעדט מיט מעהר ווי 50,000 איינוואוי־
נער. „דער רעזולטאַט פון אָט דער ענדערונג איז ניט נאָר אַן אונ־
געהויערער וואוקס פון דער שטעדטישער בעפעלקערונג, נאָר די
אַלטע געדיכט־געפּאַקטע קליינע שטעדט זיינען איצטער צענטערס,
וואָס זיינען אַרומגעבויט פון אַלע זייטען און האָבען ניט קיין
פרייען צוטריט פון לופט; און אַזוי ווי זיי זיינען ניט מעהר אַנ־

[122] דאָרט גופא, ז. 89.

דיג טרייבענדער „רעזערוו־ארמעע” אדער „רעלאטיווער איבער־בע־פעלקערונג.” די שווידערליכע קעלער־וואוינונגען און קאמערן, וואס זיינען פערצייכענט געווארן אין א רשימה, וועלכע דר. האנטער האט בעקומען פון אן אגענט פון א פערזיכערונגס־געזעלשאפט,[126] זיינען מעה־סטענטיילס בעוואוינט געווארן פון גוט־בעצאהלטע אר־בייטער. זיי האבען דערקלערט, אז זיי וואלטען גערן בעצאהלט פאר בעסערע וואוינונגען, ווען מען זאל זיי נאר קאנען קריגען. זיי זינקען דערווייל, ווערן איינער נאכ'ן אנדערן קראנק, בעת דער מילד־ליבעראלער פארסטער, מיטגליעד פון פארלאמענט, פערגיסט טרערען איבער די גליקען פון פריי־האנדעל און די פראפיטען פון די גרויסע קעפ פון בראדפארד, וועלכע האנדלען מיט טוך.

---

[126] די רשימה פון אן אגענט פון אן ארבייטער פערזיכערונגס־געזעלשאפט אין בראדפארד (ד. ג. ז. 111.):

וואולקאן סט. נומר 122	1	צימער	16	פערזאן
לאמלעי סט. ″ 13	1	″	11	″
באוער סט. ″ 41	1	″	11	″
פארטלאנד סט. ″ 112	1	″	10	″
הארדי סט. ″ 17	1	″	10	″
נארטה סט. ″ 18	1	″	16	″
נארטה סט. ″ 17	1	″	13	″
ווימער סט. ″ 19	1	″	8	דערוואקסענע
דושאעט סט. ″ 56	1	″	12	פערזאן
רושארדזש סט. ″ 150	1	″	3	פאמיליען
רייפל־קארט ″ 11	1	″	11	פערזאן
מארשאל סט. ″ 28	1	″	10	″
מארשאל סט. ″ 49	3	″	3	פאמיליען
דושאדזש סט. ″ 128	1	″	18	פערזאן
דושארדזש סט. ″ 130	1	″	16	″
עדווארדס סט. ″ 4	1	″	17	″
יארק סט. ″ 34	1	″	2	פאמיליען
סאלט פיי סט.	2	″	26	פערזאן
רידזשענט סקווער	1	קעלער	8	″
אקר סט.	1	″	7	″
ראבערטס קארט נומר 33	1	″	7	″
בעקפראט סט., בענוצט אלס קופערשמיד־ווערקשטאט	1	″	7	″
עבענעזער סט. נומר 27	1	″	6	″

אַנגעוואָרפען איינע אויף די אנדערע. די מענער פון דער נאכט־שיכט קומען גלייך נאָך דער טאָג־שיכט און די טאָג־שיכט גלייך נאָך דער נאכט־שיכט אין א שטענדיגען שטראָם, אזוי אז די בעטען קאָנען זיך קוים אָבקיהלען. די הייזער האָבען ניט גענוג וואסער און נאָך וועניגער קלאָזעטען; שמוציג, ניט־ווענטעלירט, פערפעס־טעט.״[124] דער וואָכען־פּרייז פון אזוינע לעכער גרייכט פון 8 פּענס ביז 3 שילינג. „ניו־קאסל־אָן־טאַין, זאָגט דר. האָנטער, בעווייזט א ביישפּיעל פון איינעם פון די שעהנסטע שטאמען פון אונזערע לאַנדסלייט, וועלכער דורך די אויסערליכע אומשטאנ־דען פון הויז און גאַס, ווערט אָפּטמאָל פערזונקען אין א כמעט־בארבארישער דעגראדאציע.״[125]

אַלס רעזולטאט פון דעם ווארפען זיך אָהין און אהער פון קאפּיטאַל און ארבייט, קאָן דער צושטאנד פון די וואוינונגען אין א אינדוסטריעלער שטאָדט היינט זיין דערטרעגליך און מאָרגען ווידער ווערן אָבשייליך. היינט האָבען די שטאָדטישע בעאמטע, וואָס זיינען ממונה אויף געביידען, זיך מיט אמאָל מישב געווען אָבצושאפען די ערגסטע מיסברויכונגען. מאָרגען וואנדערט אריין, ווי א מחנה היישעריקען, א כאַלאסטרע אָבגעריסענע אירלענדער אָדער געזונקענע ענגלישע ערד־ארבייטער. מען שטופּט זיי אריין אין קעלערן און שטאלען אָדער מען פערוואנדעלט אן אנשטענדיג ארבייטער־הויז אין א לאָזשיע־הויז, וואו דער פּערסאָנאַל בייט זיך אזוי שנעל ווי די איינקווארטירונג פון די סאָלדאטען אין דער צייט פון דעם 30־יאָהריגען קריעג. מיר׳ן נעהמען א ביישפּיעל: בראדפּאָרד. די בעלי בתים (געמיינדע־פיליסטער) זיינען דאָרט פּונקט געווען פערנומען מיט שטאָדטישע רעפאָרמען. דערצו זיי־נען אין 1861 געווען אין בראדפּאָרד 1751 ניט־בעוואוינטע היי־זער. מיט אמאָל איז אָנגעקומען אן אויפלעבונג פון די געשעפ־טען, וועגען וועלכער דער מילד־ליבעראלער נעגער־פריינד הערר פאָרסטער האָט זיך אזוי שעהן צעקרעהט גאָר ניט לאנג צוריק. מיט דער אויפלעבונג פון געשעפט איז, פערשטעהט זיך, גע־קומען אן איבערפלייצונג פון די כוואַליעס פון דער שטענ־

[124] דארט גופא, ז. 149.

[125] דארט גופא, ז. 50.

בעדערפענישען, באַלד אויף דעם פונקט, באַלד אויף יענעם. ווען זיי זיינען ניט אויפ'ן מארש, שטעהען זיי אין לאַגער. די וואַנ־דער־ארבייט ווערט פערברויכט פאַר פערשיידענע בוי־אָפּעראַציעס, קאַנאַליזירונגען, מאַכען ציעגעל, ברענען קאַלך, בויען אייזענבאַה־נען א. אז. וו. אַ פליהענדע ראָטע פון מגפות — ברענגט זי אין די ערטער, ארום וועלכע זי מאַכט איהר לאַגער, פּאָקען, טיפוס, כאָלעריע, סקאַרלאַטין א. אז. וו.[129] ביי אונטערנעהמונגען, וואו עס פאָדערט זיך אַ בעדייטענדער אויסלעג פון קאַפּיטאַל, ווי ביי בויען אייזענבאַהנען, פערשאַפט דאָס רוב דער אונטערנעהמער אַליין פאַר זיין ארמעע הילצערנע הייזלאַך און דערגלייכען, אויפ־שטעלענדיג אָט אזוי גאַנצע דערפער, אָהן וועלכע עס איז סאַני־טאַרע בעזאָרגונגען און וואָס האָבען ניט קיין אויפזיכט איבער זיך פון די לאָקאַלע בעהערדען. דער הערר אונטערנעהמער מאַכט דערביי אַ גוטען פּראָפּיט, עקספּלואַטירענדיג זיי דאָפּעלט, אַלס אינדוסטריע־סאָלדאַטען און אַלס טענאַנטס [שכנים]. וויפיעל לעכער אזאַ הייזעל האָט, אַזויפיעל שילינג אַ וואָך דאַרף צאָהלען דער שכן, ערד־גראָבער אָדער וואָס ער איז דאָרטען.[130]

איין ביישפּיעל וועט זיין גענוג. אין סעפּטעמבער 1864, בעריכטעט דר. סיימאָן, האָט דער פּאָרזיצענדער פון דער „ניוסענס רעמואוואַל קאָמיטע" [קאָמיטעט צו בעזייטיגען אומשטענדען, וואָס זיינען שעדליך פאַר'ן געזונד] פון דעם קירכען־בעצירק פון סע־וועננאָוקס געשיקט די פאָלגענדע קלאַגע צו דעם מיניסטער דעם אינערן, סער דזשאָרדזש גרעי: „פּאָקען זיינען ביז אַן ערך אַ יאָהר צוריק געווען אַ גאַנץ אונבעקאַנטע קראַנקהייט אין אונזער בעצירק. אַ קורצע צייט פריהער האָט מען דאָ אָנגעהויבען בויען אַן אייזענבאַהן פון לויאישאַם צו טונברידזש. אַ חוץ דעם, וואָס די הויפּט־ארבייטען ווערן געטאָן אין דער נאָהענטער נאַכבאַרשאַפט פון שטאָדט, איז דאָ אויך אויפגעבויט געוואָרן די הויפּט־דעפּאָ פון דעם גאַנצען ווערק, און פאָלגליך ווערן דאָ בעשעפטיגט אַ גרוי־סע צאָהל פערזאָנען. אַזוי ווי עס איז ניט געווען מעגליך אויפ־צובויען פאַר זיי אַלעמען קיין קאַטאַדזשעס, האָט דער אונטער־

[129] „פּאַבליק העלטה", 7טער ראַפּאָרט, לאָנדאָן 1865, ז. 18.

[130] דאָרט גופא, ז. 165.

אין דעם באריכט פון 5טען סעפּטעמבער 1865 דערקלערט דר. בעלל, איינער פון די דאָקטוירים פאַר די אָרימע, אַז די שרעקליכע שטערבליכקייט פון די פיעבער־קראַנקע אין זיין בעצירק קומט פון דעם צושטאַנד פון זייערע וואוינונגען. „אין איין קעלער פון 1,500 קוביק פוס וואוינען 10 פּערזאָן. . . . די ווינסענט סט., גרין עיר פּליים און דהי לעיז ענטהאַלטען 223 הייזער מיט 1450 איינ־וואוינער, 435 בעטען און 36 קלאָזעטען. . . . די בעטען — און אונטער דעם וואָרט פערשטעהע איך יעדען פּאַק שמוציגע שמאַטעס אָדער קופּע סטרוזשקעס (הובעל־שפּענער) — האַלטען יעדע א דורכשניט פון 3.3 פּערזאָנען, אייניגע צו 5 און 6 פּערזאָן. א סך שלאָפען אָהן א בעט אויפ׳ן היילען באָדען אין די זאכען, יונגע מענער און פרויען, פערהייראַט און ניט־פערהייראַט, אַלע צונויפ־געוואָרפען אינאיינעם. עס איז איבעריג נאָך צוצולעגען, אַז א סך פון אָט די וואוינונגען זיינען פינסטערע, נאַסע, שמוציגע און פער׳עיפּוש׳טע לעכער, וואָס זיינען אבסאָלוט ניט פּאַסיג פאַר מענשליכע וואוינונגען. זיי זיינען די צענטערס פון וואַנען עס ווערן פערשפּרייט קראַנקהייטען און טויט אויך צווישען די, וואָס געפינען זיך אין בעסערע אומשטענדען, און וועלכע דערלאָזען אָט די פערפּעסטעטע געשווירען צו אייטערן אין אונזער מיטען."[127]

בריסטאָל פערנעהמט דעם דריטען פּלאַץ נאָך לאָנדאָן אין דעם עלענד פון איהרע וואוינונגען. „דאָ, אין איינער פון די רייכ־סטע שטעדט פון אייראָפּא — אזויפיעל וויסטע אָרימקייט און הויזליכער עלענד."[128]

ג) דאָס וואַנדער־פאָלק. די מינעז־אַר־בייטער.

מיר קומען איצט צו א טייל מענשען, וואָס זייער אורשפּרונג איז פון דאָרפישער ערד־ארבייט, אָבער זייער בעשעפטיגונג איז אין א גרויסען טייל אינדוסטריעל. זיי זיינען די לייכטע אינ־פאַנטעריע פון קאַפּיטאַל, וועלכער וואַרפט זיי אַרום, לויט זיינע

[127] דאָרט גופא, ז. 144.

[128] דאָרט גופא, ז. 50.

אַפּריל ביז דעם 1טען סעפּטעמבער פון היינטיגען יאָהר זיינען פאַרגעקומען ניט ווענינער ווי 10 טויט־פאַלען פון פּאָקען, 4 אין די דערמאָנטע הייזלאַך, די קוואַלען פון דער מגפה. עס איז אונ־מעגליך אָנצוגעבען די ריכטיגע צאָהל פון די קראַנקהייט־פאַלען, וואָרום די געטראָפענע פאַמיליען האַלטען די פאַקטען אַזוי געהיים ווי מעגליך."[131]

די אַרבייטער אין קויהלען־ און אַנדערע מינען געהערען צו די בעסט־בעצאָהלטע קאַטעגאָריען פון דעם בריטישען פּראָלעטאַריאַט. וואָס פאַר אַ פּרייז זיי בעצאָהלען פאַר זייער לוין, איז בעוויזען געוואָרען אין אַ פריהערדיגען פּלאַץ.[132] איך וואַרף דאָ אַ שנעלען בליק אויף דעם צושטאַנד פון זייערע וואוינונגען. בדרך כלל בויט אויף דער עקספּלואַטירער פון דער מינע, סיי ער איז דער אייגענ־טימער, סיי אַ קאָנטראַקטאָר, אַ געוויסע צאָהל קאַטעדזשעס פאַר זיינע „הענט". זיי בעקומען די קאַטעדזשעס און קויהלען זיי צו בעהייצען „אומזיסט", ד. ה. מען צאָהלט זיי אַ טייל פון זייער לוין „אין נאַטורא" [ניט מיט געלד, נאָר מיט געברויך־זאַכען]. די, וואָס בענוצען זיך ניט מיט די דאָזיגע וואוינונגען, קריגען אָנשטאָט דעם 4 פונט סט. אַ יאָהר. די מינען־דיסטריקטען ציהען שנעל צו אַ גרויסע בעפעלקערונג, וואָס בעשטעהט ערשטענס פון די מי־נען־אַרבייטער גופא און פון פערשיידענע בעל־מלאכות, קרעמער, א. אז. וו., וועלכע גרופּירן זיך אַרום זיי. די באָדען־רענטע איז

[131] דאָרט גופא, ז. 18, נאָטע. דער אויפזעהער אויף די אָרימע פון דער שאַפּען־עין־לע־פּריט יוניאַן (אין דערבישיר) האָט בעריכטעט צו דעם רע־גיסטראַר זשענעראַל ווי פאָלגט: „אין דאַוּוהאָלז האָט מען געמאַכט אַ צאָהל קליינע אויסהעהלונגען אין אַ גרויסען בערגעל פון קאַלך־אַש. אָט די גריבער האָבען געדיענט אַלס וואוינונגען פאַר די אַרבייטער און אַנדערע, וואָס זיי־נען בעשעפטיגט ביים בויען די אייזענבאַהנען. די גריבער זיינען ענג, פייכט, האָבען ניט קיין אַבצוג פאַר אומריינקייטען און קיינע קלאָזעטען. זיי האָבען ניט קיין שום ווענטילאַציע, אַ חוץ אַ לאָך פון אויבען, וועלכע דיענט אויף פאַר אַ קוימען. עס בושעוועט די פּאָקען־מגפה, וועלכע האָט שוין פעראור־זאַכט פיעלע טויטען־פאַלען." (דאָרט גופא, נאָטע 2.)

[132] די איינצעלהייטען, וואָס זיינען געבראַכט געוואָרן סוף 4טען אָב־טייל, בעציהען זיך ספּעציעל אויף די קויהלען־מינען אַרבייטער. וועגען דעם נאָך־ערגערן צושטאַנד אין די מעטאַל־מינען, זעה דעם געוויסענהאַפטען בעריכט פון דער ראָיאַל קאָמישאָן פון 1864.

נעהמער, הערר דזשיי, צונויפגעשלאָגען הייזלעך, אין פערשיידענע פונקטען אויף דער גאַנצער לענג פון דער באַהן־ליניע, פאַר זיינע ארבייטער צו וואוינען. די דאָזיגע הייזלאַך האָבען ניט געהאַט קיין ווענטילאַציע, ניט קיין אָבצוג־רעהרען און זיינען אַ חוץ דעם נויטיגערווייז איבערפילט, ווייל יעדער שכן האָט געמוזט אויפנעה־מען אנדערע לאָזשירער, אפילו ווען זיין אייגענע פאַמיליע איז אַ גרויסע, און ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס אַזאַ הייזעל האָט ניט מעהר ווי צוויי צימערן. לויט דעם ערצטליכען בעריכט, וואָס מיר האָבען בעקומען, איז דער רעזולטאַט געווען, אַז די דאָזיגע אָרימע מענשען האָבען ביי נאַכט געמוזט אויסשטעהן אַלע ליידען פון דערשטיקונג, כדי אויסצומיידען דעם פערפעסטעטען געשטאַנק פון די שמוציגע שטעהענדע וואַסערן און פון די קלאָזעטען הארט אונטער זייערע פענסטער. ענדליך זיינען צו אונז אָנגעקומען קלאַ־גען פון אַ דאָקטאָר, וועלכער האָט געהאַט די געלעגענהייט צו בעזוכען די דאָזיגע הייזלאַך. ער האָט גערעדט וועגען דעם צו־שטאַנד פון די דאָזיגע אַזוי־גערופענע וואוינונגען אין די ביטערסטע אויסדרוקען און האָט שטאַרק מורא פאַר זעהר ערנסטע פאָלגען, אין פאַל אויב עס וועלען ניט אָנגענומען ווערן אייניגע סאַניטאַרע מיטלען. אַן ערך אַ יאָהר צוריק האָט דער הערר דזשיי פערשפּראָ־כען אויסצובויען אַ הויז, וואו עס זאָלען אריבערגעפיהרט ווערן אַזוינע פערזאָנען פון די, וואָס ער בעשעפטיגט, צווישען וועלכע עס ברעכען אויס אָנשטעקענדע קראַנקהייטען. ער האָט ווידער־האָלט דאָס דאָזיגע פערשפּרעכען סוף לעצטען יולי, ער האָט אָבער ניט געמאַכט דעם קלענסטען שריט דאָס דורכצופיהרן, אָבוואוהל עס זיינען זינט יענעם דאַטום פאָרגעקומען פערשיידענע פאַלען פון פּאָקען מיט צוויי טויט־פאַלען. דעם 9טען סעפּטעמבער האָט מיר דר. קעלסאָן בעריכטעט וויטערע פאַלען פון פּאָקען אין די זעלביגע הייזלאַך, און האָט בעשריבען זייער צושטאַנד אַלס העכסט אַב־שייליך. פאַר אייער (דעם מיניסטער׳ס) אינפאָרמאַציע מוז איך צולעגען, אַז אונזער קהלה האָט אַ הויז, דער אַזוי־גערופענער הקדש, וואו די מיטגליעדער, וועלכע ליידען אויף אָנשטעקענדע קראַנק־הייטען ווערן בעהאַנדעלט. דאָס דאָזיגע הויז איז איצטער זינט עטליכע חדשים שטענדיג איבערפילט. אין איין פאַמיליע זיינען 5 קינדער געשטאָרבען פון פּאָקען און פיעבער. פון דעם 1טען

אַזוי ווי bondage, וואָס שטאַמט פון דער צייט פון לייבאייגענ־שאַפט) צום קאָנטראַקטאָר אָדער אייגענטימער פון די מינען אויף 12 חדשים. ווען זיי דריקען אוים זייער אומצופרידענהייט אָדער בעלעסטיגען אויף א וועלכען עס איז אופן דעם אויפזעהער, מאַכט ער א צייכען אָדער א בעמערקונג אנטקעגען זייער נאָמען אין דעם אויפזיכט־בוך און זיי ווערן אָבגעזאָגט פון דער ארבייט, בעת עס קומט צו דער יעהרליכער נייער „בינדונג". . . . מיר דאכט, אז קיין טייל פון דעם „טראַק־סיסטעם" קאָן ניט זיין ערגער, איידער דער וואָס הערשט אין אָט די געדיכט־בעפעלקערטע דיסטריקטען. דער אַרבייטער איז געצוואונגען צו נעהמען אלס א טייל פון זיין לוין א הויז, וואָס איז ארומגערינגעלט מיט פערפּעסטעטע איינפלוסען; ער קאָן זיך ניט העלפען. ער איז אין יעדער הינזיכט א לייבאיי־גענער. עס איז צווייפעלהאַפטיג צי ווער עס איז קאָן איהם העל־פען א חוץ זיין אייגענטימער, אָבער זיין אייגענטימער איז זיך צוערשט מישב מיט זיין באַלאַנס־קאָנטאָ, און מען קאָן זיין זיכער, וואָס דער רעזולטאַט וועט זיין. דער ארבייטער קריגט אויך אָפט וואסער צוגעשטעלט פון דעם אייגענטימער, און צי דאָס וואסער איז גוט, צי שלעכט, ער מוז צאָהלען פאר דעם, אָדער ריכטיגער מוז זיך לאָזען מען זאָל איהם ארונטערציהען פאר דעם פון זיין לוין."[134]

ווען קאַפּיטאַל קומט אין קאָנפליקט מיט דער „עפענטליכער מיינונג" אָדער אַפילו מיט דער געזונדהייט־פּאָליציי, זשעניר ט ער זיך גאָר ניט צו „רעכטפערטיגען" די טיילווייז געפעהרליכע און טיילווייז דערנידעריגענדע אומשטענדען, אין וועלכע ער שטעלט דעם אַרבייטער׳ס פונקציע און הויזליך לעבען, פּשוט דערמיט וואָס עס איז נויטיג, כדי איהם צו עקספּלואַטירן מיט מעהר פּראָפיט. אַזוי איז דאָס, ווען ער ענטזאַגט זיך איינצופיהרן בעשיצענדע מיטלען אנטקעגען געפעהרליכע מאַשינעריע אין פאבריק, ווענטי־לאַציע און זיכערהייט־מיטלען אין די מינען א. אז. וו. און אזוי אויך דאָ בנוגע די וואוינונגען פון די מינען־אַרבייטער.

דר. סיימאָן, דער ערצטליכער בעאַמטער פון דעם פּריווי קאונ־סיל זאָגט אין זיין אָפיציעלען בעריכט: „אלס ענטשולדיגונג פאר

[134] דארט נופא, ז. 515, 517.

דאָ הויך, ווי אומעטום וואו די בעפעלקערונג איז געדיכט. דער מינען־קאָנטראַקטאָר זוכט דעריבער אַרויפצושטעלען אויף דעם קלענסטען שטח, וואָס נאָר מעגליך, ביים מויל פון די מינען, אַזוי־פיעל קאָטעדזשעס וויפיעל ער האָט נויטיג צונויפצופּאַקען זיינע „הענט" מיט זייערע פאַמיליען. ווען עס עפענען זיך נייע מינען אין דער נאָכבאַרשאַפט, אָדער מען הויבט ווידער אָן צו אַרביי־טען אין אַלטע מינען, ווערט די ענגשאַפט גרעסער. ביי דעם בויען די קאָטעדזשעס הערשט נאָר איין שטאַנד־פּונקט — דעם קאַפּיטאַליסט'ס „אַבסטינענץ" („ענטזאַגונג") פון וועלכע עס איז אויסגאַבען פון מזומן, וואָס זיינען ניט אַבסאָלוט אונפערמיידליך.

„די וואוינונגען פון די מינען־אַרבייטער און אַנדערע אַרביי־טער, וואָס זיינען פערבונדען מיט די מינען פון נאָרטהומבערלאַנד און דורהאַם, זאָגט דר. דזשוליאַן האָנטער, זיינען אפשר די ערג־סטע און די טייערסטע, וואָס מען קאָן געפינען אין גרויסע צאָה־לען אין ענגלאַנד, מיט דער אויסנאַהם פון עהנליכע דיסטריקטען אין מאָנמוטהשיר. די אויסערגעוועהנליכע שלעכטקייט בעשטעהט אין דער גרויסער צאָהל מענשען, וואָס געפינען זיך אין איין צי־מער, אין דער ענגקייט פון'ם פּלאַץ, אויף וועלכען אַ גרויסע מאַסע הייזער ווערן אָנגעשטעלט, אין דעם מאַנגעל אין וואַסער, די אָב־וועזענהייט פון קלאָזעטען, און אין דער אָפטער מעטאָדע אַרויפצו־שטעלען איין הויז אויף דאָס אַנדערע אָדער איינטיילען זיי אין „פּלאַטס" [ד. ה. בויען איין שטאָק אויף דעם אַנדערן, ווי צ. ב. ש. די ניו יאָרקער אַלטע „טענעמענט"־הייזער]. . . . דער קאָנטראַק־טאָר בעהאַנדעלט די גאַנצע קאָלאָניע, ווי זי וואָלט זיך אויפגע־האַלטען אין אַ צייטווייליגען לאַגער, ניט ווי אין אַ בעשטענדיגער דירה."[133]

„פאָלגענדיג מיינע אינסטרוקציעס — זאָגט דר. סטיווענס — האָב איך בעזוכט די מעהרסטע גרויסע מינען־דערפער פון דעם דורהאַם יוניאָן. . . . מען קאָן וועגען זיי אַלעמען זאָגען, מיט גאָר ווענינ אויסנאַהמען, אַז עס ווערט אין זיי ניט גענומען קיין איינ־ציגער מיטעל צו פערזיכערן די געזונדהייט פון די איינוואוינער. . . . אַלע מינען־אַרבייטער זיינען געבונדען ("bound" — אַן אויסדרוק

[133] דאַרט גופא, ז. 180, 182.

האַנדעל, וואָרים ער ווייס גאַנץ גוט, אַז אויב יענעמס תביעות זיינען אַריבער דער מאָס, וועלען די פּאָלגען ניט פאַלען אויף איהם, אַז די אַרבייטער, אויף וועמען זיי פאַלען, זיינען צופיעל אונוויסענד צו פערשטעהן זייערע סאַניטאַרע רעכטען, און אַז די עקעלהאַפּ־טעסטע וואוינונגען און דאָס שמוציגסטע טרינק־וואַסער וועלען זיי קיינמאָל ניט בעוועגען אַרויסצוגעהן אין סטרייק."[135]

ד) די ווירקונג פון קריזיסען אויף דעם בעסט־בעצאָהלטען טייל פון דעם אַרבייטער־קלאַס.

איידער איך וועל איבערגעהן צו די ריכטיגע אַגריקולטור־אַר־בייטער, וויל איך נאָך ווייזען דורך איין ביישפּיעל, ווי אַזוי די קריזיסען ווירקען אַפילו אויף דעם בעסט־בעצאָהלטען טייל פון דעם אַרבייטער־קלאַס, אויף זיין אַריסטאָקראַטיע. מען קאָן זיך ערינערן, אַז דאָס יאָהר 1857 האָט געבראַכט איינעם פון די גרויסע קריזיסען, מיט וועלכע דער אינדוסטריעלער ציקל ענדיגט זיך יעדעס מאָל. דער נעקסטער טערמין, ווען אַ קריזיס האָט געדאַרפט קומען, איז געווען אין 1866. אַזוי ווי אין די איי־גענטליכע פאַבריק־דיסטריקטען האָט ער זיך שוין געלאָזט פיהלען פון פריהער דורך דער באַוועל־נויט, וואָס האָט געטריבען אַ סך קאַפּיטאַל פון די געוועהנליכע איינלעג־ספערען אין די גרויסע צענ־טערס פון'ם געלד־מאַרק, האָט דער קריזיס דאָס מאָל אָנגענומען מעהרער אַ פינאַנציעלען כאַראַקטער. זיין אויסבראָך אין מאַי 1866 איז אָנגעקינדיגט געוואָרן דורך דעם באַנקראָט פון אַ ריעז־זיגער לאָנדאָנער באַנק, וועלכער האָט נאָכגעשלעפּט נאָך זיך דעם צוזאַמענשטורץ פון זעהר פיעלע פינאַנציעלע שווינדעל־געשעפטען. איינער פון די גרויסע לאָנדאָנער געשעפט־צווייגען, וועלכער איז געטראָפען געוואָרן פון דער קאַטאַסטראָפע, איז געווען דער איי־זערנער שיפען־בוי. די גרעסטע געשעפט־הייזער פון אָט דעם אינדוסטריע־צווייג האָבען ניט נאָר איבער־פּראָדוצירט אַריבער יעדער מאָס אין משך פון דער טומעלדיגער צייט, נאָר זיי האָבען

---

[135] דאָרט גופא, ז. 16.

אָט דער צרה'דיגער הויז־איינריכטונג ווערט אָנגעגעבן דער תירוץ, אז די מינען ווערן געוועהנליך עקספּלואטירט דורך קאָנטראַק־טאָרס, אַז דער דויער פון דעם קאָנטראַקט איז צו־קורץ (אין די קויהלען־מינען ווערן קאָנטראַקטען געמאַכט געוועהנליך אויף 21 יאָהר), דעם קאָנטראַקטאָר זאָל זיך לוינען צו געבען גוט־געבויטע הייזער פאַר זיינע אַרבייטער, די האַנדעלס־לייט און אַנדערע, וועל־כע די אונטערנעהמונג ציהט־צו; און אַז אויב אַפילו ער וואָלט שוין מרוצה געווען צו האַנדלען ליבעראַל אין דעם ענין, וואָלט זיין גוטע כונה בטל געוואָרן דורך דעם גרונד־אייגענטימער. דער דאָזיגער גרונד־אייגענטימער האָט אַ טבע גלייך צו פערלאַנגען אַן אויסערגעוועהנליך־הויכע הוספה אויף דער רענט פאַר דעם פּריווילעגיום אויפצובויען אַן אַנשטענדיגען און בעקוועמען דאָרף אויף דער אויבערפלעך, וואו עס זאָלען קאָנען וואוינען די, וואָס בעאַרבייטען דאָס אייגענטום אונטער דער ערד. אָט דער פּרייז, וואָס פערבאָט יעדע פערבעסערונג (אויב ניט גאָר אַ דירעקטער פערבאָט), שרעקט אויך אָב אַנדערע, וועלכע וואָלטען געוואָלט בויען. . . . איך וויל דאָ ניט אונטערזוכען, וואָס פאַר אַ ווערטה די דאָזיגע ענטשולדיגונג האָט; אויך ניט, אויף וועמען אין לעצ־טער ליניע עס וואָלטען געפאַלען די עקסטראַ אויסגאַבען פאַר אַנ־שטענדיגע וואוינונגען — אויף די גרונד־אייגענטימער, די מינען־קאָנטראַקטאָרס, די אַרבייטער אָדער אויפ'ן פּובליקום . . . אָבער נעהמענדיג אין בעטראַכט די שענדליכע פאַקטען, וואָס ווערען אָנ־געגעבען אין די דערביי־צוגעלעגטע בעריכטען (פון דר. סטיוועגס, א. א.), מוז אָנגעווענדעט ווערן אַ וועלכער עס איז הייל־מיטעל. . . . די רעכטען פון גרונד־אייגענטום ווערן דאָ אויף דעם אופן בענוצט, כדי צו בעגעהן אַ גרויס עפענטליך אומרעכט. דער האַר פון'ם גרונד און באָדען אין זיין אייגענשאַפט אַלס מינען־אייגענטימער לאַדעט איין אַ אינדוסטריעלע קאָלאָניע צו אַרבייטען אויף זיין נחלה, און דערנאָך, אין זיין אייגענשאַפט אַלס אייגענטימער פון דער גרונד־אויבערפלעך, מאַכט ער אונמעגליך פאַר די אַרבייטער וועלכע ער האָט צונויפגעזאַמעלט, צו געפינען די פּאַסענדע וואוי־נונגען וואו זיי מוזען לעבען. דער מינען־קאָנטראַקטאָר (דער קאַ־פּיטאַליסטישער עקספּלואַטאַטאָר) האָט ניט קיין געלד־אינטערעס צו שטעלען זיך אַנטקעגען אָט דער פאַנאַנדערטיילונג פון דעם

דער הויף איז אַ גרויסער פיער־עקיגער פּלאַץ בעשיצט פון אַ דאַך, וואָס לויפט ארום זיינע ווענט. גרויסע קופּעס שנעע האָבען בע־דעקט די פּלאַסטער־שטיינער אין מיטען פון הויף. דאָ אין מיטען זיינען געווען קליינע אָבגעצוימטע פּלעצער, אזוי ווי אָפענע שעפּ־סען־שטעלכלעך, אין וועלכע מענער ארבייטען ווען דער וועטער איז שעהנער. אין דעם טאָג פון מיין בעזוך זיינען די שטעלכלעך געווען אזוי פערשנעעט, אז קיינער האָט אין זיי ניט געקענט זיצען. פונדעסטוועגען זיינען מענשען געווען בעשעפטיגט אין דעם דאַך־בעדעקטען פּלאַץ מיט האַקען פּלאַסטער־שטיינער אויף שאָסעע־שטיינדלעך. יעדערער פון זיי איז געזעסען אויף אַ גרויסען פּלאַס־טער־שטיין און האָט געקלאַפּט מיט אַ שווערן האַמער אויף דעם פּערפּראָרענעם גראַניט ביז ער האָט אָנגעהאַקט פינף בושעל שטיינד־לעך. דאָס האָט געהייסען אַ טאָג ארבייט און ער האָט דערפאַר בעקומען 3 פּענס און אַ בילעט אויף ברויט. אין אַנאַנדער טייל פון הויף איז געשטאַנען אַ קליינע הילצערנע חורבה. עפענענדיג די טיר האָבען מיר געפונען, אז זי איז געווען פול מיט מענשען, אָנגעשפּאַרט שולטער אויף שולטער, כדי צו וואַרעמען זיך איי־נער פון דעם אַנדערן. זיי האָבען געצופּט פּאַקולעס און גע'בריה'ט זיך צווישען זיך, ווער פון זיי וועט קאָנען לענגער ארבייטען מיט דאָס ביסעל נאַהרונג וואָס זיי האָבען געקריגען — וואָרים קאָנען אויסהאַלטען איז געווען אַן עהרענזאַך. אין אָט דעם איין וואָרק־הויז אַליין האָבען 7000 בעקומען אונטערשטיצונג, צווישען זיי פיעלע הונדערטער, וועלכע האָבען מיט 6 אָדער 8 מאָנאַט פריהער פערדיענט די העכסטע לוינען, וואָס האָט זיך געצאָהלט דאָ אין לאַנד צו פעהיגע בעל־מלאָכות. זייער צאָהל וואָלט געווען מעהר ווי נאָך אַמאָל אזוי גרויס, ווען עס וואָלטען ניט געווען אַ סך, וואָס האָבען זיך ענטזאַגט צו נעהמען שטיצע אפילו נאָכדעם ווי זיי האָבען שוין פערצעהרט יערע אָבגעשפּאָרטע פּעני, כל זמן זיי האָבען נאָך געהאַט וואָס־עס־איז צו פערזעצען. . . .

אוועקגעהענדיג פון וואָרק־הויז, האָב איך געמאַכט אַ שפּאַציר דורך די גאַסען, מעהרסטענטיילס בעבויט מיט איינשטאָקיגע הייז־לאַך, וועלכע זיינען אזוי צאָהלרייך אין פּאָפּלאַר. מיין פיהרער איז געווען אַ מיטגליעד פון דעם קאָמיטעט פאַר ארבייטלאָזע. דאָס ערשטע הויז, וואו מיר זיינען אריינגעקומען, איז געווען אַן

אַ חוץ דעם אָנגענומען אונגעהויערע ליפערונג־קאָנטראַקטען, ספּעקולירענדיג, אַז די קרעדיט־קוואַלען וועלען אויך ווייטער פליעסען אין אַזאַ שפע ווי פריהער. איצט האָט אַריינגעטראָטען אַ שרעקליכע רעאַקציע, וועלכע האַלט נאָך אָן ביז היום, ענדע מערץ 1867, אויך אין אַנדערע לאָנדאָנער אינדוסטריען.[136]

כדי צו כאַראַקטעריזירן די לאַגע פון די אַרבייטער, ציטיר איך די פאָלגענדע שטעלע פון דעם אויספיהרליכען בעריכט פון אַ קאָרעספּאָנדענט פון „מאָרנינג סטאַר", וועלכער האָט בעזוכט אָנהויב 1867 די הויפּט צענטערס פון עלענד. „אין די איסט־ענד דיסטריקטען פון פּאָפּלאַר, מילוואָל, גריניטש, דעטפּאָרד, ליימהויז, און קאַנינג־טאַון געפינען זיך מינדעסטענס 15,000 אַרבייטער מיט זייערע פאַמיליען אין אַ צושטאַנד פון שרעקליכער נויט. צווישען זיי זיינען איבער 3000 פעהיגע האַנדווערקער. די זעקס אָדער אַכט־מאָנאַטדיגע אַרבייטלאָזיגקייט האָט אינגאַנצען אויסגעשעפּט זייערע רעזערוו־פאָנדען. . . . איך האָב געהאַט גרויסע שוועריגקייטען צוצוקומען צום טויער פון „וואָרק־הויז" (אין פּאָפּלאַר), וואָרים ער איז געווען בעלאַגערט פון אַ הונגעריגען המון. דער עולם האָט געוואַרט אויף ברויט־אָנווייזונגען, די צייט איז אָבער נאָך ניט געווען געקומען אויסצוטיילען די קאַרטען.

---

[136] „מאַסענהאַפטע פערהונגערונג פון די לאָנדאָנער אָרימע לייט! . . . אין די לעצטע טעג זיינען די לאָנדאָנער מויערן געווען אויסגעקלעבט מיט גרויסע פּלאַקאַטען, וועלכע האָבען ענטהאַלטען די פאָלגענדע מערקווירדיגע ווערטער: „פעטע אָקסען! הונגער שטאַרבענדע מענשען! די פעטע אָקסען זיינען אַוועק פון זייערע גלעזערנע פּאַלאַצען אָבצוקאָרמען די רייכע אין זייערע לוקסוס־וואוינונגען, בעת די פערהונגערענדע מענשען פוילען און שטאַרבען אין זייערע טרויעריגע גריבער." די פּלאַקאַטען מיט אָט דער שרעקאָנזאָגענדער אויפשריפט ווערן שטענדיג בענייעט. ווי נאָר איינע ווערט אַרונטערגעריסען אָדער פערשמירט, בעווייזט זיך גלייך אַ נייע אויף דעמזעלבינען פּלאַץ אָדער אויף אַנאַנדער פונקט אַזאַ עפענטליכען פּלאַץ. . . . דאָס דערמאָנט אָן די געהיימע רעוואָלוציאָנערע געזעלשאַפטען, וועלכע האָבען פּאַרגעבריט דאָס פראַנצויזישע פאָלק פאַר די פּאַסירונגען פון 1789. . . . אין אָט דער מינוט, בעת ענגלישע אַרבייטער מיט זייערע ווייבער און קינדער שטאַרבען פון הונגער און קעלט, ווערן מיליאָנען ענגליש געלד — דער פּראָדוקט פון ענגלישער אַרבייט — אַריינגעלעגט אין רוסישע, שפּאַנישע, איטאַליענישע און אַנדערע פרעמדע אַנלייהען." (Reynolds' Newspaper," 20 Jan 1678)

אין שילינגס, ביז די לעצטע פּעני איז ארויסגעצויגען געוואָרן און דאָס באַנק־ביכעל האָט מעהר ניט געהאַט קיין ווערטה ווי אַ לע־דיג שטיקעל פּאַפּיער. די דאָזיגע פאַמיליע האָט געקריגען פון וואָרק־הויז איין אָרימען מאָהלצייט אַ טאָג. . . . אונזער נעקסטער וויזיט איז געווען צו אַ פרוי פון אַן אירלענדער, וועלכער האָט פריהער געאַרבייט ביי בויען שיפען. מיר האָבען זי געפונען אַ קראַנקע פון ניט דערעסען, ליגענדיג אין די קליידער אויף אַ הויי־לען מאַטראַץ, האַלב צוגעדעקט מיט אַן אַלט שטיקעל טעפּיך, ווען די גאַנצע בעט־צייג איז געווען פערזעצט. צוויי עלענדע קינדער האָבען אויף איהר אויפגעפּאַסט, וועלכע האָבען אויסגעזעהן ווי זיי נויטיגען זיך אַליין אין פּלעגע. 19 וואָכען אָהן ארבייט האָט זיי געבראַכט צו אָט דער לאַגע, און בעת זי האָט אונז דערצעהלט די געשיכטע פון איהר ביטערער פערגאַנגענהייט, האָט זי אַזוי געקרעכצט, ווי איהר יעדע האָפנונג אויף אַ בעסערער צוקונפט וואָלט געווען פערלאָרן. . . . אַרויסגעהענדיג פון דעם הויז איז צו אונז צוגעלאָפען אַ יונגער מאַן און אונז געבעטען אריינגעהן אין זיין הויז און זעהן צי מען קאָן וואָס עס איז טהאָן פאַר איהם. אַ יונגע פרוי, צוויי שעהנע קינדער, אַ הויפען משכנות־צעטלעך און אַ לעדיג צימער איז געווען אַלץ וואָס ער האָט געהאַט אונז צו צייגען.״

ווענגען די נאָכוועהען פון דעם קריזיס פון 1866 — דער פאָלגענדער אויסצוג פון אַ טאָרי'שער [קאָנסערוואַטיווער] צייטונג. מען דאַרף ניט פערגעסען, אַז דער איסט־ענד, דער מזרח־טייל פון לאָנדאָן, וועגען וועלכען דאָ האַנדעלט זיך, איז ניט נאָר אַ צענטער פון ארבייטער, וואָס זיינען בעשעפטיגט ביים בויען אייזערנע שיפען און ביי אַנדערע צווייגען פון דער גרויס־אינדוס־טריע, נאָר אויך אַ צענטער פון דער אַזוי־גערופענער הויז־אַר־בייט, וועלכע ווערט שטענדיג בעצאָהלט אונטער דעם מינימום. „אַ שרעקליך בילד איז נעכטען געווען צו זעהן אין איין טייל פון אונזער הויפּטשטאָדט. אָבוואויל די ארבייטלאָזע טויזענדער פון דער איסט־ענד האָבען ניט פּאַראַדירט מיט זייערע שוואַרצע פאָה־נען אין איין מאַסע, איז דאָך דער שטראָם מענשען געווען גענוג איינדרוקספול. לאָמיר געדענקען וויפיעל אָט די מענשען ליידען. זיי שטאַרבען פון הונגער. דאָס איז דער פּשוט'ער שרעקליכער

אייזען־ארבייטער׳ס, וועלכער איז שוין פון 27 וואָכען געוועזען אויס־סער ארבייט. איך האָב געטראָפען דעם מאַן מיט זיין גאַנצער פאַמיליע זיצענדיג אין אַ הינטער־צימער. אין צימער האָט זיך נאָך געפונען אַ פּאָר שטיקלעך מעבעל און עס האָט געברענט אַ פייער. דאָס איז געווען נויטיג צו בעשיצען פון פראָסט די נאַקעטע פיס פון די יונגע קינדער, וואָרים עס איז געווען אַ שרעקליך־קאַלטער טאָג. אויף אַ טאַץ אַנטקעגען פייער איז געלעגען אַ הויפען פּאַקולעס, וואָס די פרוי און די קינדער האָבען גע־צופּט, אָבצוצאָהלען דערמיט פאַר דעם ברויט, וואָס זיי האָבען בעקומען פון וואָרק־הויז. דער מאַן האָט געאַרבייט אין איינעם פון די אויבען־בעשריבענע הויפען פאַר אַ פּאָרציע ברויט און 3 פּענס אַ טאָג. ער איז איצט געקומען אַ היים עסען מיטאָג און איז געווען זעהר הונגעריג, ווי ער האָט אונז דערצעהלט מיט אַ ביטערן שמייכעל, און זיין מיטאָג איז בעשטאַנען פון אַ פּאָר שטיק־לעך ברויט מיט שמאַלץ און אַ גלאָז טהעע אָהן מילך. . . . די נעקסטע טיר, וואָס מיר האָבען אָנגעקלאַפּט, האָט געעפענט אַ פרוי פון מיטעלע יאָהרען, וועלכע האָט אונז אַריינגעפיהרט, ניט אויסרעדענדיג אַ וואָרט, אין אַ קליין הינטערצימער, וואו איהר גאַנצע פאַמיליע איז געזעסען שווייגענדיג און געקוקט אויפ׳ן פייער, וואָס האָט געהאַלטעןביים אויסגעהן. אויף די מענשען און זייער קליין צימער איז געלעגען אַזאַ חורבן און אַזאַ האָפנונגלאָזיגקייט, אַז איך וואָלט זיך ניט געוואונשען צו זעהן אַזאַ סצענע נאָכאַמאָל. „זיי האָבען גאָרנישט פערדיענט, מיין הערר,״ האָט די פרוי גע־זאָגט, אָנצייגענדיג אויף איהרע זיהן, „שוין 26 וואָכען, און אונ־זער גאַנצעס געלד איז אַוועקגעגאַנגען, די גאַנצע 20 פונט סט., וואָס איך און דער פאָטער האָבען אָבגעשפּאָרט אין די בעסערע צייטען, רעכענענדיג אַז עס וועט אונז דורכטראָגען דורך די שלעכ־טע צייטען. אָט, זעהט,״ האָט זי כמעט ווילד אויסגעשריען, דער־לאַנגענדיג אונז אַ באַנק־בוך, וואו עס איז געווען רעגעלמעסיג איינגעשריבען די איינגעצאָהלטע און אויסגעצאָהלטע געלדער, אַזוי אַז מיר האָבען געקאָנט זעהן, ווי דער קליינער פערמעגען האָט זיך אָנגעהויבען מיט אַן אַריינטראָג פון 5 שילינג, ווי עס איז ביסלעכווייז געוואַקסען ביז עס האָט געגרייכט די סומע פון 20 פונט סט. און ווי עס איז דערנאָך צורונען געוואָרן פון פונטען

טער, מוטער און פיער קינדער." פון אַט די 6 פּערזאָן „קאָנען 4 נוצליך בעשעפטיגט ווערן דעם גאַנצען יאָהר." עס ווערט אַנגענומען, אַז „עס איז צווישען זיי ניטאָ קיין קראַנקע אָדער אַזוינע, וואָס זיינען אונפעהיג צו ארבייטען," און אויך אַז זיי האָבען ניט קיינע „אויסגאַבען פאַר רעליגיעזע, מאָראַלע און אינ־טעלעקטועלע צוועקען, אַ חוץ זעהר אַ קנאַפּע הוצאה אויף אַ פּלאַץ אין קירך," און צאָהלען אויך ניט „קיינע בייטראַגען אין שפּאָר־קאַסען אָדער אַלטער־פערזאָרגונג־קאַסען, און האָבען ניט קיינע, „לוקסוס אָדער אַנדערע איבערפליסיגע הוצאות." דער פאָטער און דער עלטסטער זוהן מעגען זיך אָבער פערגינען צו רויכערן טאַבאַק און בעזוכען אַ קאַבאַרע אום זונטאָג, אויף וואָס זיי קאָ־נען אויסגעבען גאַנצע 86 סענטים אַ וואָך. „לויט אַן אַלגעמיינע צוזאַמענשטעלונג פון די לוינען, וואָס ווערן געצאָהלט די ארביי־טער אין די פערשיידענע געשעפט־צווייגען, קומט אויס . . . אַז דער העכסטער דורכשניט פון דעם טעגליכען לוין איז 1 פראַנק 56 סענטים פאַר מענער, 98 סענטים פאַר פרויען, 56 סענטים פאַר אינגלעך און 55 סענטים פאַר מיידלעך. ווען מען בערעכענט לויט דעם ערך, קאָנען די הכנסות פון דער פאַמיליע אין העכסטען פאַל בעטרעפען 1068 פראַנק יעהרליך. . . . כדי צו פיהרן די הוצאה פון אַזאַ טיפּיש־אָנגענומענער פאַמיליע האָבען מיר גערעכענט אַלע מעגליכע הכנסות. אויב אָבער מיר רעכענען אַן ארבייט־לוין פאַר דער מוטער, בלייבט דאָס הויז אָהן אַ פיהרער. ווער בע־זאָרגט דאָס הויז? ווער פאַסט אויף די קליינע קינדער? ווער זאָל קאָכען, וואַשען, פעררי כטען די זאַכען? אָט די פראַגע שטעלט זיך אויף פאַר דעם ארבייטער יעדען טאָג."

לויט דעם נאָך איז דער בודזשעט פון דער פאַמיליע ווי פאָלגט:

דער פאָטער ...	300	ארבייטס־טעג אויף	1.56	פראַנק אַ טאָג..	468 פר.
די מוטער	300	"	" —89	"	267.. "
עלטסטער זוהן,	300	"	" —,56	"	168.. "
עלטסטע טאָכטער,	300	"	" —,55	"	165.. "
סך הכל					1068 "

די יעהרליכע הוצאה פון דער פאַמיליע וואָלט געמאַכט אַ דע־פיציט אין פאַל אויב דער ארבייטער זאָל האָבען די שפּייז פון

פאַקט. עס זיינען פאַראַן 40,000 זייערע. . . . אין אונזער געגענ־וואַרט, אין איין קוואַרטאַל פון אָט דער וואונדערבאַרער הויפּט־שטאָדט — הארט נעבען דער ריעזיגסטער אקומולאַציע פון רייכ־טום, וואָס די וועלט האָט ווען עס איז געזעהן — הארט דערביי פערהונגערן 40,000 הילפלאָזע מענשען ! אָט די טויזענדער ברע־כען זיך איצט אריין אין די אנדערע קוואַרטאַלען ; זיי, וועלכע זיינען האַלב פערהונגערט אין אַלע צייטען, שרייען אויס זעהר וועהטאָג אונז אין די אויערן, זייער געשריי גרייכט צום הימעל, זיי דערצעהלען אונז פון זייערע עלענדע וואוינונגען, אַז עס איז זיי אונמעגליך צו קריגען ארבייט און נוצלאָז צו געהן בעטלען. די שטייער־צאָהלער ווערן שוין באַלד אליין פּאָופּערס, אַזויפיעל שטי־צע ווערט פון זיי געפּאָדערט.״ („סטאנדארד״, 5טען אפּריל 1866.)

אַזוי ווי עס איז אַ מאָדע ביי די ענגלישע קאפּיטאַליסטען צו שילדערן בעלגיען אַלס דעם ארבייטער׳ס גן עדן, ווייל די „פרייהייט פון דער ארבייט״, אָדער מיט אַנדערע ווערטער, די „פרייהייט פון קאפּיטאַל״, איז דאָרטן ניט בעגרעניצט דורך דעם דעספּאָטיזם פון די „טרייד־יוניאָנס״ און אויך ניט דורך פאַבריק־געזעצען, וויל איך זאָגען אַ פּאָר ווערטער וועגען דאָס „גליק״ פון דעם „פרייען״ בעלגישען ארבייטער, וועלכער ווערט געפּלאָגט נאָר פון די גלחים, פון דער גרונד־אריסטאָקראַטיע, פון דער ליבעראַ־לער בורזשואזיע און פון דער ביוראָקראַטיע, אָבער ח״ו ניט פון טרייד־יוניאָנס און פאַבריק־געזעצען. קיינער איז זיכער ניט געווען גרינדליכער פערטרויט אין די סודות (מיסטעריען) פון דעם דאָזי־גען גליק, ווי דער פערשטאָרבענער הערר דוקפּעטיאָ, דער גענע־ראַל־אינספּעקטאָר פון די בעלגישע טורמעס און וואָהלטעטיגקייט־אַנשטאַלטען און מיטגליעד פון דער צענטראַל־קאָמיסיע פאַר בעל־גישע סטאַטיסטיקס. לאָמיר נעהמען זיין ווערק „עקאָנאָמישע בודזשעטען פון דעם ארבייטער קלאַס אין בעלגיען״. [פּראַנצוי־זיש] בריסעל 1855. דאָ געפינען מיר צווישען אַנדערעס אַ נאָרמאַלע בעלגישע ארבייטער־פאַמיליע, וואָס איהרע יעהרליכע הוצאות און הכנסות איז אויסגערעכענט געוואָרן נאָך זעהר גע־נויע דאַטען און דער צושטאַנד פון איהר נאַהרונג איז דאַן פער־גליכען געוואָרן מיט דעם נאַהרונגס־צושטאַנד פון די סאָלדאַטען, מאַטראָזען און אַרעסטאַנטען. די פאַמיליע „בעשטעהט פון פאָ־

דער פאַקט איז, אַז אין אַט דעם „פּאַראַדיז פון קאַפּיטאַליסטען“, ווי נאָר עס ווערט די קלענסטע ענדערונג אין דעם פּרייז פון די נויטווענדיגסטע לעבענס־מיטלען, ווערט גלייך אַן ענדערונג אין דער צאָהל פון טויט־פאַלען און פערברעכען! (זעה דעם מאַנוסקריפּט פון דער Maatschapij De Vlamingen Vooruit: בריסעלס 1860, ז. 15 און 16.) אין גאַנץ בעלגיען זיינען פאַראַן 930,000 פאַמיליען, פון וועלכע, לויט דער אָפיציעלער סטאַטיסטיק, זיינען 90,000 פאַמיליען = 450,000 פּערזאָנען רייכע (וואָס האָבען שטים־רעכט); 190,000 פאַמיליען = 950,000 פּערזאָנען פון דעם קליינעם מיטעל־קלאַס אין די שטעדט און דערפער, פון וועלכע אַ גרויסער טייל זינקט אַרונטער צום פּראָלעטאַריאַט. ענדליך 450,000 אַרבייטער־פאַמיליען = 2,250,000 פּערזאָנען, פון וועלכע די מוסטער־פאַמיליען גענִיסען די גליקען, וואָס דוקפּעטיאָ האָט געשילדערט. פון די 450,000 אַרבייטער־פאַמיליען זיינען איבער 200,000 אויפ'ן רייסטער פון פּאָופּערס!

ה) דער בריטישער ערד־אַרבייטער־פּראָלעטאַריאַט.

דער אַנטאַגאָניסטישער כאַראַקטער פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן און אַקומולאַציע בעווייזט זיך אינערגעץ ניט מעהר ברוטאַל איידער אין דעם פאָרטשריט פון דער ענגלישער אַגריקולטור (אַריינרעכענענדיג אויך די פיהצוכט) און אין דעם ריקשריט פון דעם ענגלישען ערד־אַרבייטער. איידער אָבער איך געה איבער צו זיין איצטיגער לאַגע, וויל איך נעהמען אַ שנעלען צוריקבליק. די מאָדערנע אַגריקולטור דאַטירט אין ענגלאַנד פון מיטען פון 18טען יאָהרהונדערט, הגם די רעוואָלוציע אין די פערהעלטנישען פון דעם גרונד־אייגענטום, פון וועלכער דער פערענדערטער פּראָדוקציאָנס־אופן הויבט זיך אָן אַלס גרונד־לאַגע, איז פון אַ פיעל פריהערדיגען דאַטום.

ווען מיר נעהמען די בעהויפּטונגען פון אַרטהור יאָנג — אַ גענויער בעאָבאַכטער, אָבוואויל אַן אויבערפלעכליכער דענקער — וועגען דעם ערד־אַרבייטער פון 1771, קומט אויס, אַז ער שפּיעלט אַ זעהר עלענדע ראָליע אין פערגלייך מיט דעם ערד־אַרבייטער פון

אַ מאַטראָז פון דער פלאָטע....1828 פר.....דעפיציט 760 פר.		
אַ סאָלדאַט .... 1473 " .... " 405 "		
אַן אַרעסטאַנט .... 1112 " .... " 44 "		

מען זעהט דערפון, אַז ניט פיעלע ארבייטער־פאַמיליען קאָנען זיך פערשאַפען די נאַהרונג, מיר וועלען שוין ניט זאָגען פון א מאַטראָז אָדער אַ סאָלדאַט, נאָר אַפילו ניט פון ארעסטאַנט. אין דורכשניט האָט יעדער ארעסטאַנט אין בעלגיען, פון 1847 ביז 1849, געקאָסט 63 סענטים אַ טאָג, וואָס גיט אין פערגלייך מיט די טעגליכע לעבענס־קאָסטען פון אַן ארבייטער, אַ דיפערענץ פון 13 סענטים. די קאָסטען פון פערוואַלטען און אויפּפּאַסען די טורמעס, גלייכט זיך ווידער אויס דערמיט, וואָס דער ארעסטאַנט דאַרף ניט צאָהלען קיין דירה־געלט. . . . ווי אַזוי קאָן טאַקע די גרויסע צאָהל, מען קאָן זאָגען די גרויסע מ ע ה ר־צאָהל, ארבייטער אויספיהרן צו לעבען אויף אַ מעהר עקאָנאָמישען אופן? נאָר דורכדעם וואָס זיי בענוצען זיך מיט אַזוינע פּאָרטלען, וואָס דער ארבייטער אַליין ווייס נאָר דעם סוד פון זיי: ער רייסט אָב אביסעל פון דער טעגליכער פּאָרציע, ער עסט קאָרן־ברויט אָנשטאָט ווייצענס, ווייניגער אָדער גאָרניט קיין פלייש, דאָס אייגענע אויך וועגען פּוטער און געווירצען; ער בענוגענט זיך מיט איינעם אָדער צוויי צימערן, וואו די גאַנצע פאַמיליע שפּאַרט זיך צונויף און די מיידלעך און אינגלעך שלאָפען צוזאַמען, אָפט אויף איין שטרוייזאַק; אָבשפּאָרענדיג פון קליידער, וועש, ריינליכקייט־מיטלען; זיך אָבזאָגענדיג פון די זונטאָג־ פערגעניגענס; קורץ, בעשליסענדיג אויסצוקומען מיט דאָס ווענינגסטע. ווען עס האַלט שוין ביי אָט דעם לעצטען גרעניץ, איז די קלענסטע פרייז־העכערונג פון די לעבענס־מיטלען, אַן אויפהער פון דער ארבייט, אָדער אַ קראַנקהייט, גענוג צו פערמעהרן דעם ארבייטער'ס עלענד און רואינירן איהם גאָר אינגאַנצען. עס קלייבען זיך אָן חובות, ער קריגט ניט מעהר קיין קרעדיט; די קליידער, די נויטווענדיגסטע מעבעל ווערן פערזעצט, און לסוף בעט די פאַמיליע, מען זאָל זי איינשרייבען צווישען די אָרימע, וואָס קריגען קצבה."[137]

---

[137] Ducpetiaux, "Budgets Economiques des Classes Ouvriers en Belgique," Bruxelles 1855, p.151, 154, 155.

פונדעסטוועגען איז די לאגע פון דעם ענגלישען לאנד־ארביי־טער פון 1770 ביז 1780, וואס איז שייך זיין שפייז און וואוי־נונג, אזוי גוט ווי זיין זעלבסט־געפיהל, זיינע פערגעניגענס, א. אז. וו., א אידעאל וואס איז שפעטער קיינמאל ניט דערגרייכט געווארן. זיין דורכשניטליכער לוין, אויסגעדריקט אין מאסען ווייץ (Pints) איז פון 1770 ביז 1771 געוועזן 90 מאס, אין עדען'ס צייט (1797) נאר 65, אין 1808 נישט מעהר ווי 60.[141]

דער צושטאנד פון די ערד־ארבייטער ביים סוף פון דעם אנטי־יאקאבינער קריעג, אין וועלכער צייט די גרונד־אריסטאקרא־טען, ארענדאטארס, פאבריקאנטען, סוחרים, באנקיערען, בערזען־ספעקולאנטען, ארמעע־ליפעראנטען א. אז. וו. זיינען אזוי אויסער־נעוועהנליך נתעשר געווארן, איז שוין אנגעצייגט געווארן פריהער. דער נאמינעלער לוין איז געשטיגען טיילווייז מחמת דאס פאפיער־געלד איז געפאלען אין ווערטה, און טיילווייז מחמת די געשטי־גענע פרייזען פון די הויפט לעבענס־מיטלען, וואס איז געקומען אונ־אבהענגיג פון דעם. די ווירקליכע לוין־ענדערונג קאן בעוויזען ווערן אויף א זעהר איינפאכען אופן, ניט אריינגעהענדיג אין פרטים, וועלכע זיינען דא ניט נויטיג. דאס געזעץ פאר ארימע און זיין אדמיניסטראציע זיינען געוועזן דיזעלביגע אין 1795 און אין 1814. מיר געדענקען ווי אזוי דאס געזעץ איז דורכגעפיהרט גע־ווארן אויפ'ן לאנד: די קהלה האט אין דער פארם פון נדבות ממלא געוועזן דעם נאמינעלען לוין ביז צו דער נאמינעלער סו־מע, וואס האט זיך געפאדערט צו דערהאלטען דאס נידעריגע חיות פון דעם ארבייטער. די פראפארציע צווישען דעם לוין, וואס דער ארענדאטאר האט געצאהלט, און דעם לוין־דעפיציט, וואס די קהלה האט דערלעגט, בעווייזט אונז צוויי זאכען: ערשטענס, אז דער ארבייט־לוין איז געפאלען אונטער זיין מינימום, צווייטענס דעם גראד, אין וועלכען דער לוין־ארבייטער איז געוועזן א צו־נויפשטעל פון לוין־ארבייטער און פאופער, אדער דעם גראד, אין

הוצאות מאכט ער דוכט זיך ניט אויס אפילו די העלפט פון דאס, וואס ער האט דאמאלסט בעטראפען."

[141] Barton, "Observations on the Circumstauces which influence the Condiiion of the Labouring Classes of Society,'. London 1817, page 26.

פאר דעם סוף 18טען י. ה. זעה עדען: „דהי סטייט אוו דהי פור."

סוף 14טען יאהרהונדערט, „ווען ער האט געקאנט לעבען בשופע און אנקלייבען עשירות"[138] — שוין גאר ניט צו רעדען פון דעם 15טען י. ה., „דעם גאלדענעם צייט־אלטער פון די ענגלישע אר־בייטער אין שטאדט און אין דארף." מיר דארפען אבער גארניט געהן אזוי ווייט צוריק. אין א זעהר אינהאלט־רייכען ווערק פון 1777 לעזען מיר: „דער גרויסער פערמער [ארענדאטאר] האט זיך כמעט דערהויבען צו דער שטופע פון א פריץ (זשענטלמאן), בעת דער ארימער ארבייטער איז כמעט צוגעדריקט צו דער ערד. . . . זיין אומגליקליכע לאגע צייגט זיך קלאר ארוים דורך א פערגלייכענ־דער איבערזיכט פון זיין צושטאנד היינט און 40 יאהר פריהער. . . . די גרונד אייגענטימער און די ארענדאטארס געהען האנד אין האנד צו אונטערדריקען דעם ארבייטער."[139] דערנאך ווערט דארט בעוויזען בפרטיות, אז דער ווירקליכער ארבייטער־לוין אויפ'ן לאנד איז פון 1737 ביז 1777 געפאלען כמעט אויף א פערטעל אדער 25 פראצענט. „די מאדערנע פאליטיק — זאגט אין דערזעלבינער צייט דר. ריטשארד פריים — בעגינסטיגט די העכערע פאלקס־קלאסען; דער רעזולטאט וועט זיין, אז דאס גאנצע קיניגרייך וועט פריהער אדער שפעטער בעשטעהן נאר פון זשענטעלמען און בעט־לער, פון פריצים און שקלאווען."[140]

---

[138] James E. Th. Rogers Professor sf Political Economy in the University of Oxford, "A History of Agriculture and Prices in England,' 1866, v. 1, p. 690. דאס דאזיגע ווערק, די פרוכט פון פלייסיגער ארבייט, פאסט אום, אין די ביז־אהער ערשיענענע צוויי בענדער נאר די פעריאדע פון 1259 ביז 1400. דער צווייטער באנד ענטהאלט בלויז סטאטיסטישען מאטעריאל. עס איז די ערש־טע ריכטיגע געשיכטע פון פרייזען, וואס מיר האבען פון יענער צייט.

[139] "Reasons for the late increase in the Poor rates; or a Comparative View of the price of labour and provisions," London 1777, p. 5, 11.

[140] Dr. Richard Price, "Observations on Revisionary Payments," 6th Ed. by W. Morgan, London 1805, Vol. II, p. 158, 159. פריים בעמערקט אויף זייט 159: דער נאמינעלער פרייז פון'ם ארבייטס־טאג איז חיינט נאר אן ערך 4 אדער העכסטענס 5 מאל העכער איידער אין יאהר 1514. אבער דער פרייז פון קארן איז 7 מאל אזוי הויך, דער פרייז פון פלייש און קליידונג איז אומגעפעהר 15 מאל אזוי הויך. דער פרייז פון דער ארבייט איז דעריבער בשום אופן ניט געשטיגען לפי ערך צו דעם וואוקס פון די הוצאות פאר די נויטווענדיגסטע לעבענס־מיטלען; אדרבא, אין פערגלייך צו יענע

טריעלען ענגלאנד.״[144] סאדלער האט דאמאלסט אין האוז אָוו קאממאנס געגעבען די ערד־ארבייטער דעם נאמען „ווייסע שקלא־ווען״, און א בישאָפּ האט געלאזט הערן דעמזעלביגען צו־נאמען אין „האוז אָוו לאָרדס״. דער גרעסטער פּאָליטישער עקאָנאָם פון יענער פּעריאָדע, ע. דזש. וויקפיעלד האט געזאגט: דער ערד־ארבייטער פון מערב־ענגלאנד איז ניט קיין פרייער מאן און איז ניט קיין שקלאוו; ער איז א פּאָופּער.[145]

די צייט דירעקט פאר דעם צוריקרוף פון די קארן־געזעצען האט געווארפען א ניי ליכט אויף דער לאגע פון די ערד־ארבייטער. פון איין זייט איז עס געלעגען אין די אינטערעסען פון די בור־זשואזיע־אגיטאטארען נאכצו־ווייזען, ווי ווענינ די דאָזיגע שוץ־געזעצען האבען בעשיצט די ווירקליכע קארן־פּראָדוצירער. פון דער אנדער זייט האט די אינדוסטריעלע בורזשואזיע געברענט פון גרים־צארן פארוואס די גרונד־אריסטאָקראטען האבען פער־אורטיילט די פאבריק־צושטאנדען, פאר דער געמאכטער סימפּאטיע פון די דאָזיגע גרונד־פערדארבענע, הארצלאָזע און בכבוד׳ע לע־דיגגעהער מיט די ליידען פון די פאבריק־ארבייטער, און פאר זייער „דיפּלאָמאטישען אייפער״ איינצופיהרן א פאבריק־געזעצגעבונג. עס איז אן אלט ענגליש שפּריכוואָרט, אז „ווען צוויי גנבים צו־קריגען זיך, קומט דער עהרליכער מאן צו זיין שאָדען.״ אַזוי איז עס פאקטיש געווען: די ליארמדיגע, ליידענשאפטליכע מחלקת צווישען די צוויי פראקציעס פון דעם הערשענדען קלאס וועגען דער פראגע, וועלכע פון זיי ביידען עקספּלואטירט דעם אר־בייטער אם שענדליכסטען, איז געוואָרן רעכטס און לינקס דער געבורט־העלפער פון דער ווארהייט. גראף שאפטסבורי, פריהער־געוועזענער לאָרד אַשלעי, איז געווען דער הויפּט פיהרער אין דעם אריסטאָקראטישען, פילאנטראָפּישען פעלד־צוג געגען די פאבריקען. דערפאר איז ער געווען אין 1844 ביז 1845 דאס ליעבלינג־טעמא פון דעם „מאָרנינג כראָניקל״ אין זיינע אויפדעקונגען וועגען דעם צושטאנד פון די אגריקולטור־ארבייטער. דאס דאָזיגע בלאט, וואס איז דאמאלסט געווען דער בעדייטענדסטער ליבעראלער אָר־

[144] S. Laing, "National Distress," 1844, p. 62.

[145] "Engahd and America." London 1832, Vol. I, p. 47.

וועלכען מען האָט איהם פּערוואַנדעלט אין אַ לייבאייגענעם פון זיין קהלה.

מיר וועלען נעהמען איין גראַפשאַפט (קאַונטי), וועלכע רעפּרעזענטירט די דורכשניט־לאַגע פון אַלע אַנדערע גראַפשאַפטען. אין יאָהר 1795 האָט דער דורכשניטליכער וואָכען־לוין אין נאָרטהאַמפּטאָנשיר בעטראָפען 7 שילינג 6 פּענס; די יעהרליכע הוצאה פון אַ פאַמיליע פון 6 פּערזאָן — 36 פונט סט. 12 שילינג 5 פּענס; איהר יעהרליכע איינגאַהמע — 29 פונט סט. 18 שילינג; דער דעפיציט, וואָס די קהלה האָט געדעקט — 6 פונט סט. 14 שילינג 5 פּענס. אין דערזעלביגער גראַפשאַפט האָט אין 1814 בעטראָפען דער וואָכען־לוין 12 שילינג 2 פּענס; די יעהרליכע הוצאה פון אַ פאַמיליע פון 5 פּערזאָן — 54 פונט סט. 18 שילינג 4 פּענס; איהר גאַנצע איינגאַהמע — 36 פונט סט. 2 שילינג; דער דעפיציט, וואָס די קהלה האָט געדעקט — 18 פונט סט. 16 שילינג 4 פּענס.[142] אין 1795 האָט דער דעפיציט בעטראָפען ווייניגער ווי אַ פערטעל פון דעם אַרבייט־לוין, אין 1814 — מעהר ווי אַ העלפט. עס פערשטעהט זיך פון זיך אַליין, אַז אונטער אַזוינע אומשטענדען זיינען די קנאַפּע בעקוועמליכקייטען, וועלכע עדען האָט נאָך געפונען אין דעם לאַנד־אַרבייטער'ס קאָטעדזש, אין 1814 אינגאַנצען פערשוואונדען געוואָרען.[143] פון אַלע טהיערען, וואָס דער פאַרמער האָט געהאַלטען, איז דער אַרבייטער, דער „אינסטרומענטום וואָקאַלע" [דאָס שפּרעכענדע ווערקצייג], איצט געוועזען דער מעהר אויפגעהאָרעוועטער, דער אַם ערגסטען געשפּייזטער און אַם ברוטאַלסטען בעהאַנדעלטער פון אַלע.

דערזעלביגער צושטאַנד האָט זיך רוהיג אָנגעהאַלטען ווייטער, ביז „די סווינג אויפשטאַנדען אין יאָהר 1830 האָבען אונז (ד. ה. די הערשענדע קלאַסען) בעוויזען פאַר דעם ליכט פון די פלאַקערענדע תבואה־סקירדעס, אַז עלענד און טונקעלע בונטאַרישע אונצופריעדענהייט האָט געלאָדערט פּונקט אַזוי ווילד אונטער דער אויבערפלעך פון דעם אַגריקולטורעלען ווי אונטער דעם אינדוס־

[241] Parry, "The Question of the Necessity of the Existing Cornlaws Considered,' London 1816, p. 86.

[143] דארט גופא, ז. 213.

א קינדער	ב צאָהל מיטגליעדער פון דער פאַמיליע.	ג וועכענטליכער ארבייטס־לוין פון די מענער.	ד וועכענטליכער קינדער־לוין		ה וועכ. הכנסה פון דער גאַנצער פאַמיליע		ו וועכענטליכע דירה־געלד		ז גאַנצער וואכ.־לוין ארבּ־ציהענדיג דירה־געלד		ח וואכען־לוין פּער קאָפּ.	
ערשטער דאָרף												
		ש.	ש.	פּ.	ש.	פּ.	ש.	פּ.	ש.	פּ.	ש.	פּ.
2	4	8	———		8		2		6		1	6
3	5	8	———		8		1	6	6	6	1	3½
2	4	8	———		8		1		7		1	9
2	4	8	———		8		1		7		1	9
6	8	7	1 ביז	18	10		1	6	8	6	1	¾
3	5	7	1	2	8	2	1	4	6	10	1	7½
צווייטער דאָרף												
		ש.	ש.	פּ.	ש.	פּ.	ש.	פּ.	ש.	פּ.	ש.	פּ.
6	8	7	—1		10		1	6	8	6	1	¼
6	8	7	—1		7		1	3½	5	8½	0	8½
8	10	7	———		7		1	3½	5	8½	0	7
4	6	7	———		7		1	6½	5	5½	0	11
3	5	7	———		7		1	6½	5	5½	1	1
דריטער דאָרף												
		ש.	ש.	פּ.	ש.	פּ.	ש.	פּ.	ש.	פּ.	ש.	פּ.
4	6	7	———		7		1		6		1	
3	5	7	1	2	11	6	—	10	10	8	2	1½
—	2	5	———		5		1		4		2	

נייער מעטאָדע.[148] אין דערזעלביגער צייט האָט זיך אויסגע־שפּרייט דער שטח פון קולטיווירטען באָדען פון 1846 ביז 1865

---

[148] די פערקלענערונג אין דער צאָהל פון די מיטעלע פערמערס קאַן מען זעהן ספּעציעל פון די רובריקען פון צענזוס: „פערמער׳ס זוהן, אייני־

נאַן, האָט געשיקט אין די לאַנד־דיסטריקטען אייגענע קאָמיסאַרען, וועלכע האָבען זיך גאָרניט בענוגענט מיט אַן אַלגעמיינער שיל־דערונג און סטאַטיסטיק, נאָר האָבען פּשוט פּערעפּענטליכט די נע־מען פון די אונטערזוכטע ארבייטער־פאַמיליען, אַזוי גוט ווי פון זייערע לענד־לאָרדס.[146] די פאָלגענדע טאַבעלע גיט די לוינען, וואָס מען האָט געצאָהלט אין דריי דערפער אין דער נאַכ־באַרשאַפט פון בלאַנפאָרד, ווימבורן און פּול. די דערפער זיינען דאָס אייגענטום פון דעם הערן ג. באַנקס און דעם גראַף פון שאַפטסבורי. מען וועט בעמערקען, אַז אָט דער פּאַפּסט פון דער „לאָו טשוירטש", דער קאָפּ פון די ענגלישע פּיעטיסטען, האָט אַזוי גוט ווי זיין חבר באַנקס אַריינגעשטעקט אין קעשענע אַ גרויסען טייל פון די הינטישע לוינען פון די ארבייטער אונטער דעם אויסרייד פון הויז־רענט. זעה טאַבעלע אויף נעקסטער זייט.

די אָבשאַפונג פון די קאָרן־געזעצען האָט געגעבען דער ענג־לישער אגריקולטור אַן אונגעהויערן שטויס פאָרווערטס. דרעני־רונג אויפ'ן גרעסטען מאָסשטאַב,[147] נייע מעטאָדען פון שטאַל־פי־טערונג און קינסטליכע קולטיווירונג פון פוטער־קרייטיכער, איינ־פיהרונג פון מעכאַנישע מיסטיגונג־אַפּאַראַטען, נייע בעהאַנדלונג פון ליימיגער ערד, פערגרעסערטער געברויך פון מינעראַלישע בע־מיסטיגונג־מיטלען, אָנווענדונג פון דער דאַמף־מאַשין און אַלערליי נייע ארבייט־מאַשינען, ווי בכלל אַן אינטענסיווערע קולטיווירונג כאַראַקטעריזירן די דאָזיגע עפּאָכע. דער פּרעזידענט פון דער קעניגליכער געזעלשאַפט פאַר אגריקולטור, הערר פּוסעי, בעהויפּ־טעט, אַז די (רעלאַטיווע) ווירטשאַפטס־קאָסטען זיינען דורך דער נייער איינגעפיהרטער מאַשינעריע פערקלענערט געוואָרן כמעט אויף אַ העלפט. פון דער אַנדער זייט איז דער ווירקליכער ערטראַג פון'ם באָדען שנעל פערגרעסערט געוואָרן. אַ גרעסערער קאַפּי־טאַל־אויסלאַג פּער אַקער, און פאָלגליך אויך אַ שנעלערע קאָנצענ־טראַציע פון די פערמערס איז געווען אַ גרונד־בעדינגונג פון דער

[146] „לאָנדאָן עקאָנאָמיסט," 29טען מערץ 1845, ז. 290.

[147] די גרונד־אַריסטאָקראַטיע האָט פאַר דעם צוועק זיך אַוואַנסירט מאָנ־טען — פערשטעהט זיך דורכ'ן פּאַרלאַמענט, פון דער שטאַאַט־קאַסע, מיט זעהר נידעריגע צינזען, וועלכע די ארענדאַטאָרס מוזען איהר אָבצאָהלען טאָ־פּעלט.

געפילטע רענט־ביכער פון די גרונד־אייגענטימער און געשוואָלענע עשירות פון די קאַפּיטאַליסטישע אַרענדאַטאָרס. ווען מען נעהמט דאָס צוזאַמען מיט דער שנעלער, ניט־אָבגעשטעלטער אויסברייטונג פון די שטעטישע אָבזעץ־מערק און מיט דער הערשאַפט פון פריי האַנדעל, דאַן איז דער ערד־אַרבייטער פּאָסט טאָט דיסקרימינאַ רערום [נאָך אַזויפיעל געפאַהרען] ענדליך געשטעלט געוואָרן אין אַ לאַגע, וואָס האָט איהם סעקונדום אַרטעם [לויט דער טעאָריע] גענאַרפּט מאַכען שכור פון גליק.

פּראָפעסאָר ראָדזשערס אָבער קומט דאַנעגען צום רעזולטאַט, אַז די לאַגע פון דעם ענגלישען ערד־אַרבייטער הייַנטיגען טאָג, שוין גאָר ניט צו רעדען וועגען אַ פערגלייך מיט זיין פאָרגענגער פון דער לעצטער העלפט פון 14טען י. ה. און פון 15טען י. ה., נאָר אפילו אין פערגלייך מיט זיין פאָרגענגער פון דער פעריאָדע 1770 ביז 1780, האָט זיך גאָר אומגעוועהנליך פערערגערט; אַז „דער פּויער איז ווידער געוואָרן אַ לייב אייגענער“, און אַן ערגער געשפּייזטער און ערגער געקליידעטער לייבאייגענער.[151] דר. יוליאַן האַנטער, אין זיין עפּאָכע־מאַכענדען בעריכט וועגען די וואוינונגען פון די ערד־אַרבייטער, זאָגט: „די לעבענס־קאָסטען פון דעם „הינד“ (דעם ערד־אַרבייטער'ס נאָמען, וואָס איז געבליבען בירושה פון דער צייט פון לייבאייגענשאַפט) איז אָוועקגעשטעלט געוואָרן אויף דער נידעריגסט־מעגליכער סומע, מיט וועלכער ער קאָן לעבען . . . זיין לוין און זיין בעהויזונג ווערן ניט אויסגערעכענט לויט דעם פּראָפיט, וואָס מען קאָן פון איהם מאַכען. ער איז אַ פּשוט'ער נול אין דעם אַרענדאַטאָר'ס אויסרעכענונגען[152]. . . . זיינע לעבענס־מיטלען ווערן אַלעמאָל אַנגענומען

[151] Rogers, "A History of Agriculture and Prices in England," Oxford 1866, Vol.1, p. 693. הערר ראָדזשערס געהערט צו דער ליבעראַלער שוהלע, איז אַ פערזענליכער פריינד פון קאָבדען און ברייט, אַלזאָ ניט קיין „לאַודאַטאָר טעמפּאָרים אַקטי“ [אַ פערהערליכער פון די גוטע אַלטע צייטען].

[152] „פּובליק העלטה“, 7טער ראַפּאָרט, לאָנדאָן 1865, ז. 242. עס איז דעריבער נאָרניט קיין אומגעוועהנליכע זאַך פאַר דעם הויז־אייגענטימער צו העכערן דעם אַרבייטער'ס דירה־געלד, ווי נאָר ער הערט, אַז דער דאָזיגער אַרבייטער פערדיענט עפּעס מעהר, אָדער פאַר דעם אַרענדאַטאָר אַרונטערצוזעצען דעם אַרבייטער'ס לוין, „ווייל זיין פרוי האָט געפונען אַרבייט פאַר זיך.“

אויף 464,119 אַקער, שוין ניט צורעדן פון דעם גרויסן שטח אין די מזרח־גראַפשאַפטן, וועלכע זיינען פערוואַנדעלט געוואָרן פון קראָליקעס־פעלדער און אָרימע לאַנקעס אין רייכע תבואה־פעלדער. מיר האָבן שוין געזעהן, אַז אין דערזעלביגער צייט איז דער סך הכל פון די פערזאָנען, וואָס זיינען בעשעפטיגט געוואָרן אין דער אַגריקולטור, קלענער געוואָרן. וואָס איז שייך צו די ווירקליכע ערד־אַרבייטער פון ביידע געשלעכטער און פון יעדן עלטער, איז זייער צאָהל געפאַלן פון 1,241,269 אין יאָהר 1851 אויף 1,163,227 אין יאָהר 1861.[149] אויב דער ענגלישער גענעראַל־רעגיסטראַטאָר האָט דעריבער גאַנץ ריכטיג בעמערקט: „דער וואוקס פון פערמערס און ערד־אַרבייטער זינט 1801 שטעהט גאָר־ניט אין קיין פּראָפּאָרציע צו דעם וואוקס פון די אַגריקולטור־פּראָ־דוקטן,“[150] גילט די דאָזיגע אונפּראָפּאָרציאָנאַליטעט נאָך פיעל מעהר וועגן דער לעצטער פעריאָדע, ווען אַ פּאָזיטיווע פערקלע־נערונג פון דער ערד־אַרבייטער בעפעלקערונג איז געגאַנגען האַנד אין האַנד מיט אַ פערגרעסערונג אין דעם קולטיווירטען שטח, אַ אינטענסיווערער קולטיווירונג, מיט אַ אונדערהערטער אַקומולאַ־ציע פון קאַפּיטאַל, וואָס איז פערקערפּערט געוואָרן אין דעם באָ־דען און אָבגעגעבען צו זיין בעאַרבייטונג, מיט אַ פערגרעסערונג אין די פּראָדוקטען פון באָדען, וואָס האָט צו זיך קיין גלייכען ניט אין דער געשיכטע פון דער ענגלישער לאַנדווירטשאַפט, מיט אָנ־

סעל, ברודער, פּלימעניק, טאָכטער, מיידעל־אייניקעל, שוועסטער, פּלימעניצע“, קורץ די מיטגליעדער פון זיין אייגענער פאַמיליע ווערן בעשעפטיגט פון דעם פערמער. אַט די רובריקען האָבען געצעהלט אין 1851 — 216,851 פּערזאָן, אין 1861 נישט מעהר ווי 176,151. — הוספה צו דער פראַנצויזישער אויסגאַ־בע: פון 1851 ביז 1871 האָבען זיך אין ענגלאַנד די פאַרמס פון וועניגער ווי 20 אַקער פערקלענערט אויף מעהר ווי 900; די וואָס זיינען צווישען 50 און 75 אַקער, זיינען געפאַלען פון 8253 אויף 6370; דאָס אייגענע ביי אַלע אנדערע פאַרמס פון וועניגער ווי 100 אַקער. פערקעהרט, די צאָהל פון די גרויסע פאַרמס האָט זיך אין דיזעלביגע 20 יאָהר פערמעהרט; פאַרמס פון 300 ביז 500 אַקער זיינען געשטיגען פון 7771 אויף 8410, די פון מעהר ווי 500 אַקער — פון 2755 אויף 3914, און פאַרמס פון מעהר ווי 1000 אַקער זיינען געשטיגען פון 492 אויף 582.

[149] די צאָהל פאַסטוכער איז געוואַקסען פון 12,517 אויף 25,559.

[150] „צענזוס עצט.“ באַנד III, ז. 36.

3047: „קאנט איהר געפינען א וועלכען עס איז גרונד פאר דער נויטוועגדיגקייט צו שפייזען די פערברעכער פיעל בעסער איידער די געוועהנליכע ערד־ארבייטער? — געוויס ניט.” נומר 3048: „דענקט איהר, עס איז נויטיג צו מאכען ווייטערע עקספערימענטען, כדי צו ברענגען די נאהרונג פון די ארעסטאנטען, וואס זיינען פער־אורטיילט צו קאטארגא, נעהענטער צו דער נאהרונג פון די פרייע ערד־ארבייטער?”[157] „דער ערד־ארבייטער”, שטעהט דארטען, „וואלט געקאנט זאגען: איך ארבייט שווער און האב ניט גענוג צו עסען. ווען איך בין געזעסען אין טורמע, האב איך ניט געאר־בייט אזוי שווער און געהאט צו עסען בשופע, דעריבער איז פאר מיר בעסער צו זיין אין טורמע, איידער אויף דער פריי.”[158]

פון די טאבעלען, וואס זיינען צוגעגעבען צו דעם ערשטען באנד פון דעם בעריכט, האב איך צוזאמענגעשטעלט די פאלגענ־דע פערגלייכענדע איבערזיכט:

	שפייז, וואס ענטהאלט שטיק־שטאף	שטיק־שטאף־פרייע שפייזען	מינעראלישע בעשטאנד־טיילן	סך הכל
	אונצען	אונצען	אונצען	אונצען
ארעסטאנטען (אין פארטלאנד)	28,95	150,06	4,68	183,69
מאטראזן אין דער מארין —	29,63	152,91	4,52	187,06
סאלדאט — — — — — —	25,55	114,49	3,94	143,98
ארבייטער (קאטש־מאכער) —	24,53	162,06	4,23	190,82
זעצער — — — — — — —	21,24	100,83	3,12	125,19
ערד־ארבייטער — — — —	17,73	118,06	3,29	139,08

דעם לעזער איז שוין בעקאנט דער אלגעמיינער רעזולטאט פון דער ערצטליכער אונטערזוכונגס־קאמיסיע פון 1863 וועגען דעם נאהרונגס־צושטאנד פון די ערגער־געשפייזטע קלאסען. ער וועט זיך עראינערן, אז די נאהרונג פון א גרויסען טייל פון די ערד־ארבייטער פאמיליען שטעהט אונטער דעם מיניממום, וואס איז

[157] דארט גופא, באנד II „עווידענס.”
[158] דארט גופא, באנד I אפענדיקס, ז. 280.

ווי אַ בעשטימטע קוואַנטיטעט."[153] „וואָס איז נוגע אַ ווייטערער פערקלענערונג פון זיין איינקונפט, קאָן ער זאָגען: ניהיל האַבעאָ, ניהיל קוראָ [איך האָב גאָרנישט, איך זאָרג גאָרנישט]. ער האָט ניט קיין פּחד פאַר דער צוקונפט, ווייל ער האָט איצטער נאָר דאָס אַבסאָלוט נויטווענדיגסטע צו קאָנען עקזיסטירן. ער האָט נעגרייכט דעם נול־פונקט, פון וועלכען דעם ארענדאטאָר'ס בערע־כענונגען פאַנגען זיך אָן. זאָל קומען וואָס עס וויל זיך, ער האָט קיין חלק ניט אין גליק, ניט אין אומגליק."[154]

אין יאָהר 1863 איז פאָרגעקומען אַן אָפּיציעלע אונטערזוכונג וועגען דעם צושטאַנד פון דערנעהרונג און בעשעפטיגונג פון די פערברעכער, וואָס זיינען פעראורטיילט אויף פערשיקונג אין אַ שטראָף־קאָלאָניע און קאַטאָרגע. די רעזולטאַטען זיינען פערצייכענט אין צוויי דיקע בלוי־ביכער. צווישען אנדערעס זאָגט זיך דאָרטן: „אַ גענויע פערגלייכונג צווישען די שפּייזען פון די פער־ברעכער אין די ענגלישע טורמעס און די שפּייזען פון די פּאָ־פּערס אין די וואָרקהאַוזעס און פון די פרייע ערד־ארבייטער אין רעמזועלביגען לאַנד צייגט גאַנץ קלאָר, אַז די ערשטע זיינען פיעל בעסער געשפּייזט איידער וועלכע עס איז פון די ביידע קלאַסען,"[155] בעת „די סומע ארבייט, וואָס פאָדערט זיך פון אַ פעראורטייל־טען צו קאַטאָרגע, איז אומגעפעהר אַ העלפט פון דער סומע, וואָס אַ געוועהנליכער ערד־ארבייטער טהוט אָב."[156] לאָמיר הערן עטלי־כע כאַראַקטעריסטישע ערקלערונגען פון עדות. דזשאָהן סמיטה, דירעקטאָר פון דער עדינבורגער טורמע (עדות־פערהער נומר 5056): „די נאַהרונג אין די ענגלישע טורמעס איז פיעל בעסער איידער די נאַהרונג פון די געוועהנליכע ערד־ארבייטער." נומר 5075: „עס איז אַ פאַקט, אַז די געוועהנליכע ערד־ארבייטער פון שאָטלאַנד קריגען זעהר זעלטען וואָסער־עס־איז פליישׁ." נומר

---

[153] דאָרט גופא, ז. 135.

[154] דאָרט נופא, ז. 134.

[155] "Report of the Commissions etc. relating to Transportation and Penal Service," London 1863, p. 42, 50.

[156] דאָרט נופא, ז. 77, מעמאָראַנדום פון דעם לאָרד טשיעף דזשאַסטיס.

דער וועכענטליכער פערברויך פון קויהל־שטאף און שטיק־שטאף פון א דורכשניטליכען ערד־ארבייטער.

	קויהלען־שטאף גראן	שטיק־שטאף גראן
ענגלאנד — — — — — — — —	40,673	1594
וועלס — — — — — — — — —	48,354	2031
שאטלאנד — — — — — — — —	48,980	2348
אירלאנד — — — — — — — —	43,366	2439

„יעדע זייט פון דר. האנטער׳ס בעריכט,״ זאגט דר. סיימאן אין זיין אפיציעלען געזונדהייט־בעריכט, „זאגט עדות אויף דער

דער רייכער ענגלישער פערמער. וואס איז נוגע וועלס, געהט ניט דאס, וואס שטעהט אין טעקסט, אויף זיין דרום־מערב טייל. אלע דארטיגע דאקטוירים שטימען איין, אז די פערגרעסערטע שטערבליכקייט־ראטע דורך טובערקולאזע, סקראפול א. ד. ג. וואקסט אין אינטענסיוויטעט מיט דער פערערגערונג פון דעם פיזישען צושטאנד פון דער בעפעלקערונג, און אלע שרייבען־צו די פערערגערונג צו ארימקייט. „דעם ארבייטער׳ס בעקעסטיגונג רעכענט זיך דארט ארום 5 פענס א טאג; אין א סך דיסטריקטען צאהלט דער פערמער (אליין א ארימאן) נאך וועניגער. א ביסען געזאלצען פלייש אדער שפעק, אויסגעטריקענט ביז עס איז אזוי הארט ווי מאהאגאני־האלץ און קוים ווערטה דעם שווערן פראצעס פון פערדייהען, דיענט צו בע׳טעם׳ן א גרויסען טאפ זופ אדער קאשע פון מעהל און קנאבעל, און דאס איז דעם ערד־ארבייטער׳ס מיטאג טאג איין טאג אויס. . . . דער פארטשריט פון דער אינדוסטריע האט פאר איהם אויפגעטאן נאר דאס, וואס אנשטאט די דיקע הויז־געשפונענע טוך, מוז ער איצט טראגען, אין זיין קאלטען און פייכטען קלימאט, ביליגע קליידער פון באוועל־צייג, און אנשטאט שטארקערע געטרענק, טרינקט ער איצטער אזוי־גערופענעם טהע. . . . אבער־ביימענדיג לאנגע שטונדען אונטער׳ן רעגען און ווינד, קעהרט זיך דער פויער צוריק אהיים אין זיין שטיבעל, זיך אוועקצוזעצען אנוווארמען ביי א פייער פון טארף אדער באלען, וואס זיינען געמאכט פון ליים און קויהלען־אבפאל, פון וועלכע קויהלען־זויערס און שוועבעל־גאזען שלאגען ארויס וואלקענס־ווייז. די ווענד פון׳ם הייזעל בעשטעהען פון ליים און שטיינער, דער באדען פון דער נאקעטער ערד, ווי זי איז געווען פריהער איידער דאס הייזעל איז אויפגעבויט געווארן, דער דאך פון לויזע, פערפוילטע שטרוי. יעדער שפאלט איז פערשטאפט, כדי איינצוהאלטען די ווארימקייט, און אין א לופט פון א טייוועלשען געשטאנק, מיט א בלאטיגען באדען אונטער די פיס, אפט מיט די איינציגע נאסע קליידער זיך טרינקענדיג אויפ׳ן לייב, זעצט ער זיך עסען מיט ווייב און קינדער. העבאמען, וועלכע זיינען געווען געצוואונגען צו פערברענגען א טייל פון דער נאכט אין אזעלכע שטיבלעך, האבען בעשריבען, ווי

נויטיג „אָבצוהאַלטען הונגער־קראַנקהייטען." ספּעציעל איז דאָס דער פאַל אין אַלע אַגריקולטור־דיסטריקטען פון קאָרנוואַל, דע־וואָן, סאָמערסעט, ווילטס, סטאַפאָרד, אָקספאָרד, בערקס און הערטס.

„די נאַהרונג, וואָס דער ערד־אַרבייטער בעקומט פּערזענליך," זאָגט דר. סיימאָן, „איז גרעסער איידער די דורכשניט־סומע ציינט אָן, ווארים ער קריגט אַ גרעסערן חלק שפּייז — וואָס ער מוז האָבען, כדי צו קאָנען אַרבייטען — איידער די אַנדערע מיטגליע־דער פון דער פאַמיליע; אין די אָרימערע דיסטריקטען בעקומט ער כמעט דאָס גאַנצע פלייש אָדער שפּעק. די סומע שפּייז, וואָס די פרוי קריגט, און אויך די קינדער אין דער פּעריאָדע פון זייער שנעלען וואַקסען איז אין פיעלע פאַלען, כמעט אין אַלע גראַפ־שאַפטען, זעהר קאַרג, דערהויפּט אין שטיק־שטאָף.[159]

די קנעכט און דיענסטען, וואָס וואוינען ביים פּערמער גופא, קריגען גענוג צו עסען. זייער צאָהל איז געפאַלען פון 288,277 אין יאָהר 1851 אויף 204,962 אין יאָהר 1861. „די אַרבייט, וואָס די ווייבער טהוען אויף די פעלדער," זאָגט דר. סמיטה, „קאָן זאָנסט ברענגען שאָדען, אָבער אונטער די היינטיגע אומשטענדען איז עס פאַר דער פאַמיליע זעהר ניצליך, ווארים זי פּערמעהרט די הכנסה און קומט צושטייער אויף שיך, קליידער און צאָהלען דירה־געלד, און גיט דעריבער דער פאַמיליע אַ מעגליכקייט בעסער צו עסען."[160] איינער פון די מערקווירדיגסטע רעזולטאַטען פון דער דאָזיגער אונ־טערזוכונג איז דער פאַקט, אז דער ערד־אַרבייטער אין ענגלאַנד איז ניט אָן ערך ערגער געשפּייזט איידער אין די אַנדערע טיי־לען פון פעראייניגטען קיניגרייך,[161] ווי מען קאָן עס זעהן פון דער פאָלגענדער טאַבעלע:

[159] „פּאַבליק העלטה", 6טער ראַפּאָרט, 1863, ז. 238, 249, 261, 262.

[160] דאָרט גופא, ז. 2.62

[161] ד. ג. ז. 17. דער ענגלישער ערד־אַרבייטער בעקומט נאָר אַ פערט־חלק מילך און אַ העלפט ברויט פון וויפיעל דער איירישער בעקומט. דעם בעסערן נאַהרונג־צושטאַנד פון דעם לעצטען האָט שוין בעמערקט אַרטהור יאַנג אין זיין „טור טהרו אירלאַנד", אָנפאַנג פון 19טען י. ה. דער גרונד דערפון איז פשוט, וואָס דער אָרימער איירישער פּערמער איז פיעל הומאַנער איידער

נע, וועמען זיין ארבייט מאכט רייך, האלטען עס ווערטה די מיה צו בעהאנדלען איהם מיט א געוויסער איינזעהעניש פון מיטלייד, איז ער אליין גאנץ הילפלאז אין דער זאך. צי ער געפינט אן ארט וואו צו וואוינען אויפ'ן לאנד וואס ער בעארבייט, צי די וואוינונג איז א מענשליכע אדער חזיר'שע, צי דאס הייזעל האט אויך א שטי־קעל גארטען, וואס מאכט אזויפיעל לייכטער דעם דרוק פון ארימ־קייט — דאס אלעס הענגט ניט אב פון זיין בערייטוויליגקייט און פעהיגקייט צו צאהלען א פאסענדע רענטע [פאר די דאזיגע נויט־ווענדיגע בעקוועמליכקייטען], נאר פון דעם געברויך, וואס אנדע־רע ווילען מאכען פון „דאס רעכט צו טהאן מיט זייער אייגענטום, וואס זיי ווילען." א פארם מעג זיין ווי גרויס, דאך איז ניטא קיין געזעץ, וואס זאל זאגען, אז עס מוז שטעהן אויף איהר א בעשטימ־טע צאהל ארבייטער־וואוינונגען (שוין ניט צו רעדען אנשטענדיגע וואוינונגען); דאס געזעץ גיט אויך ניט דעם ארבייטער אפילו דאס קלענסטע רעכט אויף דעם באדען, פאר וועלכען זיין ארבייט איז אזוי נויטיג ווי רעגען און זונענשיין. . . . אן אויסערליכער אומשטאנד לעגט נאך ארויף א חוץ דעם א שווער געוויכט אין דער וואג־שאל אנטקעגען איהם . . . דער איינפלוס פון דעם „פור לאו" [געזעץ פאר ארימע] מיט זיינע בעשטימונגען וועגען בעזעצען זיך און צולאסט פאלען אויף די שטייערן־צאהלער.[162] אונטער דעם איינפלוס פון דעם דאזיגען געזעץ האט יעדער קיר־כען־בעצירק א געלד־אינטערעס צו בעשרענקען ביז א מינימום די צאהל ערד־ארבייטער, וואס ווילען זיך דארט בעזעצען; ווארים אומגליקליכערווייז פיהרט די ערד־ארבייט נ י ט צו א זיכערער און דויערענדער אונאבהענגיקייט פאר דעם שווער־פערהארעווע־טען ארבייטער און זיין פאמיליע, נאר מעהרסטענטיילס אויף א לענגערן אדער קירצערן אומוועג צום פאופעריזם — א פאופעריזם, וואס ליעגט אזוי נאהענט אין לויף פון גאנצען וועג, אז יעדער פאל פון קראנקהייט אדער א וועלכער עס איז צייטווייליגער מאנגעל אין בעשעפטיגונג מאכט גלייך נויטיג זיך צו ווענדען דירעקט צו דער קהלה נאך הילף — און דעריבער בעטייט יעדע בעזעצונג

[162] אין 1865 איז דאס דאזיגע געזעץ עטוואס פערבעסערט געווארן. מען וועט אבער באלד לערנען פון ערפאהרונגען, אז אזוינע פושערייי העלפט ניט.

ניט־נעניגנענדער קוואַנטיטעט און שלעכטע קוואַליטעט פון די וואוינונגען פון אונזער ערד־אַרבייטער. און זיין צושטאַנד האָט זיך פאַר פיעלע יאָהרען אַלץ מעהר פערערגערט אין דער הינזיכט. עס איז איצט פיעל שווערער פאַר איהם צו געפינען אַ דירה, און דאָס וואָס ער געפינט פאַסט פאַר זיינע בעדערפעגישען אַ סך וועניגער, ווי דאָס איז געוועזען דער פאַל אפשר פאַר הונדערטער יאָהרען. ספּעציעל אין די לעצטע 30 אָדער 20 יאָהר ווערט די צרה אַלץ גרעסער און די אומשטענדען פון דעם ערד־אַרבייטער'ס וואוינונג זיינען קלעגליכע ביז'ן העכסטען גראַד. אַ חוץ אויף וויפיעל יע־

זייערע פיס האָבען נעזונקען אין דער בלאָטע פון באָדען, און ווי זיי זיינען געוועזען געצוואונגען אויסצובויערן אַ לאָך אין וואַנד (גיט קיין לייכטע אַרבייט!), כדי צו כאַפּען פאַר זיך אַביסעל פרישע לופט. פיעלע עדות פון פערשיידענע שטאַנדען האָבען בעשטעטיגט, אז דער האַלב־הונגעריגער פויער איז אויסגעזעצט יעדע נאַכט צו אַט די אונסאַניטאַרע איינפלוסען, און פאַר דעם רעזולטאַט — אַן אַבגעשוואַכט און סקראָפולעזעס פאָלק, פעהלט זיכער ניט קיינע בעוויזען. . . . די מיטטיילונגען פון די צדקה־בעאַמטע פון קערמאַרטענשיר און קאַרדיגאַנשיר ציינען אויף אַן אויפפאַלענדען אופן פונקט דעמזעלביגען צושטאַנד. צו דעם קומט נאָך אַ גרעסערע פּעסט — די גרויסע צאָהל אידיאָטען. איצט נאָך אַ וואָרט וועגען די קלימאַטישע צושטאַנדען. שטאַרקע דרום־מערב ווינטען בלאָזען דורך דאָס גאַנצע לאַנד פון 8 ביז 9 מאָנאַט אין יאָהר און ברענגען מיט זיך שלאַקס־רעגען, וואָס גיסען דערהויפּט אויף די מערב־זייטינע אַבהאַנגען פון די בערג. בוימער זיינען זעלטען אַ חוץ אין די בעשיצטע פלעצער; וואו זיי זיינען ניט בעשיצט, ווערן זיי אַזוי צעבלאָזען פון ווינד, אַז זיי האָבען קיין געשטאַלט ניט. די הייזלאַך פערקריכען געוועהנליך אונטער אַ וועלכעס עס איז בארג־טעראַסע, אָפט אויך אין אַ באַרג־ריס אָדער אַ שטיין־ברוך. בלויז די קלענסטע שעפּסען און די היימישע האָרן־פיה קאָנען לעבען אויף די דאָרטיגע לאָנקעס. . . . די יונגע לייט וואַנדערן אויס נאָך די מינען־דיסטריקטען צו מזרח פון גלאַמאָרגאַן און מאָנמוטה. קערמאַרטענשיר איז די פלאַנץ־שוהלע פון דער מינען־בעפעלקערונג און זייער ספּיטאַל. . . . די בעפעלקערונג קאָן קוים אויפהאַלטען איהר צאָהל. אין קאַרדיגאַנשיר צ. ב. ש. זיינען געוועזען

	1851	1861
זכרים — — — — —	45,155	44,446
נקבות — — — — —	52,459	52,955
	97,614	97,401

(דר. האַנטער'ס ראַפּאָרט אין „פּאַבליק העלטה", 7טער ראַפּאָרט 1864, לאָנדאָן 1865, ז. 498־502 און ווייטער.)

זייערע נגעריגע הערשאַפטען די גוטע בעהאנדלונג, וואָס זייער קלאַס קריגט געוועהנליך.[164] די ערד אָבער מוז בעאַרבייט ווערן, געפינט מען, אז די אַרבייטער, וואָס זיינען אויף איהר בעשעפטיגט, וואוינען ניט דאָ ביי דעם איינענטימער, נאָר זיי קומען פון א דער־בייאיגען אָפענעם דאָרף, אפשר 3 מייל ווייט, וואו פיעלע קליינע איינענטימער האָבען זיי אריינגענומען, ווען זייערע קאָטעדזשעס זיינען צערשטערט געוואָרן אין די געשלאָסענע דערפער ארום. וואו די לאגע פיהרט צו דעם דאָזיגען רעזולטאַט, קאָן מען שוין דער־קענען נאָך זייער עלענדען אויסזעהן דעם שיקזאַל, צו וועלכען די קאָטעדזשעס זיינען פערדאַמט. מען געפינט זיי אין אַלע שטופען פון נאַטירליכער פערוויסטונג. כל זמן דער דאַך האַלט זיך נאָך, ערלויבט מען דעם אַרבייטער צו צאָהלען דירה געלד דערפאַר, און ער איז אָפט זעהר צופריעדען דאָס צו קריגען, אפילו פאַר דעם פּרייז פון אַן אנשטענדיגער דירה. קיין רעפּאַראַטור אָבער, קיין אויסבעסערונג וועט זי ניט קריגען, סיידען וואָס די קבצנישע שכנים וועלען אַליין אין איהר מאַכען. און ווען מען קאָן שוין ענדליך מעהר אין אזא דירה גאָר ניט וואוינען, קומט צו נאָך א צערשטערטע קאָטעדזש, און דער קינפטיגער אָרמען־שטייער וועט זיין א האָרעלע קלענער. בעת די גרויסע איינענטימער ווערן אָט אזוי פּטור פון צאָהלען אָרמען־שטייער, ענטפּעלקערנדיג דעם גרונד און באָדען, וואָס זיי קאָנטראָלירן, נעהמט אַריין דאָס נעקסטע שטעדטעל אָדער דער נעקסטער אָפענער דאָרף די ארויסגעוואָרפענע אַרביי־טער; איך זאָג דער נעקסטער, אָבער דער דאָזיגער „נעקסטער" קאָן זיין דריי אָדער פיער מייל ווייט פון דער פאַרם, וואו דער

[164] אזא שוי־דאַרף זעהט אויס זעהר נעט, אבער ער איז פּונקט אזוי אונווירקליך, ווי די דערפער, וועלכע קאַטערינא די צווייטע האַט געזעהן אויף איהר רייזע אין קרים. אין דער לעצטער צייט ווערט אויך דער שעפּסען־פּאַסטוך גאַנץ אָפט פערטריבען פון די דאָזיגע „שאָו ווילעדזשעס". צום ביי־שפּיעל ביי מאַרקעט האַרבאַראַ געפינט זיך א שעפּסען־פּאַרם פון ארום 500 אַקער, וועלכע פּאָדערט נאָר די אַרבייט פון איין מאַן. כדי צו פערקלענערן די לאַנגע מאַרשרוטען איבער די ווייטע פּלעכען, די שעהנע לאַנקעס פון לייס־טער און נאָרטהאַמפּטאָן, פלעגט דער פּאַסטוך קריגען א קאַטעדזש אויפ'ן פּאַרם. איצטער גיט מען איהם א דרייצעהנטען שילינג א וואָך פאַר לאָזשיע, וואָס ער מוז זיך קריגען ווייט אוועק אין אן אָפענעם דאָרף.

פון ערד־ארבייטער אין א בעצירק גאַנץ קלאָר א פערגרעסערונג פון זיינע שטייערן. . . . גרויסע גרונד־אייגענטימער[163] דארפען נאָר בעשליסען, אז עס זאָלען ניט שטעהן קיינע ארבייטער־וואוינונגען אויף זייערע גיטער, און זיי בעפרייען זיך גלייך פון א העלפט פון זייער פעראַנטוואָרטליכקייט פאַר די אָרימע. אויף ווי ווייט די ענגלישע קאָנסטיטוציע און דאָס געזעץ האָבען מכון געווען אזא אונבעדינגטען גרונד־אייגענטום, אז א לאנד־לאָרד, וואָס „טהוט מיט זיין אייגענטום, וואָס ער וויל" זאָל קאָנען בעהאנדלען די וואָס בעארבייטען דעם באָדען ווי פרעמדע און זיי פערטרייבען פון זיין טעריטאָריע, איז א פראגע, וואָס איך וויל דאָ ניט דיסקוטירן. אָט די מאכט פון ארויסטרייבען איז ניט בלויז א טעאָריע. זי ווערט פראקטיש דורכגעפיהרט אויף'ן גרעסטען מאָסשטאב. זי איז איינע פון די אומשטענדען, וואָס בעהערשען די לאגע פון דעם ערד־ארבייטער'ס וואוינונג. ווי גרויס אָט די צרה איז, קאָן מען זיך מאכען א בעגריף פון דעם לעצטען צענזוס, לויט וועלכען די צערשטערונג פון הייזער, טראָץ דער פערגרעסערטער לאָקאלער נאָכפראגע אויף זיי, איז אָנגעגאנגען די לעצטע 10 יאָהר אין 821 פערשיידענע דיסטריקטען פון ענגלאנד, אזוי אז ניט רעכענענדיג די פערזאָנען, וועלכע זיינען געצוואונגען געוואָרן צו הייסען ניט־איינוואוינער (אין די קירך־בעצירקען וואו זיי האָבען געארבייט), איז אין 1861 פערגליכען מיט 1851 א גרעסערע בעפעלקערונג אויף 5½ פראָצענט ארייננגעקוועטשט געוואָרן אין א הויז־שטח, וואָס איז פערקלענערט געוואָרן אויף 4½ פראָצענט. . . . ווען דער פראָצעס פון דער ענטפעלקערונג האָט געגרייכט זיין ציעל, איז דער רעזולטאט, זאָגט דר. האָנטער, א שוי־דאָרף, וואו עס איז געבליבען נאָר עטליכע קאָטעדזשעס, און וואו קיינער האָט ניט קיין רעכט צו וואוינען, א חוץ די שעפּסען־פאסטוכער, גערטנער און ווילד־היטער — רעגולערע בעדיענטע, וועלכע בעקומען פון

[163] כדי צו פערשטעהן דאָס ווייטערדיגע, מוז מען ערקלערן: „קלאָוז ווי־לעדזשעס" (געשלאָסענע דערפער) הייסען די, וועלכע געהערן אלס אייגענטום צו איינעם אדער צוויי גרויסע לענדלאָרדס; „אָפּען ווילעדזשעס" (אָפענע דערפער) זיינען די, וואָס זייער באָדען געהערט צו א סך קלענערע אייגענטימער. די לעצטע, די אָפענע דערפער, זיינען די ערטער, וואו בוי־ספּעקולאנטען קאָנען אויפשטעלען קאָטעדזשעס און לאָזשי־הייזער.

אנדער זייט דארף מען ניט מיינען, אז דער ארבייטער, וואס וואויגט אויפ'ן לאנד, וואס ער בעארבייט, קריגט שוין א דירה, וועלכע זיין לעבען פון פראדוקטיווער ארבייטזאמקייט פערדיענט. אפילו אויף די גרעסטע פירשטליכע גיטער איז זיין קאטעדזש אפט די ארימ־סטע חורבה. עס זיינען פאראן לענדלארדס, וואס רעכענען, אז יעדעס שטעלכעל איז גוט גענוג פאר דעם ארבייטער און זיין פא־מיליע, אבער שעהמען זיך ניט פונדעסטוועגען ארויסצושלאגען פון איהם אזויפיעל דירה־געלד ווי מעגליך.[166] מעג עס זיין א שטיקעל חורבה פון איין שלאף־צימער, אהן פייער־גראטעס, אהן א קלאזעט, אהן א פענסטער, וואס מען קאן עפענען, אהן וואסער א חוץ פון דעם גראבען, אהן א גארטען — דער ארבייטער קאן זיך אנטקעגען דעם ניט העלפען. און אונזערע סאניטארע געזעצען זיינען א טויטער בוכשטאב. די דורכפיהרונג פון די דאזיגע געזעצען ווערט אקוראט אנגעטרויט די זעלביגע אייגענטימער, וועל־כע פערדינגען אזוינע לעכער. . . . מען מוז זיך ניט לאזען פער־

די ערד־ארבייטער געמוזט שלאפען אונטער די בוימער פון די גיטער, אויף וועלכע זיי ארבייטען." (ד. ג., ז. 135.) דער סיסטעם פון די „אפענע און „געשלאסענע" דערפער הערשט אין אלע מיטעל־ענגלישע גראפשאפטען און אין גאנצען מזרח־ענגלאנד.

[166] „דער הויז־פערדינגער (דער פערמער אדער לענדלארד) פראפיטירט דירעקט אדער אינדירעקט דורך דער ארבייט פון א מאן, וועמען ער צאהלט 10 שילינג א וואך און רייסט דערנאך ארויס פון אט דעם ארימען טייוועל 4 אדער 5 פונט סט. יעהרליכעס דירה־געלד פאר הייזער, וואס זיינען אינגאנצען ניט ווערטה קיין 20 שילינג אין אפענעם מארק, נאר ווערן געהאלטען ביי דעם קינסטליכען פרייז דורך דעם איינענטימער'ס מאכט צו זאגען: „נעהם מיין הויז, אדער פאק זיך איין און נעה זוכען א שטעלע אנדערשוואו אהן אן ארבייט־צייגנים פון מיר". . . . ווען א מאן וויל פערבעסערן זיין לאגע און וויל נעהן ארבייטען ביי לעגען שינען אויפ'ן אייזענבאהן אדער אין א שטיין־ברעכעריי, איז די זעלביגע מאכט וויעדער פערטיג איהם צו זאגען: „ארבייט פאר מיר אויף אט דעם נידעריגען לוין, אדער פעקעל זיך ארויס מיט א וואך קינ־דיגונג; נעהם מיט דיין שוויין, אויב דו האסט איהם, און זעה וואס דו קאנסט קריגען פאר די קארטאפעל, וואס וואקסען אין דיין גארטען." לוינט זיך איהם בעסער צו לאזען דעם ארבייטער וואוינען אין זיין דירה, העכערט ער איהם דאס דירה־געלד אלס א שטראף פאר ניט וועלען ארבייטען ביי איהם. (דר. האנטער, ד. ג., ז. 132.)

ארבייטער מוז טעגליך אוועקלעגען זיין פּראַצע. אָט אזוי ווערט צוגעלעגט צו זיין טעגליכער האָרעוואניע, אזוי ווי דאָס וואָלט גאָרניט אויסמאכען, די נויט צו מארשירען 6 אָדער 8 מייל אַ טאָג צו פערדיענען זיין שטיקעל ברויט. אזוי אויך די פארם־ארבייט, וואָס זיין ווייב און זיינע קינדער טהוען, קומט איצט פאָר אונטער די שווערער־געוואָרענע אומשטענדען. און דאָס איז נאָך ניט די גאנצע צרה, וואָס דער מהלך פעראורזאכט איהם. אין די אָפענע דערפער קויפען די שפּעקולאנטען אָב שטיקלעך ערד, אויף וועלכע זיי זעצען אָן אזוי געדיכט ווי מעגליך די ביליגסטע פון אַלע מעגליכע שטעלכלאך. און אין אָט די עלענדע דירות, וועלכע אויב זיי גרעניצען זיך אפילו מיט אָפענע פעלדער, האָבען זיי די ערגסטע כאראקטער־שטריכען פון די ערגסטע שמאָדטישע דירות, ליעגען צוזאמענגעפּאקט די ערד־ארבייטער פון ענגלאנד[165]. . . . פון דער

[165] „די ארבייטער־הייזלאך (אין די אָפענע דערפער, וועלכע זיינען נאַטירליך אלעמאל איבערפילט) זיינען געוועהנליך געבויט אין רייהען, מיט זייערע הינטענס הארט ביים ברעג פון דעם שטיק לאנד, וואָס דער בוי־שפּעקולאנט רופט אָן זיינס. זיי האָבען דעריבער קיין צוטריט ניט צו ליכט און לופט אַ חוץ פון דעם פאָדערשטען טייל.” (דר. האַנטער׳ס רעפּאָרט, ד. ג. ז. 135.) זעהר אָפט איז דער ביער־שענקער אָדער דער קרעמער פון דאָרף אויך דער פערדינגער פון די דירות. אין דעם פאַל געפינט דער ערד־ארבייטער אין איהם אַ צווייטען בעל הבית צו דעם פאַרמער. ער מוז אויך זיין איז דערזעלביגער צייט זיין קונד. „מיט 10 שילינג אַ וואָך, פון וועלכע עס געהט אראָב דאָס יעהרליכע דירה־געלד פון 4 פונט סט., איז ער פערפליכטעט צו קויפען זיין בעשטימטע מאָס טהעע, צוקער, מעהל, זייף, ליכט און ביער ביי דעם קרעמער, אויף וועלכע פּרייזען יענער רעכענט איהם.” (ד. ג., ז. 132.) אָט די אָפענע דערפער זיינען פּאקטיש די „שטראָף־קאָלאָניעס” פון דעם ענגלישען אגריקולטור־פּראָלעטאריאט. אַ סך פון די קאָטעדזשעס זיינען פּשוט׳ע לאָזשיע־הייזער, דורך וועלכע עס נעהען דורך אַלע בראָדיאַגעס פון דעם געגענד. דער ערד־ארבייטער און זיין פאמיליע, וועלכע זיינען אונטער די שמוציגסטע אומשטענדען אָפט געבליבען אויף אַן אמת וואונדערבאָרן אופן טיכטיגע מענשען מיט אַ ריינעם כאראַקטער, געהען דאָ איינגאנצען צום טייוועל. עס איז נאַטירליך געוואָרן די מאָדע ביי די אַריסטאָקראַטישע שיילאָקס צו ציהען מיט די פּלייצעס ווי צבועיאַקעס אויף די בוי־שפּעקולאנטען, די קליינע איינענטימער און די אָפענע דערפער. זיי וויסען גאַנץ גוט, אַז זייערע „געשלאָסענע דערפער” און „שוי־דערפער” זיינען די געבורטס־פּלעצער פון די „אָפענע דערפער”, און אַז זיי וואָלטען ניט געקאָנט עקזיסטירן אָהן זיי. „אָהן די קליינע איינענטימער פון די אָפענע ערטער וואָלט דער גרעסטער טייל פון

אַז די מאָראַל מוז נויטיגערווייז ליידען דערביי[167]. . . . אַזוי, צום ביישפּיעל, אין דעם אָנהאַנג צו מיין לעצטען בעריכט דערמאָנט דר. אָרד אין זיין בעריכט וועגען דעם אויסברוך פון פיעבער אין ווינג, באַקינגהאַמשיר, ווי אַ יונגערמאַן, וואָס איז געווען קראַנק אויף פיעבער איז דאָרט אהינגעקומען. אין די ערשטע טעג פון זיין קראַנקהייט איז ער געשלאָפען מיט 9 אַנדערע פּערזאָנען צו־זאַמען אין איין קעמערל. אין צוויי וואָכען אַרום זיינען אייניגע פון די פּערזאָנען אַטאַקירט געוואָרן, און פערלויף פון עטליכע וואָ־כען זיינען 5 פון זיי קראַנק געוואָרן און איינער איז געשטאָרבען. אין דערזעלבינער צייט האָט מיר בעריכטעט דר. האַרוועי פון סט. דזשאָרדזש ספּיטאָל, וועלכער האָט בעזוכט ווינג, אין אַנגע־לעגענהייטען פון זיין פּריוואַט־פּראַקסיס אין דער צייט פון דער עפּידעמיע, פּונקט אין דעמזעלבינען זין: אַ יונגע פרוי, וואָס האָט געהאַט פיעבער איז געשלאָפען ביי נאַכט אין אַ צימער צוזאַ־מען מיט איהר פאָטער און מוטער, איהר ממזר־קינד, צוויי יונגע מענער (איהרע ברידער) און איהרע צוויי שוועסטער, יעדע מיט אַ ממזר־קינד — אין אַלעמען 10 פּערזאָן. עטליכע וואָכען פריהער זיינען 13 פּערזאָן געשלאָפען אין דעמזעלבינען קאַמער.״[168]

דר. האַנטער האָט אונטערזוכט 5375 ערד־אַרבייטער קאַ־טעדזשעס, ניט נאָר אין די ריין־אַגריקולטור־דיסטריקטען, נאָר אין

---

[167] „פּאַבליק העלטה״, 7טער ראַפּאָרט 1867, ז. 14־9 און ווייטער.

[168] „יונג־פערהייראַטע פּאָרלאַך זיינען ניט קיין בעלעהרענדער שטודיום פאַר דערוואַקסענע ברידער און שוועסטער אין דעמזעלבינען שלאָף־צימער. און הגם עס לאָזט זיך דאָ ניט פערצייכענען קיין ביישפּיעלען, זיינען פאַראַן גענוג פּונקטען צו רעכטפערטיגען די בעמערקונג, אַז גרויסע ליידען און אָפטמאָל דער טויט איז דער גורל פון די פרויען־טיילנעהמער אין דעם פערברעכען פון בלוט־שאַנד.״ (דר. האַנטער, ד. ג. ז. 137.) אַ בעאַמטער פון דער לאַנד־פּאָליציי, וועלכער האָט פיעל יאָהרען כסדר געדיענט אַלס דעטעקטיוו אין די ערגסטע קוואַרטאַלען פון לאָנדאָן, זאָגט וועגען די מיידלעך פון זיין דאָרף: „זייער גראָבע אונמאָראַלישקייט אין יונגסטען עלטער, זייער פרעכקייט און אונפערשעמטקייט שטייגט אַריבער אַלץ, וואָס איך האָב ווען עס איז געזעהן אין פערלויף פון מיין פּאָליציי־לעבען אין די ערגסטע טיילען פון לאָנדאָן. . . . זיי לעבען ווי חזירים, גרויסע בחורים און מיידלעך, מוטערס און פאָטערס לעבען אַלע צוזאַמען אין דערזעלבינער שטוב.״ („טשילדרענס עמפּלאָימענט קאָמישאָן, 6טער ראַפּאָרט, לאָנדאָן 1867, אַנהאַנג ז. 7, נאָטע 155.)

בלענדרען, זעהענדיג אין אויסנאהם־פאַלען ליכטיגערע סצענעס, ווע־גען דאָס שווערע איבערגעוויכט פון די פאַקטען, וועלכע זיינען אַ שאַנד־פלעק אויף דער ענגלישער ציוויליזאַציע. די לאַגע מוז ווירקליך זיין אַ שוידערהאַפטיגע, ווען טראָץ דער אויבענאויפיגער אונגעהויערליכקייט פון די איצטיגע דירות, קומען די זאַכפער־שטענדיגע בעאָבאַכטער איינשטימיג צו דעם שלוס, אַז אפילו דער אַלגעמיינער זעהר שלעכטער צושטאַנד פון די וואוינונגען איז נאָך ניט אַן ערך אַ קלענערע צרה, איידער דער פאַקט, וואָס עס זיי־נען איבערהויפּט ניטאָ גענוג דירות. יאָהרען־לאַנג איז די ענגשאַפט פון די ערד־אַרבייטער'ס וואוינונגען געווען אַ געגענשטאַנד פון טיעפען צער ניט נאָר פאַר מענשען, וועמען עס אַהרט די סאַני־טאַרע פראַגע, נאָר פאַר אַלעמען, וועלכע זאָרגען פאַר אַן אַנשטענ־דיגען, מאָראַלען לעבען. וואָרים די בעריכטען־אָבגעבער קלאָגען זיך ווידער און אָבער אין אַזוינע גלייכפאָרמיגע אויסדרוקען, אַזוי ווי זיי וואָלטען געווען סטערעאָטיפּירט, וועגען דער פערשפּריי־טונג פון עפּידעמישע קראַנקהייטען אין די לאַנד־דיסטריקטען, ווע־גען דער איינגענשאַפט אין די הייזער אַלס אַן אורזאַך, וואָס מאַכט צו נישט יעדען פערזוך אָבצוהאַלטען אַן עפּידעמיע, ווען זי האָט זיך איינמאָל אָנגעפאַנגען. און עס איז בעוויזען געוואָרען אָבער און ווידער, אַז די ענגשאַפט, וועלכע טראָץ די פיעלע געזונד־הייטליכע איינפלוסען פון דעם לעבען אויפ'ן לאַנד, העלפט אַזוי־פיעל דער פערשפּרייטונג פון אַנשטעקענדע קראַנקהייטען, רופט אויך אַרויס פיעלע ניט־אַנשטעקענדע קראַנקהייטען. און די מענ־שען, וועלכע האָבען אויפגעדעקט דעם דאָזיגען צושטאַנד [וועגען דער ענגשאַפט], האָבען אויך ניט פערשוויגען נאָך אַנדערע שלעכ־טע פאָלגען. אפילו ווען זייער הויפּט עסק איז געווען די פראַ־גע וועגען דעם געזונד־צושטאַנד, זיינען זיי אָפט כמעט געווען גע־צוואונגען צו רעדען אויך וועגען די אַנדערע זייטען פון דעם גע־גענשטאַנד. בעווייזענדיג ווי אָפט עס קומט פאָר, אַז דערוואַקסע־נע פערזאָנען פוןביידע געשלעכטער, פערהייראַטע און ניט פער־הייראַטע, זיינען צוזאַמענגעוואָרפען אין ענגע שלאָף־צימערן, האָ־בען זייערע בעריכטען געמוזט אַרויסרופען די איבערצייגונג, אַז אונטער די בעשריבענע אומשטענדען מוז דער געפיהל פון שאַנד און אַנשטענדיגקייט אויפ'ן גרעבסטען אופן פערלעצט ווערן, און

די צאהל פון די, וואס מוזען זיך צונויפלעגען, כדי דאס צו צאהלען. 6 דערוואקסענע, וועלכע שלאפען צוזאמען מיט 4 קינדער אין איין קאמער, צאהלען דערפאר 3 פונט סט. מיט 10 שילינג. דאס בי־ליגסטע הויז אין דענטאן, 15 פוס לאנג און 10 פוס ברייט פון דרויסען, פערדיגנט זיך פאר 3 פונט סט. נאר 1 פון די 14 אונ־טערזוכטע הייזער האט געהאט 2 שלאף־צימערן. א ביסעל אן א זייט פון דארף איז געשטאנען א הויז, אויף איין זייט פון וועלכען די שכנים האבען געמאן זייערע בעדערפענישען, די אונטערשטע 9 צאל פון טיער איינגאנצען אבגעפוילט, די עפענונג ווערט ביי־נאכט קונציג פערמאכט פון אינעווייניג דורך עטליכע ציגעל און פערהאנגען מיט א שמאטע. א האלב פענסטער, מיט'ן גלאז און ראהם, זיינען אוועק אין דער אייביגקייט ווי אלעם שטערבליכע. אט דא, אהן א ברעקעל מעבעל, זיינען געווען צוזאמענגעווארפען 3 דערוואקסענע און 5 קינדער. דענטאן איז ניט ערגער ווי די איבעריגע ערטער פון ביגגלעסווייד יוניאן.

2. בערקשיר.

בינהאם: אין יוני 1864 האבען געלעבט א מאן מיט א פרוי און 4 קינדער אין א קאט (א איינשטאקיג קאטערזש). א טאכטער איז געקומען אהיים פון דינסט מיט שארלאך־פיעבער. זי איז געשטארבען. א קינד איז קראנק געווארן און געשטארבען. ווען מען האט גערופען דר. האנטער, איז די מוטער און א קינד קראנק געווען אויף טיפוס. דער פאטער און א קינד זיינען געשלאפען דרויסען, אבער ווי שווער עס איז געווען צו פערזיכערן איזאלא־ציע, קאן מען זעהן דערפון, וואס די בעט־געוואנט פון דער קראנ־קער פאמיליע איז געלעגען אויפ'ן פול־געפאקטען מארק פון דעם עלענדען דארף איידער מען האט עס צוגענומען אין וועש. דאס דירה־געלד פון ה'ס הויז איז א שילינג א וואך; איין שלאף־צימער פאר מאן און ווייב און 6 קינדער. 1 הויז פערדינגט זיך פאר 8 פענס א וואך, $14\frac{1}{2}$ פוס לאנג, 7 פוס ברייט, די קיך 6 פוס הויך, דאס שלאף־צימער אהן א פענסטער, פייער־פלאץ, טיר אדער עפענונג א הויז אין דורכגאנג; קיין גארטען. א מאן האט דא קירצליך געוואוינט מיט צוויי דערוואקסענדע טעכטער און א דערוואקסענעם זוהן. פאטער און זוהן האבען געשלאפען

אַלע גראַפשאַפטען פון ענגלאַנד. פון אַט די 5375 האָבען 2195 געהאַט נאָר איין שלאָף־צימער (וואָס איז אָפט אויך געווען דאָס וואוין־צימער), 2930 האָבען געהאַט נישט מעהר ווי 2 און 250 האָבען געהאַט מעהר ווי 2 צימערן. איך וויל געבען עטליכע מוס־טערן געזאַמעלט אין אַ טוצען גראַפשאַפטען.

1. בעדפאָרדשיר.

רעסטלינגוואָרטה: דער שלאָף־צימער אומגעפעהר 12 פוס לאַנג און 10 פוס ברייט, הגם פיעלע זיינען קלענער. דאָס קליין איינשטאָקיג שטיבעל ווערט אָפט איבערגעטיילט מיט ברעטער אין צוויי שלאָף־צימערן, אָפט געפינט זיך אַ בעט אין אַ קיך 5½ פוס הויך. דירה־געלד 3 פונט סט. די שכנים מוזען אליין בויען זייערע קלאָזעטען, דער הויז־אייגענטימער גיט נאָר דעם פּלאַץ. ווען איינער בויט אויף אַ קלאָזעט בענוצט זיך מיט איהם די גאַנצע נאַכבאַרשאַפט. איין הויז, וואָס האָט געהערט צו אַ פאַמיליע מיטן נאָמען ריטשאַרדסאָן, האָט געהאַט גאָר אַ זעלטענעם חן. „זיי־נע ליימענע ווענד האָבען אַרויסגעשטאַרצט ווי דאָס קלייד פון אַ דאַמע בעת זי מאַכט אַ קניקס. איין שפּיץ פון דאַך איז גע־ווען אויסגעקרימט צו דרויסען־צו, דער אַנדערער צו אינעווייניג, און אויף דעם לעצטען איז אומגליקליכערווייז געשטאַנען דער קוי־מען — אַן אויסגעקרימטער רעהר פון ליים און האָלץ, וואָס האָט אויסגעזעהן ווי אַ העלפאַנט'ס שנויץ. אַ לאַנגער שטעקען האָט געדיענט ווי אַן אונטערשפּאַר ניט צו לאָזען דעם קוימען אַרונטער־פאַלען. טיר און פענסטער זיינען געווען פון אַ רהאָמבישער פאָרם." פון 17 בעזוכטע הייזער האָבען נאָר 4 געהאַט מעהר ווי איין שלאָף־צימער און די אַלע 4 זיינען געווען איבערגעפּאַקט. אין איין הויז, וואָס האָט נאָר געהאַט 1 שלאָף־צימער, האָבען געוואוינט 3 דערוואַקסענע מיט 3 קינדער; אין אַנאַנדער הויז — אַ פערהייראַט פּאָרל מיט 6 קינדער א. אז. וו.

דאָנטאָן: הויפע דירה־געלד, פון 4 ביז 5 פונט סט. דער וואָכען־לוין פון די מענער 10 שילינג. זיי האָפען צו קאָנען צאָה־לען דירה־געלד דורכדעם וואָס די פאַמיליע וועט פערדיענען פון שטרוי־פלעכטען. וואָס העכער דאָס דירה־געלד, אַלץ גרעסער איז

טיר, וואסער זעהר זעלטען. דירה־געלד א וואָך — פון 1 שילינג 4 פּענס ביז 2 שילינג. אין 16 אונטערזוכטע הייזער איז נאָר געווען איין איינציגער מאַן, וואָס האָט פערדיענט 10 שילינג א וואָך. די סומע לופט פאַר יעדער פּערזאָן אין די דערמאָנטע פאַלען איז געווען נישט מעהר וויפיעל ער וואָלט בעקומען ווען ער וואָלט געווען איינגעשלאָסען די גאַנצע נאַכט אין א קאַסטען, וואָס האָט 4 פוס די מאָס אין אַלע זייטען. די אַלע חורבות האָבען ווענינסטענס געהאט וויפיעל־ניט־איז נאַטירליכע ווענטילאַציע.

4. קאַמבּרידזשיר.

גאַמבלינגיי געהערט צו פערשיידענע איינענטימער. עס ענט־האַלט די לומפּיגסטע קאָטס, וואָס מען קאָן וואו עס איז געפינען. פיעל שטרוי־פלעכטונג. „אַ טויטע מאַטקייט, א האָפנונגלאָזעס זינקען אין שמוץ" הערשט אין גאַמבלינגיי. די פערנאַכלעסיגונג אין צענטער ווערט אַן אמת'ער חורבן ביי די עקען צו צפון און דרום, וואו די הייזער פוילען פּשוט אָב שטיקערווייז. די אָבוועזענדע לענדלאָרדס צאַפּען שוין צו־פריי דאָס בלוט פון אָט דעם קבצנישען נעסט. דירה־געלד איז זעהר הויך; 8 ביז 9 פּערזאָן אָנגעפּאַקט אין איין שלאָף־צימער; אין 2 פאַלען האָבען געוואוינט 6 דערוואַקסענע מיט איינס אָדער צוויי קינדער אין א קליין קאַ־מערל.

5. עססעקס.

אין פיעלע קהלות פון אָט דער גראַפשאַפט געהען אָן פער־קלענערונגען אין דער צאָהל פּערזאָנען און קאָטעדזשעס האַנד אין האַנד. אין ניט ווענינער אָבער ווי אין 22 קהלות האָט די צערשטערונג פון הייזער ניט אָבגעהאַלטען דעם וואוקס פון דער בעפעלקערונג, אָדער האָט ניט מיטגעבראַכט די גירושים, וועל־כע קומען געוועהנליך פאַר אונטער דעם נאָמען „אויסוואַנדערונג אין די שטעדט." אין פינגרינגהאָו, א קהלה פון 3443 אקער, זיי־נען אין יאָהר 1851 געשטאַנען 145 הייזער, אין 1861 זיינען מעהר ניט געבליבען ווי 110) אָבער די בעפעלקערונג האָט ניט גע־וואָלט אוועקגעהן און האָט נאָך בעוויזען, אפילו אונטער אָט די אומשטענדען, זיך צו פערמעהרן. אין ראַמסדען קראַגס האָ־

אין בעט, די מיידלעך אין דעם דורכגאַנג. יעדע האָט געהאַט אַ קינד בעת די פאַמיליע האָט דאָ געוואוינט; איינע איז געגאַנגען אין וואָרקהאַוז פאַר איהר ענטבינדונג און איז דערנאָך געקומען אהיים.

3. באַקינגהאַמשיר.

30 קאַטערזשעס — אויף 1,000 אַקער לאַנד — ענטהאַלטען דאָ אומגעפעהר 130 ביז 140 פּערזאָן. די קהלה פון בראַדענהאַם פערנעהמט 1,000 אַקער; אין 1851 האָט זי געהאַט 36 הייזער און אַ בעפעלקערונג פון 84 מאַנספּערזאָן און 54 פרויען. אָט די געשלעכטליכע אונגלייכהייט איז טיילוויז פערריכט געוואָרן אין 1861, ווען זיי האָבען געצעהלט 98 מענער און 87 פרויען: אַ פערמעהרונג אין 10 יאָהר פון 14 מענער און 33 פרויען. אונטער דער צייט איז די צאָהל הייזער געוואָרן מיט איינס וועניגער.

ווינסלאָו: אַ גרויסער טייל פון דעם איז ניי־געבויט און אין אַ גוטען סטיל; די נאָכפראַגע אויף הייזער מוז זיין זעהר גרויס, וואָרים זעהר עלענדע הייזלעך פערדינגען זיך פאַר אַ שילינג און אַ שילינג מיט 3 פּענס אַ וואָך.

וואָטער־איטאָן: דאָ האָבען די אייגענטימער, טראָץ דער וואַקסענדער בעפעלקערונג, צערשטערט 20 פּראָצענט פון די עקזיסטירענדע הייזער. אַן אָרימער ארבייטער, וואָס האָט געמוזט געהן ארום 4 מייל צו דער ארבייט, האָט געענטפערט אויף דער פראַגע, צי ער קאָן ניט געפינען אַ דירה נעהענטער: „ניין, זיי זיינען צו־קלוג צו וועלען אריינגנעהמען אַ מאַן מיט אזא גרויסער פאַמיליע ווי מיינע.״

טינקער'ס ענד נעבען ווינסלאָו: אַ שלאָף־שטוב, וואו עס האָבען געוואוינט 4 דערוואַקסענע און 4 קינדער, איז געווען 11 פוס לאַנג, 9 פוס ברייט און 6½ פוס פוס הויך אין דעם העכסטען פּונקט; אַן אַנדער שטיבעל 11 פוס 3 צאָל לאַנג, 9 פוס ברייט, 5 פוס 10 צאָל הויך האָט ענטהאַלטען 6 פּערזאָן. יעדע פון אָט די פאַמיליען האָט געהאַט ווייניגער רוים וויפיעל עס רעכענט זיך אז עס איז נויטיג פאַר אַן ארעסטאַנט. קיין הויז האָט ניט געהאַט מעהר ווי איין שלאָף־צימער, קיינס האָט ניט געהאַט קיין הינטער־

לע איינוואוינער קאָנען דינגען קליינע שטיקלעך ערד פּאַר 10 אָדער 12 שילינג אַ פערטעל אַקער. די טיילען ערד זיינען גאַנץ ווייט פון די קאַטערזשעס, וועלכע האָבען ניט קיינע קלאָזעטען. די פאַמיליע מוז ענטוועדער געהן טהאָן זייערע בעדערפעניסען דאָרטען אויף די ערד־טיילען, אָדער, ווי עס פיהרט זיך דאָ, זיי מאַכען עס, מיט רעספּעקט צו מעלדען, אין אַ שופלאָדען פון אַן אַלמער. ווען דער שופלאָדען ווערט פול, ווערט ער ארויסגעצויגען און אויסגעלעדיגט דאָרט אויף די פעלדער, וואו זיין אינהאַלט קומט צוניץ. אין יאַפּאַן ווערט דער קרייז־לויף פון די לעבענס־בעדינגונגען דורכגעמאַכט ריינליכער.

8. לינקאָלנשיר.

לאַנגטאָפט: אַ מאַן וואוינט דאָ אין רייט'ס הויז מיט זיין פרוי, איהר מוטער און 5 קינדער. דאָס הויז האָט אַ פאָדער־קיך, אַ וואש־קאַמער און אַ שלאָף־צימער איבער דער פאָדער־קיך;ביידע צימערן זיינען 12 פוס 2 צאָל לאַנג, 9 פוס 5 צאָל ברייט, דער גאַנצער שטח פון הויז איז 21 פוס 2 צאָל לאַנג, 9 פוס 5 צאָל ברייט. דער שלאָף־צימער איז אַ דאַך־שטיבעל, די ווענט קומען זיך צוזאַמען מיט'ן דאַך אין דער פאָרם פון אַ היטעל־צוקער, און אַ קלאַפּען־פענסטער עפענט זיך פון פאָרענט. „וואָרום וואוינט ער דאָ? צוליעב דעם גאָרטען? — ניין, עס איז זעהר אַ פּי־צעל גאָרטען. וועגען דאָס ביליגע דירה־געלד? — אויך ניט. דער פּרייז איז גאַנץ הויך, 1 שילינג 3 פּענס אַ וואָך. ווייל עס איז נאָהענט צו זיין ארבייט? — ניין, עס איז 6 מייל ווייט און עס קומט איהם אויס צו געהן צופוס הין און צוריק 12 מייל יעדען טאָג. ער וואוינט דאָ, ווייל דער קאָטעדזש איז געוועזען צום פערדינגען און ער האָט געוואָלט האָבען אַ הייזעל פאַר זיך אליין, וואו דאָס זאָל ניט זיין, פאַר וועלכען עס איז פּרייז און אין וועלכען עס איז צושטאַנד." — דאָס פאָלגענדע איז די סטאַטיסטיק פון 12 הייזער אין לאַנגטאָפט מיט 12 שלאָף־צימערן, 38 דערוואַק־סענע און 36 קינדער:

(זעה טאַבעלע אויף נעקסטער זייט)

בען אין יאָהר 1851 געוואוינט 252 פּערזאָן אין 61 הייזער, אין 1861 זיינען 262 פּערזאָן געווען צונויפגעקוועטשט אין 49 הייזער. אין באַזילדען האָבען אין 1851 געלעבט 157 פּערזאָן אין 35 הייזער אויף 1827 אַקער, און 10 יאָהר שפּעטער — 180 פּערזאָן אין 27 הייזער. אין די קהלות פינגרינגהאָו, סאוטה פאַרנברידזש, ווידפאָרד, באַזילדען און ראַמסדען קראַגס האָבען אין 1851 געלעבט אויף 8449 אַקער 1392 פּערזאָן אין 316 הייזער; אין 1861, אויף דעמזעלבען שטח האָבען 1473 פּערזאָן געלעבט אין 249 הייזער.

6. הירפאָרדשיר.

אָט די קליינע גראַפשאַפט האָט מעהר געליטען פון דעם „גירוש גייסט" איידער יעדע אנדערע אין ענגלאַנד. אין נאַדבי געהערן די איבערגעפּאַקטע קאָטעדזשעס, מעהרסטענטיילס מיט 2 שלאָף־צימערן, דאָס רוב צו די ארענדאַטאָרס. זיי פערדינגען זיי לייכט פאַר 3 אָדער 4 פונט סט. א יאָהר, און צאָהלען א וואָכענלוין פון 9 שילינג!

7. האָנטינגדאָנשיר.

הארטפאָרד האָט אין 1851 געהאַט 87 הייזער; א קורצע צייט נאָכדעם זיינען 19 קאָטעדזשעס צערשטערט געוואָרן אין אָט דער קליינער קהלה פון 1720 אַקער. די בעפעלקערונג אין 1831 איז געווען 452 פּערזאָן, אין 1852 — 832 פּערזאָן און אין 1861 — 3441 פּערזאָן. 14 קאָטעדזשעס פון 1 שלאָף־צימער יעדערע זיינען בעזונכט געוואָרן. אין איין קאָטעדזש האָבען געוואוינט 1 פּאָר פאָלק, 3 דערוואַקסענע זיהן, 1 דערוואַקסענע מיידעל און 4 קינדער, צוזאַמען 10 פּערזאָן; אין אנאנדער קאָטעדזש — 3 דערוואַקסענע און 6 קינדער. איינס פון די קאַמערן וואו 8 פּערזאָן זיינען געשלאָפען, איז געווען 12 פוס 10 צאָל לאַנג, 12 פוס 2 צאָל ברייט, 6 פוס 9 צאָל הויך; די דורכשניטמאָס, ניט אראָברעכענענדיג די טיילען, וואָס שטעקען ארויס פון די ווענט, איז געווען אומגעפעהר 130 קוביק פוס פער קאָפּ. אין די 14 שלאָפצימערן 34 דערוואַקסענע און 33 קינדער. די דאָזיגע קאָטעדזשעס האָבען נאָר זעלטען־ווען קליינע גאָרטענס, אָבער פיע־

דאָס פעלד מען זאָל זי בעארבייטען, ווארפען די ארבייטער בע־טענדרע בליקען אויפ׳ן פעלד פון דער אנדער זייט פּארקאַן. שרעק־ליך איבערגעארבייט אין זומער און האַלב־פערהונגערט אין ווינ־טער, איז קיין וואונדער ניט, ווען זיי זאָגען אין זייער אייגענ־ארטיגען דיאַלעקט, אז „דער גלח און די פּריצים האָבען זיך פערשוואָרען זיי צו ברענגען פון דער וועלט.״

אין פלאָאַר געפינט מען ביישפּיעלען פון מאַן און ווייב מיט 4, 5 און 6 קינדער אין איין שלאָף־צימער פון דער קלענסטער גרויס; אויך 3 דערוואַקסענע מיט 5 קינדער, אָדער א פּאָר פאָלק מיט א זיידען און 6 קינדער אַלע קראַנק אויף שאַרלאַך א. אז. וו. אין 2 הייזער מיט 2 שלאָף־צימערן צוויי פאַמיליען צו 8 אָדער 9 דערוואַקסענע אין יעדען.

11. ווילטשיר.

סטראַטאָן: בעזוכט 31 הייזער; 8 האָבען נאָר איין שלאָף־צימער. פּענטיל, אין דערזעלביגער קהלה: איין „קאָט״ ווערט פערדונגען פאר 1 שילינג 3 פּענס א וואָך צו 4 דערוואַקסענע און 4 קינדער; א חוץ די ווענט האָט דאָרט קיין זאַך ניט גע־טויגט, פון דעם באָדען פון גראָב־געהאַקטע שטיינער ביז דעם פערפוילטען שטרויענעם דאַך.

12. וואוסטערשיר.

די צערשטערונג פון הייזער איז דאָ ניט אזוי שלעכט; דאָך פון 1851 ביז 1861 האָט זיך די צאָהל איינוואוינער אויף יע־דען הויז פערגרעסערט פון 4,2 צו 4,6 פּערזאָן.

באַדסעי: דאָ זיינען פאַראַן א סך „קאָטס״ מיט קליינע גערטנער. איינינגע ארענדאַטאָרס זאָגען, אז „די „קאָטס״ זיינען א גרויסע אָנשיקעניס, ווייל זיי ברענגען אהער די אָרימע.״ איין זשענטעלמאַן האָט זיך אויסגעדריקט: „פאַר די אָרימע ווערט דערפון ניט בעסער; ווען מען זאָל אויסבויען 500 „קאָטס״, וועלען זיי גלייך ווערן פערדונגען; עס איז א פאַקט, וואָס מעהר מען בויט, אַלץ מעהר דאַרף מען״ — די הייזער שאַפען לויט זיין מיינונג די איינוואוינער, וועלכע על פּי נאַטור־געזעץ דריקען אויף „די מיטלען פון צושטעלען הייזער.״ דר. האָנטער בעמערקט: „עס פערשטעהט זיך, די דאָזיגע אָרימע מוזען פון וואַנעט עס איז

הויז נומער	שלאָף־צימער	דערוואַקסענע	קינדער	פערזאָנען צאָל	הויז נומער	שלאָף־צימער	דערוואַקסענע	קינדער	פערזאָנען צאָל
1	1	3	5	8	7	1	3	3	6
2	1	4	3	7	8	1	3	2	5
3	1	4	4	8	9	1	2	—	2
4	1	5	4	9	10	1	2	3	5
5	1	2	2	4	11	1	3	3	6
6	1	5	3	8	12	1	2	4	6

9. קענט.

קעניגטאָן איז געווען העכסט טרויעריג איבערפילט אין 1859, ווען עס האָט זיך בעוויזען די דיפטעריט און דער קהלה־דאָקטאָר האָט אָנגעפיהרט א מעדיציניִשע אונטערזוכונג וועגען דער לאַגע פון די אָרימערע קלאַסען. ער האָט געפונען, אַז אין אָט דעם גע־גענד וואו עס ווערן בעשעפטיגט פיעלע ארבייטער, זיינען פער־שיידענע „קאָטס" צערשטערט געוואָרן און קיין נייע זיינען ניט געבויט געוואָרן. אין איין בעצירק זיינען געשטאַנען 4 הייזער, וועלכע מען האָט אָנגערופען פליגעל־שטייגען; יעדעס הויז האָט געהאַט 4 צימערן מיט די פאָלגענדע דימענסיאָנען אין פוס און צאָל:

6,6×8,11×9,5 — — — — — — — — קיך
6,3×4,6×8,6 — — — — — הינטער־קיך
6,3×5,10×8,5 — — — — — שלאָפצימער
6,3×8,4×8,3 — — — — — — שלאָפצימער

10. נאָרטהאַמפּטאָנשיר.

ברינוואָרטה, פּיקפאָרד און פלאָאָר: אין אָט די דערפער שלעפען זיך ארום אום ווינטער פון 20 ביז 30 מאַן אין די גאַ־סען אויס מאַנגעל אין ארבייט. די ארענדאַטאָרס פעראַקערן ניט אַלעמאָל גענוג די תבואה און ריבען־פעלדער, און דער לענדלאָרד האָט אויסגעפונען אַז עס לוינט זיך איהם בעסער צונויפצו־וואַר־פען אַלע זיינע פאַרמס אין 2 אָדער 3. דערפון נעהמט זיך דער מאַנגעל אין בעשעפטיגונג. בעת פון איין זייט פון פאַרקאַן בעט זיך

פון דער אנדער זייט איז דאָס לאַנד, טראָץ זיין שטענדיגער „רעלאַטיווער איבער־בעפעלקערונג”, אין דערזעלביגער צייט ניט גענוג בעפעלקערט. דאָס צייגט זיך ארויס ניט נאָר לאָקאל אין די פונקטען, וואו דער אָבפלוס פון מענשען צו די שטעדט, די מינען, אייזענבאהנען א. אז. וו. קומט פאָר צו־שנעל, נאָר עס צייגט זיך אומעטום, אין שניט־צייט, אזוי גוט ווי אין פריהלינג און זומער, אין אלע צייטען ווען די זעהר אויפגעפּאַסטע און אינטענסיווע ענגלישע אגריקולטור פאָדערט עקסטרא הענד. עס זיינען אלעמאָל דאָ צופיעל ערד־ארבייטער פאר די געוועהנליכע בעדערפענישען און שטענדיג צו־וועניג פאר די אויסנאהמסווייזע אָדער צייטווייליגע בעדערפענישען פון דער בעארבייטונג פון דער ערד.[270] דעריבער געפינט מען אין די אָפיציעלע דאָקומענטען די ווידערשפּרעכענדע קלאַגען פון דיזעלביגע ערטער אי וועגען א דוחק, אי וועגען אן איבערפלוס אין ארבייט. דער צייטווייליגער

פעלד] מאַכט זיין לאַגע עהרוווירדיג. ער איז ניט קיין שקלאַוו, נאָר א סאָלדאַט פון פריעדען און פערדיענט א פּלאַץ אין א וואוינונג פאר פערהייראַטע, פערזאָרגט פון דעם לענדלאָרד, וועלכער בעהויפּטעט איבער איהם די מאַכט פון צוואַנג־ארבייט, ווי דאָס לאַנד איבער דעם סאָלדאַט. ער קריגט ניט דעם מאַרק־פּרייז פאר זיין ארבייט, אזוי ווי דער סאָלדאַט קריגט ניט אזא פּרייז פאר זיין ארבייט. אזוי ווי דעם סאָלדאַט, אזוי כאַפּט מען איהם אויך ווען ער איז יונג, אונוויסענד, קען נאָר זיין אייגענעם פאַך און זיין אייגענעם געגענד. א פריהע הייראַט און די ווירקונג פון די פערשיידענע געזעצען פון ווערן א תושב מאַכען אויף איהם דעמזעלביגען איינדרוק, ווי די רעקרוטירונג און די געזעצען פון מיליטער־שטראָף מאַכען אויף דעם סאָלדאַט.” (דר. האַנטער אין „פּאַבליק העלטה”, 7טען ראַפּאָרט 1864, לאָנדאָן 1865, ז. 132.) אמאָל טרעפט, אז אן אויסנאהמסווייז גוטהערציגער לענדלאָרד ווערט ווייכער, בעטראַכטענדיג די איינזאַמקייט, וואס ער האָט נעשאַפען. „עס איז א מעלאַנכאָלישע לאַגע פאר א מענשען צו זיין אליין אין זיין לאַנד,” האָט געזאָגט לאָרד לעיסטער, בעת מען האָט איהם גראַטולירט צום חנוכת הבית פון זיין הויף הוקהאַם. „איך קוק ארום מיר און זעה ניט קיין אנדער הויז א חוץ מיינס. איך בין דער ריעז פון דעם ריעזען־טורם און האָב אויפגעגעסען אלע מיינע נאָכבאַרען.”

[270] אן עהנליכע בעוועגונג קאָן מען די לעצטע 10 יאָהר זעהן אין פראַנקרייך, אין דעם ערך ווי די קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָן האָט ארומגעכאַפּט די אגריקולטור און פערטריבען די איבעריג־געוואָרענע לאַנד־בעפעלקערונג אין די שטעדט. דאָרט זיינען אויך איינגעטראָטען פערערגערטע אומשטענדען פון די וואוינונגען און אנדערע פערהעלטענישען ביי דעם מקור פון די איבעריג־

קומען, און אַזוי ווי קיין ספּעציעלע אָנציהונגס־קראַפט, ווי לייכטע חלקים, איז אין באַדסעי ניטאָ, מוז די אורזאַך, וואָס טרייבט זיי אהער, מסתמא זיין אַן־אָבשטויסונג פון אַנדערע נאָך ווענינגער־בעקוועמע פּלעצער. ווען יעדער וואָלט געקאָנט קריגען אַ „קאָט" און אַ שטיקעל ערד נאָהענט צו זיין ארבייט־פּלאַץ, וואָלט ער אודאי ניט געקומען אין באַדסעי, וואו ער צאָהלט צוויי מאָל אַזוי־פיעל פאַר זיין פּיצעל ערד איידער דער ערענדאַטאָר צאָהלט פאַר זיין ערד."

די שטענדיגע אויסוואַנדערונג אין די שטעדט, די שטענדיגע פאָרמירונג פון אַן איבער־בעפעלקערונג אויפ'ן לאַנד דורך אַ צענטעראַליזאַציע פון פאַרמס, דורך דער פערוואַנדלונג פון אַקער־לאַנד אין פּיטער־פעלדער, דורך דער מאַשינעריע א. אַז. וו. און די שטענדיגע פעריאָגונג פון דער לאַנד־בעפעלקערונג דורך דער צערשטערונג פון די קאָטעדזשעס, געהען האַנד אין האַנד. וואָס לעדיגער אַ דיסטריקט איז פון מענשען, אַלץ גרעסער איז זיין „רעלאַטיווע איבערבעפעלקערונג," אַלץ גרעסער איז זייער דרוק אויף די בעשעפטיגונגס־מיטלען, אַלץ גרעסער איז דער אַבסאָלוטער איבערפלוס פון דער אַגריקולטור־בעפעלקערונג אריבער זיינע מיטלען צו קריגען וואוינונגען, אַלץ גרעסער, פאָלגליך, איז די לאָקאַלע איבער־בעפעלקערונג און די פערפעסטיגסטע צוזאַמענפּאַקונג פון מענשען. די ענגע צונויפדריקונג פון מענשען אין צעוואָרפענע קליינע דערפער און מאַרק־שטעדטלעך געהט צוזאַמען מיט דער געוואַלטזאַמער אָבציהונג פון מענשען פון דער אויבערפלעך פון לאַנד. די נאָכאַנאַנדיגע ארויסזעצונג פון די ערד־ארבייטער, טראָץ דעם וואָס זייער צאָהל ווערט קלענער, און דערצו די וואַקסענדע מאַסע פון זייער פּראָדוקט איז די וויעג פון זייער פּאָופּעריזם. זייער ענדליכער פּאָופּעריזם איז אַ מאָטיוו פאַר זייער פעריאָגונג און עס איז דער הויפּט־קוואַל פון זייער עלענדער וואוינונג־לאַגע, וועלכע ברעכט זייערע לעצטע כחות פון ווידערשטאַנד און מאַכט זיי פאַר פּשוט'ע שקלאַווען צו די לאַנד־אייגענטימער און ערענדאַטאָרס,[169] אַזוי אַז דער מינימום ארבייט־לוין בעפעסטיגט זיך פאַר זיי ווי אַ נאַטור־געזעץ.

[169] „די עהרווירדיגע ארבייט פון דעם „היינד" [דעם טאָג־ארבייטער אויפ'ן

דער גראַפשאַפט איז נייעס לאַנד, געוועזענע זומפּען אָדער, ווי אין איינינע פון די דערמאָנטע גראַפשאַפטען, ניט לאַנג צוריק אָבגעוואונען לאַנד פון ים. די דאַמף־מאַשין האָט אין פּרט פון אָבציהען דאָס וואַסער אויפגעטאָן וואונדער. וואָס עס איז פריהער געווען זומפּ און זאַמד־בערג טראָגט איצטער א רייכען ים פון תבואה און ברענגט אריין די העכסטע גרונד־רענטע. דאָס אייגענע איז אויך ריכטיג וועגען דעם קינסטליך־געוואונענעם זומפּ־לאַנד, ווי אויפ'ן אינזעל פון אַקזאָלם און אין אַנדערע קהלות אויפ'ן ברעג פון דעם טרענט. אין דעם ערך וואָס עס זיינען אויפגעקומען נייע פאַרמס, זיינען ניט נאָר ניט געבויט געוואָרן קיין נייע קאָטעדזשעס, נאָר אַפילו די אַלטע זיינען אַרונטערגעריסען געוואָרן, און דער צושטעל פון אַרבייט האָט געמוזט קומען פון די אָפענע דערפער, מיילען ווייט, דורך לאַנגע וועגען, וואָס שלענגלען זיך ארום די זייטען פון די בערג. דאָרטען נאָר האָט די בעפעלקערונג פריהער געפונען א בעשיצונג פון די לאַנג־אָנהאַלטענדע פערפלייצונגען פון ווינטער. די אַרבייטער, וואָס וואוינען אויף די פאַרמס פון 400 ביז 1000 אַקער די גרויס (זיי הייסען Confined labourers — איינגעצוימטע אַרבייטער), דיענען אויסשליסליך פאַר די דויערענדע שווערע אַרבייטען, וואָס ווערן געטאָן מיט דער הילף פון פערד. אויף יעדע 100 אַקער קומט אויס אין דורכשניט קוים איין קאָטעדזש. אַן אַרענדאַטאָר פון זומפּיג־לאַנד, צום ביישפּיעל, האָט עדות געזאָגט פאַר דער אונטערזוכונג־קאָמיסיע ווי פאָלגט: „מיין פאַרם פערנעהמט איבער 320 אַקער, דורכאויס תבואה־לאַנד. זי האָט ניט קיין קאָטעדזש. איין אַרבייטער וואוינט איצט ביי מיר. איך האָב פיער פערד־קנעכט, וואָס וואוינען אין דער נאַכבאַרשאַפט ארום. די לייכטע אַרבייט, פאַר וועלכער עס זיינען נויטיג א סך הענד, ווערט געטאָן דורך גאַנגס."[172] דער באָדען פאָדערט א סך לייכטע פעלד־אַרבייט, ווי אויסיעטען די ווילדע גראָזען, אַרומהאַקען, געוויסע בעמיסטיגונג־אַרבייטען, אויסרייניגען די שטיינער, א. אז. וו. דאָס ווערט געטאָן דורך די גאַנגס אָדער אָרגאַניזירטע באַנדעס, וועלכע וואוינען אין די אָפענע דערפער.

די באַנדע בעשטעהט פון 10 ביז 40 אָדער 50 פערזאָן, פרויען

---

[172] Children's Employment Commission 6th Report, Evidence, p. 37, n. 173

אָדער לאָקאַלער אַרבייט־מאַנגעל איז ניט גורם קיין העכערונג פון אַרבייט־לוין, נאָר די ווייבער און קינדער ווערן אַריינגעשטופּט אין דער פעלד־אַרבייט, און עס קומט אַרונטער אַלץ צו אַ נידע־ריגערער אַלטער־שטופע. ווי נאָר עס פערגרעסערט זיך די עקס־פּלואַטאַציע פון ווייבער און קינדער, ווערט זי פון איהר זייט אַ נייער מיטעל צו מאַכען איבערפליסיג די מענליכע ערד־אַרביי־טער און צו האַלטען נידעריג זייער לוין. אין מזרח־ענגלאַנד בליהט אַ שעהנע פּרוכט פון אָט דעם שעדליכען קרייז — דער אַזויגערופענער „גאַנג"־סיסטעם [„גאַנג" מיינט אַ באַנדע, אַ טרו־פּע מענשען], צו וועלכע איך וויל דאָ זיך צוריקקעהרן בקצור.[171]

דער גאַנג־סיסטעם געפינט זיך כמעט אויסשליסליך אין לינ־קאָלנשיר, האָנטינגדאָנשיר, קאַמברידזשיר, נאָרפאָלק, סאָפאָלק און נאָטהינגאַמשיר, וואו־ניט־וואו אויך אין די אַרומיגע גראַפשאַפ־טען פון נאָרטהאַמפּטאָן, בעדפאָרד און רוטהלאַנד. אַלס בייי־שפּיעל וועט אונז דיענען לינקאָלנשיר. אַ גרויסער טייל פון אָט

געוואָרענע. וועגען דעם אייגענטימליכען „פּראָלעטאַריאַט פאַנסיע" [פּראָלע־טאַריאַט פון באַדען], וואָס דער פּאַרצעל־סיסטעם [צעברעקלונג פון'ם לאַנד אין קליינע חלקים] האָט געשאַפען, זעה צווישען אַנדערע די פריהער ציטיר־טע שריפט פון קאָלינס „ל'עקאָנאָמיע פּאָליטיק" און קאַרל מאַרקס, „דער 18־טער ברומער פון לואי באָנאַפּאַרט," ניו יאָרק 1852, ז. 56 און ווייטער. אין 1846 האָט די שטאָדטישע בעפעלקערונג בעטראָפען 24,42 און די דאָרפישע 75,58 פּראָצענט, אין 1861 איז די שטאָדטישע בעפעלקערונג געווען 28,26 און די דאָרפישע 71,14 פּראָצענט. אין די לעצטע יאָהרען איז דער אַרונטערפאַל פון דעם דאָרפישען פּראָצענט־טייל פון דער בעפעלקערונג נאָך גרעסער געוואָרן. שוין אין 1846 האָט געזונגען פּיער דופּאָן אין זיין „אַרבייטער":

"Mal Vetus, loges dans des trous,
Sous les Combles, dans les decombres
Nous Vivons avec les hiboux
Et les larrons, amis des ombres."

[„שלעכט געקליידט, אין דירות ווי לעכער,
אונטערן דאַך, צווישען שטויב און שמוץ,
לעבען מיר מיט די נאַכט־פויגלען
און מיט גנבים — פריינד פון פינסטערניש."]

[171] דער 6טער און לעצטער ראַפּאָרט פון דער „טשילדרענס עמפּלאָימענט קאָמישאָן", פּובליצירט סוף מערץ 1867, בעהאַנדעלט נאָר דעם אַגריקולטור גאַנג־סיסטעם.

די „שאָטען־זייטען" פון דעם סיסטעם זיינען די איבער־אַר־בייט פון די קינדער און יונגע פּערזאָנען, די גרויסע מאַרשרוטען, וואָס זיי מוזען יעדען טאָג דורכמאַכען, געהענדיג צו דער אַרבייט אין הויפען, וועלכע זיינען 5, 6 און אָפט 7 מייל ווייט, און ענדליך די דעמאָראַליזאַציע פון די באַנדעס. הגם דער „גאַנג"־מייסטער, וועלכען מען רופט אין אייניגע געגענדען „דהי דרייווער" (דער אָנטרייבער), איז בעוואָפּענט מיט אַ לאַנגען שטעקען, געברויכט ער איהם אָבער נאָר זעהר זעלטען, און אַ קלאַגע וועגען ברוטאַלער בעהאַנדלונג איז אַן אויסנאַהם. ער איז אַ דעמאָקראַטישער קיסר אָדער אַ מין ראַצען־פאַנגער פון האַמעלן. ער מוז, הייסט עס, אויפהאַלטען זיין פּאָפּולאַריטעט צווישען זיינע אונטערטאַנען און ער בינדט זיי צו צו זיך דורך דעם רייץ פון דעם ציגיינערשען לע־בען, וואָס בליהט אונטער זיין ממשלה. גראָבע הפקרות, לוסטיגע אויסגעלאַסענקייט און די אונפערשעהמטעסטע פרעכהייט זיינען די צוציהונגען פאַר דער באַנדע. מעהרסטענטיילס צאָהלט דער גאַנג־מייסטער אויס זייערע שכירות אין אַ שענק, דאַן געהט ער אַהיים גוט שכור'לאַך, בראש פון דער פּראָצעסיע, אָנגעשפּאַרט רעכטס און לינקס אויף די אָרעמס פון אַ שטאַרק־געבויטער נקבה, די קינדער און יונגע פּערזאָנען שלעפּען זיך נאָך פון הינטען, שריי־ענדיג און זינגענדיג גראָבע, מיאוס'ע ליעדלעך. אויף דעם צו־ריקוועג איז דאָס, וואָס פוריע רופט אָן „פהאַנעראָגאַמיע" [עפענט־ליכער ביישלאָף] אַ טעגליכע פּאַסירונג. שוואַנגערדיגע דריי־צעהן און פערצעהן יאָהריגע מיידלעך פון זייערע חברים אינגלעך פון דעמזעלביגען עלטער זיינען אַ געוועהנליכע ערשיינונג. די אָפענע דערפער, וועלכע שטעלען־צו דעם קאָנטינגענט פון די „גאַנגס", ווערן סדום און עמורה'ס[174] און ליפערן נאָך אַמאָל אַזוי־פיעל איללעגיטימע געבורטען, ווי דאָס גאַנצע איבעריגע קיניג־רייך. דער מאָראַלער כאַראַקטער אַלס פערהייראַטע פרויען פון די מיידלעך, וואָס האָבען זיך אויפגעהאָדעוועט אין אָט דער שוהל, איז שוין פריהער אָנגעדייט געוואָרן. זייערע קינדער, אויב דער אָפּיום פּטר'ט זיי ניט אָוועק, זיינען געבוירענע רעקרוטען פון אָט די גאַנגס.

[174] „אַ העלפט פון די מיידלעך פון לודפּאַרד זיינען רואינירט געוואָרן געהענדיג מיט דער באַנדע." (ד. ג. אַנהאַנג, ז. 6, נאָטע 32.)

און יונגע פּערזאָנען פון ביידערליי געשלעכטער (פון 13 ביז 18 יאָהר), הגם אײנגלעך פון 13 יאָהר ווערן מעהרסטענטיילס אויס־געשלאָסען, און קינדער פון ביידערליי געשלעכטער (6 ביז 13 יאָהר). בראש שטעהט דער „גאַנג מאַסטער" (דער פיהרער פון דער באַנדע), שטענדיג א געוועהנליכער ערד־ארבייטער, דאָס רוב אַן אַזויגערופענער שלעכטער קערל, א הולטאַי, א ניט־געזעצטער מענש, א פער׳שכור׳טער, אָבער מיט א געוויסען אונטערנעהמונגס־גייסט און געשעפטליכער פעהיגקייט. ער זאַמעלט צונויף די באַנ־דע, וועלכע ארבייט אונטער איהם, ניט אונטער דעם פערמער. דאָס רוב מאַכט ער אָב מיט׳ן פערמער אויף שטיק־ארבייט, און זיין הכנסה, וואָס שטייגט אין דורכשניט ניט פיעל אריבער די פער־דיענסטען פון א געוועהנליכען ערד־ארבייטער,[273] העננט כמעט אינגאַנצען אָב פון זיין פעהיגקייט צו קאָנען ארויסציהען פון זיי, באַנדע די גרעסטע סומע ארבייט אין דער מעגליכסט קירצעסטער צייט. די פערמערס האָבען אויסגעפונען, אז פרויען ארבייטען טיכטיג נאָר אונטער דער אויפזיכט פון מענער, אָבער ווען פרויען און קינדער האָבען שוין איינמאָל זיך אריינגעצויגען אין דער אר־בייט, גיבען זיי אַוועק אַלע זייערע כחות מיט אַן עכטער פער־ביסענקייט, ווי פוריע האָט דאָס שוין בעמערקט, בעת דער דער־וואַקסענער מאַן־ארבייטער איז אַזוי אויסגערעכענט, אז ער עקאָ־נאָמיזירט זיינע כחות וויפיעל ער קאָן. דער „גאַנג־מאַסטער" געהט פון איין הויף צו דעם אַנדערן און בעשעפטיגט אויף דעם אופן זיין באַנדע פון 6 ביז 8 מאָנאַט אין יאָהר. עס איז דעריבער פיעל איינטרעגליכער און זיכערער פאַר די ארבייטער־פאַמיליען צו האַנדלען מיט איהם, איידער מיט דעם איינצעלנעם פערמער, וועלכער בעשעפטיגט קינדער נאָר ווען־ניט־ווען. אָט דער אומ־שטאַנד פערשטאַרקט זיין איינפלוס אין די אָפענע דערפער אַזוי פיעל, אז אין א סך פּלעצער קאָן מען ניט קריגען צו דינגען קינדער סיידען דורך זיין פערמיטלונג. אָבגעבען קינדער איינציגווייז אויף ארבייט, אָבגעטיילט פון דער באַנדע, איז זיין נעבען־געשעפט.

[273] איינצעלנע אנפיהרער פון באַנדעס האָבען פונדעסטוועגען זיך ארויס־געארבייט צו ווערן ארענדאַטאָרס פון 500 אַקער־פּאַרמס אדער בעזיצער פון גאַנצע רייהען הייזער.

דערוואַקסענע מענער אַרבייטער זאָלען ווערן איבערפליסיג. פון אַט דער פריהערדיגער בעשרייבונג קאָן מען פערשטעהן, ווי אַזוי מען קאָן מודה זיין פון איין זייט די מעהר אָדער וועניגער אַר־בייטלאָזיגקייט פון דעם ערד־אַרבייטער, און אין דערזעלביגער צייט דערקלערן פון דער אַנדער זייט, אַז דער „גאַנג"־סיסטעם איז אַ „נויטווענדיגקייט", מחמת דעם דוחק אין דערוואַקסענע אַר־בייטער און זייער אויסוואַנדערונג אין די שטעדט.[179] דאָס פעלד, וואָס איז אויסגערייניגט פון ווילדע געוויקסען, און די מענשליכע ווילדע געוויקסען פון לינקאָלנשיר און אַנדערע פלעצער זיינען דער פּאָליוס און געגען־פּאָליוס פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָ־דוקציאָן.[180]

---

[179] „קיין ספק ניט, אַז אַ סך פון די אַרבייט, וואָס ווערט איצט געטאָן דורך די קינדער אין די גאַנגס, איז פריהער געטאָן געוואָרן פון מענער און פרויען. וואו פרויען און קינדער ווערן בעשעפטיגט, זיינען איצט מעהר מע־נער אַרבייטלאָז ווי פריהער." (ד. ג. ז. 43, נאָטע 202.) דאַגעגען הערן מיר צווישען אַנדערעס: „די אַרבייט־פראַגע אין אַ סך אַגריקולטור־דיסטריקטען, ספּעציעל אין די תבואה פּראָדוצירענדע, ווערט אַזוי ערנסט מחמת דער אויס־וואַנדערונג און דער גרינגקייט, וואָס די אייזענבאַהנען מאַכען אַריבערצוקלייי־בען זיך אין די גרויסע שטעדט, אַז איך (דאָס דאַזיגע „איך" איז פון דעם לאַנד־אַגענט פון אַ גרויסען לענדלאָרד) האַלט, אַז מען קאָן אָהן די קינדער־אַרבייט אַבסאָלוט ניט אויסקומען." (ד. ג. ז. 180.) די אַרבייט־פראַגע אין די ענגלישע אַגריקולטור־דיסטריקטען, אין אונטערשייד פון דער איבעריגער ציוויליזירטער וועלט, מיינט די פראַגע פון די אַרענדאַטאָרס און די לענד־לאָרדס: ווי אַזוי אויפצוהאַלטען, טראָץ דער אַלץ גרעסערער אויסוואַנדע־רונג פון די ערד־אַרבייטער, אַ גענוגענדע, רעלאַטיווע איבערבעפעלקערונג" און דורכדעם „דעם מינימום אַרבייט־לוין פאַר די ערד־אַרבייטער."

[180] דער „פּאַבליק העלטה רעפּאָרט", וואָס איך האָב פריהער ציטירט, אין וועלכען דער „גאַנג"־סיסטעם ווערט בעהאַנדעלט פערביי־געהענדיג, רעדענדיג ווע־גען דער קינדער־שטערבליכקייט, איז געבליבען אומבעקאַנט פאַר דער פּרעסע און ממילא פאַר דעם ענגלישען פּובליקום. דאַגעגען האָט דער לעצטער בע־ריכט פון דער „טשילדרענס עמפּלאָימענט קאָמישאָן" געגעבען ווילקאָמענע „סענזאַציאָנעלע" פּרעס־שפּייז. בעת די ליבעראַלע פּרעסע האָט געפרעגט, ווי אַזוי דאָס קומט, אַז די פיינע זשענטעלמען און לעדיס, די שטיצער פון דער שטאַאַט־קירך, מיט וועלכע לינקאָלנשיר איז פול, פּערזענליכקייטען, וועלכע שיקען אויף אייגענע קאָסטען „מיסיאָנען צו פערבעסערן די מאָראַל פון די ווילדע ביים דרום־ים" — ווי אַזוי זיי קאָנען דערלאָזען אויפוואַקסען אַזאַ סיסטעם אויף זייערע גיטער, ביי זיך אונטערן נאָז, האָט די

די באנדע אין איהר קלאסישער פארם, ווי מיר האבען זי בעשריבען, הייסט דער עפענטליכער, געוועהנליכער אדער וואנ־דערענדער „גאנג", ווארים עס זיינען אויך פאראן פריוואטע „גאנגס". זיי זיינען צונויפגעשטעלט ווי די געוועהנליכע גאנגס, נאר צעהלען ווענינער מיטגליעדער און ארבייטען אנשטאט אונ־טער א גאנג־מייסטער, אונטער אן אלטען פארם־קנעכט, וועלכען דער פארמער קאן ניט בעשעפטיגען פאר אנאנדער ארבייט. דער ציגיינער־שפאס פערשווינדט דא, אבער ווי אלע זאגען עדות, קרי־גען די קינדער וועניגער געצאהלט און אן ערגערע בעהאנדלונג.

דער גאנג־סיסטעם, וועלכער שפרייט זיך אלץ מעהר אויס זינט די לעצטע יאהרען,[175] עקזיסטירט, פערשטעהט זיך, ניט צו־ליעב דעם גאנג־מייסטער. ער עקזיסטירט רייכער צו מאכען די גרויסע ארענדאטארס[176] און אינדירעקט די לענדלארדס.[177] פאר דעם ארענדאטאר קאן ניט זיין קיין זינרייכערע מעטאדע, ווי אזוי צו האלטען זיינע ארבייטער טיעף אונטער דעם נארמאלען גראד און דאך אלעמאל האבען גרייט עקסטרא הענד פאר אלע עקסטרא ארבייטען, ווי אזוי ארויסצושלאגען אזויפיעל ווי מעגליך ארבייט מיט אזוי וועניג ווי מעגליך געלד,[178] און דערצו מאכען, אז די

---

[175] „דער סיסטעם איז אין די לעצטע יאהרען זעהר אויסגעוואקסען. אין איינינע פלעצער איז ער ערשט ניט לאנג איינגעפיהרט געווארן, אין אנדערע, וואו ער איז עלטער, ווערן אלץ מעהר און איננערע קינדער בעשעפטיגט אין דעם „גאנג." (ד. ג. ז. 79, נאטעז 174.)

[176] „קליינע ארענדאטארס בענוצען ניט די גאנג־ארבייט." „זי ווערט ניט בענוצט אויף ארים לאנד, נאר אויף לאנד, וואס ברענגט ארייז פון 2 פונט ביז 2 פונט 10 שילינג רענט פער אקער." (ד. ג. ז. 17, 14.)

[177] איינעם פון אט די העררען האבען זיינע רענטען אזוי גוט געשמעקט, אז ער האט מיט כעס געענטפערט דער אונטערזוכונגס־קאמיסיע, אז דער גאנצער געשריי קומט נאר פון דעם נאמען פון דעם סיסטעם. ווען אנשטאט „גאנג" זאל מען עס אנרופען די „יוגענדליכע אינדוסטריעלע אגריקולטור־קא־אפעראטיווע זעלבסטערהאלטונג־אסאציאציע", וואלט אלעס געווען אין ארדנונג.

[178] „גאנג־ארבייט איז וועלוועלער איידער אנדערע ארבייט, דאס איז די אורזאך ווארום מען בעשעפטיגט זי," האט געזאגט א געוועזענער גאנג־מייסטער. (ד. ג. ז. 17, נאטע 14.) „דער גאנג־סיסטעם איז פאזיטיוו דער ביליגסטער פאר דעם ארענדאטאר א.ן פונקט אזוי ענטשיעדען דער שעדליכסטער פאר די קינדער", האט געזאגט אן ארענדאטאר. (דארט גופא, ז. 16, נאטע 3.)

1846, אזוי אז אירלאנד האט אין וועניגער ווי 20 יאהר פער־לארן מעהר ווי $^5/_{16}$ פון איהר פאלקס־מאסע.[181] די גאנצע אויס־וואנדערונג פון מאי 1851 ביז יולי 1865 האט בעטראפען 1,391,487 פערזאן; די אויסוואנדערונג אין די לעצטע 5 יאהר, פון 1861 ביז 1865 — מעהר ווי א האלבער מיליאן. די צאהל פון בעוואוינטע הייזער האט זיך פון 1851 ביז 1861 פערקלענערט אויף 52,990. פון 1851 ביז 1861 איז די צאהל ארענדעס פון 15 ביז 30 אקער־פארמס געוואקסען אויף 61,000, די ארענדעס פון פארמס איבער 30 אקער איז געוואקסען אויף 19,000, בעת דער סך הכל פון אלע ארענדעס איז געפאלען אויף 120,000 — אן ארונטערפאל, הייסט עס, וואס נעהמט זיך אויסשליסליך פון דער פערניכטונג פון פארמס וועניגער ווי 15 אקער, מיט אנדערע ווער־טער: פון זייער צענטראליזאציע.

די פערקלענערונג פון דער בעפעלקערונג איז נאטירליך גע־ווען בעגלייט, אינגאנצען גענומען, פון א פערקלענערונג פון דער מאסע פראדוקטען. פאר אונזער צוועק וועט זיין גענוג צו בע־טראכטען די 5 יאהר פון 1861 ביז 1865, אין וועלכער צייט אי־בער א האלבער מיליאן האבען אויסגעוואנדערט און די אבסאלוטע פאלקס־צאהל איז געפאלען אויף מעהר ווי ⅓ מיליאן.

טאבעלע א. די פיה.

יאהר	פערד: סך הכל	פערד: פערקלע־נערונג	בהמות: סך הכל	בהמות: פערקלע־נערונג	בהמות: פערמעהרונג
1860	619,811	———	3,606,374	———	———
1861	614,232	5,993	3,471,688	138,316	———
1862	602,894	11,338	3,254,890	216,798	———
1863	579,978	22,916	3,144,231	110,695	———
1864	562,158	17,820	3,262,294	———	118,063
1865	547,867	14,291	3,493,414	———	231,120

[181] די בעפעלקערונג פון אירלאנד: 1801 — 5,319,867 פערזאן; 1811 — 6,084,996; 1821 — 6,869,544; 1831 — 7,828,347; 1841 — 822,664.

ו) איר לאנד.

צום סוף פון אט דעם אבטייל מוזען מיר נאך אריבערגעהן א ווײלע אין אירלאנד. קודם כל די פאקטען, וועגען וואס עס האנדעלט זיך דא.

אירלאנד'ס בעפעלקערונג האט אין יאהר 1841 געגרייכט 8,222,664 פערזאן; אין 1851 איז זי ארונטערגעפאלען צו 6,623,985, אין 1861 צו 5,850,309, אין 1866 צו 5½ מיליאן, אומגעפעהר צו דעם שטאנד, וואו זי איז געשטאנען אין 1801. די פערקלענערונג האט זיך אנגעפאנגען מיט דעם הונגער־יאהר

פיינערע פרעסע זיך אבגעגעבען אינגאנצען מיט בעטראכטונגען וועגען דער גראבער פערדארבענקייט פון די דארף־לייט, וועלכע פועל'ן ביי זיך צו פער־קויפען זייערע קינדער אין אזא שקלאווערייִ! אונטער אט די פערפלוכטע אומ־שטענדען, צו וועלכע די „עדעל־הערציגע" האבען פערדאמט דעם דארף־מאן, וואלט קיין וואונדער ניט געווען, ווען ער וואלט זאגאר אויפגעפרעסען זיינע אייגענע קינדער. וואס עס איז ווירקליך וואונדערבאר, איז וואס ער האט נאך אלעם דעם דאך אויפגעהאלטען אין א גרויסען טייל א געזונדטען כאראק־טער. די אפיציעלע בעריכט־אבגעבער בעווייזען, אז די עלטערן אפילו אין די גאנג־דיסטריקטען האסען דעם „גאנג"־סיסטעם. „מען געפינט א סך בעוויי־זען אין די עדות־זאגונגען, וואס מיר האבען צונויפגעזאמעלט, אז די עלטערן וואלטען אין א סך פאלען געווען דאנקבאר, ווען מען זאל איינפיהרן א צוואנג־געזעץ, וואס וואלט זיי געגעבען די מעגליכקייט צו קאנען ביישטעהן די נסיונות און דעם דרוק, אונטער וועלכע זיי זיינען אפט אונטערווארפען. אמאל טרייבט זיי דער קהלה־בעאמטער, אמאל דער ארבייט־געבער, סטראשענדיג זיי אליין אבצוזאגען פון דער ארבייט, אז זיי זאלען שיקען די קינדער צו פערדיענען איידער אין דער שוהלע. . . . די גאנצע פערוויסטעטע צייט און קראפט; אלע צרות, וואס די איבערגעוועהנליכע און נוצלאזע אויסמאטערונג פערשאפט דעם דארף־מאן און זיין פאמיליע; יעדער פאל, וואו די עלטערן קאנען צושרייבען דעם מאראלען חורבן פון זייער קינד צו דער ענגשאפט אין די קאטעדזשעס אדער צו די שמוציגע איינפלוסען פון דעם גאנג־סיסטעם, מוז אויפרייצען אין דער ברוסט פון די ארימע ארבייטער אזוינע געפיהלען, וועל־כע מיר קאנען גאנץ גוט פערשטעהן און וועלכע מען דארף דא ניט נעהענטער פאנאנדערגליעדערן. זיי מוזען פיהלען, אז עס איז זיי אנגעטאן געווארן א סך קערפערליכע און גייסטיגע יסורים דורך אומשטענדען, פאר וועלכע זיי זיינען אויף קיין אופן ניט פעראנטווארטליך; צו וועלכע, אויב עס וואלט נאר געלעגען אין זייער מאכט, זיי וואלטען קיינמאל ניט געגעבען זייער צושטימונג, און אנטקעגען וועלכע זיי האבען קיין כח ניט צו קעמפפען." (ד. ג. ז. XX נאטע 82, XXIII, נאטע 96.)

דער שטח, אויף וועלכען זיי זיינען געווען פערזועט איז געווען גרעסער אין 1865. (זעה טאַבעלע ג.)

טאַבעלע ב.

פערגרעסערונג אָדער פערקלענערונג פון דעם שטח, וואָס ווערט פעראַקערט אויף תבואה און גראָז.

גראז און קלעווער		גרינסען		תבואות	
פאַרמערונג	פאַרקלענערונג	פאַרמערונג	פאַרקלענערונג	פאַרקלענערונג	יאָר
אַקער	אַקער	אַקער	אַקער	אַקער	
——	47,969	——	36,974	15,701	1861
6,623	——	——	74,785	72,734	1862
7,724	——	——	19,358	144,719	1863
47,486	——	——	2,317	122,437	1864
68,970	——	25,741	——	72,450	1865
82,834	——	——	107,984	428,041	1861‑65

סך הכל קולטיווירט לאַנד		פלאַקס		
פאַרמערונג	פאַרקלענערונג	פאַרמערונג	פאַרקלענערונג	יאָר
אַיער	אַקער	אַקער		
——	81,873	19,271	——	1861
——	138,841	2,055	——	1862
——	92,431	63,922	——	1863
10,493	——	87,761	——	1864
——	28,218	——	50,159	1865
——	330,860	122,850	——	1861‑65

יאָהר	שעפּסען			חזירים		
	סך־הכל	פּערקלע־נערונג	פּער־מעהרונג	סך־הכל	פּערקלע־נערונג	פּער־מעהרונג
1860	3,542,080	———	———	1,271,072	———	———
1861	3,556,050	———	13,970	1,102,042	169,030	———
1862	3,456,132	99,918	———	1,154,324	———	52,282
1863	3,308,204	147,228	———	1,067,458	86,866	———
1864	3,366,941	———	58,737	1,058,480	8,978	———
1865	3,688,742	———	321,801	1,299,893	———	241,413

פֿון אָט דער טאַבעלע בעקומען מיר דעם רעזולטאַט:[182]

פערד	בהמות	שעפּסען	חזירים
אבסאָלוטע פּערקלענערונג	אבסאָלוטע פּערקלענערונג	אבסאָלוטע פּערמעהרונג	אבסאָלוטע פּערמעהרונג
27,358	116,626	146,608	28,819

לאָמיר זיך איצט ווענדען צו דער אגריקולטור, וועלכע גיט די לעבענס־מיטלען פאַר די פיה און מענשען. אין דער פאָל־גענדער טאַבעלע איז די פּערקלענערונג אָדער פּערמעהרונג אויס־גערעכענט פאַר יעדען בעזונדערן יאָהר אין פּערגלייך מיט דעם פריהערדיגען יאָהר. די תבואות פּאַסען אום ווייץ, האָבער, גערש־טען, קאָרן, באָב און ארבעס; די גרינס — בולבע, ריבען, מאַנ־גאָלד, בוראַקעס, מערען, פּאַסטערנאַק א. אז. וו.

אין דעם יאָהר 1865 זיינען צוגעקומען אונטער דער רובריק גראָז־לאַנד 127,470 אַקער, הויפּטזעכליך ווייל דער שטח אונטער דער רובריק „אונבענוצט, וויסט לאַנד און „באָג" (טאָרף־זומפּ)" איז פּערקלענערט געוואָרן אויף 101,543 אַקער. ווען מיר פּער־גלייכען די פּראָדוקטען פון 1865 מיט 1864, געפינען מיר א פּער־קלענערונג אין תבואות אויף 246,667 פּערטלען, איינגעטיילט: ווייץ 48,999, האָבער 166,605, גערשטען א. אז. וו. 29,892; די פּערקלענערונג אין בולבע איז געווען 446,398 טאָן, אָבוואויל

[182] דער רעזולטאַט וואָלט אויסגעקומען נאָך וועניגער גינסטיג, ווען מיר וואָלטען געגאַנגען נאָך ווייטער צוריק. אין 1865 זיינען געווען שעפּסען 3,688,742, אָבער אין 1856 זיינען געווען 3,694,294; חזירים אין 1865 — 1,299,893, אָבער אין 1858 — 1,409,883.

פון דער בעוועגונג פון אירלאַנד׳ס בעפעלקערונג און באָדען־פּראָדוקציאָן געהען מיר אריבער צו דער בעוועגונג אין בייטעל פון זיינע לענדלאָרדס, גרעסערע ארענדאטאָרס און אינדוסטריעלע קאפּיטאליסטען. זי שפּיעגעלט זיך אָב אין דעם שטייגען און פאַלען פון דעם איינקונפט־שטייער. אַלס דערקלערונג צו דער נעקסטער טאבעלע ד, דאַרף מען בעמערקען, אז רובריק ד (פּראָפּיטען א חוץ די ארענדאטאָרס׳ פּראָפּיטען) שליסען אויך איין די אזוי־גערופענע „פּראָפעסיאָנעלע״ פּראָפּיטען, ד. ה. די הכנסות פון אדוואָקאטען, דאָקטוירים א. אז. וו.; און די רובריקען ג און ה, אין וועלכע עס ווערט ניט אָנגעגעבען קיין ספּעציעלע פּרטים, שליסען איין די הכנסות פון בעאמטע, אָפיציערען, שטאאט־סינע־קוריסטען, די וואָס האלטען די וועקסלען פון שטאאט־הלואות א. אז. וו.

אונטער רובריק ד איז דער דורכשניטליכער יעהרליכער וואוקס פון הכנסה פון 1853 ביז 1864 געווען ניט מעהר ווי 0,93 בעת אין גרויס־בריטאַניען פאַר דערזעלבער פּעריאָדע האָט ער בעטראָפען 4,58. די פאָלגענדע טאבעלע צייגט די פערטיילונג פון די פּראָפּיטען (אויסשליסענדיג די ארענדע־פּראָפּיטען) פאַר די יאָהרען 1864 און 1865:

[18a] די פאקטען וואס זיינען געגעבען אין טעקסט, זיינען צוזאמענגעשטעלט פון דעם מאטעריאל פון דער „אגריקולטורעל סטאטיסטיקס, אירלאנד, דזשענעראל אבכטראקט, דובלין״ פאר די יאהרען 1860 א. וו. און ד. ג. „טייבלס עכט־מייטעד אוועראיידזש פּראָדיוס עצט.״ די דאזיגע סטאטיסטיק איז אפיציעל און ווערט יעהרליך פארגעלעגט דעם פארלאמענט. — הוספה צו דער 2טער אויסגאבע. די אפיציעלע סטאטיסטיק צייגט פאר׳ן יאהר 1872 א פערקלענערונג אין קולטיווירטען שטח פון באדען (אין פערגלייך מיט 1871) פון 134,915 אקער. אנשטאט דעם איז געווען א „פערמעהרונג״ אין דער קולטיווירונג פון גרינסען (ריבען, מאנגאלד א. ד. ג.) די פערקלענערונג אין שטח פון קולטיווירטען באדען: 16,000 אקער פאר ווייץ, 14,000 אקער פאר האבער, 4,000 אקער פאר גערשטען און קארן, 66,632 אקער פאר בולבעס, 34,667 פאר פלאקס און 30,000 אקער וועניגער אין לאנקעס, קלעווער, וויקע און ריבזאמען. דער ווייץ־פערזעעטער באדען צייגט פאר די לעצטע 5 יאהר פאלגענדע פערקלענערטען מאסשטאב: אין 1868 — 285,000 אקער; 1869 — 280,000 אקער; 1870 — 259,000 אקער; 1871 — 244,000 אקער; 1872 — 228,000 אקער. פאר דעם יאהר 1872 געפינען מיר אין רונדע ציפער א פערמעהרונג פון 2600 פערד, 80,000 בהמות, 68,609 שעפסען און א פערקלענערונג פון 236,000 חזירים

טאבעלע ג.

פערמעהרונג אָדער פערקלענערונג פון דעם קולטיווירטען שטח, פון דעם פּראָדוקט פער אַקער און פון דעם פּראָדוקט אין סך הכל 1865 פערגליכען מיט 1864.[183]

פּראָ־דוקט	אקער קולטיווירטעם לאנד 1864	1865	1865 פער־מעהרט	1865 פער־קלענערט	פּראָדוקט פער אַקער 1864	1865	1865 פער־מעהרט	1865 פער־קלענערט	פּראָדוקט אין כך־הכל 1864	1865	1865 פער־מעהרט	1865 פער־קלענערט
				——	צענטנער	צענטנער	צענטנער	צענטנער	פערטעל	פערטעל	פערטעל	פערטעל
ווייץ	276,483	266,989	——	9,494	13,3	13,0	——	0,3	875,782	826,783	——	48,999
האבער	1,814,886	1,745,228	——	69,658	12,1	12,3	0,2	——	7,826,332	7,659,727	——	166,605
נערשטען	172,700	177,102	4,402	——	15,9	14,9	——	1,0	761,909	732,017	——	29,892
				——	16,4	14,8	——	1,6	15,160	13,989	——	1,171
בערע קארן	8,894	10,091	1,197	——	8,5	10,4	1,9	——	12,680	18,364	5,684	——
				——	טאָן	טאָן	טאָן	טאָן	טאָן	טאָן	טאָן	טאָן
בולבע	1,039,724	1,066,260	26,536	——	4,1	3,6	——	0,5	4,312,368	3,865,990	——	446,398
ריבען	337,355	334,212	——	3,143	10,3	9,9	——	0,4	3,467,659	3,101,683	——	165,976
מאנגאלד	14,073	14,839	316	——	10,5	13,3	2,8	——	147,284	191,937	44,653	——
קרויט	31,821	33,622	1,801	——	9,3	10,4	1,1	——	297,375	350,252	52,877	——
פלאקס*	301,693	251,433	——	50,260	*34,2	*25,2	——	*9,0	64,506	39,561	——	24,945
היי	1,609,569	1,678,493	68,924	——	1,6	1,8	0,2	——	2,607,153	3,068,707	461,554	——

* שטיין פון 14 פונט געוויכט.

זעה נאָטע 183 אויף נעקסטער זייט.

ענגלאַנד, א לאַנד מיט אַן ענטוויקעלטער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן און הויפּטזעכליך אינדוסטריעל וואָלט פּערבלוטעט צום טויט, ווען זיין בעפעלקערונג וואָלט אזוי פיעל אָבגעצויגען געוואָרן ווי די איירישע בעפעלקערונג. אירלאַנד איז אָבער אין דער איצטיגער צייט נישט מעהר ווי דורך א וואַסער־גראָבען אָב־געצווימטער אגריקולטור־דיסטריקט פון ענגלאַנד, וועמען עס שטעלט צו תבואה, וואָל, פיה און אינדוסטריעלע און מיליטערישע רעקרו־טען.

די ענטפעלקערונג פון אירלאַנד האָט געלאָזט א סך לאַנד ניט קולטיווירט, האָט זעהר פערמינערט די באָדען־פּראָדוקטען[185] און טראָץ דעם גרעסערן שטח, וואָס איז אָבגעגעבען געוואָרן פאַר פיה־צוכט, האָט זי מיטגעבראַכט אין אייניגע צווייגען אַן אבסאָלוטע פערקלענערונג, אין אנדערע א פּאָרטשריט, וואָס איז קוים ווערטה צו דערמאָנען און וועלכער ווערט נאָכאַנאַנד אונטערבראָכען פון ריקשריטען. פונדעסטוועגען זיינען מיט דעם פאַלען פון דער בע־פעלקערונג נאָכאַנאַנד געשטיגען די רענטע פון באָדען און די ארענדע־פּראָפיטען, הגם די לעצטע ניט אזוי בעשטענדיג ווי די ערשטע. די דערקלערונג פון דעם איז לייכט פערשטענדליך. פון איין זייט האָט זיך צוליעב דעם, וואָס קליינע פאַרמס זיינען קאָנ־סאָלידירט געוואָרן און אקער־לאַנד איז פערוואַנדעלט געוואָרן אין לאָנקעס, א גרעסערער טייל פון דעם גאַנצען פּראָדוקט פערוואַנ־דעלט אין מעהר־פּראָדוקט. דער מעהר־פּראָדוקט איז געוואַקסען, אָבוואָהל דער גאַנצער פּראָדוקט, פון וועלכען ער מאַכט נאָר אויס א ברוך־טייל, איז קלענער געוואָרן. פון דער אנדער זייט איז דער געלד־ווערטה פון דעם דאָזיגען פּראָדוקט געשטיגען נאָך שנעלער ווי זיין מאַסע, צוליעב דעם געשטיגענעם ענגלישען מאַרק־פּרייז

דער טאַבעלע איידער אין דער פאַריגער, צוליעב געוויסע אראַבציהונגען, וואָס דאָס געזעץ ערלויבט.

[186] אויב דער פּראַדוקט פער אקער ווערט אויך לפי ערך קלענער, דאַרף מען ניט פערגעסען, אז ענגלאַנד האָט אנדערטהאַלבען הונדערט יאָהר נאַכאַנאַנד עקס־פּאָרטירט אינדירעקט דעם באָדען פון אירלאַנד, ניט געבענדיג זיינע בעאַר־בייטער צומאָל די מיטלען אפילו נאָר אומצוקעהרן די בעשטאַנד־טיילען פון דעם באָדען, וואָס זיינען ערשעפּט געוואָרן.

טאַבעלע ד.

דער אייַנקונפט־שטייער פון די שטייער־שולדיגע הכנסות אין אירלאַנד (אין פונטען סטערלינג).[184]

	1860	1861	1862
רובריק א גרונד־רענט — — — — — —	13,893,829	13,003,554	13,398,938
רובריק ב ארענדע־פּראָפיטען — — —	2,765,387	2,773,644	2,937,899
רובריק ד אינדוסטריעלע א. א. פּראָפיטען	4,891,652	4,836,203	4,858,800
סך הכל פון די רובריקען א ביז ה — —	22,962,885	22,998,394	23,597,574

	1863	1864	1865
רובריק א גרונד־רענט — — — — — —	13,494,091	13,470,700	13,801,616
רובריק ב ארענדע־פּראָפיטען — — —	2,938,823	2,930,874	2,946,072
רובריק ד אינדוסטריעלע א. א. פּראָפיטען	4,846,497	4,546,147	4,850,199
סך הכל פון די רובריקען א ביז ה — —	23,658,631	23,236,298	23,930,340

רובריק ד.[185] הכנסה פון פּראָפיטען (איבער 60 פונט סט.) אין אירלאַנד.

	1864		1865	
	פונט סט.	צאָל פון פּערזאָנען	פונט סט.	צאָל פון פּערזאָנען
יעהרליכע סך הכל הכנסה — — —	4,368,610	17,467	4,669,979	18,081
יעהרליכע הכנסה איבער 60 און אונטער 100 פונט סט. — — —	238,626	5,015	222,575	4,703
פון דער יעהרליכער ס"ה הכנסה	1,979,066	11,321	2,028,471	12,184
דאָס איבעריגע פון דער יעהרליכער ס"ה הכנסה — — — — — —	2,150,818	1,131	2,418,933	1,194
דערפון — — — — — —	1,083,906	910	1,097,937	1,044
	1,066,912	121	1,320,996	186
	430,535	105	584,458	122
	646,377	26	736,448	28
	262,610	3	274,528	3

[184] „Tenth Report of the Commissioners of Inland Revenue," Lon. 1865.

[185] די יעהרליכע סך הכל הכנסה אונטער רובריק ד איז אנדערש אין אָט

דערט מיט דעם מאַסשטאַב פון דעם 14טען יאָהרהונדערט, האָט אָט די נאָאיוויטעט נאָך פערזעהן א חוץ דעם, אז בעת יענע מגפה און די פערקלענערונג פון דער בעפעלקערונג, וואָס איז געקומען דורך איהר, האָט אויף דער זייט פון קאַנאַל, אין ענגלאַנד, געבראַכט בעפרייאונג און בערייכערונג פון דער אַגריקולטור־בעפעלקערונג, האָט זי אויף יענער זייט, אין פראַנקרייך, מיטגעבראַכט נאָך א גרעסערע פערקנעכטונג און א שווערערען עלענד.*186

דער הונגער פון 1846 אין אירלאַנד האָט געטויטעט מעהר ווי א מיליאָן מענשען, אָבער נאָר די אָרימע טייוואָלים. דעם רייכטום פון לאַנד האָט ער ניט געטאָן דעם קלענסטען היזק. די אויסוואַנדערונג פון די נעקסטע 20 יאָהר, אַן אויסוואַנדערונג, וואָס האַלט נאָך אַלץ אין וואַקסען, האָט ניט פערקלענערט, א שטייגער ווי דער 30 יאָהריגער קריעג, די פּראָדוקציאָנס־מיט־לען צוגלייך מיט דער פערקלענערונג פון דער צאָהל מענשען. דער איירישער זשעניע האָט ערפונדען אַ גאַנץ נייע מעטאָדע ווי אַזוי אַריבערצופּעקלען אַן אָרים פאָלק פאַר טויזענדער מייל פון דעם שווי־פּלאַץ פון זיין עלענד. די עמיגראַנטען, וואָס האָבען זיך בעזעצט אין די פעראייניגטע שטאַאטען, האָבען יעהרליך געשיקט סומען געלד אהיים, רייזע־קאָסטען פאַר די צוריקגעבליבענע. יעדע טרופּע, וואָס וואַנדערט אויס היינטיגס יאָהר, ציהט נאָך זיך אַנ־אַנדער טרופּע נעקסטען יאָהר. אָנשטאָט עס זאָל אירלאַנד עפּעס קאָסטען, איז די עמיגראַציע אויף דעם אופן גאָר איינער פון די איינטרעגליכסטע צווייגען פון זיין עקספּאָרט־געשעפט. ענדליך איז זי אַ סיסטעמאַטישער פּראָצעס, וועלכער מאַכט ניט איינפאַך אויף אַ ווײַלע אַ לאָך אין דער בעפעלקערונג, נאָר אַזעלכער, וואָס

---

*186 אַזוי ווי אירלאַנד ווערט בעטראַכט אַלס דאָס געלויבטע לאַנד פון דעם „בעפעלקערונגס־פּרינציפּ", האָט טה. סאַדלער געשריבען, איידער ער האָט פערעפענטליכט זיין ווערק וועגען דער בעפעלקערונג, זיין בעריהמטען בוך: "Ireland, its Evils and their Remedies." לאָנדאָן 1829, צווייטע אויסגאַבע אין וועלכען ער האָט בעוויזען דורך אַ פערגלייכונג פון דער סטאַטיסטיק פון די איינצעלנע פּראָווינצען און אין יעדער פּראָווינץ פון די איינצעלנע גראַפשאַפ־שאַפטען, אַז דער עלענד הערשט דאָרט ניט, ווי מאַלטהוס וויל האָבען, לפי ערך צו דער בעפעלקערונג־צאַהל, נאָר גראַד איז אַן אומגעקעהרטער פערהעלטניש צו איהר.

פון פליייש וואָל, א. אז. וו. אין די לעצטע 20 און ספּעציעל אין די לעצטע 10 יאָהר.

צעברעקעלטע פּראָדוקציאָנס־מיטלען, וועלכע דיענען דעם פּראָדוצירער אליין ווי בעשעפטיגונגס־מיטלען און לעבענס־מיטלען, ניט פערגרעסערענדיג זייער אייגענעם ווערטה דורך אַ פערקערפּערונג אין זיי פון פרעמדער אַרבייט, זיינען ניט מעהר קאַפּיטאַל, ווי דער פּראָדוקט, וואָס ווערט פערצעהרט פון זיין אייגענעם פּראָדוצירער, איז סחורה. אויב צוזאַמען מיט דער בעפעלקערונג פון דער פאָלקס מאַסע איז אויך פערקלענערט געוואָרן די מאַסע פּראָדוקציאָנס־מיטלען, וואָס ווערן אָנגעווענדעט אין דער אַגריקולטור, דאַן איז די קאַפּיטאַל־מאַסע, וואָס ווערט אין איהר פערווענדעט, גרעסער געוואָרן, ווייל אַ טייל פון די פריהער צעברעקעלטע פּראָדוקציאָנס־מיטלען איז פערוואַנדעלט געוואָרן אין קאַפּיטאַל.

דער גאַנצער קאַפּיטאַל פון אירלאַנד, אַ חוץ פון דער אַגריקולטור, וואָס איז אַריינגעלעגט געוואָרן אין אינדוסטריע און האַנדעל האָט זיך אין די לעצטע 20 יאָהר זעהר לאַנגזאַם אַקומולירט, און אונטער גרויסע און שטענדיגע שוואַנקונגען. אויף אַזוי פיעל שנעלער, פערקעהרט, האָט זיך ענטוויקעלט די צענטראַליזאַציע פון זיינע אינדיווידועלע בעשטאַנדטיילען. ענדליך, ווי קליין עס איז ניט געווען זיין אַבסאָלוטער וואוקס, רעלאַטיוו אָבער, ד. ה. לפי ערך צו דער פערשווינדענדער בעפעלקערונג, איז ער זעהר פיעל געוואַקסען.

אָט דאָ, הייסט עס, וויקעלט זיך אויף פאַר אונזערע אויגען, אויף אַ גרויסען מאָסשטאַב, אַ פּראָצעס, וואָס קיין בעסערן קאָן זיך די אָרטאָדאָקסישע פּאָליטישע עקאָנאָמיע ניט ווינשען, כדי צו בעשטעטיגען איהר דאָגמאַ, אַז עלענד, קומט פון אַן אַבסאָלוטער איבער־בעפעלקערונג, און אַז די ענטפעלקערונג ברענגט ווידער אַריין אַ גלייכגעוויכט. דאָס איז אַ פיעל־וויכטיגערער עקספּערימענט איידער די מגפה פון מיטען דעם 14טען יאָהרהונדערט, וואָס איז אַזוי פערהערליכט געוואָרן פון די מאַלטהוזיאַנער. אגב אורחא בעמערקט: אויב דאָס אַליין איז שוין געווען אַ מלמדישע נאַאיוויטעט צו מעסטען די פּראָדוקציאָנס־פערהעלטנישען און די צוגעפּאַסטע בעפעלקערונג־פערהעלטענישען פון 19טען יאָהרהונ־

אגריקולטור, און ליפערן דעריבער שטענדיג נייע רעקרוטען אין דעם קלאס פון לוין־ארבייטער.

די איינציגע גרויסע אינדוסטריע פון אירלאנד, די לייוועגט־פאבריקאציע, פאדערט פערהעלטניסמעסיג ווייניג דערוואקסענע מענער און בעשעפטיגט בכלל, טראץ איהר אויסשפרייטונג זינט דער פרייז פון באוועל איז געשטיגען אין 1861־1866, א פער־העלטניסמעסיג אונבעדייטענדען טייל פון דער בעפעלקערונג. אזוי ווי יעדע אנדערע גרויסע אינדוסטריע, פראדוצירט זי שטענדיג דורך די נאכאנאנדיגע שוואנקונגען א רעלאטיווע איבער־בעפעלקע־רונג אין איהר אייגענער ספערע, אפילו ביי אן אבסאלוטען וואוקס אין דער מענשען־מאסע, וואס זי ציהט אין זיך אריין. דער עלענד פון דער דארפישער בעפעלקערונג שאפט די גרונדלאגע פאר די ריעזיגע העמדער־פאבריקען א. ד. ג., וואס זייער ארבייטער־אר־מעע איז גרעסטענטיילס צעשפרייט איבערן גאנצען לאנד. מיר געפינען דא ווידער דעם פריהער־געשילדערטען סיסטעם פון דער הויז־ארבייט, וועלכער אין דער מעטאדע פון איבערארבייט און ניט־דערצאהלען בעזיצט זיינע אייגענע מיטלען צו שאפען אי־בעריג־געווארענע ארבייטער. ענדליך, ווען אפילו די ענטפעלקע־רונג האט דא ניט אזעלכע צעשטערענדע פאלגען ווי אין א לאנד פון א ענטוויקעלטער קאפיטאליסטישער פראדוקציאן, קומט זי דאך ניט פאר אהן א שטענדיגער צוריקווירקונג אויף דעם אינ־לענדישען מארק. די אויסוואנדערונג לאזט איבער ניט נאר לעדיגע הייזער, נאר אויך רואינירטע הויז־פערדינגער. די לעכער, וואס די אויסוואנדערונג מאכט דא, בעגרעניצט ניט נאר די לאקאלע נאכ־פראגע אויף ארבייט, נאר אויך די הכנסות פון די קליינע קרע־מער, האנדווערקער און קליינע האנדעלס־לייט בכלל. דערפון נעהמט זיך די פערקלענערונג פון די הכנסות צווישען 60 און 100 פונט סט. אין טאבעלע ה.

א קלארער בילד פון דער לאגע פון די ערד־ארבייטער (טאג־לוינער) אין אירלאנד געפינט זיך אין די בעריכטען פון די איי־רישע אינספעקטארען פון דער פערוואלטונג פאר ארימע (1870)**** אלס בעאמטע פון א רעגירונג, וועלכע האלט זיך נאר

**** "Reports from the Poor Law Inspectors on the Wages of Agri-

שלעפּט פון איהר יעהרליך ארויס מעהר מענשען איידער די גע־בורטען קאָנען ממלא זיין, אזוי אז דער אבסאָלוטער בעפעלקע־רונגס־גראַד פאַלט פון יאָהר צו יאָהר.**186

וואָס זיינען געווען די פאָלגען פאַר די צוריקגעבליבענע, פאַר די ארבייטער פון אירלאַנד, וואָס זיינען בעפרייט געוואָרן פון דער איבערבעפעלקערונג? דער פּועל יוצא איז, אז די רעלאַטיווע אי־בערבעפעלקערונג איז היינט פונקט אזוי גרויס ווי פאַר דעם יאָהר 1846, אז דער ארבייט־לוין שטעהט פונקט אזוי נידעריג, אז די מאַטערניש פון דער ארבייט איז נאָך גרעסער געוואָרן, אז דער עלענד טרייבט דאָס לאַנד וויעדער צו א נייעם קריזיס. די אור־זאַכען זיינען איינפאַכע. די רעוואָלוציע אין דער אגריקולטור האָט געהאַלטען טריט גלייך מיט דער אויסוואַנדערונג. די פּראָ־דוקציאָן פון דער רעלאַטיווער איבערבעפעלקערונג האָט נאָך אריי־בערגעשטיגען די אבסאָלוטע ענטפעלקערונג. איין בליק אויף טאַ־בעלע B בעווייזט, ווי די פערוואַנדלונג פון אקער־לאַנד אין גראָז־פעלדער מוז ווירקען נאָך שאַרפער אין אירלאַנד ווי אין ענגלאַנד. דאָ, אין ענגלאַנד, ווערט מיט דער פיה־צוכט פערגרעסערט די קולטיווירונג פון גרינסען, דאָרט ווערט זי קלענער. בעת א גרויסע צאָהל אקער לאַנד, וואָס זיינען פריהער בעארבייט געוואָרן, פוס־טעווען איצטער אָדער ווערן פערוואַנדעלט אין שטענדיגע גראָז־פעלדער, דיענט א גרויסער טייל פון דעם פריהער אונבענוצטען וויסטען לאַנד און די טאָרף־בלאָטעס צו פערגרעסערן די פיה־צוכט. די קלענערע און מיטעלע פערמערס — איך נעהם אריין אין דעם חשבון אלע, וועלכע בעארבייטען ניט מעהר ווי 100 אקער — מאַכען נאָך אלץ אויס 4/5 פון דער גאַנצער צאָהל.***186 זיי ווערן אלץ מעהר, און גאָר אין א גאַנץ אנדער גראַד ווי פריהער, צעדריקט פון דער קאָנקורענץ פון א קאַפּיטאַליסטיש בעטריבענער

**186 פאַר דער צייט פון 1851 ביז 1874 גרייכט די גאַנצע צאָהל אויס־וואַנדערער ביז 2,325,922.

***186 לויט א טאַבעלע אין מוירפי'ס "Ireland, Industrial, Political and Social" 1870. האַבען 94.6 פּראָצענט פון די פּאַרענדעס ניט דער־גרייכט די גרויס פון 100 אקער, און נאָר 5,4 פּראָצענט פאַרמס זיינען איבער 100 אקער גרויס.

ווירקליכען לוין, האט זיין געלד־ראטע געמוזט שטייגען. „פריהער פאר דעם הונגער האט דער געדונגענער ערד־ארבייטער געקריגען א שטיקעל לאנד, וואו ער האט פערזייעט בולבעס; ער האט אויך געהאט די מעגליכקייט צו האדעווען א חזיר און צו האלטען עופות. היינטיגען טאג מוז ער ניט נאר קויפען אלע זיינע לע־בענס־מיטלען, נאר עס פעהלט איהם אויך די הכנסה, וואס ער האט געהאט פון דעם פערקויף פון חזירים, עופות און אייער."[187]

באקטיש זיינען די געדונגענע ערד־ארבייטער פריהער געוועזען צוזאמענגעגאסען מיט די קליינע פערמערס און האבען פארמירט מעהרסטענטיילס א מין הינטער־וואך פון די מיטעלע און גרעסע־רע פארמס, אויף וועלכע זיי האבען געארבייט. ערשט זינט דער קאטאסטראפע פון 1846 האבען זיי אנגעפאנגען אויסצומאכען א טייל פון דעם קלאס ריינע לוין־ארבייטער — א ספעציעלער קלאס, וואס איז פערבונדען מיט זיינע לוין־בעלי בתים נאר דורך געלד־בעציהונגען.

מיר ווייסען וואס זייער וואוינונג־צושטאנד איז געוועזען פאר 1846. זינט דאמאלסט איז ער נאך ערגער געווארן. איין טייל פון די געדונגענע ארבייטער, וועלכער ווערט דערוויילע קלענער פון טאג צו טאג, וואוינט נאך אויף די לענדרייען פון די פער־מער, אין איבערגעפילטע הייזלאך, וואס זייער אבשייליכקייט שטייגט ווייט אריבער דאס ערגסטע, וואס די ענגלישע לאנד־דיס־טריקטען האבען אונז בעוויזען פון דעם מין. און דאס איז דער צושטאנד אומעטום, א חוץ אין איניגע געגענדען פון אלסטער; אין דרום — אין די גראפשאפטען קארק, לימעריק, קילקעני, א. אז. וו.; אין מזרח — אין ווילקאו, וועקספארד א. אז. וו.; אין צענטער פון אירלאנד — אין קינגס און קווינס קאונטי, אין דער גראפשאפט דובלין א. אז. וו.; אין צפון — אין די גראפשאפטען דאון, אנטרים, טיראן א. אז. וו.; ענדליך אין מערב — אין סליגא, ראסקאמאן, מייא, גאלוויי א. אז. וו. „די הייזלאך פון די ערד־ארבייטער," רופט אויס איינער פון די אינספעקטארען, „זיי־נען א שאנד פאר דער רעליגיאן און דער ציוויליזאציע פון'ם לאנד." (ד. ג. ז. 12.) כדי צו מאכען אט די וואוין־גריבער מעהר

[187] דארט גופא, ז. 29, 1.

דורך באַיאָנעט־יען און דורך אַן אָפּענעם אָדער פערדעקטען בעלאַ־גערונג־צושטאַנד, מוזען זיי אָבהיטען אַלע שפּראַך־פאָרזיכטיגקייטען, וואָס זייערע קלאָגען אין ענגלאַנד זיינען ממאס; טראָץ דעם אָבער ערלויבען זיי ניט זייער רעגירונג זיך צו פערוויעגען מיט אילוזיעס.

לויט זיי נאָך האָט די אַלץ זעהר נידעריגע לוין־ראַטע ביי ערד־אַרבייט זיך אויפגעהויבען אין די לעצטע 20 יאָהר אויף 50 ביז 60 פּראָצענט, און שטעהט איצט דורכשניטליך ביי 6 ביז 9 שי־לינג אַ וואָך. אָבער הינטער אָט דער לפנים'דיגער העכערונג בעהאַלט זיך אַ ווירקליכער אַרונטערפאַל פון'ם לוין, וואָרים זי גלייכט זיך צומאָל ניט אויס מיט דעם געשטיגענעם פּרייז אויף די נויטווענדיגע לעבענסמיטלען, וואָס איז פאָרגעקומען אונטער דער צייט. אַלס בעווייז קאָן דיענען דער פאָלגענדער אויסצוג פון די אָפיציעלע חשבונות פון אַן איירישען וואָרקהאַוז.

דער וועכענטליכער דורכשניט פון לעבענס־קאָסטען פער קאָפּ.

דער יאהר, וואס ענדיגט זיך	נאהרונג	קליידונג	סך הכל
29 סעפּט. 1849	1 שיל. 3¼ פּעני	3 פּענים	1 שיל. 6¼ פּעני
29 ″ 1869	2 ″ 7¼ ″	6 ″	3 ″ 1¼ ″

דער פּרייז פון די נויטווענדיגע לעבענס־מיטלען איז אַלזאָ כמעט צוויי מאָל אַזוי די גרויס און דער פּרייז פון קליידונג איז פּונקט צוויי מאָל אַזוי פיעל ווי פאַר 20 יאָהרען.

אַפילו ווען מען זאָל ניט נעהמען אין בעטראַכט אָט די ניט־גלייכע פערהעלטניש (פון לוין און לעבענס־קאָסטען), וואָלט דער פּשוט'ער פערגלייך פון דער לוין־ראַטע, אויסגעדריקט אין געלד, נאָך ווייט ניט געגעבען קיין ריכטיגען רעזולטאַט. פאַר דעם הונגער איז דער גרעסטער טייל פון די אַגריקולטור־לוינען גע־צאָהלט געוואָרען „אין נאַטורא", און נאָר דער קלענסטער טייל אין געלד; היינט איז צאָהלען אין געלד דער רעגעל. פון דעם אַליין קומט שוין אויס, אַז וואָס עס זאָל ניט זיין די סומע פון דעם

cultural Laborers in Dublin 1870" זעה אויך "Agricultural Labourers [Ireland] Return etc." 8th of March 1861, London, 1862.

דאָזיגער דוחק לאָזט זיך נאָר פיהלען „אין שניט־צייט אָדער אין פריה־יאָהר, ווען די ערד־ארבייט איז דרינגליך, בעת אין אנדערע צייטען פון יאָהר בלייבען א סך הענד אָהן אַרבייט"; (ד. ג. ז. 1) אז „נאָכדעם ווי מען גראָבט אויס די בולבעס, פון אָקטאָבער ביז'ן נעקסטען פריהלינג . . . האָבען זיי מעהר ניט קיין בעשעפטיגונג" (ד. ג. ז. 32), און אז אפילו אין דער בעשעפטיגטער צייט „פערלירן זיי אָפט גאַנצע טעג און מוזען אויסשטעהן אַלערליי אונטערברעכונגען אין דער ארבייט." (ד. ג. ז. 25.)

אָט די רעזולטאַטען פון דער אַגריקולטורעלער רעוואָלוציע, דאָס הייסט פון דער פערוואַנדלונג פון אקער־לאַנד אין גראָז־פעלדער, פון דער אָנווענדונג פון מאַשינעריע, פון די שטרענגסטע אַרבייט־איינשפּאָרונגען א. אז. וו. — ווערן נאָך פערשאַרפט דורך די מושטער־לענדלאָרדס — אַזוינע, וואָס אָנשטאָט צו פערצעהרן זייערע רענטען אין אויסלאַנד, זיינען זיי אַזויפיעל גנעדיג צו וואוינען אין אירלאַנד אויף זייערע גיטער. כדי דאָס געזעץ פון נאָכפראַגע און אָנבאָט זאָל אויף קיין אופן ניט פערלעצט ווערן, בעציהען די דאָזיגע העררען כמעט זייער גאַנצען „ארבייטער־צושטעל . . . פון זייערע קליינע פּאַרמערס, וועלכע זיינען געצוואונגען צו געהן, ווען נאָר מען רופט זיי, טהאָן דעם לענדלאָרד'ס אַרבייט פאַר א לוין, וואָס איז אין פיעלע פּאַלען א סך נידעריגער איידער דער לוין פון געוועהנליכע טאָג־ארבייטער, ניט קוקענדיג אויף די אונבעקוועמליכקייטען און היזקות, וואָס זיי מוזען ליידען דערפון, וואָס אין דער קריטישער צייט, ווען מען דאַרף זעען אָדער שניידען, מוזען זיי זייער אייגענע פעלדער פערנאַכלעסיגען." (ד. ג. ז. 30.)

די אונזיכערקייט און ניט־רעגעלמעסיגקייט פון דער בעשעפטיגונג, די ארבייט־אָבשטעלונגען, וואָס קומען אָפט פאָר און האַלטען אָן לאַנג, אָט די אַלע צייכענס פון א רעלאַטיווער איבערבעפעלקערונג פיגורירן דעריבער אין די בעריכטען פון די אינספּעקטאָרען פון די „פּור לאָו" פערוואַלטונג אלס אַזויפיעל צרות, וואָס דער אירישער ערד־ארבייטער פּראָלעטאַריאַט האָט אויסצושטעהן. מען קאָן זיך דערמאָנען, אז מיר האָבען אָנגעטראָפען עהנליכע ערשיינונגען אויך ביי דעם ענגלישען לאַנד־פּראָלעטאַריאַט. דער אונטערשייד איז אָבער, וואָס אין ענגלאַנד, א אינדוסטריעלעם

אנציהענד פאר די טאָג־לוינער, קאָנפיסקירט מען סיסטעמאַטיש די שטיקלעך ערד, וואָס געהערן צו די הייזלאך פון שנים קדמניות אָן. „דאָס בעוואוסטזיין, אז די לענדלאָרדס און זייערע פערוואַלטער קאָנען זיי בעהאנדלען אויף אזא אופן, האָט ביי די געדונגענע ערד־ארבייטער ארויסגערופען געפיהלען פון אונצופריעדענקייט און פיינדשאפט אנטקעגען יענע, וועלכע בעהאנדלען זיי ווי א רעכט־לאָזע ראַסע.״ (ד. ג. ז. 12.)

דער ערשטער אקט פון דער אגריקולטורעלער רעוואָלוציע איז געווען ארונטערצורייסען די הייזלעך, וואָס האָבען זיך געפונען אויף די ארבייט־פעלדער. דאָס איז געשעהן אויף דעם גרעסטען מאָסשטאַב און פונקט ווי עס וואָלט דערויף געווען א בעפעהל פון אויבען. פיעלע ארבייטער זיינען אויף דעם אופן געצוואונגען צו זוכען א וואוין־אָרט אין די דערפער און שטעדטלאך. דאָרטען האָט מען זיי אריינגעוואָרפען ווי אַלטע זאכען אין דאך־קעמערלאך, אין לעכער, אין קעלערס און אין די שמוציגסטע ווינקלען פון די ערגסטע קווארטאַלען. טויזענדער איירישע פאמיליען, וועלכע אפילו לויט דאָס עדות פון די ענגלענדער, וואָס זיינען דורכגעדרונגען פון נאציאָנאַלע פּאָראורטיילען, צייכענען זיך אויס מיט זייער זעלטענער צוגעבונדענקייט צו די היימישע פיער ווענט, מיט זייער זאָרגלאָזער מונטערקייט און הויזליכער זיטען־ריינקייט, האָבען זיך מיט איינמאָל געפונען אריבערגעזעצט אין די טרייב־הייזער פון פערברעכען. די מענער האָבען איצט געמוזט זוכען ארבייט ביי די ארומיגע ארענדאטאָרס און זיינען געדונגען געוואָרן פון טאָג — די אונזיכערסטע פאָרם פון לוין. דערצו „האָבען זיי געהאט צו געהן גרויסע שטרעקען צו דער ארבייט און פון דער ארבייט, דורכ־גענעצט פון רעגען און אויסגעזעצט צו אנדערע שלאַקען, וועלכע ברענגען אָפט מיט שוואכקייטען, קראַנקהייטען און דערמיט גרויסען עלענד.״ (ד. ג. ז. 25.)

„די שטעדט האָבען פון יאָהר צו יאָהר געמוזט אריינגעהמען אלץ, וואָס האָט זיך גערעכענט אלס איבערפליסיגע ארבייטער פון די לאַנד־דיסטריקטען״; (ד. ג. ז. 27.) און מען האָט זיך נאָך גע־וואונדערט, „וואָס אין די שטעדט און דערפער געפינט זיך אַן איי־בערפלוס און אויפ׳ן לאַנד איז א דוחק אָדער עס האַלט ביי א דוחק אין ארבייטער!״ (ד. ג. ז. 26.) דער אמת איז, אז דער

נע נויט־בעדערפטיגסטע מיטלען צו געבען זיינע קינדער אן ער־ציהונג. איך גיב איבער זיינע רייד ווערטערליך, ווי איך האב עס געהערט פון זיין מויל. אז ער איז א פעהיגער פאבריק־ארבייטער קען מען פערשטעהן דערפון, וואס מען האט איהם בעשעפטיגט ביי ארטיקלען פאר דעם מאנטשעסטער מארק. דזשאהנסאן: — איך בין א האמערער (ביטלער) און ארבייט פון 6 אין דער פריה ביז 11 ביי נאכט, פון מאנטאג ביז פרייטאג; שבת ענדיגען מיר אום 6 אוהר אבענדס און האבען 3 שטונדען פאר מאהלצייטען און רוהע. איך האב 5 קינדער. פאר אט דער ארבייט קריג איך 10 שילינג 6 פענס א וואך; מיין פרוי ארבייט אויך און פערדיענט 5 שילינג א וואך. דאס עלטסטע מיידעל, צוועלף יאהר אלט, פאסט אויף אויפ'ן הויז. זי איז אונזער קעכין און איינציגע אויסהעלפערין. זי ריכט אוים די קינדער אין שוהלע. א מיידעל, וואס געהט פערביי דאס הויז, וועקט מיך אויף האלב 6 אין דער פריה. מיין פרוי שטעהט אויך אויף און געהט אוועק גלייך מיט מיר. מיר עסען ניט פאר'ן אוועקגעהן צו דער ארבייט. דאס צוועלף־יאהריגע קינד גיט אכטונג אויף די קלענערע דעם גאנצען טאג, אום 8 אוהר געהען מיר אהיים איבערבייסען. מיר טרינקען טהעע איינמאל א וואך; זאנסט עסען מיר א געקעכין אמאל פון האבער־גריץ, אמאל פון „קארן"־מעהל אויב מיר קאנען זיך פערגינען. ווינטער טרינקען מיר אביסעל וואסער מיט צוקער צו דעם „קארן"־מעהל. זומער האבען מיר עטליכע בולבעס, וואס מיר פערזעען אליין אויף א שטיקעל ערד, און ווען זיי געהען אויס, קעהרן מיר זיך צוריק צו דעם געקעכין. אט אזוי געהט עס טאג אויס, טאג איין, זונטאג און א גאנצע וואך, דעם גאנצען יאהר כסדר. איך בין אלעמאל זעהר פערמאטערט נאך דער ארבייט. אמאל זעהען מיר א ביסען פלייש, אבער זעהר זעלטען. דריי פון אונזערע קינדער געהען אין שוהלע און מיר צאהלען א פעני א וואך פאר יעדעס קינד. אונזער דירה־געלד איז 9 פענס א וואך. טארף אויף צו הייצען קאסט וועניגסטענס 1 שילינג 6 פענס אלע פערצעהן טעג."[188] אט דאס זיינען אירישע לוינען, אט דאס איז דאס אירישע לעבען!

---

[188] „רעפארט אינספ. און פעקטארים, 31 אקטאבער 1866," ז. 96.

לאנד, רעקרוטירט זיך דער אינדוסטריעלער רעזערוו אין די לאנד־דיסטריקטען, בעת אין אירלאנד, אן אגריקולטורעלעס לאנד, רעקרוטירט זיך דער אגריקולטורעלער רעזערוו אין די שטעדט, די ערי מקלט פון די פערטריבענע לאנד־ארבייטער. אין ענגלאנד פערוואנדלען זיך די איבעריג־געווארענע ערד־ארבייטער אין פאבריק־ארבייטער; אין אירלאנד בלייבען די, וואס זיינען פערשטופט געווארן אין די שטעדט, ערד־ארבייטער און געהען שטענדיג זוכען ארבייט צוריק אויפ'ן לאנד, בעת זיי דריקען אין דערזעלביגער צייט אויף דעם שטאדטישען לוין.

די אפיציעלע בעריכט־אבגעבער רעזומירן די מאטעריעלע לאגע פון דעם געדונגענעם ערד־ארבייטער ווי פאלגט: „אבוואויל ער לעבט מיט דער גרעסטער שפארזאמקייט, איז זיין לוין קוים גענוג צו בעזארגען זיין פאמיליע מיט שפייז און צו צאהלען ד ר'ה־געלד, אויף צו קליידען זיך מיט זיין ווייב און קינד העגגט ער אב פון אנדערע קוואלען. . . . די לופט פון זייערע וואוינונגען צוזאמען מיט די אנדערע דחקות, וואס זיי האבען אויסצושטעהן, מאכט זייער קלאס עלול אין א גאנץ בעזונדערן גראד צו ווערן קראנק אויף טיפוס און שווינדזוכט.” (ד. ג. ז. 21, 13.) נאך דעם איז קיין וואונדער ניט, אז לויט דאס איינשטימיגע עדות פון די אינספעקטארען זיינען די רייהען פון אט דעם קלאס דורכגעדרונגען פון א פינסטערער אונצופריעדענהייט, אז זיי בענקען נאך דער פערגאנגענהייט, פערשילטען די געגענווארט און זיינען פערצווייפעלט וועגען דער צוקונפט, אז „זיי גיבען זיך איבער צו דעם שעדליכען איינפלוס פון אגיטאטארס,” און האבען נאר איין פיקסע אידעע, אויסצו־וואנדערן נאך אמעריקא. אט דאס איז דער אוטאפיסטישער גן־עדן, אין וועלכען די גרויסע מאלטהוזיאנישע פאנאצעא, די ענטפעלקערונג, האט פערוואנדעלט דאס גרינע אירין!

וואס פאר א גליקליכען לעבען אפילו די פעהיגע איירישע אינדוסטריע ארבייטער פיהרן, וועט זיין גענוג צו בעווייזען מיט איין ביישפיעל:

„אויף מיין בעזוך ניט לאנג צוריק אין צפון־טייל פון אירלאנד,” זאגט דער ענגלישער פאבריק־אינספעקטאר ראבערט בייקער, „איז מיר פארגעקומען צו זעהן די אנשטרענגונגען פון א פעהיגען איירישען ארבייטער, וועלכער האט אבגעשפארט פון זיי־

באָדען, און ממילא אויך דעם פאָלק, וואָס איז נישט מעהר ווי א צוגאָב צום באָדען. ער דערקלערט דעריבער, אז אירלאנד איז נאָך אלץ איבערבעפעלקערט און דער שטראָם פון אויסוואנדערונג פליעסט נאָך אלץ צו־לאנגזאם. כדי צו זיין פאָלשטענדיג גליקליך, מוז אירלאנד לויז ווערן וועניגסטענס פון נאָך ⅓ מיליאָן ארבייט־מענשען. זאָל קיינער ניט מיינען, אז אָט דער לאָרד, וועלכער איז נאָך פאָעטיש אויך, איז א דאָקטאָר פון סאנגראדאָ׳ס שוהלע, וועלכער האָט יעדעס מאָל, וואָס ער האָט געפונען, אז זיין פאציענט איז ניט בעסער, געהייסען שלאָגען צו אָדער און נאָך אמאָל שלאָגען צו אָדער, ביז דער קראנקער האָט צוזאמען מיט זיין בלוט אויך פערלאָרען זיין קראנקהייט. לאָרד דאָפערין פערלאנגט א נייעם אָדער־שלאָגען נאָר פון ⅓ מיליאָן, אנשטאָט אומגעפעהר 2 מיליאָן, וואָס אירלאנד מוז פאקטיש פערלירן, כדי דאָס „טויזענדיעהריגע רייך״ זאָל קאָנען אויפגעבויט ווערן. דער בעוויז קאָן לייכט געליפערט ווערן.

		צאהל	אקער
1	פארמס ניט אריבער 1 אקער	48,653	25,394
2	פארמס אריבער 1 אקער און ניט מעהר ווי 5	82,037	288,916
3	פארמס אריבער 5 אקער און ניט מעהר ווי 15	176,368	1,836,310
4	פארמס אריבער 15 און ניט אריבער 30 אקער	136,578	3,051,343
5	פארמס אריבער 30 און ניט אריבער 50 אקער	71,961	2,906,274
6	פארמס אריבער 50 און ניט אריבער 100 אקער	54,247	3,983,880
7	פארמס אריבער 100 אקער	31,927	8,227,807
8	דער גאנצער שטח (שליסט איין טארף און וויסט לאנד) אקער		20,319,924

די צענטראליזאציע האָט פון 1851 ביז 1861 הויפטזעכליך פערניכטעט פארמס פון די ערשטע 3 קאטאָגאָריען — אונטער 1 אקער און ניט איבער 15 אקער. די מוזען פערשווינדען פריהער ווי אלע. דאָס גיט אונז 307,058 איבעריג־געוואָרענע פערמערס, און רעכענענדיג די פאמיליעס אויף דעם נידעריגען דורכשניט פון 4 פערזאָן, האָבען מיר 1,228,232 פערזאָן. ווען מען זאָל מאַ־

דער פאַקט איז, אַז דער איירישער עלענד איז ווידער גע־וואָרן די טעגליכע טהעמע אין ענגלאַנד. סוף יאָהר 1866 און אָנ־הויב 1867 האָט איינער פון די איירישע לאַנד־מאַגנאַטען, לאָרד דאַפערין, זיך גענומען זוכען אַ לעזונג צו דער פראַגע אין דער "טיימז". „ווי מענשליך פון אַזעלכע גרויסע העררען!"

פון טאַבעלע ה האָבען מיר געזעהן, אַז אין יאָהר 1864 האָ־בען דריי מעהרוועורטה־מאַכער אַריינגעשטעקט אין קעשענע פון אַ פּראָפּיטען־סך הכל פון 4,368,610 פונט סט. נאָר 262,610; אין 1865 אָבער האָבען דיזעלביגע דריי ווירטואָזען פון „אַבסטי־נענץ" אַריינגעשטעקט צו זיך אין קעשענע 274,448 פונט סט. פון אַ פּראָפּיטען־סך הכל פון 4,669,979 פונט סט.; אין 1864 האָבען 26 מעהרוועורטה־מאַכער אַרויסגעקריגען 646,377 פונט סט.; אין 1865 האָבען 28 מעהר־וועורטה־מאַכער געמאַכט 736,448 פונט סט.; אין 1864 האָבען 121 מעהרוועורטה־מאַכער געגרייכט 1,066,912 פונט סט.; אין 1865 — 186 מעהרוועורטה־מאַכער 1,320,996 פונט סט.; אין 1864 — 1131 מעהרוועורטה־מאַכער 2,150,818 פונט סט.; כמעט די העלפט פון דעם יעהרליכען סך הכל פּראָ־פיט; אין 1865 — 1194 מעהרוועורטה־מאַכער 2,418,933 פונט סט.; מעהר ווי די העלפט פון דעם יעהרליכען סך הכל פּראָפיט. דעם לייב'ס חלק אָבער, וואָס גאָר אַ קליינע צאָהל לאַנד־מאַגנאַטען אין ענגלאַנד, שאָטלאַנד און אירלאַנד פערשלינגט פון דער יעהר־ליכער סומע פון די גרונד־רענטען, איז אַזוי אונגעהויער גרויס, אַז די ענגלישע שטאַאַט'ס חכמה האַלט ניט פאַר פּאַסיג צו גע־בען דעמזעלביגען סטאַטיסטישען מאַטעריאַל פאַר דער פערטיילונג פון די גרונד־רענטען, ווי פאַר דער פערטיילונג פון די פּראָפּיטען. לאָרד דאַפערין איז איינער פון אָט די לאַנד־מאַגנאַטען. אַז רענט־צינזען און פּראָפּיטען קאָנען אַמאָל זיין „איבער'ן מאָס," אָדער אַז זייער איבערפלוס איז אויף וועלכען עס איז אופן צוזאַמענ־געבונדען מיט דעם איבערפלוס פון פאָלק'ס עלענד, איז, פערשטעהט זיך, אַ געדאַנק, וואָס איז אי „ניט־אַנשטענדיג," אי „אומגעזונד" [unsound], ער האַלט זיך ביי די פאַקטען. דער פאַקט איז, אַז אַזוי ווי די איירישע בעפעלקערונג ווערט קלענער, אַזוי ווערן אַלץ גרעסער די איירישע ארענדע צינזען; אַז די ענטפעלקערונג „טהוט גוט" די לאַנד־אייגענטימער, ממילא אויך דעם גרונד און

אָט די איינבערענגליכע מעטאָדע האָט, ווי אַלע גוטע זאַכען אין דער וועלט, אויך איהר שלעכטע זייט. מיט דער אַקומולאַציע פון גרונד־רענטען איז אירלאַנד האַלט גלייכע טריט די אַקומולאַ־ציע פון אירלענדער אין אַמעריקאַ. דער איירישמאַן, וואָס איז פערטריבען געוואָרן אין גלות דורך שעפּסען און אָקסען, שטעהט אויף אויפ'ן אַנדער זייט ים ווי אַ רעבעלישער פעניער. און די יונגע ריעזען־רעפּובליק הויבט זיך אויף אַנטקעגען דער אַלטער קי־ניגין פון די ימים דראָהענדיג און נאָך מעהר דראָהענדיג.

Acerba fata Romanos Agunt
Scelu-que fraterna necis.

[אַ בייזער מזל טרייבט אַרום די רוימער —
דאָס פערברעכען פון ברודער־מאָרד.
האָראַץ, עפּאָדען, 7.]

בריטאַניען. זיי האָבען אויף דעם אופן קינסטליך בעגייסטערט די תבואה־קול־טיווירונג. אַט דער מאָנאָפּאָל איז פּלוצלונג בעזייטיגט געוואָרן מיט דער אָב־שאַפונג פון די קאָרן־געזעצען. אָבגעזעהן פון אַלע אַנדערע אומשטענדען, איז שוין אַט די פּאַסירונג אַליין געווען גענוג צו געבען אַ מעכטיגען אויפשוואונג דער פערוואַנדלונג פון איירישען אַקער־לאַנד אין גראָז־פעלדער, דער צענטראַ־ליזאַציע פון די פאַרמס און דער אַרויסזעצונג פון די קליינע פּויערים. נאָכ־דעם ווי מען האָט די גאַנצע צייט פון 1815 ביז 1846 געריהמט די פּרוכטבאַר־קייט פון דעם איירישען באָדען און מען האָט הויך דערקלערט, אַז ער איז פון דער נאַטור גופא בעשטימט געוואָרן פאַר דער קולטיווירונג פון ווייץ, האָ־בען פון איצט אָן די אַגראָנאָמען, עקאָנאָמען און פּאָליטיקער פּלוצלונג ענט־דעקט, אַז ער טויג גאָר ניט פאַר קיין אַנדער זאַך אַ חוץ צו פּראָדוצירן גרין־שפּייז פאַר בהמות! הערר לעאָנס דע לאַווערן האָט זיך אָביסעל צוגעאיילט איבערצוזאָגען אַט די תורה אויף דער אַנדער זייט פון קאַנאַל. מען דאַרף טאַקע נאָר זיין אַזאַ „ערנסטער” מענש ווי לאַווערן צו לאָזען זיך פאַנגען פון אַזעלכע קינדערייען.

כען די איבערטריבענע השערה, אז ¼ פון דער צאהל האט נאך דער דורכגעפיהרטער אגריקולטור־רעוואלוציע ווידער געפונען א בעשעפטיגונג, בלייבען איבער־צאהליגע 921,174 פערזאן. די קאטעגאריען 4, 5, 6 פון איבער 15 און ניט איבער 100 אקער, זיינען, ווי מען ווייס אין ענגלאנד שוין לאנג, צוקליין פאר יעדע קאפיטאליסטישע [illegible], און פאר האדעוען [illegible] די [illegible] השערה [illegible] נאך 788,761 פער־זאן, צוזאמען — 1,709,532. און אזוי ווי דער אפעטיט קומט [illegible] פון די לענדלארדס באלד [illegible], אז אירלאנד מיט 3½ מיליאן איז נאך אלץ אין א עלענדער לאגע, און דערפאר עלענד, ווייל זי איז נאך אלץ איבער־בעפעלקערט. פאלגליך מוז איהר ענטפעלקערונג נאך געהן ווייטער, כדי זי זאל קאנען דערפילען איהר אמת'ן בערוף — צו זיין א שעפסען־שטעג און פיטער־פעלד פאר ענגלאנד.[188*]

[188*] ווי אזוי דער הונגער און זיינע פאלגען זיינען פלאנמעסיג אויסגע־נוצט געווארן פון די איינצעלנע גרונד־אייגענטימער, ווי אויך פון דער ענגלישער געזעצגעבונג, כדי דורכצוזעצען מיט געוואלט די אגריקולטור־רעוואלוציע און שיטערער צו מאכען די בעפעלקערונג פון אירלאנד ביז דעם ערך, וואס זאל צופריעדען שטעלען די לענדלארדס, וועל איך אויספיהרליכער בעווייזען אין דעם דריטען באנד פון אט דעם ווערק, אין דעם אבטייל וועגען דעם גרונד־אייגענטום. איך וועל דארטען זיך אויך אומקעהרען צו דער לאגע פון די קליינע פערמער און די לאנד־ארבייטער. דא וויל איך נאר ברענגען איין ציטאט. נאבאו וו. סיניאר זאגט צווישען אנדערעס אין זיין נאכ'ן טויט געדרוקטער שריפט "Journals, Conversations and Essays relating to Ireland." לאנדאן 1868, צווייטער באנד, ז. 282: „נו, זאגט דר. ג., מיר האבען בעקומען אונ־זער פור לאו און עס איז א גרויסער אינסטרומענט צו פערזיכערן די לענד־לארדס מיט א זיעג. נאך איינער און א שטארקערער אינסטרומענט איז די אויסוואנדערונג. . . . קיין פריינד פון אירלאנד קאן ניט ווילען, אז דער קריעג (צווישען די לענדלארדס און די קליינע קעלטישע פערמער) זאל זיך פערלענגערן — און נאך ווייניגער, אז ער זאל זיך ענדיגען מיט א זיעג פון די פערמער. וואס שנעלער ער (דער קריעג) וועט זיך ענדיגען, וואס שנעלער אירלאנד וועט ווערן א לאנד צו פיטערן פיה (grazing country) מיט א לפי ערך קליי־נער בעפעלקערונג, וואס עס פאדערט זיך אין א פיטער־לאנד, אלץ בעסער פאר אלע קלאסען." — די ענגלישע קארן־געזעצען פון 1815 האבען געזיכערט אירלאנד מיט דעם מאנאפאל פון פרייען אריינפיהר פון תבואה אין גרויס־

שען; אויף איין זייט די פלייסיגע, אינטעליגענטע, און דערהויפּט שפּאָרזאַמע, פּני, און אויף דער אַנדער זייט די פוילע לודערס, וועלכע האָבען פערהולטעוועט אַלץ וואָס זיי האָבען געהאַט און נאָך מעהר. אַזוי איז עס געקומען, וואָס די ערשטע האָבען אָנגע־קליבען עשירות און די לעצטע האָבען לסוף מעהר גאָר ניט געהאַט צו פערקויפען אַ חוץ זייער אייגענע הויט. פון דאַמאָלסט אָן האַלט זיך די אָרימקייט פון דער גרויסער מאַסע, וועלכע האָט נאָך אַלץ גאָרניט וואָס צו פערקויפען אַ חוץ זיך אַליין, טראָץ דעם וואָס זי טהוט אַלע ארבייט, און דער רייכטום פון די ווענינע, וועלכער וואַקסט אַלץ מעהר, אַבוואויל זיי האָבען שוין לאַנג אויפגעהערט צו ארבייטען.

די לעגענדע פון דעם טעאָלאָגישען זינדען־פאַל דערצעהלט אונז טאַקע ווארום דער מענש איז פערדאַמט געוואָרן צו עסען זיין ברויט אין דעם שווייס פון זיין פּנים; די היסטאָריע אָבער פון דעם עקאָנאָמישען זינדען־פאַל פערענטפערט אָן אָנגעוועהטאָג־טע שאלה, דערמיט וואָס זי בעווייזט אונז, ווי אַזוי עס געפינען זיך מענשען, וועלכע האָבען גאָר ניט נויטיג מקיים צו זיין דעם „בזיעת אפּיך.״

אָט אַזוינע פּשוט'ע קינדערייען ווערן נאָכאַנאַנד איבערגע־קייעט פון דאָס ניי. הערר טהיער, צום ביישפּיעל, האָט אפילו געהאַט די העזה פאָרצובערענגען מיט דעם פייערליכען ערנסט פון אַ שטאַאַטסמאַן אַזוינע נאַרישקייטען פאַר די אַמאָל אַזוי גייסט־רייך געוועזענע פראַנצויזען, אין אַ בוך, וואו ער האָט געמיינט, אַז ער האָט געמאַכט אַ תל פון די פערשאָלטענע אָנגריפען פון סאָ־ציאַליזם אַנטקעגען דאָס אייגענטום. ווי נאָר די אייגענטום־פראַ־גע קומט ארויף, האַלט מען עס פאַר אַ הייליגע פליכט צו פּראָקלאַ־מירן דעם שטאַנדפּונקט פון דעם קינדערשען א״ב־ביכעל אַלס דעם איינציג־גערעכטען פאַר יעדען עלטער און פאַר אַלע שטופען פון ענטוויקלונג.**[188] אין דער ווירקליכער געשיכטע, ווי עס איז גוט

**[188] געטהע, וועלכער האָט ניט געקאָנט פערטראָגען אַזוינע שטותים, האָט זיי אויסגעלאַכט אין דער פאָלגענדער פאָרם פון פראַגע און ענטפער („קאַטעכי־זאַציאָן״):

לעהרער: בעדענק, אַ קינד, וואַהער זינד דיעזע גאַבען?
דו קאַנסט ניכטס פאָן דיר זעלבער האָבען.

פיער-און-צוואנציגסטער קאפיטעל.

די אזויגערופענע אורשפרינגליכע אקומולאציע.

1. דער סוד פון דער אורשפרינגליכער אקומולאציע.

מיר האָבען געזעהן ווי געלד ווערט פערוואנדעלט אין קאפיטאל, ווי דורך קאפיטאל ווערט געמאכט מעהרווערטה און פון מעהרווערטה מעהר קאפיטאל. אָבער די אקומולאציע פון קאפיטאל איז משער אפריהעה דעם מעהרווערטה, דער מעהרווערטה איז משער די קאפיטאליסטישע פּראָדוקציאָן און די קאפיטאליסטישע פּראָדוקציאָן איז משער די פריהערדיגע עקזיסטענץ פון גרעסערע מאסען פון קאפיטאל און ארבייט־קראפט אין די הענד פון סחורה־פּראָדוצירער. אָט די גאנצע בעוועגונג זעהט אויף דעם אופן אויס ווי זי וואָלט זיך ארומדרעהען אין א פעהלערהאפטען קרייז, פון וועלכען מיר קאָנען זיך ארויסדרעהען נאָר ווען מיר נעהמען אָן א פריהערדיגע „אורשפרינגליכע" אקומולאציע (אדאם סמיטה'ס "previous accumulations")— אן אקומולאציע, וועלכע איז ניט דער רעזולטאט פון דעם קאפיטאליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן, נאָר פערקעהרט זיין אָנהויב־פונקט.

אָט די אורשפרינגליכע אקומולאציע שפּיעלט אין דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע אומגעפעהר דיזעלביגע ראָליע, ווי דער זינדענפאל אין דער טעאָלאָגיע. אָדם הראשון האָט א ביס געטאָן דעם עפּעל און דערמיט איז די זינד געקומען אויף דעם גאנצען מענשענגעשלעכט. א'הר אורשפּרונג, הייסט עס, דערקלערט זיך, ווען מען בעשרייבט איהם ווי אן אנעקדאָט פון דער פערגאנגענהייט. אמאָל־אמאָל, א לאנגע צייט צוריק, זיינען געווען צווייערליי סאָרטען מענ־

רעאַליזירט ווערן. ווייבאַלד די קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָן האָט זיך שוין איינמאָל געשטעלט אויף אייגענע פיס, האַלט זי ניט נאָר אויף די דאָזיגע צושיידונג, נאָר זי רעפּראָדוצירט זי וואָס ווייטער אַלץ אויף אַ גרעסערן מאָסשטאַב. דער פּראָצעס, וועלכער שאַפט די קאַפּיטאַל־שייכות, קאָן דעריבער ניט זיין קיין אַנדער זאַך, ווי דער פּראָצעס, וואָס צושיידט דעם אַרבייטער פון דעם איי־גענטום פון זיינע אַרבייט־בעדינגונגען — אַ פּראָצעס, וועלכער פער־וואַנדעלט פון איין זייט די געזעלשאַפטליכע לעבענס־ און פּראָדוק־ציאָנס־מיטלען אין קאַפּיטאַל, און פון דער אַנדער זייט די דירעק־טע פּראָדוצירער אין לוין־אַרבייטער. די אַזוי־גערופענע אורשפּרינג־ליכע אקומולאַציע איז דעריבער ניט קיין אַנדער זאַך, ווי נאָר דער היסטאָרישער שיידונגס־פּראָצעס צווישען דעם פּראָדוצירער און די פּראָדוקציאָנס־מיטלען. ער ערשיינט אַלס „אורשפּרינגליך", ווייל ער מאַכט אויס די פאָרגעשיכטע פון קאַפּיטאַל און פון'ם פּראָדוקציאָנס־אופן, וואָס איז צוגעפּאַסט צו איהם.

די עקאָנאָמישע סטרוקטור פון דער קאַפּיטאַליסטישער גע־זעלשאַפט איז אַרויסגעוואַקסען פון דער עקאָנאָמישער סטרוקטור פון דער פעאָדאַלער געזעלשאַפט. די אויפלעזונג פון דער לעצטער האָט בעפרייט די עלעמענטען פון דער ערשטער.

דער דירעקטער פּראָדוצירער, דער אַרבייטער, האָט געקאָנט שאַפען איבער זיין אייגענער פּערזאָן, ערשט נאָכדעם ווי ער האָט אויפגעהערט צו זיין געבונדען צום באָדען און האָט אויפגעהערט צו זיין דער קנעכט אָדער לייב־אייגענער פון אַן אַנדער פּערזאָן. כדי צו ווערן אַ פרייער פערקויפער פון אַרבייט־קראַפט, וועלכער טראָגט אַוועק זיין סחורה וואו ער קאָן געפינען פאַר איר אַ מאַרק, האָט ער, נאָך ווייטער, געמוזט לויז ווערן פון דער הערשאַפט פון די צעכן, פון זייערע תקנות וועגן לעהרלינגען און געזעלן און פון אַלע זייערע אַרבייט־שטערנדע פאַרשריפטען. אויף דעם אופן ערשיינט די געשיכטליכע באַוועגונג, וועלכע פאַרוואַנדלט די פּראָ־דוצירער אין לוין־אַרבייטער, פון איין זייט אַלס זייער באַפרייאונג פון קנעכטשאַפט און דעם צוואַנג פון די צעכן; און פאַר אונ־זערע בורזשואַזע געשיכט־שרייבער עקזיסטירט נאָר אָט די זייט אַליין. פון דער אַנדער זייט אָבער ווערן אָט די נייַ־בעפרייטע פערקויפער פון זיך אַליין, ערשט נאָכדעם ווי זיי זיינען בערויבט

בעקאנט, שפיעלען די גרויסע ראָליע עראָבערונג, אונטערװאָרפונג, רויב און מאָרד, קורץ — געוואלט. אין דער עדעלער פּאָליטישער עקאנאמיע האט פון אייביג אן געהערשט די אידיליע. רעכט און „ארבייט” זיינען פון אנהייב געווען די איינציגע מיטלען פון רייך ווערן — נאטירליך מיט דער אויסנאם אלע מאָל פון „היינטיגען יאָהר.” אין דער אמת'ן זיינען די מעטאָדען פון דער אורשפרינג־ליכער אקומולאציע אלץ וואס איהר ווילט, נאָר ניט אידיליש.

געלד און סחורה זיינען לכתחילה ניט קיין קאפּיטאל, פּונקט אזוי ווענ:ג ווי פּראָדוקציאָנס־ און לעבענס־מיטלען זיינען קאפּי־טאל. זיי מוזען ערשט פערוואנדעלט ווערן אין קאפּיטאל. אָבער די דאָזיגע פערוואנדלונג גופא קאָן נאָר פּאָרקומען אונטער בע־שטימטע אומשטענדען, וועלכע מוזען זיך צונויפקומען אין איין פּונקט. צווייערליי זעהר פערשיידענע סאָרטען סחורה־בעזיצער מו־זען זיך צוזאמענקומען פּנים אל פּנים און אין קאָנטאקט איינע מיט די אנדערע: פון איין זייט אייגענטימער פון געלד, פון פּראָדוק־ציאָנס־מיטלען, פון לעבענס־מיטלען, וועלכען זוכען צו פערגרעסערן די ווערטה־סומע, וואָס זיי בעזיצען, דורך דעם איינקויף פון פרעמ־דער ארבייט־קראפט; פון דער אנדער זייט פרייע ארבייטער, די פערקויפער פון זייער אייגענער ארבייט־קראפט און דעריבער פער־קויפער פון ארבייט. פרייע ארבייטער אין דעם טאָפּעלטען זין, וואס אי זיי אליין געהערען ניט דירעקט צו די פּראָדוקציאָנס־מיט־לען, ווי דהינו שקלאווען, לייב־אייגענע א. אז. וו., אי די פּראָ־דוקציאָנס־מיטלען געהערען ניט צו זיי, ווי צום ביישפּיעל ביים פויער, וואס האָט זיין אייגענע ווירטשאפט: זיי זיינען פריי דער־פון [נקי מנכסיו], לויז און לעדיג. מיט אָט דער צוטיילונג פון דעם סחורה־מאַרק האָבען מיר פאַרטיג די גרונד־בעדינגונגען פון דער קאפּיטאליסטישער פּראָדוקציאָן. די קאפּיטאל־שייכות איז משער ווי א תנאי קודם די צושיידונג צווישען די ארבייטער און דעם אייגענטום אין די מיטלען, דורך וועלכע זייער ארבייט קאָן

קינד: אי, אלעס האב' איך פאם פאפא.
לעהרער: און דער, וואהער האט עס דער?
קינד: פאם גראספאפא.
לעהרער: ניכט דאך! וואהער האט עס דען דער גראספאפא בעקאמען?
קינד: דער האט עס גענאמען.

לאנג דורכגעפיהרט געוואָרן, און דער גלאַנץ־פונקט פון מיטעלאַל־טער, דער בעשטאַנד פון פרייע שטעדט, האָט שוין פון א לאנגער צייט געהאַלטען אין אונטערגעהן.

אין דער געשיכטע פון דער אורשפּרינגליכער אקומולאציע זיינען היסטאָריש עפּאָכע מאַכענד אַלע רעוואָלוציעס, וועלכע דיע־נען אַלס הויבשטאַנגען פאַר דעם זיך־פאָרמירענדען קאַפּיטאַליסטי־שען קלאַס; דערהויפּט אָבער יענע מאָמענטען, אין וועלכע גרוי־סע מאַסען מענשען ווערן פּלוצלונג און מיט געוואַלט אָבגעריסען פון זייערע לעבענסמיטלען און אָנגעוואָרפען אויפ׳ן ארבייט־מאַרק אַלס פויגעל־פרייע פּראָלעטאַריער. די עקספּראָפּריאַציע פון דעם אגריקולטור־פּראָדוצירער, דעם פויער, פון דעם גרונד און באָדען איז די גרונדלאַגע פון דעם גאַנצען פּראָצעס. מיר מוזען זי דעריבער בעטראַכטען צוערשט. איהר געשיכטע נעהמט אָן פערשיידענע קאָלירען אין פערשיידענע לענדער און לויפט דורך די פערשיידע־נע פאַזען אין א פערשיידענעם סדר און אין פערשיידענע עפּאָ־כען. נאָר אין ענגלאַנד, וואָס מיר נעהמען דעריבער אַלס ביי־שפּיעל, בעזיצט זי א קלאַסישע פאָרם.[189]

2. די עקספּראָפּריאַציע פון גרונד און באָדען, וואָס איז בעגאַנגען געוואָרן אנטקעגען דער אגריקולטור־בעפעלקערונג.

אין ענגלאַנד איז די לייב־אייגענשאַפט, אין לעצטען טייל

[189] אין איטאַליען, וואו די קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָן ענטוויקעלט זיך פריהער ווי אומעטום, קומט אויך די אויפלעזונג פון די לייבאייגענשאַפט־שייכותן פאַר אַם פריהסטען. דער לייבאייגענער ווערט דאָ בעפרייט איידער ער האָט זיך נעזיכערט א וועלכען עס איז חזקה־רעכט אויפ׳ן גרונד און באָדען. זיין בעפרייאונג האָט איהם דעריבער גלייך פערוואַנדעלט אין א פויגעל־פרייען פּראָ־לעטאַריאַט, וועלכער האָט דערצו נאָך געפונען פאַרטיג אנגעגרייט פאַר איהם זיינע נייע בעלי בתים אין די שטעדט, וואָס זיינען געבליבען פון דער צייט פון די רוימער. ווען די רעוואָלוציע פון דעם וועלט־מאַרק, ארום דעם סוף פון 15טען י. ה., האָט פערניכטעט צפון־איטאַליענ׳ס קאָמערציעלע איבערגעוויכט, איז ענטשטאַנען א בעוועגונג אין דער פערקעהרטער ריכטונג. די ארבייטער פון די שטעדט זיינען מאַסענווייז געטריבען געוואָרן אויפ׳ן לאַנד און האָבען

גענוואָרן פון זייערע אַלע פּראָדוקציאָנס־מיטלען און פון אַלע גאַ־ראַנטיען פאַר זייער עקזיסטענץ, וואָס די אַלטע פעאָדאַלע איינ־ריכטונגען האָבען זיי געגעבען. און די געשיכטע פון אָט דער עקס־פּראָפּריאַציע זייערע איז ניט געבויט אויף בלויזע השערות. זי איז פערשריבען אין די אַנאַלען פון דער מענשהייט מיט אונאויס־לעשליכע אותיות פון בלוט און פייער.

די אינדוסטריעלע קאַפּיטאַליסטען, אָט די נייע מאַכטהאָבער, האָבען פון זייער זייט געמוזט ניט נאָר ארויסשטופען די האַנד־ווערק מייסטערס פון די צעכען, נאָר אויך די פעאָדאַלע פּריצים, די בעזיצער פון די קוואַלען פון רייכטום. פון אָט דער זייט שטעלט זיך ארויס זייער עולה לגדולה ווערן ווי די פרוכט פון אַ זיעגרייכען קאַמף אין אַנטקעגען דער פעאָדאַלער מאַכט און איהרע אויפרעגענ־דע פּריווילעגיעס, אין אַנטקעגען די צעכען און די קעטען, וואָס זיי האָבען ארויפגעלעגט אויף דער פרייער ענטוויקלונג פון דער פּראָ־דוקציאָן און אויף דער פרייער עקספּלואַטאַציע פון מענשען דורך מענשען. די ריטער פון דער אינדוסטריע האָבען אָבער פּועל גע־ווען צו פערשטופען די ריטער פון שווערד נאָר דורכדעם, וואָס זיי האָבען זיך בענוצט מיט פּאַסירונגען, צו וועלכע זיי האָבען גאָרנישט בייגעטראָגען. זיי האָבען זיך ארויפגעאַרבייט דורך פונקט אַזוינע געמיינע מיטלען, ווי די, דורך וועלכע דער רוימישער פריי־געמאַכטער קנעכט האָט אַמאָל זיך געמאַכט פאַר דעם האַר פון זיין געוועזענעם פּאַטראָנוס [בעשיצער].

דער אָנהויב־פּונקט פון דער ענטוויקלונג, וועלכע האָט געשאַ־פען אין דעם לוין־ארבייטער, אין דעם קאַפּיטאַליסט, איז געווען די קנעכטשאַפט פון דעם ארבייטער. דער פאָרטשריט איז בעשטאַ־נען אין אַ פאָרם־ענדערונג פון דער דאָזיגער קנעכטשאַפט, אין דער פערוואַנדלונג פון דער פעאָדאַלער עקספּלואַטאַציע אין אַ קאַפּי־טאַליסטישער. כדי צו פערשטעהן דעם גאַנג פון דער ענטוויקלונג, דאַרפען מיר ניט געהן זעהר ווייט צוריק. הגם מיר בעגעגענען די ערשטע אָנפאַנגען פון אַ קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן, אין פער־איינצעלטע פאַלען, שוין אין 14טען און 15טען יאָהרהונדערט, אין איניגע שטעדט אויפ'ן מיטלענדישען ים, דאַטירט דער קאַפּיטאַליס־טישער צייט־אַלטער ערשט פון דעם 16טען י. ה. דאָרט וואו ער טרעט ארויס, איז די אָבשאַפונג פון דער לייבאייגענשאַפט שוין

ערע בהמות האבען זיך געפימזערט, און פון וועלכען זיי האבען געקריגען בוי־האלץ, האלץ צום הייצען, טארף א. אז. וו.[191]

און אלע לענדער פון אייראפא איז די פעאדאלע פראדוקציאן כאראקטעריזירט דורך דער צוטיילונג פון'ם באדען צווישען אזויפיעל בעזיצער וויפיעל מעגליך. די מאכט פון דעם פעאדאלען פריץ, ווי די מאכט פון יעדען הערשער, איז געבויט ניט אויף דעם בעטרעף פון זיינע ארענדע־צינזען, נאר אויף דער צאהל פון זיינע אונטערטאנען, און די לעצטע איז אבגעהאנגען פון דער צאהל בעלי בתישע פויערים.[192] הגם דער ענגלישען באדען, נאך דער נארמאנישער עראבערונג, איז איינגעטיילט געווארן אין ריעזיגגרויסע באראניען, וואס איינאיינציגע פון זיי האט אפט איינגעשלאסען 900 אלטע אנגלא־זאקסישע לארדשאפטען, איז ער אבער געוועזן אנגעשפרינקעלט מיט קליינע פויערים־ווירטשאפטען און נאר וואו־ניט־וואו דורכגעבראכען פון גרעסערע פריצישע גיטער. אזוינע אומשטענדען צוזאמען מיט דער פראספעריטעט פון די שטעדט, וואס איז אזוי כאראקטעריסטיש פאר דעם 15טען י. ה., האבען מעגליך געמאכט יענעם פאלקס־רייכטום, וואס דער קאנצלער פארטעסקיו שילדערט מיט אזעלכע שעהנע רייד אין זיין

---

[191] מען מוז קיינמאל ניט פערגעסען, אז אפילו דער לייבאייגענער איז ניט נאר געוועזן אן אייגענטימער, לאז זיין א פאנשציזנע שולדיגער אייגענטימער, פון דעם שטיקעל באדען, וואס האט געהערט צו זיין הויז, נאר ער איז אויך געוועזן א מיט־אייגענטימער אין דעם געמיינדע־לאנד. „דער פויער איז דא (אין שלעזיען) א לייבאייגענער.“ פונדעסטוועגען בעזיצען אט די לייבאייגענע געמיינדע־גיטער. די שלעזיער האט מען נאך ניט געקאנט איבעררעדען, זיי זאלען צוטיילען זייערע געמיינדע־גיטער, בעת אין דער ניימארק איז קוים דא א דארף, וואו אט די צוטיילונג איז ניט דורכגעפיהרט געווארן מיט דעם גרעסטען ערפאלג.“ (מיראבא, „די פרייסישע מאנארכיע“ (פראנצ.), לאנדאן, 1788, ב. 2, ז. 125, 126.)

[192] יאפאן, מיט זיין ריין־פעאדאלער ארגאניזאציע פון דעם גרונד־אייגענטום און זיין ענטוויקעלטער קליין־בויערן־ווירטשאפט, גיט אונז א פיעלטרייערן בילד פון דעם אייראפעאישען מיטעלאלטער איידער אלע אונזערע ביכער איבער היסטאריע, וועלכע זיינען מייסטענס דיקטירט פון בורזשואזע פארורטיילען. עס איז גאנץ בעקוועם צו זיין „ליבעראל“ אויפ'ן חשבון פון מיטעלאלטער.

פון 14טען יאָהרהונדערט, שוין פאַקטיש געווען פערשוואונדען. די גרויסע מעהרצאָהל פון דער בעפעלקערונג[190] איז בעשטאַנען דער־מאָלסט, און נאָך מעהר אין 15טען י. ה., פון פרייע פויערים־בעלי־בתים, אונטער וועלכען פעאָדאַלען טיטול זייער אייגענטום־רעכט זאָל ניט געוועזען זיין פערדעקט. אויף די גרעסערע פריצישע גיטער איז דער פריהערדיגער „ביילייף" (פערוואַלטער), וועלכער איז אליין געווען א לייבאייגענער, פערדרייטען געוואָרן אויף א פרייען אַרענדאַטאָר. די לוין־אַרבייטער פון דער אַגריקולטור זיינען בע־שטאַנען טיילוויז פון פויערים, וועלכע האָבען אויסגענוצט זייער פרייע צייט אַרבייטענדיג ביי די גרויסע גרונד־אייגענטימער, און טיילוויז פון אַ זעלבשטענדיגען, רעלאַטיוו און אַבסאָליט ניט־צאָהלרייכען קלאַס, אייגענטליכע לוין־אַרבייטער. אפילו די לעצ־טע זיינען פראַקטיש אויך געווען אין דערזעלביגער צייט בעלי־בתישע פויערים, וואָרים אַ חוץ זייער לוין האָבען זיי בעקומען צוגעטיילט אַן ערך 4 אָדער מעהר אַקער לאַנד צוזאַמען מיט זייערע קאָטעדזשעס. אויסער דעם האָבען זיי צוזאַמען מיט די ריכטיגע פויערים געמעגט בענוצען דאָס געמיינדע־לאַנד, אויף וועלכען זיי־

געטריבען אזא שטויס פאַרוועַרטס דער „קליינער קולטור" אין דער פאָרם פון גערטנעריי, וואָס איז קיינמאָל פריהער אזוינס ניט געזעהן געוואָרן.

[190] „די קליינע גרונד־אייגענטימער, וועלכע האָבען אליין בעאַרבייט זייערע אייגענע פעלדער און האָבען געצויגען אַ בעשיידענע חיונה . . . האָבען דאַמאָלסט אויסגעמאַכט אַ פיעל וויכטיגערן טייל פון דער נאַציאָן איידער איצ־טער. . . . ניט ווייניגער ווי 160,000 גרונד־אייגענטימער, וועלכע האָבען מיט זייערע פאַמיליען געמוזט אויסמאַכען $^1/_7$ פון דער גאַנצער בעפעלקערונג האָבען געלעבט פון קליינע „פריי־האָלד" פאָסעסיעס (פריי־האָלד מיינט אינגאַנצען פרייעס אייגענטום). די דורכשניט הכנסה פון אזוינע קליינע גרונד־בעזיצער ווערט געשאַצט פון 60 ביז 70 פונט כט. אַ יאָהר. עס איז בערעכענט גע־וואָרן, אַז די צאָהל פון די, וואָס האָבען בעאַרבייט זייער אייגענעם גרונד־בעזיץ, איז געווען גרעסער איידער די צאָהל פון די וואָס האָבען געהאַלטען אין אַרענדע אַ פרעמדען באָדען." (מאַקאָליי, „היסטאָרי אָוו ענגלאַנד", 10טע אויפ־לאַגע, לאָנדאָן 1854, באַנד 1, ז. 333 און 334.) נאָך אין לעצטען דריטעל פון 17טען יאָהרהונדערט זיינען $^4/_5$ פון ענגלישען פאָלק געווען ערד־אַרבייטער. (ד. ג. ז. 413.) — איך ציטיר מאַקאָליי'ן, ווייל ער, אַלס סיסטעמאַטישער פאַלסיפיצירער פון געשיכטע, „בעשניידט" דעראַרטיגע פאַקטען וואו נאָר מעג־ליך.

און די קאטערזשעס פון די ארבייטער זיינען מיט געוואלט ארונ־טערגעריסען געוואָרן אָדער געלאָזט פערפוילט ווערן. „ווען מען וויל פערגלייכען", זאָגט האריסאָן, „די אלטע רעגיסטערס פון יעדען ריטער־גוט, וועט מען אויסגעפינען, אז עס זיינען פערשוואונדען געוואָרן אָהן א צאָהל הייזער און קליינע פויערים־ווירטשאפטען, אז דאָס לאנד שפּייזט א סך ווענינער מענשען, אז א סך שטעדט זיינען אונטערגעגאנגען, הגם עס וואקסען אויס אייניגע נייע. . . . וועגען שטעדט און דערפער, וועלכע מען האָט צער־שטערט פאר שעפסען־שטעגען, און אין וועלכע עס זיינען נאָר געבליבען שטעהן די פריצישע הייזער, וואָלט איך עפּעס געקאָנט דערצעהלען."

די קלאגע פון יענע אלטע כראָניקעס זיינען אלעמאָל איבער־טריבען, אָבער זיי פערצייכענען גענוי דעם איינדרוק, וואָס די רעוואָלוציע אין די פּראָדוקציאָנס־פערהעלטניסען האָט געמאכט אויף דעם מענשען פון יענער צייט. אַ פערגלייך צווישען די שריפטען פון דעם קאנצלער פאָרטעסקיו און טהאָמאס מאָר מאכט קלאָר דעם טיעפען גראָבען צווישען דעם 15טען און 16טען יאָהרהונדערט. דער ענגלישער ארבייטער־קלאס, ווי טהאָרנטאָן דריקט עס ריכטיג אויס, איז מיט איין מאָל, גאָר אָהן צווישען־שטופען, ארונטערגע־פאלען פון זיין גאָלדערנעם אין זיין אייזערנעם צייט־אלטער.

די געזעצגעבונג האָט זיך דערשראָקען פאר אָט דער רעוואָ־לוציע. זי איז נאָך ניט געשטאנען אויף דער הויך פון ציוויליזא־ציע, וואו די "Whealth of the Nation" [דער נאציאָנאל־רייכטום], דאָס הייסט די פאָרמירונג פון קאפּיטאל און די אומבעקימערטע עקספּלואטאציע און פערפאָרעמונג פון די פאָלקס־מאסען, גילטען אלס דער העכסטער שפּיץ פון דער גאנצער שטאאט־חכמה. אין זיין געשיכטע פון העגרי VII זאָגט בייקאָן: „אַרום יענער צייט (1489) האָבען זיך געמעהרט די קלאגען וועגען דער פערוואנדלונג פון אקערלאנד אין פּיטער־פעלדער (פאר שעפסען־שטעגען א. אז. וו.), וועלכע מען קאָן לייכט אויפפּאסען מיט א קליינער צאָהל פאסטוכער; און ארענדעס אויף מעהרערע יאָהרען, אויפ'ן גאנ־צען לעבען און אויף יעהרליכער קינדיגונג (פון וואָס א גרויסער טייל פון די Yeomen [פרייע פערמער] האָט געלעבט), זיינען פער־וואנדעלט געוואָרן אין פריצישע גיטער. דאָס האָט ארויסגערופען

„לאודיבוס לעגום אנגליאע"; אָבער זיי האָבען אויסגעשלאָסען די מעגליכקייט פון דעם קאפיטאל־רייכטום.

דער פאָרשפּיעל פון דער רעוואָלוציע, וועלכע האָט געשאפען דעם באזיס פון דעם קאפיטאליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן, איז פאָרגעקומען אין דעם לעצטען דריטעל פון 15טען און אין די ערש־טע צעהנדליגער פון דעם 16טען יאָהרהונדערט. אַ מאסע פויגעל־פרייע פּראָלעטאריער איז געוואָרפען געוואָרן אויף דעם ארבייט־מארק דורך דער אויפלעזונג פון די באַנדעס פעאָדאלע דיענער, וועלכע, ווי סער דזשיימס סטואַרט האָט ריכטיג בעמערקט, „האָ־בען אומעטום נוצלאָז אָנגעפילט הויז און הויף." אָבוואוויל די קעניגליכע מאכט — אליין אַ פּראָדוקט פון דער בורזשואזער ענט־וויקלונג — אין איהר שטרעבען צו אַבסאָלוטער הערשאפט, האָט מיט געוואלט פערשנעלערט די אויפלעזונג פון די דאָזיגע באנדעס, איז זי אָבער אויף קיין פאל ניט געווען די איינציגע אורזאַך פון זייער אויפלעזונג. פיעל מעהר האָט דער גרויסער פעאָדאלער פּריץ, אין זיין גאוה'דיגען קאמף אנטקעגען קעניגטום און פּארלאמענט, געשאפען אַ סך אַ גרעסערן פּראָלעטאריאַט, דורכדעם וואָס ער האָט מיט געוואלט פערטריבען די פויערים פון'ם גרונד און באָדען, אויף וועלכען זיי האָבען געהאט דעמזעלביגען רעכטס־טיטעל ווי ער אַליין, און דורך אוזורפאציע, אונגעזעצליכער אָנאייגענונג פון זייער גע־מיינדע־לאַנד.

דעם דירעקטען אָנשטויס דערצו האָט אין ענגלאנד ספּעציעל געגעבען דאָס אויפבליהען פון דער פלאנדערישער וואָל־מאנופאק־טור און דאָס שטייגען פון די וואָל־פּרייזען, וואָס איז געקומען דער־מיט. דעם אלטען פעאָדאל־אדעל האָבען די גרויסע פעאָדאַלע מלחמות אינגאַנצען פערשלונגען, דער נייער אדעל איז געווען אַ קינד פון זיין צייט, פאר וועלכער געלד איז געווען די מאַכט פון אַלע מעכטע. פערוואנדלונג פון אַקער־לאַנד אין שעפּסען־לאַנקעס איז געוואָרן זיין לאָזונג־וואָרט. האריסאָן, אין זיין "Description of England. Prefixed to Holinshed's Chronicl. בעשרייבט ווי די עקספּראָפּריאַציע פון די קליינע פויערים האָט רואינירט דאָס לאַנד.

"What care our great incroachers" (וואָס קימערט עס אונ־זערע גרויסע אוזורפאַטאָרען ?) די וואוינונגען פון די פויערים

שטימטער נאָרמאַל־מאָס; דאָס הייסט ער האָט געקריגען פאַר זיי אַ שטח לאַנד, וואָס האָט זיי געגעבען די מעגליכקייט צו ברענגען אויף דער וועלט אונטערטאַנען מיט אַ גענוגענדען רייכטום און אָהן אַ קנעכטישער לאַגע, און צו האַלטען דעם פלוג אין די הענד פון אייגענטימער און ניט פון בלויז געדונגענע."*[193]

וואָס די קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָן האָט געפאָדערט, איז פערקעהרט געווען אַ קנעכטישע לאַגע פון דער פאָלקס־מאַסע, זיי אַליין זאָלען ווערן פערוואַנדעלט אין געדונגענע און זייערע אַר־בייט־מיטלען אין קאַפּיטאַל. בעת דער דאָזיגער איבערגאַנג־פּע־ריאָדע האָט די געזעצגעבונג געזוכט אויפצוהאַלטען די 4 אַקער לאַנד ביי דעם קאָטעדזש פון דעם דאָרפישען לוין־אַרבייטער, און האָט איהם פערבאָטען אריינצונעהמען שכנים אין זיין קאָטעדזש. נאָך אין 1327, אין דער ממשלה פון דזשיימס I, איז ראָדזשער קראָקער פון כראָנט מילל פעראורטיילט געוואָרן, פאַר וואָס ער האָט

---

*[193] בייקאָן בעשרייבט דעם צוזאַמענהאַנג צווישען אַ פרייער וואוילהאַ־בענדער פויערשאַפט און אַ גוטער אינפאַנטעריע. „עס איז געווען זעהר וויכ־טיג פאַר דער מאַכט און אויפפיהרונג פון'ם קיניגרייך צו האָבען פאַרמס אויף אַ מאַסשטאַב, וואָס זיינען גענוג אויפצוהאַלטען טיכטיגע מענער אויסער נויט, און אַ גרויסער טייל פון'ם באָדען פון קיניגרייך פעסטצובינדען אין בעזיץ פון דער „ייאָמאַנרי" אָדער לייטע פון מיטעלער לאַגע, צווישען עדעללייט און „קאָטשעדזשערס" און פויערים־קנעכט. . . . ווארים עס איז די אַלגעמיינע מיי־נונג פון די בעסטע קריעגסמענער . . . אַז די הויפּט שטאַרקייט פון אַן אַרמעע בעשטעהט אין דער אינפאַנטעריע אָדער פוס־פאָלק. אָבער כדי צו מאַכען אַ גוטע אינפאַנטעריע, דאַרף מען האָבען מענשען, וועלכע זיינען אויפגעוואַקסען ניט אין אַ קנעכטישער אָדער אָרימער לאַגע, נאָר פריי און אין אַ געוויסער וואוילהאָבענקייט. ווען אַ שטאַאַט האָט מעהרסטענטיילס עדעללייט און פיינע הערען, בעת די פויערים און די אַקערלייט זיינען נאָר זייערע אַרבייט־מענשען אָדער [illegible] ד. ה. בע[illegible] בעטלער, קאָנט איהר האָבען אַ גוטע קאַוואַלעריע, אָבער קיינמאָל ניט קיין גוטע, שטאַנד־האַפטיגע פוס־לייט. . . . מען זעהט דאָס אַזויפיעל אין פראַנקרייך און איטאַליען און אין אייניגע אַנדערע אויסווערטיגע געגענדען, וואו פאַקטיש אַלץ איז איינ־געטיילט אין אַדעל און אַ עלענדער בויערשאַפט . . . אַז זיי זיינען געצוואונ־גען צו בעשעפטיגען געדונגענע באַנדעס שווייצער און דערגלייכען פאַר זייערע אינפאַנטעריע־באַטאַליאָנען, וואָס צוליעב דעם קומט אויס, אַז די דאָזיגע נאַ־ציאָנען האָבען אַ סך מענשען און ווייניג סאָלדאַטען." (The Reign of Henry VII etc. Verbatim Report from Kennet's England. etc. 1719, London 1870 p. 308.

א פּערוויסטונג פון פאָלק און ממילא א פּערוויסטונג פון שטעדט, קירכען, מעשר. . . . די חכמה פון דעם קעניג און פון דעם פּאַר־לאַמענט אין יענער צייט אָבצושטעלען דעם דאָזיגען שלעכטען צו־שטאַנד איז געווען צו בעוואונדערן. . . . זיי האָבען גענומען מיט־לען אַנטקעגען דער דאָזיגער ענטפעלקערענדער איזאָלאַציע פון די געמיינדע־לענדערייען (depopulating inclosures) און אַנטקעגען דער ענטפעלקערענדער פיטער־ווירטשאַפט (depopulating pasture)".

אַן אַקט פון הענרי VII, 1489, ק. 19, האָט פערבאָטען די צערשטערונג פון אַלע פויערים־הייזער, צו וועלכע עס געהערען ווע־ניגסטענס 20 אַקער לאַנד. אין אַן אַקט 25, הענרי VII, איז דאָס־זעלביגע געזעץ בענייט געוואָרען. עס דערצעהלט זיך דאָרטען צווי־שען אנדערעס, אז „פיעלע פאַרמס און גרויסע סטאַדעס פיה, דער־הויפּט שעפּסען, זיינען קאָנצענטרירט אין רשות פון אייניגע מענ־שען, וואָס דורכדעם זיינען די גרונד־רענטען זעהר געוואַקסען און די ער־בעאַרבייטונג איז זעהר געפאַלען, קירכען און הייזער זיי־נען ארונטערגעריסען געוואָרען און אונגעהויער גרויסע פאָלקס־מאַ־סען האָבען פערלוירן די מיטלען פון חיונה פאַר זיך און זייערע פאַמיליען." דאָס געזעץ האָט דעריבער בעפוילען וויעדער אויפ־צובויען די חרוב־געוואָרענע פויערשע הייזער, האָט בעשטימט די פּראָפּאָרציע צווישען תבואה־לאַנד און פיטער־לאַנד א. אז. וו. אַן אַקט פון 1533 בעקלאָגט, וואָס אייניגע אייגענטימער בעזיצען 24,000 שעפּסען, און ער בעשרענקט זייער צאָהל אויף 2000.[193]

דער געשריי פון פאָלק און די געזעצגעבונג, וואָס האָט גע־דויערט 150 יאָהר נאָך הענרי VII, אַנטקעגען דער עקספּראָפּריאַ־ציע פון די קליינע פערמער און פויערים, זיינעןביידע גלייך גע־בליבען פרוכטלאָז. דעם סוד פון זייער ערפאָלגלאָזיגקייט ענטדעקט פאַר אונז בייקאָן, אליין ניט ווויסענדיג. „דער אַקט פון הענרי VII", זאָגט ער אין זיינע עססעים „סיוויל אַנד מאָראַל," סעקט. 20, איז געווען טיעף און בעוואונדערונגסווערטה, דערמיט וואָס ער האָט געשאַפען לאַנד־ווירטשאַפטען און אַקערבוי־הייזער פון א בע־

[193] אין זיין „אוטאָפּיע" רעדט טהאמאס מאָר וועגען דעם זאנדערבארען לאנד, וואו „שעפּסען פרעסען אויף די מענשען." (אוטאָפּיע, ראבינסאָן'ס אי־בערזעצונג, לאָנדאָן, 1860, ז. 41.)

מענגעוואָרפען זייערע ווירטשאַפטען אין איינעם. דאָס געזעצליך־גאַראַנטירטע אייגענטום־רעכט, וואָס די פעראָרימטע לאַנד־מענשען האָבען געהאַט אויף אַ טייל פון די מעשר־אָבצאָהלונגען צו דער קירך (Tythes) זיינען שטילערהייט קאָנפיסקירט געוואָרען.[195] "Pauper ubique jacet." [אומעטום זיינען פאַראַן אָרימעלייט] האָט אויסגערופען די קיניגין עליזאַבעטה נאָך איהר רייזע דורך ענגלאַנד. אין דעם 43טען יאָהר פון איהר רעגירונג איז מען ענדליך געוועזען געצוואונגען אָנצוערקענען אָפיציעל דעם פּאָופּעריזם דורך דער איינפיהרונג פון שטייערן פאַר אָרימע. „די פערפאַסער פון אָט דעם געזעץ האָבען זיך הבנים געשעהמט צו דערקלערן די גרונדען פון זיין נויטיגקייט, וואָרים געגען אַלע טראַדיציאָנעלע מנהגים האָבען זיי איהם ארויסגעגעבען גאָר אָהן אַ „פּרעאַמבל" [אַ מאָטיווירענדע הקדמה].[196] דורך די געזעצען 13, טשאַרלז I, 4, איז עס דערקלערט געוואָרען אַלס אַ געזעץ אויף שטענדיג, און פּראַקטיש האָט עס ערשט אין 1834 בעקומען אַ נייע און שטרענגערע פאָרם.[197]

---

[195] „דאָס רעכט פון אָרימע אויף אַ חלק אין די מעשר אָבצאָהלונגען צו דער קירך איז פעסטגעשטעלט דורך דעם זין פון די ווערטער פון די אַלטע סטאַטוטען." J. D. Tuck⁻t: "A History of the Past anfl Present State of the Lab ring Po⁻ulation," London 1346, Vol. II., p. 804, 805.

[196] W.n. Cobbett. "A History of the Protestant Reformation," 471.

[197] דעם פּראָטעסטאַנטישען „גייסט" קאָן מען דערזעהן צווישען אַנדערעס פון דאָס פאָלגענדע. אין מערב ענגלאַנד האָבען פערשיידענע גרונדאייגענטימער און רייכע אַרענדאַטאָרס זיך צוזאַמענגענומען און אויסגעאַרבייט צעהן פראַגען וועגען דער ריכטיגער אויסטייטשונג פון עליזאַבעטה׳ס געזעץ פאַר אָרימע און האָבען זיי פאָרגעלעגט פאַר דעם בעריהמטען יוריסט פון יענער צייט, סאַרזשענט סניגגע (שפּעטער אַ ריכטער אונטער דזשיימס I) צו הערן זיין מיינונג. „די ניינטע פראַגע: איינינע פון די רייכע אַרענדאַטאָרס פון דער קהלה האָבען אויסגעקלערט אַ קלוגען פּלאַן, ווי אַזוי צו קאָנען אויסמיידען אַלע שוועריגקייטען ביים דורכפיהרן דעם דאָזיגען אַקט. זיי שלאָגען פאָר מען זאָל אויפבויען אַ געפענגניש אין דער קהלה. אַן אָרימאַן, וואָס וועט ניט וועלען זיך לאָזען איינשפּאַרן אין דער דאָזיגער געפענגניש, זאָל אָבגעזאָגט ווערן פון אונטערשטיצונג. דאַן זאָל מען ארויסגעבען אַ בעקאַנטמאַכונג צו דער נאָכבאַרשאַפט, אַז יעדערער וואָס וויל דינגען די אָרימע פון אָט דער קהלה, זאָל אריינגעבען אַ פערזיגעלטען אָנבאָט, אין אַ בעשטימטען טאָג, פון דעם ניעדריגסטען פּרייז, פאַר וועלכען זיי ווילען אָבנעהמען די דאָזיגע אָרימע לייט פון אונזערע הענד. די פאָרשלאָגער פון אָט דעם פּלאַן שטעלען זיך פאָר,

געבויט אַ קאָטעדזש אויף דעם פּראָנט מילל הויף אָהן די 4 אַקער לאַנד, וואָס מוזען געהערן צו דעם לצמיתות. נאָך שפּעטער, אין דער ממשלה פון טשאַרלז I, 1638, איז בעשטימט געוואָרן אַ קיניגליכע קאָמיסיע, צו צווינגען די דורכפיהרונג פון די אַלטע געזעצען, ספּעציעל דאָס געזעץ וועגען די 4 אַקער לאַנד. אַפּילו אין קראָמוועל׳ס צייט איז געווען פערבאָטען צו בויען אַ הויז אין אַ קרייז פון 4 מייל אַרום לאָנדאָן, סיידען עס האָט געהאַט צו זיך 4 אַקער לאַנד. אַפּילו אין דער ערשטער העלפט פון 18טען י. ה. האָט מען זיך געקלאָגט, ווען די קאָטעדזש פון דעם לאַנד־אַרבייטער האָט ניט געהאַט צו זיך איינעם אָדער צוויי אַקער לאַנד. היינטיגען טאָג איז ער גליקליך, ווען ער האָט אַ קליין גערטענדעל, אָדער ווען ער קאָן כאָטש דינגען אַ פּאָר שטרייפען לאַנד ווייט אַוועק פון זיין קאָטעדזש. „לענדלאָרדס און פאַרמערס", זאָגט דר. האָנטער, „האַנדלען דאָ האַנד אין האַנד. עטליכע אַקער לאַנד מיט יעדער קאָטעדזש וועט מאַכען דעם אַרבייטער צופיעל אונאָבהענגיק."[194]

דער פּראָצעס פון עקספּראָפּריאירן מיט געוואַלט די פאָלקסמאַסען האָט געקריגען אַ נייעם שרעקליכען אָנשטויס אין 16טען י. ה. דורך דער רעפאָרמאַציע און דער קאָלאָסאַלער גנבה פון די קירכען־גיטער, וואָס איז געקומען דערנאָך. די קאַטוילישע קירך איז אין דער צייט פון דער רעפאָרמאַציע געווען די פעאָדאַלע אייגענטימערין פון אַ גרויסען טייל פון דעם ענגלישען גרונד און באָדען. די אונטערדריקונג פון די מאָנאַסטירען א. אז. וו. האָט אַריינגעשליידערט זייערע איינוואוינער אין די רייהען פון דעם פּראָלעטאַריאַט. די קירכען־גיטער גופא זיינען גרעסטענטיילס אַוועקגעשענקט געוואָרן צו די רויבזיכטיגע קיניגליכע פאַוואָריטען, אָדער זיינען פערקויפט געוואָרן פאַר אַ שפּאָט־פּרייז צו שפּעקולירענדע אַרענדאַטאָרס און שטאָדט־בירגער, וועלכע האָבען אַרויסגעטריבען מאַסענווייז די אַלטע תושבים און האָבען צוזאַ־

[194] דר. האָנטער, ד. ג., ז. 134 — דער סכום לאַנד, וואָס איז בעצייכענט געוואָרן (אין די אַלטע געזעצען), וואָלט היינט בעטראַכט ווערן אַלס צו־גרויס און גיכער ווי אַ מיטעל, וואָס וואָלט געהאַט די פעולה זיי צו פערוואַנדלען אין קליינע אַרענדאַטאָרס." George Roberts: "The Social History of the People of the Southern Counties af England in past Centuries," London 1786, p. 184, 185.

לע שייכות׳ן פון דעם גרונד־אייגענטום. מיט זיין פאלען האבען אויך די דאזיגע שייכות׳ן זיך לענגער ניט געקאנט האלטען.[198]

נאך אין די לעצטע צעהנדליגע יאהרען פון 17טען י. ה. איז די „יאמאנרי״ [דער שטאנד פון אונאבהענגיקע פויערים] געווען גרעסער אין צאהל איידער דער קלאס ארענדאטארס. זי האט אויסגעמאכט קראמוועל׳ס הויפט שטארקייט, און אפילו מאקא־ליי איז מודה, אז זי איז געשטאנען אין א פארטיילהאפטען קאנ־טראסט צו די פער׳שכור׳טע מיסט־יונקערס און זייערע משרתים, די דארף גלחים, וועלכע האבען געמוזט חתונה האבען מיט די מעטרעסען, וואס זייערע הערען האבען אוועקגעווארפען. אפילו די דארפישע לוין־ארבייטער זיינען נאך געווען מיט־בעזיצער אין דעם געמיינדע־אייגענטום. אומגעפעהר אין יאהר 1750 איז די „יאמאנרי״ שוין פערשוואונדען געווארן[199] און אין די לעצטע צעה־נער יאהרען פון 18טען י. ה. איז פערשוואונדען דער לעצטער שפור פון דעם געמיינדע־אייגענטום פון די פויערים. מיר לאזען דא אויס פון בעטראכט די ריין־עקאנאמישע אורזאכען פון דער אג־ריקולטור־רעוואלוציע. מיר בעהאנדלען דא נאר די געוואלט־מיטלען, וואס זיינען בענוצט געווארן.

נאך דער רעסטאוראציע [ווידער ארויפזעצונג אויפ׳ן טראן] פון די סטוארטס האבען די גרונד־אייגענטימער געזעצליך דורכ־

[198] הערר ראדזשערס, אבוואויל ער איז דאמאלסט געווען פראפעסאר פון פאליטישער עקאנאמיע אין אקספארד, אין דעם נעסט פון פראטעסטאנטישער ארטאדאקסיע, בעטאנט אין זיין פאררעדע צו דער „היסטארי אוו אגריקאל־טשור״ די פאופעריזירונג פון דער פאלקסמאסע דורך דער רעפארמאציע.

[199] "A Letter to Sir T. C. Banbury, Brt.: On the High Price of Provisions." By a Suffolk Gentleman, Ipswich 1795. p. 4. אפילו דער פאנאטישער פערטיידי־גער פון דעם סיסטעם פון גרויסע פארמס, דער פערפאסער פון דער "Inquiry into the Conditions of large farms etc." London 1773, p. 133. זאגט: „איך בעקלאג דעם פערלוסט פון אונזער „יאמאנרי״, דעם קלאס מע־נער, וועלכער האט פאקטיש אויפגעהאלטען די אונאבהענגיגקייט פון אונזער פאלק, און עס טהוט מיר לייד צו זעהן, ווי זייערע ערד־שטיקער זיינען איצט אין די הענד פון מאנאפאליזירענדע לארדס, פערדונגען צו קליינע פערמער, וועלכע האלטען זייערע ארענדעס אויף אזוינע בעדינגונגען, אז זיי זיינען כמעט ווי קנעכט און מוזען ביי יעדער אומגליקליכער געלעגענהייט זיין גרייט צו קומען ווען מען רופט זיי.״

אָט די דירעקטע ווירקונגען פון דער רעפאָרמאַציע זיינען ניט געוועזן איהרע העכסט־דויערנדע ווירקונגען. דאָס קירכען־אייגענטום האָט פאָרמירט דעם רעליגיעזען פונדאַמענט פון די טראַדיציאָנע־

אז עס זיינען פאראן אין די דערבייאיגע גראפשאפטען מענשען, וועלכע ווילען ניט ארבייטען און האבען ניט קיין פערמעגען אדער קרעדיט זיך צו ערווערבען אן ארענדע אדער א שיף, אזוי אז זיי זאלען קאנען לעבען ניט ארבייטענדיג. אזוינע מענשען קאנען זיין געצווינגט צו מאכען זעהר פארטיילהאפטע אנבאטען צו דער קהלה. טאמער וועט זיך מאכען, אז די ארימע וועלען געהן קאפוט אונטער דער בעהאנדלונג פון אזא ארענדאטאר, וועט די עבירה פאלען אויף זיין קאפ, ווארים די קהלה וועט דערמיט האבען אבגעטאן איהר פליכט צו די דאזיגע ארימע. מיר האבען אבער מורא, אז דער איצטיגער אקט וועט ניט ערלויבען אזא אויסגערעכענטען מיטעל פון דעם סארט; איהר מוזט אבער וויסען, אז די אנדערע „פריי־האלדערס" [אונאבהענגיקע גרונד־בעזיצער] פון אט דער גראפשאפט און פון די ארומיגע וועלען זיך אנשליסען צו אונז, כדי צו הייסען זייערע מיטגליעדער פון דער האוז און קאממאנס פארצולעגען א געזעץ, וואס זאל געבען דאס רעכט פון איינשפארונג און צוואנגס־ארבייט פאר די ארימע, אזוי אז יעדע פערזאן, וואס וועט זיך ניט לאזען אריינזעצען אין תפיסה, זאל ניט זיין בערעכטיגט צו קיין אונטערשטיצונג. אט דאס, האפען מיר, וועט אבהאלטען מענשען אין נויט צו פאדערן אונטערשטיצונג." R. Blaky, "The History of Political Literature from the earlieet times," London 1855, Vol. II, p. 84. 85. — אין שאטלאנד איז די אבשאפונג פון דער לייבאייגענשאפט פארגעקומען הונדערטע יאהרען שפעטער איידער אין ענגלאנד. נאך אין יאהר 1698 האט פלעטשער פון סאלהון דערקלערט אין דעם שאטישען פארלאמענט: „די צאהל בעטלער אין שאטלאנד ווערט געשאצט אויף ניט ווייניגער ווי 200,000. דאס איינציגע מיטעל, וואס איך, א פרינציפיעלער רעפובליקאנער, קאן פארשלאגען, איז, ווידער איינצופיהרען דעם אלטען צושטאנד פון לייבאייגענשאפט און מאכען די אלע, וואס קאנען ניט בעזארגען זייער אייגענע חיונה, פאר שקלאווען." אזוי אויך עדען: „דהי סטייט אוו דהי פור," באנד 1, קאפ. 1, ז. 60 און 61: „די פערקלענערונג פון דער לייבאייגענשאפט, זעהט א.־ס., האט מיט זיך נויטיגערווייז געבראכט דעם פאופעריזם. מאנופאקטור און האנדעל זיינען די ביידע עלטערן פון די ארימע פון אונזער נאציאן." עדען, אזוי גוט ווי יענער שאטישער רעפובליקאנער פון פרינציפ, האט נאר א טעות אין דעריין, וואס עס איז ניט די אבשאפונג פון דער לייבאייגענשאפט, נאר די אבשאפונג פון דעם פויער'ס איינענטום אויפ'ן גרונד און באדען, וואס עס האט איהם געמאכט פאר א פראלעטאריער און פאופער. — אין פראנקרייך, וואו די עקספראפריאציע איז פארגעקומען אויף אנאנדער אופן, זיינען די ארדאנאנץ פון מולין, 1571, און דער עדיקט פון 1656 גלייך צו ענגלאנד'ס געזעצען פאר ארימע.

וועלכער עס איז געזעצליכער פארם. די שטאאט־גיטער, וואס זיי־נען אט אזוי בעטריגעריש אנגעאייגענט געווארן, צוזאמען מיט דעם רויב פון די קירכען־גיטער, אויף וויפיעל זיי זיינען ניט צוריק אבגענומען געווארן בעת דער רעפובליקאנישער רעוואלוציע, שטע־לען צוזאמען די גרונדלאגע פון די היינטיגע פירשטליכע בעזיצ־טימער פון דער ענגלישער אליגארכיע.[202] די בירגערליכע קאפי־טאליסטען זיינען געווען צופריעדען מיט דער אפעראציע, צווישען אנדערע טעמים — כדי צו פערוואנדלען דעם גרונד און באדען אין א ריין האנדעלס ארטיקעל, אויסצושפרייטען דעם געביט פון דער אגריקולטור אויף א גרויסען פארם־סיסטעם, צו פערמעהרען דעם צושטעל פון פויגעל־פרייע פראלעטאריער פון דארף א. אז. וו. א חוץ דעם איז די נייע לאנד־אריסטאקראטיע געווען דער נאטיר־ליכער שותף פון דער נייער באנקא־קראטיע, פון דער אקארשט פון איי ארויסגעקראכענער „הויכער פינאנץ" און פון די גרויסע מאנופאקטוריסטען, וועלכע האבען זיך געשטיצט אויף די שוץ־צאהלען. די ענגלישע בורזשואזיע האט געהאנדעלט אין איהרע אינטערעסען פונקט אזוי ריכטיג ווי די שוועדישע שטאדט־בירגער, וועלכע האבען פערקעהרט, האנד אין האנד מיט זייערע עקאנא־מישע חבירים, די פויערים, אונטערשטיצט די קיניגע צוצונעהמען מיט געוואלט פון דער אריסטאקראטיע די קרוין־לענדער, וואס זיי האבען גע׳גנב׳ט. דאס האט פאסירט זינט דעם יאהר 1604, אונ־טער טשארלז X און טשארלז XI.

דאס געמיינדע־אייגענטום — דורכאויס פערשיידען פון דעם שטאאט־אייגענטום, וואס איז אקארשט בעטראכט געווארן — איז געווען אן אלט־גערמאנישע אינסטיטוציע, וועלכע איז געבליבען לע־

פערקויף און טיילווייז דורך פערשענקונג, מאכט אויס א סקאנדאלעזען קא־פיטעל אין דער ענגלישער געשיכטע . . . א גיגאנטישער בעטרוג, מיט וועל־כען מען האט בעשווינדעלט דאס פאלק." F. W. Newman, Lectures on Poli-tical Economy," London, 1851, p. 29, 30. ענגעלס איז דערביי מוסיף: „וועגען די פרטים ווי אזוי די היינטיגע ענגלישע גרויס גרונדבעזיצער זיינען געקומען צו זייער בעזיץ, זעה "Our Old Nobility," by Noblesse Oblige, Loudon 1879."

[202] לעזט צ. ב. ש. ע. בוירק׳ס שריפט וועגען דאס הערצאגליכע הויז פון בעדפארד, פון וועמעס פאמיליע עס איז ארויסגעקומען לארד דזשאהן ראס־סעל, דער „טאם־טיט פון ליבעראליזם."

געזעצט אַ אוזורפּאַציע [אַ רויב], וואָס איז דורכגעפיהרט געוואָרן אויפ'ן קאָנטינענט גאָר אָהן אַ געזעצליכער פאָרמאַליטעט. זיי האָבען אָבגעשאַפט די פעאָדאַלע פערפּאַסונג בנוגע דעם בעזיץ פון באָדען, ד. ה. זיי האָבען אראָבגעשאָקעלט פון זיך אַלע זייערע לייס־טונגס־פליכטען צום שטאַאַט, האָבען „אָבגעצאָהלט" דעם שטאַאַט מיט שטייערן אויף די פּויערים און די איבעריגע פאָלקס־מאַסען, האָבען אויסגעווירקט פאַר זיך דאָס מאָדערנע רעכט פון פּריוואַט אייגענטום אויף די גיטער, אויף וועלכע זיי האָבען פריהער נאָר געהאַט אַ פעאָדאַלען טיטול און האָבען ענדליך אַרויפגעצוואונגען אויף די ענגלישע לאַנד־אַרבייטער יענע געזעצען וועגען בעזעצען זיך (Laws of Settlement), וועלכע האָבען געמאַכט פון דעם ערד־אַרבייטער פּונקט אַזאַ צוגעהעריגען צו דער געמיינדע, ווי באָריס גאָדונאָוו'ס „פּריקאַז" (עדיקט) האָט דעם רוסישען פּויער געמאַכט פאַר אַ צוגעהעריגען צו דער ערד, אויף וועלכער ער איז געזעסען.

די „גלאָריאָז רעוואָלושאָן" (די גלאָררייכע רעוואָלוציע) האָט געבראַכט אין הערשאַפט צוזאַמען מיט ווילהעלם דעם דריטען[200] [וויליאַם אָוו אָראַנזש] אויך דעם לענדלאָרד און די קאַפּיטאַליס־טישע מעהרווערטה־מאַכער. זיי האָבען אַריינגעפיהרט די נייע ערא, דערמיט וואָס זיי האָבען אויסגעאיבט אויף אַ קאָלאָסאַלען מאָסשטאַב די גניבות פון די שטאַאַט־גיטער, וועלכע זיי האָבען ביז־אָהער בעטריבען נאָר אויף אַ בעשיידענעם אופן. די דאָזיגע לענ־דערייען זיינען אוועקגעשענקט געוואָרן, פערקויפט געוואָרן פאַר שפּאָט־פּרייזען, אָדער פּשוט צוגעשריבען געוואָרן צו פּריוואַט גי־טער דורך דירעקטער אוזורפּאַציע.[201] דאָס אַלעס איז געשעהן אָהן

[200] ווענען דער פּריוואַט־מאָראַל פון אָט די בורזשואַזע העלדען — צווי־שען אַנדערעס דאָס פאָלגענדע: „די גרויסע שטיקער לאַנד, וואָס זיינען אוועקגעשענקט געוואָרן צו ליידי אָרקנעי אין אירלאַנד, אין יאָהר 1695, זיינען אַ עפענטליכערביישפּיעל פון דעם קיניג'ס ליידענשאַפט און דער דאַמע'ס איינפלוס. . . . מען נעהמט אַן, אַז די ווערטהפולע פערדיענסטען פון דער ליידי אָרקנעי זיינען בעשטאַנען אין foeda labiorum ministeria [שמוציגע ליעבעס דיענסטען]." (אין בריטיש מוזעאום, די סלאָון מאַנוסקריפּט קאָלעקשאָן נומר 4224. דער טיטול פון מאַנוסקריפּט איז: "T. e character and behav-iour of King William Sunderland etc. represented in original Letters to the Duke of Shrebury rom Somers, Halifax Oxford. עס איז פול מיט קוריאָזען.

[201] „די אומגעזעצליכע אויסבערענגונג פון די קרוין־גיטער, טיילווייז דורך

בעת דאָס פּלאַץ פון די אונאַבהענגיגע „יאָמען" איז פערנומען געוואָרן פון „טענאַנטס־אַט־וויל" — קליינע פערמער אויף איין־יאָהריגע אָרענדעס —, אַ קנעכטישע חברה, וואָס הענגט אָב פון דעם מוטהווילען פון'ם לענדלאָרד, האָט די סיסטעמאַטישע בערויבונג פון דעם געמיינדע־אייגענטום, צוזאַמען מיט דעם רויב פון די שטאַאַט־גיטער, ספּעציעל געהאָלפען אָנוואַקסען יענע גרויסע פאַרמס, וועלכע מען האָט אין 18טען י. ה. אָנגערופען קאַפּיטאַל־פאַרמס[205] אָדער סוחרישע פאַרמס[206] און האָבען „פריי געשטעלט" די לאַנד־בעפעלקערונג אַלס פּראָלעטאַריאַט פאַר דער אינדוסטריע.

דער 18טער יאָהרהונדערט האָט אָבער נאָך ניט בעגריפען אַזויפיעל ווי דער 19טער י. ה., אַז נאַציאָנאַל־רייכטום און פאָלקס־אַרמוט בעטייטען דיזעלביגע זאַך. דעריבער איז אָנגעגאַנגען אַ שטאַרקע פּאָלעמיק אין דער עקאָנאָמישער ליטעראַטור פון יענער צייט וועגען די איינצוימונגען פון די געמיינדע־לענדערייען. איך גיב דאָ איבער פון דער מאַסע מאַטעריאַל, וואָס ליעגט פאַר מיר, עטליכע שטעלען, ווייל דורכדעם וועלען זיך לעבעדיג אַרויסווייזען די צושטאַנדען פון דער צייט.

„אין אַ סך קהלות פון הערטפאָרדשיר," שרייבט אַן אויפגערעגטע פעדער, „זיינען 24 פאַרמס, וואָס צעהלען אין דורכשניט פון 50 ביז 150 אַקער, צונויפגעשמאָלצען געוואָרן אין 3 פאַרמס."[207] „אין נאָרטהאַמפּשיר און לינקאָלנשיר איז די איינצוימונג פון די געמיינדע־לענדערייען פאָרגעקומען אויף אַ זעהר גרויסען מאַסשטאַב, און די מעהרסטע נייע לאָרדשאַפטען, וואָס זיינען געשאַפען געוואָרן דורך די דאָזיגע איינצוימונגען, זיינען פערוואַנדעלט געוואָרן אין פיטער־פעלדער; אַלס פאָלגע דערפון האָבען איצט

---

[205] "Capital Farms," "Two Letters on the Flour Trade and the Dearness of Corn," by a Person in Business, London 1767, p. 19.

[206] "Merchant Farms," ("An Inquiry into the Present High Prices of Provisions," London 1767, p. 11 n) אַט די אויסגעצייכענטע שריפט, וועלכע איז ערשיענען אַנאָנים, איז פערפאַסט געוואָרן פון דעם רעווערענד נאַטהאַניעל פאָרסטער.

[207] Thomas Wright, "A Short Address to the Public on the Mopnopoly of large farms," 1779, p. 2, 3.

בען אונטער דעם צודעק פון פעאָדאַליזם. מיר האָבען געזעהן, ווי די געוואַלטיגע בערויבונג פון דעם דאָזיגען געמיינדע־אייגענטום, בעגלייט דאָס רוב פון א פערוואַנדלונג פון אַקער־לאַנד אין פוטער־פעלדער פאַר פיה, פאַנגט זיך אָן ביים סוף פון 15טען י. ה. און האַלט אָן דורכ'ן 16טען י. ה. אָבער דאַמאָלסט איז דער פּראָצעס פאָרגעקומען ווי א אינדיווידועלע געוואַלט־טהאַט, אַנטקעגען וועל־כער די געזעצגעבונג האָט לאַנג געקעמפּט אָהן ערפאָלג. דער פאָרט־שריט פון 18טען י. ה. האָט זיך אַרויסגעצייגט אין דעריין, וואָס דאָס געזעץ גופא איז איצט געוואָרן א הילף־מיטעל צו בערויבען דאָס פאָלק־לאַנד, הגם די גרויסע אַרענדאַטאָרס האָבען א חוץ דעם אויך אָנגעווענדט זייערע קליינע אונאָבהענגיגע פּריוואַט־מעטאָ־דען.[203] די פּאַרלאַמענטאַרישע פאָרם פון דעם רויב איז די פאָרם פון די „בילל̇ס פאָר אינקלאָזשורס אָוו קאָממאָנס" (געזעצען איינ־צוצוימען דאָס געמיינדע־לאַנד); מיט אַנדערע ווערטער: דעקרע־טען, דורך וועלכע די לענדלאָרדס האָבען זיך אַליין אָװעקגעשענקט דאָס פאָלק־לאַנד אַלס פּריוואַט־אייגענטום, דעקרעטען פון פאָלקס־עקספּראָפּריאַציע. סער פ. מ. עדען איז אַליין סותר זיינע כיטרע אַדוואָקאַטסקע טענות, אין וועלכע ער זוכט אַרויסצושטעלען דאָס געמיינדע־אייגענטום אַלס דאָס פּריוואַט־אייגענטום פון די גרוי־סע גרונד־אייגענטימער, וועלכע זיינען געוואָרען די שטעל־פער־טרעטער פון די פעאָדאַלען, דערמיט וואָס ער פערלאַנגט אַן „אַל־געמיינעם פּאַרלאַמענט־אַקט איינצוצוימען די געמיינדע־לענדערייען" און איז דערמיט מודה, אַז מען דאַרף האָבען א פּאַרלאַמענטאַרי־שען שטאַאַט־שטרייך כדי זיי צו פערוואַנדלען אין פּריוואַט־אייגענ־טום, און פאָדערט אפילו, אַז די געזעצגעבונג זאָל בעוויליגען א „שאָדען־ערזאַץ" פאַר די עקספּראָפּריאירטע אָרימע.[204]

[203] „די אַרענדאַטאָרס האָבען פערבאָטען די קאָטעדזשערס צו האַלטען וועלכע עס איז לעבעדיגע ברואים א חוץ זיך אַליין, אונטער דעם אויסרייד, אַז אויב זיי וועלען האַלטען פיה אָדער עופות, וועלען זיי גנב'נען פוטער פון די שפּייכלערס. זיי פּלעגען אויך זאָגען: האַלט די קאָטעדזשערס אָרים וועט איהר זיי האַלטען פלייסיג. אָבער דער אמת'ער פאַקט איז, אַז די אַרענדאַטאָרס אוזורפּירען אויף דעם אופן דאָס גאַנצע רעכט אויף די געמיינדע־לענדערייען."
"A Political Enquiry into the Consequences of enclosing Waste Lands," London 1875, p. 75.

[204] עדען, „דהי סטייט אָוו דהי פּור," פאָררעדע.

„ווען דאָס לאַנד — זאָגט דר. פּרייס — פאַלט אַריין אין די הענד פון עטליכע גרויסע ארענדאַטאָרס, ווערן די קליינע פּערמער (וועלכע ער האָט פריהער בעצייכענט אלס „אַ סך קליינע אייגענטימער און פּערמער, וועלכע ציהען חיונה פאַר זיך און זייערע פאַמיליען פון דער ערד, וואָס זיי בעאַרבייטען, פון שעפּסען, עופות און חזירים א. ד. ג., וואָס זיי שיקען אַרויס זיך פּיטערן אויף דעם געמיינדע־לאַנד, אַזוי אַז זיי האָבען ניט נויטיג צו קויפען קיינע לעבענסמיטלען") פערוואַנדעלט אין מענשען, וועלכע מוזען פּערדיענען אויף חיונה אַרבייטענדיג פאַר אַנדערע, און זיינען געצוואונגען איינצוקויפען אויפ'ן מאַרק אַלץ וואָס זיי ברויכען. . . . עס ווערט אפשר מעהר אַרבייט אויפגעטאָן, ווייל עס איז דאָ אַ גרעסערער צוואַנג דערצו. . . . שטעדט און מאַנופאַקטורען וועלען וואַקסען, ווייל מעהר מענשען, וועלכע זוכען בעשעפטיגונג, ווערן פעריאָגט אין זיי. דאָס איז דער אופן, אויף וועלכען די קאָנצענטראַציע פון די פאַרמס ווירקט נאַטירליכערהייט, און ווי אַזוי זי האָט טאַקע שוין אַ צייט מיט יאָהרען ווירקליך געווירקט אין אָט דעם קעניגרייך."[210]

ער פאַסט צוזאַמען די אַלגעמיינע ווירקונג פון די איינצוימונגען ווי פאָלגט: „די לאַגע פון די נידעריגע פאָלקס־קלאַסען האָט זיך בכלל פערערגערט אין יעדער הינזיכט; די קלענערע גרונדבעזיצער און פּערמער זיינען אַראָבגעדריקט געוואָרן ביז צו דעם שטאַנד פון טאָג־לוינער און געדונגענע מענשען, און פערדיענען אויפ'ן לעבען אין דעם צושטאַנד איז אין דערזעלביגער צייט געוואָרן שווערער."[211]

די אוזורפּאַציע פון דעם געמיינדע־לאַנד און די רעוואָלוציע

קענט, פּרייס און דזשיימס אַנדערסאָן און פערגלייכען מיט זיי די היפּאָקריטישע פּלוידערייען פון מאַקקולאָ אין זיין קאַטאַלאָג: "The Literature of Political Economy," London 1845.

[210] דאָרט גופא, ז. 147.

[211] דאָרט גופא, ז. 150. דאָס דערמאַנט אונז אָן דעם אַלטען רוים. „די רייכע האָבען פערכאַפּט דעם גרעסטען טייל פון די געמיינשאַפטליכע לענדערייען. זיי האָבען זיך פערלאָזען אויף די אומשטענדען פון דער צייט, אַז מען וועט ביי זיי די דאָזיגע לענדערייען ניט אָבנעהמען און האָבען דעריבער צוגעקויפט די נאָהענטע שטיקער ערד פון די אָרימע, טיילס מיט זייער ווילען און טיילס מיט געוואַלט, אַזוי אַז זיי האָבען איצט מעהר קולטיווירט נאָר ווייט־אויסגעשפּרייטע לאַנדגיטער אַנשטאַט איינצעלנע פעלדער. זיי האָבען

פיעלע לאַרדשאַפטען קיין 50 אַקער ניט אונטער'ן פלוג, וואו פריהער זיינען 1500 אַקער בעאַרבייט געוואָרן. . . . די חורבות פון די פריהערדיגע וואוין־הייזער, שפייכלערס, שטאַלען א. אז. וו. זיינען די איינציגע שפורען פון די פריהערדיגע איינוואוינער. 100 הייזער און פאַמיליען זיינען אין מאַנכע פלעצער צוזאַמענגעשרומפט געוואָרן . . . ביז 8 אָדער 10. . . . די גרונד־אייגענטימער אין די מעהרסטע קהלות, וואו די איינצוימונגען זיינען ערשט פאָרגעקומען מיט 15 אָדער 20 יאָהר צוריק, זיינען זעהר ווייניג אין צאָהל אין פערגלייך מיט די, וואָס האָבען בעאַרבייט דאָס לאַנד אין דעם אָפענעם פעלד צושטאַנד. עס איז ניט קיין אומגעוועהנליכע זאַך צו זעהן 4 אָדער 5 רייכע פיה־מייסטערס פערנעהמען גרויסע, ניט־לאַנג צוריק איינגעצוימטע לאַרדשאַפטען, וועלכע האָבען זיך פריהער איינגעפונען אין די הענד פון 20 ביז 30 פערמערס און פונקט אַזוי פיעל קלענערע אייגענטימער און בעזיצער. אַט די אלע זיינען צוזאַמען מיט זייערע פאַמיליען אַרויסגעוואָרפען געוואָרן פון זייער בעזיצטום, ווי אויך א סך אַנדערע פאַמיליען, וועלכע זיי האָבען בעשעפטיגט און אויסגעהאַלטען."[208]

ניט נאָר וויסט לאַנד, נאָר אָפט אויך לאַנד, וואָס איז בעאַרבייט געוואָרן געמיינשאַפטליך, אָדער וואָס איז געהאַלטען געוואָרן אונטער א בעשטימטען אָבצאָהל צו דער געמיינדע, איז צוגענומען געוואָרן פון דעם דערבייאיגען לענדלאָרד אונטער דעם אויסרייד פון איינצוימונג. „איך רייד דאָ וועגען דער איינצוימונג פון אָפענע פעלדער און לענדערייען, וואָס זיינען שוין געווען קולטיווירט. אַפילו יענע שריפטשטעלער, וועלכע פערטיידיגען די איינצוימונגען, זיינען מודה, אז אַט די לעצטע מעשים פערמעהרן דעם מאָנאָפאָל פון די פארמס, העכערן דעם פרייז פון די לעבענסמיטלען און פראָדוצירן אן ענטפעלקערונג . . . און אפילו די איינצוימונג פון וויסטע לענדערייען, ווי עס קומט איצט פאָר, בערויבט דעם אָרימאַן פון א טייל פון זיינע לעבענסמיטלען און פערגרעסערט די פארמס, וועלכע זיינען שוין צו גרויס."[209]

---

[208] Rev. Addingtou. "Enquiry into the Roasons for or against enclosing open fields," London 1772, p. 27, 43 passim.

[209] Dr. R. Rice, "Observations on Reversionary Pyamen's, 6 h Ed. by W. Morgan," London 1805, Vol. II. p.155. מען דארף לעזען פארסטער, אדדינגטאן

די גאָלד־מינען פון דער נאַציאָן, זיך פערמעהרן פראָפּאָרציאָנעל צו דעם פראָדוצירטען סכום תבואות."[212]

די סטאָישע זעעלען־רוה, מיט וועלכער דער פּאָליטישער עקאָ־נאָם בעטראַכט די אונפערשעהמטעסטע פערלעצונג פון דעם „היי־ליגען אייגענטום־רעכט" און די גרעבסטע געוואַלט־טהאַט אנט־קעגען פערזאָנען, אזוי לאַנג ווי זיי זיינען נויטיג אויפצובויען די גרונדלאַגע פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן, צייגט אונז צווישען אנדערע דער פילאַנטראָפּישער, און „טאָרי" דערצו, סער פ. מ. עדען. די גאַנצע רייה רויבערייען, גרויל־טהאַטען און פאָלקס־עלענד, וואָס האָבען בעגלייט די געוואַלטזאַמע פאָלקס־עקס־פּראָפּריאַציע פון לעצטען דריטעל פון 15טען י. ה. ביז צום סוף פון 18טען י. ה. טרייבט איהם נאָר צו דעם „טרויסטליכען" שלום: „די ריכטיגע פּראָפּאָרציע צווישען אקער־לאַנד און פיה־לאַנד האָט געמוזט פעסטגעשטעלט ווערן. אין גאַנצען 14טען און גרעסטען טייל פון 15טען י. ה. איז נאָך געווען 1 אַקער פוטער־לאַנד אויף 2, 3 און אפילו 4 אַקער קולטיווירטען לאַנד. אין מיטען פון 16טען י. ה. האָט זיך געענדערט די פּראָפּאָרציע צו 2 אַקער פיה־לאַנד אויף 2 אַקער קולטיווירטען לאַנד, און שפּעטער 2 פיה־לאַנד צו 1 אַקער־לאַנד, ביז ענדליך איז ארויסגעקומען די ריכטיגע פּראָפּאָר־ציע: 3 אַקער פיה־לאַנד צו 1 אַקער קולטיווירטען לאַנד."

אין 19טען יאָהרהונדערט איז נאַטירליך פערלאָרן געוואָרן אפילו די ערינערונג פון דעם צוזאַמענהאַנג צווישען דעם אַקער־פויער און דעם געמיינדע־אייגענטום. שוין ניט צו רעדען פון די שפּעטערדיגע צייטען — האָט די לאַנד־בעפעלקערונג ווען עס איז נעקריגען איין פּרוטה שאָדען־ערזאַץ פאַר די 3,511,770 אַקער גע־מיינדע־לאַנד, וואָס מען האָט פון איהר אוועקגערויבט צווישען

[212] "An Inquiry in'o the Connections between the Present Prices of Pro‹isions etc." p. 124, 129. עהנליכע רייד אבער מיט א פערקעהרטער טענדענץ זיינען די פאלגענדע: „די ארבייטער ווערן פערטריבען פון זייערע קאטע־דזשעס און געיאגט אין די שטעדט, כדי דארטן צו זוכען ארבייט; אבער דורכדעם בעקומט זיך א גרעסערער איבערשוס און עס פערמעהרט זיך אויף דעם אופן דער קאפיטאל." "The Perils of the Nation," 2nd Ed.. London 1843, p. XIV.

פון דער אַגריקולטור, וואָס איז געקומען דערמיט, האָבען פאקטיש געהאַט אזאַ שאַרפע ווירקונג אויף דעם אַגריקולטור־אַרבייטער, אַז אפילו ווי עדען אַליין גיט צו, האָט זייער לוין, צווישען 1765 און 1780, אָנגעהויבען צו פאַלען אונטער דעם מינימום, און האָט גע־מוזט נתמלא ווערן דורך צדקה־אונטערשטיצונג פון דער קהלה. זייער אַרבייט־לוין, זאָגט ער, „האָט נאָר געקלעקט אויף די אבסאָ־לוט־נויטווענדיגסטע לעבענס־בעדערפענישען."

לאָמיר נאָך אַ ווײַלע זיך צו־הערען צו אַ פערטיידיגער פון די איינצוימונגען און אַ געגנער פון דעם דר. פּרייס. „עס איז ניט קיין ריכטיגער שלוס, אַז עס מוז ווערן אַן ענטפעלקערונג, ווייל די מענשען פערשווענדען ניט מעהר זייער אַרבייט אין אָפענעם פעלד. . . . אויב פערוואַנדלענדיג קליינע פּויערים אין מענשען, וואָס מוזען אַרבייטען פאַר אַנדערע, ווערט אַרויסגעגעבען מעהר אַרבייט, איז דאָס אַ פּאָרטייל, וועלכען די נאַציאָן (צו וועלכער, פערשטעהט זיך, די דאָזיגע פערוואַנדעלטע געהערען ניט) מוז ווע־לען האָבען. . . . דער פּראָדוקט וועט זיין אַ גרעסערער, ווען זייערע פעראייניגטע אַרבייטען וועלען אָנגעווענדט ווערן אויף איין פאַרם: עס וועט אָט אזוי געשאַפען ווערן אַ מעהר־פּראָדוקט פאַר די מאַ־נופאַקטורען, און דורכדעם וועלען די מאַנופאַקטורען, איינע פון

בענוצט שקלאַווען פאַר דער ערד־אַרבייט און פיה־צוכט, ווייל די פרייע מענ־שען פלעגען צוגענומען ווערן פון דער אַרבייט צום קריעג־דיענסט. דער בע־זיץ פון שקלאַווען האָט זיי איינגעבראַכט גרויסע געווינסען, ווייל אזוי ווי זיי זיינען געווען בעפרייט פון קריעג־דיענסט, האָבען זיי אונגעשטערט זיך גע־קאָנט פערמעהרען און האָבען אַ סך קינדער. אזוי האָבען די מעכטיגע פער־כאַפּט אַלע רייכטימער און דער גאַנצער געגענד איז געווען פול מיט שקלאַ־ווען. די איטאַליענער זיינען, פערקעהרט, געוואָרען אַלץ ווייניגער, פערניכטעט דורך אַרימקייט, שטייערן און קריעג־דיענסט. אין צייטען פון פריעדען האָבען זיי ניט געהאַט קיין אַרבייט, ווייל די רייכע האָבען דעם באָדען געהאַט אין זייער בעזיץ און האָבען בענוצט שקלאַווען אַנשטאַט פרייע לייט צו בעאַר־בייטען די ערד." (אַפּפּיאַן, „רוימישע בירגער קריעגע," בוך 1, קאַפּ. 7.) אַט די שטעלע בעציהט זיך אויף דער צייט פאַר די ליציניִשע געזעצען. דער קריעג־דיענסט, וואָס האָט אזוי פיעל מיטגעבראַכט דעם חורבן פון די רוימישע פּלעבייער, איז אויך געווען אַ הויפּטמיטעל, דורך וועלכען קאַרל דער גרויסער האָט שנעל פערוואַנדעלט די פרייע דייטשע פּויערים אין העריגע און לייב־אייגענע.

און זייערע שטענדיגע איבערפאַלען אויף די נידער־שאָטישע פלאַכלענדער, האָבען די קלאַן־הויפטלייט בשום אופן ניט אויפגעגעבען זייער אַלטע מלאכה פון רויבערייַ; זיי האָבען נאָר געענדערט די פאָרם. אויף זייער אייגענער אויטאָריטעט האָבען זיי פערוואַנדעלט זייער טיטולאַרען אייגענטום־רעכט אין א פּריוואַט־אייגענטום רעכט, און אַזוי ווי די קלאַן־לייט, וועמעס בלוט זיי האָבען איצט מעהר ניט געדאַרפט פערגיסען, האָבען זיך געשטעלט אַנטקעגען זייער שטרעבונג רייך צו ווערן, האָבען זיי בעשלאָסען צו פערטרייבען די דאָזיגע קלאַן־לייט מיט אָפענער געוואַלט. „אַ קיניג פון שאָטלאַנד וואָלט מיט דעמזעלביגען רעכט געקאָנט בעשליסען צו פעריאָגען אַלע זיינע אונטערטאַנען אין ים," זאָגט פּראָפעסאָר ניומאַן.[213] אָט די רעוואָלוציע, וועלכע האָט זיך אָנגעפאַנגען אין שאָטלאַנד נאָך דעם לעצטען אויפשטאַנד פון דעם פּרעטענדענט, קאָן מען נאָכפאָלגען אין איהרע ערשטע פאַזען ביי סער דזשיימס סטואַרט[214] און דזשיימס אַנדערסאָן.[215] פון סטואַרט'ן דערוויסען מיר זיך, אַז אין יענער צייט, אין דעם לעצטען דריטעל פון 18טען יאָהרהונדערט, האָט דאָס שאָטישע הויך־לאַנד פאָרגעשטעלט מיט זיך אין אַ קליינעם מאָסשטאַב א בילד פון דעם צושטאַנד, אין וועלכען אייראָפּאַ האָט זיך געפונען מיט 400 יאָהר פריהער. ווען מען האָט אָנגעהויבען אין סטואַרט'ס צייט צו פערטרייבען די געלס פון'ם באָדען, האָט מען זיי פערבאָטען אין דערזעלביגער צייט אויסצו־וואַנדערן, כדי זיי טרייבען איבער געוואַלט נאָך גלאַזאָגו און אַנדערע פאַבריק־שטעדט.[216]

---

[213] F. W. Newman, "Lectures on Political Economy." London 1851, p. 132

[214] כטוארט זאגט: „די רענטע פון די דאזיגע לענדער (ער געברויכט על פי טעות די עקאנאמישע קאטעגאריע פון גרונד־רענטע אויף דעם טריבוט, וואס די ערד־ארבייטער (tacksmen) האבען געצאהלט די קלאן־הויפטלייט) איז דורכאויס אונבעדייטענד אין פערגלייך מיט זייער אומפאנג; ווען מען פערגלייכט צבער די צאהל מענשען, וואס א פארם האלט אויס, קאן מען געפינען, אז איין שטיק באדען אין די הויך לענדער פון שאטלאנד דערנעהרט צעהן מאל מעהר מענשען איידער א לאנד פון דעמזעלביגען ווערטה אין די רייכסטע פראווינצען." Works etc. Edited by his son, General Sir James Stuart, London 1801. Vol. I, ch. 16, p. 204.

[215] James Anderson, "Observations on the means of exciting a spirit of National Industry etc." Edinburgh 1771.

[216] אין יאהר 1860 זיינען די על פי געוואלט עקספראפריאירטע עקס־

1801 און 1831 און איז פּאַרלאַמענטאַריש אוועקגעשענקט גע־וואָרן דורך די לענדלאָרדס צו די לענדלאָרדס?

דער לעצטער גרויסער פּראָצעס פון עקספּראָפּריאַציע, דורך וועלכען מען האָט אוועקגענומען דעם גרונד און באָדען פון דעם אַקער־פּויער איז ענדליך די אַזוי־גערופענע Clearing of Estates (אָברייניגונג פון די גיטער, אין דער ווירקליכקייט: דאָס אויס־רוימען די מענשען פון די גיטער). אַלע ביזאַהער בעטראַכטע ענגלישע מעטאָדען האָבען געפונען זייער הויך־פּונקט אין דער דאָ־זיגער „אָברייניגונג." ווי מיר האָבען געזעהן אין דעם פאָריגען אַבטייל, בעת מיר האָבען געשילדערט דעם מאָדערנעם צושטאַנד, געהט אָן איצטער, ווען עס זיינען שוין מעהר ניטאָ קיין אונאָב־העננגיקע פּויערים אָבצורוימען, אָן „אָברייניגונג" פון די קאָטע־רזשעס, אַזוי אַז די אַקער־אַרבייטער האָבען אפילו אויף דעם באָ־דען, וואָס זיי בעאַרבייטען, שוין מעהר ניט קיין פּלאַץ וואו צו וואוינען. וואָס אָבער די „קלירינג אָוו עסטייטס" בעטייט אין דעם אייגענטליכען זין, דאָס דערוויסען מיר זיך נאָר אין דעם געליבטען לאַנד פון דער מאָדערנער ראָמאַן־ליטעראַטור, די הויך־לענדער פון שאָטלאַנד. דאָרט צייכענט זיך אויס דער פּראָצעס דורך זיין סיסטעמאַטישען כאַראַקטער, דורך דער גרויס פון דעם מאָסשטאַב, אויף וועלכען ער ווערט דורכגעפיהרט מיט איין קלאַפּ (אין אירלאַנד זיינען די לענדלאָרדס געגאַנגען אַזוי ווייט ווי אָב־רוימען עטליכע דערפער מיט איין מאָל; אין שאָטלאַנד האַנדעלט זיך וועגען שטרעקען לאַנד, וואָס זיינען אַזוי גרויס ווי דייטשע הער־צאָגטימער) — און ענדליך דורך דער בעזונדערער פאָרם פון דעם אוועקגערויבטען גרונד־אייגענטום.

די קעלטען פון הויך־שאָטלאַנד זיינען בעשטאַנען פון קלאַ־נען [שבטים אָדער משפחות] און יעדער קלאַן איז געווען דער איי־גענטימער פון דעם באָדען, אויף וועלכען ער איז געזעסען. דער פּערטרעטער פון דעם קלאַן, דער הויפּטמאַן אָדער „גרויסער מאַן" איז נאָר געווען דער טיטולאַרער אייגענטימער פון דעם דאָזיגען באָדען, פּונקט ווי די קעניגין פון ענגלאַנד איז די טיטולאַרע איי־גענטימערין פון דעם גאַנצען נאַציאָנאַלען באָדען. ווען עס האָט געלונגען דער ענגלישער רעגירונג צו אונטערדריקען די מלחמות, וואָס די דאָזיגע „גרויסע מענער" האָבען אָנגעפיהרט צווישען זיך,

ביז 1820 זיינען די דאָזיגע 15,000 איינוואוינער, אומגעפעהר 3000 פאמיליען, סיסטעמאטיש פערי‍אָגט און אויסגעראָט געוואָרן. אַלע איהרע דערפער זיינען צערשטערט און פערברענט געוואָרן, אַלע איהרע פעלדער זיינען פערוואַנדעלט געוואָרן אין לאָנקעס. בריטישע סאָלדאטען זיינען קאָמאנדירט געוואָרן פאר אָט דער עקזעקוציע, און עס איז געקומען צו געשלעג מיט די איינוואוי־נער. אַן אַלטע פרוי איז פערברענט געוואָרן אין די פלאַמען פון איהר שטיבעל, וואָס איז אונטערגעצונדען געוואָרן, ווייל זי האָט זיך ענטזאָגט אַוועקצוגעהן. אָט אזוי האָט זיך די דאָזיגע מאַ־דאם אָנגעאייגענט 794,000 אַקער לאַנד, וועלכע האָבען פון איי־ביג אָן געהערט צו דעם קלאַן. פאַר די פערטריבענע איינוואוי־נער האָט זי אָבגעלעגט אומגעפעהר 6000 אַקער ביים ברעג ים, 2 אַקער פאַר א פאמיליע. די דאָזיגע 6000 אַקער זיינען ביז דאַנען געלעגען וויסט און האָבען קיין הכנסה ניט אריינגעבראַכט די אייגענטימער. די הערצאָגין איז אין איהר גוט הארץ גע־גאַנגען אזוי ווייט צו פערדינגען דאָס דאָזיגע לאַנד פאַר א רענ־טע פון דורכשניטליך 2 שילינג 6 פענס צו די קלאַן־לייט, וועל־כע האָבען זינט הונדערטע יאָהרען פערגאָסען זייער בלוט פאַר איהר פאמיליע. זי האָט איינגעטיילט דאָס גאַנצע אַוועקגערויב־טע קלאַן־לאַנד אין 29 גרויסע שעפּסען־פארמס, יעדע פאַרם בע־וואוינט פון אַן איינציגער פאמיליע, דאָס רוב פון ענגלישע פאַרם־קנעכט. אין יאָהר 1825 זיינען די 15,000 גאַלען שוין פערביטען געוואָרן אויף 131,000 שעפּסען. דער טייל איינגעבוירענע, וואָס איז מגולגל געוואָרן אויפ׳ן ים־ברעג, האָט געזוכט צו לעבען פון פאַנגען פיש. זיי זיינען געוואָרן אמפיביען און האָבען געלעבט, ווי אַן ענגלישער שרייבער האָט געזאָגט, האַלב אויף דער יבשה און האַלב אויפ׳ן וואַסער און פון ביידען צוזאַמען נאָר האַלב גע־לעבט.[218]

---

[218] ווען די איצטיגע הערצאָגין פון סאָטערלאַנד האָט אויפגענומען אין לאָנדאָן מיט גרויס פּאַראַד די פרוי ביטשער סטאָו, די פערפאַסערין פון „אַנ־קעל טאָם׳ס קעבין״, כדי ארויסצו־ווייזען איהר סימפּאַטיע פאַר די נעגער־שקלאַווען פון דער אַמעריקאַנער רעפּובליק — א סימפּאַטיע, וואָס זי און איהרע אַנדערע אַריסטאָקראַטקעס האָבען פאַרזיכטיג אונטערדריקט אין דער צייט פון בירגער־קריג, ווען יעדעס „נאָבעל״ ענגליש הארץ האָט געקלאַפּט

אַלס ביישפּיעל פון דער מעטאָדע, וואָס האָט געהערשט אין דעם 19טען י. ה.,[217] וועט דאָ זיין גענוג די „אָבריייניגונג", וואָס די הערצאָגין פון סוטהערלאַנד האָט דורכגעפיהרט. אָט די עקאָנאָמיש געלעהרטע פּערזאָן האָט בעשלאָסען גלייך אין אָנהויב פון איהר רעגירונג פּאָרצונעהמען אַ עקאָנאָמישע ראַדיקאַלע קוראַציע און צו פערוואַנדלען די גאַנצע גראַפשאַפט, וועלכע איז שוין דורך פריהערדיגע עהנליכע פּראָצעסען רעדוצירט געוואָרן צו אַן איינוואוינערשאַפט פון 15,000, אין אַ שעפּסען־וועג. פון 1814

פּאַרטירט געוואָרן נאָך קאַנאַדאַ אונטער פאַלשע פערשפּרעכונגען. איינינגע זייענען אנטלאָפען אין די בערג און אין די אַרומיגע אינזלען. זיי זיינען פערפאָלגט געוואָרן פון פּאָליציסטען, האָבען זיך געשלאָגען מיט זיי און זיינען אַנטרונען געוואָרן.

[217] „אין די היך־לענדער פון שאָטלאַנד", זאָגט בוקאַנאַן, דער קאָמענטאַטאָר פון אַדאַם סמיטה, 1814, „ווערט דער אַלטער אייגענטום־צושטאַנד יעדען טאָג אומגעוואָרפען. . . . דער לענדלאָרד, אָהן שום איינזועהעניש מיט דעם ערענדאַטאָר בירושה (אויך אַ קאַטעגאָריע, וואָס איז דאָ פאַלש אַנגעווענדעט) באָט אָן זיין לאַנד צו דעם העכסטען פּרייז־געבער, און אויב יענער איז אַ פערבעסערער (improver), פיהרט ער דירעקט איין אַ נייעם סיסטעם פון קולטיווירונג. דער באָדען, וואָס איז פריהער געווען בעזעצט מיט קליינע פּויערים, איז געווען בעפעלקערט לפי ערך פון די פּראָדוקטען, וואָס ער האָט ארויסגעגעבען; אונטער דעם נייען סיסטעם פון פערבעסערטער קולטיווירונג און העכערע רענטען, ווערט אַרויסגעקריגען דער העכסט מעגליכער פּראָדוקט מיט די קלענסטע מעגליכע קאָסטען, און צו דעם צוועק ווערן בעזייטיגט די הענד, וועלכע זיינען איצט געוואָרן נוצלאָז. . . . די, וואָס זיינען אַרויסגעוואָרפען געוואָרן פון זייער היים־לאַנד, זוכען צו פערדיענען אויף אַ לעבען אין די פאַבריק־שטעדט א. אז. וו." David Buch*nan, "Obrservation on Adam Smith's 'Wealth of Nations,'" Edinburgh 1814, Vol. IV, p. 144. „די שאָטישע גרויסע הערען האָבען אויסגעריסען פאַמיליען ווי מען רייסט אויס ווילדע קרייטיכער, זיי האָבען בעהאַנדעלט דערפער און זייער בעפעלקערונג, ווי אינדיאַנער בעהאַנדלען אין זייער ראַכע די העהלען פון ווילדע חיות . . . אַ מענש ווערט פערשאַכערט פאַר דעם וואָל פון אַ שעפּס אדער פאַר דעם פגר פון אַ לאַהם און אַפּילו פאַר נאָך װעניגער. . . . ווען די מאָנגאָלען זיינען איבערגעפאַלען די צפון־פּראָווינצען פון כינא, האָבען זיי פאָרגעשלאָגען אויף זייער ראַטה אויסצוראָטען אַלע איינוואוינער און פערוואַנדלען זייער לאַנד אין פוטער־פעלדער. אָט אַזאַ פאָרשלאַג האָבען פיעלע הויך־שאָטישע לענדלאָרדס אויסגעפיהרט אין זייער אייגענעם לאַנד אַנטקעגען זייערע אייגענע לאַנדסלייט." George Ensor, "An Inquiry concerning the Population of Nations," London 1818, p. 215, 216.

פעלזען פון אבאן, האט איהר איצטער א גאנצע ליניע פון וועלדער; בעת אין אנדערע טיילען פון די הויכלענדער געפינען זיך די נייע וועלדער פון לאך ארכייג, גלענגארי, גלענמאריסטאן א. אז. וו. . . . די פרעוואנדלונג פון זייער לאנד אין שעפסען־פעלדער האט פערטריבען די גאלען אויף אן אונפרוכטבארן באדען. איצטער פערנעהמען הירשען דעם פלאץ פון די שעפסען און יענע וועלען פערטריבען ווערן אויף נאך א וויסטערן באדען און אין נאך א טרויעריגערן עלענד. . . . די הירשען־וועלדער און דאס פאלק קאנען ניט עקזיסטירן איינע נעבען די אנדערע. איינס אדער דאס אנדערע מוז אבטרעטען דאס פלאץ. לאזט די געיעגען וואקסען אין צאהל און אומפאנג אין דעם נעקסטען פערטעליאהרהונדערט ווי אין דעם פערגאנגענעם און איהר וועט מעהר ניט געפינען קיין גאלען אויף זייער היימישער ערד. אט די בעוועגונג צווישען די הויכלאנד־אייגענטימער איז ביי אייניגע א זאך פון אמביציע, א מעשה פון ספארט א. אז. וו.; אנדערע אבער, די מעהר פראקטישע, פיהרן אן דעם האנדעל אין הירשען אויסשליסליך מיט א קוק אויף דעם פראפיט, וואס שטעקט אין דעם. ווארים עס איז א פאקט, אז א שטיק בארג־לאנד, וואס איז אויסגעלעגט פאר'ן געיעג, איז אין א סך פאלען גאר קיין פערגלייך ניט מעהר פראפיטליך איידער פון שעפסען־פעלדער. . . . דער ספארט־מאן, וואס זוכט א געיעג־וואלד, שטעלט זיך ניט אב פאר קיין פרייז און דער איינציגער גרעניץ איז די גרויס פון זיין געלדבייטעל. . . . די ליידען, וואס זיינען אויסגעטיילט געווארן צו די הויכלענדער, זיינען ניט ווייניגער גרויזאם איידער די ליידען, וואס די פאליטיק פון די נארמאנישע קיניגען האט געבראכט אויף ענגלאנד. די הירשען האבען געקריגען גרעסערע שפיעלרוימען, בעת די מענשען זיינען פערטריבען געווארן אין א ענגען און וואס ווייטער אלץ אן ענגערן קרייז. . . . איין פרייהייט נאך דער אנדערער איז אוועקגערויבט געווארן פון'ם פאלק. . . . און די אונטערדריקונג וואקסט נאך מיט יעדען טאג. די אברייניגונג א. פעריאגונג פון פאלק ווערט בעטריבען פון די אייגענטימער ווי א פעסטער פרינציפ, ווי אן אגריקולטור נויטווענדיגקייט, פונקט ווי בוימער און ווילד־געוויקס ווערן אויסגעהאקט אין די ווילדערנישען פון אמעריקא און אויסטראליע; און אט אזוי געהט

די בראַווע גאַלען אָבער האָבען נאָך שווערער געמוזט אָב־קומען פאַר זייער בערג־ראָמאַנטישער פערעהרונג פון די „גרויסע מענער" פון דעם קלאַן. דער גערוך פון זייערע פיש איז אריין אין נאָז פון די גרויסע מענער. זיי האָבען דערשמעקט אין דעם א געוויסען פּראָפיט און האָבען פערדונגען דעם ים־ברעג צו די לאָנדאָנער גרויסע פיש־הענדלער. די גאַלען זיינען א צווייטען מאָל פערטריבען געוואָרען.[219]

ענדליך אָבער ווערט א טייל פון די שעפּסען־פעלדער פער־וואנדעלט אין געיעג־פּלעצער. מען ווייס, אז אין ענגלאַנד זיינען קיין ריכטיגע וועלדער ניטאָ. די ווילדע טיערען אין די פּארקס פון די גרויסע שטעדט זיינען רוהיגע הויז־פיה, פעט ווי לאָנדאָנער אָלדערמען. שאָטלאַנד איז דעריבער דער לעצטער מקום מקלט פאַר דער „נאָבעלער ליידענשאַפט."

„אין די הויכלענדער," זאָגט סאָמערס אין יאָהר 1848, „וואַקסען אויס וועלדער ווי שוועמלעך[219*] דאָ אויף איין זייט פון גייק האָט איהר דעם נייען וואלד פון גלענפעשיע און דאָרט אויף דער אנדער זייט, דעם נייען וואלד פון אַרדוועריקיע. אין דערזעלביגער ליניע האָט איהר דעם „בלעק־מאונט", אַן אונגע־הויערע וויסטעניש, אויך ניט לאַנג צוריק איינגעפיהרט. פון מזרח צו מערב, פון דער נאַכבאַרשאַפט פון אַבערדין ביז צו די

פאַר די שקלאַווען־האַלטער — האַב איך אין דער „ניו יאָרק טריביון" געגע־בען די פאַקטען וועגען די סאַטערלאַנד שקלאַווען. (ערטערווייז בענוצט פון קאַרעי אין „דהי סלייוו טרייד," לאָנדאָן 1853, ז. 202, 203.) מיין אַר־טיקעל איז איבערגעדרוקט געוואָרן אין א שאָטלענדישער צייטונג און האָט ארויסגערופען א שעהנע פּאָלעמיק צווישען דער דאָזיגער צייטונג און די אונ־טערלעקער פון די סאַטערלאַנדס.

[219] אינטערעסאַנטעס וועגען אָט דעם פיש־האַנדעל געפינט מען ביי דאַוויד אורקהאַרט: „פּאָרטפאָליא, נייע סעריע." נאַססאַו וו. סעניאָר, אין זיין נאָכ'ן טויט ארויסגעגעבענעם ווערק, וואָס מיר האָבען אויבען ציטירט: „דזשורנאַלס, קאַנווערזיישאַנס, עססעיס עטצ.", לאָנדאָן 1868, בעצייכענט „די פּראָצעדור אין סאַטהערלאַנדשיר אלס איינע פון די וואוילטהעטיגסטע „אברייניגונגען" (קלירינגס) זינט מענשעם געדענקען."

[219*] די „דיר פאָרעסטס" (הירשען־וועלדער) פון שאָטלאַנד ענטהאַלטען ניט קיין איינציגען בוים. מען טרייבט אַוועק די שעפּסען און טרייבט ארויף די הירשען אויף די נאַקעטע בערג און מען רופט עס אַן א „דיר פאָרעסט." אַלזאָ, אַפילו ניט קיין וואַלד־קולטיווירונג!

טום, די אוזורפאציע און מיט אונדערבארעמליכסטען טעראָריזם דורכגעפיהרטע פערוואנדלונג פון דעם פעאָדאלען־ און קלאן־איי־געגטום אין דעם מאָדערנעם פריוואט־אייגענטום — דאָס זיינען

פארטאג, נאר כדי אבצוטאן די ארבייט, וואס ער מוז. אין ווינטער וואלט ער אייגענטליך געדארפט מעהר רוהען, כדי אנצוזאמלען כחות אויף שפע־טער; אבער עס וואלט איהם ניט געבליבען קיין תבואה אויף ברויט און אויף זריעה, ווען ער וואלט געמוזט פערקויפען די תבואה, כדי צו קריגען געלד מיט וואס צו צאהלען זיינע שטייערן. כדי צו פערשטעקען אט די לאך, מוז ער דעריבער שפינען . . . און ער מוז ד״ירביי אנשטרענגען אלע זיינע כחות. אט אזוי געהט דער פויער אום ווינטער צו בעט ערשט ארום האלבע נאכט אדער אום 1 אוהר און שטעהט אויף אום 5 אדער 6, אדער ער לעגט זיך אום 9 אוהר און הויבט זיך אויף אום 2 אוהר, און דאס געהט אזוי אז אלע טאג פון זיין לעבען א חוץ זונטאגס. דאס וועניג שלאפען און צופיעל ארביי־טען גראבט אונטער דעם מענשענ׳ס געזונט, און דערפון נעהמט זיך דאס, וואס די מענער און פרויען אין דארף עלטערן זיך א סך פריהער איידער אין שטאדט.״ (מיראבא, „וועגען דער פרייסישער מאנארכיע,״ לאנדאן 1788, ב. III. ז. 212. פראנצויזיש.)

הוספה צו דער צווייטער אויסגאבע. — אין אפריל 1866, 18 יאהר נאך דער פערעפענטליכונג פון ראבערט סאמערס׳ אויבען ציטירטען ווערק, האט פראפעסאר לעאן לעווי געהאלטען א פארטראג אין דער „סאסייעטי אוו ארטס״ וועגען דער פערוואנדלונג פון שעפסען־פעלדער אין הירשען־וועלדער, אין וועל־כען ער שילדערט דעם פארטשריט פון דער פערוויסטונג אין די שאטישע הויכ־לענדער. ער זאגט צווישען אנדערעם: ענטפעלקערונג און פערוואנדלונג אין בלויזע שעפסען־פעלדער האבען געגעבען דעם בעקוועמסטען מיטעל צו קריגען א הכנסה אהן אן אויסלעג. . . . אויף דעם ארט פון די שעפסען־פעלדער איז דער הירשען־וואלד געווארן דער געוועהנליכער איבערבייט אין די האכלענדער. די שעפסען ווערן פערטריבען דורך ווילדע חיות, פונקט ווי מען האט פריהער פערטריבען די מענשען, כדי צו מאכען פלאץ פאר די שעפסען. . . . מען קאן מארשירן פון די גיטער פון דעם גראף פון דאלהויז עאין פארפארשיר ביז צו דזשאהן א׳גראאטס און מעהר גארנישט זעהן ווי וואלד־לאנד. — אין א סך (פון די דאזיגע וועלדער) זיינען דער פוקס, די ווילדע קאץ, דער מארדער, דער אילטיס, דער וויעזעל, דער אלפען־האז געוועהנליכע איינוואוינער, און אין דער לעצטער צייט האט דער קראליק, די וועווערקע און דער ראץ זיך אויף אריבערגעקליבען אהין. אונגעהויערע שטרעקען לאנד, וועלכע האבען פיגו־רירט אין דער סטאטיסטיק פון שאטלאנד אלס אויסנאהמווייז גרויסע און פרוכט־בארע פיטער־פעלדער, זיינען איצט אויסגעשלאסען פון יעדער קולטיווירונג און פערבעסערונג און געווידמעט אינגאנצען דעם געיעג־פערגעניגען פון עט־ליכע פערזאנען פאר א קורצער צייט פון יאהר.״

דער „לאנדאן עקאנאמיסט״ פון 2טען יוני 1866, זאגט: „א שאטלענדיי־

זיך אן די אפעראציע אין איהר רוהיגען, געשעפטמעסיגען גאנג."[220]

דער רויב פון די קירכען־גיטער, די בעטריגערישע פערנעהמונג פון די שטאאט־גיטער, די גניבה פון דעם געמיינדע־אייגענ־

---

[220] ראבערט סאמערס: "Letters from the Highlands: or the Famine of 1547," London 1848, 12, 28. די דאזיגע בריעף זיינען צוערשט ערשיענען אין דער „טיימז". די ענגלישע עקאנאמען האבען נאטירליך דערקלערט די הונגער־נויט פון די גאלען אין 1847 אלס א פאלגע פון זייער — איבערבעפעלקערונג. יעדענפאלס האבען זיי געדריקט אויף דעם פונקט פון זייערע נאהרונגס־מיטלען. — דאס „קלירינג אוו עסטייטס", אדער ווי עס האט געהייסען אין דייטשלאנד „באורענלעגען", איז פארגעקומען אין דייטשלאנד ספעציעל נאך דעם דרייסיג־יעהריגען קריעג, און האט נאך אין 1790 ארויסגערופען בויערן־אויפשטאנדען אין קורזאקסען. איבערהויפט האט עס געהערשט אין מזרח־דייטשלאנד. אין די מעהרסטע פרייסישע פראווינצען האט ערשט פרידריך דער צווייטער געזיכערט די פויערים זייער אייגענטום־רעכט. נאך דער עראבערונג פון שלעזיען האט ער געצוואונגען די גרונד־הערען וויעדער אויפצובויען די פויערשע הייזער, די שפייכלערס א. אז. וו. און אויסצושטאטען די פויערשע גיטער מיט פיה און ארבייט־געצייג. ער האט געדארפט האבען סאלדאטען פאר זיינע ארמעען און שטייערן־צאהלער פאר זיין שטאאט־קאסע. איבעריגענס וואס פאר אן אנגענעהם לעבען דער פויער האט געפיהרט אונטער פרידריך'ס פינאנץ־סיסטעם און רעגירונגס־מישמאש פון דעספאטיזם, ביוראקראטיע און פעאדאליזם, קאן מען זעהן פון דער פאלגענדער שטעל פון זיין בעוואונדערער מיראבא: — „דער פלאקס מאכט אויס איינעם פון די גרעסטע רייכטימער פון דעם לאנדווירט אין נארד־דייטשלאנד. צום אונגליק אבער פאר דעם מענשליכען מין גיט עס נאר א מיטעל זיך צו בעווארענען פון דעם עקסטרעמסטען עלענד און ניט קיין קוואל פון וואוילשטאנד. די דירעקטע שטייערן, די הויף־דיענסטען, די פאנשטשיזנע־ארבייט פון אלערליי סארטען דערדריקען דעם דייטשען פויער, וועלכער מוז נאך א חוץ דעם אלעם צאהלען אינדירעקטע שטייערן פאר אלץ וואס ער קויפט... און כדי איהם איינגאנצען צו דערשלאגען, טאר ער נאך ניט וואגען צו פערקויפען זיינע פראדוקטען וואו און ווי ער וואלט געקאנט. ער וואגט אויך ניט צו קויפען וואס ער בעדארף ביי דעם סוחר, וועלכער וואלט איהם געליפערט די סחורות פאר א ביליגערן פרייז. אט די אלע אורזאכען רואינירן איהם אונבעמערקליך, און ער וואלט ניט געווען אימשטאנד צו צאהלען זיינע שטייערן פינקטליך אין צייט, ווען ער וואלט ניט געהאט די שפינעריי; זי גיט איהם א מיטעל אויסצוקומען, דורכדעם וואס זי בעשעפטיגט אויף א ניצליכען אופן זיין ווייב, זיינע קינדער, זיין געזינד, זיינע קנעכט און איהם אליין. אבער וואס פאר א קמצנישען לעבען, שוין אפילו מיט אט דעם הילף־מיטעל! זומער ארבייט ער ווי א פערקויפטער שקלאוו ביים אקערן און ביים אריינגעהמען פון פעלד. ער ענדיגט ארבייטען 9 אוהר ביי נאכט און שטעהט אויף 2 אוהר

אויפלעזונג פון די באַנדעס פעאָדאַלע דיענער און דורך דער גע־וואַלטזאַמער עקספּראָפּריאַציע פון די פּערטריבענע פון גרונד און באָדען, אָט דער פויגעל־פרייער פּראָלעטאַריאַט האָט בשום אופן ניט געקאָנט אַריינגעזויגט ווערן פון די פריש־אויפקומענדע מאַנופאַק־טורען אַזוי שנעל ווי זיי זיינען אַרויסגעוואָרפען געוואָרן אין דער וועלט אַריין. פון דער אַנדער זייט האָבען אָט די מענשען, וואָס זיינען פלוצלונג אַרויסגעשלידערט געוואָרן פון זייערע צוגעוועהנ־טע לעבענס דרכים, זיך ניט געקאָנט פונקט אַזוי פלוצלונג צופּאַ־סען צו דער דיסציפּלין פון דעם נייעם צושטאַנד. זיי זיינען מאַסענהאַפט פערוואַנדעלט געוואָרן אין בעטלער, רויבער, וואַגאַ־בונדען — טיילווייז אויס נייגונג, אָבער אין די מעהרסטע פאַלען דורך דעם צוואַנג פון די אומשטענדען. דעריבער געפינען מיר סוף־15טען און דורך דעם גאַנצען 16טען י. ה. א בלוטיגע געזעצ־געבונג אין גאַנץ מערב־אייראָפּאַ אַנטקעגען וואַגאַבונדאַזש. די פאָטערס פון דעם איצטיגען אַרבייטער־קלאַס זיינען נאָך בע־שטראָפט געוואָרן פאַר זייער אַרויפגעצוואונגענער פערוואַנדלונג אין וואַגאַבונדען און פּאָופּערס. די געזעצגעבונג האָט זיי בעהאַנ־דעלט אַלס „פרייוויליגע" פערברעכער און האָט אָנגענומען, אַז עס העננט אָב פון זייער גוטען ווילען פאָרטצוזעצען זייער אַרבייט אונטער די אַלטע אומשטענדען, וועלכע עקזיסטירן ניט מעהר.

אין ענגלאַנד האָט די דאָזיגע געזעצגעבונג זיך אָנגעפאַנגען אונטער הענרי דעם זיבעטען.

הענרי VIII, 1530: אַלטע און אַרבייטס־אונפעהיגע בעטלער קריגען אַן ערלויבניש צו בעטלען. פערקעהרט, שמיץ און טורמע פאַר קרעפטיגע וואַגאַבונדען. זיי זאָלען צוגעבונדען ווערן צום הינטען פון אַ וואָגען און מען זאָל זיי שמייסען ביז בלוט גיסט זיך פון קערפּער, דערנאָך מוזען זיי שווערן, אַז זיי וועלען זיך אומ־קעהרן צו זייער געבורטס־פּלאַץ, אָדער דאָרט וואו זיי האָבען גע־וואוינט די לעצטע דריי יאָהר, און „וועלען זיך שטעלען אַרבייטען." וואָס פאַר אַ גרויזאַמע איראָניע! אין די געזעצען 27 הענרי VIII ווערט דאָס פריגע געזעץ ווידערהאָלט און נאָך פערשאַרפט דורך אַ נייעם צוזאַץ. ווערט איינער אַרעסטירט צום צווייטעל מאָל פאַר וואַגאַבונדאַזש, זאָל מען איהם נאָך אַמאָל שמייסען און דערצו אָב־שניידען אַ האַלבען אויער; ביים דריטעל מאָל אָבער דאַרף דער

אַלץ געווען אַזוינע אידילישע מעטאָדען פון דער „אורשפּרינגליכער אַקומולאַציע. זיי האָבען עראָבערט דאָס פעלד פאַר דער קאַפּי־טאַליסטישער אַגריקולטור, האָבען פערקערפּערט דעם גרונד און באָדען אין קאַפּיטאַל און האָבען געשאַפען פאַר דער שטאָדטישער אינדוסטריע דעם נויטיגען צושטעל פון א פויגעל־פרייען פּראָלע־טאַריאַט.

3. בלוטיגע געזעצגעבונג אנטקעגן די עקספּראָפּריאירטע זינט דעם סוף פון 15טען יאָהרהונדערט.—געזע־צען ארונטערצודריקען דעם ארבייט־לוין.

דער פּראָלעטאַריאַט, וואָס איז געשאַפען געוואָרן דורך דער

בלאַט האַט בעריכטעט לעצטע וואָך צווישען אַנדערע נייעס ווי פאָלגט: „איי־נע פון די בעסטע שעפּסען־פאַרמס אין סאַטהערלאַנדשיר, פאַר וועלכער מע־האַט געבאָטען אַנומעלט, ווען עס איז אויסגעגאַנגען דער אַלטער ארענדע־קאָנטראַקט, א יעהרליכע רענטע פון 1200 פונט סט., ווערט איצט פערוואַנדעלט אין א הירשען־וואַלד!" דאַ ווירקען די־זעלביגע פעאָדאַלע אינסטינקטען . . . ווי אין דער צייט, ווען דער נאָרמאַנישער עראָבערער . . . האָט צערשטערט 36 דערפער, כדי צו שאַפען דעם „נייען וואַלד". . . . צוויי מיליאָן אַקער, וועלכע נעהמען אריין אייניגע פון שאָטלאַנד'ס פרוכטבאַרסטע לענדערייען, זיי־נען גאָר איינגאַנצען חרב געוואָרן. דאָס נאַטירליכע גראָז פון גלען טילט האָט זיך גערעכענט פאַר די נאַהרהאַפטעסטע אין דער גראַפשאַפט פּערטה; דער „דיר פאָרעסט" פון בען אולדער איז געווען דער בעסטער גראָז־גרונד אין דעם ווייטען דיסטריקט פון באַדענאָק; איין טייל פון דעם „בלעק מאונט פאָרעסט" איז געווען דאָס טייערסטע שאָטישע פוטער־לאַנד פאַר די שוואַרץ־געזיכטיגע שעפּסען. ווענען דער שטרעקע פון דעם וויסט־געלעטען גרונד און באָדען פאַר דעם נייען־ספּאָר קאָן מען זיך מאַכען א בעגריף פון דעם פאַקט, וואָס ער פאַסט אום א פיעל גרעסערן שטח איידער די גאַנצע פּערטה גראַפ־שאַפט. מען קאָן אָבשאַצען דעם פערלוסט פון לאַנד פאַר פּראָדוקציאָנס־קוועלען אלס פאָלגע פון אַט דער געוואַלטזאַמער פערוויסטונג דערפון, וואָס דער באָדען פון'ם בען אולדער פאָרעסט האָט געקאָנט דערנעהרען 15,000 שעפּסען, און ער בעטרעפט נאָר א דרייסיגסטעל פון דעם גאַנצען געיעג־רעזערוו פון שאָטלאַנד. . . . דאָס גאַנצע געיעג־לאַנד איז דורכאויס אונפּראָדוקטיוו . . . עס וואָלט פונקט אַזוי גוט געקאָנט פערזונקען ווערן אין די פלוסען פון דעם נאָרד־ים. די שטאַר־קע האַנד פון דער געזעצגעבונג האָט געדאַרפט מאַכען א סוף פון אַזוינע לויט קאַפּריז געשאַפענע וויסטענישען אָדער מדבריות."

ארויפלעגען אן אייזערנעם רינג ארום האלז, ארימס אדער פיס פון זיין שקלאוו, כדי איהם צו דערקענען און זיין זיכער מיט איהם.[221] דער לעצטער טייל פון אט דעם גנזעץ פערזארגט, אז געוויסע ארי־מע לייט קאנען בעשעפטיגט ווערן פון דעם ארט אדער פון די פערזאנען, וועלכע ווילען זיי געבען עסען און טרינקען און געפינען פאר זיי ארבייט. אט דער סארט געמיינדע־שקלאווען האט אנגע־האלטען אין ענגלאנד ביז טיעף אין 19טען י. ה. אריין אונטער דעם נאמען Roundsmen (אומגעהער).

עליזאבעטה, 1572: בעטלער אהן אן ערלויבניש־שיין און אריבער 14 יאהר אלט זאלען קריגען שווערע שמיץ און געבראנד־מארקט ווערן אויפ'ן לינקען אויער, אויב קיינער וויל זיי ניט נעהד־מען אין דיענסט אויף צוויי יאהר; ווען זיי ווידערהאלען דאס פערברעכען און זיינען איבער 18 יאהר אלט, זאלען זיי הינגעריכט ווערן, אין פאל קיינער וויל זיי ניט נעהמען אויף צוויי יאהר אין דיענסט; ווען זיי טהוען דאס אבער א דריטען מאל, זאלען זיי הינגעריכטען ווערן אהן גנאד, ווי שטאאט־פערברעכער. ענה־ליכע געזעצען: 18 עליזאבעטה ק. 13 און 1597.*[221]

---

[221] דער פערפאסער פון דער „עססעי אן טרייד עטצ." בעמערקט: „אונ־טער דער רעגירונג פון עדוואַרד V האבען די ענגלענדער, ווי עס שיינט זיך ווירקליך אבגעגעבען מיט דער ערמוטיגונג פון די מאנופאקטורען און דער בע־שעפטונונג פון די ארימע. מען קאן דאס ארויסזעהן פון א מערקווירדיגען געזעץ, אין וועלכען עס שטעהט, אז אלע וואגאבונדען זאלען געבראנדמארקט ווערן" א. אז. וו. (דארט גופא, ז. 8.)

*[221] טהאמאס מאר זאגט אין זיין אוטאפיא: „אזוי פאסירט עס, אז א גייציגער און ניט־זאט ווערענדער הלעיטני, אן אמת'ע פעסט פאר זיין גע־בורטסלאנד, כאפט אריין און צוימט ארום טויזענדער אקער לאנד, און שרעקט אזויפיעל אן די פויערים, וואס זיצען אוי דעם דאזיגען לאנד, דורך געוואלט אדער רמאות, אז זיי זיינען געצוואונגען אלעם אויסצופערקויפען. דורך איין מיטעל אדער אנאנדערן, מעג עס בויגען אדער ברעכען, ווערן זיי געצוואונגען אוועקצוגעהן — ארימע, עלענדע נשמות נעבעך! מענער, ווייבער, יתומים, אלמנות, יאמערענדע מוטערס מיט זייערע זויג־קינדער, מיט זייער גאנצען הויז־האלט, ווייניג מיטלען אבער א סך מיילער, ווארים די ערד־ארבייט פאדערט א סך הענד. זיי שלעפען זיך אוועק, זאג איך, פון זייערע בעקאנטע און גע־וועהנטע היימען און קאנען ניט געפינען קיין מקום מנוחה. דער פערקויף פון זייער גאנצען האב און גוטס, הגם עס האט ניט קיין גרויסען ווערטה, וואלט פונדעסטוועגען אונטער אנדערע אומשטענדען עפעס געקאנט אריינברענגען, אבער

שולדיגער הינגעריכטעט ווערן ווי אַ שווערער פערברעכער און אַ פיינד פון דער געזעלשאַפט.

עדוואַרד V.: אַ געזעץ פון זיין ערשטען רעגירונגס־יאָהר, 1547, פעראָרדענט, אַז יעדערער וואָס ענטזאָגט זיך צו אַרבייטען, זאָל געהערן אַלס שקלאַוו צו דעם מענשען, וועלכער האָט איהם גע'מסר'ט אַלס פוילענצער. דער בעל הבית זאָל דעם שקלאַוו געבען צו עסען ברויט מיט וואַסער, שוואַכען געטרענק און אַזוינע אָבגעוואָרפענע שטיקלעך פלייש, ווי ער האַלט פאַר רעכט. ער האָט דאָס רעכט איהם צו צווינגען צו טהאָן יעדע אַרבייט, ווי עקעלהאַפטיג זי זאָל ניט זיין, דורך שמיץ און קעטען. ווען דער שקלאַוו געהט אַוועק אויף 14 טעג, איז ער פעראורטיילט צו שקלאַ־ווערייע אויפ'ן גאַנצען לעבען און זאָל געבראַנדמאַרקט ווערן אויפ'ן שטערן אָדער אויפ'ן רוקען מיט דעם בוכשטאַב S; און אויב ער לויפט אַוועק צום דריטען מאָל, זאָל ער הינגעריכטעט ווערן ווי אַ פערברעכער. דער בעל הבית קאָן איהם פערקויפען, אַוועקשענ־קען אָדער פערדינגען ווי אַ שקלאַוו, פונקט ווי אַ שטיק בעוועגליך אייגענטום אָדער פיה. אויב די שקלאַווען מאַכען אַ פערשווערונג אַנטקעגען דער הערשאַפט, דאַרפען זיי אויך הינגעריכטעט ווערן. די פריעדען־ריכטער, ווען מען ברענגט פאָר דעם פאַל פאַר זיי, מו־זען זעהן צו כאַפּען די קערלען. ווען מען געפינט אויס, אַז אַ וואַ־גאַבונד איז דריי טעג אַרומגעגאַנגען לעדיג, זאָל מען איהם אַוועק־פיהרן אין זיין געבורטס־אָרט און אויסברענען מיט אַ רויט־גליה־ענדען אייזען דעם בוכשטאַב V אויף זיין ברוסט, און שטעלען איהם אַרבייטען, געשמידט אין קעטען, אויפ'ן גאַס אָדער ביי אַנדערע אַרבייט. אויב דער וואַגאַבונד גיט אָן אַ פאַלשען געבורטס־אָרט, זאָל ער אַלס שטראָף אָבגעגעבען ווערן אַלס לעבענסלענגליכער שקלאַף אין דעם דאָזיגען אָרט, צו די איינוואוינער אָדער צו קהל, און זאָל געבראַנדמאַרקט ווערן מיט אַ בוכשטאַב S. אַלע פער־זאָנען האָבען דאָס רעכט אַוועקצונעהמען די קינדער פון די וואַגאַ־בונדען און זיי האַלטען אַלס לעהרלינגע, די אינגלעך ביז צום 24־טען יאָהר און די מיידלעך ביז צום 20־יגסטען יאָהר. אויב זיי לויפען אַוועק, זאָלען זיי ביז דעם דאָזיגען עלטער זיין די שקלאַ־ווען פון די לעהר־מייסטערס, וועלכע מעגען זיי שמידען אין קע־טען, שמייסען, א. אז. וו. ווי זיי ווילען. יעדער מייסטער מעג

אַט די פעראָרדנונגען זיינען געבליבען אין קראַפט ביז ו׳עם אָנ־פאַנג פון 18טען י. ה. און זיינען ערשט אָבגעשאַפט געוואָרן דורך 12 אַננאַ ק. 23.

ענהליכע געזעצען זיינען געוועזען אין פראַנקרייך, וואו ארום דעם מיטען פון 17טען י. ה. איז אויפגעריכט געוואָרן אַ גאַנצע מלוכה פון וואַגאַבונדען אין פאַריז. נאָך אין אָנהויב פון לואי דעם 16טען׳ס רעגירונג (דאָס געזעץ פון 13טען יולי 1777) האָט יעדער געזונט־געבויטער מענש פון 16 ביז 60 יאָהר, וואָס האָט ניט קיין מיטלען צום לעבען און ארבייט ניט ביי אַ וועלכער עס איז מלאכה, געזאָלט געשיקט ווערן אויף קאַטאָרגע. דעמזעלביגען כאַראַקטער האָט דאָס געזעץ פון קאַרל V פאַר די נידערלענדער פון אָקטאָבער 1537, דער ערשטער עדיקט פון די שטאַאַטען און שטעדט פון האָלאַנד, דעם 19טען מערץ 1614, דאָס „פלאַקאַאַט" פון די פעראייניגטע פראָווינצען פון 25טען יוני 1649 א. אז. וו.

אַט אזוי איז די לאַנד־בעפעלקערונג פריהער מיט געוואַלט עקספּראָפּריאירט געוואָרן פון גרונד און באָדען, פעריאָגט געוואָרן פון זייערע היימען און געמאַכט פאַר וואַגאַבונדען, און דערנאָך געשמיסען, געבראַנדמאַרקט און געמאַטערט דורך משונה׳דיגע טע־ראָריסטישע געזעצען אין דער דיסציפּלין אריין, וואָס איז נויטיג פאַר דעם לוין־סיסטעם.

עס איז ניט גענוג, וואָס די ארבייט־בעדינגונגען קאָנצענטרי־רען זיך אויף איין פּאָליוס אַלס קאַפּיטאַל, בעת אויף דעם אַנדער פּאָליוס זיינען מענשען, וועלכע האָבען גאָרנישט צו פערקויפען אַ חוץ זייער ארבייט־קראַפט. עס איז אויך ניט גענוג, וואָס זיי זיי־נען געצוואונגען זיך פרייוויליג צו פערקויפען. אין כסדר׳דיגען גאַנג פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן ענטוויקעלט זיך אַן ארבייטער־קלאַס, וועלכער צוליעב זיין ערציהונג, טראַדיציע און געוועהנהייט אַנערקענט די אומשטענדען פון דעם דאָזיגען פּראָ־דוקציאָנס־אופן אַלס זעלבסטפערשטענדליכע נאַטור־געזעצען. די אָרגאַניזאַציע פון דעם ענטוויקעלטען קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוק־ציאָנס־פּראָצעס צעברעכט יעדען ווידערשטאַנד; די שטענדיגע שאַפונג פון אַ רעלאַטיווער איבערבעפעלקערונג האַלט דאָס גע־זעץ פון נאָכפראַגע און אָנבאָט, און פאָלגליך דעם ארבייט־לוין, אין דעם איינגעפאָהרענעם וועג, וואָס שטימט מיט די פערווער־

דזשיימס 1: יעדער איינער, וואָס וואַנדעלט אַרום און בעט־
טעלט, ווערט דערמיט דערקלערט אַלס אַ מאַשעניק און וואַגאַ־
בונד. די פריעדענס־ריכטער (וועלכע בעשטעהן, פערשטעהט זיך,
פון גרונד־בעזיצער, אינדוסטריעלע און גייסטליכע) פון די „פּעט־
טי סעשאָנס" האָבען די פולמאַכט זיי עפענטליך צו לאָזען שמיי־
סען, און פאַר דעם ערשטען פערברעכען פערשפאַרן אין געפענגעניש
אויף 6 מאָנאַט, פאַר דעם צווייטען — אויף 2 יאָהר. אין דער
צייט, וואָס זיי זיצען אין טורמע, זאָל מען זיי שמייסען אַזוי אָפט
און אַזויפיעל, ווי די ריכטער דענקען אַז מען דאַרף. . . . די אונ־
פערבעסערליכע און געפעהרליכע אַרומשלעפער זאָלען געבראַנד־
מאַרקט ווערן מיט אַ בוכשטאַב R אויפ'ן לינקען שולטער און
געשטעלט ווערן צו צוואַנג־אַרבייט, און אויב מען כאַפּט זיי דער־
נאָך ווידער בעטלענדיג, זאָלען זיי הינגעריכטעט ווערן אָהן גנאָד.

אַזוי ווי זיי זיינען פלוצלונג אַרויסגעשטעלט געוואָרן אין דרויסען, מוזען זיי
עס אָוועקגעבען פאַר אַ שפּאָט־פּרייז. און ווען זיי האָבען זיך אַזוי לאַנג אַרומ־
געשלעפּט, ביז דער לעצטער גראָשען איז שוין פערצעהרט געוואָרן, וואָס קאָ־
נען זיי אַנדערש טהאָן ווי גנב'נען, און דאַן,ביי גאָט, לויט אַלע פאָרמען פון
געזעץ געהאַנגען ווערן, אָדער זיך נעהמען צום בעטלען? און אויך דאַן ווערן
זיי איינגעשפּאַרט אין געפענגניש אַלס וואַגאַבונדען, ווייל זיי שלעפּען זיך אַרום
און אַרבייטען ניט — זיי, וועמען קיין מענש וויל ניט נעהמען צו דער אַרבייט,
ווי שטאַרק זיי זאָלען זיך ניט בעטען." פון אָט די אָרימע נע־ונד'ניקעס, וועל־
גען וועלכע טהאָמאַס מאָר זאָגט, אַז מען צווינגט זיי צו גנב'נען, „זיינען 72,000
גרויסע און קליינע גנבים הינגעריכטעט געוואָרן אונטער דער רעגירונג פון
הענרי VIII." (האָללינסהעד, „דיסקריפּשאָן אָוו ענגלאַנד," באַנד 1, ז. 186.)
אין עליזאַבעטה'ס צייטען „זיינען די אַרומשלעפּער רייהענווייז געהאַנגען גע־
וואָרן, און עס איז געוועהנליך ניט אַוועקגעגאַנגען אַ יאָהר, אין וועלכען עס
זיינען ניט אומגעקומען אויף דער תליה, אין איין פּלאַץ אָדער אַנאַנדערן, דריי
אָדער פיער הונדערט אַזוינע." Strype, "Annals of the Reformation etc. during
Queen Elizabeth,s Happy Reign," 1725, Vol II. לויט דעמזעלבען סטרייפּ
זיינען אין סאָמערסעטשיר, אין איין איינציגען יאָהר 40 פּער־
זאָן הינגעריכטעט געוואָרן, 35 געבראַנדמאַרקט, 37 געשמיסען און 183
אַרויסגעלאָזט אַלס „אונפערבעסערליכע וואַגאַבונדען." פונדעסטוועגען, זאָגט אָט
דער מענשענפריינד, שליסט אָט די גרויסע צאָהל אַנגעקלאַגטע ניט איין אַפילו
אַ פינפטעל פון די ווירקליכע פערברעכער, אַ דאַנק דער נאַכלעסיגקייט פון די
פריעדענס־ריכטער און דער נאַרישער מיטלייד פון פאָלק. ער לעגט נאָך צו:
די אַנדערע גראַפשאַפטען אין ענגלאַנד זיינען ניט געווען אין קיין בעסערער לאַגע
ווי סאָמערסעטשיר און אַ סך זיינען נאָך אַפילו געווען אין אַ ערגערער לאַגע.

מאָלסט אריינגעגאנגען אין דעם קאָנזומציאָנס־פאָנד פון דעם אר־בייטער.

די געזעצגעבונג וועגען לוין־ארבייט — וואָס איז פון אָנהויב אָן געווען געציעלט אויף דער עקספּלואטאציע פון דעם ארבייטער, און איז אויך אין איהר ווייטערדיגען גאנג אלעמאָל געווען פיינד־ליך[222] — האָט זיך אָנגעהויבען אין ענגלאנד מיט דעם „סטאטוט אָוו לייבאָרערס" עדווארד III, 1349. צו דעם סטאטוט פערגלייכט זיך די אָרדאָנאנץ פון 1350, וואָס איז ארויסגעגעבען געוואָרן אין פראנקרייך אין נאָמען פון דעם קיניג זשאַהן. די ענגלישע און פראנצויזישע געזעצגעבונג לויפען פּאראלעל איינע צו די אנדערע און שטימען איין אין זייער אינהאלט. אין דעם ערך ווי די אר־בייטער־געזעצען זוכען צו צווינגען א פערלענגערונג פון דעם אר־בייטס־טאָג, וועל איך דאָ ניט בעהאנדלען, וואָרים דער פונקט איז שוין דערקלערט געוואָרן פריהער (אכטער קאפיטעל, 5.).

דער „סטאטוט אָוו לייבאָרערס" (ארבייטער־געזעץ) איז ארויסגעגעבען געוואָרן אויף דעם דרינגענדען פערלאנג פון דעם „האוז אָוו קאָממאָנס." „פריהער," האָט נאאיוו געזאָגט א טאָרי, „האָבען די אָרימע פערלאנגט אַזאַ הויכען ארבייט־לוין, אז זיי האָבען געשטעלט אין געפאהר די אינדוסטריע און דעם רייכטום. איצט איז זייער לוין אַזוי נידעריג, אַז ער שטעלט פונקט אַזויפיעל אין געפאהר די אינדוסטריע און דעם רייכטום, אָבער אויף אַנאנדער אופן און אפשר געפעהרליכער ווי דאַמאָלסט."[223] אַ געזעצליכער לוין־טאַריף איז פעסטגעשטעלט געוואָרן פאר שטאָדט און לאַנד, פאר שטיק־ארבייט און טאָג־ארבייט. די לאַנד־ארבייטער זאָלען זיך פערדינגען אויפ'ן יאָהר, די שטאָדטישע ארבייטער — אויפ'ן

[222] „אלעמאל ווען די געזעצגעבונג פּרובירט צו שליכטען די שטרייטיג־קייטען צווישען די מייסטערס און זייערע ארבייטער, זיינען איהרע ראַט־גאבער שטענדיג די מייסטערס," זאגט אדאם סמיטה. „דער גייסט פון די געזעצען איז דאס אייגענטום," זאגט לינגע.

[223] „סאפיזם אוו פרי טרייד," לאנדאן 1850, ז. 53. ער זאגט דערצו מיט כעס: „מיר זיינען שטענדיג געווען גרייט זיך איינצושטעלען פאר דעם בע־שעפטיגער פון די ארבייטער. קאן מען גארנישט ניט טהאן פאר די בעשעפ־טיגטע?"

טונג־בעדערפענישען פון קאפיטאל; דער שטומער צוואנג פון די עקאָנאָמישע פערהעלטנישען פערזיעגעלט לסוף די הערשאפט פון דעם קאפיטאליסט איבערן ארבייטער. דירעקטע געוואלט, א חוץ עקאָנאָמישע, ווערט טאקע נאָך אלץ אָנגעווענדעט, אָבער נאָר אויסנאהמסווייז. פאר דעם געוועהנליכען גאנג פון די פאסירונגען קאָן דער ארבייטער איבערגעלאָזט ווערן צו די „נאטור־געזעצען פון דער פּראָדוקציאָן,” ד. ה. צו זיין אָבהענגיקייט פון קאפיטאל, וואָס נעהמט זיך פון די פּראָדוקציאָנס־בעדינגונגען גופא און איז דורך זיי גאראנטירט און פעראייביגט. אנדערש איז די זאך אין פערלויף פון דער היסטאָרישער ענטשטעהונג פון דער קאפיטאליסטישער פּראָדוקציאָן. די וואקסענדע בורזשואזיע מוז האָבען און געברויכען די מאכט פון'ם שטאאט, כדי צו רעגולירן דעם ארבייט־לוין, דאָס הייסט אריינצוצווינגען איהם אין די גרעניצען, וואָס פערזיכערן די מעהרווערטה מאכעריי, צו פערלענגערן דעם ארבייטס־טאָג און צו האלטען דעם ארבייטער גופא אין דעם נאָרמאלען גראד פון אָבהענגיגקייט. דאָס איז א וויכטיגער עלעמענט פון דער אזויגערופענער אורשפרינגליכער אקומולאציע.

דער קלאס לוין־ארבייטער, וועלכער איז ענטשטאנען אין דער לעצטער העלפט פון 14טען יאָהרהונדערט, האָט דאמאָלסט און אין דעם נעקסטען יאָהרהונדערט אויסגעמאכט בלויז א קנאפען טייל פון דער בעפעלקערונג, און זיין לאגע איז געווען שטארק בעשיצט דורך דער זעלבסטשטענדיגער פויערים־ווירטשאפט אויפ'ן לאנד און דער צעך־אָרגאניזאציע אין שטאָדט. אויפ'ן לאנד און אין שטאָדט זיינען דער מייסטער און די ארבייטער געשטאנען נאָהענט איינע צו די אנדערע געזעלשאפטליך. די אונטערטעניגקייט פון דער ארבייט צום קאפיטאל איז נאָר געווען פאָרמעל; ד. ה. דער פּראָדוקציאָנס־אופן גופא האָט נאָך ניט געהאט קיין ספעציפיש קאפיטאליסטישען כאראקטער. דער וואריאבלער עלעמענט פון קאפיטאל האָט א סך אריבערגעוואויגען זיין קאָנסטאנטען טייל. די נאָכפראגע אויף לוין־ארבייט איז דעריבער שנעל געוואקסען מיט יעדער אקומולאציע פון קאפיטאל, בעת דער אָנבאָט פון ארבייט איז געקומען זעהר לאנגזאם. א גרויסער טייל פון דעם נאציאָנאלען פּראָדוקט, וואָס איז שפעטער פערוואנדעלט געוואָרן אין אן אקומולאציאָנס־פאָנד פון קאפיטאל, איז נאָך דא־

שפינער און אלע מעגליכע ארבייטער־קאטעגאָריען.[224] דזשאָרדזש II האָט אויסגעצויגען די געזעצען אנטקעגען ארבייטער־קאָאַלי־ציעס אויף אלע מאנופאקטורען.

אין דער אייגענטליכער מאנופאקטור־פעריאָדע איז דער קאַ־פיטאליסטישער פראָדוקציאָנס־אופן שוין געוואָרן גענוג שטארק, אז די געזעצליכע רעגולירונג פון דעם ארבייט־לוין איז געווען פונקט אזוי ניט דורכפיהרבאר, ווי איבערפליסיג; מען האָט אָבער גע־וואָלט, אין פאל פון א נויט, האָבען צום האנד די וואפען פון דעם אלטען ארסענאל. דאָס געזעץ 8, דזשאָרדזש II האָט נאָך פער־באָטען א טאָג־לוין פון מעהר ווי 2 שילינג 7½ פענס פאר די שניידער־געזעלען אין לאָנדאָן און אומגעגענד, א חוץ אין פאלען פון אלגעמיינעם טרויער; 13, דזשאָרדזש III, ק. 68, האָט נאָך

[224] פון א פאראגראף אין דעם סטאטוט 2, דזשיימס I, ק. 6 קאן מען זעהן, אז אייניגע געוואנט־מאכער האבען זיך גענומען דאס רעכט אלס פריע־דענסריכטער צו דיקטירען אפיציעל דעם לויז־טאריף אין זייערע אייגענע ווערק־שטאטען. — אין דייטשלאנד, דערהויפט נאך דעם 30 יאהריגען קריעג, זיינען געווען פיעלע געזעצען ארונטערצודריקען דעם ארבייט־לוין. „דער דוחק אין דיענער און ארבייטער איז געווען זעהר אונבעקוועם פאר די לאנד־פריצים אין די ענטפעלקערונג געגענדען. אלע דארף־לייט האט מען פערבאטען צו פער־דינגען צימערן צו ניט־פערהייראטע מענער און פרויען; אלע אזעלכע קוואר־טיראנטען האבען געמוזט אנגעצייגט ווערן צו די בעאמטע און זיי זיינען ארייג־געזעצט געווארען אין געפענגעניש, אויב זיי האבען ניט געוואלט ווערן קיין דיענער — אפילו ווען זיי זיינען געווען בעשעפטיגט ביי אנדערע ארבייט, דהינו ווען זיי האבען פערזעעט די פעלדער פאר די פויערים אלס טאג־לוי־נער, אדער אפילו ווען זיי האבען געהאנדעלט מיט תבואה. (קייזערליכע פרי־ווילעגיען און סאנקציעס פאר שלעזיען 1, 125.) דורך א גאנצען יאהרהונדערט הערט מען נאכאנאנד ביטערע קלאגען אין די פעראָרדנונגען פון די לאנד־הערען וועגען די פערדארבענע און מוטווילינע יונגען, וועלכע ווילען ניט לע־בען אונטער די שווערע בעדינגונגען און שטעלען זיך ניט צופריעדען מיט דעם געזעצליכען לוין. דעם איינצעלנעם פריץ ווערט פערבאטען צו געבען מעהר איידער די טאקסע, וואס די לאנדשאפט האט פעסטגעשטעלט. און דאך זיינען די בעדינגונגען פון דיענסט נאך דעם קריג אפטמאל געווען בעסער איידער מיט 100 יאהר שפעטער. די פארם קנעכט אין שלעזיען האבען אין 1652 געקריגען צוויי מאל א וואך פלייש, בעת אפילו אין אונזער יאהרהונדערט זיינען פאראן געגענדען, וואו זיי האבען געקריגען פלייש נאר דריימאל א יאהר. אויך דער טאג־לוין איז נאכ'ן קריעג געווען העכער איידער אין די נעקסטע יאהרהונ־דערטען.“ (ג. פרייטאג.)

„אָפּענעם מארק.” עס איז פערבאָטען געוואָרן דורך א געפענג־ניש־שטראָף צו צאָהלען א העכערן איידער דעם געזעצליכען לוין, אָבער אָננעהמען א העכערן לוין ווערט שטארקער בעשטראָפט איידער צאָהלען א העכערן לוין. אַזוי אויך געפינען מיר אין די פאראגראפען 18 און 19 פון דעם לעהרלינג־געזעץ פון עליזאבעטה א צעהן־טאָגיקע געפענגניש־שטראָף פאר דעם, וואָס צאָהלט א העכערן לוין, און דאגעגען א איין־און־צוואנציג טאָגיקע געפענ־גניש־שטראָף פאר דעם, וואָס נעהמט אָן א העכערן לוין. א גע־זעץ פון 1360 האָט פערשארפט די שטראָפען און געגעבען אפילו דעם מייסטער די מאכט ארויסצוצווינגען ארבייט לויט'ן געזעצ־ליכען לוין־טאריף דורך קערפּערליכער שטראָף. אַלע פעראייני־גונגען, אָבמאכען, שבועות א. ד. ג., דורך וועלכע די מויערער און די סטאָליערס האָבען זיך געגענזייטיג געבונדען, זיינען דערקלערט געוואָרן בטל ומבוטל. די קאָאליציעס [פעראייניגונג] פון ארביי־טער ווערן בעהאנדעלט ווי א שווערער פערברעכען פון דעם 14טען יאָהרהונדערט ביז 1825, אין וועלכען יאָהר די אנטי קאָאליציאָנס־געזעצען זיינען אָבגעשאפט געוואָרן. דער גייסט פון דעם אר־בייטער־געזעץ פון 1349 און פון די שפּעטיגערע געזעצען, וואָס זיינען ארויסגעשפּראָצט פון איהם, בעווייזט זיך קלאָר ארויס דער־פון, וואָס א מאקסימום פון דעם ארבייט־לוין איז טאקע דיקטירט געוואָרן פון דעם שטאאט, אָבער אויף קיין פאל ניט קיין מינימום.

אין 16טען יאָהרהונדערט האָט זיך די לאגע פון די ארביי־טער, ווי מיר וויסען, זעהר פערערגערט. דער געלד־לוין איז גע־שטיגען, אָבער ניט פּראָפּאָרציאָנעל צו דעם קלענער געוואָרענעם ווערטה פון געלד און דעם שטייגען פון די סחורה־פרייזען, וואָס קומט דערמיט. דער לוין איז אַלזאָ אין דער ווירקליכקייט געפאַ־לען. פונדעסטוועגען זיינען די געזעצען צו האלטען די לוינען נידעריג געבליבען אין קראפט, צוזאמען מיט דעם שניידען די אויי־ערן און בראנדמארקען די דאָזיגע, „וואָס קיינער וויל זיי ניט נעהמען אין דיענסט.” דורך דעם געזעץ וועגען לעהרלינגע, 5 עליזאבעטה קאַ. 3, האָבען די פריעדענס־ריכטער בעקומען די מאכט פעסטצושטעלען געוויסע לוינען און צו קאָנען זיי ענדערן לויט די צייטען פון יאָהר און די פרייזען פון סחורות. דזשיימס I האָט אויסגעצווינגען אָט די ארבייט־רעגולאציאָנען אויך אויף וועבער,

וויז. אייניגע שעהנע איבערבלייבכצען פון די אַלטע געזעצען זיי־נען ערשט פערשוואונדען אין 1859. ענדליך האָט עס אויסגעזעהן, ווי דער פּאַרלאַמענט־אַקט פון 29טען יוני 1871 האָט בעזייטיגט די לעצטע שפּורען פון דער דאָזיגער קלאַסען־געזעצגעבונג, דורך דער געזעצליכער אנערקענונג פון די טרייד־יוניאָנס. אָבער א פּאַרלאַמענט־אַקט פון דעמזעלביגען דאַטום (An act to amend the criminal law relating to Violence, threats and molestations) האָט פּאַקטיש ווידער איינגעפיהרט דעם פריגען צושטאַנד אין א נייער פאָרם. דורך אָט דעם פּאַרלאַמענטאַרישען דריידעל זיינען די מיטלען, מיט ייעלכע די ארבייטער קאָנען זיך בעדיענען ביי א סטרייק אָדער לאָקאוט אַרויסגענומען געוואָרען פון דעם אַלגעמיינעם געזעץ און געשטעלט געוואָרען אונטער אַן אויסנאַהם־שטראָף געזעצגעבונג, און די אויסטייטשונג פון דעם דאָזיגען געזעץ איז איבערגעגעבען גע־וואָרן אין די הענד פון די פּאַבריקאַנטען גופא, אין זייער אייגענ־שאַפט אַלס פריעדענס־ריכטער. צוויי יאָהר פריהער האָט דאָס־זעלבע „האוז אָוו קאָממאָנס" און דערזעלביגער גלאַדסטאָן, אויף זיין בעוואוסטען עהרליכען אופן, אַריינגעבראַכט א געזעץ־פּראָ־יעקט אָבצושאַפען אַלע אויסנאַהם־שטראָף געזעצען אַנטקעגען דעם ארבייטער־קלאַס. אָבער ווייטער ווי ביז דער צווייטער לעזונג האָט מען עס קיינמאָל ניט געלאָזט קומען, און אַזוי האָט זיך די זאַך געשלעפּט, ביז ענדליך די „גרויסע ליבעראַלע פּאַרטיי", דורך א פעראייניגונג מיט די טאָריעס, האָט געקראָגען דעם מוט זיך צו שטעלען אָפען אַנטקעגען דעמזעלביגען פּראָלעטאַריאַט, וועלכער האָט איהר געהאָלפען בעקומען די הערשאַפט. נאָך ניט צופריעדען מיט אָט דעם פערראַטה, האָט די „גרויסע ליבעראַלע פּאַרטיי" ער־לויבט די ענגלישע ריכטער, וועלכע דרעהען צו יעדער צייט מיט'ן עק אין דיענסט פון די הערשענדע קלאַסען, אויסצוגראָבען פון דאָס ניי די פערעלטערטע געזעצען אַנטקעגען „קאָנספּיראַציעס" און זיי אָנווענדען אויף אַרבייטער־קאָאַליציעס. מען זעהט דערפון, אַז דער ענגלישער פּאַרלאַמענט האָט מיט ווידערווילען און נאָר אונטער דעם דרוק פון די מאַסען געלאָזט פאַלען די געזעצען אַנט־קעגען סטרייקס און טרייד־יוניאָנס, נאָכדעם ווי ער אַליין האָט פינף יאָהרהונדערטען נאָכאַנאַנד, מיט א העכסט ציניש׳ער אונ־

איבערגעגעבען די רעגולירונג פון דעם ארבייט־לוין פון די זיי־דען־ארבייטער צו די פריעדענס־ריכטער; נאָך אין 1796 האָט מען געמוזט האָבען צוויי אורטיילען פון די העכערע געריכט־הייזער, כדי צו ענטשיידען, צי די בעפעהלען פון די פריעדענס־ריכטער וועגען ארבייט־לוין זיינען גילטיג פאר ניט־אגריקולטור ארבייטער; נאָך אין 1799 האָט אן אקט פון פארלאַמענט בע־שטעטיגט, אז דער לוין פון די מינען־ארבייטער פון שאָטלאַנד איז רעגולירט דורך א סטאַטוט פון עליזאַבעטה׳ס צייט און דורך צוויי שאָטלענדישע געזעצען פון 1661 און 1671. ווי פיעל אָבער די אומשטענדען האָבען זיך דערוויילע געענדערט, קאָן מען זעהן פון א פאַל, וואָס איז קיינמאָל פריהער ניט געהערט געוואָרן אין דעם ענגלישען אונטערהויז. דאָרט, וואו מען האָט אריבער 400 יאָהר בנוגע דעם ארבייט־לוין אלץ פאַבריצירט געזעצען אויסשלים־ליך וועגען דעם מאַקסימום, וועלכען דער לוין טאָר ח״ו ניט אריבער־שטייגען, האָט אין 1796 ווהיטברעד פאָרגעשלאָגען א געזעצליכען לוין־מ י נ י מ ו ם פאַר לאַנד־ארבייטער. הגם פיטט האָט זיך געשטעלט דאַגעגען, האָט ער דאָך צוגעגעבען, אז די „לאַגע פון די אָרימע איז גרויזאַם.״ ענדליך, אין 1813 זיינען די געזעצען וועגען לוין־רעגולאַציע אָבגעשאַפט געוואָרען. זיי זיינען געווען א לעכערליכע אַנאָמאַליע, זינט דער קאַפּיטאַליסט האָט רעגולירט די פאַבריק דורך זיין פריוואַט־געזעצגעבונג און האָט דעם לוין פון די לאַנד־ארבייטער געלאָזט ממלא זיין ביז צו דעם נויטיגסטען מינימום דורך דער קצבה לעניים. די בעשטימונגען פון די אר־בייטער־געזעצען מכח קאָנטראַקטען צווישען מייסטער און לוין־ארבייטער, וועלכע ערלויבען נאָר א ציוויל־קלאַגע אנטקעגען דעם מייסטער, וואָס האָט געבראָכען דעם קאָנטראַקט, אָבער א קרימי־נאַל־קלאַגע אנטקעגען דעם ארבייטער, וואָס האָט געבראָכען דעם קאָנטראַקט, שטעהען נאָך אין פולער בליהונג ביז היינטיגען טאָג.*

די גרויזאַמע געזעצען אנטקעגען די קאָאַליציעס [טרייד־יוניאָנס] זיינען אין 1825 געפאַלען פאַר דער דראָהענדער האַלטונג פון פּראָלעטאַריאַט. טראָץ דעם זיינען זיי נאָר געפאַלען טייל־

* אבגעשאַפט אין 1875, זעה הערה, זייט 864.

וועמען קאמיל דע מולין*²²⁵ האט אנגערופען „עלענדער דאגמא־טיקער”, האט געזאגט: „הגם עס איז ווינשענסווערטה, אז דער ארבייט־לוין זאל שטייגען העכער איידער ער איז איצטער, כדי דער ארבייטער, וואס בעקומט דעם לוין, זאל זיך ניט געפינען אין דער אבסאלוטער אבהענגיקייט, וואס קומט פון ניט האבען די נויט־ווענדיגע לעבענס־מיטלען, וועלכע איז כמעט די אבהענגיקייט פון שקלאווערייי,” פונדעסטוועגען טארן די ארבייטער זיך ניט פער־שטענדיגען מכח זייערע אינטערעסען, האנדלען געמיינשאפטליך און דורכדעם מעסיגען זייער „אבסאלוטע אבהענגיגקייט, וועלכע איז כמעט שקלאווערייי,” ווייל פונקט דורכדעם „פערלעצען זיי די פרייהייט פון זייער אמאליגען מייסטער, דעם איצטיגען אונטער־נעהמער” (די פרייהייט צו האלטען די ארבייטער אין שקלאווע־ריי!), און ווייל א קאאליציע אנטקעגען דער דעספאטיע פון דעם אמאליגען צעך־מייסטער — א שפאס אביסעל! — איז א וויע־דער־אויפשטעלונג פון דעם צעך, וואס איז אבגעשאפט געווארן דורך דער פראנצויזישער קאנסטיטוציע![226]

4. די ענטשטעהונג פון די קאפיטאליס־טישע ארענדאטארס.

נאכדעם ווי מיר האבען בעטראכט די געוואלטזאמע בעשאַ־פונג פון פויגעל־פרייע פראלעטאיער, די בלוטיגע דיסציפלין וועלכע האט זיי פערוואנדעלט אין לוין־ארבייטער, די שענדליכע טהעטיגקייט פון'ם שטאאט, וועלכער האט פאליציייאיש געמאכט שטייגען די אקומולאציע פון קאפיטאל, פערגרעסערענדיג דעם גראד עקספּלאטאציע פון דער ארבייט — פרעגט זיך, פון וואַ־נען זיינען די קאפיטאליסטען אורשפּרינגליך געקומען? די עקס־פראפריאציע פון דער לאנד־בעפעלקערונג האט דאך דירעקט בע־שאפען נאר די גרויסע גרונד־אייגענטימער. וואס איז שייך דער ענטשטעהונג פון דעם ארענדאטאר, קאנען מיר זי, אזוי צו זא־גען, אנטאפּען מיט'ן האנד, ווייל זי איז א לאנגזאמער פּראצעס, וואס האט זיך ארויסגעוויקעלט אין משך פון פיעלע יאהרהונדער־

---

²²⁵* "Revolutions de France," No' LXXVII.

[226] Buchez et Roux. "Historie Parlumentaise," Voi. X, p. 193-95.

פערשעהמטקייט פונקציאָנירט אלס א שטענדיגע טרייד־יוניאן פון
די קאפיטאליסטען אנטקעגען די ארבייטער.

אויף דער אנדער זייט האָט די בורזשואזיע אין פראנקרייך
געוואגט גלייך אין אָנהויב פון דעם רעוואָלוציאָנס־שטורם אוועק־
צונעהמען פון די ארבייטער דאָס אָקאָרשט ערוואָרבענע אסאָציא־
ציאָנס־רעכט. דורכ'ן געזעץ פון 14טען יוני 1791 האָט זי דער־
קלערט אלע ארבייטער־קאָאליציעס אלס „אן אטענטאט אויף דער
פרייהייט און דער ערקלערונג פון די מענשען־רעכטען," וואָס קאָן
בעשטראָפט ווערן מיט 500 ליוור און פערלוסט פון די אקטיווע ביר־
גער־רעכטען אויף איין יאָהר.[225] דאָס דאָזיגע געזעץ, וואָס האָט
שטאַאט־פּאָליציייאיש אַריינגעשטעלט דעם קאָנקורענץ־קאַמף צווי־
שען קאפיטאַל און ארבייט אין די ראַהמען, וואָס זיינען געווען
בעקוועם פאַר'ן קאַפּיטאַל, האָט אַריבערגעלעבט רעוואָלוציעס און
ענדערונגען אין דינאַסטיעס. אַפילו די „טעראָר־רעגירונג" האָט
עס געלאָזט אונבעריהרט. עס איז נאָר גאָר ניט לאַנג צוריק
אויסגעשטראָכען געוואָרן פון דעם „קאָד פענאל" [שטראָף־געזעצ־
בוך].

קיין זאַך איז ניט מעהר כאַראקטעריסטיש איידער דער אויס־
רייד פון אָט דעם בורזשואזען קו ד'עטא [שטאַאט־שטרייך]. ש־
פעליע, דער בעריכט־ערשטאַטער פון דער נאציאָנאל־פערזאמלונג,

---

[225] ארטיקעל 1 פון דעם דאזיגען געזעץ לויטעט: „אזוי ווי די אבשאַ־
פונג פון אלע סאָרטען קארפאראציעס פון דעמזעלביגען שטאנד און דערזעל־
ביגער פראפעסיאָן איז איינער פון די יסודות פון דער פראנצויזישער קאָנסטי־
טוציע, איז דעריבער פערבאָטען זיי וויעדער איינצופיהרען אונטער וועלכען עס
איז אויסרייד און אין וועלכער עס איז פאָרם." ארטיקעל IV דערקלערט: „ווען
די בירגער, וועלכע געהערן צו דערזעלביגער פראפעסיאָן, צום זעלביגען האַנד־
ווערק אָדער בערוף, בעראטען זיך איינע מיט די אנדערע און רעדען אב צווישען
זיך געמיינשאפטליך צו ענטזאגען זייער מיטווירקונג אין זייער טרייד אָדער
מלאכות, אָדער צו אונטערנעהמען די ארבייט נאָר מיט א בעשטימטען פרייז,
זאָלען די דערמאָנטע בעראטונגען און אבמאכען . . . בעטראַכט ווערן אלס דער־
ווידער צו דער קאָנסטיטוציע און אלס אנגריפען אויף דער פרייהייט, ווי אויף
אויף דער דערקלעהרונג פון די מענשען־רעכטען, א. אז. וו." דאָס הייסט אלס
שטאַאטס־פערברעכען, גאָר ווי אין די אלטע ארבייטער געזעצען "Revolutions
de Paris," 1791, Vol. III, p. 523.

אחורפאציע פון די געמיינדע־פיטערפעלדער האָט איהם געגעבען די מעגליכקייט שטארק צו פערמעהרן זיין פיה־אינווענטאר כמעט אָהן קאָסטען, און די פערמעהרטע פיה, דורך זייער אָנווענדונג אין דער אגריקולטור און דורך דעם פערקויף, האָט איהם געגעבען א פיעל גרעסערן פראָפיט, א חוץ גרעסערע בעמיסטיגונג־מיטלען צו פערבעסערן דעם באָרען.

צו דעם איז אין 16טען י. ה. צוגעקומען א זעהר וויכטיגער מאָמענט. די ארענדע־קאָנטראַקטען זיינען דאַן געווען לאנגע, אָפט אויף 99 יאָהר. דאָס שטענדיגע פאַלע פון'ם ווערטה פון די עדעלע מעטאַלען און פאָלגליך פון'ם געלד האָט געטראָגען פאר די ארענ־דאטאָרס גאָלדענע פרוכטען. דאָס האָט, אחוץ די אַלע אנדערע אומשטענדען, וואָס מיר האָבען פריהער בעטראַכט, געוואָרפען דעם ארבייט־לוין. אַ טייל דערפון איז צוגעגעבען געוואָרן צו די פראָ־פיטען פון דער פארם. דאָס שטענדיגע שטייגען פון די פרייזען פון תבואה, וואָל, פלייש, קורץ פון אַלע אַגריקולטור־פראָדוקטען, האָט פערגרעסערט דעם ארענדאטאָר'ס געלד־קאַפּיטאַל אָהן קיין שום מיה פון זיין זייט, בעת די רענטע, וואָס ער האָט געצאָהלט, האָט זיך גערעכענט לויט דעם אַלטען געלד־ווערטה.[228] אָט אזוי

4 פונט פון דער אַלטער רענטע איז איצט אנגעוואקסען אפשר ביז 40 פונט, דאַך דענקט דער ארענדאטאָר ביים סוף פון זיין קאָנטראַקט, אז ער האָט גע־מאַכט א שלעכט געשעפט, אויב ער האָט ניט אבגעלעגט די רענטע פאר 6 ביז 7 יאָהר, 50 אדער 100 פונט."

[228] וועגען דעם איינפלוס פון דעם פאַל אין ווערטה פון געלד, אין 16טען י. ה., אויף פערשיידענע קלאַסען פון דער געזעלשאַפט, זעה: "A Compendious or Briefe Examination of Certaine ordinary Complaints of Diverse of our Countrymen in these days. By W. S. Gertlemon," London 1581. די דיאַלאָג־פאָרם פון דער דאָזיגער שריפט האָט מיטגעבראַכט דערצו, אז מען האָט עס א לאַנגע צייט צוגעשריבען צו שעקספיר, און נאָך אין 1751 האָט מען עס פון דאָס ניי ארויסגעגעבען אונטער זיין נאָמען. איהר פערפאַסער איז וויליאַם סטאַפפאָרד. אין איין אָרט רעזאָנירט דער ריטער ווי פאָלגט:

ריטער: איהר, מיין נאָכבאַר, דער לאַנדווירט, איהר מייסטער קרעמער און איהר, פעטער קופערשמיעד און די אנדערע האַנדווערקער, איהר מעגט אייערע אינטערעסען גאַנץ גוט היטען. ווארים אין דעם ערך, וואָס אַלע זאַ־כען זיינען איצט טייערער ווי זיי זיינען געווען, אויף אַזויפיעל שטייגט איהר מיט דעם פרייז פון אייערע סחורות און די לייסטונגען, וואָס איהר פערקויפט, אין דער הויך. מיר אבער האָבען גאָרנישט צו פערקויפען, אויף וואָס מיר

טען. די לייבאייגענע גופא, אזוי גוט ווי די פרייע קליינע לאַנד־בעזיצער, האָבען געהאַלטען לאַנד אונטער זעהר פערשיידענע בעזיץ־שייכות׳ן און זיינען דעריבער אויך עמאַנציפּירט געוואָרן אונטער זעהר פערשיידענע עקאָנאָמישע בעדינגונגען.

אין ענגלאַנד איז די ערשטע פאָרם פון דעם ארענדאטאָר (פּאַרמער) דער „ביילִיף" [פּערוואַלטער פון פּריצישען הויף], וועל־כער איז אַליין געוועזן א לייבאייגענער. זיין פּאָזיציע איז עהנליך צו דער פּאָזיציע פון דעם אַלט־רוימישען Villicus, נאָר אין אַן ענגערער ווירקונג־ספערע. אין דער צווייטער העלפט פון 14טען י. ה. ווערט ער פערביטען אויף אַן ארענדאטאָר, וועמען דער לענד־לאָרד בעזאָרגט מיט זריעה, פיה און אַקער־ווערקצייג. זיין לאַגע איז ניט זעהר פערשיידען פון דער לאַגע פון דעם פּויער. נישט מעהר ער עקספּלואַטירט מעהר לוין־ארבייט. באַלד ווערט ער א „מעטאַיער" ד. ה. א האַלב־ארענדאטאָר. ער שטעלט־צו איין טייל פון דעם אַגריקולטור־קאַפּיטאַל, דער לענדלאָרד — דעם אַנ־דער טייל. זיי צוטיילען זיךביידע מיט דעם גאַנצען פּראָדוקט אין בעשטימטע פּראָפּאָרציעס לויט אַן אָבגעמאַכטען קאָנטראַקט. אָט די פאָרם פערשווינדט שנעל אין ענגלאַנד, כדי צו מאַכען פּלאַץ פאַר דעם ריכטיגען ארענדאטאָר, וועלכער פערווערטעט זיין איי־גענעם קאַפּיטאַל, דורכדעם וואָס ער בעשעפטיגט לוין־ארבייטער, און צאָהלט א טייל פון דעם מעהר־פּראָדוקט, אין געלד אָדער אין נאַטורא, דעם לענדלאָרד אלס גרונד־רענטע.

כל זמן, אין משך פון 15טען יאָהרהונדערט, דער אונאָב־העננינער פּויער און דער אַקער־קנעכט [ד. ה. דעם פּויער׳ס גע־דונגענער ארבייטער], וואָס האָט אויך אַן אייגענע ווירטשאַפט א חוץ זיין לוין־דיענסט, האָבען זיך בערייכערט דורך זייער אר־בייט, בלייבען דעם ארענדאטאָר׳ס אומשטענדען און זיין פּראָדוק־ציאָנס־פעלד גלייך מיטעלמעסיג. די אַגריקולטור־רעוואָלוציע אין לעצטען דריטעל פון 15טען י. ה., וועלכע האָט געוועהרט אין משך פון כמעט דעם גאַנצען 16טען י. ה. (מיט דער אויסנאַהם אָבער פון זיין לעצטען צעהנדליג יאָהר), האָט איהם בערייכערט פּונקט אזוי שנעל, ווי זי האָט פעראָרימט די לאַנד־בעפעלקערונג.[227] די

---

[227] האררִיסאָן אין זיין „דיסקריפּשאָן אָוו ענגלאַנד" זאָגט: „אבוואויל

נעמאכט גלויבען, אין זיין „היסטאָרי אָוו קאָמערס”, אז דאָס איז
געוועזען א דירעקטער אויפטהו פון דער השגחה עליונה. מיר מו־
זען זיך פערוויילען נאָך אַן אויגענבליק ביי אָט דעם עלעמענט פון
דער אורשפרינגליכער אקומולאציע. וואָס די אונאָבהענגיגע, אליין־
ווירטשאפענדע לאנד־בעפעלקערונג איז שיטערער געוואָרן, האָט
געשטימט ניט נאָר מיט'ן געדיכטער ווערן פון דעם אינדוסטריע־
לען פּראָלעטאריאט, ווי זשאָפרוא סען־היל ער דערקלערט דאָס גע־
דיכטער ווערן פון דער וועלט־מאטעריע אין איין אָרט דורך איהר

טאר פון די אבצאהלונגען צו די פעאדאלע פריצים, אין פערלויף פון דעם פריהען
מיטעלאלטער, באלד א געשעפטמענש, וועלכער שווינדעלט זיך ארויף אלס קאַ־
פיטאליסט דורך ערפרעסונג, בעטרוג א. אז. וו. די דאזיגע רעזשיסערען זיי־
נען מאנכעסמאל אליין געוועזען פון די אדעליגע. צום ביישפיעל: „דאס איז די
רעכענונג, וואס העררו זשאק דע טהארעין, דער ריטערליכער קאסטעלאן פון בע־
זאנסאן, האט אבגעגעבען צו דעם העררן, וועלכער פיהרט אין דיזשאן די רעכע־
נונגען פאר דעם הערצאג און גראף פון בורגונד, וועגען די רענטען וואס גע־
הער'ן צו דער דערמאנטער שלאס־הערשאפט פון 25טען דעצעמבער 1359 ביז
דעם 23טען דעצעמבער 1360.” (אלעקסיס מאנטעלי, "Histori- des Ma eriaux
manusr!ts etc." page 2‹4. עס ציינט זיך שוין דא, אזוי ווי אין אלע
ספערען פון געזעלשאפטליכען לעבען, אז דעם לייב'ס חלק פאלט אריין צום פער־
מיטלער. אויף דעם עקאנאמישען געביט, צום ביישפיעל, שעפּען אראב די
שמאנט די פינאנסירען, בערזען־ספעקולאנטען, סוחרים און קליינע קרעמער; אין
ציוויל עסקים שינדט דער אדוואקאט די הויט פון ביידע צדדים; אין דער פּאָ־
ליטיק איז דער פערטרעטער געוואָרן וויכטיגער איידער די וועהלער, דער
מיניסטער מעהר איידער דער קעניג; אין דער רעליגיאָן ווערט גאָט אוועק־
געשטופּט אין הינטערגרונד דורך דעם „פערמיטלער” און דער לעצטער ווערט
צוריקגעשטויסען דורך די גלחים, וועלכע זיינען ווידער אונפערמיידליכע פער־
מיטלער צווישען דעם גוטען פּאסטוך און זיינע שעפּסען. — אין פראנקרייך
אזוי ווי אין ענגלאנד זיינען די גרויסע פעאדאלע טעריטאָריען געווען צוטיילט
אין אונענדליך פיעל קליינע ווירטשאפטען, אבער אונטער ניט צו פערגלייכען־
ערגערע בעדינגונגען פאר דער לאנד־בעפעלקערונג. אין פערלויף פון 14טען
יאהרהונדערט זיינען ענטשטאנען די פערמערס אדער טערריערס [ארענדעס].
זייער צאהל איז נאכאנאנד געוואקסען, ווייט אריבער 100,000. זיי האבען גע־
צאהלט רענטען פון א צוועלפטיל ביז א פינפטעל פון דעם פּראָדוקט, אין געלד
אדער און נאטורא. די דאזיגע טערריערס זיינען געווען פריצישע ניטער
[Fiefs, sub-fiefs] איינגעטיילט לויט דעם ווערטה און אומפאנג פון די נחלאות,
איינינע פון וועלכע האבען אינגאנצען געהאט בלויז עטליכע אקער. אט די
אלע טערריערס האבען געהאט ביז א געוויסען גראד דאס רעכט פון יוריסדיק־
ציע איבער די, וואס זיינען געזעסען אויפ'ן באָדען; עס זיינען געווען פיער

ווערט ער רייך אין דערזעלבינער צייט אויפ'ן חשבון אי פון זיינע לוין־ארבייטער, אי פון זיין לענדלאָרד. עס איז דעריבער קיין וואונדער ניט, וואָס ענגלאנד האָט ביים סוף 16טען י. ה. געהאָט א קלאַס, לויט די דאמאָלסדיגע צושטאנדען, רייכע „קאפיטאל־ארענדאטאָרס.[229]

5. די צוריקווירקונג פון דער אגריקולטורעלער רעוואָלוציע אויף דער אינדוסטריע. — די בעשאפונג פון א אינלענדישען מארק פאר דעם אינדוסטריעלען קאפיטאל.

די עקספראָפריאציע און פערטריבונג פון דער לאנד־בעפעלקערונג, וואָס האָט זיך שטענדיג וויעדערהאָלט איין מאָל נאָך דעם אנדערן, האָט נאָכאנאנד צוגעשטעלט, ווי מיר האָבען געזעהן, דער שטאָדטישער אינדוסטריע מאַסען פראָלעטאריער, וועלכע זיינען געשטאנען אינגאנצען אויסערהאלב פון די צעך־פערהעלטענישען — א שכל'דיגער אומשטאנד, וואָס האָט דעם אלטען א. אנדערסאָן (מען דארף איהם ניט פערבייטען מיט דזשיימס אנדערסאָן)

———

זאלען קאנען העכערען דעם פרייז, כדי דערמיט ארייננצובעקומען די זאכען, וואס מיר מוזען קויפען." אין אנאנדער ארט פרעגט דער ריטער דעם דאקטאר: „איך בעט אייך, וואס זיינען דאס פאר א סארט מענשען, וועלכע איהר מיינט? און קודם, ווער זיינען די, וועלכע זאלען ניט ליידען קיין היזק דערביי?" — דאקטאר: „איך מיין אלע יענע, וועלכע לעבען פון קויף און פערקויף; ווארים ווי זיי קויפען טייער, אזוי פערקויפען זיי דערנאך." — ריטער: „וואס פאר מענשען זיינען דאס, וועלכע געווינען דערביי, ווי איהר זאגט?" — דאקטאר: „באמת, אלע וועלכע בעארבייטען אליין פאסעסיעס אדער ארענדע־גיטער צאהלענדיג די אלטע רענטע, דען בעת זיי צאהלען לויט דער אלטער ראטע, פערקויפען זיי לויט דער נייער; דאס הייסט, זיי צאהלען פאר זייער לאנד זעהר ביליג און פערקויפען אלץ וואס וואקסט אויף דעם לאנד, טייער..." — ריטער: „וואס פאר א סארט מענשען זיינען די, וועלכע האבען דערביי, ווי איהר זאגט, א גרעסערן היזק איידער דער ריוח פון יענע?" — דאקטאר: „דאס זיינען אלע עדעל־לייט, ריטער און אלע אנדערע, וועלכע לעבען ענטוועדער פון א פעסטגעזעצטער רענטע, אדער פון א פעסטגעזעצטען געהאלט, אדער זיי ווירטשאפטען ניט אליין מיט זייער באדען, אדער גיבען זיך ניט אב מיט קויף און פערקויף."

[229] אין פראנקרייך ווערט דער רעזשיסער, דער פערוואלטער און קאלעקי־

זעהט איצט אוים פונקט דיזעלביגע ווי פריהער. קיין פעדימל איז אין איהם ניט פערענדערט געוואָרן, אָבער א נייע סאָציאַלע נשמה איז אריינגעזעצט געוואָרן אין זיין לייב. ער מאכט איצט אוים א טייל פון דעם קאָנסטאנטען קאפיטאל פון דעם מאנופאקטור־מייסטער. פריהער איז ער געווען פערטיילט צווישען א גרויסער מאסע קליינע פראָדוצירער, וועלכע האָבען איהם אליין קולטיווירט און געשפונען מיט זייערע פאמיליען אין קליינע סכום'ען; איצט איז ער קאָנצענטרירט אין די הענד פון איין קאפיטאליסט, וועלכער לאָזט אנדערע שפינען און וועבען פאר איהם. די עקסטרא־ארבייט, וואָס איז אויסגעגעבען געוואָרן אין דער פלאַקס שפּי־נעריי, האָט זיך פריהער רעאַליזירט אין א עקסטרא הכנסה פאר א גרויסער צאָהל פויערים־פאמיליען, אָדער אין פריעדריך דעם צווייטען'ס צייט — אין שטייערן „פּור לע רוא דע פּריסס."* איצטער רעאַליזירט זי זיך אין דעם פּראָפּיט פון עטליכע קאפי־טאַליסטען. די שפינדלען און וועבשטוהלען, וואָס זיינען פריהער געווען פערשפּרייט איבער'ן גאַנצען לאַנד, זיינען איצט צוזאמענ־געדריקט אין עטליכע גרויסע ארבייט־קאַזאַרמעס, גלייך ווי די ארבייטער, גלייך ווי דער רויה־מאטעריאל. די שפינדלען און וועב־שטוהלען און רויה־מאטעריאלען זיינען אָנשטאָט מיטלען פון אַן אונאָבהענגיקער עקזיסטענץ פאר שפינער און וועבער, איצט פער־וואנדעלט געוואָרן אין מיטלען זיי צו קאָמאַנדירן[232] און ארויסצו־זויגען פון זיי אונבעצאָהלטע ארבייט. מען זעהט עס ניט אָן אויף די גרויסע מאנופאקטורען און אויף די גרויסע פארמס, אז זיי זיי־נען צוזאמענגעשטעלט פון א סך קליינע פראָדוקציאָנס־ווערקשטא־טען און זיינען פאָרמירט דורך דער עקספּראָפּריאציע פון א סך

---

* „ארבייטען פּור לע רוא דע פּריסס", וואָס מיינט ווערטערליך: „פאר דעם קיניג פון פּרייסען," איז א שפּריך־וואָרט, וואָס בעטייט: ארבייטען פאר גאָרנישט, אָדער ארבייטען פאר'ן טייוועל.

[232] „איך וועל אייך," זאָגט דער קאפיטאליסט, „לאָזען האָבען דעם כבוד מיר צו דינען, בתנאי אז איהר זאָלט דאָס ביסעל, וואָס אייך בלייבט, מיר אוועקגעבען פאר דער מיה, וואָס עס מאכט מיר אייך צו קאָמאַנדירן." (זשאַן זשאַק רוססאָ, „אבהאנדלונג איבער פּאָליטישער עקאָנאָמיע." פראַנצויזיש). זשע־נעווע, 1765.)

שיטער ווערן אין אנאנדער אָרט.[230] טראָץ דער פערמינערטער צאָהל פון זיינע בעארבייטער, האָט דער באָדען געטראָגען פונקט אזוי פיעל אָדער נאָך מעהר פּראָדוקטען ווי פריהער, ווייל די רע־וואָלוציע אין די שייכות׳ן פון גרונד אייגענטום איז געווען בעגלייט מיט פערבעסערטע מעטאָדען פון קולטיווירונג, גרעסערער קאָאָפּע־ראַציע, קאָנצענטראַציע פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען א. אז. וו., און ווייל די אגריקולטורעלע לוין־ארבייטער זיינען ניט נאָר אינ־טענסיווער אָנגעטריבען געוואָרן,[231] נאָר אויך דאָס פּראָדוקציאָן־פעלד, אויף וועלכען זיי האָבען געארבייט פאר זיך אליין, איז אלץ מעהר און מעהר איינגעצויגען געוואָרן. צוזאַמען מיט דעם פריי־געשטעלטען טייל פון דער לאַנד־בעפעלקערונג, ווערן אויף דעם אופן פרייגעשטעלט אויך זיינע פריהערדיגע נאַהרונגס־מיטלען. זיי פערוואַנדלען זיך איצטער אין א מאַטעריעלען עלעמענט פון דעם וואַריאַבלען קאַפּיטאַל. דער פּויער, וואָס איז ארויסגעזעצט גע־וואָרן אין דער לופטען, מוז איינקויפען זייער ווערטה, אין דער פאָרם פון ארבייט־לוין, פון זיין נייעם בעל הבית, דעם אינדוסטריע־לען קאַפּיטאַליסט. און אזוי ווי בנוגע די לעבענס־מיטלען, אזוי קאָן מען אויך זאָגען בנוגע די היימישע אגריקולטורעלע רויה־מאַ־טעריאַלען פון דער אינדוסטריע. זיי זיינען פערוואַנדעלט גע־וואָרן אין א עלעמענט פון דעם קאָנסטאַנטען קאַפּיטאַל.

לאָמיר זיך פאָרשטעלען, צום ביישפּיעל, אז א טייל פּויערים אין וועסטפאַלען, וועלכע האָבען אין פריעדריך דעם צווייטען׳ס צייט אלע געשפּונען פלאַקס, זיינען מיט געוואַלט עקספּראָפּרי־אירט און פערטריבען געוואָרן פון גרונד און באָדען, און דער אנ־דער טייל, וואָס איז געבליבען, איז פערוואַנדעלט געוואָרן אין טאָג־לוינער פון די גרויסע פערמערס. אין דערזעלביגער צייט וואַק־סען אויס גרויסע פלאַקס־שפּינערייען און וועבערייען, אין וועלכע די „פריי־געשטעלטע” ארבייטען איצט פאר א לוין. דער פלאַקס

שטופען. מען קאָן זיך פאָרשטעלען די אונטערדריקונג פון דער לאַנד־בעפעל־קערונג אונטער אט די אלע קליינע טיראַנען. מאַנטעיל זאָגט, אז עס זיינען דאַמאַלסט געווען אין פראַנקרייך 160,000 געריכטען, וואו היינט זיינען גענוג 4000 טריבונאַלען.

[230] אין זיין ווערק "Notions de Philosophie Naturelle" פּאַריז 1838.

[231] א פּונקט, וואָס ווערט בעטאָנט פון סער דזשיימס סטואַרט.

פלאנצען אונטער דער אויפפאסונג פון די שטאאטס־רעגירונגען, דערקלערט זיך דאס פון דעם דאמאלדיגען צושטאנד פון א גרויסען טייל פון די מאנופאקטורען אויף דעם אייראפעאישען קאנטינענט.

די פאסירונגען, וועלכע האבען די קליין־פויערים פערוואנדעלט אין לוין־ארבייטער און זייערע לעבענסמיטלען און ארבייט־מיטלען אין מאטעריעלע עלעמענטען פון דעם אינדוסטריעלען קאפיטאל, האבען אין דערזעלביגער צייט געשאפען פאר דעם דאזיגען קאפיטאל זיין אינלענדישען מארק. פריהער האט די פויערשע פאמיליע געשאפען און בעארבייט די לעבענסמיטלען און רויה־שטאפען, וועלכע זי האט דערנאך גרעסטענטיילס אליין פערצעהרט. איצט זיינען אט די רויהשטאפען און לעבענסמיטלען געווארן סחורות. דער פויער פערקויפט זיי מאסענהאפט און געפינט זיין מארק אין די מאנופאקטורען. דערפאר פערוואנדלען זיך איצט די גארן, לייוועגט, גראבע וואלציייג — זאכען, וואס זייערע רויה־שטאפען האבען זיך אייגנעפונען אין דער באלעבאטישקייט פון יעדער פויערשער פאמיליע און וואס זי האט אויסגעשפונען און אויסגעוועבט פאר איהר אייגענעם פערברויך — אין מאנופאקטור־ארטיקלען, וועלכע געפינען זייער אבזאץ־מארק גראד אין די לאנד־דיסטריקטען. די צאהלרייכע, צעווארפענע קונדען, וועלכע זיינען ביזאהער בעשטאנען פון א מאסע קליינע פראדוצירער, וואס ארבייטען אויף אייגענער רעכענונג, זיינען איצט קאנצענטרירט אין איין גרויסען מארק, וואס איז פערזארגט פון דעם אינדוסטריעלען קאפיטאל.[234] אט אזוי געהט האנד אין האנד מיט דער עקספראפ־

---

[234] „20 פונט וואל, פערוואנדעלט אויף א שטילען אופן אין דער יעהרליך נויטיגער קליידונג פון אן ארבייטער־פאמיליע, דורך איהר אייגענער פלייסיג־קייט אין די צייטען צווישען אנדערע ארבייטען — דאס מאכט ניט קיין רעש. אבער ברענגט די וואל אויפ'ן מארק, שיקט זי אין דער פאבריק, דאן צום מעק־לער, דערנאך צום הענדלער, האט איהר דערמיט גרויסע האנדעלס־אפעראציעס און א נאמינאלען קאפיטאל פערנומען אויף א סומע צוואנציג מאל אזוי־פיעל ווי דער ווערטה פון דער דאזיגער וואל. . . . דער ארבייטער־קלאס ווערט אויף דעם אופן עקספלואטירט, כדי אויפצוהאלטען אן עלענדע פאבריק־בעפעל־קערונג, א פאראזיטישען קרעמער־קלאס און אן אויסגעטראכטען קאמערציעלען, געלד און פינאנציעלען סיסטעם.” (דייוויד אורקהארט, „פאמיליאר ווארדס,” לאנדאן, 1855, ז. 120.)

קליינע אונאָבהענגיקע פּראָדוצירער. דער גלייכער פערשטאַנד אָבער לאָזט זיך ניט פערפיהרן.

אין דער צייט פון מיראַבאָ, דעם לייב פון דער רעוואָלוציע, האָבען די גרויסע מאַנופאַקטורען נאָך געהייסען „מאַניפאַקטיר רע־איני", פעראייניגטע ווערקשטאַטען, א שטייגער ווי מיר רעדען וועגען צוזאַמענגעבונדענע פעלדער. „מיר זעהען נאָר," זאָגט מיראַבאָ, „די גרויסע מאַנופאַקטורען, וואו הונדערטער מענשען אַרבייטען אונטער איין דירעקטאָר, און וועלכע מען רופט אָן געוועהנ־ליך פעראייניגטע מאַנופאַקטורען. פערקעהרט, יענע מאַנופאַק־טורען, וואו א זעהר גרויסע צאָהל אַרבייטער אַרבייט צעשפּליטערט, יעדערער אויף זיין אייגענער רעכענונג, רופט ניט אַרויס אונזער קלענסטע אויפמערקזאַמקייט. מען שטעלט זיי אינגאַנצען אוועק אין הינטערגרונד. דאָס איז א זעהר גרויסער טעות, וואָרים זיי אַליין נאָר מאַכען אויס א ווירקליך וויכטיגען בעשטאַנדטייל פון דעם פאָלקס־רייכטום. . . . די פעראייניגטע פאַבריק וועט וואונ־דערבאַר רייך מאַכען איינעם אָדער צוויי אונטערנעהמער, אָבער די אַרבייטער זיינען נאָר בעסער אָדער ערגער בעצאָהלטע טאָג־לוי־נער און האָבען קיין חלק ניט אין דעם וואוילזיין פון דעם אונטער־נעהמער. אין דער צעטיילטער פאַבריק, דאַגעגען, ווערט קיינער ניט רייך, אָבער א מאַסע אַרבייטער געפינען זיך אין א וואויל־שטאַנד. . . . די צאָהל פון די פלייסיגע און ווירטשאַפטליכע אַר־בייטער וועט וואַקסען, ווייל זיי זעהען אין דעם קלוגען אַרט לע־בען, אין דער טהעטיגקייט, א מיטעל צו פערבעסערן גרינדליך זייער לאַגע, אָנשטאָט צו געווינען א קליינע לוין־העכערונג, וועלכע קאָן קיינמאָל ניט זיין קיין וויכטיגער געגענשטאַנד פאַר דער צוקונפט, נאָר עס גיט זיי העכסטענס די מעגליכקייט עטוואָס בעסער צו לע־בען פון האַנד אין מויל. די צעטיילטע אינדיווידועלע מאַנופאַק־טורען, דאָס רוב פערבונדען מיט קליינע לאַנדווירטשאַפטען, זיינען די פרייע."*** ווען מיראַבאָ האַלט די צעשפּליטערטע ווערקשטא־טען אויך פאַר עקאָנאָמישער און פּראָדוקטיווער איידער די „פער־אייניגטע", און זעהט אין די לעצטע בלויז קינסטליכע טרייב הויז־

*** מיראַבאָ, „וועגען דער פּרייסישער מאַנאַרכיע," (פראַנצויזיש) לאָנ־דאָן 1788, באַנד 3, ז. 20—109.

זעכליך א תבואה־קולטיווירער, און אנאנדער צייט הויפטזעכליך א פיה־ציכטער, אין פעריאָדען וואָס בייטען זיך כסדר, און דער אומפאנג פון דער פויערשער ווירטשאפט ענדערט זיך לויט די דאָזיגע פעריאָדען.

ערשט די גרויס־אינדוסטריע ברענגט צוזאמען מיט די מאַשינען דעם דויערהאַפטען באזיס פון דער קאפיטאליסטישער אגריקולטור, עקספּראָפּריאירט ראַדיקאל די אונגעהויערע מעהרצאָהל פון דער לאנד־בעפעלקערונג און דערענדיגט די שיידונג צווישען אגריקולטור און די דאָרפישע הויז־אינדוסטריען, אויסרייסענדיג זייערע וואָרצלען — די שפינעריי און וועבעריי.[236] זי עראָבערט דעריבער אויך צום ערשטען מאָל פאר׳ן אינדוסטריעלען קאפיטאל דעם גאנצען אינלענדישען מארק.[237]

ארויסגעהויבען פון דער דעגראדאציע, אין וועלכער זי איז געווען פערזונקען אונטער די טודארס.

[236] טאקעט וויים, אז די מאדערנע וואל־אינדוסטריע איז ארויסגעקומען פון די אייגענטליכע מאנופאקטורען און פון דער צערשטערונג פון דער דארפישער אדער הויזליכער מאנופאקטור, מיט דער איינפיהרונג פון דער מאשינעריע. (זעה זיין אויבען־דערמאנטען ווערק.) „דער פלוג, דער יאך־געשפאן זיינען געווען די ערפינדונג פון געטער און די בעשעפטיגונג פון העלדען; זיינען וועבשטוהל, שפינדעל און שפינראד פון א וועניגער עדעלער אבשטאמונג? איהר טיילט פאנאנדער דעם שפינראד און דעם פלוג, די שפינדעל און דעם יאך־געשפאן, און איהר בעקומט פאבריקען און באנאדעלנעס, קרעדיט און קריזיסען, צוויי פיינדליכע נאציאנען, אגריקולטורעלע און קאמערציעלע.” (דייוויד אורקהארט, „פאמיליאר ווארדס,” ז. 122.) איצט קומט אבער קארעי און קלאגט אן ענגלאנד — זיכער ניט מיט אונרעכט — אז זי שטרעבט צו פערוואנדלען יעדעם אנדער לאנד אין א בלויז אגריקולטור־לאנד, פאר וועלכען ענגלאנד זאל זיין דער פאבריקאנט. ער בעהויפטעט, אז טערקיי איז אויף דעם אופן רואינירט געווארן, ווייל „די אייגענטימער און בעארבייטער פון׳ם באדען זיינען ניט ערלויבט געווארן (דורך ענגלאנד) זיך אליין צו שטארקען דורך דער נאטירליכער פעראייניגונג צווישען דעם פלוג און דעם וועבשטוהל, דעם האמער און דער בראניע.” („דהי סלייוו טרייד,” ז. 125.) לויט זיין מיינונג איז אורקהארט גופא איינער פון די הויפט־אגענטען פון טערקיי׳ס חורבן, וואו ער האט אנגעטריבען די פראפאגאנדא פון פרייהאנדעל אין די אינטערעסען פון ענגלאנד. דאס בעסטע דערביי איז, וואס קארעי, אגב אורחא א גרויסער רוסען־קנעכט, וויל פערהינדערן דעם דאזיגען שיידונגס־פראצעס דורך דעם סיסטעם פון שוץ־טאריף, וועלכער טרייבט דעם דאזיגען פראצעס נאך מעהר אן.

[237] די פילאנטראפּישע ענגלישע עקאנאמען, ווי מיל, ראדזשערס, גאלד־

ריאַציע פון די געוועזענע זעלבסט־ווירטשאַפטנדע פּויערים און זייער צושיידונג פון זייערע פּראָדוקציאָנס־מיטלען, די פערניכטונג פון דער דאָרפישער נעבען־אינדוסטריע, דער שיידונגס־פּראָצעס פון מאַנופאַקטור און אַגריקולטור. און נאָר די פערניכטונג פון דעם דאָרפישען הויז־געווערב קאָן געבען דעם אינעווענינגסטען מאַרק פון א לאַנד די אויסברייטונג און דעם פעסטען בעשטאַנד, אין וועלכען דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן נויטיגט זיך.

דאָך אָבער איז די אייגענטליכע מאַנופאַקטור־פּעריאָדע ניט פּועל קיין ראַדיקאַלע אומגעשטאַלטונג. מען קאָן געדענקען, אַז די מאַנופאַקטור נעהמט איין בלויז טיילוויין די נאַציאָנאַלע פּראָדוקציאָן און רוהט אַלעמאָל אויף דער האַנדווערק פון שטאָדט און דער הויזליכער אינדוסטריע פון לאַנד. אויב זי פערניכטעט זיי וואו עס איז אויף געוויסע פּונקטען, אין בעזונדערע געשעפט־צווייגען, אונטער איין פאָרם, רופט זי זיי ווידער אַרויס אַנדערש־וואו, ווייל זי בעדאַרף זיי האָבען אויף צו בעאַרבייטען דעם רויה־מאַטעריאַל ביז צו א בעשטימטען גראַד. זי פּראָדוצירט דעריבער א נייעם קלאַס פון קליינע דאָרפס־לייט, וועלכע בעשעפטיגען זיך מיט ערד־אַרבייט בלויז אַלס נעבען־צווייג און טהוען הויפּטזעכליך אינדוסטריעלע אַרבייט, כדי צו פערקויפען זייערע פּראָדוקטען צו דער מאַנופאַקטור דירעקט אָדער דורך דער פערמיטלונג פון הענדלער. דאָס איז איין גרונד, אויב אפילו ניט דער הויפּט גרונד, פון אַ ערשיינונג, וועלכע פערווירט פון אָנפאַנג דעם פאָרשער פון דער ענגלישער געשיכטע. פון דעם לעצטען דריטעל פון 15טען יאָהרהונדערט אָן געפינט ער נאָכאַנאַנד, א חוץ נאָר אין איינינגע פּעריאָדען, ווי מען בעקלאָגט זיך וועגען דעם, וואָס די קאַפּיטאַל־ווירטשאַפט פערמעהרט זיך אויפ'ן לאַנד און די פּויערים־ווירטשאַפט ווערט אַלץ מעהר פערניכטעט. פון דער אַנדער זייט גע־פינט ער שטענדיג די פּויערים־ווירטשאַפט זיך בעווייזענדיג פון דאָס ניי, ווען אפילו אין א פערמינערטער צאָהל און אונטער ער־גערע אומשטענדען.[235]

דער הויפּט גרונד איז: ענגלאַנד איז אין איין צייט הויפּט־

[235] אַ אויסנאַהם דערצו איז קראָמוועל'ס צייט. כל זמן די רעפּובליק האָט געוועהרט האָט זיך די ענגלישע פאָלקס־מאַסע אין אַלע איהרע שיכטען

דוקציאָנס־אופן גילטען אלס קאפיטאל בכלל — דער וואוכער־קאפיטאל און דער סוחר׳ישער קאפיטאל.

„געגענווערטיג,” זאָגט אן ענגלישער שרייבער, וועלכער בע־טראַכט אָבער ניט די ראָליע פון דעם סוחר׳ישען קאפיטאל, „געהט דער גאנצער רייכטום פון דער געזעלשאפט צוערשט אין די הענד פון דעם קאפיטאליסט . . . ער צאָהלט דעם גרונד־אייגענטימער די רענטע, דעם ארבייטער זיין לוין, דעם שטייער־און צעהנטען־זאמלער וואָס ער מאָהנט, און לאָזט א גרויסען טייל, אין פאקט דעם גרעסטען און שטענדיג צו־וואקסענדען טייל פון דעם יעהר־ליכען פראָדוקט פון דער ארבייט פאר זיך אליין. דער קאפיטאליסט קאָן איצט בעטראכט ווערן אלס דער ערשטער אייגענטימער פון דעם גאנצען געזעלשאפטליכען רייכטום, אָבוואוהל קיין געזעץ האָט איהם קיין רעכט ניט געגעבען אויף דעם דאָזיגען אייגענטום. . . . אָט די ענדערונג אין דעם אייגענטום איז געקומען דורך נעהמען פראָצענטען אויף קאפיטאל . . . און עס איז גאנץ מערקווירדיג, אז די געזעצגעבער פון גאנץ אייראָפּא האָבען דאָס געוואָלט פער־הינדערן דורך געזעצען אנטקעגען דעם וואוכער. . . . די מאכט פון דעם קאפיטאליסט איבערן גאנצען רייכטום פון לאנד איז א פאָל־שטענדיגע רעוואָלוציע אין דעם אייגענטומס־רעכט, און דורך וועל־כען געזעץ אָדער דורך וועלכער רייה פון געזעצען איז זי דורכגע־פיהרט געוואָרען?”[239] דער פערפאסער האָט געזאָלט געדענקען, אז רעוואָלוציעס ווערן ניט געמאכט דורך געזעצען.

דער געלד־קאפיטאל, וואָס האָט זיך פאָרמירט דורך וואוכער און האנדעל, איז פערהינדערט געוואָרן פון צו ווערן פערוואנדעלט אין אינדוסטריעלען קאפיטאל דורך דער פעאָדאלער קאָנסטיטו־ציע אויפ׳ן לאנד און דורך דער צעך־אָרגאניזאציע אין די שטעדט.[240] אָט די שטערונגען זיינען פערשוואונדען מיט דער אויפלעזונג פון דער פעאָדאלער געזעלשאפט און מיט דער עקספּראָפּריאציע און

[239] "The Natural and Artificial Rights of Property Contrasted," London 1832, p. 98. דער פערפאסער פון אט דער אנאנימער שריפט איז Th. Hodgskin.

[240] אפילו נאך אין יאהר 1794 האבען די קליינע געוואנט־מאכער פון לידז געשיקט א דעפוטאציע צום פארלאמענט מיט א פעטיציע פאר א געזעץ, וואס זאל פערבאטען יעדען סוחר צו ווערן א פאבריקאנט. (דר. אייקין, אין זיין אויבען ציטירטען ווערק, לאנדאן 1795.)

6. די ענטשטעהונג פון דעם אינדוסטרי־עלען קאַפּיטאַליסט.

דער וואוקס פון דעם אינדוסטריעלען[238] קאַפּיטאַליסט איז ניט פאָרגעקומען אויף דעמזעלביגען פּאַמעלאַכדיגען אופן, ווי דער וואוקס פון דעם אַרענדאַטאָר. בלי ספק האָבען מאַנכע קליינע צעך־מייסטערס און נאָך מעהר, זעלבסטשטענדיגע קליינע האַנד־ווערקער, אָדער אפילו לוין־אַרבייטער, זיך פערוואַנדעלט אין אָנ־פאַנג אין קליינע, אַרויסשפּראָצענדיגע (ווערדענדע) קאַפּיטאַליס־טען, און דערנאָך, דורך ביסלעכווייז אַלץ ווייטערער עקספּלואַ־טאַציע פון לוין־אַרבייטער און אַלץ גרעסערער אַקומולאַציע, אין פאָלשטענדיגע קאַפּיטאַליסטען. אין דער קינדהייטס־פּעריאָדע פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן האָט עס אָפט פּאַסירט ווי אין דער קינדהייטס־פּעריאָדע פון די מיטעלאַלטערליכע שטעדט, וואו די פראַגע, ווער פון די אַנטלאָפענע לייבאייגענע זאָל זיין דער האַר און ווער דער דיענער, איז גרעסטענטיילס בעשלאָסען געוואָרן דורך דעם פריהערדיגען אָדער שפּעטערדיגען דאַטום ווען זיי זיי־נען אַנטלאָפען געוואָרן. דער לאַנגזאַמער גאַנג פון אָט דער מע־טאָדע האָט אויף קיין אופן זיך ניט געפּאַסט צו די האַנדעלס־נוי־טען פון דעם נייעם וועלט־מאַרק, וועלכען די גרויסע ענטדעקונגען פון 15טען י. ה. האָבען געשאַפען. אָבער דער מיטעלאַלטער האָט אַריבערגעבראַכט צוויי פערשיידענע פאָרמען פון קאַפּיטאַל, וועל־כע וואַקסען אויס אין די פערשיידענסטע עקאָנאָמישע געזעלשאַפט־פאָרמאַציעס, און פאַר דער ערא פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָ־

וויז סמיטה, פאַסעט א. אז. וו., און ליבעראַלע פאַבריקאַנטען, ווי דזשאָהן בריינט און זיינע חברים, פרעגען די ענגלישע לאַנד־אַריסטאָקראַטען, אזוי ווי נאָט האָט געפרעגט קין׳ען אויף זיין ברודער הבל, וואו זיינען אונזערע טויזענדער „פריי־האַלדערס" [זעלבסטשטענדיגע פּויערים] אהינגעקומען? אָבער פון וואַנען זייט איהר דען אַרויסגעקומען? פון דער פערניכטונג פון יענע „פריי־האַלדערס." וואָרום פרעגט איהר ניט ווייטער, וואו זיינען אהינגעקומען די אונאָבהענגיגע וועבער, שפּינער, האַנדוועקער?

[238] אינדוסטריעל ווערט דאַ געברויכט אין געגענזאַץ צו אַגריקולטורעל. אין דעם „קאַטעגאָרישען" זין איז דער אַרענדאַטאָר אַן אינדוסטריעלער קאַפּי־טאַליסט, אזוי גוט ווי דער פאַבריקאַנט.

דוקציאָנס־אופן אין דעם קאפיטאליסטישען און צו פערקירצען די איבערגאנג־צייטען. די געוואלט איז דער געבורטס־העלפער פון יעדער אלטער געזעלשאפט, וועלכע איז שוואנגער מיט א נייער געזעלשאפט. זי גופא איז אן עקאָנאָמישע מאכט (פּאָטענץ).

וועגען דעם קריסטליכען קאָלאָניאַל־סיסטעם זאָגט א מאַן, וועלכער האָט דעם קריסטענטום געמאכט פאר זיין ספּעציאַלי־טעט — וו. האָוויט: „די בארבארייען און שרעקליכע גרוילטהאַ־טען פון די אזויגערופענע קריסטליכע ראסען, אין יעדער געגענד פון דער וועלט און אנטקעגען יעדען פאָלק, וואָס זיי האָבען גע־קאָנט אונטעריאָכען, געפינען צו זיך קיין גלייכען ניט אין וועלכען עס איז צייטאלטער פון דער וועלט־געשיכטע, ביי וועלכער עס איז ראסע, ווי ווילד און אונגעבילדעט, ווי גרויזאם און אונפער־שעהמט זי זאָל ניט זיין.”[241] די געשיכטע פון דער האָלענדישער קאָלאָניאַל־ווירטשאפט — און האָלאנד איז געווען די קאפּיטאַ־ליסטישע מוסטער־נאציאָן פון דעם 17טען יאָהרהונדערט — „דעקט אויף אן אונאיבערטרעפליך בילד פון פערראט, אונטערקויפונג, מאָרד און נידערטרעכטיגקייט.”[242] קיין זאך איז ניט אזוי כאַ־ראקטעריסטיש ווי איהר סיסטעם פון גנב'נען מענשען אין צעלע־בעס כדי צו קריגען שקלאַווען פאר יאַווא. די מענשען־גנבים זיינען אויסגעלערנט געוואָרן פאר דעם צוועק. דער גנב, דער דאָלמעטשער און דער פערקויפער זיינען געווען די הויפּט־אגענטען אין דעם דאָזיגען האנדעל, די איינגעבוירענע פּרינצען זיינען געווען די הויפּט־פערקויפער. די אָנגע'גנב'טע יונגע מענשען זיינען אריינ־געוואָרפען געוואָרן אין די געהיימע טורמעס פון צעלעבעס, ביז זיי זיינען גרייט געוואָרן פערשיקט צו ווערן אויף די שקלאַווען־שיפען. אן אָפיציעלער בעריכט זאָגט: „אָט די איין שטאָדט

[241] Wm. Howitt. "Colonization and Christianity etc." London 1838, p. 9. וועגען דער בעהאנדלונג פון די שקלאווען איז א גוטע קאמפּילאציע צוזאמענ־געשטעלט געוואָרן פון שארל קאָנט: "T.aite de la Legislation." בריסעל 1837. מען מוז דעם דאזיגען מאטעריאל שטודירען, כדי צו זעהן, וואָס דער בורזשוא מאכט פון זיך און פון דעם ארבייטער, וואו ער קאָן אונזשענירט גע־שטאלטען די וועלט נאך זיין איינענעם בילד.

[242] Thomas Stamford Raffles, "Java and its Dependencies," London 1817.

טיילווייזער פּעריאָנונג פון דער לאַנד־בעפעלקערונג. די נייע מאַ־נופאַקטור איז אויפגעבויט געוואָרן אין די האַפען־שטעדט, אָדער אין אינלענדישע פּונקטען אויסערהאַלב דעם קאָנטראָל פון אַלטע מוניציפּאַליטעטען און זייער צעך־אָרגאַניזאַציע. דעריבער האָבען מיר געזעהן אין ענגלאַנד א ביטערן קאַמף פון די „קאָרפּאָרייט טאַונז" [די אַלטע פּריווילעגירטע שטעדט] אַנטקעגען די נייע אינ־דוסטריעלע פּלאַנץ־שוהלען.

די ענטדעקונג פון די גאָלד־און זילבער־לענדער אין אמעריקאַ, די אויסראָטונג, פערשקלאַפונג און דאָס בעגראָבען פון דער איינגעבוירענער בעפעלקערונג אין די מינען, די אָנפאַנגענדע ער־אָבערונג און בערויבונג פון מזרח־אינדיען, די פערוואַנדלונג פון אַפריקאַ אין א פּלאַץ פאַר א האַנדעל־געיעג אויף די שוואַרץ־הויטיגע — בעצייכענען דעם זונען־אויפגאַנג פון דער ערא פון קאַ־פּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן. אָט די אידילישע פּראָצעסען זיי־נען די הויפּט־מאָמענטען פון דער אורשפּרינגליכער אקומולאַ־ציע. גלייך נאָך זיי קומט די קאָמערציעלע מלחמה פון די איי־ראָפּעאישע נאַציאָנען, מיט דעם גאַנצען ערד־קוגעל אַלס די ארע־נאַ. זי פאַנגט זיך אָן מיט דעם אויפשטאַנד פון די נידערלענדער אַנטקעגען שפּאַניען, נעהמט אָן א ריעזיגען אומפאַנג אין ענג־לאַנד'ס אנטי־יאַקאָבינער קריעג, און שפּיעלט זיך נאָך איצט אָב אין די רויב־צוגען, ווי למשל די אָפּיום־מלחמות אַנטקעגען כינאַ א. אז. וו.

די פערשיידענע מאָמענטען פון דער אורשפּרינגליכער אַקו־מולאַציע פערטיילען זיך, מעהר אָדער ווייניגער אין א כראָנאָלאָ־גישער אָרדנונג, דערהויפּט אויף שפּאַניען, פּאָרטוגאַל, האָלאַנד, פראַנקרייך און ענגלאַנד. אין ענגלאַנד ווערן זיי ביים סוף 17טען י. ח. סיסטעמאַטיש צוזאַמענגעפאַסט אין דעם קאָלאָניאַל־סיסטעם, אין דעם סיסטעם פון שטאַאַט־שולדען, אין דעם מאָדערנעם שטייער־סיסטעם און אין דעם שוץ־טאַריף סיסטעם. די דאָזיגע מע־טאָדען זיינען טיילווייז געבויט אויף דער ברוטאַלסטער געוואַלט, ווי צום ביישפּיעל דער קאָלאָניאַל־סיסטעם. אַלע אָבער האָבען בענוצט די שטאַאַט־מאַכט — די קאָנצענטרירטע און אָרגאַניזיר־טע געוואַלט פון דער געזעלשאַפט — כדי צו פערשנעלערן ווי אין א טרייב־הויז דעם פערוואַנדלונג־פּראָצעס פון דעם פעאָדאַלען פּראָ־

כע ביישפיעלען. אט איז איין פאל. אן אפיום קאנטראקט איז געגעבען געווארן צו א געוויסען סאליוואן אין דעם אויגענבליק, ווען ער איז אבגעפאהרען צוליעב אן אפיציעלען אויפטראג אין א טייל פון אינדיען, וואס איז געלעגען זעהר ווייט פון די אפיום־דיסטריקטען. סאליוואן האט פערקויפט זיין קאנטראקט צו איינעם א געוויסען בינן פאר 40,000 פונט סט.; בינן האט דעם קאנטראקט פערקויפט דעמזעלביגען טאג פאר 60,000 פונט סט., און דער לעצטער קויפער האט דערקלערט, אז נאך דעם אלעם האט ער ארויסגעשלאגען אן אונגעהויערען ריווח. לויט איינעם פון די ליסטען, וואס זיינען פארגעלעגט געווארן פאר'ן פארלאמענט, האט די קאמפאניע און איהרע בעאמטע, פון 1757 ביז 1766, זיך געלאזט שענקען פון די אינדיער 6 מיליאן פונט סטערלינג! צווישען 1769 און 1770 האבען די ענגלענדער פאבריצירט א הונגער־צושטאנד דורכדעם, וואס זיי האבען אבגעקויפט די גאנצע רייז פון לאנד און האבען עס ניט געוואלט צוריק פערקויפען סיידען פאר פאבעלהאפטיגע פרייזען.[243]

די בעהאנדלונג פון די איינגעבוירענע איז נאטירליך געווען די שוידערליכסטע אין די פלאנטאציעס, וואס זיינען געווען בעשטימט בלויז פאר דעם עקספארט־האנדעל, דהינו וועסט־אינדיען און אין די רייכע און געדיכט־בעפעלקערטע לענדער, ווי מעקסיקא און אסט־אינדיען, וועלכע זיינען איבערגעגעבען געווארן צו רויב און מארד. אבער אפילו אין די ריכטיגע קאלאניעס האט זיך ניט פערלייקענט דער קריסטליכער כאראקטער פון דער אורשפרינגליכער אקומולאציע. יענע ניכטערע ווירטואזען פון דעם פראטעסטאנטיזם, די פוריטאנער פון ניו־ענגלאנד, האבען אין יאהר 1703, דורך בעשלוסען פון זייער „אסעמבלי" [געזעצגעבענדע פערזאמלונג] בעשטימט א פרעמיום פון 40 פונט סט. פאר יעדען אינדיאנישען סקאלפ און פאר יעדען געפאנגענעם רויט־הויטיגען; אין יאהר 1720 האבען זיי בעשטימט א

[243] אין יאהר 1866 זיינען געשטארבען פון הונגער אין דער איינציגער פראווינץ אריססא אריבער א מיליאן הינדוס. ניט קוקענדיג אויף דעם האט מען געזוכט צו בערייכערן די אינדישע שטאאט־קאסע דורך די פרייזען, מיט וועלכע מען האט פערקויפט די לעבענסמיטלען צו די פערהונגערטע מענשען.

פון מאַקאַסאַר, צום ביישפּיעל, איז פול מיט געהיימע טורמעס, איינע שוידערליכער פאַר דער אַנדערער, וועלכע זיינען אָנגעפּראָפּט מיט עלענדע, קרבנות פון גייציגקייט און טיראַניי, געשמידט אין קייטן, מיט געוואַלט אוועקגעריסען פון זייערע פאַמיליען." כדי צו פערכאַפּען מאַלאַקקאַ, האָבען די האָלענדער אונטערגע־קויפט דעם פּאָרטוגעזישען גאָווערנאָר. ער האָט זיי אַריינגעלאָזט אין שטאָדט אין יאָהר 1641. זיי זיינען זאָפאָרט אַריינגעלאָפען צו איהם אין הויז און האָבען איהם ערמאָרדעט, כדי „אָבצוהאַל־טען זיך" פון צו בעצאָהלען איהם די 21,875 פונט סט., דעם פּרייז פון זיין פעררעט. וואו זיי האָבען נאָר אַריינגעשטעלט א פוס, איז געקומען א חורבן און אונטערגאַנג פון דער בעפעלקע־רונג. באַנזשוואַנגי, א פּראָווינץ פון יאַוואַ, האָט אין יאָהר 1750 געצעהלט אַריבער 80,000 איינוואוינער; אין 1811 זיי־נען נאָר געבליבען 8,000. אָט דאָס הייסט „דו קאָמערס" [זיסע קאָמערציע]!

די ענגלישע „איסט אינדיא קאָמפּאַני", ווי עס איז בעקאַנט, האָט בעקומען א חוץ די פּאָליטישע הערשאַפט אין מזרח־אינדיען, אויך דעם אויסשליסליכען מאָנאָפּאָל פון דעם טהעע־האַנדעל, אַזוי גוט ווי פון דעם כינעזישען האַנדעל בכלל, און אויך דעם טראַנס־פּאָרט־געשעפט פון און צו אייראָפּא. אָבער דעם ים־ברעג מסחר פון אינדיען און צווישען די אינזלען, ווי אויך דער אינלענדישער האַנדעל פון אינדיען, איז געוואָרן דער מאָנאָפּאָל פון די העכערע בעאַמטע פון דער קאָמפּאַניע. די מאָנאָפּאָלען פון זאַלץ, אָפּיום, בעטעל־פעפער און אַנדערע סחורות זיינען געווען אונאויסשעפּ־ליכע מינען פון רייכטום. די בעאַמטע האָבען אַליין פעסטגע־שטעלט דעם פּרייז און האָבען בעראַבט דעם אומגליקליכען הינדו וויפיעל זייער האַרץ האָט געגלוסט. דער גענעראַל־גאָווערנאָר האָט געהאַט א חלק אין דעם דאָזיגען פּריוואַט האַנדעל. זיינע פאַוואָ־ריטען האָבען בעקומען קאָנטראַקטען אונטער בעדינגונגען, דורך וועלכע זיי האָבען קליגער ווי די אַלכעמיסטען געמאַכט גאָלד פון גאָרנישט. גרויסע פערמעגענס זיינען אַרויסגעשפּרונגען ווי שוועמ־לעך אין איין טאָג; די אורשפּרינגליכע אַקומולאַציע איז אָנגע־גאַנגען ניט האָבענדיג אויסגעלעגט אַן איינציגען שילינג. די גע־ריכטליכע פערפאָלגונג פון וואָרען הייסטינגס איז פול מיט אַזעל־

אַרימטער און ברוטאַלער אונטערדריקט איידער די פעלקער־מאַסען פון דעם איבעריגען אייראָפּאַ צוזאַמענגענומען.

היינט צו טאָג ברענגט די אינדוסטריעלע פאָרהערשאַפט מיט זיך די קאָמערציעלע פאָרהערשאַפט. אין דער אייגענטליכער מאַנופאַקטור־פּעריאָדע גיט פערקעהרט די קאָמערציעלע פאָרהערשאַפט א אינדוסטריעלע פאָרהערשאַפט. דערפון נעהמט זיך די איבערוועגענדע ראָליע, וואָס דער קאָלאָניאַל־סיסטעם האָט דאַמאָלסט געשפּיעלט. ער איז געווען „דער פרעמדער גאָט,‟ וועלכער איז ארויפגעקראָכען אויפ׳ן מזבח נעבען די אלטע געצען פון אייראָפּאַ און האָט זיי איין שעהנעם טאָג געגעבען עטליכע גוטע קלעפּ און אריבערגעוואָרפען איבער׳ן פאַרקאַן. ער האָט פּראָקלאַמירט די מעהרווערטה־מאַכעריי אלס דעם לעצטען און איינציגען צוועק פון דער מענשהייט. ער איז געווען דער געבורט־פּלאַץ פון דעם מאָדערנעם סיסטעם פון שטאַאַט־שולדען און קרעדיט.

דער סיסטעם פון עפענטליכען קרעדיט, דאָס הייסט פון שטאַאַט־שולדען, וועמעס אורשפּרונג מיר געפינען אין גענוא און ווענעדיג שוין אין מיטעלאַלטער, האָט אין דער מאַנופאַקטור־פּעריאָדע פערכאַפּט גאַנץ אייראָפּאַ. דער קאָלאָניאַל־סיסטעם מיט זיין ים־האַנדעל און קאָמערציעלע מלחמות האָט געדיענט פאַר דעם קרעדיט־סיסטעם ווי א טרייב־הויז. אָט אזוי האָט ער זיך צוערשט איינגעפעסטיגט אין האָלאַנד. די שטאַאַט־שולד, דאָס הייסט דעם שטאַאַט׳ס אָבגעבען זיך — סיי ער איז דעספּאָטיש, קאָנסטיטוציאָנעל אָדער רעפּובליקאַניש — דריקט ארויף איהר שטעמפּעל אויף דער קאַפּיטאַליסטישער ערא. דער איינציגער טייל פון דעם אזויגערופענעם נאַציאָנאַל־רייכטום, וואָס געהט ווירקליך אריין אין דעם קאָלעקטיוו־בעזיץ פון די מאָדערנע פעלקער, איז — זייער שטאַאַט־שולד.*[243] דעריבער איז טאַקע גאַנץ קאָנזעקווענט די מאָדערנע לעהרע, אז א פאָלק איז אלץ רייכער, וואָס טיעפער עס פערשולדיגט זיך. דער עפענטליכער קרעדיט

---

*[243] וויליאם קאבבעט בעמערקט, אז אין ענגלאנד ווערן אלע עפענטליכע אינסטיטוציעס בעצייכענט אלס „קעניגליכע‟; אלס פערגיטיגונג דערפאר איז אבער דא די „נאציאנאל‟־שולד (National Debt).

פּרעמיום פון 100 פונט סט. פאַר יעדען סקאַלפּ; אין 1744, נאָכ־דעם ווי מאַססאַטשוסעטס־בעי האָט דערקלערט א געוויסען שטאַם אלס רעבעלען, זיינען געווען פאָלגענדע פּרייזען: פאַר א מאַן'ס סקאַלפּ פון 12 יאָהר און עלטער 100 פונט סט. (אין ניי געלד), פאַר מענליכע געפאַנגענע 105 פונט סט., פאַר געפאַנגענע ווייבער און קינדער 55 פונט סט., פאַר די סקאַלפּס פון ווייבער און קינדער 500 פונט סטערלינג! עטליכע צעהנדליג יאָהר שפּעטער האָט דער קאָלאָניאַל־סיסטעם נקמה גענומען פון דעם דור, וואָס האָט אָבגעשטאַמט פון די פרומע „פּילגרים" פּאַטערס, וועלכע זיינען אונטער דער צייט געוואָרן רעבעליש. אונטער ענגלישע אָנרייצונג און פאַר ענגלישען געצאָהלט זיינען זיי „טאָמהאָוקד" געוואָרן פון די רויט־הויטיגע. דער בריטישער פּאַרלאַמענט האָט דערקלעהרט, אז בלוט־הינט און סקאַלפּירן זיינען „מיטלען, וועלכע גאָט און נאַטור האָבען אריינגעגעבען אין זיינע הענד."

דער קאָלאָניאַל־סיסטעם האָט צייטיג געמאַכט האַנדעל און נאַוויגאַציע ווי א טרייב־הויז. די „געזעלשאַפטען מאָנאָפּאָליא" (לוטהער) זיינען געווען מעכטיגע הויבשטאַנגען פאַר דער קאָנצענטראַציע פון קאַפּיטאַל. די קאָלאָניען האָבען געזיכערט אן אָבזאַץ־מאַרק פאַר די שפּראָצענדע מאַנופאַקטורען, און דורך דעם מאָנאָפּאָל פון מאַרק — א פערגרעסערטע אקומולאַציע. די אוצרות, וואָס זיינען אָנגערויבט געוואָרן אויסערהאַלב אייראָפּאַ דורך דירעקטער גזילה, פערשקלאַפונג און רויב־מאָרד, זיינען געפלאָסען צוריק צו דער מוטער־לאַנד און האָבען זיך דאָ פערוואַנדעלט אין קאַפּיטאַל. האָלאַנד, וואָס האָט צוערשט פאָלשטענדיג ענטוויקעלט דעם קאָלאָניאַל־סיסטעם, איז שוין אין יאָהר 1648 געשטאַנען אויפ'ן הויכפּונקט פון איהר האַנדעלס־גרויסקייט. זי האָט געהאַט „כמעט אין איהר אויסשליסליכען בעזיץ דעם אָסט־אינדישען האַנדעל און דעם פערקעהר צווישען דעם אייראָפּעאישען דרום־מערב און צפון־מזרח. איהרע פישערייען, איהר מאַרין, איהרע מאַנופאַקטורען האָבען אריבערגעשטיגען יעדען אנדערן לאַנד. די קאַפּיטאַלען פון דער רעפּובליק זיינען אפשר געווען בעדייטענדער איידער די קאַפּיטאַלען פון דעם איבריגען אייראָפּאַ צוזאַמענגענומען." גוליך פערגעסט צוצולעגען, אז די פאָלקס־מאַסען אין האָלאַנד זיינען שוין אין 1648 געווען מעהר איבערגעאַרבייט, פערד־

געלד צו די רעגירונגען. עס איז דעריבער ניטאָ קיין ריכטיגערע מאָס, מיט וואָס צו מעסטען דאָס אָנוואַקסען פון די נאַציאָנאַלע שולדען, ווי דאָס כסדר'דיגע שטייגען פון די אַקציעס פון די דאָזיגע באַנקען, וועלכע האָבען זיך פאָלשטענדיג ענטוויקעלט פון דער צייט אָן, וואָס די „באַנק אָוו ענגלאַנד" איז געגרינדעט געוואָרן (1694). די באַנק אָוו ענגלאַנד האָט אָנגעפאַנגען דערמיט, וואָס זי האָט געליהען דער רעגירונג געלד אויף 8 פּראָצענט, און אין דערזעלביגער צייט האָט דער פּאַרלאַמענט איהר געגעבען דאָס רעכט צו מינצען געלד פון דעמזעלביגען קאַפּיטאַל, דורכדעם וואָס זי האָט עס נאָכאַמאָל פערליהען דעם פּובליקום אין דער פאָרם פון באַנק־נאָטען. זי האָט געמעגט מיט די דאָזיגע נאָטען דיסקאָנטירן וועקסלען, אויסלייהען געלד אויף פערקויפטע סחורות און איינקויפען די עדעלע מעטאַלען. עס האָט לאַנג ניט געדויערט, ווי דאָס דאָזיגע קרעדיט־געלד, וואָס זי האָט אַליין פאַבריצירט, איז געוואָרן די מינץ, אין וועלכע די באַנק אָוו ענגלאַנד האָט געמאַכט אַנלייהען צו דעם שטאַאַט גופא און האָט געצאָהלט פאַר'ן שטאַאַט די צינזען פון די עפענטליכע שולדען. ניט גענוג, וואָס זי האָט מיט איין האַנד געגעבען, כדי מיט דער אַנדער האַנד מעהר צוריקצונעהמען, איז זי נאָך געבליבען, אפילו בעת זי האָט גענומען, די אייביגע קרעדיטאָרין פון דער נאַציאָן ביז צום לעצטען שילינג, וואָס זי האָט אויסגעלעגט. ביסלעכווייז איז זי געוואָרן די אונפערמיידליכע קאַסע פון די מעטאַל־אוצרות פון לאַנד און דער מיטעלפּונקט, אַרום וועלכען דער גאַנצער האַנדעלס־קרעדיט דרעהט זיך. אַרום דערזעלביגער צייט, וואָס מען האָט אויפגעהערט אין ענגלאַנד צו פערברענען מכשפות, האָט מען דאָרטען אָנגעהויבען צו הענגען די, וואָס מאַכען פאַלשע באַנקנאָטען. וואָס פאַר א ווירקונג דאָס אויפקומען מיט איין מאָל פון דער דאָזיגער כאַלאַסטרע פון באַנקאָ־קראַטען, פינאַנציערען, רענטיערס, מעקלער, ספּעקולאַנטען און בערזען־וועלף, האָט געמאַכט אויף זייערע מיטמענשען פון יענער צייט, בעווייזען די שריפטען פון יענער פעריאָדע, צום ביישפּיעל באָלינגבראָוקס.**[243]

**[243] „ווען די טאַרטאַרען וואָלטען היינט פערפלייצט אייראָפּא, וואָלט עס געווען צימליך שווער זיי צו מאַכען בעגרייפען, וואָס דאָס איז ביי אונז א

ווערט די קרעדא [די אמונה] פון דעם קאפיטאל. און מיט דעם ענטשטעהען פון דער שטאאט־פערשולדונג האט די עבירה פון ניט זיין געטריי דעם שטאאט־שולד פערנומען דעם פלאץ פון דער לעסטערונג פון דעם הייליגען גייסט, פאר וועלכער עס איז ניטא קיין כפרה.

די עפענטליכע שולד ווערט איינער פון די העכסטע ענערגישע הויבשטאנגען פון דער אורשפרינגליכער אקומולאציע. אזוי ווי מיט א קלאפ פון דעם צויבער־שטעקעלע בעשענקט זי דאס אונפראדוקטיווע געלד מיט א שאפונגס־קראפט און פערוואנדעלט עס אויף דעם אופן אין קאפיטאל, ניט האבענדיג אפילו נויטיג אויסצוזעצען זיך צו דער טרחה און ריזיקע, וואס איז אלעמאל פערבונדען מיט אריינלעגען געלד אין דער אינדוסטריע אדער אפילו אין פריוואטען וואוכער. די שטאאט־קרעדיטארען גיבען אין דער ווירקליכקייט גארנישט, ווארים די געליהענע סומע ווערט פערוואנדעלט אין עפענטליכע שולד־פאפירען, וועלכע זיינען עובר לסוחר [לייכט נעגאציאבעל], און פונקציאנירן אין זייערע הענד פונקט ווי זיי וואלטען געוועזען מזומן געלד. אבער שוין אויסלאזענדיג פון בעטראכט דעם קלאס לעדיג־געהענדע רענטיערס, וואס ווערן דורכדעם געשאפען, ווי אויך דעם איבערנאכט־אויסגעוואקסענעם רייכטום פון די פינאנציערען, וואס שפיעלען די ראליע פון מעקלער צווישען דער רעגירונג און דעם פאלק — אבגעזעהן אויך פון די שטייערן־ארענדאטארס, סוחרים, פריוואט־פאבריקאנטען, פאר וועמען א גוט שטיק פון יעדער נאציאנאלער הלואה דיענט ווי א פון הימעל ארונטערגעפאלענער קאפיטאל — האט די שטאאט־שולד ארויסגעבראכט די אקציען־געזעלשאפטען, דעם האנדעל מיט נעגאציאבלע ווערטה־פאפיערען פון אלערליי סארטען, געוואגטע ספעקולאציעס, אגיאטאזש [דאס הויבען אוןווארפען דעם פרייז פון די אקציעס אויף דער בערזע], מיט אייןווארט: דעם בערזען־שפיעל און די מאדערנע באנקא־קראטיע.

פון זייער געבורט אן זיינען די גרויסע באנקען, וואס זיינען דעקארירט מיט נאציאנאלע טיטולען, געוועזען בלויז געזעלשאפטען פון פריוואטע ספעקולאנטען, וועלכע האבען זיך געשטעלט אויף דער זייט פון די רעגירונגען, און א דאנק די פריווילעגיען, וואס זיי האבען בעקומען, זיינען זיי געוועזען אימשטאנד אויסצולייהען

טראָגט דעריבער אין זיך אַליין דאָס זוימען־קערענדעל פון אַ אויטאָמאַטישען וואַקסען. די צו־שווערע בעשטייערונג איז ניט אַ צופאַל, נאָר ריכטיגער אַ פּרינציפּ. אין האָלאַנד, וואו דער דאָזיגער סיסטעם איז צוערשט איינגעפיהרט געוואָרן, האָט דעריבער דער גרויסער פּאַטריאָט דע וויטט דאָס געלויבט, אין זיינע „מאַקסימען" [לעבענס־כּללים], אַלס דעם בעסטען סיסטעם, כּדי צו האַלטען דעם לוין־אַרבייטער אונטערטעניג, שפּאָרזאַם, פלייסיג און . . . איבערלאָדען מיט אַרבייט. דער צערשטערענדער איינפלוס, וואָס אָט דער סיסטעם איבט אויס אויף די לוין־אַרבייטער גופא, אינטערעסירט אונז דאָ אין דעם מאָמענט וועניגער, איידער די געוואַלטזאַמע עקספּראָפּריאַציע פון דעם פויער, דעם האַנדווערקער און אין קורצען, פון אַלע בעשטאַנדטיילען פון דעם נידעריגען מיטעלקלאַס, וואָס קומט אַלס רעזולטאַט דערפון. וועגען דעם זיינען ניטאָ קיין צוויי מיינונגען אַפילו ביי די בורזשואַזע עקאָנאָמיסטען. זיין עקספּראָפּריאירענדע ווירקזאַמקייט ווערט נאָך פערשטאַרקט דורך דעם שוץ־טאַריף סיסטעם, וועלכער איז איינער פון זיינע וויכטיגע טיילען.

די גרויסע ראָליע, וואָס די שטאַאַט־שולדען און דער מאָדערנער שטייערן־סיסטעם שפּילען ביי דער פערוואַנדלונג פון'ם געזעלשאַפטליכען רייכטום אין קאַפּיטאַל, ביי דער עקספּראָפּריאַציע פון די זעלבסטשטענדיגע פּראָדוצירער און דער אונטערדריקונג פון די לוין־אַרבייטער, האָט פערפיהרט פיעלע שרייבער, ווי קאָבעטט, דאָבלדעי און אַנדערע, צו זוכען אין דעריין די גרונד־אורזאַך פון דעם גאַנצען מאָדערנעם פאָלקס־עלענד.

דער סיסטעם פון „פּראָטעקציאָן" [שוץ־טאַריף] איז געווען אַ קינסטליכער מיטעל צו פאַבריצירן פאַבריקאַנטען, צו עקספּראָפּריאירן אונאָבהענגיגע אַרבייטער, צו קאַפּיטאַליזירן די נאַציאָנאַלע פּראָדוקציאָנס־ און לעבענס־מיטלען, צו פערקירצען מיט געוואַלט דעם איבערגאַנג פון דעם אַלטערטימליכען אין דעם מאָדערנעם פּראָדוקציאָנס־אופן. די אייראָפּעאישע שטאַאַטען האָבען זיך אַרומגעריסען וועגען דעם פּאַטענט פון דער דאָזיגער ערפינדונג, און וויבאַלד ער איז אַריינגעטראָטען אין דיענסט פון די מעהרווערטה־מאַכער, האָבען זיי פאַר דעם צוועק געשונדען די הויט ניט בלויז פון דעם אייגענעם פאָלק, אינדירעקט דורך שוץ־

צוזאַמען מיט די שטאַאַט־שולדען איז ענטשטאַנען אַ אינ־טערנאַציאָנאַלער קרעדיט־סיסטעם, וועלכער האָט גאַנץ אָפט פער־דעקט איינעם פון די קוואַלען פון דער אורשפּרינגליכער אַקומו־לאַציע ביי איין פאָלק אָדער אַנאַנדערן. אַט אַזוי האָבען די געמיינ־הייטען פון דעם ווענעציאַנישען רויב־סיסטעם געשאַפען אַזאַ פער־באָרגענע גרונדלאַגע פון דעם קאַפּיטאַל־רייכטום אין האָלאַנד, וועמען די אונטערגעהענדע ווענעדיג האָט געליהען גרויסע סומען געלד. פּונקט דיזעלביגע שייכות איז אויך געווען צווישען האָ־לאַנד און ענגלאַנד. שוין אין אָנהויב פון 18טען יאָהרהונדערט זיינען די מאַנופאַקטורען פון האָלאַנד וויוט אריבערגעשטיגען גע־וואָרן, און זי האָט אויפגעהערט צו זיין די הערשענדע האַנדעל־און אינדוסטריע־נאַציאָן. איינס פון איהרע הויפּט־געשעפטען, פון 1701 ביז 1776, ווערט דעריבער דאָס אויסלייהען פון אַ:נגעהוי־ערע קאַפּיטאַלען, ספּעציעל צו איהר איבערמעכטיגען קאָנקורענט ענגלאַנד. עהנליכעס קומט איצט פאָר צווישען ענגלאַנד און די פעראייניגטע שטאַאַטען. מאַנכער קאַפּיטאַל, וואָס טרעט אַרויס אין די פעראייניגטע שטאַאַטען אָהן אַ געבורטשיין, איז ערשט נעכטען קאַפּיטאַליזירט געוואָרן אין ענגלאַנד פון קינדער־בלוט.

אַזוי ווי די שטאַאַט־שולדען שטיצען זיך אויף די שטאַאַט־הכנסות, וועלכע מוזען דעקען די יעהרליכע צינזען און אַנדערע צאָהלונגען, איז דער מאָדערנער סיסטעם פון שטייערן געוואָרן אַ נויטווענדיגע ערגענצונג פון דעם סיסטעם פון נאַציאָנאַלע אָנ־לייהען. די אָנלייהען גיבען דער רעגירונג די מעגליכקייט צו מאַ־כען אויסערגעוועהנליכע אויסגאַבען, וועלכע דער שטייערן־צאָה־לער פיהלט ניט גלייך, אָבער די אויסגאַבען פאָדערן דאָך העכערע שטייערן שפּעטער. פון דער אַנדער זייט צווינגען די הויכע שטיי־ערן, וואָס זיינען פעראורזאַכט געוואָרן דורך די כסדר־געמאַכטע שולדען, שטענדיג אויפצונעהמען נייע אָנלייהען ביי יעדע נייע אויסערגעוועהנליכע אויסגאַבען. דער מאָדערנער פינאַנץ־סיסטעם פון שטאַאַט, וואָס זיין דרעה־אַקס זיינען די שטייערן אויף די נויי־טיגסטע לעבענסמיטלען (פערהעכערענדיג דערמיט זייער פּרייז),

פינאַנץ־מאַן." (מאָנטעסקיו, „עספּרי דע לוא," לאָנדאָן אויסגאַבע, 1769, באַנד 4, ז. 33.)

ער זאגט: „עס איז אפשר כדאי דאס פובליקום זאל זיך פער־טראכטען, צי וועלכע עס איז אינדוסטריע, וואס פאדערט פאר איהר ערפאלג זי זאל אוועק׳גנב׳נען אָרימע קינדער פון די קא־טעדזשעס און וואָרקהאוזעס; וואס פאדערט זי זאל זיי האלטען שיכטענווייז ביי דער ארבייט כמעט גאנצע נעכט און זיי בערוי־בען פון דעם אבֿרוה, וואס איז אזוי נויטיג פאר אלעמען און נאך מעהר פאר קינדער; וואס פאדערט, אז מאסען ארבייטער פוןביידע געשלעכטער, פון פערשיידענע עלטערס און נייגונגען, זאלען אזוי צוזאמענגעווארפען ווערן אינאיינעם, אז די אנשטעקונג פון שלעכטע ביישפיעלען מוז פיהרען צו פערדארבענקייט און אויס־געלאסענקייט — צי אט אזא אינדוסטריע קאן פערמעהרן די סומע פון אינדיווידועלען אדער נאציאנאלען גליק?״[245]

„אין דערבישיר, נאטינגהאמשיר און בעזונדערס אין לאנ־קאשיר,״ זאגט פיעלדען, „איז די אונלענגסט ערפונדענע מאשינעריע אנגעווענדעט געוואָרן אין גרויסע פאבריקען געבויט ביי די ברעג־טייכען, וואו דער שטראם האט געקאנט דרעהען די וואסער־ראד. טויזענדער הענד האבען זיך מיט אמאל געפאדערט אין די דא־זיגע פלעצער, וואס זיינען געווען ווייט פון שטעדט; ספּעציעל לאנקאשיר, וועלכע איז ביז יענער צייט פערגלייכמעסיג געווען שי־טער בעפעלקערט און ניט־פּרוכטבאר, האט איצט מעהר ווי אלץ נויטיג געהאט א בעפעלקערונג. דערהויפּט האט מען געזוכט צו קריגען די קליינע און פלינקע פינגער. מיט איין מאל איז אויס־געוואקסען דער איינפיהר צו בעציהען לעהרלינגע (!) פון די פער־שיידענע קהלה־וואָרקהאוזעס פון לאנדאן, בירמינגהאם און אנ־דערשוואו. פיעלע, פיעלע טויזענדער פון די דאזיגע קליינע הילפ־לאזע בעשעפינשען, פון 7 ביז 13 אדער 14 יאהר אלט, זיינען אזוי אריבערגעשיקט געוואָרן אין אט די צפון־געגענדען. דער מנהג איז געווען, אז דער מייסטער (ד. ה. דער קינדער־גנב) האט בע־דארפט זיינע לעהרלינגע קליידען, שפּייזען און לאזשירן אין א לעהרלינג־הויז נאהענט נעבען דער פאבריק. אויפזעהער זיינען בעשטעלט געוואָרן, אויפצופּאסען אויף זייער ארבייט. עס איז געווען אין די אינטערעסען פון די דאזיגע שקלאווען־טרייבער צו

[245] עדעז, „דהי סטייט אוו דהי פור,״ בוך 2, קאפיטעל 1, ז. 421.

אָבצאָהלונגען און דירעקט דורך עקספּאָרט־פּרעמיען א. אז. וו. זיי האָבען מיט געוואַלט אויסגעוואָרצעלט אַלע אינדוסטריען אין זייערע אָבהענגיקע לענדער, ווי ענגלאַנד האָט צום ביישפּיעל געטאָן מיט דער איירישער וואָל־מאַנופאַקטור. אויף דעם אייראָפּעאישען קאָנטינענט איז דער פּראָצעס, לויט קאָלבערט׳ס ביישפּיעל, נאָך זעהר פעראיינפאַכט געוואָרן. דער אורשפּרינגליכער קאַפּיטאַל פון די אינדוסטריעלע איז דאָ טיילוויז געקומען דירעקט פון דער שטאַאַט־קאַסע. „צו וואָס דאַרף מען געהן אזוי ווייט זוכען — שרייט אויס מיראַבאָ — די אורזאַך פון זאַקסען׳ס מאַנופאַקטור גלאַנץ פאַר דעם זיעבען יאָהריגען קריעג? 180 מיליאָן שטאַאַט־שולדען!‟[244]

קאָלאָניאַל־סיסטעם, שטאַאַט־שולדען, שווערע שטייערן, פּראָטעקציאָן, קאָמערציעלע מלחמות א. אז. וו. — אָט די יונגע שפּראָצונגען פון דער אייגענטליכער מאַנופאַקטור־פּעריאָדע, זייינען ריעזיג אויסגעוואַקסען אין פערלויף פון דער קינדער־פּעריאָדע פון דער גרויס־אינדוסטריע. די געבורט פון דער גרויס־אינדוסטריע ווערט געפייערט דורך א גרויסער אויסשלאַכטונג פון די אומשולדיגע. אזוי ווי די קיניגליכע פלאָטע, אזוי קריגען די פאַבריקען זייערע רעקרוטען דורך דער מעטאָדע פון כאַפּען. כער פ. מ. עדען, וועלכער איז אזוי האַרטהערציג אנטקעגען די שרעקליכקייטען פון דער עקספּראָפּריאַציע, וואָס האָט אוועקגערויבט דעם גרונד און באָדען פון דער לאַנד־בעפעלקערונג זינט דעם לעצטען דריטעל פון 15טען י. ה. ביז צו זיין צייט, דעם סוף פון 18טען י. ה.; וועלכער גראַטולירט מיט אזא זעלבסט־געפעליגקייט דעם דאָזיגען פּראָצעס, וואָס איז „נויטווענדיג,‟ כדי איינצופיהרן די קאַפּיטאַליסטישע אַגריקולטור און „די ריכטיגע פּראָפּאָרציע צווישען אַקער־לאַנד און פוטער־פעלדער‟ — ווייזט דאַגעגען ניט אַרויס ריזעלביגע עקאָנאָמישע איינזיכט אין דער נויטווענדיגקייט פון דעם קינדער־רויב און דער קינדער־שקלאַווערייי פאַר דער פערוואַנדלונג פון דעם מאַנופאַקטור־בעטרייב אין דעם פאַבריק־בעטרייב און פאַר דער איינפיהרונג פון דער ריכטיגער שייכות צווישען קאַפּיטאַל און ארבייט־קראַפט.

---

[244] מיראַבאָ, „וועגען דער פּרייסישער מאָנאַרכיע‟ (פראַנצויזיש), לאָנדאָן 1788, באַנד 6, ז. 101.

פון קאפיטאל־אקומולאציע. לעזט צום ביישפיעל די נאאיווע האנדעלס־אנאלען פון דעם עהרווירדיגען א. אנדערסאן. עס ווערט דארט פאנאנדערגעפויקט אלס א נצחון פון דער ענגלישער שטאאטס־חכמה, וואס אין דעם פריעדען פון אוטרעכט (1713) האט ענגלאנד ארויסגעקריגען פון די שפאניער דורך דעם אזיענטא־פערטראג די פריווילעגיע צו מעגען אנפיהרן דעם נעגער־האנדעל, וואס זי האט פריהער בעטריבען נאר צווישען אפריקא און דער ענגלישער וועסט־אינדיע, אויך צווישען אפריקא און דער שפאנישער אמעריקא. ענגלאנד האט דורכדעם געקריגען דאס רעכט צו בעזארגען די שפאנישע אמעריקא ביז 1743 מיט 4800 נעגער א יאהר. דאס האט אין דערזעלביגער צייט געגעבען אן אפיציעלען דעקמאנטעל פאר דעם בריטישען האנדעל מיט קאנטרעבאנדע. לי־

ז. 5 און 6. וועגען די נאר ערשטע שאנדטהאטען פון דעם פאבריק סיסטעם זעה דר. אייקין אין זיין אויבען ציטירטען בוך, ז. 219, און ניסבארן'ס "Enq‎uiry into the Duties of them" 1795, באנד 2. — אזוי ווי די דאמפמאשין האט אריבערגעזעצט די פאבריקען פון די וואסער־פאלען אויפ'ן לאנד אין מיטען פון די שטדעט, האט דער „ענטזאגונגסלוסטיגער" מעהרווערטה־מאכער געפונען דעם קינדער־מאטעריאל גלייך ביים האנד און האט ניט געדארפט זיך לאזען צושטעלען מיט געוואלט שקלאווען פון ווארקהאוז. — ווען סער ר. פיעל (דער פאטער פון דעם „מיניסטער פון פלאוזיביליטעט") האט אריינגעבראכט זיין „ביל" צו בעשיצען די קינדער (אין יאהר 1815), האט פראנסיס הארנער (דער מאור הגדול פון דעם ביליאן־קאמיטעט און א אינטימער פריינד פון ריקארדא) געזאגט אין „האוז אוו קאממאנס": „עס איז אלגעמיין בעקאנט, אז אויף אן עפענטליכען אויספערקויף פון די ווערטה זאכען פון א באנקראטירער איז אנאנסירט געוואר צום פערקויף א באנדע, אויב ער מעג געברויכען אזא אויסדרוק, פאבריק־קינדער אלס א טייל פון דעם אייגענטום. פאר צוויי יאהרען (1813) איז פארגעקומען א העכסט אבשייליכער פאל פאר דעם „קינג'ס בענטש" [אויבער־געריכט]. עס האט זיך געהאנדעלט וועגען א געוויסער צאהל קליינע אינגלעך. א קירכען־קהלה פון לאנדאן האט זיי פערשאכערט צו א פאבריקאנט; דער פאבריקאנט האט זיי ווידער פערשאכערט צו אנאנדערן. שליסליך זיינען די קינדער ענטדעקט געווארן פון אייניגע וואוילטהעטיגע מענשען אין א צושטאנד פון אבסאלוטער פערהונגערונג. וועגען אנאנדער פאל, נאך א מעהר שוידערליכען, האט ער זיך דערוואוסט אלס מיטגליעד פון א פארלאמענטארישען אונטערזוכונג־קאמיטעט. עטליכע יאהר צוריק האט א לאנדאנער קירכען־קהלה אבגעמאכט א קאנטראקט מיט א פאבריקאנט פון לאנקאשיר, לויט וועלכען דער פאבריקאנט מוז אויף יעדע 20 געזונדע קינדער אננעהמען אין דער קניה 1 אידיאט."

מאַכען די קינדער אַרבייטען ביז צום לעצטען גרעניץ, וואָרים זייער
צאָהלט איז אָבגעהאַנגען פון דעם סכום פּראָדוקטען, וואָס האָט
עקאָנט אַרויסגעפּרעסט ווערן פון יעדען קינד. גרויזאַמקייט איז
געווען די נאַטירליכע פאָלגע. . . . אין אַ סך פאַבריק־דיסטריקטען,
ספּעציעל אין לאַנקאַשיר, זיינען פּראַקטיצירט געוואָרן די האַרצ־
רייסענדסטע ענוים אויף אָט די אומשולדיגע, פריינדליכע בעשע־
פענישען, וועלכע זיינען איבערגעגעבען געוואָרן צו די פאַבריק־
מייסטערס. זיי זיינען געיאָגט געוואָרן צום טויט דורך צופיעל
אַרבייט . . . מען האָט זיי געשמיסען, געבונדען אין קעטען און
געפּייניגט מיט די העכסט ראַפינירטע גרויזאַמקייטען . . . אין
אַ סך פעלען זיינען זיי פערמאָרעט געוואָרן פון הונגער ביז הויט
און ביין, בעת די בייטש האָט זיי געטריבען צו דער אַרבייט. . . .
אין איינציגע פעלען זיינען זיי געטריבען געוואָרן צו בעגעהן זעלבסט־
מאָרד ! . . . די שעהנע און ראָמאַנטישע טאָלען פון דערבישיר,
נאָטינגהאַמשיר און לאַנקאַשיר, ווייט פון די אויגען פון דער
עפענטליכקייט, זיינען געוואָרן שוידערהאַפטע איינזאַמע תפיסות
פון פּייניגונג און אָפט פון מאָרד ! . . . די פּראָפיטען פון די פאַב־
ריקאַנטען זיינען געווען אונגעהויער גרויס. דאָס האָט אָבער נאָר
גערייצט זייערע וועלפעשיע אַפּעטיטען. זיי האָבען איינגעפיהרט
די נאַכט־אַרבייט ; דאָס הייסט, נאָכדעם ווי זיי האָבען איין גרו־
פּע הענד אויסגעמאַטערט דורך דער בייטאָגיגער אַרבייט, האָבען
זיי געהאַלטען גרייט אַנאַנדער גרופּע פאַר דער נאַכט־אַרבייט. די
טאָג־גרופּע האָט זיך געלעגט אין די בעטען, וואָס די נאַכט־גרופּע
האָט אָקאָרשט פערלאָזען, און די נאַכט־גרופּע איז אַריינגעקראָכען
אין די בעטען, וואָס די טאָג־גרופּע האָט ערשט בעפרייט. עס איז
אַ געוועהנליכע טראַדיציע אין לאַנקאַשיר, אַז די בעטען קיהלען
זיך קיינמאָל ניט אָב.״[246]

מיט דער ענטוויקלונג פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוק־
ציאָן אין משך פון דער מאַנופאַקטור־פּעריאָדע האָט די עפענטלי־
כע מיינונג פון אייראָפּא פערלאָרען דאָס לעצט ביסעל שאַנדע און
איהר געוויסען. די נאַציאָנען האָבען זיך ציניש בערימט מיט
יעדער אינפאַמיע, וועלכע האָט זיי נאָר געדיענט פאַר אַ מיטעל

[246] דזשאָהן פיעלדען: "The Curse of the Factory System." לאָנדאָן 1836.

„קומט אויף דער וועלט מיט א מיטגעבארענעם בלוט־פלעק אויף איין באק,"[249] דאן קומט דער קאפיטאל טריפענדיג פון קאפ ביז די פיס, פון יעדען הויט־גריבעל, מיט בלוט און שמוץ.[250]

7. די היסטארישע טענדענץ פון דער קאפיטאליסטישער אקומולאציע.

וואס איז דער תמצית, אין וועלכען עס דריקט זיך אויס די אורשפרינגליכע אקומולאציע פון קאפיטאל, דאס הייסט זיין היס־טארישער אורשפרונג? אויף אזויפיעל, וואס זי איז ניט א די־

אז. וו., פון דער אנדער זייט צו יענע ארבייטער, וועלכע זיינען נאך ניט קיין אבגעפליקטע היהנער, נאר זיינען אייגענטימער פון זייערע ארבייט־מיטלען. פון די געזעצביכער איז דער אויסדרוק „לייבארינג פור" אריבערגעגאנגען אין דער פאליטישער עקאנאמיע: פון קולפעפער, דזש. טשיילד א. אז. וו. ביז צו אדאם סמיטה און עדען. דערפון קאן מען אורטיילען דעם „גוטען גלויבען" פון דעם "execrable political cant - monger," [דעם העסליכען פאליטישען פראַ־זען־דרעשער] עדמונד בוירק, ווען ער רופט אן דעם אויסדרוק „לייבארינג פור" "execrabie Political cant," [א העסליכע פאליטישע פראזע]. אט דער פרעס־לאקיי, וועלכער האט געשפיעלט דעם ראמאנטיקער אנטקעגען דער פראנ־צויזישער רעוואלוציע, בעת ער איז געווען א פערקויפטער צו דער ענגלישער אליגארכיע, פונקט ווי ער האט געשפיעלט די ראליע פון א ליבעראל אנטקע־גען דער ענגלישער אליגארכיע, בעת ער איז געווען א פערקויפטער צו די נארד־אמעריקאנישע קאלאניעס, אין אנהויב פון די אמעריקאנער אונרוהען — איז געווען דורך און דורך א וואולגארער בורזשוא. „די געזעצען פון האנדעל זיינען די געזעצען פון דער נאטור און פאלגליך די געזעצען פון גאט." E. Burke, "Thoughts and Details on Scarsity," London 1800, p. 31. קיין וואונדער ניט, וואס ער האט שטענדיג, געטריי צו די געזעצען פון גאט און דער נאטור, זיך אליין פערקויפט אויף דעם בעסטען מארק! אין רעווערענד טאקער'ס שריפטען — טאקער איז געווען א גלח און א טארי, זאנסט אבער אן אנשטענדיגער מענש און א טיכטיגער פאליטישער עקאנאם — קאן מען גע־פינען זעהר א גוטע כאראקטעריסטיק פון אט דעם עדמונד בוירק, בעת ער איז געווען א ליבעראל. ביי דער שענדליכער כאראקטערלאזיגקייט, וואס הערשט היינט צו טאג און גלויבט אונטערטעניגסט אין „די געזעצען פון האנדעל," איז עס א פליכט צו בראנדמארקען ווידער און ווידער די בוירקס, וועלכע אונטערשיידען זיך פון זייערע נאכפאלגער נאר מיט איין זאך — טאלאנט!

[249] Marie Augier, "Du Credit Public."

[250] „דער „קווארטערלי רעוויוער" זאגט, אז קאפיטאל פערשפרייט טומעל

ווערפּול איז פעט געוואָרן אויף דעם באַזיס פון שקלאַווען־האַנדעל. דאָס איז געווען איהר מעטאָדע פון דער אורשפּרינגליכער אַקומולאַציע. און ביז דעם היינטיגען טאָג זיינען די ליווערפּולער פּני דער פינדאַר פון דעם שקלאַווען־האַנדעל, וועלכער האָט, לויט דער ציטירטער שריפט פון דר. אייקין פון יאָהר 1795, „דערהויבען דעם קאָמערציעלען אונטערנעהמונגס־גייסט ביז צו א ליידענשאַפט, האָט געשאַפען בעריהמטע שיף־קאַפּיטאַנען און אריינגעבראַכט אונגעהויערע סומען געלד." ליווערפּול האָט אין יאָהר 1730 בעשעפטיגט 15 שיפען, אין 1751 — 53, אין 1760 — 74, אין 1770 — 96 און אין 1792 — 132 שיפען.

בעת די באַוועל־אינדוסטריע האָט אין ענגלאַנד איינגעפיהרט די קינדער־שקלאַווערייַ, האָט זי אין דערזעלביגער צייט געגעבען אין די פעראייניגטע שטאַאַטען אַן אַנרעגונג פאַר דער פערוואַנדלונג פון דער פריהערדיגער מעהר אָדער ווייניגער פּאַטריאַרכאַלישער שקלאַווען־ווירטשאַפט אין א קאָמערציעלען סיסטעם פון עקספּלואַטאַציע. איבערהויפּט האָט די פערדעקטע שקלאַווערייַ פון די לוין־אַרבייטער אין אייראָפּא געדאַרפט האָבען פאַר איהר גרונדלאַגע די ניט־פערדעקטע שקלאַווערייַ אין דער נייער וועלט.[247]

טאַנטאַע מאָלים עראַט [אַט אַזויפיעל מיה קאָסט עס] צו ענטבינדען די „אייביגע נאַטור־געזעצען" פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן, דורכצופיהרען דעם צושיידונגס־פּראָצעס צווישען די אַרבייטער און די אַרבייט־בעדינגונגען, אויף איין פּאָליוס צו פערוואַנדלען די געזעלשאַפטליכע פּראָדוקציאָן־ און לעבענס־מיטלען אין קאַפּיטאַל, און אויף דעם אַנטקעגענדיגען פּאָליוס — די פאָלקס מאַסע אין לוין־אַרבייטער, אין פרייע „אַרבייטענדע קבצנים", אין אָט דעם קינסטליכען פּראָדוקט פון דער מאָדערנער געזעלשאַפט.[248] אויב דאָס געלד, ווי אָוגיער זאָגט,

[247] אין יאָהר 1790 זיינען אין דער ענגלישער וועסט־אינדיע געווען 10 שקלאַווען אויף 1 פרייען, אין דער פראַנצויזישער — 14 אויף 1, אין דער האָלענדישער — 23 אויף 1 Heury Brougham, "An Inqiry into the Coloni‹l Policy of the European Powers," Edinburgh 1803, Vol. II, p. 74.

[248] דער אויסדרוק „אַרבייטענדע קבצנים" (labouring poor) געפינט זיך אין די ענגלישע געזעצען פון דער צייט אָן, ווען דער קלאַס לוין־אַרבייטער הויבט זיך אָן צו לאָזען מערקען. די „לייבאָרינג פּור" שטעהען אין געגענזאַץ פון איין זייט צו די idle poor [די לעדיג־געהענדע קבצנים], בעטלער א.

נאָך וואו דער ארבייטער איז דער פרייער פּריוואַט־אייגענטימער פון די ארבייט־בעדינגונגען, וואָס ער געברויכט מיט זיינע אייגענע הענד — דער פּויער פון דער ערד, וואָס ער בעאַרבייט, דער האַנד־ווערקער פון דעם געצייג, וועלכען ער געברויכט ווי א קינסטלער.

אָט דער אופן פון פּראָדוקציאָן איז משער א צעשפּליטער׳ונג פון דעם באָדען און פון די איבעריגע פּראָדוקציאָנס־מיטלען. אזוי ווי ער שליסט אויס די קאָנצענטראַציע פון די פּראָדוקציאָנס־מיט־לען, אזוי שליסט ער אויך אויס די קאָאָפּעראַציע, די צוטיילונג פון דער ארבייט אין דעמזעלבי׳גען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, די גע־זעלשאַפטליכע בעהערשונג און רעגולירונג פון דער נאַטור און די פרייע ענטוויקלונג פון די געזעלשאַפטליכע פּראָדוקטיוו־קרעפטען. ער פערטראָגט זיך נאָר מיט ענגע נאַטור־געוואַקסענע גרענעצען פון דער פּראָדוקציאָן און דער געזעלשאַפט. פּעראייביגען איהם, וואָלט געהייסען, ווי פּעקע׳ר זאָגט גאַנץ ריכטיג: „פּעראייביגען על פּי דעקרעט די אלגעמיינע מיטעלמעסיגקייט.” דערגרייכענ־דיג א געוויסען הויך־גראַד, רופט ער ארויס אין לעבען, די מאַטע־ריעלע מיטלען פון זיין אייגענער פערניכטונג. פון אָט דעם אוי־גענבליק אָן הויבען זיך אָן צו רודערן קרעפטען און ליידענשאַפ־טען אין שויס פון דער געזעלשאַפט, וועלכע פיהלען זיך ווי זיי זיינען געפּענטעט פון איהר. זי מוז פערניכטעט ווערן; זי ווערט פערניכטעט. איהר פערניכטונג, די פערוואַנדלונג פון די אי׳נדיווי־ד׳עלע און צעשפּליטערטע פּראָדוקציאָנס־מיטלען אי׳ן געזעלשי׳אַפט־ליך־קאָנצענטרירטע: פאָלגליך פון דעם קליינטשיקען אייגענטום פון די פיעלע אין דעם מאַסענהאַפטיגען אייגענטום פון די ווועניגע, פאָלגליך די עקספּראָפּריאַציע פון דער גרויסער פאָלקס־מאַסע פון דעם גרונד און באָדען, פון די לעבענס־מיטלען און פון די ארבייט־אינסטרומענטען — אָט די שרעקליכע אי׳ן שווערע עקספּראָפּ־ריאַציע פון דער פאָלקס־מאַסע שטעלט צוזאַמען די פאָ׳רגעשיכטע פון קאַפּיטאַל. זי נעהמט ארום א רייה געוואַלטזאַמע מעטאָדען, פון וועלכע מיר האָבען דאָ געלאָזט דורכגעהן פאַר אונזער בליק נאָך די עפּאָכע־מאַכענדע אלס די מעטאָדען פון רער אורשפּרינגלי־כער אקומולאַציע פון קאַפּיטאַל. די עקספּראָפּריאַציע פון די די־רעקטע פּראָדוצירער ווערט דורכגעפיהרט מיט דעם אי׳נדערבאַרהמ־ליכסטען וואַנדאַליזם און אונטער דעם אָנרייץ פון די שענדליכ־

רעקטע פּערוואַנדלונג פון שקלאַוועז און לייבאייגענע אין לוין־אַר־בייטער, און פאָלגליך בלויז אַ פאָרם־איבערבייט, בעטייט זי נאָר די עקספּראָפּריאַציע פון די דירעקטע פּראָדוצירער; דאָס הייסט די אויפלעזונג פון פּריוואַט־אייגענטום, וואָס איז געבויט אויף אייגענער אַרבייט.

פּריוואַט־אייגענטום, להיפך צום געזעלשאַפטליכען, קאָלעקטיווען אייגענטום, בעשטעהט נאָר דאָרט, וואו די אַרבייט־מיטלען און די אַנדערע אויסערליכע בעדינגונגען פון דער אַרבייט געהערן צו פּריוואַט־מענשען. לויט דעם אָבער, צי די דאָזיגע פּריוואַט־מענשען זיינען די אַרבייטער אָדער די ניט־אַרבייטער, האָט אויך דאָס פּריוואַט־אייגענטום אַנאַנדער כאַראַקטער. די אונענדליכע שאַטירונגען, וואָס אָט דער חלוק גיט אויפ׳ן ערשטען בליק, שפּיגלען נאָר אָב די צווישענדיגע שטופען, וואָס ליגען צווישען אָט דיביידע עקסטרעמען.

דעם אַרבייטער׳ס פּריוואַט־אייגענטום פון זיינע פּראָדוקציאָנס־מיטלען איז דער יסוד פון דעם קליין־בעטריב; דער קליין־בעטריב איז אַ נויטווענדיגער בעדינג פאַר דער ענטוויקלונג פון דער געזעלשאַפטליכער פּראָדוקציאָן און פאַר דער פרייער אינדי־ווידואַליטעט פון דעם אַרבייטער גופא. גאַנץ געוויס עקזיסטירט אָט דער פּראָדוקציאָנס־אופן [דער קליין־בעטריב], אויך אין דער שקלאַווערייי, לייבאייגענשאַפט און אין אַנדערע אָבהענגיגקייט־פער־העלטענישען. אָבער ער בליהט נאָר, גיט אַרויס זיין גאַנצע ענער־גיע, דערגרייכט זיין פולע, איהם צוגעפּאַסטע קלאַסישע פאָרם,

און מחלקות און איז זעהר שרעקעדיג. דאס איז זעהר אמת, עס איז אבער ניט דער גאַנצער אמת. דער קאַפּיטאַל קאַן ניט פערטראַגען די אבוועזעהייט פון פּראַפּיט אדער אַ זעהר קליינעם פּראַפּיט, פּונקט ווי מען פלעגט זאָגען, אַז די נאַטור קאַן ניט פערטראַגען קיין וואַקואום (ליידיגקייט). מיט אַ ריכטיגען פּראַ־פּיט ווערט דער קאַפּיטאַל מוטיג. איז 10 פּראַצענט זיכער, קאַן מען איהם אַנווענדען אומעטום; מיט זיכערע 20 פּראַצענט, ווערט ער לעבעדיג; 50 פּראַצענט מאַכט איהם געפעהרליך העזה׳דיג; פאַר 100 פּראַצענט וועט ער טרעטען אַלע מענשליכע געזעצען אונטער די פיס; פאַר 300 פּראַצענט איז ניטאַ קיין פערברעכען, וואָס ער וועט ניט ריזיקירען, אפילו די געפאַהר פון געהן אויף דער תליה. ווען טומעל און מחלקות וועלען ברענגען אַ פּראַפּיט, וועט ער גאַנץ פריי דערמונטערן די ביידע זאַכען. די קאַנטערבאַנדע און דער שקלאַ־ווען־האַנדעל האָבען גענוג בעוויזען די ריכטיגקייט פון אָט די בעהויפּטונגען.״ פּ. דזש. דאַנינג, „טרייד יוניאָנס און סטרייקס,״ לאָנדאָן, 1860, ז. 36.

ווענדונג פון דער וויסענשאפט, די פּלאַנמעסיגע אויסנוצונג פון דער ערד, די פערוואנדלונג פון די ארבייט־מיטלען אין ארבייט־מיטלען, וואָס קאָנען נאָר אָנגעווענדעט ווערן געמיינשאפטליך, די עקאָנאָמיזירונג פון אַלע פּראָדוקציאָנס־מיטלען דורך זייער געברויך אלס פּראָדוקציאָנס־מיטלען פון קאָמבינירטער, געזעלשאפטליכער ארבייט, די פערשלינגונג פון אַלע פעלקער אין דעם נעץ פון׳ם וועלט־מארק, און דערמיט דער אינטערנאציאָנאַלער כאַראקטער פון דעם קאפּיטאַליסטישען רעזשים. צוזאמען מיט דער שטענדיג־אָבפּאַלענדער צאָהל קאפּיטאַל־מאגנאטען, וועלכע אוזורפּירן און מאָנאָפּאָליזירן אַלע נוצען פון אָט דעם אומוואנדלונג־פּראָצעס, וואקסט די סומע פון עלענד, אונטערדריקונג, קנעכטשאפט, דעגראדאציע און עקספּלואטאציע; אָבער דערמיט וואקסט אויך די עמפּערונג פון דעם ארבייטער־קלאַס, וועלכער ווערט שטענדיג גרעסער אין צאָהל, געשוהלט, פעראייניגט און אָרגאניזירט דורך דעם מעכאניזם פון דעם קאפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס גופא. דער קאפּיטאַל־מאָנאָפּאָל ווערט א שטערונג פאר דעם פּראָדוקציאָנס־אופן, וואָס האָט אויפגעבליהט מיט איהם און אונטער איהם. די צענטראַליזאציע פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען און די פערגעזעלשאפטונג פון דער ארבייט דערגרייכען א פּונקט, וואו זיי קאָנען זיך ניט פערטראָגען מיט זייער קאפּיטאַליסטישער הויט. די הויט ווערט צעפּלאצט. עס שלאָגט די לעצטע שטונדע פון דעם קאפּיטאַליסטישען פּריוואט־אייגענטום. די עקספּראָפּריאַטאָרס ווערן עקספּראָפּריאירט.

דער קאפּיטאַליסטישער אופן פון אפּראָפּריאציע (אָנאייגנונג), וואָס שטאַמט פון זיין פּראָדוקציאָנס־אופן, ד. ה. דאָס קאפּיטאַליסטישע פּריוואט־אייגענטום, איז די ערשטע נעגאציע [פערניינונג] פון דעם אינדיווידועלען פּריוואט־אייגענטום, וואָס איז געגרינדעט אויף אייגענער ארבייט. די קאפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָן אָבער רופט ארויס מיט דער נויטווענדיגקייט פון א נאטור־פּראָצעס איהר אייגענע נעגאציע. עס איז א נעגאציע פון א נעגאציע. דאָס שטעלט ניט ווידער אויף דאָס פּריוואט־אייגענטום פון דעם ארבייטער, עס שטעלט אָבער יאָ אויף דאָס אינדיווידועלע אייגענטום אויפ׳ן יסוד פון די ערגרונגען פון דער קאפּיטאַליסטישער ערא: ד. ה. אויף דער קאָאָפּעראציע און אויף דעם געמיינשאפטליכען

סטע, שמוציגסטע, קליינליכסטע און געמיינסטע ליידענשאַפטען. דאָס אַליין פערהאָרעוועטע פּריוואַט־אייגענטום, וואָס רוהט, אַזוי צו זאָגען, אויף דער צונויפוואַקסונג פון דעם איינצעלנעם אונאָב־העננגיקען ארבייטס־אינדיווידום מיט זיינע אַרבייט־בעדינגונגען, ווערט פערשטופּט דורך דעם קאַפּיטאַליסטישען פּריוואַט־אייגענ־טום, וואָס רוהט אויף דער עקספּלואַטאַציע פון דער פרעמדער, אָבער פאָרמעל פרייער אַרבייט.[251]

אַזוי באַלד ווי אָט דער אומוואַנדלונג־פּראָצעס האָט גענוג פאַנאַנדערגעריסען די אַלטע געזעלשאַפט אין דער טיעף און אין אומפאַנג; אַזויבאַלד ווי די אַרבייטער זיינען פערוואַנדעלט אין פּראָלעטאַריער און זייערע אַרבייט־בעדינגונגען אין קאַפּיטאַל; אַזויבאַלד ווי דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן שטעהט שוין אויף זיינע אייגענע פיס — דאַן געווינט די ווייטערדיגע פערגעזעלשאַפטונג פון דער אַרבייט און די ווייטערדיגע פער־וואַנדלונג פון דער ערד און אַנדערע פּראָדוקציאָנס־מיטלען אין געזעלשאַפטליך אויסגענוצטע, ד. ה. אין געמיינשאַפטליכע פּראָ־דוקציאָנס־מיטלען: דאַן געווינט פאָלגליך די ווייטערדיגע עקס־פּראָפּריאַציע פון די פּריוואַט־אייגענטימער אַ נייע פאָרם. דאָס, וואָס מוז איצטער עקספּראָפּריאירט ווערן, איז שוין ניט מעהר דער אַרבייטער, וואָס אַרבייט פאַר זיך, נאָר דער קאַפּיטאַליסט, וואָס עקספּלואַטירט פיעלע אַרבייטער.

אָט די עקספּראָפּריאַציע ווערט דורכגעפיהרט דורך דעם שפּיעל פון די אימאַנענטע געזעצען פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן גופא, דורך דער צענטראַליזאַציע פון די קאַפּיטאַלען. אַ וועלכער עס איז איין קאַפּיטאַליסט דער׳הרג׳ט פיעלע אַנדערע. האַנד אין האַנד מיט אָט דער צענטראַליזאַציע אָדער דער עקס־פּראָפּריאַציע פון פיעלע קאַפּיטאַליסטען דורך ווענִיגע, ענטוויקעלט זיך די קאָאָפּעראַטיווע פאָרם פון דעם אַרבייט־פּראָצעס אויף אַ שטענדיג גרעסערן מאָסשטאַב, די בעוואוסטזיניגע טעכנישע אָנ־

[251] „מיר לעבען אין פאָלשטענדיג נייע געזעלשאַפטליכע פערהעלטעני־שען . . . מיר שטרעבען פאַנאַנדערצורייסען יעדען סאָרט אייגענטום פון יעדען סאָרט אַרבייט.“ (זיסמאָנדי, „נייע פּרינציפּען פון פּאָליטישער עקאָנאָמיע“ (פראנצ.), באַנד 2, ז. 434.)

פינף־און־צוואַנציגסטער קאַפּיטעל.

די מאָדערנע טעאָריע פון קאָלאָניזאַציע.

די פּאָליטישע עקאָנאָמיע פערבייט פּרינציפּיעל איינע מיט די אנדערע צוויי זעהר פערשיידענע סאָרטען פּריוואַט־אייגענטום, פון וועלכע איין סאָרט איז געבויט אויף דעם פּראָדוצירער׳ס אייגענער ארבייט, און דער אנדער סאָרט — אויף דער עקספּלאָיטאַציע פון פרעמדער ארבייט. זי פערגעסט, אַז דער לעצטער סאָרט איז ניט נאָר אַ דירעקטער היפּך פון דעם ערשטען, נאָר אַז ער קאָן בלויז וואַקסען אויף יענעמס קבר.

אין מערב־אייראָפּאַ, די היים פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע, איז דער פּראָצעס פון דער אורשפּרינגליכער אַקומולאַציע מעהר אָדער ווייניגער דורכגעפיהרט. דער קאַפּיטאַליסטישער רעזשים האָט דאָ ענטוועדער דירעקט אונטערוואָרפען אונטער זיין ממשלה די גאַנצע נאַציאָנאַלע פּראָדוקציאָן, אָדער, וואו די אומשטענדען זיינען ווייניגער ענטוויקעלט, קאָנטראָלירט ער ווייניגסטענס אינדירעקט די אונטערגעהענדע געזעלשאַפט־שיכטען, וועלכע עקזיסטירן נאָך נעבען איהם, הגם זיי געהערען צו אַ פערעלטערטען פּראָדוקציאָנס־אופן. אויף אָט דער פאַרטיגער וועלט פון קאַפּיטאַל ווענדעט אָן דער פּאָליטישער עקאָנאָם די אידעען פון רעכט און אייגענטום פון דער פאָר־קאַפּיטאַליסטישער וועלט מיט אַלץ מעהר אַנגסטליכען אייפער און אַלץ גרעסערער בעגייסטערונג, וואָס העכער די פאַקטען שרייען אין פּנים פון זיין אידעאָלאָגיע.

אין די קאָלאָניעס איז די זאַך אנדערש.[253] דער קאַפּיטאַליסטישער רעזשים שטויסט זיך דאָרט אומעטום אָן אויף דעם ווידער־

[253] דאַ רעדט זיך וועגען ווירקליכע קאָלאַניעס מיט אַ יונגפרויליכען באַדען, וועלכע ווערען קאָלאַניזירט דורך פרייע איינוואַנדערער. די פעראייניגטע שטאַאַטען זיינען, עקאַנאַמיש גערעדט, נאָך אַלץ אַ קאָלאַניאַל־לאַנד פון אייראָפּאַ.

בעזיץ פון דער ערד און די פראָדוקציאָנס־מיטלען, וואָס זיינען פּראָדוצירט געוואָרן דורך דער ארבייט גופא.

די פּערוואנדלונג פון דעם צעשפּליטערטען פּריוואט־אייגענטום, וואָס איז געבויט אויף דער אייגענער ארבייט פון יחידים, אין קאפּיטאליסטען פּריוואט־אייגענטום, איז נאטירליך א פּראָצעס, וואָס איז גאָרניט צו פּערגלייכען מעהר לאנגוועהריג, געוואלטיג און שווער, איידער די פּערוואנדלונג פון דעם קאפּיטאליסטישען פּריוואַט־אייגענטום, וועלכער איז שוין פאקטיש געבויט אויף א געזעלשאַפטליכען פּראָדוקציאָנס־בעטריב, אין געזעלשאפטליכען אייגענטום. דאָרט האנדעלט זיך עס וועגען דער עקספּראָפּריאציע פון די פאָלקסמאַסען דורך עטליכע אוזורפּאטאָרען, דאָ האנדעלט זיך עס וועגען דער עקספּראָפּריאַציע פון עטליכע אוזורפּאַטאָרען דורך די פאָלקס־מאַסען.[252]

[252] „דער פארטשריט פון דער אינדוסטריע, וואס איהר ווילענלאזער און ווידערשטאנדלאזער טרעגער איז די בורזשואזיע, פיהרט איין אנשטאט דער איזאלירונג פון די ארבייטער דורך דער קאנקורענץ, זייער פעראייניגונג דורך דער אסאציאציע. מיט דער ענטוויקלונג פון דער גרויס־אינדוסטריע ווערט אלזא ארויסגעצויגען פון אונטער די פיס פון דער בורזשואזיע דער יסוד גופא, אויף וועלכען זי פראדוצירט און אייגענט זיך אן די פראדוקטען. זי פראדוצירט, הייסט עס, קודם איהרע אייגענע קברנים. איהר אונטערגאנג און דער זיעג פון פראלעטאריאט זיינען ביידע גלייך אומפערמיידליך. . . . פון אלע קלאסען, וועלכע שטעהען היינטיגען טאג אנטקעגען דער בורזשואזיע, איז נאר דער פראלעטאריאט א ווירקליך רעוואלוציאנערער קלאס. די איבעריגע קלאסען געהען אונטער און פערשווינדען מיט דער גרויס־אינדוסטריע; דער פראלעטאריאט איז איהר אייגענסטער פראדוקט. . . . די מיטעל־שטאנדען, דער קליינער פאבריקאנט, דער קליינער סוחר, דער בעל מלאכה, דער פויער, זיי אלע בעקעמפען די בורזשואזיע, כדי צו זיכערן זייער עקזיסטענץ אלס מיטעלשטאנדען פון אונטערגאנג . . . זיי זיינען רעאקציאנער, ווארים זיי זוכען צו דרעהען צוריק די ראד פון דער געשיכטע." (קארל מארקס און פ. ענגעלס, „מאניפעסט פון דער קאמוניסטישער פארטיי," לאנדאן 1847, ז. 9, 11.)

פאַבריצירן קאַפּיטאַליסטען אין מוטער־לאַנד, אַזוי האָט בעשטרעבט וויקפיעלד׳ס קאָלאָניזאַציאָנס־טעאָריע, וועלכע ענגלאַנד האָט אַ גאַנצע צייט געזוכט איינצופיהרן דורכ׳ן געזעץ, צו פאַבריצירן לוין־אַרבייטער אין די קאָלאָניעס. דאָס רופט ער אָן „סיסטעמאַטיק קאָלאָניזיישאָן״ (סיסטעמאַטישע קאָלאָניזאַציע).

די ערשטע זאַך האָט וויקפיעלד ענטדעקט אין די קאָלאָניעס, אַז דאָס אייגענטום פון געלד, לעבענס מיטלען, מאַשינען און אַנדערע פּראָדוקציאָנס־מיטלען שטעמפּעלט נאָך ניט אַ מענשען אַלס קאַפּיטאַליסט, ווען עס פעהלט דער קאָררעלאַטיוו (די ערגענצונג) — דער לוין־אַרבייטער, דער אַנדער מענש, וועלכער איז געצוואונגען זיך אַליין פרייוויליג צו פערקויפען. ער האָט ענטדעקט, אַז קאַפּיטאַל איז ניט אַ זאַך, נאָר אַ געזעלשאַפטליכע שייכות צווישען פערזאָנען, וואָס שטעלט זיך איין דורך דער פערמיטלונג פון זאַכען.[256] הערר פּיעל — קלאָגט ער זיך פאַר אונז — האָט מיטגענומען מיט זיך פון ענגלאַנד צו דעם סוואַן ריווער [וועסט אויסטראַליע] לעבענסמיטלען און פּראָדוקציאָנס־מיטלען אין בעטרעף פון 50,000 פונט סט. הערר פּיעל איז געווען פאָרזיכטיג גענוג מיטצוברענגען אַ חוץ דעם אויך 3000 פערזאָן פון דעם אַרבייטער־קלאַס, מענער, פרויען און קינדער. אַזוי באַלד ווי ער איז אָנגעקומען אין דעם בעשטימטען פּלאַץ, „איז הערר פּיעל געבליבען אָהן איין דיענער איהם צו מאַכען די בעט אָדער ברענגען איהם וואַסער פון טייך.[257] אומגליקליכער הערר פּיעל, וועלכער האָט אַלץ בעזאָרגט, נאָר ניט דעם עקספּאָרט פון די ענגלישע פּראָדוקציאָנס־פערהעלטענישען אין דעם סוואַן ריווער!

אינטערנאַציאָנאַלען קאָנקורענץ־קאַמף. וואָס אַבער זיין מאָטיוו זאָל ניט זיין, די פאָלגען בלייבען דיזעלבינע.

[256] „אַ נעגער איז אַ נעגער. אַ שקלאַוו ווערט ער ערשט אין בעשטימטע פערהעלטענישען. אַ באַוועל־מאַשין איז אַ מאַשין צו שפּינען באַוועל. נאָר אין בעשטימטע פערהעלטענישען ווערט זי קאַפּיטאַל. ווערט זי אַרויסגעריסען פון די דאָזיגע פערהעלטענישען, איז זי פּונקט אַזוי ווייניג קאַפּיטאַל, ווי גאָלד איז אַן און פאַר זיך געלד, אָדער ווי צוקער איז דער פּרייז פון צוקער. . . . קאַפּיטאַל איז אַ געזעלשאַפטליכע פּראָדוקציאָן־שייכות. ער איז אַ אַ היסטאָרישע פּראָדוקציאָנס־שייכות.״ (קאַרל מאַרקס, „לאָהנאַרבייט אונד קאַפּיטאַל,״ „נייע רהיינישע צייטונג״ פון 7טען אַפּריל 1849.)

[257] ע. ג. וויקפיעלד, „ענגלאַנד און אַמעריקאַ,״ לאָנדאָן, 1833, ז. 33.

שטאנד פון א פראדוצירער, וועלכער אלס בעזיצער פון זיינע איי־גענע ארבייט־בעדינגונגען, בערייכערט דורך זיין ארבייט זיך אליין, אנשטאט דעם קאפיטאליסט. דער ווידערשפרוך פון אט די צוויי פונקט אנטקעגענגעזעצטע סיסטעמען ווייזט זיך דא פראקטיש ארויס אין זייער קאמף. וואו דער קאפיטאליסט האט הינטער זיך די מאכט פון דעם מוטער־לאנד, זוכט ער אבצורוימען פון וועג מיט געוואלט דעם פראדוקציאנ־ און אנאייגנונגס־אופן, וואס איז געבויט אויף אייגענער ארבייט. דערזעלביגער אינטערעס, וואס בעוועגט דעם חונף פון קאפיטאל, דעם פאליטישען עקאנאם, צו דערקלערן אין דעם מוטער־לאנד, אז דער קאפיטאליסטישער פראדוקציאנס־אופן איז טעארעטיש דער אייגענער וואס זיין היפך, טרייבט איהם דא ארויסצורעדען זיך פריי פון הארצען און אפען דערקלערן דעם געגענזאץ פון דיביידע פראדוקציאנס־אופנים. צוליעב אט דעם צוועק בעווייזט ער, ווי די ענטוויקלונג פון דער געזעלשאפטליכער פראדוקטיוו־קראפט פון דער ארבייט, די קאאפעראציע, די ארבייט־צוטיילונג, די אנווענדונג פון מאשינעריע אויף א גרויסען מאסשטאב א. אז. וו. זיינען אונמעגליך אהן דער עקספראפריאציע פון די ארבייטער און אהן דער פערוואנדלונג פון זייער פראדוקציאנס־מיטלען אין קאפיטאל, וואס געהט דער־מיט. אין די אינטערעסען פון דעם אזוי־גערופענעם נאציאנאל־רייכטום זוכט ער קינסטליכע מיטלען איינצופיהרן די פאלקס־ארימקייט. זיין אפאלאגעטישער פאנציר ווערט דא צעברעקעלט אין שטיקלעך ווי צעפוילטעם ברען־האלץ.

עס איז ע. ג. ווייקפיעלד'ס א גרויסע פערדיענסט, ניט וואס ער האט ענטדעקט עפעס נייעס וועגען די קאלאניעס,[354] נאר וואס ער האט אין די קאלאניעס ענטדעקט דעם אמת וועגען די קאפיטא־ליסטישע פערהעלטענישען אין דעם מוטער־לאנד. אזוי ווי דער פראטעקציאן־סיסטעם אין זיינע אורשפרונגען[355] האט געזוכט צו

איבעריגענס געהערן צו דעם קלאס אויף אזוינע אלטע פלאנטאציעס, וואו די אבשאפונג פון שקלאווערייי האט איינגאנצען רעוואלוציאנירט די פערהעלטע־נישען.

[354] ווייקפיעלד'ס עטליכע ליכט־בליקען וועגען דעם עצם פון די קאלא־ניעס גופא זיינען איינגאנצען פאראויסגעזעהן געווארן פון מיראבא דעם על־טערן, פון די פיזיאקראטען, און נאך א סך פריהער פון ענגלישע עקאנאמען.

[355] שפעטער איז עס געווארן א צייטווייליגע נויטווענדיגקייט אין דעם

צושטאנד געקומען דאס עקספּראָפּריאירן דעם ארבייטער פון זיינע ארבייט־בעדינגונגען, ד. ה. קאפּיטאל און ארבייט? דורך א געזעלשאפטליכען אָבמאך (Contrat Social) פון א גאנץ אָריגינעלען סאָרט.

„די מענשהייט . . . האָט אָנגענומען אַן איינפאכע מעטאָדע צו העלפען די אקומולאציע פון קאפּיטאל," וועלכע, פערשטעהט זיך, האָט געשוועבט פאר איהר געדאנק פון אדם הראשון'ס צייט אָן אַלס דער איינציגער און ענדליכער צוועק פון איהר עקזיסטענץ; „זי האָט זיך איינגעטיילט אין אייגענטימער פון קאפּיטאל און אייגענטימער פון ארבייט . . . און אָט די איינטיילונג איז געווען דער רעזולטאט פון א פרייוויליגער פערשטענדיגונג אין קאָמבינאציע."[259]

מיט איין וואָרט: די מאַסע פון דער מענשהייט האָט זיך אַליין עקספּראָפּריאירט לכבוד פון „דער אקומולאציע פון קאפּיטאל." אויב אזוי האָט מען דאָך געדארפט דענקען, אז דער אינסטינקט פון אָט דעם זיך־פערלייקענדען פאנאטיזם וועט זיך פריי ארויסצייגען ספּעציעל אין די קאָלאָניעס, אין דעם איינציגען פּלאץ וואו עס עקזיסטירן מענשען און אומשטענדען, וועלכע וואָלטען געקאָנט אזא „קאָנטרא סאָסיאל" אריבערטראָגען פון דעם טרוימען־רייך אין דער ווירקליכקייט אריין. אָבער צו וואָס וואָלט מען דאַן איבערהויפּט געדארפט האָבען וויקפיעלד'ס פאָרגעשלאָגענע „סיסטעמאטישע קאָלאָניזאציע", אין געגענזאץ צו דער נאטור־געוואקסענער קאָלאָניזאציע? אָבער, אָבער: „אין די צפון־שטאאטען פון אמעריקא מעג מען צווייפלען, צי אפילו א צעהנטל פון דער בעפעלקערונג געהערט צו דער קאטעגאָריע לוין־ארבייטער. . . . אין ענגלאנד . . . בעשטעהט די הויפּט מאסע פון פאָלק פון לוין־ארבייטער."[260]

יאָ, דער טריעב צו זעלבסט־עקספּראָפּריאציע מצד דער ארבייטענדער מענשהייט לכבוד דעם קאפּיטאל עקזיסטירט אזוי ווייניג, אז שקלאַווערייַ איז אפילו לויט וויקפיעלד'ס מיינונג די איינציגע נאַטורגעוואקסענע גרונדלאגע פון דעם קאָלאָניאל־רייכטום.

[259] דארט גופא, ז. 18.

[260] דארט גופא, ז. 42, 43, 44.

כּדי צו קאָנען פערשטעהן די פאָלגענדע ענטדעקונגען, וואָס ווייקפיעלד האָט געמאַכט, מוז מען געבען צוויי פאָר־בעמערקונגען. מיר ווייסען, אַז פּראָדוקציאָנס־ און לעבענס־מיטלען, אַלס אייגענטום פון דעם דירעקטען פּראָדוצירער, פון דעם אַרבייטער גופא, זיינען ניט קיין קאַפּיטאַל. זיי ווערן קאַפּיטאַל נאָר אונטער אַזוינע בעדינגונגען, אין וועלכע זיי דיענען צוגלייך אַלס מיטלען פון עקספּלואַטאַציע און בעהערשונג פון דעם אַרבייטער. אָבער אָט די קאַפּיטאַליסטישע נשמה זייערע איז אַזוי אינטים פעראייניגט ביי דעם פּאָליטישען עקאָנאָם אין קאָפּ מיט זייער מאַטעריעלער סובסטאַנץ, אַז ער האַלט זיי אונטער אַלע אומשטענדען פאַר קאַפּיטאַל, אפילו ווען זיי זיינען פּונקט דער היפּך פון דעם. אַזוי איז אויך ביי ווייקפיעלד'ן. ווייטער: די צערשפּליטערונג פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען אַלס א נדיווידועל אייגענטום פון פיעלע אונאָבהענגיקע אַרבייטער, וואָס אַרבייטען אויף זייער אייגענער רעכנונג, רופט ער אָן די גלייכע צוטיילונג פון קאַפּיטאַל. מיט דעם פּאָליטישען עקאָנאָם איז דיזעלביגע זאַך, ווי מיט דעם פעאָדאַלען יוריסט. דער לעצטער האָט אויך אָנגעקלעבט זיינע פעאָדאַלע געזעץ־עטיקעטען אויף ריינע געלד־שייכות'ן.

„ווען קאַפּיטאַל", זאָגט ווייקפיעלד, „וואָלט געווען צוטיילט צווישען אַלע מיטגליעדער פון דער געזעלשאַפט אין גלייכע טיילען, דאַן וואָלט קיין מענש ניט געהאַט קיין אינטערעס צו אַקומולירן מעהר קאַפּיטאַל איידער ער קאָן אָנווענדען מיט זיינע אייגענע הענד. דאָס איז ביז אַ געוויסען גראַד דער פאַל אין די נייע אַמעריקאַנער קאָלאָניעס, וואו די ליידענשאַפט צו זיין אַן אייגענטימער פון לאַנד שטערט די עקזיסטענץ פון אַ קלאַס לוין־אַרבייטער."[258]

אַזוי לאַנג, הייסט עס, ווי דער אַרבייטער קאָן פאַר זיך אַליין אַקומולירן, און דאָס קאָן ער, אַזוי לאַנג ווי ער בלייבט דער אייגענטימער פון זיינע פּראָדוקציאָנס־מיטלען, איז די קאַפּיטאַליסטישע אַקומולאַציע און דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן אוממעגליך. עס פעהלט דער קלאַס לוין־אַרבייטער, וואָס איז דערצו אומבעדינגט נויטיג. ווי אַזוי דען איז אין דער אַלטער אייראָפּאַ

[258] דאָרט גופא, באַנד 1, ז. 17, 18.

אזוי ווי אין די קאָלאָניעס עקזיסטירט נאָך ניט דעם ארביי־טער'ס צושיידונג פון די ארבייט־בעדינגונגען און זייער וואָר־צעל, דעם גרונד און באָדען, אָדער ער עקזיסטירט נאָר אין איינ־צעלנע פאלען, אָדער אויף צו א בעשרענקטען מאָסשטאב, עקזיס־טירט אויך נאָך ניט די צושיידונג צווישען דער אגריקולטור און דער אינדוסטריע, און אויך ניט די פערניכטונג פון דער דאָרפישער הויז־אינדוסטריע. איז פון וואנען זאָל זיך דאָ נעהמען דער אינ־לענדישער מארק פאר דעם קאפיטאל?

„קיין טייל פון דער בעפעלקערונג פון אמעריקא איז אויס־שליסליך אגריקולטורעל, א חוץ די שקלאווען און זייערע בעלי בתים, וועלכע קאָמבינירן קאפיטאל און ארבייט פאר גרויסע ווערק. פרייע אמעריקאנער, וועלכע בעארבייטען אליין דעם באָדען, פיהרן אָן אין דערזעלביגער צייט פיעלע אנדערע בעשעפטיגונגען. א טייל מעבעל און ווערקצייג, וואָס זיי געברויכען, מאכען זיי געוועהנ־ליך אליין. זיי בויען אָפט אליין זייערע הייזער און פיהרען דעם פראָדוקט פון זייער אייגענער אינדוסטריע אליין אויפ'ן מארק, ווי ווייט דער מארק זאָל ניט זיין. זיי זיינען שפינער און וועבער, זיי פאבריצירן זייף און ליכט, שיך און קליידער פאר זייער אייגענעם געברויך. אין אמעריקא איז די ערד־ארבייט אָפט א נעבען־גע־שעפט פון דעם שמיד, דעם מילער, אָדער דעם קרעמער."[264] וואו בלייבט צווישען אזעלכע מאָדנע מענשען דאָס „ענטזאגונגס־פעלד" פאר דעם קאפיטאליסט?

די גרויסע שעהנקייט פון דער קאפיטאליסטישער פראָדוק־ציאָן בעשטעהט אין דעריין, וואָס ניט נאָר זי רעפראָדוצירט שטענ־דיג דעם לוין־ארבייטער אלס לוין־ארבייטער, נאָר וואָס זי פראָ־דוצירט, לפי ערך פון דער אקומולאציע פון קאפיטאל, שטענדיג א רעלאטיווע איבערבעפעלקערונג פון לוין־ארבייטער. אויף דעם אופן ווערט דאָס געזעץ פון דער נאָכפראגע און אָנבאָט פון ארבייט גע־האלטען אין דעם ריכטיגען גאנג, די לוין־שוואנקונגען ווערן איינ־געצוימט אין די גרעניצען, וואָס זיינען צופריעדענשטעלענד פאר דער קאפיטאליסטישער עקספלואטאציע, און ענדליך איז דערמיט געזיכערט דעם ארבייטער'ס אונבעדינגט־נויטיגע סאָציאלע אָב־

[264] דארט גופא, ז. 21, 22.

זיין סיסטעמאַטישע קאָלאָניזאַציע איז נישט מעהר ווי אַן אויס־העלף אין אַ נויט, היות ווי ער האָט נעבעדך צו טהאָן מיט פרייע מענשען און ניט מיט שקלאַווען. „די ערשטע שפּאַנישע קאָלאָניסטען אין סאַנטאָ־דאָמינגאָ האָבען ניט בעקומען קיין אַרבייטער פון שפּאַניען. אָבער אָהן אַרבייטער (ד. ה. אָהן שקלאַווערייַ) וואָלט דאָס קאַפּיטאַל געגאַנגען קאַפּוט, אָדער ווענינסטענס וואָלט געמוזט צוזאַמענשרומפּען צו דער קלייגער סומע, וואָס יעדער אינדיווידום קאָן אָנווענדען מיט זיינע אייגענע הענד. דאָס איז ווירקליך פאָרגעקומען אין דער לעצטער קאָלאָניע, וואָס די ענגלענדער האָבען געגרינדעט [די סוואַן ריווער קאָלאָניע], וואו אַ גרויסע מאַסע קאַפּיטאַל פון זריעה, פיה און אינסטרומענטען איז אונטערגעגאַנגען מחמת דעם דוחק אין לוין־אַרבייטער, און וואו קיין קאָלאָניסט בעזיצט איצט ניט מעהר קאַפּיטאַל וויפיעל ער קאָן אַליין אָנווענדען מיט זיינע אייגענע הענד.״[261]

מיר האָבען געזעהן, אַז די עקספּראָפּריאַציע פון דער פאָלקס־מאַסע פון גרונד און באָדען איז די גרונדלאַגע פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן. דער עצם פון אַ פרייע קאָלאָניע בעשטעהט פערקעהרט דעריין, וואָס דער הויפּט טייל פון׳ם באָדען איז נאָך אַלץ פאָלקס־אייגענטום, און יעדער קאָלאָניסט קאָן דעריבער אַ טייל דערפון פערוואַנדלען אין זיין פּריוואַט־אייגענטום און אין אינדיווידועלע פּראָדוקציאָנס־מיטלען, ניט שטערענדיג די שפּעטיגערע קאָלאָניסטען צו טהאָן דאָסזעלביגע.[262] דאָס איז דער סוד אי פון דעם וואוילשטאַנד פון די קאָלאָניעס, אי פון זייער אונהיילבאַרן חסרון — זייער ווידערשטאַנד אַנטקעגען דער קאָלאָניזירונג פון קאַפּיטאַל. „וואו לאַנד איז זעהר ביליג, און אַלע מענשען זיינען פריי, וואו יעדערער, וואָס וויל, קאָן לייכט קריגען אַ שטיק לאַנד פאַר זיך אַליין, איז אַרבייט ניט נאָר זעהר טייער, רעכענענדיג לויט דעם אַרבייטער׳ס חלק אין דעם פּראָדוקט, נאָר עס איז שווער צו קריגען קאָמבינירטע אַרבייט אום יעדען פּרייז.״[263]

[261] דאָרט גופא, באַנד 2, ז. 5.

[262] „כדי צו ווערן אַן עלעמענט פון קאָלאָניזאַציע, מוז דאָס לאַנד ניט נאָר זיין אונקולטיווירט, נאָר עס מוז זיין קהל׳שער אייגענטום, וואָס קאָן פערוואַנדעלט ווערן אין פּריוואַט־אייגענטום.״ (דאָרט גופא, באַנד 2, ז. 125.)

[263] דאָרט גופא, באַנד 1, ז. 247.

דיג, ניט רעגעלמעסיג און ניט געניגענד. „זי, די לוין־ארבייט, איז אַלעמאָל ניט נאָר צו־קליין, נאָר אויך אונזיכער."[265] „אָבוואויל דער פּראָדוקט, וואָס ווערט צוטיילט צווישען דעם קאַפּיטאַליסט און דעם ארבייטער, איז גרויס, נעהמט דער ארבייטער אזא גרויסען טייל, אז ער ווערט באַלד אַליין א קאַפּיטאַליסט. . . . פון דער אנדער זייט קאָנען וועניגע אָנקלייבען גרויסע מאַסען רייכטום, אפילו ווען זיי זאָלען לעבען אומגעוועהנליך לאַנג."[266] די ארבייטער ערלויבען בשום אופן ניט דעם קאַפּיטאַליסט ניט צו צאָהלען פאַר דעם גרעסטען טייל פון זייער ארבייט. עס העלפט איהם ניט, ווען ער איז אזוי כיטרע צו אימפּאָרטירן צוזאַמען מיט זיין אייגענעם קאַפּיטאַל אויך זיינע אייגענע לוין־ארבייטער פון אייראָפּאַ. „זיי הערן באַלד אויף צו זיין לוין־ארבייטער ; זיי פערוואַנדלען זיך באַלד אין אונאָבהענגיקע לאַנד־אייגענטימער, אָדער גאָר אין קאָנקורענטען פון זייער אַלטען בעל הבית אויף דעם לוין־ארבייט מאַרק גופא.[267] בעגרייפט נאָר די שרעקליכקייט ! דער בראַווער קאַפּיטאַליסט האָט אַליין פאַר זיין אייגען גוט געלד אימפּאָרטירט פון אייראָפּאַ זיינע אייגענע לעבעדיגע קאָנקורענטען ! דאָ עקט זיך דאָך די וועלט ! קיין וואונדער ניט, וואָס וויקפיעלד קלאָגט, אַז עס פעהלט די שייכות און דער געפיהל פון אָבהענגיקייט ביי די לוין־ארבייטער אין די קאָלאָניעס. „צוליעב די הויכע לוינען, זאָגט זיין תלמיד מעריוועיל, „עקזיסטירט אין די קאָלאָניעס דער ליידענשאַפטליכער בערלאַנג נאָך וואָלוועלער און אונטערטעניגער ארבייט, נאָך א קלאַס, וועלכען דער קאַפּיטאַליסט קאָן דיקטירן די בעדינגונגען, אָנשטאָט וואָס די בעדינגונגען ווערן דיקטירט דעם קאַפּיטאַליסט. . . . אין די אַלט־ציוויליזירטע לענדער איז דער ארבייטער, הגם ער איז פריי, נאַטורגעזעצליך אָבהענגיק פון דעם קאַפּיטאַליסט ; אין די קאָלאָניעס מוז אָט די אָבהענגיקייט געשאַפען ווערן דורך קינסטליכע מיטלען."[268]

---

[265] דאָרט גופא, באַנד 2, ז. 116.

[266] דאָרט גופא, באַנד 1, ז. 131.

[267] דאָרט גופא, באַנד 2, ז. 5.

[268] Merivale, "Lectures on Colonization and Colonies," Lon. 1841, p. 235-314

אפילו דער מילדער, פרייהענדלערישער וואולגאַר עקאָנאָם מאָלינאַרי זאָגט:

„אין די קאָלאָניעס, וואו די שקלאַווערײַ איז אָבגעשאַפט געוואָרן, און די צוואַנג־

הענגיגקייט פון דעם קאפיטאליסט — אן אבסאָלוטע אָבהענגי־
קייט־שייכות, וועלכע דער פּאָליטישער עקאָנאָם צו הויז, אין דעם
מוטער־לאנד, קאָן מיט א גלאַט צינגעל אויס׳כזב׳ן אלס א פרייע
קאָנטראַקט־שייכות פון קויפער און פערקויפער, פון גלייך־אוּנ־
אָבהענגיקע סחורה־בעזיצער: די בעזיצער פון דער סחורה קאַ־
פיטאל און פון דער סחורה ארבייט. אין די קאָלאָניעס אָבער
ווערט אָט די שעהנע פאנטאזיע צורונען. די אבסאָלוטע בע־
פעלקערונג וואקסט דאָ פיעל שנעלער ווי אין דעם מוטער־לאנד,
וואָרים א סך ארבייטער קומען דאָ אויף דער וועלט שוין אויס־
געוואקסענע, און פונדעסטוועגען איז דער ארבייט־מארק שטענדיג
ווענינער ווי פול. דאָס געזעץ פון נאָכפראגע און אָנבאָט פון
ארבייט צעפאַלט אין שטיקער. פון איין זייט ווארפט די אַלטע
וועלט נאָכאנאנד דאָ אריין אן עקספּלואטאציע־לוסטיגען און א
ענטזאגונג־בעדירפטיגען קאַפּיטאַל; פון דער אנדער זייט שטויסט
זיך אָן די רעגעלמעסיגע רעפּראָדוקציאָן פון די לוין־ארבייטער אלס
לוין־ארבייטער אויף די אונארטיגסטע און טיילווייז אונבעזיעג־
בארע שטערונגען. וואָס איז געוואָרן פון דער פּראָדוקציאָן פון
איבעריגע לוין־ארבייטער לפי ערך צו דער אקומולאציע פון קאַ־
פיטאל? דער היינטיגער לוין־ארבייטער ווערט מאָרגען אן אונ־
אָבהענגיקער פויער אָדער בעל מלאכה, וואָס ארבייט פאר זיך
אליין. ער פערשווינדט פון ארבייט־מארק, אָבער — ניט אין
וואָרק־האוז. אָט די שטענדיגע פערוואַנדלונג פון לוין־ארביי־
טער אין אונאָבהענגיקע פּראָדוצירער, וועלכע ארבייטען פאר זיך
אליין אָנשטאָט פאר׳ן קאפיטאל, און אָנשטאָט צו מאכען רייכער
דעם העררן קאפיטאליסט, מאכען זיי זיך אליין רייך, האָט פון
איהר זייט א גאַנץ שעדליכע צוריקווירקונג אויף די צושטענדען
פון דעם ארבייט־מארק. ניט נאָר בלייבט דער גראַד עקספּלוא־
טאציע פון דעם לוין־ארבייטער ניט־אָנשטענדיג נידעריג, נאָר דער
ארבייטער פערלירט נאָך א חוץ דעם אײנאיינעם מיט דער שייכות
פון אָבהענגיקייט אויך דעם געפיהל פון אָבהענגיקייט פון דעם
„ענטזאגענדען" קאפיטאליסט. דערפון נעהמען זיך די אלע צרות,
וועלכע אונזער ע. ג. וויקפיעלד שילדערט אזוי בראַוו, אזוי בע־
רעדט און אזוי ריהרענד.

דער צושטעל פון לוין־ארבייט, קלאָגט ער, איז ניט בעשטענ־

רים דער ארבייטער־קלאס געהערט צו איהם מיט דיביינער, איז שטענדיג פאראן אין איבערפלוס און שטענדיג גרייט צו דיענען. אין די קאלאניעס אבער!

וויקפיעלד דערצעהלט א זעהר טרויעריגען אנעקדאט. ער האט זיך אונטערהאלטען מיט איינינע קאפיטאליסטען פון קאנאדא און דעם שטאאט ניו יארק, וואו די כוואליעס פון דער אימיגראציע בלייבען א חוץ המעשה אפט שטעהן און לאזען איבער אן אבזעץ פון „איבעריג־געווארענע" ארבייטער. „אונזער קאפיטאל," זיפצט איינער פון די פערזאנען פון דער מעלאדראמע, „אונזער קאפיטאל איז געלעגען גרייט פאר א סך אפעראציעס, וועלכע האבען געפאדערט א היבשע צייט־פעריאדע זיי דורכצופיהרען; האבען מיר דען אבער געקאנט אנפאנגען אזעלכע אפעראציעס מיט ארבייטער, וועלכע, ווי מיר האבען געוואוסט, וועלען אונז באלד פערלאזען? וואלטען מיר זיכער געוועזען, אז מיר וועלען קאנען פעסטהאלטען די ארבייט פון אזעלכע אימיגראנטען, וואלטען מיר מיט פרייד זי גלייך אנגעשטעלט און געצאהלט א הויכען פרייז אויך. יא, וויסענדיג אפילו אז מיר וועלען זי פערלירן, וואלטען מיר זי דאך אנגעשטעלט, ווען מיר וואלטען געווען זיכער מיט א פרישען צושטעל פון ארבייט לויט אונזערע בעדערפעניסען."[270]

נאכדעם ווי וויקפיעלד האט די ענגלישע קאפיטאליסטישע אגריקולטור און איהר „קאמבינירטע" ארבייט אוועקגעשטעלט מיט פאראד אין נעגענזאץ צו דער צעווארפענער אמעריקאנער אגריקולטור־ווירטשאפט, לאזט ער אונז ניט־פיהלענדיג כאפען א בליק אויך אויף דער אנדער זייט פון דעם מעדאל. ער שילדערט די אמעריקאנער פאלקס־מאסע אלס וואוילהאבענד, אונאבהענגיק, אונטערנעהמעריש און פערהעלטניסמעסיג נעבילדעט, בעת „דער ענגלישער אגריקולטור־ארבייטער איז אן עלענדער לומפ, א פאופער.... אין וועלכען לאנד, א חוץ נארד־אמעריקא און איינינע נייע קאלאניעס, שטייגען וויפיעל עס איז אריבער די לוינען פון דער פרייער ארבייט, וואס ווערט בעשעפטיגט אין דער אגריקולטור, דעם ארבייטער'ס אונבעדינגט נויטיגע לעבענסמיטלען? . . . בלי שום

---

[270] דארט גופא, ז. 191, 192.

און וואָס איז דער רעזולטאַט, נאָך וויקפיעלד'ן נאָך, פון אָט דעם שלעכטען מצב אין די קאָלאָניעס? „אַ טענדענץ פון פאַנאַנדערוואַרפען” די פּראָדוצירער און דעם נאַציאָנאַל־פערמעגען, „וואָס פיהרט צוריק צו דער באַרבאַריי.”[269] די צעשפליטערונג פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען צווישען זעהר פיעלע, אליין־אַרבייטענדע אייגענטימער, פערניכטעט צוזאַמען מיט דער צענטראַליזאַציע פון קאַפּיטאַל, יעדע גרונדלאַגע פון קאָמבינירטער אַרבייט. יעדע לענגערע אונטערנעהמונג, וואָס ציהט זיך אויס אויף יאָהרען און פאָדערט אַן אויסלעג פון אַ סך פיקסירטען קאַפּיטאַל, שטויסט זיך אָן אויף שטערונגען זי דורכצופיהרען. אין אייראָפּאַ האַלט זיך דער קאַפּיטאַל ניט אָב אויף איין מינוט, וואָ־

אַרבייט איז ניט נתמלא געוואָרן דורך אַ געהעריגער מאַסע פון פרייער אַרבייט, זעהט מען אַרויסטרעטען דעם היפך פון דער ווירקליכקייט, וועלכע שפּיעלט זיך אָב פאַר אונזערע אויגען טאָג־טעגליך. מען האָט געזעהן ווי די פשוט'ע אַרבייטער עקספּלואַטירן פון זייער זייט די אינדוסטריעלע אונטערנעהמער, ווי זיי פערלאַנגען פון זיי אַזעלכע לוינען, וועלכע שטעהען אויסער יעדען פערהעלטעניש צו דעם לעגיטימען טייל, וואָס עס קומט זיי פון דעם פּראָדוקט. אַזוי ווי די בעלי בתים פון די פּלאַנטאַציעס זיינען ניט געווען אימשטאַנד צו בעקומען אַ פּרייז פאַר זייער צוקער, וואָס זאָל זיך אויסגלייכען מיט דער העכערונג פון די לוינען, זיינען זיי געווען געצוואונגען צו דעקען דעם היזק ערשטענס פון זייערע פּראָפיטען און שפּעטער פון זייערע קאַפּיטאַלען גופא. אַ מאַסע פּלאַנטאַטאָרס זיינען אויף דעם אופן רואינירט געוואָרן, אַנדערע האָבען אָבגעשטעלט זייערע געשעפטען, כדי ניט רואינירט צו ווערן אינגאַנצען. אודאי איז בעסער, אַז אַנגעקליבענע קאַפּיטאַלען זאָלען געהן צו גרונד איידער דורות מענשען (ווי גרויסמוטיג פון דעם העררן מאָלינאַרי!); צי וואָלט אָבער ניט געווען בעסער, אַז קיינע פון דיביידע זאָל ניט געהן צו גרונד? (מאָלינאַרי, „עקאָנאָמישע עטיודען” (פראַנצויזיש), פּאַריז 1846, ז. 51, 52.) הערר מאָלינאַרי, הערר מאָלינאַרי! וואָס ווערט דען פון די עשרת הדברות, פון משה און די נביאים, פון דעם געזעץ פון נאָכפראַגע און אָנבאָט, אויב אין אייראָפּאַ קאָן דער אונטערנעהמער בערייסען דעם אַרבייטער פון זיין „לעגיטימען חלק” און אין וועסט־אינדיען דער אַרבייטער דעם אונטערנעהמער? און וואָס, איך בעט אייך, איז דער דאָזיגער „לעגיטימער חלק,” וואָס איהר זייט מודה, אַז דער קאַפּיטאַליסט אין אייראָפּאַ צאָהלט ניט? דעם העררן מאָלינאַרי ווילט זיך מורא'דיג, דאָרט אין די קאָלאָניעס, וואו די אַרבייטער זיינען אַזוי „סימפּעל,” אַז זיי „עקספּלואַטירן” דעם קאַפּיטאַליסט, אַוועקצולאָזען אין ריכטיגען גאַנג דורך דער פּאָליציי דאָס געזעץ פון נאָכפראַגע און אָנבאָט, וואָס אַרבייט זאָנסט גאַנץ אויטאָמאַטיש.

[269] וויקפיעלד, דאָרט גופא, באַנד 2, ז. 52.

צו אימפּאָרטירן „האָב־ניכטסען“ פון אייראָפּאַ אין די קאָלאָניעס, און אויף דעם אופן האַלטען פול פאַר דעם הערן קאַפּיטאַליסט זיין לוינאַרבייט־מאַרק. אונטער אָט די אומשטענדען וועט אַלץ צו־געהן אויפ'ן שעהנסטען אופן אין דער בעסטער פון אַלע וועלטען.

דאָס איז דער גרויסער סוד פון דער „סיסטעמאַטישער קאָ־לאָניזאַציע.“ „לויט אָט דעם פּלאַן,“ רופט וועיקפיעלד אויס מיט טריאומף, „מוז דער צושטעל פון אַרבייט זיין אַ שטענדיגער און רעגעלמעסיגער; וואָרים ערשטענס, היות ווי קיין אַרבייטער איז ניט ביכולת זיך צו פערשאַפען לאַנד, איידער ער האָט געאַרבייט פאַר געלד, וועלען אַלע איינגעוואַנדערטע אַרבייטער, דערמיט וואָס זיי אַרבייטען קאָמבינירט פאַר לוין, פּראָדוצירן פאַר זייער אַרבייט־געבער קאַפּיטאַל צו בעשעפטיגען מעהר אַרבייט; צווייטענס, יע־דערער וואָס וועט אָוועקוואַרפען די לוין־אַרבייט און ווערן אַ גרונד־אייגענטימער, וועט טאַקע דורכדעם אַליין, וואָס ער קויפט ערד, פערזיכערן אַ פאָנד אויף אַריבערצוברענגען פרישע אַרבייט אין די קאָלאָניעס.“[273]

דער פּרייז פון באָדען, וואָס דער שטאַאט וועט שטעלען, מוז נאַטירליך זיין אַ „גענוגענדער פּרייז“, דאָס הייסט, ער מוז זיין אַזוי הויך, „אַז ער זאָל ניט דערלאָזען די אַרבייטער ווערן אונאָב־העננגיקע פּויערים, ביז עס וועלען זיין אַנדערע צו פערנעהמען זייער פּלאַץ אויף דעם לוינאַרבייט־מאַרק.“[274] אָט דער „גענוגענדער פּרייז פון באָדען“ איז מעהר גאָרנישט ווי אַ שעהן־קלינגענדער אויסדרוק פאַר דעם אויסלייז־געלד, וואָס דער אַרבייטער צאָהלט דעם קאַפּיטאַליסט פאַר דער ערלויבניש זיך צוריקצוציהען פון דעם לוין־אַרבייט־מאַרק צו דעם באָדען. אַפריהער מוז ער פאַר דעם הערן קאַפּיטאַליסט שאַפען „קאַפּיטאַל“, כדי ער זאָל קאָנען עקס־פּלואַטירן מעהר אַרבייטער, און דערנאָך מוז ער שטעלען אויף דעם אַרבייט־מאַרק אַן „אַבוואָטניק“ (ערזאַץ־מאַן, אַ במקום), וועלכען די רעגירונג וועט אויף זיינע קאָסטען עקספּעדירן איבער'ן ים פאַר זיין געוועזענעם הערן דעם קאַפּיטאַליסט.

---

[273] וועיקפיעלד, דאָרט גופא, באַנד 2, ז. 192.

[274] דאָרט גופא, ז. 45.

ספק ווערן די אקער־פערד אין ענגלאנד, אזוי ווי זיי זיינען א ווערטה־פול אייגענטום, א סך בעסער געשפייזט איידער די ענגלישע ערד־ארבייטער."[271] אָבער וואָס שאדעט עס? נאציאָנאל־רייכטום האָט דאָך שוין איינמאָל פון נאטור אויס דיזעלביגע בעדייטונג ווי פאָלקס־עלענד.

איז ווי זאָל מען פאָרט היילען די אנטי־קאפיטאליסטישע חלאת פון די קאָלאָניעס? וואָלט מען מיט איין קלאפּ פערוואנ־דעלט דעם גאנצען גרונד און באָדען פון פאָלקס־אייגענטום אין פריוואט־אייגענטום, וואָלט מען טאקע צערשטערט די וואָרצלען פון דער צרה, אָבער צוזאמען דערמיט אויך — די קאָלאָניע. דער קונץ איז, צו דער'הרג'נען צוויי פליגען מיט איין קלאפּ. זאָל די רעגירונג שטעלען אויף דער יונגפרויליכער ערד א קינסטליך־גע־מאכטען פרייז, אונאָבהענגיק פון דעם געזעץ פון נאָכפראגע און אָנבאָט, וועלכער וועט צווינגען דעם אימיגראנט צו טהאָן א לענ־גערע צייט לוין־ארבייט, ביז ער וועט קאָנען פערדיענען גענוג געלד צו קויפען גרונד און באָדען[272] און זיך פערוואנדלען אין א אונאָבהענגיגען פויער. די שטיקער גרונד זאָלען פערקויפט ווערן פאר אזא פרייז, וואָס מאכט גאנץ שווער פאר דעם לוין־ארבייטער זיי צו בעקומען. די געלדער, וואָס וועלען אריינקומען פון דעם פערקויף פון די דאָזיגע לענדערייען, דעם פאָנד, הייסט עס, וואָס מען וועט אָבצייסען פון דעם ארבייט־לוין, דורך א פערלעצונג פון דעם הייליגען געזעץ פון נאָכפראגע און אָנבאָט, זאָל די רעגירונג פערווענדען פון דער אנדער זייט, לפי ערך פון זיין וואוקס, אויף

---

[271] דארט גופא, באנד 1, ז. 47, 246.

[272] „איהר בעהויפּטעט, אז עס איז צו פערדאנקען דער אנאייגנונג פון'ם באָדען און פון קאפּיטאלען, וואָס א מענש, וועלכער בעזיצט גאר גישט א חוץ זיינע הענד, געפינט א בעשעפטיגונג און פערשאפט זיך א הכנסה. . . . מען מוז אין געגענטייל צושרייבען צו דער אינדיווידועלער אנאייגנונג פון'ם באָ־דען, וואָס עס זיינען פאראן מענשען, וועלכע בעזיצען גאר נישט א חוץ זייערע הענד. . . . ווען איהר זעצט אריין א מענשען אין א רוים אהן לופט, בערויבט איהר איהם פון דער לופט, וואָס ער מוז האבען צו אָטהעמען. עס איז דיזעל־ביגע זאך ווען איהר פערכאפט אין אייער מאכט דעם באָדען. . . . דאס מיינט איהם אריינזעצען אין א רוים אהן רייכטום, כדי צו מאכען, אז זיין לעבען זאָל אבהענגען פון אייער קאפּריז." (קאלינס, „ל'עקאנאמיע פאליטיק עצט.", פאריז 1857, באנד 3, ז. 268—271.)

בראַנדמאַרקט, האָט ספּעציעל אין אויסטראַליע,[275] צוזאַמען מיט דעם מענשען־שטראָם, וואָס די גאָלד־מינען ציהען־צו, און מיט דער קאָנקורענץ, וואָס דער אימפּאָרט פון ענגלישע סחורה מאַכט אפילו דעם קלענסטען האַנדווערקער, אַרויסגעבראַכט אַ גענוג גרויסע „רעלאַטיווע אַרבייטער־איבערבעפעלקערונג," אַזוי אַז כמעט יעדע פּאָסט ברענגט די איוב־נאַכריכטען פון אַן איבערפילונג פון דעם אויסטראַלישען אַרבייט־מאַרק. די פּראָסטיטוציע האָט זיך דאָרט אין אייניגע ערטער אַזוי ברייטליך צעוואַקסען, ווי אויף דעם היימאַרקעט אין לאָנדאָן.

ווי די מעשה איז, אונז איז דאָ ניט נוגע דער צושטאַנד פון די קאָלאָניעס. דאָס אייגציגע, וואָס אונז אינטערעסירט, איז דער סוד, וואָס איז ענטדעקט געוואָרן אין דער נייער וועלט פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע פון דער אַלטער וועלט, און איז פּראָקלאַמירט געוואָרן ווייט און ברייט: אַז דער קאַפּיטאַליסטישער אופן פון פּראָדוקציאָן און אַקומולאַציע, און ממילא אויך דאָס קאַפּיטאַליסטישע פּריוואַט־אייגענטום, זיינען געבויט אויף דער פערניכטונג פון דעם פּריוואַט־אייגענטום, וואָס רוהט אויף אייגענער אַרבייט, דאָס הייסט עס רוהט אויף דער עקספּראָפּריאַציע פון דעם אַרבייטער.

[275] אַזויבאַלד אויסטראַליע איז געוואָרן איהר אייגענער געזעצגעבער, האָט זי נאַטירליך אַרויסגעגעבען גינסטיגע געזעצען פאַר די קאָלאָניסטען. אָבער די ענגלישע פערשענקונג פון'ם באָדען, וואָס איז איינמאָל דורכגעפיהרט געוואָרן, שטעהט אין וועג. „דער ערשטער און הויפּטזעכליכסטער ציעל, וואָס דאָס נייע לאַנד־געזעץ פון 1862 שטרעבט איינצופיהרן, איז צו געבען דעם פאָלק לייכטערע מעגליכקייטען צו קאָלאָניזירן זיך." ("The Land Laws of Victoria." by S. Duffy, London, 1762.)

סוף פון דעם ערשטען באַנד.

עס איז העכסט כאראקטעריסטיש, אז די ענגלישע רעגירונג האָט יאָהרענלאַנג פּראקטיצירט אָט די מעטאָדע פון „אורשפּרינג־ליכער אקומולאציע,״ וואָס הערר וויקפיעלד האָט צוגעשריבען ספּעציעל פאר דעם געברויך פון די קאָלאָניעס. דער דורכפאל איז נאטירליך געווען פּונקט אזא מיאוס׳ער, ווי דער דורכפאל פון סער ראָבערט פּיעל׳ס באנק־אקט. דער שטראָם פון דער עמיגראציע איז דורכדעם נאָר אָבגעצויגען געוואָרן פון די ענגלישע קאָלאָניעס אין די פּאראייניגטע שטאאטען. אונטער דער צייט האָט דער פּאָרטשריט פון דער קאפּיטאליסטישער פּראָדוקציאָן אין אייראָפּא, בעגלייט פון דעם אלץ־גרעסערן דרוק פון די רעגירונגען, גע־מאכט וויקפיעלד׳ס רעצעפּט איבערפליסיג. פון איין זייט לאָזט איבער דער אונגעהויערער און שטענדיגער מענשען־שטראָם, וואָס ווערט געטריבען יאָהר איין יאָהר אויס אין אַמעריקא, א שטעהענ־דיגען אָבזעץ אין מזרח פון די פּאראייניגטע שטאאטען, ווייל די כוואלע פון דער עמיגראציע פון איירָאפּא ווארפט דאָרטן שנעלער ארייין די מענשען אויפ׳ן ארבייט־מארק, איידער די צווייטע כוואַ־ליע פון דער עמיגראציע אין די מערב־שטאאטען קאָן זי אָבוואַ־שען. פון דער אנדער זייט האָט דער אמעריקאנער בירגער־קריעג מיטגעבראכט אלס רעזולטאט א קאָלאָסאלען נאציאָנאל־חוב, און מיט איהם א דרוק פון שטייערן, אן אויסוואוקס פון דער געמיינ־סטער פינאנץ־אריסטאָקראטיע, א פערשענקען פון אן אונגעהויערן טייל פון עפענטליכע לענדערייען צו ספּעקולאנטען־געזעלשאפטען פאר דער עקספּלואטאציע פון אייזענבאהנען, מינען א. אז. וו. — קורץ, די שנעלסטע קאָנצענטראציע פון קאפּיטאל. די גרויסע רע־פּובליק האָט דעריבער אויפגעהערט צו זיין דאָס געבענשטע לאנד פאר אויסוואנדערענדע ארבייטער. די קאפּיטאליסטישע פּראָדוק־ציאָן געהט דאָרט פאָרווערטס מיט ריעזען־טריט, ווען אפילו די ארונטערדריקונג פונ׳ם לוין און דעם לוין־ארבייטער׳ס אָבהענגי־קייט איז נאָך ווייט ניט ארונטערגעבראכט געוואָרן ביז צו דעם איי־ראָפּעאישען נאָרמאל־גראד.

די שענדליכע פערטיילונג פון דעם ניט־בעארבייטען קאָלאָ־ניאל־באָדען צו אריסטאָקראטען און קאפּיטאליסטען מצד דער ענג־לישער רעגירונג, וואָס וויקפיעלד אליין האָט אזוי שטארק גע־

נאָמען־רעגיסטער.

א

אבעל, ק., איבערזעצער פון די בעריכטען פון דער רוסישער געזאנדשאפט אין פעקינג, וועגען כינא, ז. 192 נ.

אגריפפא, מענענאס, דער שליח, וועמען די רוימישע פאטריציער האבען געשיקט צו די פלעבעער, כדי זיי איבערצורעדען, זיי זאלען זיך אומקעהרען אין רוים. זיין פאבעל האט זיך פערווירקליכט אין דער מאנופאקטורמעסיגער צוטיילונג פון דער ארבייט. ז. 562.

אדדינגטאן, סטעפען, 1729־1796. א נעגנער פון די אבצוימונגען אין ענגלאנד, אין 18טען י. ה. ז. 1150.

אוגיער, מ., פראנצויזישער פובליציסט, וועגען געלד. ז. 1202.

אועו, ראבערט, דער בעריהמטער אוטאפיסט, 1771־1858. ז. 144 נ., ז. 456 נ., ז. 628 נ., ז. 758, ז. 788 נ., ז. 864 נ., ז. 943.

אווערסטאון, לארד (סאמועל דזשאנס לאיד), ענגלישער באנקיער, 1796־1883, ז. 188 נ., ז. 219 נ.

אורע, אנדרו, ענגלישער כעמיקער און שריפטשטעלער, 1778־1857. ז. 414, 457 נ., 499, 543 נ., 545 נ., 546 נ., 578, 574 נ., 590 נ., 601 נ., 630 נ., 654, 655 נ., 657 נ., 662 נ., 677 נ., 683 נ., 684 נ., 868 נ., 875 נ., 881.

אורקהארט, דייוויד, ענגלישער פובליציסט און דיפלאמאט, 1805־1877. ז. 152 נ., 567 נ., 791 נ., 1159 נ., 1183 נ., 1185 נ.

אטוויי, דזשיי. ה., ז. 423 נ.

אטענאעאוס, גריכישער גראמאטיקער (געלעבט אין ערשטער העלפט פון 2טען י. ה.). וועגען רעכען־געלד, ז. 153 נ.; וועגען נייציגקייט, ז. 201 נ.

איזאקראטעס, בוזירים, גריכישער רעדנער און לעהרער פון רהעטאריק, 486־338 פ. ק. ז. 572 נ.

אייקין, דזשאהן, 1747־1822. וועגען דער אינדוסטריע פון מאנטשעסטער, ז. 939, 940, 940, 1187 נ., 1202.

אלמסטעד, פרעדריק לאו, אמעריקאנער אגראנאם, ?־1822. ז. 300 נ.

אנדערסאן, א., ענגלישער עקאנאמיסט, היסטאריקער פון האנדעל, 1692־1765. ז. 1178, 1201.

אנדערסאן, דזשיימס, ענגלישער עקאנאמיסט 1739־1808. ז. 793 נ., 980 נ., 1155 נ.

אנטיפאטראס פון טהעסאלאניקע, גריכישער דיכטער. בעגריסט די ערפינדונג פון דער וואסער־מיהל, ז. 636.

אפדייק, דזשארדזש, אמעריקאנער פאליטיקער און עקאנאם, 1805־1880. ז. 249 נ.

אפפיאן, רוימישער געשיכטשרייבער (געלעבט אין 2טען י. ה.). וועגען די רוימישע פלעבעער, וואס זיינען רואינירט געווארן דורך דעם קריעג־דיענסט, ז. 1152 נ.

ארטעם, דזשיאמאריא, איטאליעני־

מיט אַ געפיהל פון דאַנקבאַרקייט פאַר דער זכיה צו האָבען געקאָנט אַריינברענגען דאָס וויכטיגסטע און טיעפסטע סאָציאַליסטישע ווערק אין דער אידישער ליטעראַטור, זאָל אָט די אַרבייט מיינע — אויפריכטיג אַן אַרבייט פון ליעבע — זיין געווידמעט אַלע געטרייע אידישע אַרבייטער, וועלכע זוכען אויף זייערע אייגענע און פערשיידענע וועגען צו פערווירקליכען דעם גרויסען סאָציאַליסטישען אידעאַל אין לעבען.

דערביי וויל איך אויסדריקען אַ דאַנק און אָנערקענונג מיין לעבענס חבר, דר. קאַטערינאַ עווזעראָוו מעריסאָן, פאַר איהר מיט־הילף, מיט ראַטה און טהאַט, אין פיעלע פעלען פון שפּראַכליכע שוועריגקייטען ביי דער איבערזעצונג פון אָט דעם ווערק, ווי אויך אין דער אַרבייט פון לייענען די קאָרעקטורען.

דער איבערזעצער.

אגוסט בלאַנקי, פראַנצויזישער עקאָנאָם, 1798-1854. ז. 421 נ., 524 נ.

בלאָק, מאָריס, פראַנצויזישער עקאָנאָם און סטאַטיסטיקער, 1816-1901. ז. 46.

בלייקעי, ראָבערט, ענגלישער שרייבער, 1795-1878. ז. 1144 נ.

בעללערס, דזשאָהן, ענגלישער פילאַנטראָפּ און קאָמוניסט, 1654-1725. ז. 199 נ., 210 נ., 221 נ., 506 נ., 541 נ., 668 נ., 752 נ., 766 נ., 975 נ.

בענטהאַם, דזשערעמי, ענגלישער יוריסט און פילאָזאָף, 1748-1832. ז. 267, 966 נ.

בעקקאַריאַ, טשעזאַרע, איטאַליענישער פילאָזאָף און פּובליציסט, פּערפאָסער פון דעם בעריהמטען ווערק וועגען „פערברעכען און שטראָף“, 1735-1794, ז. 569 נ.

בערקלעי, דזשאָרדזש, ענגלישער פילאָזאָף, 1685-1735. ז. 522 נ., 551 נ.

ברוגהאַם, הענרי, ענגלישער שטאַאַטסמאַן און שרייבער, 1778-1868. ז. 1202 נ.

ברוקנער, פאַרלויפער פון מאַלטהוס. ז. 978 נ.

בריי, דזשאָהן פראַנציס, ענגלישער קאָמוניסט, אָווען׳ס תּלמיד. ז. 105 נ.

ברייט, דזשאָהן, ענגלישער פּאָליטיקער, אַנפיהרער פון קאַמף געגען די קאָרנגעזעצען, 1811-1889. ז. 387, 431, 1035 נ., 1079 נ., 1186 נ.

ג

גאַליאַני, פערנאַנדאָ, איטאַליענישער עקאָנאָם, 1728-1787. ז. 113 נ., 138 נ., 151 נ., 241 נ., 489 נ., 1025 נ.

גאַנילה, שאַרל, פראַנצויזישער עקאָנאָם, 1758-1836. ז. 124 נ., 264 נ., 701 נ.

גאַסקעל, עליזאַבעטה קלעגהאָרן, ענגלישע שרייבערין, 1810-1865. ז. 681, 695 נ.

גאַרניע, זשערמעין, פראַנצויזישער עקאָנאָם, 1754-1821. ז. 566 נ., 867 נ.

גוליך, גוסטאַוו פאָן, דייטשער עקאָנאָמיסט. ז. 40, 1192.

גיסבאָרן, טהאָמאַס, ענגלישער עטהיקער, 1758-1846. ז. 1201 נ.

גלאַדסטאָן, וויליאַם עו[illegible]רט, ענגלישער שטאַאַטסמאַן, 1809-1898. ז. 453 נ., 708, 1037, 1173.

געטהע, וואָלפגאַנג, דייטשער דיכטער, 1750-1832. ז. 105 נ., ציטאַטע, „וואו בעגריפען פעהלען, א. אז. וו.“; ז. 132, ציטאַטע פון פאַוסט: אים אַנפאַנג וואַר די טהאַט“; ז. 410, ציטאַטע, „זאָל דער קומער אונז קימערן, א. אז. וו.“; ז. 938, 1131 נ.

גענאָעסי, אַנטאָניאָ, איטאַליענישער פילאָזאָף און עקאָנאָמיסט, 1712-1769. ז. 233 נ.

גערהאַרדט, קאַרל פריעדריך, כעמיקער, 1816-1856. ז.473 נ.

גראָוו, וויליאַם ראָבערט, ענגלישער נאַטור־פאָרשער, 1811-1896. ז. 825 נ.

גריי, דזשאָהן, א שילער פון אָווען, 1798-1850. ז. 105 נ.

גרעג, ראָבערט הייד, ענגלישער פאַבריקאַנט און עקאָנאָמיסט, 1795-1875. ז. 443 נ.

גרעגואַר, ה., וועגען שטיק־לוין. ז. 872 נ.

גרעי, סער רזשאָרדזש, ענגלישער שטאַאַטסמאַן, 1799-1882. ז. 439, 1057.

ד

דאָבלדיי, טהאָמאַס, ענגלישער פּובליציסט און קאָמוניסט, 1790-1870. ז. 1197.

דאומער, געאָרג, פריעדריך, דיכטער און רעליגיאָנס־פילאָסאָפישער שרייבער, 1800-1875, ז. 438 נ.

דאַנטע, אַליגערי, איטאַליענישער

שער עקאנאם, 1715־1790. ז. 978 נ., ז. 1029.
אריסטאטעל, גריכישער פילאזאף, נאטורפארשער און פאליטיקער, (געלעבט 322־384 פאר קריסט.) ז. 91, 125 נ., 131 נ., 250 נ., 507 נ., 636
ארכימעדעס, גריכישער מאטעמא־טיקער (געלעבט 212־287 פאר קריסט.) ז. 466 נ.
ארלעדזש, דזש. ט., ארצט, וועגען די טעפער, ז. 372.
ארקרייט, ריטשארד, ערפינדער פון דער שפין־מאשין, 1732־1792. ז. 574, 662 נ., 585, 593, 670, 766.
אשווארטה, הענרי, באוועל־מאגנאט פילאנטראפ 1794־1880. ז. 439, 632.
אשלעי, לארד, (גראף שאפטסבורי), ענגלישער פילאנטראפ און שטאאטסמאן. 1801־1855. ז. 627 נ., 645 נ., 1075.

ב

באבעדזש, טשארלז, ענגלישער מא־טעמאטיקער און עקאנאמיסט, 1792־1871, ז. 539 נ., 544 נ., 583 נ., 608 נ., 630 ביז 631 נ.
באטלער, סאמיועל, ענגלישער סא־טיריקער, 1612־1680. ז. 57 נ.
באלזאק, האנארע דע, פראנצויזי־שער ראמאניסט־דיכטער, 1799־1850. שא־טירונגען פון דעם געלד־גייציגען, ז. 930 נ.
באלינגבראק, הענרי סט. דזשאהן, ענגלישער שטאאטסמאן און שרייבער, 1678־1751. ז. 1195.
באללארד, דר., וועגען דעם מיני־מאל־רוים פאר יעדער פערזאן אין שלאף־צימער און אין ארבייט־צימערן, ז. 735.
באסטיא, פראנצויזישער עקאנאם און פרייהענדלער 1801־1850. ז. 44, 94, 125 נ., 294 נ., 637, 886.
באקסהארן, מארקוס, פראפעסאר פון געשיכטע אין לעידען אוניווערזיטעט, 1602־1653, ז. 669 נ.
בארבאן, ניקאלאס, ענגלישער עקא־נאמיסט, 1640־1698. ז. 55 נ., 56 נ., 58, 187 נ.; ז. 196 נ.; 218 נ., 979 נ.
בארטאן, דזשאהן, ענגלישער עקא־נאם. ז. 1005 נ.; 1073 נ.
בואלע, עטיען, אויבערריכטער אין פאריז, 1200־1269. ז. 762.
בואלא־דעפרעא, פראנצויזישער סא־טיריקער, 1636־1711. זעה מאלליער.
בואגילבער, פיער לע פעזאן, פראנ־צויזישער עקאנאם, 1646־1714. ז. 197, 214 נ.
בוירק, עדמונד, ענגלישער שטאאטס־מאן און שרייבער, 1729־1797. ז. 315 נ., 356נ., 502 נ., 1147נ., 1203 נ.
בוקאנאן, דייוויד, ענגלישער עקאנא־מיסט, 1779־1848. ז. 191 נ., 878 נ., 1156 נ.
בושע, פיליפ, פראנצויזישער גע־שיכטס־שרייבער, סען־סימאן'ס תלמיד, 1796־1865. ז. 1175 נ.
ביטשער סטאו, הארריעט, אמערי־קאנער שרייבערין, פערפאסערין פון „אנ־קעל טאם'ס קאבין", 1812־1886. ז. 1157 נ.
ביילעי, סאמועל, ענגלישער פילאזאף און עקאנאמיסט, 1791־1870. ז. 77 ., 127 נ., 87, 97 נ., 128 נ., 150 נ., 839 נ., 967 נ.
ביינס, עדווארד, ענגלישער פובלי־ציסט און פאליטיקער, 1800־1890. וועגען מאשינען, ז. 604, 608.
בייקאן, פראנציס, ענגלישער שטאאטסמאן און פילאזאף, 1561־1626. ז. 607 נ., 1140, 1141 נ.
בייקער, ראבערט, פאבריק אינספעק־טאר. זיינע בעריכטען, ז. 458 נ., 622, 665, 666, 702.
בלאנקי, אדאלף זשעראם, דער ברו־דער פון'ם בעריהמטען רעוואלוציאנער,

האָם, ווילהעלם פּאָו, שרייבער וועגן אַגריקולטור, 1820-1880. ז. 789 נ.

האָמער, גריכישער דיכטער, דער אָנגענומענער פֿערפֿאַסער פֿון דער איליאַדע און אָדיסעי. ז. 96 נ., 570 נ.

האָנטער, דר. הענרי דזשוליאַן, ז. 620, 1049, 1054, 1060.

האָפּקינס, טהאָמאַס, ז. 349 נ.

האָקסלעי, טהאָמאַס הענרי, ענגלישער נאַטור־פֿאָרשער, 1825-1895. ז. 756 נ.

האָראַץ, רוימישער דיכטער פֿון 65 ביז 8 פֿאַר קריסט. ז. 1129.

האָרנער, פֿראַנסיס, ענגלישער פּאָליטיקער, 1778-1817. ז. 1201 נ.

האָרנער, לעאָנאַרד, ענגלישער פֿאַבריק־אינספּעקטאָר, 1785-1864. ז. 341 נ., 365 נ., 366, 422 נ., 434, 439 נ., 623, 625, 645, 647, 667 נ., 865 נ.

האָררים, דזשיימס, ענגלישער דיפּלאָמאַט און שרייבער, 1746-1820. ז. 569 נ.

האָרריסאָן, וויליאַם, ענגלישער היסטאָריקער, 1534-1593. ז. 1176 נ.

היינע, הענריך, דיכטער, 1799-1856. ז. 460 ציטירט דעם אויסדרוק „שלאַנג פֿון אַלע זייערע צרות“, ז. 966 נ.

היעראָנימוס, דער הייליגער, 340-420. ז. 156 נ.

העגעל, געאָרג וו. פֿריעדריך, פֿילאָזאָף, 1770-1831. ז. 50, 69 נ., 139 נ., 156, 256 נ., 273 נ., 398 נ., 473, 567 נ., 943 נ.

העלוועטיוס, קלאָד, אַדריען, פֿראַנצויזישער פֿילאָזאָף, 1715-1771. ז. 966 נ.

הענרי דער דריטער, קיניג פֿון פֿראַנקרייך, 1551-1589. ז. 200.

העראַקליט, גריכישער פֿילאָזאָף, אַרום 500 יאָהר פֿאַר קריסט. לאַסאַל וועגן העראַקליט, ז. 160 נ.

העררענשוואַנד, אַ פֿיזיאָקראַט, געשריבען פֿראַנצויזיש, 1730-1807. ז. 184 נ.

וו

וואָבאַן, סעבאַסטיאַן, בעריהמטער פֿראַנצויזישער אינזשעניער און עקאָנאָם, 1633-1707. ז. 213.

וואַטט, דזשיימס, ערפֿינדער פֿון דאַמפּף־מאַשין, 1736-1819. ז. 585, 586.

וואַטטס, דזשאָהן, ענגלישער סאָציאַל־רעפֿאָרמער, 1818-1887. ז. 864 נ.

וואַטסאָן, סער טהאָמאַס, ענגלישער היגיעניקער, 1792-1882. ז. 609 נ.

וואַיקאַנסאָן, זשאַק, פֿראַנצויזישער מעכאַניקער, 1709-1782. ז. 593.

וואַליים, ראָבערט, ענגלישער פּובליציסט, 1697-1771. ז. 549 נ.

וואָלף, כריסטיאַן, דייטשער פֿילאָזאָף, 1679-1754. ז. 966 נ.

וואָלף ווילהעלם, קאָמוניסט, מאַרקס' פֿריינד, 1809-1864. ז. 52.

וואַנדערלינט, דזשייקאָב, ענגלישער עקאָנאָם, געשט. 1740. ז. 187 נ., 198 נ., 220 נ., 416 נ., 420 נ., 487 נ., 515 נ., 542 נ., 979 נ.

וויטני, איליי, ערפֿינדער פֿון מאַשין „קאַטאָן־דזשין,“ 1765-1825. ז. 596.

וויאַטט, דזשאָהן, ענגלישער ערפֿינדער, 1700-1766. ז. 578.

ווייד, דזשאָהן, ענגלישער שריפֿטשטעלער, 1788-1875. ז. 369 נ., 413 נ., 985 נ.

ווייד, וויצע פּרעז. פֿעראייניגטע שטאַאַטען פֿ. אַמער. ז. 38.

ווייליאַנד, פֿראַנסיס, אַמעריקאַנער פּובליציסט און עקאָנאָם, 1796-1865. ז. 249 נ., 317 נ.

וויקפֿיעלד, עדוואַרד גיבבאָן, ענגלישער קאָלאָניאַל־פּאָליטיקער, 1796-

דיכטער, פערפאסער פון דער „געטליכער קאמעדיע”, 1265-1321. ז. 374, 157.

דאנינג, ט. דזש., ענגלישער טרייד־יוניאן פיהרער, 1799-1873. ז. 865, 870.

דאפערין, מארקיז, ענגלישער שטאאטסמאן, 1826-1902. ז. 1126.

דאפפי, סער טשארלז, איירישער רעוואלוציאנער, שפעטער קאלאניאל־פאליטיקער, 1816-1903. ז. 1223.

דארווין, טשארלז, ענגלישער נאטור־פארשער, 1809-1882. ז. 531 נ., 578 נ.

דופאן, פיער, פראנצ. דיכטער, 1821-1870. ז. 1102 נ.

דוקפעטיא, עדוארד, בעלגישער פובליציסט, גענעראל אינספעקטאר פון די טורמעס, 1804-1868, ז. 1068 און 1070 נ.

דזשאנס, ריטשארד, ענגלישער עקאנאמיסט, 1790-1855. ז. 473 נ., 498 נ., 511 נ., 520, 897, 928 נ., 946 נ., 1006 נ.

דזשיימס דער ערשטער, קיניג פון שאטלאנד און שפעטער פון ענגלאנד, 1566-1625. ז. 1141, 1166, 1171.

דיאדארוס, סיקולוס, גריכישער געשיכט־שרייבער. ז. 217 נ., 357 נ., 529 נ., 572 נ., 803 נ.

דידערא, דעני, פראנצויזישער שרייבער, פערפאסער פון דער גרויסער ענציקלאפעדיע, 1713-1784. ז. 203

דיעצגען, יאזעף, פילאסאף און פובליציסט, 1827-1888. דערמאהנט אין „נאכווארט,” ז. 45.

דיקענס, טשארלז, ענגלישער ראמאניסט, 1812-1870, זיין שילדערונג פון ביל סייקס, ז. 692.

דע וויטט, זשאן, האלענדישער שטאאטסמאן, 1625-1672, ז. 979 נ., 1197.

דעמולין, קאמיל, פובליציסט און מיטגליעדער פון קאנווענט אין דער פראנצויזישער רעוואלוציע, 1760-1794. ז. 1175.

דעסטוט דע טראסי, אנטואן, פראנצויזישער פילאזאף און עקאנאם, 1754-1836. ז. 123 נ., 239 נ., 248 נ., 506 נ., 509 נ., 1033.

דעפאו, דאניעל, ענגלישער שרייבער, פערפאסער פון „ראבינסאן קרוזא,” 1661-1731. ז. 978 נ.

דעקארט, רענע, פראנצ. פילאזאף. 1596-1650. ז. 607 נ.

דע קווינסי, טהאמאס, ענגלישער פובליציסט און עקאנאמיסט. 1785-1859. ז. 615 נ.

דריידען, ענגלישער דיכטער, 1631-1700. ז. 367 נ.

ה

האבבס, טהאמאס, ענגלישער פילאזאף, 1588-1679. ז. 259 נ., 607 נ., 979 נ.

האבהאוז, סער דזשאהן, ענגלישער שטאאטסמאן, 1786-1869. זיין פאבריק געזעץ, ז. 440 נ.

הארדזשסקין, טהאמאס, ענגלישער סאציאל־רעפארמער און עקאנאמיסט, 1787-1869. ז. 528 נ., 549 נ., 543 נ., 841 נ., 905 נ., 1187 נ.

האונטאן, דזשאהן, ענגלישער עקאנאמיסט, געשטארבען 1705 ז. 668 נ.

האועל, פאבריק־אינספעקטאר, ז. 346 נ., 411, 443 נ.

האוויט, וויליאם, ענגלישער שרייבער, 1792-1879. ז. 1189.

האטטאן, טשארלס, ענגלישער מאטעמאטיקער, 1737-1823. ז. 577 נ.

האלינסהעד, ראפאעל, ענגלישער כראניקער, געשט. 1580. ז. 1166 נ.

האללער, קארל, לודוויג פאן, פובליציסט. 1788-1854. ז. 607 נ.

טרעמענהיר, יוה סעימאָר, ענגלישער פובליציסט און פאָליטיקער, 1804-1893. ז. 378, 400 נ.

טשאַלמערס, טהאָמאַס, ענגלישער טעאָלאָג און עקאָנאָמיסט. 1780-1847. ז. 238 נ., 247 נ., 979 נ.

טשאַמבערליין, דזשאָזעף, ענגלישער שטאַאַטסמאַן, געב. 1836. ז. 1023 נ.

טשאַרלס דער ערשטער, קיניג פון ענגלאַנד, 1600-1649. ז. 1141.

טשיילד, דזשאָסואַ, ענגלישער סוחר און עקאָנאָמיסט, 1630-1699. ז. 1203 נ.

טשערנישעווסקי, ניקאָלאַי, רוסישער סאָציאַליסטישער שריפטשטעלער, 1828-1889, ז. 44.

י

יאָנג, אַרטהור, ענגלישער אַגראָנאָם און סטאַטיסטיקער, 1741-1820. ז. 186 נ., 349 נ., 1071, 1082 נ.

יאָקאָב, וויליאַם, ענגלישער סטאַטיסטיקער, 1762-1851, ז. 63, 334.

יאַרראַנטאָן, אַנדרו, ענגלישער טעכניקער און אַגראָנאָם, 1616-1664. ז. 542.

יוהם, דייוויד, ענגלישער פילאָזאָף און היסטאָריקער, 1711-1776. ז. 186 נ., 187 נ., 806 נ., 979 נ.

ל

לאַבאָרד, אַלעקסאַנדער דע, פראַנצויזישער עקאָנאָם, 1774-1842. ז. 835 נ.

לאָדערדייל, לאָרד דזשיימס, ענגלישער פּאָליטיקער און עקאָנאָמיסט, 1759-1839. ז. 542 נ.

לאָו, זשאָן, פינאַנציער און עקאָנאָם, 1671-1729, ז. 138 נ.,

לאַווערן, לעאָנס דע, פראַנצ. אַגראָנאָם און עקאָנאָמיסט, 1809-1880. ז. 789 נ., 834 נ.

לאָורענט, אָגוסט, פראַנצויזישער כעמיקער, 1807-1858. ז. 473 נ.

לאַנצעלאָטי, איטאַליענישער היסטאָריקער, 1575-1643. ז. 668.

לאַסאַל, פערדינאַנד, 1825-1864. ז. 33 נ., 160 נ.

לאָק, דזשאָהן, ענגלישער פילאָזאָף, 1632-1704. ז. 65 נ., 138 נ., 154 נ., 189 נ., 229 נ., 607 נ., 979 נ.

לואי, באָנאַפּאַרט, (נאַפּאָלעאָן דער דריטער), ז. 421.

לואי, פיליפּ, קיניג פון פראַנקרייך, דער „בירגער קעניג", ז. 423 נ.

לוטהער, מאַרטין, 1483-1546. ז. 205 נ., 293 נ., 473 נ., 937 נ.

לוקרעציוס, טיטוס, רוימישער דיכטער, 55-98 פ. ק. ז. 327 נ.

ליכנאָווסקי, פירשט פעליקס, שריפטשטעלער, מיטגליעד פון דער דייטשער נאַציאָנאַל-פערזאַמלונג אין 1848. ז. 936.

לינגע, ניקאָלאַס, פראַנצויזישער פובליציסט, 1736-1794. ז. 353 נ., 438 נ., 977 נ., 1169 נ.

ליעביג, יוסטוס, פאָן, (אין טעקסט שטעהט על פי טעות „יאָהאַן פ.") כעמיקער, 1803-1873. ז. 363 נ., 510 נ., 601 נ., 792, 904 נ.

ליקורג, לעגענדאַרישער געזעצגעבער פון די ספּאַרטאַנער אין 2טער העלפט פון 9טען י. ה. פ. ק. ז. 663.

לעווי, לעאָן, ענגלישער סטאַטיסטיקער, 1821-1888. ז. 1161 נ.

לעטראָן, גילאָם פראַנסואַ, פראַנצויזישער פיזיאָקראַט, 1728-1780. ז. 57 נ., 62 נ., 139 נ., 154 נ., 176 נ., 181 נ., 220 נ., 240 נ., 241, 242, 248, 320 נ.

לעינג, סאַמועל, ענגלישער שרייבער און רייזענדער, 1780-1868. ז. 302 נ., 1025 נ., 1048 נ., 1075 נ.

לעמאָנטעי, פיער עדואַרד, פראַנ-

1862. ז. 408 נ., 506 נ., 920, 1075, 1210 ביז 1221.

ווילסאָן, דזשיימס, ענגלישער עקאָ־נאָם, 1805-1860. ז. 348.

ווילִיערס, ענגלישער פּאַרלאַמענטאַ־ריער. ז. 407 נ.

וויסערינג, האָלענדישער עקאָנאָם. ז. 788 נ.

וויקאָ, דזשיאָוואַני באַטיסטאַ, איטאַליענישער פילאָזאָף, 1668-1744. ז. 578 נ.

ווירטה, מאַקס, דייטשער עקאָנאָם, 1822-1900. ז. 117, 348 נ.

וועדזשוואָוד, דזשאָסיאַ, ערפינדער פון מאָדערנער טעפּעריי, 1730-1795. ז. 405.

וועללינגטאָן, הערצאָג פון, בע־ריהמטער ענגלישער גענעראַל, 1769-1852. ז. 183 נ.

וועסט, עדוואַרד, ענגלישער עקאָ־נאָם, 1782-1828. ז. 793 נ., 852-3 נ.

ווערּרי, פּיעטראָ, איטאַליענישער עקאָנאָם, 1728-1797. ז. 67 נ., 137 נ., 202 נ.

ז

זיבער, ניקאָלאַי, רוסישער עקאָנאָם, 1844-1888. ז. 46.

זיסמאָנדי, זיסמאָנד דע, זשאַן שאַרל, פראַנצויזישער עקאָנאָם און היס־טאָריקער, 1773-1842. ז. 236 נ., 263 נ., 489 נ., 840 נ., 893 נ., 911 נ., 919 נ., 924 נ., 941 נ., 968, 1011 נ., 1032 נ., 1206 נ.

זשואַרעץ, בעניטאָ, פּרעזידענט פון דער מעקסיקאַנער רעפּובליק, 1806-1861. האָט אָבגעשאַפט דעם פּעאָנאַזש אין מעק־פיקאָ. ז. 255 נ.

ט

טאַונסענד, דזשאָזעף, ענגלישער נאַטורפאָרשער און מעדיצינער, 1739-1816. ז. 978 נ., 979 נ., 1030 נ.

טאַקעטט, דזשיי ד., ז. 564 נ., 1143 נ., 1185 נ.

טאַקער, דזשאָסיאַ, ענגלישער עקאָ־נאָם, 1712-1799. ז. 416 נ. 979 נ., 1203 נ.

טאָררענס, ראָבערט, ענגלישער עקאָ־נאָם, 1780-1864. ז. 245 נ., 260 נ., 281 נ., 631 נ., 684.

טהאָמפּסאָן, וויליאַם, ענגלישער עקאָנאָם, 1785-1833. ז. 564 נ.

טהאָמפּסאָן, סער בענדזשאַמין (גראַף רומפאָרד), ענגלישער פילאַנטראָפּ און שריפטשטעלער, 1753-1814. ז. 951.

טהאָרנטאָן, וויליאַם טהאָמאַס, ענגלישער עקאָנאָם, 1813-1880. ז. 260 נ., 409 נ. 1139.

טהונען, פאָן הענריך, דייטשער עקאָ־נאָם, 1783-1850. ז. 986 נ.

טהוצידידעס, גריכישער געשיכטס־שרייבער, 460-400 פ. ק. ז. 570 נ.

טהיער, אַדאָלף, פראַנצויזישער שטאַאַטסמאַן און היסטאָריקער, 1797-1877. ז. 692 נ., 1131.

טופנעל, טהאָמאַס דזשיי., ענגלי־שער צאָהנאַרצט און היגיעניקער. 1810-1889. ז. 400 נ.

טופּפּער, מאַרטין פאַרקוואַר, ענג־לישער דיכטער, 1810-1889. ז. 966.

טוק, טהאָמאַס, ענגלישער עקאָנאָם, 1774-1858. ז. 450 נ.

טורגאָ, אַנן ראָבערט זשאַק, פראַנצויזישער עקאָנאָם און פיזיאָקראַט, 1727-1781. ז. 274 נ., 487 נ., 836 נ.

טעמפּעל, סער וויליאַם, ענגלישער שטאַאַטסמאַן און שריפטשטעלער, 1628-1699. ז. 979 נ.

מיראבא, גאבריעל ריקעטטי, מיטגליעד פון דער נאציאנאל־פערזאמלונג, פראנצויזישער פובליציסט און פאליטיקער. 1749־1791. ז. 748, 1137, 1161 נ., 1182, 1198.

מיראבא, דער עלטערער, פראנצויזישער פיזיאקראט, 1715־1789. ז. 979 נ., 1210 נ.

מענדעלסזאהן, מאזעס, פילאזאף, 1729־1786. ז. 50.

מעריוויל, הערמאן, ענגלישער שטאאטסמאן און עקאנאמיסט, 1806־1874. ז. 1010, 1217.

מערסיער, דע לא ריוויער, פראנצויזישער פיזיאקראט, 1720־1794. ז. 165 נ., 167 נ., 197 נ., 224 נ., 228 נ., 239 נ., 245 נ., 291 נ.

נ

נאסמיטה, דזשיימס, ערפינדער פון ראמף־האמער, 1808־1890. ז. 681.

נארטה, סער דאדלע, ענגלישער פינאנסיר און עקאנאם, 1641־1691. ז. 154 נ., 184 נ., 190 נ., 607 נ.

ניומאן, פרענסיס וויליאם, ענגלישער שריפטשטעלער און עקאנאם, 1805־1897. ז. 1155.

ניומאן, סאמועל פיליפס, אמעריקאנער פילאזאף און עקאנאם, 1796־1842. ז. 243, 316.

ניומארטש, וויליאם, ענגלישער סטאטיסטיקער, 1820־1882. ז. 450 נ.

ניונהאם, ג. ל. ז. 952 נ.

ניעבוהר, בערטהאלד געארג, געשיכטשרייבער און פילאלאג, 1776־1831. ז. 356 נ.

ס

סאדלער, מייקעל טהאמאס, ענגלישער סאציאל־רעפארמער און עקאנאם, 1780־1835. ז. 513 נ., 1075, 1117 נ.

סאמערס, ראבערט, ענגלישער שריפטשטעלער, 1822־1891. ז. 1160.

סאנדערס, ר. דזשיי., פאבריק־אינספעקטאר, ז. 459, 628 נ.

סאפאקלעס, גריכישער טראגעדיען־פערפאסער, 400־496 פ. ק. ז. 201 נ.

סוללי, מאקסימיליאן דע בעטהיון, פראנצויזישער שטאאטסמאן און עקאנאם, 1560־1641. ז. 579 נ.

סטאלבערי, גראף כריסטיאן, דיכטער, 1748־1821. ז. 636.

סטאפארד, וויליאם, ענגלישער שריפטשטעלער, 1554־1612. ז. 1177 נ.

סטאפלטאן, מיטגליעד פון ענגלישען פארלאמענט. ז. 950.

סטוארט, דזשיי., פאבריק־אינספעקטאר אין שאטלאנד. ז. 439, 476 נ.

סטוארט, דזשיימס (דענהאם), ענגלישער עקאנאם, 1712־1780. ז. 220, 226 נ., 272 נ., 517 נ., 672 נ., 872 נ., 978 נ., 1031 נ., 1180.

סטוארט, דאגלאס, ענגלישער פילאזאף, 1753־1828. ז. 498 נ., 537 נ., 562 נ., 761 נ.

סטראהאן, וויליאם, ענגלישער מאהלער און פערלעגער, 1715־1785. ז. 979 נ.

סטריינדזש, דזשאהן, ענגלישער היגיעניקער. ז. 930 נ.

סטרייפ, דזשאהן, קירכליכער היסטאריקער און ביאגראף, 1643־1737. ז. 1166 נ.

סיימאן, סער דזשאהן, ענגלישער היגיעניקער און דעמאגראף, 1816־1904. ז. 621, 729, 1043, 1045, 1048, 1057, 1082, 1083.

סייקס, ביל (זעה דיקענס).

סיניאר, וויליאם נאסאו, ענגלישער עקאנאם, 1790־1864. ז. 340־347, 499, 632

צווייזישער עקאנאמישער שרייבער, 1826־1762. ז. 565 נ.
לעסינג, גאטהאלד אפרים, דייטשער דיכטער און קריטיקער, 1781־1729. ז. 50.

מ

מאודסלעי, הענרי, ענגלישער ערפינ־דער, 1831־1771. ז. 598.
מאורער, געארג לודוויג פאן, דייטשער שטאאטסמאן און רעכט־היסטא־ריקער, 1872־1790. ז. 110 נ., 359 נ.
מאלטהוס, טהאמאס, ראבערט, ענגלישער עקאנאמיסט, 1834־1766. ז. 247 נ., 323 נ., 487 נ., 549 נ., 793 נ., 828 נ., 874, 905 נ., 914 נ., 928 נ., 930 נ., 942, 946, 960 נ., 978 נ., 1011 נ., 1031 נ.
מאלינארי, גוסטאוו דע, בעלגיש־פראנצויזישער עקאנאם, 1911־1819. ז. 660 נ., 945 נ., 1218 נ.
מאליער, זשאן באטיסט, פראנ־צויזישער קאמעדיען־דיכטער, 1673־1622. ז. 1039 נ. — מארקס האט דא צוגעשרי־בען מאליער'ן א ציטאטע, וואס בעלאנגט גאר צו באילו.
מאמסען, טהעאדאר, אלטערטהומס־פארשער און היסטאריקער, 1903־1817. ז. 260 נ., 255 נ.
מאן, טהאמאס, ענגלישער סוחר און עקאנאם, 1641־1571. ז. 804 נ.
מאנדעוויל, בערנארד דע, ענגלי־שער שרייבער, 1733־1670. ז. 553 נ., 976.
מאנטאלעמבערט, שארל, פראנ־צויזישער פובליציסט און שטאאטסמאן, 1870־1810. ז. 736.
מאנטעל, אמאן אלעקסיס, פראנ־צויזישער היסטאריקער, 1850־1769. ז. 1179 נ.
מאנטעסקיו, שארל, פראנצויזישער פובליציסט און שטאאטסרעכטלער, 1689־

1755. ז. 139 נ., 188 נ., 977 נ., 1196 נ.
מאססעי, דזשאזעף, ענגלישער סטא־טיסטיקער און עקאנאמיסט, געשטארבען 1784, ז. 806 נ.
מאקגרעגאר, דזשאהן, ענגלישער סטאטיסטיקער און היסטאריקער, 1797־1857. ז. 416.
מאקלארען, דזשיימס, ז. 148 נ.
מאקליוד, הענרי, ראנינג, ענגלי־שער עקאנאמיסט, 1902־1821. ז. 94, 234 נ.
מאקקאליי, טהאמאס ב., ענגלישער היסטאריקער און שטאאטסמאן, 1859־1800. ז. 415 נ., 422.
מאקקולאך, דזשאהן, ראמסיי, ענג־לישער עקאנאמיסט, 1864־1789. ז. 219 נ., 229 נ., 233 נ., 416, 499, 637, 684, 691 נ., 816 נ., 963, 967.
מאר, טהאמאס, ענגלישער שטאאטס־מאן און קאמוניסט, 1535־1478. ז. 979 נ., 1165 נ.
מארטאן, דזשאהן טשאלמערס, ענגלישער אגראנאם, 1888־1821. ז. 584 נ., 870 נ.
מארטינא, האריעט, ענגלישע שריי־בעריז, 1876־1802. ז. 1011 נ.
מאריטארנע, (זעה סערוואנטעס.)
מאררעי, יוה, ענגלישער געאגראף, 1846־1779. ז. 529 נ.
מוירפי, דענים, ענגלישער היסטא־ריקער, 1896־1833. ז. 1118 נ.
מילל, דזשאהן סטוארט, ענגלישער פילאזאף און עקאנאמיסט, 1873־1806. ז. 44, 188 נ., 203 נ., 576, 684, 793 נ., 808, 809, 932 נ., 943 נ., 948, 968 נ.
מילל, דזשיימס, ענגלישער שטאאטס־מאן און עקאנאמיסט, 1836־1773. ז. 173 נ., 188 נ., 234 נ., 283 נ., 302 נ., 549 נ., 684, 792 נ., 895 נ., 900 נ., 904 נ., 967.
מיללער, אדאם הענריך, רעאקציא־נערער פובליציסט, 1829־1779. ז. 189 נ.

פיערסאָן, טשאַרלז, ארצט, ז. 372.

פּלאַטאָ, גריכישער פילאזאף, 427-342 פ. ק. ז. 570 נ., 571 נ.

פּעטאָ, סער סאַמועל מאַרטאָן, ענגלישער אונטערנעהמער, ז. 355 נ.

פּעטטי, סער וויללִיאַם, ענגלישער סטאטיסטיקער און עקאנאם, 1623-1687. ז. 67, 79 נ., 124 נ., 140 נ., 186 נ., 215 נ., 221 נ., 260 נ., 414 נ., 487 נ., 532, 541 נ., 569 נ., 672 נ., 872 נ., 992 נ.

פּעקעיר, קאָנסטאַנטין, פראנצויזישער סאציאליסט, 1801-1887. ז. 974 נ., 1205.

פּעריקלעס, גריכישער שטאאטסמאַן, 493-429 פ. ק. ז. 570 נ.

פּראָטאַגאָראַס, גריכישער פילאזאף, 480-411 פ. ק., ז. 377.

פּרודאָן, פּיער, זשאָזעף, פראנצויזישער עקאנאם, 1809-1865. ז. 105 נ., 129 נ., 659 נ., 806 נ., 841 נ., 927.

פּרייס, ריטשאַרד, ענגלישער מאראליסט און עקאנאם, 1723-1791. ז. 416 נ., 1072 נ., 1151, 1152.

פ

פאָולהאַבער, יאָהאַן, מאטעמאטיקער, ז. 585.

פאָסעט, הענרי, ענגלישער עקאנאמיסט, 1833-1884. ז. 876 נ., 969 נ., 1040, 1186 נ.

פאָרבאָנע, פראַנסואַ דע, פראנצויזישער פינאנסיסט און עקאנאם, 1722-1800. ז. 138 נ.

פאָרטונאַטוס, א לעגענדארע געשטאלט פון דייטשע פאלקסביכער, וועלכע פארמאגט א געלד־זעקיל, וואס שעפט זיך קיינמאל ניט אויס. ז. 717, 1033.

פאָרטעסקיו, סער דזשאָהן, ענגלישער יוריסט, (?)1394-1476. ז. 1137.

פאָרסטער, וויליאַם עדוואַרד, ענגלישער שטאאטסמאן, 1818-1886. ז. 1054 און 1055.

פאָרסטער, נאַטהאַניעל, ענגלישער עקאנאמיסט, 1726-1790. ז. 416 נ., 668 נ., 804 נ., 1149 נ., 1150.

פולטאָן, ראָבערט, ערפינדער פון דער דאמף־מאשין, 1765-1815. ז. 766.

פולערטאָן, דזשאָהן, ענגלישער עקאנאמיסט, 1780-1849. ז. 195 נ., 215 נ., 220 נ.

פוריע, שאַרל, פראנצויזישער סאציאליסט, 1772-1837. ז. 442, 596, 667, 701, 943, 1104, 1105.

פיכטע, יאָהאַן, גאָטליעב, דייטשער פילאזאף, 1762-1814. ז. 32 נ.

פיליפּ פאָן וואַלאָי, קעניג פון פראנקרייך, 1239-1328-1350. ז. 139 נ.

פיעלדען, דזשאָהן, ענגלישער פאליטיקער, 1784-1849. ז. 628 נ., 644 נ., 1199.

פליטוואָוד, וויליאַם, ענגלישער בישאפ און שרייבער, 1656-1723. ז. 413 נ.

פערגוסאָן, אַדאַם, ענגלישער פילאזאף און עקאנאמיסט, 1723-1816. ז. 187 נ., 551, 563, 564 נ.

פערבעירן, וויליאַם, ענגלישער אינזשעניר, 1789-1874. ז. 681.

פראַנקלין, בענדזשאַמין, אמעריקאנער שטאאטסמאן און פובליציסט, 1706-1790. ז. 79 נ., 122 נ., 249 נ., 274, 507, 978 נ.

פרייטאַג, גוסטאַוו, דיכטער און היסטאריקער, 1816-1895. ז. 1171 נ.

פריעדריך דער צווייטער, קעניג פון פרייסען, 1712-1740-1786. ז. 1160 נ.

צ

ציצעראָן, מאַרקוס, רוימישער רעדנער און פילאזאף, 106-144 פ. ק. ז. 156 נ., 636.

ג., 684, 758 ג., 772 ג., 854 ג., 860 ג.,
943־944 ג., 963 ג., 1128 ג., 1158.
סמיטה, אדאם, ענגלישער עקאנאם,
1723־1790. ז. 73 ג., 123 ג., 186 ג., 189
ג., 253 ג., 542 ג., 415 ג., 552 ג., 565 ג.,
569 ג., 603 ג., 639 ג., 720, 793 ג., 816 ג.,
836, 848 ג., 872 ג., 997 ג., 931, 932,
933 ג., 941 ג., 962, 969 ג., 974, 980 ג.,
982, 986, 993 ג., 1025 ג., 1042 ג., 1169 ג.
סמיטה, גאָלדווין, ענגלישער גע־
שיכטס־שרייבער, 1823־1911. ז. 1186 ג.
סמיטה, עדווארד, ענגלישער היגיע־
ניקער, 1818־1874 ז. 614 ג.
סענט־הילעיר, זשאפרוא עטיען,
פראנצויזישער נאטורפארשער, 1772־1844.
ז. 1179.
סען־סימאָן, קלאד, הענרי, פראנ־
צויזישער אוטאפיסט, 1760־1825, ז. 943.
סעי, זשאן באטיסט, פראנצויזי־
שער עקאנאם, 1767־1832. ז. 123 ג.,173
ג., 234 ג., 248 ג., 314 ג., 565 ג., 603 ג.,
842 ג., 941 ג., 960 ג.
סערוואנטעס, סוואווערא מי־
גועל, שפאנישער סאטיריקער און ראמא־
ניסט, 1547־1616. ראן קיכאט, ז. 126;
מאריטארנע, א נאמען פאר א שמוציגע
ווייבספערזאן, ז. 130; סאנטשא פאנזא, ז.
1021.
סקארבערק, פרעדעריק, פוילישער
עקאנאם, 1792־1866. ז. 508 ג., 547 ג.
סקראפ, דזשארדזש דזשוליוס,
ענגלישער נאטורפארשער און עקאנאם,
1797־1876. ז. 944 ג.

ע

עדען, סער פרעדריק מארטאן,
ענגלישער עקאנאמיסט 1766־1809. ז. 369
ג., 951 ג., 977, 1073 ג., 1074, 1148, 1152,
1153, 1198.
עווערעט, אן ענגלענדער, האט ער־
פונדען אין 1758 די ערשטע וואל־מאשין,
געטריבען דורך וואסער־קראפט, ז. 670.
עלעאטען, גריכישע פילאזאפען פון
6טען און 5טען י. ה. פ. ק. ז. 377.
ענגעלס, פריעדריך, 1820־1895. ז.
115 ג., 189 ג., 231 ג., 249 ג., 364 ג.,
370 ג., 385 ג., 407 ג., 444 ג., 622, 660,
696 ג., 959 ג., 1011 ג., 1041.
ענסאָר, דזשארדזש, ענגלישער פוב־
ליציסט, 1769־1843. ז. 1156 ג.
עפיקור, גריכישער פילאזאף, 270־341
פ. ק. ז. 121.
עשווענע, ווילהעלם, לודוויג, דייי־
טשער אינזשעניר, 1777־1857. ז. 63.

פ

פאגניני, ז. 139 ג.
פאול, דער אפאסטאל, ז. 979 ג.
פאטטער, עדמונד, ז. 906, 909.
פאלמערסטאן, לארד (הענרי
דזשאהן טעמפל), ענגלישער שטאאטס־
מאן, 1784־1865. ז. 714.
פאסטלטהוויט, מאלאק, ענג־
לישער סטאטיסטיקער און עקאנאם, 1707־
1767. ז. 416, 418 ג.
פאררי, טשארלז, הענרי, ענגלישער
שריפטשטעלער, 1779־1860. ז. 951 ג., 953
ג., 1074 ג.
פוסעי, פיליפ, ענגלישער אגראנאם,
1799־1855. ז. 1076.
פיטט, וויליאם, ענגלישער שטאאטס־
מאן, 1759־1806. ז. 1172.
פיל, סער ראָבערט, פאטער, ענג־
לישער פאבריקאנט, 1750־1830. ז. 1201 ג.
פיל, סער ראבערט, זוהן, ענגלישער
שטאאטסמאן, 1788־1850. ז. 217 ג., 352 ג.
פינדאר, גריכישער ליריקער, 441־522
פ. ק. ז. 654.
פינטא, אייזאק, האלענדיש־פראנצוי־
זישער עקאנאם, געש. 1787. ז. 229 ג.

קינקייד, סער דזשאָהן, פאַבריק אינ־
ספּעקטאָר, 1787־1862. ז. 624.
קיסעלעף, פּ. ד., רוסישער שטאַאַטס־
מאַן, 1788־1872, ז. 360.
קלאַססען, ערפינדער פון׳ם „סירקו־
לאַר לום“ (רונדוועבשטוהל). ז. 577.
קעטלע, לאַמבערט אַדאָלף, בעלגי־
שער אַסטראָנאָם און סטאַטיסטיקער, 1781־
1826. ז. 502 נ.
קענט, נאַטהאַניעל, ענגלישער סטאַ־
טיסטיקער און אַגראָנאָם, 1737־1810. ז.
1151 נ.
קעניי, דר. פראַנסואַ, הויפּט פון
דער פיזיאָקראַטישער שוהלע, 1694־1774.
ז. 164 נ., 498, 872 נ., 979 נ.
קראָמוועל, אָליווער, ענגלישער
שטאַאַטסמאַן, פּראָטעקטאָר פון דער ענג־
לישער רעפּובליק, 1599־1658. ז. 1142,
1184 נ.

ר

ראָבינזאָן, קרוזאָ (זעה דע פאָו.)
ראָבערטס, דזשאָרדזש, ענגלישער
היסטאָריקער, געשט. 1860. ז. 1142 נ.
ראָדבערטוס־יאַגעצאָוו, קאַרל, עקאָ־
נאָם, 1805־1875. ז. 832 נ.
ראָדזשערס, דזשיימס עדווין
טהאָראָלד, ענגלישער היסטאָריקער און
עקאָנאָם, 1823־1890. ז. 1072 נ., 1145 נ.,
1185 נ.
ראָזשיע, ש., בעלגישער שטאַאַטס־
מאַן, ?־1800. ז. 421 נ.
ראַמאַזיני, בערנאַרדין, איטאַליע־
נישער מעדיצינער, 1622־1714. ז. 566 נ.
ראַמסיי, דזשאָרדזש, ענגלישער פי־
לאָזאָף און עקאָנאָם. ז. 246 נ., 251 נ.,
491 נ., 801 נ., 1006 נ.
ראָססי, סעלאַגרינאָ, איטאַליעני־
שער שטאַאַטסמאַן און עקאָנאָם, 1787־1848.
ז. 263 נ., 902 נ.
ראָססעל, לאָרד דזשאָהן, ענגלישער
שטאַאַטסמאַן, 1792־1878. ז. 1147 נ.
ראַפלס, טהאָמאַס סטאַמפאָרד,
ענגלישער קאָלאָניאַל פּאָליטיקער, 1781־
1826. ז. 559 נ., 1189 נ.
ראָשער, ווילהעלם, עקאָנאָם, 1817־
1894. ז. 141 נ., 242 נ., 314 נ., 330 נ.,
348 נ., 503 נ., 568 נ., 974 נ.
רוגע, אַרנאָלד, פילאָזאָף, פּובליציסט
און פּאָליטיקער, 1803־1880. ז. 231 נ.
רוסאָ, זשאַן זשאַק, פראַנצויזישער
דענקער און שריפטשטעלער, 1721־1778.
ז. 1181 נ.
ריטשאַרדסאָן, סער בענדזשאַמין
וואָרד, ענגלישער היגיעניקער, 1828־1896,
ז. 386 נ.
ריידער, פאַבריקאַנט אין באָלטאָן,
ערפינדער פון שמיד־מאַשין. ז. 605.
רייווענסטאָן, פּיערסי. ז. 672 נ.,
801 נ.
רייטה, טהאָמאַס, ענגלישער נאַטור־
פאָרשער, 1711־1786. ז. 1149 נ.
ריעד, דזשאָרדזש, ז. 380 נ., 381 נ.
ריקאַרדאָ, דוד, ענגלישער עקאָנאָם,
1772־1823. ז. 128 נ., 188 נ., 218 נ.,
253 נ., 286 נ., 312 נ., 349 נ., 470, 603 נ.,
610 נ., 613 נ., 635 נ., 673 נ., 684 נ.,
689 נ., 793 נ., 807, 815, 816, 819, 827,
885, 904, 931, 942, 943 נ., 948 נ., 960
נ., 974, 1005 נ.
רענאָל, עליאַס, פראַנצויזישער היס־
טאָריקער און פּובליציסט, 1801־1868.
ז. 362 נ.
רעדגראַוו, אַלעקסאַנדער, פאַבריק־
אינספּעקטאָר. ז. 265 נ., 407 נ., 715־
886 נ., 859 נ., 881־882.

ק

קאָבבעט, וויליאַם, ענגלישער פּובּליציסט, 1762־1835. ז. 440 נ., 1193 נ., 1197.

קאָבדען, ריטשאַרד, ענגלישער פּאָליטיקער, פיהרער אין קאַמף געגען די קאָרן־געזעצע, 1804־1865. ז. 387, 431, 1079 נ.

קאָוס, סאַלאָמאָן דע, בוימייסטער און אינזשינער, 1576־1626. ז. 585 נ.

קאַטהערינא די צווייטע, רוסישע קייזערין, 1729־1796. איהר רייזע אין קרים („פּאָטעמקינשע דערפער"). ז. 1087 נ.

קאָלבער זשאַן באַטיסט, פראַנצויזישער שטאַטסמאַן, קלאַסישער פערטרעטער פון דעם אַלטען פּראָטעקציאָניזם (קאָלבערטיזם), 1619־1683. ז. 473, 1198.

קאָלומבוס, קריסטאָפער, ענטדעקער פון אַמעריקא, 1447־1506. ז. 199.

קאָלינס, היפּאָליט, בעגרינדער פון דעם אַזויגערופענעם „ראַציאָנאַלען סאָציאַליזם." בעלגיער, 1783־1859. ז. 974 נ., 1102 נ., 1220 נ.

קאַמפּבעל, דזשאָרדזש, ענגלישער בעאַמטער אין אָסט־אינדיען, 1824־1892. ז. 558 נ.

קאָנדאָרסע, מאַרי זשאַן אַנטואַן, פראַנצ. מאַטעמאַטיקער און פילאָזאָף, מיטגליעד פון קאָנווענט, 1743־1794. ז. 978 נ.

קאָנדילאַק, עטיען באָנאָ, פראַנצ. פילאָזאָף, פערטרעטער דעם סענסואַליזם, 1715־1780. ז. 242 נ.

קאָנט, אַגוסט, פראַנצויזישער פילאָזאָף, גרינדער פון דער פּאָזיטיוויסטישער שוהלע, 1798־1857. ז. 518 נ.

קאָנט, פראַנסואַ, שאַרל לואי, פראַנצ. פּובליציסט, 1782־1837. ז. 1180 נ.

קאַנטילאָן, ריטשאַרד, ענגלישער פאָרלויפער פון די פיזיאָקראַטען, געב. ענדע 17טען י. ה., געשט. 1734. ז. 872 נ.

קאָרבעט, טהאָמאַס, אַן ענגלישער עקאָנאָם, ז. 229 נ., 930 נ.

קאַרל דער גרויסער, 742־814. ז. 1152 נ.

קאַרלי, זשיאָוואַני רינאַלדאָ, איטאַליענישער פינאַנץ און האַנדעל־שרייבער, 1720־1795. ז. 512 נ.

קאַרלייל, טהאָמאַס, ענגלישער היסטאָריקער און פּובליציסט. 1795־1881. ז. 387 נ.

קאַרעי, ה. סי., אַמעריקאַנער עקאָנאָם, 1793־1879. ז. 331, 835 נ., 884, 1158 נ., 1185 נ.

קואָוויע, זשאָרזש, פראַנצויזישער נאַטורפאָרשער, 1769־1832. ז. 805 נ.

קוגעלמאַן, דר. ל., גענומען אַנטייל אין דער רעוואָלוציע פון 1848, אַרצט אין האַנאָווער, געשט. 1902. ז. 39.

קוזאַ (פירשט אַלעקסאַנדער, יאָהאַן דער ערשטער) נעקיניגט פון 1859 ביז 1866. האָט אָבגעשאַפט די לייבאייגענשאַפט אין די דונאַי פּראָווינצען אין 1864. ז. 255 נ.

קולפּעפּער, טהאָמאַס, ענלישער עקאָנאָמיסט, 1578־1662. ז. 1203 נ.

קוסטאַדי, פּיעטראָ, אַרויסגעבער פון אַלע הויפּט־ווערק פון דער איטאַליענישער פּאָליטיש־עקאָנאָמישער ליטעראַטור, 1771־1842. ז. 67 נ.

קורסעל־סענעיל, ס. ג., פראַנצויזישער עקאָנאָם, 1813־1892. ז. 353 נ. ז. 945 נ.

קזענעפאָן, גריכישער קריעגס־פיהרער און היסטאָריקער, 430־345 פ. ק. ז. 571.

קיירנס, דזשאָהן עליאָט, ענגלישער עקאָנאָמיסט, 1823־1875. ז. 300 נ., 404 נ., 517 נ.

אלס אינדיווידועלער און אלגעמיין־געזעל־
שאפטליכער פראצעס, ז. 131; זיין אויס־
ברייטונג און ענטוויקלונג פונ'ם געגענזאץ
צווישען געברויך־ווערטה און ווערטה, ז.
133; אנפאנג און ענטוויקלונג פון דירעק־
טען אויסטויש, ז. 133; ענטשטעהונג פון
דער געלד־פארם, ז. 135; אויסטויש אלס
געזעלשאפטליכער בייט פון שטאפען, ז.
158; אויסטויש פון סחורה און איהר בייט
אין פארם, ז. 160, 167; דער אונטערשייד
צווישען אויסטויש און סחורה־צירקולא־
ציע, ז. 169.

אויסטראליע: די עמיגראציע נאך
אויסטראליע, ז. 407 נ.; וואל־פלאץ פאר
ענגלאנד, ז. 707; דער באוועל־האנדעל, ז.
713; עפענונג פאר'ן וועלט־מארק, ז. 1009;
קאפיטאליזם אין אויסטראליע, ז. 1222.

אויפקלערונג אין 18טען י. ה.:
די ראציאנאליסטישע ערקלערונג פון אלע
ערשיינונגען אלס א פראדוקט פון דעם
נאכדענקען פון מענשען, ז. 139.

אומגליק־פעלען: קריכענדיג אונטער
די סעלף־אקטינגס מיולס, אויסצוקעהרן דעם
באדען, ז. 658 און 659; מחמת דער גע־
שווינדקייט פון דער מאשינעריע, ז. 666
נ.; קאמף געגען דעם פאראגראף פון פאב־
ריק־געזעץ, וואס בעשיצט די ארבייטער, ז.
667 נ.; אין דער פלאקס־אינדוסטריע, ז.
754; אין די מינען, ז. 777 ביז 784.

אורגעשיכטע: אורשפרונג פון אויס־
טויש, ז. 134; די ראליע פון די הויזליכע
טהיערען אין אנפאנג פון דער מענשען־
געשיכטע, ז. 274; די איינטיילונג פון דער
פאר־היסטארישער צייט לויט דעם מאטע־
ריאל פון דעם ווערקצווג, ז. 275; איינ־
פאכע קאאפעראציע ביי די יעגער־פעלקער,
ז. 520; דער אויסטויש אין די אנפאנ־
גען פון קולטור, ז. 547-548; דערקלערונג
וועגען דער אונפערענדערליכקייט פון די
אזיאטישע געזעלשאפטען, ז. 558.

אזיע: די נאטוראל־פארם פון דער
גרונדע־רענטע און שטאאט־שטייערן אין
אזיע, ז. 214; קאאפעראציע אין אזיע, ז.
519; דער שליסעל צום סוד פון דער אומ־
פערענדערליכקייט פון די אזיאטישע גע־
זעלשאפטען, ז. 558; רואינירונג פון די
באוועל־האנדוועבער אין אזיע, ז. 705;
באוועל־האנדעל מיט אזיע, ז. 712, 719; די
נינסטינקייט פון די נאטור־בעדינגונגען אין
אזיע, ז. 807; אייזענבאן־בוי אין אזיע, ז.
884; אלס געביט פאר דעם וועלט־מארק,
ז. 1009.

אטהען: ווערט אריבער די ספאר־
טאנער אלס סחורה־פראדוצירער, ז. 570 נ.;
די הערשאפט פון דער זעלבשטענדיגער
פראדוקציאן, ז. 570; פלאטא'ס רעפובליק
נאר אן אטהענישע אידעאליזירונג פון דעם
עגיפטישען קאסט־סיסטעם, ז. 572; וויכ־
טינקייט פון דעם רייכטום אין ארבייט־
מיטלען פאר דער ענטוויקלונג פון אטהען,
ז. 802.

איבער־בעפעלקערונג: בשייכות צום
פערווערטונג בעדערפעניש פון קאפיטאל,
ז. 406; אלס פראדוקט פון דער קאפי־
טאליסטישער אנווענדונג פון מאשינעריע,
ז. 635, 674; אורזאך פון עמיגראציע, ז.
707; אלס רעזולטאט פון דעם וואוקס פונ'ם
ווארייאבלען קאפיטאל, ז. 1003 ביז 1006;
א נויטווענדיגקייט פון דער מאדערנער
אינדוסטריע, ז. 1011; פערשיידענע פאר־
מען פון דער רעלאטיווער איבערבעפעל־
קערונג, ז. 1021 ביז 1026; אין די דער־
פער, ז. 1101; אין אירלאנד, ז. 1118.

איבער־פראָדוקציאָן: אין מאקקו־
לאך'ס אויפפאסונג, ז. 233 נ.; 293; אלס
אורזאך פון אן אקומולאציע פון סחורה, ז.
930; איינס פון די דריי איינינקייט פון
דער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט, ז.
1011 נ.

איבערצייט: אלס קאפיטאליסטישער

ש

שאפעליע, איזאק רענע, פראנ־צויזישער פאליטיקער, געב. 1754. גילאטי־נירט 1794. ז. 1174.

שואוו, יאאכים פרעדעריק, דעני־שער נאטורפארשער, 1787-1852. ז. 807 נ.

שולצע-דעליטש, הערמאן, פאליטי־קער און גענאסענשאפטלער, 1808-1883. ז. 348 נ.

שטארך, היינריך, דייטש-רוסישער עקאנאם, 1766-1835. ז. 265 נ., 277 נ., 547 נ., 561 נ., 562 נ., 933 נ., 1032.

שעוואליע, זשאן באטיסט, פראנ־צויזישער כעמיקער, 1793-1879. ז. 377 נ.

שעקספיער, וויליאם, 1564-1616. פון שעקספיער'ס כאראקטערען ווערן דער־מאנט: מאדאם „קוויקלי" (פאלסטאף'ס פריינדין), ז. 74; סיקאל (פון „פיעל ליארם איבער גאר נישט"), ז. 128; דאג־בעררי אלס ריכטער, ז. 664 נ.; טימאן פון אטהענס, (אויסצוג) ז. 200 נ.; שיי־לאק, ז. 437, 764.

שערבוליע, אנטואן עליזע, שווייצערישער עקאנאם 1797-1869. ז. 277 נ., 283 נ., 922 נ., 1032 נ.

שפינאזא, ברוך, אידישער פילאזאף, 1632-1677. ז. 470, 944 נ.

זאַך-רעגיסטער.

א

אַבבייט-סיסטעם: טעכנישע בע־דינגונגען, ז. 388 ביז 399; אלס מיטעל פון קאמף געגען דעם פאבריק-געזעץ, ז. 425 ביז 432; אן איינפאל פון דער קא־פיטאל-פאנטאזיע, ז. 441-444; ז. 658.

אַבסטינענץ (ענטזאגונג, צוריקהאל־טונג): אלס אורזאך פון מעהרווערטה, ז. 292; אבסט. און אקומולאציע, ז. 940.

אַבפאַלען פון דעם ארבייט-פראַצעס: זייער פערווענדונג, ז. 313; די אבפאלען און דער אקומולאציאנס-פראצעס פון קאפיטאל, ז. 957.

אַברייניגונג פון די גיטער, דער לעצטער גרויסער עקספראפריאציאנס-פרא־צעס פון די פויערים, ז. 1154 ביז 1160.

אַגריקולטור: וועגען דער פאראויס־זעצונג פון דער אייגענטליכער אגריקול־טור, ז. 273 און 276; גרויס-אינדוסטריע און אגריקולטור, ז. 789-93; פיזיאקרא־טען און די אגריק., ז. 797; אין אלטען עגיפטען, ז. 805; אגריק. פון שטאנד־פונקט פון דער אקומולאציע, ז. 955.

אוהרען-מאַנופאקטור: אלס קלאסי־שער ביישפיעל פון העטעראגענע מאנו־פאקטור, ז. 532 און 533.

אויסוואנדערונג: נאך אויסטראליע און אמעריקא אין די 50-ער יאהרען, ז. 407, 707; די א. פערבאטען פאר מאשי־נענארבייטער אין ענגלאנד ביז 1815, ז. 905; בעת דער באוועל-נויט, ז. 906, 911; א. אלס עקספארט פון דער בעפעלקערונג, ז. 970 נ.; אויסוואנדערונג פון אירלאנד, ז. 1117; פון שאטלאנד, ז. 1155 נ.

אויסטויש: די בעדינגונגען פון אויסטויש, ז. 129, 132; דער אויסטויש

אינטערנאציאנאליזירונג (פון קאַ־פּיטאַליזם): ז. 1207.

אירלאַנד: אַגיטאַציע פון די בעקער־נעזעלען, ז. 381; ענטפעלקערונג אין איר־לאַנד, ז. 407 נ.; דאָס איבעריג ווערן פון דער בעפעלקערונג, ז. 695; הויזאַרבייט אין אירלאַנד, ז. 724; פלאַקס־אינדוסט־ריע אין אירלאַנד, ז. 754; פערגלייך צווי־שען דעם ענגלישען און איירישען לאַנד־אַרבייטער, ז. 1082, 1108 ביז 1129; פערניכטונג פון דער איירישער וואָל־מאַ־נופאַקטור, ז. 1198.

אינטענסיוויטעט פון דער אַר־בייט: די נאָרמאַלע אַ., ז. 813; די וואַקסענדע אַ., ז. 820; אַ. ביי פערשיי־דענע פעלקער, ז. 880; דער וואוקס פון דער אינטענסיוויטעט פון 1799 ביז 1815, ז. 827; דער דאַזיגער וואוקס גלייכציי־טיג מיט דער פאַרקירצונג פון'ם אַרבייט־טאָג, ז. 829.

אינטענסיפיקאַציע פון דער אַר־בייט: דער פאָרטשריט פון דעם מאַשי־נען־סיסטעם און די אינטענסיפיקאַציע, ז. 637 ביז 639; איינפלוס פון דעם מאָראַ־לען עלעמענט, ז. 642; פערקירצונג פון דעם אַרבייט־טאָג און די אינטענסיפי־קאַציע, ז. 643; די אַ. און דער פאָרט־שריט פון דער ענגלישער אינדוסטריע, ז. 645; די אַ. און שטיק־לוין, ז. 653.

אַכטשטונדען־אַגיטאַציע: אין נאָרד־אַמעריקאַ נאָכ'ן בירגער־קריעג, ז. 458; אין לאַנקאַשיר, ז. 650; דער 8־שטונדען־טאָג אויפ'ן קאָנגרעס פון דער אינטערנאַצ. אַרב. אַסאָצ. אין זשענעוואַ, ז. 459.

אַמעריקאַ, פעראייניגטע שטאַאַטען: שקלאַווערייי אין די דרום־שטאַאַטען, ז. 357, 403, 517, 694, 1202; די שפּאַנישע גרוי־זאַמקייטען אַנטקעגען די רויט־הויטיגע, ז. 369; אַרבייטער שוץ־געזעצגעבונג, ז. 412; געזעצבוך פון ניו מעקסיקאַ, ז. 438 נ.; 8־שטונדען־אַגיטאַציע, ז. 458; נעדיכטקייט פון דער בעפעלקערונג, ז. 549; געזעל־און מאַנופאַקטורמעסיגע צוטיילונג פון דער אַרבייט, ז. 553; מאַשינען אין אַמערי־קאַ און ענגלאַנד, ז. 610־613, 672 נ.; אַלס פּראָדוקט פון דער ענגלישער גרויס־אינ־דוסטריע, ז. 707 נ.; ענגלאַנד'ס קאָנקו־רענץ מיט אַמעריקאַ, ז. 718; קאָנצענטראַ־ציע אין אַמעריקאַ, ז. 721 נ.; קאַליפאָר־ניע, ז. 764 נ.; אַגריקולטור־מאַשינען אין אַמעריקאַ, ז. 790; די צערשטערענדע ווייר־קונגען פון דער גרויסאינדוסטריע אין אַמ., ז. 792; טראַסטס אין אַמ., ז. 998 נ.; עמיגראַציע נאָך אַמ., ז. 1117, 1124; גליעדער פון דעם אינטערנאַצ. קרעדיט־סיס־טעם, ז. 1193; אַ קאָלאָניאַל־לאַנד פון איי־ראָפּאַ, ז. 1209 נ.; אַלס לאַנד פון אונ־אָבהענגיקע פּראָדוצירער, ז. 215 אַ. וו.; ווירקונג פון דער אייראָפּעאישער עמי־גראַציע און ענטוויקלונג פון דער קאַפּיט. גרויסאינדוסטריע, ז. 1222.

אַמעריקאַנער בירגער־קריעג: זיין בעדייטונג פאַר דער אייראָפּעאישער אַר־בייטער בעוועגונג, ז. 36; דער ענגלישער קאַפּיטאַל און דער ב.־ק., ז. 292 נ.; די איינציגע גרויסע פּאַסירונג פון דער צייט־געשיכטע, ז. 387 נ.: דער ב.־ק. און די פערבעסערונג פון מאַשינעריע, ז. 678; דער ב.־ק. און די באַוועל־נויט, ז. 713, 719, 906; זיינע פאָלגען פאַר די פער. שטאַאַטען, ז. 1222.

אַנאַליז, (זעה מעטאָדאָלאָגיע).

אַנטי־יאַקאָבינער קריעג (ווילי־אַם קאָבבעט האָט אַזוי אָנגערופען דעם קריעג, וואָס ענגלאַנד האָט אָנגעפיהרט אַנטקעגען דער רעוואָלוציאָנערער פראַנקרייך פון 1793 ביז 1815): די בערייכערונג פון די לענדלאָרדס בעת דעם דאָזיגען קריעג, ז. 953; די לאַגע פון די לאַנד־אַרבייטער

דריידרעג, ז. 375 נ.; אלס נויטווענדיגע פאלגע פון דעם נידעריגען ארבייט־פרייז, ז. 857; איבערציים און מעהר־ארבייט־ציים, ז. 860.

אידען (אלס האנדעלספאלק): ז. 121.

איטאליען: אנווענדונג פון מאשינען צום שפינען, ז. 578 נ.; ענטוויקלונג פון דעם קאפיטאליזם אין איטאליען, ז. 1135; אורשפרונגען פון דעם עפענטליכען קרע־דיט אין ווענעדיג און גענוא, ז. 1193; ווענעדיג אלס געלד־לייהער צו האלאנד, ז. 1196.

אייגענטום: דיאלעקטיק פון דעם אייגענטום־רעכט, ז. 922, 927.

אייגענשאפטען (פון זאכען): די ענטדעקונג פון אייגענשאפטען און די גע־ברויכס־אופנים פון זאכען א געשיכטליכע טהאט, ז. 56; נעהמען זיך ניט פון דער שייכות צו אנדערע זאכען, נאר ווייזען זיך בלויז ארוים אין אזוינע שייכות'ן, ז. 89.

אייזענבאהנען: איבערארבייט און אומגליק־פאלען, ז. 383; אייזענבאהנען און גרוים־אינדוסטריע, ז. 597; די צאהל פון אייזענבאהן־ארבייטער, ז. 697; א. און סעזאן־ארבייט, ז. 749; לוינען ביים אייזענבאהן־בויען, ז. 884; די לענג פון די א. אין ענגלאנד, ז. 1037; די וואוינונגס־צושטאנדען פון די ארבייטער ביים בויען אייזענבאהנען, ז. 1057.

איינצוימונגען (פון די געמיינדע־לענדערייען): ז. 1149.

אייראפא: א בעשטימענדער פאקטאר אין דער עקאנאמישער ענטוויקלונג פון אמעריקא, ז. 707; קאנצענטראציע אין אייראפא אין פערגלייך מיט אמעריקא, ז. 721 נ.; אייראפא און כינא בנוגע ארבייט־לוינען, ז. 950; קארטעל־ווירטשאפט אין א., ז. 997; פעאדאלע פראדוקציאן אין א., ז. 1137; בלוטיגע געזעצען אנטקעגען וואגאבונדען אין גאנץ מערב־אייראפא, ז. 1162; האנדעלס־קריעג פון די אייראפעאישע נאציאנען אין 16טען און 17טען י. ה., ז. 1188; עפענטליכע מיינונג פון אייראפא און קאפיטאליסטישע פראדוקציאן, ז. 1200; פערדעקטע שקלא־ווערײ אין אייראפא אלס די גרונדלאגע פון דער ניט־פערדעקטער שקלאווערײ אין אמעריקא, ז. 1202; מערב־אייראפא אלס די הייס פון דער פאליטישער עקאנאמיע, ז. 1209; די אויסוואנדערונג פון אייראפא, ז. 1222.

אינדוסטריעלע רעוואלוציע: איהר אנפאנג־פונקט איז די ווערקצייג־מאשין, ז. 578 ביז 581.

אינדיע (מזרח): דאס אינדישע גע־מיינשאפטליך אייגענטום, ז. 119 נ., 360, 556; נאכפראגע אויף זילבער, ז. 147, 198, 204; באוועל־פראדוקציאן, ז. 549; געדיכט־קייט פון דער בעפעלקערונג, ז. 549; פאפיער־פאבריקאציע, ז. 592; אפיום, ז. 621 נ.; רואינירונג פון די באוועל־וועבער, ז. 675, 692 נ.; באוועל־האנדעל, ז. 715, 1137; דאס איבערגעוויכט פון דער זעלבשטענדיגער פראדוקציאן, ז. 946; פערגלייך צווישען אינדישע און ענגלישע שפינער, ז. 958; די עראבערונג פון מזרח־אינדיע אלס א מאמענט פון דער אור־שפרינגליכער אקומולאציע, ז. 1188; די ענגלישע „איסט אינדיע קאמפאניע" און די בעהאנדלונג פון די איינגעבארענע, ז. 1191 נ.

אינדיע (מערב): אגריקולטור און שקלאווערײ, ז. 404; בעהאנדלונג פון די איינגעבארענע, ז. 1191; עקספארט פון שקלאווען נאך מערב־אינדיע, ז. 1202.

אינטערנאציאנאלע ארב. אסאציאציאן: דער זשענעווער קאנגרעס און דער 8־שטונדען טאג, ז. 459.

69, 801; ווערטה פון דער אַרבייט אַ ניט־ראַציאָנאַלער אויסדרוק, ז. 845־848.

אַרבייט־געגענשטאַנד: דער געגענשטאַנד, אויף וועלכען די אַרבייט ווירקט, ז. 272; דער אַ. ג. אַלס רויה־מאַטעריאַל, ז. 273; אַלס פּראָדוקציאָנס־מיטעל, ז. 276.

אַרבייטס־געלד, דער אוטאָפּיזם פון אַ. ג., ז. 143 נ.

אַרבייטשוץ־געזעצגעבונג: דיקטירט דורך דער אַרבייטער־בעוועגונג, ז. 362; געשיכטע פון דער ענגלישער אַרבייטער־געזעצגעבונג פון 1833 ביז 1864, ז. 422 ביז 453; איהר צוריקווירקונג אויף אַנדערע לענדער, ז. 453 אין פראַנקרייך, ז. 457; אין די פער. שטאַאַטען, ז. 458; אין דער שווייץ, ז. 421; אין עסטרייך, ז. 421; אין בעלגיען, ז. 421, 456; אַלס נאַטור־געזעץ פון קאַפּיטאַליזם, ז. 430; די גוטע ווירקונגען פון דער אַ. געזעצגעבונג: פערבעסערונג פון פיזישען צושטאַנד, ז. 447; פיזישע און מאָראַלע ווידערגעבורט פון די פאַבריק־אַרבייטער, ז. 450; די מאַגנאַ כאַרטאַ פון'ם אַרבייטער־קלאַס, ז. 461; דער בעסטער מיטעל אַנטקעגען די „נאַטור־גרעניצען" פון דער פּראָדוקציאָן, ז. 745; פערשנעלערט דעם אונטערגאַנג פון די קלענערע מייסטערס, ז. 748; די ערשטע ראַציאָנאַלע איינצוימונג פון די קאַפּריזען פון דער מאָדע, ז. 752; אַ נויטווענדיגער פּראָדוקט פון דער גרויס־אינדוסטריע, ז. 753; געזונדהייט־פּאַראַגראַפען, ז. 753־756; ערציהונג־פּאַראַגראַפען, ז. 757־761; די נויטווענדיגקייט צו פעראַלגעמיינערן די דאָזיגע געזעצגעבונג, ז. 769; די גייערע פאָרטשריטען פון דער געזעצגעבונג אין ענגלאַנד, ז. 771־786; מאָדיפיקאַציע פון דער ענגלישער אַ. געזעצגעבונג, ז. 788 נ.; די אַ. געזעצגעבונג און דער שטיק־לוין, ז. 874.

אַרבייטס־טאָג: סומע פון דער נויטווענדיגער אַרבייט־צייט און דער מעהר־אַרבייט־צייט, ז. 350; דער אַ. ט. איז ניט אַ קאָנסטאַנטע נאָר אַ וואַריאַבלע גרויס, ז. 350; פיזישע און סאָציאַלע בעשרענקונגען, ז. 352; דער טריעב פון קאַפּיטאַל צו פערלענגערן דעם אַ. ט., ז. 402; צוואַנג־געזעצען צו פערלענגערן דעם אַ. ט., ז. 411־414; געזעצליכע בעשרענקונג פון דער אַרבייט־צייט, ז. 422־453; די פערלענגערונג אהן אַ מאָס פון אַ. ט. אַ ספּעציעלער פּראָדוקט פון דער גרויס־אינדוסטריע, ז. 799; איינפלוס פון די ענדערונגען פון'ם אַרבייטס־טאָג אויף דער גרויס פון דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט, פון'ם מעהרווערטה און פון דער מעהר־אַרבייט, ז. 822־825; מינימאַל־גרעניץ פון דעם אַרבייטס־טאָג אין דער קאַפּיטאַליסטישער און אין דער צוקינפטיגער געזעלשאַפט, ז. 829.

אַרבייטס־לוין: דער אַ. ל. און ווערטה פון דער אַרבייט, ז. 838־841; פערוואַנדעלטע פאָרם פון'ם ווערטה און פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט, ז. 844; בעוועגונג פון דעם אַרבייטס־לוין, ז. 849; צייט־לוין, ז. 851; פּרייז פון דער אַרבייט און צייט־לוין, ז. 853; שטונדען־לוין און זיינע ווירקונגען, ז. 855; דער נידעריגער פּרייז פון דער אַרבייט אַלס קוואַל פון „איבער־צייט", ז. 859, 862; שטיק־לוין, ז. 864; אונטערשיידען צווישען די ביידע פאָרמען, ז. 866; דער שטיק־לוין אַלס גרעסטער קוואַל פון לוין־אַבציהונגען, ז. 867; אַלס מאָס פאַר דער אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט, ז. 867; מאַכט לייכטער דאָס אַריינקומען פון פּאַראַזיטען צווישען קאַפּיטאַליסט און אַרבייטער, ז. 868; די הויפּט־שטיצע פון דעם שטונדען־סיסטעם,

אונטער דעם איינפלוס פון דעם קריעג,
ז. 872, 1073.

אסטראנאמיע: פעריאדען פון דער
בעוועגונג פון'ם טייך ניל און די אסטרא־
נאמיע, ז. 805 נ.

אפיום-געברויך: צווישען די פאב־
ריק־ארבייטער און אין די אגריקולטור־
דיסטריקטען, ז. 621.

אפריקא: שקלאווען־האנדעל, ז. 694;
וואל־עקספארט פון „קייפ אוו גוד האופ,"
ז. 707; פערוואנדלונג פון אפריקא אין א
נעיעג־לאנד אויף נעגערס אלס הויפט מא־
מענט פון דער אורשפרינג. אקומולאציע, ז.
1188.

אקומולאציע (פון קאפיטאל): בע־
דינגונגען פון דער אקומ., ז. 889; אקומ.
הייסט צוריקפערוואנדלונג פון מעהרווערטה
אין קאפיטאל, ז. 914; פאזען פון דער
בעוועגונג, וועלכע פיהרען צו אקומ., ז.
922; אקומ. אין ליכט פון דער קלאסי־
שער פאליט. עקאנאמי,ע ז. 929-934; אקומ.
אלס היסטארישע פונקציע פון'ם קאפיטא־
ליסטישען קלאס, ז. 941-944; דער היס־
טארישער כאראקטער פון דער אקומ., ז.
945-947; אקומ. איז די פערמעהרונג פון
פראלעטאריאט, ז. 972-974; אקומ. און
די עקספלואטאציע פון דער ארבייט־קראפט,
ז. 981-984; דאס אלגעמיינע געזעץ פון
דער קאפיטאליסטישער אקומולאציע, ז.
1027-1032; אילוסטראציעס פון דעם דא־
זיגען געזעץ, ז. 1063 ביז 1129; די אזוי־
גערופענע אורשפרינגליכע אקומולאציע, ז.
993, 1129 ביז 1208.

אקציען-געזעלשאפטען: מאנאפאל־
געזעלשאפטען אלס פארלויפער פון די מא־
דערנע אקצ.־געזעל., ז. 473; זייער דעם־
פאטישע מאכט, ז. 519, 520; אלס הויב־
שטאנג פון דער צענטראליזאציע פון קא־
פיטאל, ז. 994-999.

ארבייט: די אונטערשיידען צווישען
איינפאכער און קוואליפיצירטער ארבייט,
ז. 301; אין דער פאבריק־געזעצגעבונג,
ז. 657 נ.; ארבייט און ווערטה פון דער
ארבייט־קראפט, ז. 545.

ארבייט (איהר פרייז): בעקומט זיך
טיילענדיג דעם טאג־ווערטה פון דער אר־
בייט־קראפט דורך דער צאהל שטונדען
פון'ם ארבייטס־טאג, ז. 852; דער גלייך־
צייטיגער פאלען פון'ם פרייז פון דער
ארבייט און שטייגען פון'ם לוין, ז. 852;
דאס אלגעמיינע געזעץ פון זייער בעשטי־
מונג, ז. 854; פרייז פון דער ארבייט און
איבער־צייט, ז. 856; דער פרייז איז
וויכטיג, כדי צו בעגרייפען די ערשיינונ־
גען פון דער קאנקורענץ, ז. 860-863.

ארבייט אלס טהעטיגקייט: איהר
ווירקונג אויף דער נאטור, ז. 270; אונ־
טערשייד צווישען דער ארבייט פון'ם מענ־
שען און דער ארבייט פון חיות, ז. 271;
ארבייט אלס בעוועגונג, ז. 275, 288; פרא־
דוקטיווע ארבייט, ז. 276, 288, 795; די
קראפט פון דער לעבעדיגער ארבייט, ז.
278; די צוויי־זייטיגקייט פון דער אר־
בייט, ז. 306, 312; די ווערטה־אויפהאל־
טענדע איינענשאפט פון דער לעבעדיגער
ארבייט, ז. 315; געמיינשאפטליכע אר־
ביים אלס קאאפעראציע, ז. 500-522; צר־
טיילונג פון דער ארבייט, ז. 523-531, 645־
560; ארבייט און נאטור־בעדינגונגען, ז.
801-807.

ארבייט אלס סובסטאנץ פון ווערטה: די מאס פון דער ארבייט, ז.
60; טאפעלער כאראקטער פון דער אר־
בייט, וואס איז ענטהאלטען אין סחורות,
ז. 64; ניצליכע, קאנקרעטע ארבייט, וואס
מאכט דעם געברויך־ווערטה, ז. 65, 71;
ארבייט ניט דער איינציגער קוואל פון
רייכטום, ז. 69; קאמפליצירטע ארבייט
אלס פערפיעלפאכטע איינפאכע ארבייט, ז.

געזעלשאפטליכע, דורכשניטס א. ק., ז. 61; א. ק. אלס סחורה, ז. 251; דער היסטארישער כאראקטער פון דער א. ק. אלס סחורה, ז. 257; דער ווערטה פון דער א. ק., ז. 259; ווערטה פון דער א. ק. און ווערטה פון די לעבענסמיטלען, ז. 261; געברויך־ווערטה פון דער א. ק., ז. 266, 282; דער ווערטה פון דער א. ק. און איהר פערווערטונג אין דעם ארבייט־פראצעס, ז. 294; א. ק. אלס סוביעקטיווער פאקטאר פון דעם ארבייט־פראצעס, ז. 319; גראד פון דער עקספלואטאציע פון דער א. ק., ז. 322־334; די אבשוואכונג פון דער א. ק. אין דער קאפיט. געזעלשאפט, ז. 400; די גלייכע עקספלואטאציע פון דער א. ק., די ערשטע פאדערונג פון קאפיטאל, ז. 445; דער קאסט־פרייז פון א איינצעלנער א. ק., ז. 471; ווערטה פון דער א. ק. און די נויטווענדיגע ארבייט־צייט, ז. 486; ווערטה פון דער א. ק. אונטער דעם איינפלוס פון דעם חילוק צווישען געלערנטער און ניט־געלערנטער ארבייט, ז. 545; ווערטה פון דער א. ק. און די אויפהאלטונג פון דער ארבייטער־פאמיליע, ז. 615; ווערטה פון דער א. ק. און דער ווערטה פון די נויטווענדיגע לעבענסמיטלען, ז. 812; ווערטה פון דער א. ק. און די ענדערונגען אין דער אינטענסיוויטעט פון דער ארבייט, ז. 820; פון דעם ארבייטס־טאג, ז. 822־824; היסטארישע אילוסטראציעס, ז. 827; נאכפראגע און אנבאט פון דער א. ק., ז. 1020.

ארבייטער: אלס פרייער בעזיצער פון דער ארבייט־קראפט, א היסטארישע קאטעגאריע, ז. 254־257; א קרעדיט־געבער פון דעם קאפיטאליסט, ז. 264־267; קאמף צווישען ארבייטער און דער מאשין, ז. 668־684; ווי דער ארבייטער ווערט ארויסגעשטופט דורך דער מאשין, ז. 684־700.

ב

באָדען: פרוכטבארקייט און דיפערענצירונג פון'ם באָדען, און זייער בעדייטונג פאר דער ענטוויקלונג פון קאפיטאל, ז. 804.

באוועל אינדוסטריע: די פארהערשאפט פון דעם אבבייט־סיסטעם, ז. 389, 399; די ב. א. און שטערבליכקייט, ז. 405; אלס ענגלישע מוסטער־אינדוסטריע דורך דער רעגולירונג פון דעם ארבייטס־טאג, ז. 408 נ.; קאנקורענץ פון די פאבריקאנטען, ז. 410; די ב. א. און דער פאבריקאנט פון 1833, ז. 424; פערלענגערונג פון דעם ארבייטס־טאג אין 1859 און 1860, ז. 454־474, 448 נ.; די ב. א. און איהר אבהענגיגקייט פון וואסער־קראפט, ז. 586; די ב. א. און די מאשין, ז. 596; פראדוקטיוויטעט, ז. 607; אינטענסיפיקאציע פון דער ארבייט, ז. 641; פארטשרים פון דער ב. א., ז. 649, 653; גרעסטער יאהר פון דער ב. א., ז. 677, 702; די קריזיסען אין דער באוועל־אינדוסטריע, ז. 712.

באוועל־ארבייטער: אין ענגלאנד און אויף דעם קאנטינענט, ז. 408 נ.; אין דער צייט פון דער באוועל־נויט, ז. 614 נ., 658 נ.; וועבער, ז. 587, 645, 650; לוין־פערקלענערונג, ז. 665 נ.; אומגליקפאלען, ז. 666 נ.; שטיק־ארבייט, ז. 869; פערשיידענקייט פון די לוינען אין ענגלאנד און אויף'ן קאנטינענט, ז. 882־884; די צאהל באוועל ארבייטער, ז. 1004 נ.

באוועל־וועבער (ביים האנד): דער אונטערגאנג פון די ענגלישע באוועל־וועבער, ז. 674; אין אינדיע, ז. 675, 695, 704, 719.

באוועל־נויט: עקספלואטאציע פון די ארבייטער, ז. 366, 450, 1014; עפענטליכע ארבייטען, ז. 658 נ.; געשיכטע פון

ז. 872; דער שטיק־לוין ווערט דער אל־געמיינער רעגעל אונטער דעם איינפלוס פון דער פאבריק־געזעצגעבונג, ז. 874־877; נאציאנאלע פערשיידענהייט פון דעם אר־בייטס־לוין, ז. 878; נידעריגע ארבייטס־לוינען — טייערע ארבייט, ז. 881־886; די געוואלטזאמע אראבזעצונג פון דעם א. ל. אלס מיטעל פון דער אקומולאציע פון קאפיטאל, ז. 948־954; דער וואוקס פון דעם א. ל. ביי דעם וואוקס פון קא־פיטאל, ז. 972; דער א. ל. און די אקו־מולאציע פון קאפיטאל, ז. 978־986; דער א. ל. פון די שלעכט־בעצאהלטע ארבייטער־שיכטען, ז. 1042־1056; פון די לאנד־אר־בייטער, ז. 1071־1107.

ארבייט־מארק: אלס בעזונדערע אבטיילונג פון דעם סחורה־מארק, ז. 257.

ארבייטס־מיטלען: דעפיניציאן פון ארבייט־מיטלען, ז. 273; די ערד און חיות אלס ארבייטס־מיטלען, ז. 273־274; א. אלס אנצייגער פון די געזעלשאפטליכע שייכות׳ן, ז. 274; ארבייטס־מיטלען צוזאמען מיט׳ן ארבייט־געגענשטאנד — פראדוקציאנס־מיטלען, ז. 276; זייער ראליע אין פער־שיידענע פראדוקציאנס־צווייגען, ז. 279.

ארבייט־פראצעס: בעטראכט אונ־אבהענגיג פון יעדער בעשטימטער געזעלש. פארם, ז. 270; מאמענטען פון דעם א. פ., ז. 272; דעם מענשענ׳ס ראליע אין דעם א. פ., ז. 275; אלס אייביגע נאטור־בע־דינגונג פון דעם מענשליכען לעבען, ז. 280; דער אונטערשייד צווישען ארב.־פראצעס און ווערטהבילדונג־פראצעס, ז. 313; די אבפאלען פון דעם ארבייט־פראצעס, ז. 313.

ארבייט־פאנד: פאנדען פון לעבענס־מיטלען פאר דער ארבייט אין אלע סיס־טעמען פון דער געזעלשאפטליכער פרא־דוקציאן, ז. 895; דער אזויגערופענער אר־בייט־פאנד, ז. 964־970.

ארבייט־צוטיילונג: עקזיסטענץ־בע־דינגונג פון דער סחורה־פראדוקציאן, ז. 65; געזעלשאפטליכע ארבייט־צוטיילונג, ז. 65; נאטור־געוואקסענער־סיסטעם; ז. 112; אין דער פויערשער פאמיליע, ז. 119; געזעלש. צוטיילונג פון דער ארבייט און דער אויסטויש־פראצעס פון סחורה, ז. 161־163; מאנופאקטורמעסיגע און געזעל־שאפטליכע צוטיילונג פון דער ארבייט, ז. 546; פיזיאלאגישע א. צ., ז. 547; דער עיקר אונטערשייד צווישען א. צ. אין דער געזעלשאפט און אין דעם ווערקשטאט, ז. 551; אבשאצונג פון דער א. צ. אין קלא־סישען אלטערטום, ז. 569־572; אינטער־נאציאנאלע א. צ. אלס פראדוקט פון דער גרויסאינדוסטריע, ז. 707.

ארבייט־צייט: דער מאסשטאב פון דער א. צייט, ז. 60; נויטווענדיגע אדער געזעלשאפטליך־נויטווענדיגע ארבייטצייט, ז. 61, 162, 495, 841; איהר בעדייטונג פאר׳ן מענשען אויף פערשיידענע ענט־וויקלונג־שטופען, ז. 109; ראליע פון דער ארבייט־צ. אין דער סאציאליסטישער גע־זעלשאפט, ז. 120; געזעלשאפטליך נויט־ווענדיגע ארבייט־צייט, ז. 289; אלס פאר־אויסזעצונג פון דעם פערווערטונג־פראצעס, ז. 288; נאר די געזעלשאפטליך־נויט־ווענדיגע ארבייט רעכענט זיך אלס ווערטה־שאפענד, ז. 289; אלס רעגולאטיוו אין דעם קאפיטאליסטישען סיסטעם, ז. 299.

ארבייט־צייט, נויטווענדיגע: דער טייל פון׳ם ארבייטס־טאג, וואס איז נויט־ווענדיג צו פראדוצירען די ספעציפישע סחורה ארבייט־קראפט, ז. 328.

ארבייט־קאנטראקט, בעדינגונגען פון דער ראזינגער שייכות, ז. 255; אין דער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט, ז. 267; א. ק. און די מאשינעריע, ז. 616; א. ק. און די מאכט פון די עלטערן, ז. 767;

ארבייט־קראפט: אינדיווידועלע און

נעזעץ, ז. 451, 455; פערלענגערונג פון דעם ארבייטס־טאג, ז. 474; ברויט־צוגרייטונג מאשינען, ז. 583; קאנקורענץ צווישען די בעלי בתים, ז. 861.

נ

גאז־אינדוסטריע: ענטוויקלונג און די צאהל ארבייטער, ז. 697.

„גאנג" אדער באנדע־סיסטעם: אין דער לאנדווירטשאפט, ז. 621, 1102.

גלאז־מאכעריי: נאכט־ארבייט אין די גלאז־הוטען, ז. 390 ביז 394; קינדער־ארבייט, ז. 399, 544 נ., 771; זונטאג־ארבייט, ז. 401; מאנופאקטור פון גלאז־פלעשער, ז. 540; פאבריק־געזעץ פון 1867, ז. 773.

גלייכהייט: בעגריף פון דער מענשליכער גלייכהייט, ז. 92; אלס בירגערליכע אילוזיע, 268, 846.

געברויך־ווערטה: געשיכטליכער כאראקטער, ז. 56; ניצליכקייט אלס גרונדלאגע, ז. 56-58; געברויך־ווערטה און ווערטה, ז. 64; פערבינדונג פון נאטור־שטאף און ארבייט, ז. 67; נאטוראל־פארם פון סחורה, ז. 67; געב. רעאליזירט זיך אהן אויסטויש, ז. 131; געב. פון די פראדוקציאנס־מיטלען, ז. 313.

געוואלט: איהר ראליע אין דער ווירקליכער געשיכטע, ז. 1132; געבורט־העלפער און עקאנאמישע פאטענץ, ז. 1189.

געווערקשאפטען (טרייד־יוניאנס): דער קאמף געגען מאשינען, ז. 668 ביז 670; דאס צוזאמענווירקען צווישען די בעשעפטיגטע און די ארבייטלאזע, ז. 1020; געזעצגעבונג אנטקעגען די געווערקשאפטען, ז. 1170.

געזעץ: אלס פראדוקט פון די מאטעריעלע פראדוקציאנס־שייכות'ן, ז. 977 נ.; נאטור־געזעצען פון דער קאפיטאליסטישער פראדוקציאן, ז. 85; געזעץ און אייביגע אידעען, ז. 130 נ.

געריכט־הייזער (ענגלישע): גראנד זשורי, ז. 381 נ.; קאונטי מאגיסטראטען, ז. 440 נ.; געריכט און קאנטראקט־ברעכען, ז. 663-665 נ.; זשורי־געריכט פון די „קאראנערס", ז. 782; דאס געריכט און די פערעלטערטע געזעצען וועגען קאנספיראציעס, ז. 1173.

געלד: די ענטשטעהונג פון געלד, ז. 74; דער איבערגאנג פון אלגעמיינער ווערטה־פארם צו געלד־פארם, ז. 106; אינהאלט פון געלד, ז. 109; פערדעקט דעם געזעלשאפטליכען כאראקטער פון פריוואט־ארבייטען, ז. 116; געשיכטליכע בעדינגונגען פאר דער פערוואנדלונג פון א סחורה אין געלד, ז. 134; פראדוקט פון דעם אויסטויש־פראצעס, ז. 133; געלד ביי די נאמאדען־פעלקער, ז. 136; שקלאווען אלס געלד, ז. 136; גרונד און באדען אלס געלד, ז. 136; די עדעלע מעטאלען אלס געלד, ז. 137; געלד בלויז אלס צייכען, ז. 138; דער ווערטה פון געלד, ז. 140; דער כישוף פון געלד, ז. 142; אלס מאס פון ווערטהען, ז. 143; געלד האט ניט קיין פרייז, ז. 144; געלד אלס מאסשטאב פון פרייזען, ז. 148; מעטאל־געלד, ז. 152; רעכען־געלד, ז. 153; געלד אלס צירקולאציאנס־מיטעל, ז. 173 ביז 187; געלד אלס מטבעות, ז. 188; פאפיער־געלד, ז. 192 ביז 196; ווייטערע פונקציעס פון געלד, אלס אוצר, ז. 197; אלס צאהלונג־מיטעל, ז. 204; אלס וועלט־געלד, ז. 216.

געלד־סיסטעם: געשיכטע פון'ם ענגלישען געלד־סיסטעם, ז. 147 און 148 נ.

געלד־פעלשונג: פון די פירשטען, ז. 139 נ.; 152 נ.

געמיינשאפטליך־אייגענטום: ניט קיין ספעציפיש סלאווישע פארם, ז. 119 נ.;

דער באוועל־נויט, ז. 713־719, 906־909, 1042.

באוועל־פראדוקציאן: אין מזרח־אינדיע, ז. 550 נ.; ב. פ. און שקלאווערײַ, ז. 694; אין די קאלאניעס בכלל, ז. 707.

באנד־פאבריק: קאמף פון די אר־בייטער אנטקעגען איהר, ז. 668.

באנק (זעה קרעדיט): דער אומלויף פון געלד, ז. 173־187; צאהלונגס־מיטעל און צאהלונגס־מעכאניזם, ז. 204־216; רעזערוו־פאנדען, ז. 219; באנקען און די אור־שפרינגליכע אקומולאציע פון קאפיטאל, ז. 1194.

באנק־נאטען (זעה קרעדיט געלד): ז. 210, 211, 221 נ.

בוכבינדעריי: ענטשטעהונג פון דער מאנופאקטור אין דער בוכבינדעריי, ז. 567; איבער־ארבייט, ז. 725; דער פאב־ריק־אקט פון 1867, ז. 773; פרויען־ארבייט אין דער לאנדאנער בוכבינדעריי, ז. 858 נ.

בוכדרוקעריי: איבערארבייט אין די לאנדאנער דרוקערייען, ז. 725; לעהרלינ־גע אין דער בוכדרוקעריי, ז. 760; פאבריק־געזעצע, ז. 773; פארהערשאפט פון דעם שטיק־לוין, ז. 865.

בורזשואזע עקאנאמיע: אין דייטש־לאנד, ז. 44; ב. עק. און די געלד־פארם, ז. 74; ב. עק. און די עקוויוואלענט־פארם, ז. 89; קאטעגאריען פון דער ב. עק., ז. 39; איהר פעטישיזם, 126; עקאנאמישע אפאלאגעטיק, ז. 173 נ.; ב. עק. און מעהר־ארבייט, ז. 831 נ.; זי פערנאכלעסיגט די פארם־אונטערשיידען, ז. 850; ב. עק. און ארבייט־פאנדען, ז. 897; וועגען דעם אר־בייטער'ס אינדיווידועלע קאנזומציאן, ז. 903; וועגען אורשפרונג פון קאפיטאל, ז. 918; זי ערקלערט די אקומולאציע אלס די ערשטע בירגער־פליכט, ז. 929; פער־רייצטען פון דער פערגאנגענער ארבייט, ז. 963; לוין־ערהעכערונג, ז. 985; וועגען קריזיסען, ז. 1010.

ביבעל: פאראלעלען פון דער ביבעל, ז. 132, 235, 273, 563, 918, 940, 965.

בלייכערייען און פארבערייען: דער פאבריק־אקט פון 1850, ז. 450; פרויענארבייט, ז. 452; די טענה אז עס איז אונמעגליך ביי דער ארבייט צו ער־לויבען א בעשטימטע שטונדע צום עסען, ז. 571 נ.; מעכאניש־כעמישע רעוואלוציע אין די בלייכערייען, ז. 596; דער בע־דינג פון זיכערקייט בנוגע דעם רעזולטאט, ז. 745; איבערצייט אין די שאטישע בליי־כערייען, ז. 858 נ.

בעדערפעענישען: ב. און געברויך־ווערטה, ז. 56; דער אומפאנג פון די נויט־ווענדיגע ב. און דער אופן פון זייער בע־פרידיגונג א היסטארישער פראדוקט, ז. 260.

בעלגיען: רעגולירונג פון'ם ארבייטס־טאג, ז. 421 נ.; דער גן־עדן פון דעם איי־ראפעאישען ליבעראליזם, ז. 456 נ.; א קוואל פאר דעם ענגלישען קארער־האנדעל, ז. 726; באוועל־אינדוסטריע אין בעל־גיען, ז. 883; בעלגישע מינען־ארבייטער, ז. 949; לאגע פון די בעלגישע ארבייטער, ז. 1068.

בעפעלקערונג: גרויס און געדיכט־קייט, איהר וויכטיגקייט פאר דער צו־טיילונג פון דער ארבייט אין דער גע־זעלשאפט, ז. 549; בעפעלקערונג־געזעצע, ז. 1005; בעפעלקערונג און ארבייט־לוין, ז. 1024; די ראטע פון'ם וואוקס אין ענג־לאנד, ז. 1033.

בעקליידונג־אינדוסטריע בכלל: איהר רעוואלוציאנירונג דורך דער גרויס־אינדוסטריע, ז. 737, 742.

בעקעריי: פעלשונג אין דער בעקעריי, ז. 265 נ.; די לאגע פון די בעקער, ז. 274־282, 405; איינפיהרונג פון'ם פאבריק־

741; קינדער־אַרבייט, ז. 771; פאַבריק־געזעץ, ז. 788 נ.; נאָהרונגס־צושטאַנד פון די האַנדשוה־מאַכער, ז. 1043.

האַרמאָניסטען: עקאָנאָמען, וועלכע פּרעדיגען די האַרמאָניע אין די אינטערעסען פון קאַפּיטאַליסטען און אַרבייטער, דהיינו ווי קאַרעי, ז. 331.

הונגער־טויט: אין לאָנדאָן, ז. 1041.

הונגער־נויט: אין מזרח־אינדיע צוליעב דעם שלעכטען פּערקעהר־צושטאַנד, ז. 550 נ.; אין אירלאַנד, ז. 1117, 1128 נ.; אויסנוצונג פון דעם הונגער אין מזרח־אינדיען דורך דער רעגירונג, ז. 1191 נ.

היט־מאַכעריי: ז. 739; קינדער־אַרבייט, ז. 771; די צאָהל היט־מאַכער, ז. 1004 נ.

וו

וואַגאַבונדראַזש, וואַגאַבונדען: אַ רעזולטאַט פון דער עקספּראָפּריאַציע פון די פּויערים, ז. 1163; געזעצען אַנטקעגען וו., ז. 1163 ביז 1167.

וואוכער, וואוכער־קאַפּיטאַל: אוצרות־קלייבען, ז. 197 ביז 203; וואוכער־קאַפּיטאַל אַלס היסטאָרישע ערשיינונגס־פאָרם פון קאַפּיטאַל, ז. 223; פאָרמולע פון קאַפּיטאַל וואָס טראָגט ציגזען, ז. 236, 249; זויגט אויס ווי אַ פּאַראַזיט די זעלבשטענדיגע פּראָדוצירער, ז. 798; וואוכער און די אַקומולאַציע פון קאַפּיטאַל, ז. 928; די הערשזוכט און טריעב רייך צו ווערן פון דעם וואוכערער, ז. 937 נ.; אין קאַמפּ געגען דעם פעאָדאַליזם, ז. 1187.

וואוינונגס־פראַגע: אין די גרויסע שטעדט, ז. 1047 ביז 1056; אין די קויהלען־מינען בעצירקען, ז. 1059 ביז 1063; אויפ'ן לאַנד, ז. 1079 ביז 1083.

וואולגאַר־עקאָנאָמיע: וועגען דער ווערטה גרויס, ז. 85 נ.; דעפיניציאָן פון דער וו., ז. 124 נ.; וו. און די טעאָריע פון נאָכפראַגע און צושטעל אַלס דערקלערונג פון ווערטה, ז. 240; וו. און מעהרווערטה, ז. 291, 466; בויט אויף דעם אויסזעהן, ז. 470, 844; קוואַל פון אַלע אַפּאָלאָגעטישע פּשט'לעך פון דער וואולגאַר־עקאָנאָמיע, ז. 846; וו. און די אַבסטינענץ־טעאָריע, ז. 943; וו. נאָך דער איינפיהרונג פון פריי־האַנדעל אין ענגלאַנד, ז. 1033.

וואָל־אינדוסטריע: דער פאַבריק־אַקט פון 1833, ז. 424 ביז 427; פערלענגערונג פונ'ם אַרבייטס־טאָג, ז. 454; טעריטאָריעלע צוטיילונג פון דער אַרבייט אין דער וואָל־אינדוסטריע, ז. 551; די הערשענדע מאַנופאַקטור פון ענגלאַנד פאַר דער עפּאָכע פון דער גרויס אינדוסטריע, ז. 589 נ.; פערמינערונג פון דער קינדער־אַרבייט, ז. 612; פאָרטשריט פון דער וואָל־אינדוסטריע, ז. 658 נ.

וואַסער־רעגולירונג (קאַנאַליזאַציע): איהר ראָליע אין דער געשיכטע פון די אייראָפּעאישע און אזיאַטישע פעלקער, ז. 805.

וויסענשאַפט: און דער קאַפּיטאַליזם, ז. 600 נ.; וויסענשאַפט און די אַקומולאַציע פון קאַפּיטאַל, ז. 958.

וועלט־געלד: אוניווערזעלע פינאַנצ־דערוויקלונג פון דעם ווערטה, ז. 216; געזעלשאַפטליכע פערקערפּערונג פון רייכטום איבערהויפּט, ז. 218; אַלס אינטערנאַציאָנאַלער קויפמיטעל, ז. 219; זיין בעוועגונג אויפ'ן וועלט־מאַרק, ז. 219 און 220.

וועלט־מאַרק (וועלט־האַנדעל): עפענט אין 16טען י. ה. די מאָדערנע לעבענס־געשיכטע פון קאַפּיטאַל, ז. 223; די אויסברייטונג פונ'ם וועלטמאַרק אין משך פון דער מאַנופאַקטור־פּעריאָדע, ז. 551; דעם פאַבריק־סיסטעם'ס אַבהענגיגקייט פון דעם וועלט־מאַרק און איהרע פאָלגען, ז. 708; דער אינטערנאַצ. האַנדעל, ז. 917 נ.; גע־

אין די דונאַי פירשטענטימער, ז. 360; אויפלעזונג פון דעם אריענטאלישען ג. אייגענטום, ז. 521 נ.; דאס אינדישע ג. אייגענטום, ז. 556; דאס אוועק'גנב'נען פון דעם ג. אייגענטום, ז. 1146.

גרויס-אינדוסטריע: איהר געבורט, ז. 422; מאשינעריע און ג. א., ז. 576 ביז 600; איהר אנפאנג-פונקט איז די רעוואָלוציע פון דעם ארבייטס-מיטעל, ז. 613; די ווירקונגען פון דער ג. א., ז. 614 ביז 654; רעוואלוציאָנירונג פון מאנופאקטור, האנדווערק און הויז-ארבייט, ז. 720 ביז 753; די שאפונג-מאמענטען פון א נייער געזעלשאפט און די אומוועלצונג-מאמענטען פון דער אלטער געזעלשאפט אין דער גרויס אינדוסטריע, ז. 759 ביז 788; די ג. א. און אגריקולטור, ז. 789 ביז 793; אויפשטעלונג פון א אינערליכען מארק און ראדיקאלע פערניכטונג פון די הויזליך-דארפישע טריידס, ז. 1178 ביז 1185.

גרונד-אייגענטום: געגענזאץ צווישען גרונד-אייגענטום און געלד, ז. 223; געשיכטע פון פריוואט גרונד-אייגענטום, ז. 1135 און ווייטער.

ד

דיאַלעקטיק: העגעלשע דיאלעקטיק, ז. 50, 473, 943 נ.; דיאלעקטיק פון דעם אייגענטומס רעכט, ז. 922, 927.

דייטשלאַנד: ענטשטעהונג פון דער לייבאייגענשאפט, ז. 359 נ.; פערקלענערונג אין דער מאס פון די סאלדאטען, ז. 362; א קוואל צוזשטעלען ביליגע ארבייט-קרעפטען פאר ענגלאנד, ז. 381, 405; פרייסישער פאבריק-ארבייטער, ז. 408 נ.; לאגע פון די ארבייטער אין 18טען י. ה., ז. 415; ערפינדונג פון דער ווינד-מיהל און דער שטרייט צווישען דעם אדעל און די גלחים, ז. 582 נ.; קרופ'ס גוס-אייזען-פאבריק, ז. 112 נ.; די עקספראפריאציע פון די פויערים, ז. 673; באוועל-אינדוסטריע אין דייטשלאנד, ז. 883; די פויערים אין שלעזיען אין 18טען י. ה., ז. 1137, 1160; געזעצע צו האלטען נידערונג דעם ארבייט-לוין נאך דעם 30 יאהריגען קריעג, ז. 1171; פערניכטונג פון דער הויז-אינדוסטריע, ז. 1181.

דיענערשאַפט: דער „דיענענדער קלאס" און דער קאפיטאליזם, ז. 698.

דיענסט-לייסטונג: אלס קוואל פון מעהרווערטה, ז. 293; אלס קוואל פון ווערטה, ז. 314.

דעאיזם: א ריכטונג אין רעליגיאן אויפצושטעלען א פערנונפט- און נאטור-רעליגיאן אנשטאט די היסטארישע רעליגיאנען, וואס האט געהערשט אין ענגלאנד אין 17טען און 18טען י. ה., דערמאנט אויף ז. 121.

דעגענעראַציע: א נויטווענדיגע פאלגע פון אן אונבעשרענקטער קאפיטאליסטישער עקספלואטאציע, ז. 409 נ., 1207.

דרייסיג יעהריגער קריעג (פון 1618 ביז 1648): פערמינערונג פון די פראדוקציאנס-מיטלען צוגלייך מיט די מענשען, ז. 1117; „אברייניגונג פון די גיטער" נאכ'ן 30-יעהריגען קריעג, ז. 1160.

ה

האַנדווערק: די גרונדלאגע פון דער מאנופאקטור, ז. 526, 573; ענטדעקונגען פון דער האנדווערק-פעריאדע, ז. 542; רעוואלוציאנירונג פון האנדווערק דורך דער גרויס-אינדוסטריע, ז. 720.

האַנדעלס-ארבייטער: די זונטאג-ארבייט אין פיש און עפות-קראמען, ז. 401 נ.

האַנדעלס-פערטראַג: צווישען ענגלאנד און פראנקרייך פון 1860, עפאכע מאכענד פאר דעם פרייהאנדעל, ז. 713.

האַנדשוה-פאַבריקאַציע: ז. 737-

זייד־אינדוסטריע: דער פאבריק־אקט פון 1833, ז. 424; קינדער־ארבייט, ז. 445 און 446; פערלענגערונג פון דעם ארבייטס־טאג, ז. 454; זייד־אינדוסטריע אין ליאן, ז. 524 נ.; אין לאנדאנער זיידען־מאנופאקטורען, ז. 618; ארא־בזעצונג פונ׳ם לוין, ז. 711 נ.; די „קאטעדזוש״־פאבריקען, ז. 721; די נאהרונג פון די זיידענוועבער, ז. 1043 און 1044.

ט

טאבאק־מאנופאקטור: קינדער־ארבייט, ז. 771 נ.; פאבריק־געזעץ, ז. 773.

טאפעטען־פאבריקאציע: סעזאן־ארבייט און פערלענגערונג פונ׳ם ארבייטס־טאג, ז. 374 ביז 376; איינפיהרונג פונ׳ם פאבריק־געזעץ, ז. 451, 773; אלס בייشפיעל צו אילוסטרירן דעם איינפלוס פון דער מאשין אויף דער לאגע פון די ארבייטער, ז. 684 ביז 688; איבער־צייט אין דער טאפעטען־פאבריקאציע, ז. 857 נ.

טהיערען: די ראליע פון די הויזליכע טהיערען אין אנפאנג פון דער מענשליכער געשיכטע, ז. 274; פראדוקטען פון א שטענדיגער פערוואנדלונג דורך מענשליכער ארבייט, ז. 276.

טויש־ווערטה: בעווייזט זיך אלס קוואנטיטאטיווע שייכות, איז צופעליג און ריין רעלאטיוו, ז. 57; לאזט זיך שטענדיג רעדוצירן צו א דריטען, ז. 58; די ראליע פון דער נאטור אין דער שאפונג פון טויש־ווערטה, ז. 126 ביז 128; אלס טרייבענדער מאטיוו פון דעם קאפיטאליסם, ז. 229, 238, 497, 936.

טיול־פאבריקאציע: מאשינען ביי דער ארבייט, ז. 631 נ.

טעכנאלאגיע: אין מיטעלאלטער, ז. 542; די בעדייטונג און די אויפגאבען פון א קריטישער געשיכטע פון דער טעכנאלאגיע, ז. 578 נ.; קיין זאך איז ניט אונמעגליך פאר דער טעכנאלאגיע, ז. 748; טעכנאלאגיע און די מאדערנע אינדוסטריע, ז. 763, 790; אונטעררריכט אין דער טעכנאלאגיע אלס נויטווענדיגער בעשטאנדטייל פון א ראציאנאלען ערציהונג־סיסטעם, ז. 765; אלס פאטענץ פון קאפיטאל, ז. 958.

טעלעגראפיע: ענטוויקלונג און די צאהל ארבייטער, ז. 597, 697; טעלעגראפיע און סעזאן־ארבייט, ז. 749.

טעפעריי: קינדער־ארבייט, ז. 370 ביז 373; איינער פון די לעבענס־קירצעסטע אינדוסטריע צווייגען, ז. 405; די פעטיציע פון די פאבריקאנטען, ז. 410 נ.; דאס אונטערוווארפען זיך אונטער דעם פאבריק־געזעץ, ז. 451, 773; די ווירקונג פון דעם פאבריק־געזעץ, ז. 745; לוין־ארא־בציהונג אין דער טעפעריי, ז. 665; די „נאטור־בעשרענקונגען״ אין דער טעפעריי, ז. 745; דער שטיק־לוין אין דער טעפעריי, ז. 870 נ.

טערמינאלאגיע: נעברויך פון דיזעלבינע טערמינען אין א פערשיידענעם זין קאן ניט אינגאנצען אויסגעמיטען ווערן אין קיין וויסענשאפט, ז. 329 נ.; דמיון־דינע אויסדרוקען, ז. 841.

טערקיי: נאטוראל־שטייערן, ז. 214; די רואינירונג פון דער טערקיי דורך דעם ענגלישען פריי־האנדעל, ז. 1185 נ.

טראדיציע (די מאכט פון): די מלאכות ווערן אריבערגעטראגען בירושה, ז. 528; ווערן קריסטאליזירט און געזעצליך בעפעסטיגט, ז. 556; די פעסט־האלטונג פון דער איינמאל געפונענער פארם, ז. 567, 762.

טראנספארט־סיסטעם: די רעוואלוציע אין דעם, ז. 596, 697.

טראק־סיסטעם (דער סיסטעם צו צאהלען די ארבייטער מיט סחורה אנשטאט מיט מזומן געלד): אין די ענגלישע קויהלען־מינען, ז. 265; אין די דיסטריקטען

שאַפֿען דורך די גרויסע ענטדעקונגען אין סוף פֿון 15טען י. ה., ז. 1186.

וועקסעל־קורס: אַנצייגער פֿון דער אינטערנאַציאָנאַלער בעוועגונג פֿון די עדעלע מעטאַלען, ז. 221.

ווערטה: דעם עצם ווערטה אונאָבהענגיג פֿון זיין נויטווענדיגער פֿאָרם, דעם טוישווערטה, ז. 60; די בעשטימונג פֿון דער גרויס פֿון'ם ווערטה, ז. 61; אַ נוצלאָזע זאַך קאָן ניט האָבען קיין ווערטה, ז. 64; די מאָס פֿון ווערטה, ז. 143 ביז 157; סכום פֿערקערפּערטע געזעלשאַפֿטליכע אַרבייט, ז. 240; בעשטימט דורך דער נויטווענדיגער אַרבייט־צייט פֿון דער פּראָדוקציאָן און רעפּראָדוקציאָן, ז. 259; דורכ'ן סכום אַרבייט, וואָס איז מאַטעריאַליזירט אין געברויך־ווערטה פֿון דער סחורה, ז. 284; עקזיסטירט נאָר אין אַ געברויך־ווערטה, ז. 309; ווערטה און קראַפֿט, ז. 317 נ., 327 נ.; דער אינדיווידועלער און געזעלשאַפֿטליכער ווערטה, ז. 493, 495; שטעהט אין אַ פֿערקעהרטער פּראָפּאָרציע צו דער פּראָדוקטיוו־קראַפֿט פֿון דער אַרבייט, ז. 496; די ראָליע פֿון דעם ווערטה־געזעץ אין דער געזעלשאַפֿט, ז. 554; ווערטה אַלס מאַטעריעלע פֿאָרם פֿון דער אויסגעגעבענער געזעלשאַפֿטליכער אַרבייט אין דער פּראָדוקציאָן פֿון סחורה, ז. 838; בעשטימט דורך דעם סכום נויטווענדיגער לעבעדיגער אַרבייט, ז. 840; ווערטה פֿון דער אַרבייט — אַ דמיון־דינגער אויסדרוק, ז. 841.

ווערטה־געזעץ: ענטוויקעלט זיך פֿריי ערשט אויפ'ן יסוד פֿון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן, ז. 889.

ווערטה־גרויס: מעסט זיך דורך דעם סכום אַרבייט־צייט, ז. 60; ענדערט זיך דירעקט ווי דער סכום אַרבייט און אומגעקעהרט ווי די פּראָדוקטיוו־קראַפֿט פֿון דער אַרבייט, ז. 63; שטייגט מיט דער קוואַנטיטעט פֿון די סחורות, ווען די פּראָדוקטיוו־קראַפֿט בלייבט ניט פֿערענדערט ז. 71; דיזעלבע אַרבייט גיט אַרויס אין דיזעלבע צייט־פּעריאָדען דיזעלבע סומען ווערטה, ז. 72; דריקט אויס אַ נויטווענדיגע שייכות צו דער געזעלשאַפֿטליכער אַרבייט־צייט, ז. 155.

ווערטה־פּראָדוקט (נייער ווערטה): דער ניי־געשאַפֿענער ווערטה אין דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, ז. 317, 338; די דערקלערונג פֿון דעם סוד פֿון דער „לעצטער שטונדע“ אַלס קוואַל פֿון מעהרווערטה, ז. 340 ביז 348; אַ געזעלשאַפֿטליכער דורכשניט אַרבייטס־טאָג פּראָדוצירט שטענדיג דעמזעלביגען ווערטה, ז. 531; ווערטה און די וואַריאַציעס פֿון דעם אַרבייטס־טאָג, ז. 813 ביז 816, 822 ביז 825; ווערטה און די אינטענסיוויטעט פֿון דער אַרבייט, ז. 820 ביז 822.

ווערטהפֿאָרם: איהר געזעלשאַפֿטליכע שייכות, ז. 74; איינפֿאַכע, איינצעלנע אָדער צופֿעליגע ווערטה פֿאָרם, ז. 75; רעלאַטיווע ווערטה פֿאָרם, ז. 77; איהר קוואַנטיטאַטיווע בעשטימטקייט, ז. 82; די עקוויוואַלענט־פֿאָרם, ז. 86; די איינפֿאַכע ווערטה־פֿאָרם אַלס גאַנצעס, ז. 93; טאָטאַלע ווערטה־פֿאָרם, ז. 96 ביז 100; אַלגעמיינע ווערטה פֿאָרם, ז. 100 ביז 107.

ז

זאַטעל־מאַכער: שטיק־לוין און צייט־לוין אין די לאָנדאָנער זאַטעל־ווערקשטאַטען, ז. 865.

זאָקען־שטריקעריי: אונטערוואָרפֿען געוואָרן דעם פֿאַבריק־אַקט פֿון 1850 אין יאָהר 1861, ז. 451; בעשעפֿטיגטע פּערזאָנען און מאַשינעריע אין דער ענגלישער זאָקען־שטריקעריי, ז. 744 נ.

זונטאָג־אַרבייט: אין דעם לאַנד פֿון די זונטאָג־הייליגע, ז. 388, 401.

און דייטשלאנד, ז. 359; אין מיטעלאל־טער, ז. 1133; די אבשאפונג פון דער לייב־אייגענשאפט אלס א תנאי קודם פון דעם קאפיטאליזם, ז. 1134; די לייבאייגענ־שאפט אין איטאליען, ז. 1135 נ.; אין ענג־לאנד, ז. 1135; אין שאטלאנד, ז. 1144.

ליציניש גזעצען (צו גונסטען די פלעבעער, דורכגעפיהרט פון ליציניוס, 367 פ. ק.): ז. 1152 נ.

לעהרלינג־סיסטעם: די געזעצען וועגען לעהרלינגע אין ענלאנד, ז. 573.

„לעוועלער" (גלייכמאכער, דער נא־מען פון א ראדיקאל־דעמאקראטישער פאר־טיי אין דער צייט פון דער ענגלישער רע־וואלוציע, אין מיטען פון 17טען י. ה.): דערמאנט ז. 130, 618.

מ

מאדע: אלס אורזאך פון דער סע־זאן־ארבייט, ז. 749; איהרע קאפריזען, ז. 752 נ.

מאטעמאטיק: פערגלייך צווישען דעם פרייז־אויסדרוק פון סחורה און די פארגעשטעלטע גרויסען אין דער מ., ז. 156; דער עליפס אלס אילוסטראציע, ז. 158; דעפיניציאן פון דער מאשין פון שטאנדפונקט פון מאטעמאטיק, ז. 577.

מאטעריאליזם: די חסרונות פון דעם אבסטראקט נאטורוויסענשאפטליכען מא־טעראליזם, ז. 579 נ.

מאטעריאליסטישע אויפפאסונג פון דער געשיכטע: די פארמולירונג, ז. 125, 578; מענש און נאטור, ז. 270; וואס עם אונטערשיידט די עקאנאמישע עפאכען, ז. 275; פערענדערונג פון דעם מאטעריעלען פראדוקציאנס־אופן, ז. 454; פראדוקציאן און דענק־מעטאדע, ז. 607 נ., 753; געזעלשאפטליכער קאנטראל פון די נאטור־קרעפטען שפיעלט די הויפט ראליע אין דער געשיכטע, ז. 804.

מאנופאקטור: די אייגענטליכע מא־נופאקטור־פעריאדע — פון מיטען 16טען ביז'ן לעצטען דריטעל פון 18טען י. ה., 523; ענטשטעהט אויף א טאפעלען ... ז. 523; מ. א פראדוקציאן־מעכאניזם, וואָ זיינע ארגאנען זיינען מענשען, ז. 526, זיין מעכאניזם פון איינזייטיגע טייל־אר־בייטער, ז. 527; מ. און די ערבליכקייט פון די פראפעסיאנען, ז. 528; דיפערענ־צירונג פון די ארבייט־אינסטרומענטען, ז. 531; ארגאנישע מאנופאקטור, ז. 532; די ארבייטען הענגען אב איינע פון די אנ־דערע, ז. 533; פערזעלבשטענדיגונג פון די פונקציעס פון דער אויבער־אויפזיכט, ז. 539; מ. אלס אסאציאציע פון איינ־צעלנע עלעמענטאר־ארגאניזמען, ז. 540; קאמבינירטע מאנופאקטור, ז. 541; מא־שינעריע אין דער מ., ז. 543, 576; אונ־געלערנטע ארבייטער און די ענטווערטונג פון דער ארבייט־קראפט אין דער מ., ז. 545; די חלוקים צווישען צוטיילונג דער ארבייט אין דער מ. און אין דער געזעל־שאפט, ז. 546 ביז 556; מאנופאקטורמע־סיגע צוטיילונג פון דער ארבייט — א ספעציפישע בעשאפונג פון'ם קאפיטאליס־טישען פראדוקציאנס־אופן, ז. 560; גייס־טיגע און קערפערליכע פערקריפלונג פון דעם מאנופאקטור־ארבייטער, ז. 561; אל־געמיינע כאראקטעריסטיק פון דער מ., ז. 567; די ארבייט־קראפט אין דער מ. איז דער אנהויב־פונקט פון דער רעוואלוציע אין דעם פראדוקציאנס־אופן, ז. 576; מ. אלס דירעקטע טעכנישע גרונדלאגע פון דער גרויס אינדוסטריע, ז. 593; פרייזען פון די מאנופאקטורמעסיגע פראדוצירטע סחורות, ז. 606; מאדערנע מאנופאקטור, ז. 725 ביז 729; געשיכטע פון דער מא־נופאקטור־פעריאדע, ז. 1182 ביז 1185; מאנופאקטור און פראדוקציאנס־סיסטעם, ז. 1198 ביז 1202.

פון דער שפּיצען־מאַכעריי, ז. 736.
טשאַרטיזם: זינט 1838 דער פּאָלי־טישער וואהל־רוף פון די ענגלישע אַרביי־טער, ז. 428; הויפּט־פּונקט פון דער טשאַר־טיסטישער בעוועגונג אין יאַהר 1847, ז. 431; דער דורכפאַל פון דער טשאַרטיס־טישער פּאַרטיי, ז. 434.

י

יאַוואַ: באַוועל־פּראָדוקציאָן, ז. 608 נ.; האָלענדישע קאָלאָניאַל־ווירטשאַפט אין יאַוואַ, ז. 1189.
ים־נאַוויגאַציע: די אַנווענדבאַר־קייט פון דער דאַמפּף־מאַשין, ז. 586; ענט־וויקלונג פון דער דאַמפּף־שיף נאַוויגאַציע, ז. 597, 697.
יאַפּאַן: וואהרשיינליכע ווירקונגען פון דעם אויסערוועהרטיגען האַנדעל, ז. 214; יאַפּאַן אַלס בילד פון דעם אייראָפּעאישען מיטעלאַלטער, ז. 1137 נ.
יוסטיץ (קאַפּיטאַליסטישע): איהר שטעלונג לגבי אייגענטימער און אַרביי־טער, ז. 1052.

כ

כינאַ: ווען כינאַ און די טישען האָ־בען אַנגעהויבען צו טאַנצען — אַן אַנדריי־טונג אויף דעם „טייפּינג אויפשטאַנד" פון דער ערשטער העלפט פון די 50־ער יאָה־רען, ז. 109 נ.; נאָכפראַגע אויף זילבער, ז. 147 נ.; 198; כינעזישע רייך־אַסיגנאַ־ציעס, ז. 192 נ.; מאַנגעל אין לאַנד־אַר־בייטער, ז. 510 נ.; פּאַפּיער־מאַנופאַקטור אין כינאַ, ז. 592; אָפּיום אין כינאַ, ז. 621 נ.; באַוועל־האַנדעל נאָך כינאַ, ז. 712, 1137; כינעזישע קאָנקורענץ, ז. 950.
כעמיע: שאַפט נייעם קאַפּיטאַל־שטאָף און לערנט אויסצונוצען די אָבפאַלען, ז. 957.
כעמישע אינדוסטריע: די ראָליע פון די כלים פון דער פּראָדוקציאָן אין דער כ. אינדוסטריע, ז. 274; הויפּט־שטאָ־פען און הילף־שטאָפען אין דער אייגענט־ליכער כ. א., ז. 277; קינדער־אַרבייט אין דער כעמישער אינדוסטריע, ז. 725.

ל

לאַנד־אַרבייטער: בעוועגונג פון די ענגלישע לאַנד־אַרבייטער, ז. 383 נ.; זייער לאַגע, ז. 383, 409 נ., 412, 695, 786, 791, 833, 912 נ., 1023, 1056 ביז 1063, 1071 ביז 1107; די צאָהל פון די לאַנד־אַר־בייטער, ז. 698, 1004; אין דעם משך פון 1799 ביז 1815, ז. 827, 874, 952; דער אורשפּרונג פון די לאַנד־אַרבייטער, ז. 1135 ביז 1185.
לודיטען־בעוועגונג: די גראָבע פאָרם פון דעם אויפשטאַנד פון די אַרבייטער אַנטקעגען דער מאַשינעריע אין ענגלאַנד, וועלכע האָט געגרייכט איהר הויפּט־פּונקט אין צווייטען צעהנדליג פון 19טען י. ה., ז. 670.
לוין־אַראָבציהונג: אַלס טייל פון דעם פאַבריק־קאָדעקס, ז. 663 נ.; פאַר די פעהלערן פון דעם מאַטעריאַל, ז. 665; בעגינסטיגט דורך שטיק־לוין, ז. 854.
לומפּען־פּראָלעטאַריאַט: אַלס טייל פון דער רעלאַטיווער איבערבעפעלקערונג, ז. 1025.
לוקסוס, לוקסוס־סחורות: די מעט־נאָלאָגישע פערגלייכונג פון פערשיידענע פּראָדוקציאָנס־עפּאָכען, ז. 274 נ.; דער וואוקס פון דער לוקסוס־פּראָדוקציאָן און דער קלענליכער צושטאַנד פון די לוקסוס־אַרבייטער, ז. 696; דער לוקסוס אַלס טייל פון די קאָסטען פון קאַפּיטאַל זיך אַרוים־צו־ווייזען, ז. 935, 938.
לייבאייגענשאַפט: אין אַרוים־געוואַקסען פון דער פאָנשטשיזנע־אַרבייט, ז. 359; אין די דונאַי פירשטענטימער

118; סחורה־האַנדעל, ז. 129; דער קאַמף צווישן קרעדיטאָר און בעל חוב, ז. 206; די עקאָנאָמישע גרונד־לאַגע, ז. 521 נ.; דער אוטערגאַנג פון דער מיטעלאַלטערליכער געזעלשאַפט, ז. 1130 ביז 1135.

מינץ־פּריין: די רעכען־נעמען פון גאָלד, ז. 152, 153 נ.; פאַנטאַזיעס וועגן דער העכערונג פון דעם מינץ־פּרייז, ז. 153 נ.

מינען־אַרבייט: טראַק־סיסטעם אין די ענגלישע קויהלען־מינען, ז. 266 נ.; אַלס עקסטראַקטיווע אינדוסטריע, ז. 276, 954; נאַכט־אַרבייט פון די פרויען, ז. 390; צאָהל פון די קויהלען־מינען אַרבייטער, ז. 694; פון די מינען־אַרבייטער בכלל, ז. 698, 1004; איבער־אַרבייט, ז. 725; געזעצגעבונג און די לאַגע פון די מינען־אַרבייטער אין ענגלאַנד, ז. 776־786; נאַהרונג פון די מינען־אַרבייטער אין דרום־אַמעריקאַ, ז. 903; די צושטאַנדען פון די וואוינונגען פון די מינען־אַרבייטער, ז. 1058; רעגולירונג פון דעם לוין אין 17טען י. ה., ז. 1172.

מעהר־אַרבייט: דעפיניציאָן, ז. 330; די פאָרם פון מעהר־אַרבייט אונטערשיידט די עקאָנאָמישע געזעלשאַפט־פאָרמאַציעס, ז. 330; ניט קיין ערפינדונג פון'ם קאַפּיטאַל, ז. 356; דער הונגער נאָך מעהר־אַרבייט, ז. 356 ביז 368; מעהר־אַרבייט אין דעם קאַפּיטאַליסטישען זין, ז. 375 נ.; די גרויס פון דער מעהר־אַרבייט, ז. 486; איהר גרויס און די נאַטור־בעדינגונגען, ז. 803 ביז 807; וואַריאַציעס פון דעם אַרבייטס־טאָג און די מעהר־אַרבייט, ז. 822 ביז 825; די ראַטע פון דער מעהר־אַרבייט, ז, 831 ביז 836.

מעהרווערטה: צו־וואַקס איבער דעם אורשפּרינגליכען ווערטה, ז. 231 נ.; די סחורה־צירקולאַציע ניט קיין קוואַל פון מ., ז. 241 ביז 253; מעהרווערטה אַלס ציעל פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, ז. 284, 348, 353, 454, 497, 515; פערשיידענע פּראָבעס צו דערקלערן דעם אורשפּרונג פון'ם מעהרווערטה, ז. 291 ביז 297; מעהרווערטה אַלס פונקציע פון'ם וואַריאַבלען קאַפּיטאַל, ז. 319; די ראַטע פון מ., ז. 322 ביז 334; די מאַסע פון'ם מעהרווערטה, ז. 462; מעהרווערטה און וואוקס פון דער בעפעלקערונג, ז. 470; דער אונטערשייד צווישען אַבסאָלוטען און רעלאַטיווען מעהרווערטה, ז. 485 ביז 490; אַלגעמיינע ראַטע פון מ., ז. 496; דער רעלאַטיווער מעהרווערטה און די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט, ז. 496; אַבסאָלוטער און רעלאַטיווער מ., ז. 497; נאַטור־באַזיס פון מעהרווערטה, ז. 801; פערשיידענע פאָרמולעס פאַר דער ראַטע פון מעהרווערטה, ז. 830 ביז 836.

מעהר־פּראָדוקט: דער טייל, אין וועלכען דער מעהרווערטה איז פאַרגעשטעלט, ז. 348; די רעלאַטיווע גרויס פון דעם מעהר־פּראָדוקט אַלס הויך־גראַד פון'ם רייכטום, ז. 348; מעהר־פּראָדוקט און דער גאַנצער פּראָדוקט, ז. 831 ביז 836.

מעטאָדאָלאָגיע: דעם גאַנצען קערפּער איז לייכטער צו שטודירן איידער די צעל, ז. 34; די קראַפט פון אַבסטראַקציע פערבייט דעם מיקראָסקאָפּ ביי דעם אַנאַליז פון די עקאָנאָמישע פאָרמען, ז. 34; חילוק צווישען דעם פאָרשונגס־אופן און דעם אופן פון דאַרשטעלונג, ז. 49; דער וויסענשאַפטליכער אַנאַליז, ז. 115; פערייינפאַכונג פון'ם אַנאַליז דורך פערשיידענע פּאָראויסזעצונגען און השערות, ז. 257, 303, 325, 327, 917; די בעדינגונגען פון דעם וויסענשאַפטליכען אַנאַליז, ז. 492, 505, 843, 891; די נויטווענדיגקייט צו האַלטען אין אויג די חילוקים אין פאָרם, ז. 851.

מאנעטאר־סיסטעם: ווײַנע אילו־
זיעס, ז. 126.

מאסשטאב פון פרייזען: געלד אלס
פעסטגעשטעלטעם מעטאל־געוויכט, ז. 148;
די היסטארישע גרונדען פון דער צושיי־
דונג צווישען די געלד־נעמען פון די גע־
וויכטען און זייערע געוויכט־נעמען, ז. 151;
די געזעצליכע רעגולירונג, ז. 152.

מאראלער עלעמענט: אין דער
ווערטה־בעשטימונג פון דער ארבייט־
קראפט, ז. 260; זיין ראליע ביי דער
אינטענסיפיקאציע פון דער ארבייט דורך
דער פערקירצונג פון'ם ארבייטס־טאג, ז.
642 נ.

מאשינעריע: געברויך פון מאשינען,
אין דער מאנופאקטור־פעריאדע, ז. 541;
פארגעברייט דורך דער מאנופאקטורמעסי־
גער פראדוקציאן פון די ארבייט־אינסטרו־
מענטען, ז. 574; דעפיניציאן פון דער
מאשין, ז. 577; בעשטאנד־טיילען פון דער
מאשין, ז. 578; ווערקצייג־מאשין, ז. 579
ביז 583; בעוועגונג־מאשין, ז. 583 ביז
586; מאשינען־סיסטעם, ז. 589; אויטא־
מאטישער כאראקטער פון גאנצען מעכא־
ניזם, ז. 591; די אונפערזענליכקייט פון
דעם גאנצען מעכאניזם, ז. 599; דער חילוק
צווישען דער מאשין אלס עלעמענט, וואס
שאפט ווערטה, און וואס שאפט פראדוק־
טען, ז. 603; די עקאנאמיזירונג דורכ'ן
געמיינשאפטליכען קאנזום, ז. 601; די גע־
שווינדקייט פון דער מאשין, ז. 605; די
פרייזען פון די מאשין־פראדוקטען, ז.
606; דער גראד פראדוקטיוויטעט פון דער
מאשין, ז. 607; דער גרעניץ פאר'ן גע־
ברויך פון דער מאשין, ז. 610; די מא־
שין אין דער קאמוניסטישער געזעלשאפט,
ז. 611 נ.; די ווירקונג פון דער מאשין
אויף די ארבייטער, ז. 613; רעוואלוציא־
נירונג פון דעם קאנטראקט צווישען דעם
ארבייטער און דעם קאפיטאליסט, ז. 616
ביז 619; די פערלענגערונג פון'ם אר־
בייטס־טאג, ז. 627 ביז 637; פראדוק־
טיוויטעט פון דער מאשין, ז. 628; דער
חילוק צווישען דעם געזעלשאפטליכען און
אינדיווידועלען ווערטה פון דעם מאשין־
פראדוקט, ז. 633; איבערפליסיגע אר־
בייטער־בעפעלקערונג אלס רעזולטאט פון
דער מאשין, ז. 635; די פאבריק אלס די
אויסגעבילדעטסטע געשטאלט פון דעם
מאשין־סיסטעם, ז. 654 ביז 667; קאמף
צווישען ארבייטער און מאשין, ז. 668 ביז
670; די מאשין אלס דעם ארבייטער'ס
קאנקורענט, ז. 673 ביז 677; די עלאס־
טיציטעט פון דעם מאשינען־סיסטעם, ז.
677; די מאשין אלס קריעגס־מיטעל אנט־
קעגען סטרייקס, ז. 681; פערמעהרטע בע־
שעפטיגונג אלס פאלגע פון דער מאשין,
ז. 684; דער וואוקס פון דער פערשיי־
רענארטינקייט פון די געזעלשאפטליכע
פראדוקציאנס־צווייגען, ז. 692 ביז 696;
דער וואוקס פון דער לוקסוס־פראדוקציאן,
ז. 696; די שאפונג פון נייע פראדוק־
ציאנס־צווייגען, ז. 697; פערמעהרונג פון
די דיענענדע קלאסען, ז. 698; די אב־
שטויסונג און צוציהונג פון ארבייטער, ז.
700 ביז 705; פערמעהרונג פון דעם רויה־
מאטעריאל, ז. 706; שאפונג פון א נייער
אינטערנאציאנאלער צוטיילונג פון דער אר־
בייט, ז. 707; דעם ארבייטער'ס אונזי־
כערע לאגע, ז. 710 ביז 719; די אבשאפונג
פון דער קאאפעראציע, וואס רוהט אויף
האנדווערק, ז. 720 ביז 722; די צוריק־
ווירקונג אויף מאנופאקטור און הויז־אר־
בייט, ז. 722 ביז 736.

מויערער: פערנעהמען א העכערע
שטופע אין ענגלאנד איידער אנדערע איינ־
פאכע ארבייטער, ז. 302 נ.; קאאפערא־
ציע ביי מויערער, ז. 508 נ.; קאאליציעס
פון די מ[illegible]ער, ז. 1170.

מיט[illegible]אלטער: כאראקטעריסטיק, ז.

נאכט־ארבייט: די מאטיוועז, וואס טרייבעז צו דער איינפיהרונג, ז. 389; ווירקונגעז פון דער נאכט־ארבייט, ז. 390 ביז 399.

נאָמאַדען: ענטוויקלען צוערשט די געלד־פארם, ז. 136.

נידערלענדער (האללאנד): ארבייטער־געזעצען אין האללאנד, ז. 411 נ.; די פאבריקאציע פון וועבער־שיפעל (אין 17־טען י. ה.) ז. 550 נ.; אנווענדונג פון ווינד אלס טרייב־קראפט, ז. 582 נ.; מוסטער פון דער אייגענטליכער מאנופאקטור, ז. 592; אנווענדונג פון מאשינען, ז. 611; וואסער־רעגולירונג, ז. 805; וואגאבונדען־געזעצגעבונג, ז. 1167; געשיכטע פון דער האללענדישער קאלאניאל־ווירטשאפט, ז. 1189 ביז 1192; קרעדיט־סיסטעם, ז. 1193 ביז 1197.

נאָרמאַל־ארבייטסטאָג: די בעגרינדונג פון דער דאזיגער פאדערונג מצד די ארבייטער, ז. 353 און 354; קאפיטאל'ס אינטערעס אין א נארמאל־טאג, ז. 402; רעזולטאט פון א קאמף צווישען קאפיטאליסט און ארבייטער, ז. 411, 456; דער קאמף פאר דעם נארמאלען ארבייטס־טאג, ז. 422 ביז 461.

נעגעל־מאַכעריי: מאדערנע הויז־ארבייט ביי נעגעל־מאכען, ז. 455, 730; די שטערונגען פון דער פאבריק־רעגולירונג, ז. 769־770; קינדער ארבייט, ז. 770; דער לויז פון די האנד־נעגעלמאכער, ז. 859 נ.; די צאהל ארבייטער ביי נעגעל מאכען, ז. 1004 נ.

נעהטאַרקעס (מאדיסטקעס): איבערארבייט, ז. 385 און 386, 737 ביז 742; זייער נאהרונג־צושטאנד, ז. 1044 ביז 1047.

ס

סאציאַליזם (קליין־בירגערליכער): די אוטאפיע פון דער דירעקטער אויסטוישבארקייט פון סחורות, ז. 105 נ., 133 נ.

סאָציאַליסטישע געזעלשאפט (די עלעמענטען פאר איהר שאפונג): די ערציהונג פון דער צוקונפט, ז. 758; די ענדערונג פון די ארבייטען אלס א פאר־בעדינגונג פאר אן אלזייטיג ענטוויקעלטען מענשען, ז. 766; העכערע פארם פון דער פאמיליע, ז. 768; דער מאדערנער פאבריק־סיסטעם אלס אויסגאנגס־פונקט פון דער סאציאלער רעוואלוציע, ז. 787; אבשאפונג פון „אונפראדוקטיווער" ארבייט, ז. 1015; די נעגאציע פון דער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט, ז. 1207.

סובסידיען (שטאאט אונטערשטיצונג): די ראליע פון די דאזיגע אונטערשטיצונגען אין די אנפאנגען פון דער קאפיטאליסטישער פראדוקציאן, ז. 473, 1197.

סוחר׳שער קאפיטאל: די ערשטע היסטארישע פארם פון קאפיטאל, ז. 223; די פארמולע פון דעם ס. ק., ז. 236, 249; ס. ק. און די צעכען, ז. 559; אלס פאראַזיט אין מיטעלאלטער, ז. 798; דער ס. ק. און דער פעאדאליזם, ז. 1187.

סחורה: די עלעמענטארע פארם פון דעם קאפיטאליסטישען פראדוקציאנס אופן, ז. 55; איז נאר א פראדוקט, וואס האט א געזעלשאפטליכען געברויך־ווערטה, ז. 64; היסטארישע בעדינגונגען פון דער פערוואנדלונג פון דעם ארבייט־פראדוקט אין סחורה, ז. 95; דער פעטיש־כאראקטער פון דער סחורה, ז. 108 ביז 128; די מעטאמארפאזען פון דער סחורה אין דעם אויסטויש־פראצעס, ז. 157 ביז 160; פערקויף און קויף פון סחורה, ז. 160 ביז 168.

סחורה־פראָדוקציאן: איהר עקזיסטענץ־בעדינגונג איז די געזעלשאפטליכע צוטיילונג פון דער ארבייט, ז. 65; היסטאריש בעשטימטער געזעלשאפטליכער פראדוקציאנס־אופן, ז. 116.

מעטאל־אינדוסטריע: דער ארבייט־סיסטעם אין דער מ. אינדוסטריע, ז. 389, 395 ביז 399; די נאכט־ארבייט, ז. 390; די קינדער־ארבייט, ז. 391, 725; דער קאמף געגען די מאשינען, ז. 670; די צאהל ארבייטער, ז. 698; פרויען־ארבייט, ז. 702; עקספלואטאציע פון די קינדער דורך די עלטערן, ז. 767, 772; פאבריק־געזעצע פון 1867, ז. 773.

מעטאלען (עדעלע): דער ווערטה פון גאלד, ז. 63; זייער רעלאטיווע ווערטה־גרויס, ז. 140; די פערקערפערונג פון אלע מענשליכע ארבייטען, ז. 137, 143; די פונקציע פון גאלד אלס ווערטה־מאס, ז. 148; אלס מאטעריאל פאר מטבעות, ז. 188 ביז 193; די מאכט פון גאלד, ז. 199; די פונקציעס פון אוצרות־זאמלונג, ז. 203; גאלד און זילבער אלס טאפעלע ווערטה־מאס, ז. 216; די בעוועגונג פון דעם גאלד און זילבער־שטראם, ז. 220.

מעכאניק: אין דער אנווענדונג פון מאשינעריע, ז. 542; געפיהרט צו דער אונטערזוכונג פון די רייבונג־געזעצע, ז. 585; מעכאניק און די גרויס־אינדוסטריע, ז. 763.

מענש: און די נאטור, ז. 270; אלס חיה, וואס פאבריצירט ווערקצייג, ז. 274; אריסטאטעל'ס דעפיניציאן, ז. 507; דעם מענשענ'ס נאטור, ז. 802; בעהערשט פון דעם פראדוקט פון זיינע הענד, ז. 986 נ.

מערקאנטיל־סיסטעם: די מערקאנטיליסטען, ז. 94; דער נייע־אויפגעריכטער מערקאנטיל־סיסטעם, ז. 124 נ., 218; מילל און די מערקאנטיליסטען, ז. 808 ביז 811.

מעקסיקא: פעאנאזש אין מעקסיקא, ז. 255 נ.; בעהאנדלונג פון די איינגעבוירענע, ז. 1191.

נ

נארעל־מאנופאקטור: אלס ביישפיעל פון דער מאנופאקטורמעסיגער צוטיילונג פון דער ארבייט, ז. 536; מאשינעריע אין דער נארעל־מאנופאקטור, ז. 720.

נאהרונג־צושטאנד: פון די אגריקולטור־ארבייטער, ז. 1044 ביז 1047; פון פערברעכער אין פערגלייך צו ארבייטער, ז. 1080; פון די לאנד־ארבייטער אין ענגלאנד, ז. 1081.

נאטור (און מענש): פערענדערונג פון דער נאטור דורכ'ן מענשען און זיין איינענע פערענדערונג אין דעם ראזיגען פראצעס, ז. 270; דער ארבייט־פראצעס אלס אלגעמיינע בעדינגונג פון דעם שטאף־וועקסעל צווישען מענש און נאטור, ז. 280; נאטור־באזיס פון מעהר־ווערטה, ז. 801; נאטור און די פראדוקטיוויטעט פון דער ארבייט, ז. 801 ביז 807; אז אבסטראקטער בעפעלקערונג־געזעץ עקזיסטירט נאר פאר פלאנצען און טהיערען, ז. 1006.

נאטורוויסענשאפט: אילוסטראציעס פון דער אפטיק, ז. 110; דיאלעקטיק אין דער נאטור, ז. 473; די מאלעקולאר־טעאריע, ז. 473 נ.; נאטירליכע טעכנאלאגיע, ז. 578 נ.

נאטור וויסענשאפטליכע פאראלעלען: פערגלייך צווישען דער דיפערענצירונג פון שטאנדען מיט דער דיפערענצירונג פון פלאנצען און טהיערען, ז. 528; די צופאסונג פון די ארגאנען פון פלאנצען און טהיערען צו פערשיידענע פונקציעס און די צופאסונג פון די ארבייטס־ווערקצייג צו די פונקציעס פון דעם טייל־ארבייטער, ז. 531 נ.; קאנקורענץ־קאמף אין דער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט און דער קאמף פאר עקזיסטענץ אין דער טהיערען־וועלט, ז. 555; נאטירליכע און אינדוסטריעלע טעכנאלאגיע, ז. 578 נ.

נאטירליכע צוכטוואהל: צווישען די לאנד־ארבייטער, ז. 408; אין דער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט, ז. 555.

פּראָלעטאַריאַט פון דער ענגלישער אינדוסטריע, ז. 649; באַנד־פאַבריק אין ענגלאַנד, ז. 669; לאַנד־גניבה און די גרויס־אַגריקולטור, ז. 673; רואינירונג פון די ענגלישע האַנד־באַוועל־וועבער, ז. 674; ענגלישע באַוועל־אינדוסטריע אונטער דעם איינפלוס פון'ם אַמעריקאַנער בירגער־קריעג, ז. 678; צאָהל מינען־אַרבייטער, מאַשינען־פּראָדוצירער און אייזענגיעסער, ז. 686; אַרבייטער אין די פּערקעהר־גע־שעפטען, ז. 697; באַוועל־אימפּאָרט אין ענגלאַנד, ז. 707 נ.; תבואה־אימפּאָרט, ז. 708־909; צענטראַל־פּלאַץ פאַר דעם קאַ־דער־האַנדעל פון דער גאַנצער וועלט, ז. 726; מאָדערנע הויז־אַרבייט אין ענגלאַנד, ז. 728־736; רעוואָלוציע אין דער ענגלישער קליידונג־אינדוסטריע, ז. 737־743; פּעראַלגעמיינערונג פון דער פאַבריק־געזעצ־געבונג אין ענגלאַנד, 753־788; אַגריקולטור און גרויס־אינדוסטריע אין ענגלאַנד, ז. 789־794; נאַטירליכער רייכטום אין אַר־בייטס־מיטלען, ז. 802; לוין־העכערונג פון 1799 ביז 1815, ז. 827; סוועטינג־סיסטעם אין ענגלאַנד, ז. 869; אַרבייט־לוינען אין ענגלאַנד, ז. 882; באַוועל־אינדוסטריע, ז. 883; לאַנד־אַרבייטער סוף 18טען י. ה., ז. 952; „אונפּראָדוקטיווע" אַרבייט און רעלאַטיווע איבערבעפעלקערונג, ז. 1015; לאַגע פון די שלעכט־בעצאָהלטע שיכטען פון'ם אַרבייטער־קלאַס, ז. 1042־1056; וואַנדער־אַרבייטער און מינען־אַרבייטער אין ענגלאַנד, ז. 1056־1062; דער בריטישער אַגריקולטור־פּראָלעטאַריאַט, ז. 1071־1107; די קלאַסישע פאָרם פון דער געשיכטע פון דער אורשפּרינגליכער אַקומולאַציע, ז. 1135; עקספּראָפּריאַציע פון דער לאַנד־בעפעלקערונג, ז. 1135־1162; בלוטיגע געזעצגעבונג אַנטקעגען די עקספּראָפּריאירטע, ז. 1162־1175; דער קאַפּיטאַליסטישער אַרענדאַטאָר, ז. 1175־1177; דער אינדוסטריעלער קאַפּיטאַליסט, ז. 1186־1208.

עסטרייך: אַרבייטער־שוץ געזעצגעבונג, ז. 421; באַוועל־אינדוסטריע, ז. 883.

עסקימאָזען: זייערע האַנדעלס־מנהגים, ז. 145 נ.

עקוויוואַלענט, עקוויוואַלענט־פאָרם: סחורה, אין וועלכער דער ווערטה פון אַ סחורה ווערט אויסגעדריקט, ז. 75; עקוו. און רעלאַטיווע ווערטה־פאָרם שליסען זיך אויס געגענזייטיג, ז. 78; אייגענטימליכקייטען פון עקוו., ז. 91; עקוו. ביי אַריסטאָטעל, ז. 92.

עקספּראָפּריאַציע: פון דעם גרונד און באָדען פון דער לאַנד־בעפעלקערונג אַלס די גרונדלאַגע פון דער ענטוויקלונג פון'ם קאַפּיטאַליזם, ז. 1135; עקספּ. פון דירעקטע פּראָדוצירער און די עקספּ. פון די עקספּראָפּריאַטאָרס, ז. 1135־1162.

ערד: דער ערשטער שאַפער פון רייכטום, ז. 67, 955, 1016; דער אַלגעמיינער געגענשטאַנד פון מענשליכער אַרבייט, ז. 272; די ערד אַלס אַרבייטס־מיטעל, 273.

ערפינדונגען: ערפינדונגען און די האַנדווערק־פּעריאָדע, ז. 542, 766; ערפינדונג־זשעניע פון די קאַפּיטאַליסטען, ז. 568 נ.; זיינען ניט קיין פּראָדוקט פון אַן איינצעלנעם אינדיווידום, ז. 578; ווערן אַרויסגערופען דורך סטרייקס, ז. 681; ווערן שפּעטער פערוואַנדעלט אין בעשרענקונגען פון דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, ז. 988.

ערציהונג: ערציהונג און די פאַבריק־געזעצען, ז. 622, 757; מעגליכקייט פון אַ פערבינדונג פון אונטערריכט און גימנאַסטיק מיט האַנד־אַרבייט, ז. 759; די אַרבייט־שולע פון דער צוקונפט, ז. 766; שולען פאַר ביידע געשלעכטער צוזאַמען, ז. 768.

סחורה־צירקולאציע: דער גאנצער פראצעס פון די מעטאמארפאזעז פון סחורות, ז. 168; דער אונטערשייד צווישען דעם דירעקטען פראדוקטען־אויסטויש, ז. 169; שוויצט שטענדיג ארויס געלד, ז. 170; צעבּרעכט די גרעניצען פון'ם פראדוקטען־אויסטויש, ז. 172; געהערט צו די פערשיידענעסטע פראדוקציאנס־אופנים, ז. 173 נ.; די סחורה־צירקולאציע איז ניט קיין קוואל פון מעהרווערטה, ז. 240.

סטאטיסטיק: בעפעלקערונג־סטאטיסטיק, ז. 549; סטאטיסטישער שווינדעל אין ענגלאנד, ז. 657 נ.; בערעכענונג פון שטייגען פון'ם ארבייט־לוין אין פראצענטען, ז. 1016; ענדערונגען אין דער צוזאמענשטעלונג פון דער בעפעלקערונג לויט געשלעכט און עלטער, ז. 1021.

סטרייק: פון די לאנדאנער בוי־ארבייטער, אין 1860־61, ז. 355 נ., 856, 858; אין די ענגלישע טעפער־דיסטריקטען אין 1866, ז. 665 נ.; פון די באנד־וועבער, ז. 872; פון די בעלגישע מינען־ארבייטער אין 1867, ז. 949; שטראף געזעצען אנטקעגען סטרייקס, ז. 1172 ביז 1175.

סעזאן־ארבייט: אלס אורזאך פון איבער־ארבייט, ז. 385; רוהט אויף דער מאדע, ז. 749; ווערט בעשטימט דורך דער פעריאדיציטעט פון דעם שיפען־אבגאנג, ז. 749.

ספעקולאציע: א וועג צו מאכען געלד, ניט פראדוצירענדיג, ז. 292; הויפט־געזעץ פון דער ספעקולאציע ביי ווערטה־רעוואלוציעס פון סחורות, ז. 320; די פסיכאלאגיע פון די ספעקולאנטען, ז. 409; א קוואל פון שנעל רייך ווערען, ז. 938; ספעקולאציע און בערזען־שפיעל, ז. 1194.

ע

עגיפטען, אלט: נאלדמייען־ארבייטער, ז. 357; ווירקונגען פון דער איינפאכער קאאפעראציע, ז. 519; האנדווערקער, 529 נ.; אלס אינדוסטריעלעס מוסטער־לאנד פאר די גריכען, ז. 572 נ.; קינדער־ערציהונג, ז. 803; אורזאכען פון דער הערשאפט פון'ם פריסטער־קלאס, ז. 805 נ. — מאדערנער עניפטען: באוועל פראדוקציאן, ז. 715; קאדער־אימפארט פאר ענגלאנג, ז. 726.

עטרוסקער: זייער טעאקראטיע, אייגענטום און איינפאכע קאאפעראציע, ז. 356.

ענגלאנד: דער קלאסישער באדען פון דעם קאפיטאליזם, ז. 34; זילבער־עקספארט נאך אינדיע און כינא, ז. 198; פראסטע אדער „אנסקילד" ארבייט אין ענגלאנד, ז. 302 נ.; אינדוסטריע־צווייגען אהן געזעצליכער בעשרענקונג פון דער עקספלואטאציע, ז. 368־388; קאמף פאר דעם נארמאלען ארבייטס־טאג, ז. 422־434; ענגלישע ארבייטער אלס פרייז־פעכטער פון דעם אינטערנאציאנאלען פראלעטאריאט, ז. 456; געשיכטע פון דער מאנופאקטור אין ענגלאנד, ז. 523־527; צוטיילונג פון דער ארבייט לויט לאנד־שטרעקען, ז. 551; לעהרלינג־געזעצען אין ענגלאנד, . 573; קלאגען וועגען מאנגעל אין דיסציפלין פון די ארבייטער, ז. 574; מאשינענמעסיגע פאבריקאציע פון ווערקצייג, ז. 580; געבורטס־ארט פון דער גרויס אינדוסטריע, ז. 585; בעדייטונג פון דער וואל־מאנופאקטור אין ענגלאנד, ז. 589 נ.; אלס מוסטער פון דער אויטאמאטישער פאפּיער־פאבריקאציע, ז. 592; גרעניצען צו דער אנווענדונג פון מאשינעריע, ז. 611; שטערבליכקייט אין ענגלאנד, ז. 619; גלייכצייטיגע פערלענגערונג פון'ם ארבייטס־טאג און גרעסערע אינטענסיוויטעט פון דער פאבריק־ארבייט, ז. 637; אינטענסיפיקאציע פון דער ארבייט נאך דער פערקירצונג פון'ם ארבייטס־טאג, ז. 644־649;

פראָטעסטאַנטיזם: דער פ. אין אַ געזעלשאַפט פון סחורה־פראָדוצירער, ז. 121; פ. און די ענטשטעהונג פון קאַפּיטאַל, ז. 419 נ.; פראָטעסטאַנטישע טעאָלאָגיע און דער בעפעלקערונג־פרינציפ, ז. 979 נ., 1030; פראָטעסטאַנטישער גייסט און דאָס געזעץ פאַר אָרימע, ז. 1143 נ.

פראָטעקציאָניזם: זיין ראָליע אין דער אורשפרינגליכער אַקומולאַציע פון קאַפּיטאַל, ז. 1197; אַ צייטווייליגע נויטווענדיגקייט אין דעם אינטערנאַציאָנאַלען קאָנקורענץ־קאַמפף, ז. 1210 נ.

פראָלעטאַריאַט: די געשיכטליכע אויפגאַבע פון דעם פ., ז. 45; אַקומולאַציע פון קאַפּיטאַל איז פערמעהרונג פון פראָלעטאַריאַט, ז. 973; דעפיניציאָן פון פראָלעטאַריאַט, ז. 974נ.; וואוקס פון דעם רייכטום פון דער בורזשואַזיע און שאַפונג פון אַ שטענדיג וואַקסענדען פראָלעטאַריאַט, ז. 1029.

פראָסטיטוציע: אין 12טען י. ה., ז. 129 נ.; דער נידעריגסטער אָבזאַץ פון דער רעלאַטיווער איבערבעפעלקערונג, ז. 1025; פראָסטיטוציע און די „גאַנגס", ז. 1104 ביז 1106; אין אויסטראַליע, ז. 1223.

פראָפיט, פראָפיט־ראַטע: ליכט צו בעגרייפען, ווען מען ווייס די געזעצע פון מעהרווערטה, ז. 328 נ.; פראָפיט פראָפאָרציאָנאַל צום אַנגעווענדעטען גאַנצען קאַפּיטאַל, ז. 469, 505, 631 נ.; ווערט אויסגערעכענט אויף דער גאַנצער סומע פון אַריינגעלעגטען קאַפּיטאַל, ז. 810; בעזונדערע פאָרמען פון מעהרווערטה, ז. 818; פראָפיט־ראַטע און ראַטע פון מעהר־ווערטה, ז. 819.

פרייז (פרייז־פאָרם): איינפאַכער רעלאַטיווער אויסדרוק פון אַ סחורה, ז. 108, 144; נאָר אַן אידעעלע פאָרם, העננט איינגאַנצען אָב פון׳ם רעעלען געלד־מאַטעריאַל, ז. 146; דער פרייז ביי אַ טאָפּעלער ווערטה־מאָס (דהיינו גאָלד און זילבער), ז. 146; דער מאַסשטאַב פון פרייזען, ז. 149; איינפלוס פון דער ענדערונג אין דעם גאָלד־ווערטה אויף די פרייזען, ז. 150. פרייז איז דער געלד־נאָמען פון דער אַרבייט, וואָס איז פערקערפּערט אין סחורה, ז. 150; אַן עקספּאָנענט פון דער ווערטה־גרויס, ז. 153, 162; דער פרייז פון זאַכען, וועלכע האָבען ניט קיין ווערטה, ז. 156; די סובסטאַנץ־טראַנספאָרמירונג פון דער פרייז־פאָרם, ז. 156; דער פרייז פון סחורות און דער ווערטה פון געלד, ז. 178; פרייז־רעוואָלוציע אין 17טען און 18טען י. ה., ז. 179; דער פרייז פון די האַנדווערק אָדער מאַנופאַקטור־פראָדוקטען און פון די מאַשין־פראָדוקטען, ז. 606; דער פרייז פון דער אַרבייט־קראַפט קאָן אָבווייכען פון איהר ווערטה, ז. 853.

פ

פאַבריק: אַ ווערקשטאַט געבויט אויף דעם מאַשין־בעטריעב, ז. 588; אין איהר אויסגעבילדעטער געשטאַלט, ז. 654־667; כאַראַקטעריזירט דורכדעם וואָס די אַרבייטער שטעהען אונטער דעם אויטאָמאַטישען מעכאַניזם, ז. 488; אויסגלייכונג פון די אַרבייטען, ז. 490; צושיידונג צווישען מאַשין־אַרבייטער און האַנד־דערלאַנגער, ז. 656; אין דער פאַבריק דיענט דער אַרבייטער דער מאַשין, ז. 660; פאָלשטענדיגע צושיידונג צווישען די גייסטיגע קרעפטען פון דעם פראָדוקציאָנס־פּראָצעס און דער האַנד־אַרבייט, ז. 661; פאַבריק־דיסציפּלין, ז. 663־665 נ.; די פאַבריק אַלס צוכטהויז, ז. 667; דער עיקר בעדינגונג פון׳ם פאַבריק־בעטריעב, ז. 745.

פאַבריק־אינספּעקציע: וועכטער פון דעם פאַבריק־געזעץ, ז. 363; קאַמף פון דער אינספּעקציע אַנטקעגען דעם אָבבייט־

פ

פאופעריזם: אלס פאלגע פון דער קאנקורענץ צווישען דער האנד־ארבייט און דער מאשין, ז. 674; דאס אינוואלידען־הויז פון דער אקטיווער ארבייטער־ארמעע, ז. 1026; דער אפיציעלער פאופעריזם, ז. 1040; אין די דערפער, ז. 1100; אין די קאלאניעס, ז. 1223.

פאנשטשיזנע ארבייט: די פ. און טוישווערטה, ז. 356; פ. און לייבאייגענשאפט, ז. 359; פ. און מעהר־ארבייט, ז. 845; פ. און לוין־ארבייט, ז. 896.

פאפיער־פאבריקאציע: נאכט־ארבייט, ז. 393; האללענדישע פאפיער פאב., ז. 525; אויסארבייטונג פון דעם קאדער דורך מאשינען, ז. 542; דער אונטערשייד צווישען די פערשיידענע פראדוקציאנס־אופנים טרעט דא קלאר ארויס, ז. 592; די קאדער־סארטירונג, ז. 726; פאבריק־געזעצע פון 1867, ז. 773.

פויערים: פויערים און סחורה־פראדוקציאן, ז. 64 נ.; פויערשע אינדוסטריע, ז. 119; ווירקונג פון אומבייטען די נאטוראל־שטייערן אויף געלד־שטייערן, ז. 213; עקספראפריאציע פון די פויערים, ז. 673, 1135־1162; פ. און די גרויס אינדוסטריע, ז. 789־791; די זיטען אין די דערפער, ז. 1088, 1107; רואינירונג פון די פ. דורך דער עקספראפריאציע און דער צושיידונג פון מאנופאקטור און אגריקולטור, ז. 1183; די פויערים און דער קליין־בעטריב, ז. 1204.

פעאנאזש (שולד־שקלאווערייי פון די טאג־לוינער): פעאנס, ז. 255.

פעסט (די גרויסע פעסט אין אייראפא אינמיטען פון 14טען י. ה.): איהר איינפלוס אויף דער בעפעלקערונג אין פראנקרייך און ענגלאנד, ז. 1116.

פראדוקט: א רעזולטאט פון דעם ארבייט־פראצעס און אויף א בעדינגונג פון דעם ארבייט־פראצעס, ז. 275; פראדוקט אלס ארבייטס־מיטעל און רויה־מאטעריאל, ז. 276; זיינע פערשיידענע בעשטימונגען הענגען אב פון זיינע פערשיידענע פונקציעס אין דעם ארבייט־פראצעס, ז. 278.

פראדוקטען־ווערטה: אנטהייל פון די פערשיידענע פאקטארען פון דעם ארבייט־פראצעס אין דער שאפונג פון דעם פראדוקטען־ווערטה, ז. 304; די פארשטעלונג פון דעם פ. וו. אין פראפארציאנעלע טיילען פון'ם פראדוקט, ז. 335 ביז 340.

פראדוקטיוויטעט פון דער ארבייט: בעשטימט דורך פערשיידענערליי אומשטענדען, ז. 61; איינפלוס אויף דער ווערטהגרויס, ז. 62 און 63; פראדוק. און דער פראצעס פון ווערטה־שאפונג, ז. 305 ביז 308; די פערגרעסערונג פון דער פראדוק., ז. 492 און 493; די פראדוק. און עקסטרא מעהרווערטה, ז. 495, 498; געזעלשאפטליכע פראדוק. אלס אימאנענטע פראדוק. פון קאפיטאל, ז. 519; פראדוק. און די פאלקאמענהייט פון די ווערקצייג, ז. 530; נאטור־געוואקסענע פראדוק., ז. 801, 806; די ענדערונג אין גרויס פון פרייז פון דער ארבייט־קראפט און מעהר־ווערטה אונטער דעם איינפלוס פון א ענדערונג אין דער פראדוקטיוויטעט פון דער ארבייט, ז. 812 ביז 830; די פראדוק. און דער אקומולאציאנס פראצעס פון קאפיטאל, ז. 955 ביז 964; ענטוויקלונג פון דער פראדוקטיוויטעט פון דער געזעלשאפטליכער ארבייט דער שטארקסטער הויבשטאנג פון דער אקומולאציע, ז. 987 ביז 990.

פראדוקציאנס־מיטעל: ארבייטס־מיטעל און ארבייט־געגענשטאנד אין געגנזאץ צו דער ארבייט, ז. 276; פראדוקציאנס־מיטעל און ווערטה, ז. 313.

אבצורייסען אירלאנד פון ענגלאנד מיט געוואלט, ז. 1129.

פעניציער: געלד ביי די פעניציער, ז. 200.

פערד־קראפט: די בעוועגענדע קראפט פון דער מאנופאקטור־פעריאדע און איהרע חסרונות, ז. 584; אין דער מא־שין־אינדוסטריע, ז. 604 נ.

פערמער (ארענדאטארס): אין איר־לאנד, ז. 1126 ביז 1129; דאס ענטשטעהען פון די קאפיטאליסטישע פערמערס, ז. 1175 ביז 1178.

פראנקרייך: דער אריין־ און ארויס־פיהר פון געלד אין די 50ער יאהרען, ז. 147 נ.; פראנצ. קריעגס־אנלייהע אין 1871-73, ז. 220 נ.; די קלענערע מאס פון די סאלדאטען, ז. 363 נ.; ארבייטער־געזע־צען, ז. 411, 873; פראנצ. 12 שטונדען געזעץ, ז. 421 נ., 422 נ., 423 נ.; דער יוני־אויפשטאנד און זיינע פאלגען, ז. 434; ארבייטער שוץ־געזעצגעבונג, ז. 457; פראנצויזישע רעוואלוציאנערע מעטארע, ז. 458, 789; זיידען־שפינערייי אין ליאן און נים, ז. 524 נ.; מעטאל־אויסארבייטונג אין פ. ארום דעם סוף 16טען י. ה., ז. 543 נ.; קלאגע וועגען דיסציפלין־מאנגעל פון די מאנופאקטור־ארבייטער, ז. 524; די פראנצ. ערפינדונגען פון 18טען י. ה. זיינען עקס־פלואטירט געווארן נאר אין ענגלאנד, ז. 611; פראנצ. האנדעלס־אבמאכען פון 1860, ז. 715; באוועל־שפינערייי, ז. 885; לאגע פון די פראנצ. ארבייטער אין 18טען י. ה., ז. 949; קאפיטאליסטישע פראדוקציאן אין דער אגריקולטור, ז. 1101; ווירקונג פון דער שווארצער פעסט אין ענגלאנד און פראנקרייך, ז. 1117 נ.; געזעצען וועגען ארימע אין 16 און 17טען י. ה., ז. 1144; געזעצגעבונג אנטקעגען וואגאבונדען, ז. 1167; וועגען לוין־ארבייט, ז. 1169; גע־זעצגעבונג אנטקעגען ארבייטער־יוניאנס, ז. 1154; פראנקרייך'ס שטעלונג אין דער ענטוויקלונג פון קאפיטאליזם, ז. 1188; אלס מוסטער־שטאאט פון פראטעקציאניזם, ז. 1198.

פרויען־ארבייט: אין דער טעפערייי, ז. 373-370; אין דער פוץ־מאכערייי, ז. 388-385; דאס געזעץ פון 17טען יוני 1847, ז. 426; 10 שטונדען געזעץ און די פרויען־ארבייט, ז. 453-431; פרויען אין די מא־שינמעסיגע בעטריבען, ז. 627-614; פער־לענגערונג פון דעם ארבייטס־טאג, ז. 627; אין די מינען, ז. 782-780; ראליע פון די פרויען אין דער בעשטימונג פון דעם אר־בייטס־לוין, ז. 879; פרויען־ארבייט אין דער אגריקולטור, ז. 1082, 1107-1103.

פרייהאנדעל־שוהלע: ז. 94; פ. ש. און די צירקולאציע פון געלד, ז. 170; איה־רע אנשויאונגען וועגען דער קאפיטאליס־טישער געזעלשאפט, ז. 268.

צ

ציגעלניעס: די איבערארבייט אין די ציגעלניעס, ז. 726, 771 נ.

צינן: אלס טייל פון'ם מעהרווערטה, ז. 606 נ.; צינז און מאשינען, ז. 606 נ.; בלויז א ברוך־טייל פון'ם מעהר־ווערטה, ז. 890, 928.

צעהנשטונדען־געזעץ: די אגיטא־ציע פאר דעם, ז. 431; דער קאמף פון די פאבריקאנטען אנטקעגען דעם געזעץ, ז. 431; דער נייער פעלד־צוג פון די פאב־ריקאנטען אנטקעגען דעם צעהנשטונדען־געזעץ, ז. 435 ביז 445.

צעך־סיסטעם: קאמף אנטקעגען דער פערוואנדלונג פון א האנדווערקמייסטער אין א קאפיטאליסט, ז. 472; מאנופאק־טור אלס א פערגרעסערטער צעך־מייסטער'ס ווערקשטאט, ז. 500; נאטור־געזעץ פון דער שאפונג פון די צעכען, ז. 525; קאמף אנטקעגען דעם סוחר'ס קאפיטאל, ז. 559.

סיסטעם, ז. 427 ; די צאהל פאבריק־אינס־
פעקטארען, ז. 775 נ.; מינען־אינספעקטא־
רען, ז. 783.

פאטאגראפיע: די ענטוויקלונג אין
צאהל פון די בעשעפטיגטע ארבייטער, ז.
697.

פאלסיפיקאציע (פון סחורות):
ברויט־פאלשונג, ז. 376 ; שעוואליע ווע־
גען די פאלסיפיקאציעס, ז. 377 נ.; פאל־
סיפיצירונג פון לעבענס־מיטלען, ז. 951.

פאמיליע: צוטיילונג פון דער אר־
בייט אין דער פאמיליע, ז. 119, 547 ;
פאמיליע און שטאם, ז. 547 נ.; אויפלע־
לעזונג פון דער פאמיליע אין דער קא־
פיטאליסטישער געזעלשאפט, ז. 767 ; היס־
טארישער כאראקטער פון דער פאמיליע,
ז. 768 ; די גרוים פון דער פאמיליע און
דער ארבייטס־לוין, ז. 1025.

פארצייטיגע וועלט: די היסטארי־
שע בעשרענקטקייט, ז. 92 ; דער בעשטימ־
טער פראדוקציאנס־אופן, ז. 125 נ.; די אנ־
קלאגען אנטקעגען געלד, ז. 200 ; דער אינ־
האלט פון דעם קלאסען־קאמף אין דער פאר־
צייטיגער וועלט, ז. 205 ; שטייערן אין
רוימישער אימפעריע, ז. 213 ; רוים און
די קליין־אזיאטישע שטעדט, ז. 246 ;
פאלשטענדיגע ענטוויקלונג פון קאפיטאל
אין דער פארצייטיגער וועלט, ז. 254 נ.;
דער אלט־רוימישער וויליקום, ז. 259 נ.;
רוימישע פאטריציער און פלעבעער, ז.
438 נ., 562; דעפיניציאן פון מענשען, ז.
507 ; פויערים־ווירטשאפט און האנדווערק
אלס עקאנאמישע גרונדלאגע, ז. 521 נ.;
צוטיילונג פון דער ארבייט, ז. 570 ; דער
אידעאל פון דער גריכישער וועלט, ז. 572;
די ראליע פון די נאטור־בעדינגונגען, ז.
802 ; די רואינירונג פון די רוימישע פלע־
בעער דורך דעם קריעג־דיענסט, ז. 1151 נ.

פיזיאקראטען: זייער אילוזיע בנוגע
דער גרונדרענטע, ז. 127 ; נאנילח אנט־
קעגען די פיזיאקראטען, ז. 273 נ.; זייער
לעהרע וועגען דער אונפראדוקטיוויטעט פון
אלע ניט־אגריקולטורעלע ארבייטען, ז. 291
נ.; זייער אויפפאסונג פון פראדוקטיווער
ארבייט, ז. 797 ; די פיזיאקראטען און
דער סוד פון מעהרווערטה, ז. 836 נ.; דער
„גויטוועגדיגער פרייז,” ז. 843 ; די פאר־
שטעלונג פון דעם רעפראדוקציאנס־פרא־
צעס, ז. 933.

פילאסאפיע (לאגיק): די שייכות
צווישען דאס אידעעלע און מאטעריעלע,
ז. 50 ; די רעלאטיוויטעט פון בעגריפען,
ז. 80 ביז 82, 89 ; די אייגענשאפטען פון
זאכען, ז. 89 ; די דערפארשונג פון דעם
סוד פון'ם ווערטה־אויסדרוק, ז. 92 ; די
רעליגיעזע פארשטעלונג אלס פראדוקטען
פון דעם מענשליכען קאפ, ז. 111 ; דער
אורשפרונג פון דער שפראך, ז. 113 ; דאס
נאכדענקען איבער די פארמען פון דעם
מענשליכען לעבען, ז. 115 ; רעליגיעזער
אבשיין פון דער ווירקליכער וועלט, ז. 120 ;
די מעטאדע, דורך וועלכער עס לעזען זיך
אויף די ווירקליכע ווידערשפרוכען, ז.
158 ; העגעל'ס געזעץ, ז. 473 ; די חסרונות
פון דעם אבסטראקטען נאטורוויסענשאפט־
ליכען מאטעריאליזם, ז. 579 נ.; צו דער גע־
שיכטע פון פילאזאפיע, ז. 607 נ.

פלאקס־אינדוסטריע: ארבייט אין
די פלאקס־שפינערייען, ז. 346 נ.;
דער פאבריק־אקט פון 1833, ז. 424 ;
פערלענגערונג פון דעם ארבייטס־טאג, ז.
246 ; דער עקספארט פון 1848 ביז 1865,
ז. 653; די צאהל ארבייטער, ז. 704 ; די
פלאקס־אינדוסטריע אין אירלאנד, ז. 754.

פעטישיזם: דער פעטיש־כאראקטער
פון דער סחורה, ז. 108־128 ; געלד־פעטיש
און סחורה־פעטיש ז. 142.

פעניער: איריש־אמעריקאנישע טע־
ראריסטישע פארטיי, (אין די 60ער און
70ער יאהרען), וועלכע האט בעשטרעבט

ז. 175 נ.; אונטערשייד צווישן פּראָדוקטיווער און אינדיווידועלער קאָנזומציאָן, ז. 280, 892, 902; די אינדיווידועלע ק. פון דעם ארבייטער־קלאַס אלס מאָמענט פון דעם רעפּראָדוקציאָנס־פּראָצעס פון קאַפּיטאַל, ז. 905.

קאַניבאַלען: סטאַטיסטישע צאָהלען, ז. 801.

קאָנצענטראַציע פון קאַפּיטאַל: געבוים אויף דער אקומולאַציע, ז. 994; אנאַנדער אויסדרוק פאַר דער רעפּראָדוקציאָן אויף א ברייטערן מאַסשטאַב, ז. 997; פערמינערט דעם גראַד, אין וועלכען די פּראָדוקציאָנס־מיטלען זיינען בעשעפטיגונג־מיטלען פון די ארבייטער, ז. 1000.

קאָנקורענץ: וויסענשאַפטליכער אנאַליז פון דער קאָנקורענץ, ז. 492; ק. און פּרייז פון דער ארביים, ז. 861; ק. און די געזעצען פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן, ז. 240, 937; אינטערנאַציאָנאַלע קאָנקורענץ, ז. 950; ק. אלס הויבטשטאַנג פון דער צענטראַליזאַציע, ז. 997; ק. אלס העלפער פון דער פאַבריק־געזעצגעבונג, ז. 410, 428, 445, 770.

קאַסטע: דאָס נאַטור־געזעץ פון איהר פאָרמירונג, ז. 528; די קאַסטע און פּלאַטאָ'ס רעפּובליק, ז. 570.

קאַפּיטאַל: זיין אנפאַנג־פּונקט, די סחורה־צירקולאַציע, ז. 223; געלד אלס זיין ערשטע ערשיינונג־פאָרם, ז. 223; סוחר'ישער און וואוכער־קאַפּיטאַל, ז. 223; אויסגעלעגטעם געלד, ז. 226; טוישווערטה אלס דער טרייבענדער מאָטיוו פון קאַפּיטאַל, ז. 226; פערשיידענע דעפיניציאָנען פון'ם קאַפּיטאַל, ז. 234; פערוואַנדלונג פון געלד אין קאַפּיטאַל, ז. 237 ביז 252; איינטיילונג אין קאָנסטאַנטען און וואַריאַבלען קאַפּיטאַל, ז. 304־319; אויסגעלעגטער וואַריאַבלער קאַפּיטאַל, ז. 463, 468; אלגעמיינע און נויטווענדיגע טענדענצען פון'ם קאַפּיטאַל, ז. 491; זיין אויבערבעפעהל אין דער אינדוסטריע, ז. 514 ביז 518; זיין קאָנצענטראַציע פון די גייסטיגע פּאָטענצען פון דער פּראָדוקציאָן, ז. 563; קאַפּיטאַל און וויסענשאַפט, ז. 600; אקומולאַציאָנס־און רעפּראָדוקציאָנס־פּראָצעס פון קאַפּיטאַל ז. 889 ביז 970; קאָנצענטראַציע פון קאַפּיטאַל און זיין צענטראַליזאַציע, ז. 986 ביז 1001; אורשפּרינגליכע אקומולאַציע פון קאַפּיטאַל, ז. 1130 ביז 1208.

קאַפּיטאַליזם, קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן: אלס אונגעהויערע סחורה־זאַמלונג, ז. 55; וועלט־האַנדעל און וועלט־מאַרק אלס זיינע געבורטס־פּלעצער אין 16טען י. ה., ז. 223; קאַפּיטאַליזם אין דער פּאַרצייטיגער וועלט, ז. 254 נ.; א היסטאָרישע קאַטעגאָריע, ז. 258; די כאַראַקטעריסטיק פון'ם קאַפּיטאַליזם, ז. 258 נ.; איינהייט פון ארבייט־פּראָצעס און פערווערטונג־פּראָצעס, ז. 298; דער ווידערשפּרוך פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן, ז. 326; דער היסטאָרישער אנפאַנג־פּונקט פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן, ז. 500; ענטוויקעלט זיך היסטאָריש אין געגענזאַץ צו דער פויערים־ווירטשאַפט און צו דעם אונאבהענגיקען האַנדווערק־בעטריב, ז. 521; גרונדפאָרם פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן, ז. 522; אלס אלגעמיינע פאָרם פון דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, ז. 799; א פּראָדוקט פון א לאַנגען ענטוויקלונג־פּראָצעס, ז. 802; עקספּלואַטאַציע פון די מאַסען, ז. 830; רעפּראָדוצירט שטענדיג די צושיידונג צווישען ארבייט־קראַפט און ארבייט־בעדינגונגען, ז. 911; דעם עצם פון'ם קאַפּיטאַליזם אויפגעדעקט אין די קאָלאָניען, ז. 1209 ביז 1223.

קאַפּיטאַליסט: פּערזאָניפיצירטער

67 י׳; בעפרייאונג פון דעם צוואנג פון די צעכען, ז. 1133; קאמף פון דעם אינדוס־טריעלען קאפיטאליסט אנטקעגען די צע־כען, ז. 1134; לוין־ארבייט און מיטעל־אלטער בעשיצט פון די צעכען, ז. 1168; צעך־מייסטערס און אינדוסטריעלע קאפי־טאליסטען, ז. 1186; געלד־קאפיטאל און די צעכען, ז. 1187.

צענטראליזאציע פון קאפיטאל: די קאנצענטראציע פון שוין־געשאפענע קא־פיטאלען, ז. 995; די עקספראפריאציע פון איין קאפיטאליסט דורך דעם אנדערן, ז. 997; קאנקורענץ און קרעדיט די מעכ־טיגסטע הויב־שטאנגען פון דער צענטרא־ליזאציע, ז. 997; די. צ. און איהר איינ־פלוס אויף דער ענדערונג פון דער צוזא־מענשטעלונג פון קאפיטאל, ז. 1003.

ק

קאאפעראציע: אין אנפאנג בלויז א קוואנטיטאטיווער אונטערשייד פון דער האנדווערק־אינדוסטריע, ז. 500; ווירקונגען פון דער ק.: פערוואנדלונג פון דער איינ־דיווידועלער ארבייט אין ארבייט, וואס האט א געזעלשאפטליכע דורכשניט־קוואַ־ליטעט, ז. 501 ביז 503; עקאנאמיע פון די פראדוקציאנס־מיטלען, ז. 505; דעפי־ניציאן פון קאאפעראציע, ז. 505; שאַ־פונג פון א נייער געזעלשאפטליכער פרא־דוקטיוו־קראפט, ז. 506; שפאנונג פון די לעבענס־גייסטער, ז. 507; דריקט ארויף דעם שטעמפעל פון אנגעהאלטענקייט און פיעלזייטיגקייט אויף די גלייכארטיגע אר־בייטען, ז. 512; מאכט פליסיג פיעל אר־בייט אין ווייניג צייט, ז. 512 נ.; איהר מאסשטאב העננט אב פון דער גרויס פון׳ם קאפיטאל, ז. 513; מאכט דעם קאפיטאל׳ס קאמאנדע פאר א ווירקליכער פראדוקציאנס־בעדינגונג, ז. 515 ביז 518; פערוואנד־לונג פון דער געזעלשאפטליכער פראדוק־טיוו־קראפט פון די ארבייטער אין אן אײ־מאנאנטע פראדוקטיוו־קראפט פון קאפי־טאל, ז. 519; די ווירקונג פון דער איינ־פאכער קאאפעראציע אין די ריעזיגע ווערק, ז. 519; איז דער אנהויב־פונקט פון דער קאפיטאליסטישער פראדוקציאן, ז. 520; זי בלייבט די גרונד־פארם פון דעם קאפיטאליסטישען פראדוקציאנס־אופן, ז. 522.

קאטאליציזם: און מיטעלאלטער, ז. 126 נ.

קאטון־דרוקעריי: געזעצען וועגען דער ק. ד., ז. 242; מעכאניש־כעמישע רע־וואלוציע אין דער ק. ד., ז. 596; מאַ־שין־דרוקעריי, ז. 608; דער שוהל־בעזוך פון די קינדער אין די קאטון־דרוקערייען, ז. 625; איינפיהרונג פון מאשינעריע אלס רעזולטאט פון סטרייקס, ז. 683; שטערב־ליכקייט פון די דרוקער, ז. 729; צאהל פון די דרוקער, ז. 1004 נ.

קאטעגאריען (פון דער פאליטישער עקאנאמיע): אביעקטיווע געדאנקען־פאר־מען פאר די פראדוקציאן־שייכות׳ן פון דער סחורה־פראדוקציאן, ז. 116, 122.

קאלאניאל־פאליטיק: אלס מאַ־מענט פון דער אורשפרינגליכער אקומו־לאציע, ז. 1189 ביז 1193.

קאלאניזאציאנס־טעאריע: דער סוד פון דער קאפיטאליסטישער פראדוק־ציאן אין די קאלאניעס, ז. 1209 ביז 1223.

קאמוניזם: פערטיילונג פון דער אר־בייט און די פראדוקטען, ז. 120; קאמו־ניזם און מאשינעריע, ז. 611 נ.; אלגעמיינ־הייט פון דער ארבייט, ז. 830; נעגאציע פון דער קאפיטאליסטישער פראדוקציאן, ז. 1207 (זעה אויך סאציאליסטישע גע־זעלשאפט).

קאנזומציאן: אין דער ספערע פון קאנזומציאן דיענען אלע סחורות אלס לע־בענסמיטלען אדער פראדוקציאנס־מיטלען,

929 ביז 934; פון דער אקומולאציע, ז. 940, 948, 959.

קלאסען־קאמף: אין ענגלאנד און פראנקרייך אין 19טען י. ה., ז. 43; אין דער פארצייטיגער וועלט, ז. 205; קלאסען־קאמף און דער נארמאל־ארבייטס־טאג, ז. 411, 455; קלאסען־קאמף און פאבריק־געזעצגעבונג, ז. 430, 460; קלאסען־קאמף און פאופעריזם, ז. 1041.

קריזיסען: זייער מעגליכקייט איז שוין פאראן אין דעם געגענזאץ פון קויף און פערקויף, ז. 172; קריזיסען און מאנגעל אין צירקולאציאנס־מיטלען, ז. 185, 984; אין די קריזיסען וואקסט אויס דער געגענזאץ ביז צו אן אבסאלוטען ווידערשפרוך, ז. 209; געלד־קריזיסען, ז. 209 נ.; זיי העכערען די קאסטען פון אויפהאלטען דעם פאראנענעם קאפיטאל־ווערטה, ז. 315; מאכען קיין ענדערונג אין דעם טריעב צו פערלענגערן דעם ארבייטס־טאג, ז. 365; די קריזיסען פון 1846־47, ז. 432; די נוצען פון די קריזיסען פאר דער ארבייטערשאפט, ז. 614 נ.; א פאזע פון דעם אינדוסטריעלען ציקל, ז. 710; אראבזעצונג פון׳ם לוין אין דער צייט פון קריזיסען, ז. 710 נ.; דער קריזיס אין דער באוועל־אינדוסטריע, ז. 712; ק. און די רעפראדוקציאן פון דעם ארבייטער קלאס, ז. 905 ביז 910; דער פעריאדען־רעגעל פון די קריזיסען, ז. 1009, 1015; ווירקונג פון די קריזיסען אויף דעם ארבייטער־קלאס, ז. 1063 ביז 1069.

קריעג: אלס מענשען־געיעג, ז. 520; קריעג־דינסט אלס פאקטאר פון דער רואינירונג פון די רוימישע פלעבעער און די פרייע דייטשע פויערים, ז. 1152.

קרעדיט: צו דער געשיכטע פון׳ם קרעדיט, 205; קרעדיט־געלד, ז. 212 ביז 216; קרעדיט־שייכות צווישען דעם ארבייטער און דעם קאפיטאליסט, ז. 264, 810, 846, 894; קרעדיט אלס מיטעל פון צענטראליזאציע פון קאפיטאל, ז. 996, 1007; קרעדיט און די אורשפרינגליכע אקומולאציע פון קאפיטאל, ז. 1193 ביז 1195.

ר

ראטשדייל (אן ענגלישע שטאדט): וועגען דעם קאנזום־פעראיין, וואס איז דארט געגרינדעט געווארען אין 1844, ז. 516.

ראסע: און פראדוקטיוויטעט פון דער ארבייט, ז. 802.

רוסלאנד: דאס געמיינשאפטליכע אייגענטום אין רוסלאנד, ז. 119 נ.; דאס „וועלט־בעפרייענדע" רוסלאנד, 360; די באוועל־אינדוסטריע אין מאסקווע, ז. 389, 400 נ., 882; פאטעמקינישע „שוי־דערפער" אין דער קרים, ז. 1187 נ.; לייבאייגענשאפט אין רוסלאנד, ז. 1146.

רויה־מאטעריאל: אן ארבייט־געגענשטאנד, וואס איז פילטירט געווארען דורך פריהערדיגער ארבייט, ז. 272; דער געגענשטאנד פון כמעט אלע אינדוסטריע־צווייגען, ז. 276; אלס הויפט שטאף אדער הילף־שטאף, ז. 277; דערזעלביגער פראדוקט אלס רויה־מאטעריאל פון פערשיידענע ארבייט־פראצעסען, ז. 277; רויה־מאטעריאל אלס שטופען־פאבריקאט, ז. 278.

רוים: דער פראדוקציאנס־אופן פון די רוימער, ז. 124 נ.; זילבער און גאלד מטבעות האבען אין אלטען רוים פון אנפאנג צירקולירט אלס אויסלענדישע סחורות, ז. 151; דער אונטערגאנג פון דעם פלעבעאישען בעל חוב, ז. 206; די פראבע איינצומאהנען אלע שטייער־צאהלונגען אין געלד, ז. 213; דער געלד־טריבוט, וואס די קליין־אזיאטישע שטעדט האבען געצאהלט צו רוים, ז. 246; רוימישע פאטריציער און פלעבעאישע בעלי חובות,

קאפיטאל, ז. 283, 853; זיין געמיינשאפט־ליכעס מיט דעם אוצרות־קלייבער און דער חילוק צווישען זיי, ז. 233; זיין פונקציע אין דעם ארבייט־פראצעס, ז. 233; אין פערווערטונג־פראצעס, ז. 291; ער נעהמט דעם ארבייט־פראצעס ווי ער געפינט איהם, ז. 282, 372, 474; נעהמט ניט אין בע־טראכט דאס געזונד פון דעם ארבייטער, ז. 408, 437; ווי די שייכות צווישען טוי־טער און לעבעדיגער ארבייט שפיעגעלט זיך אב אין דעם קאפיטאליסט'ס בעוואוסט־זיין, ז. 475; דער קאפיטאליסט און די וויסענשאפט, ז. 600 נ.

קאפערן: זייער קריטעריום פון רייכ־טום, ז. 145.

קארטעל (טראסטס): אלס פארם און הויבשטאנג פון דער פערשנעלערטער צענ־טראליזאציע פון'ם קאפיטאל, ז. 996 ביז 998.

קארן (תבואה)־געזעצען (דאס גע־זעץ, וואס איז ארויסגעגעבען געווארען אין 1815 אנטקעגען דעם אריינפיהר פון תבואה אין ענגלאנד, און איז אבגעשאפט געווארען ערשט אין יאהר 1846): די אבשאפונג פון דעם דאזיגען געזעץ אז עפאכע אין דער עקאנאמישער געשיכטע פון ענגלאנד, ז. 439; איינפלוס פון דער דאזיגער אבשאפונג אויף דער אגריקולטור, ז. 1075 ביז 1079; האבען געגעבען אירלאנד דעם מאנאפאל פון'ם פרייען תבואה־אריינפיהר אין ענגלאנד, ז. 1128 נ.

קווירענסי־שוהלע: דערמאהנט אויף ז. 984.

קינדער־ארבייט: די האלב־צייט אר־בייטער, ז. 366; קינדער־ארבייט אין די טעפעריייען, ז. 370 ביז 373; קינדער־אר־בייט אין 17טען י. ה., ז. 412; רעגולי־רונג פון דער ק. א. אין די פעראייניגטע שטאאטען, ז. 412 נ.; דער קאמף וועגען געהמען איננערע קינדער צו דער ארבייט, ז. 426; נאך דעם געזעץ פון 1844, ז. 436; קינדער־ארבייט אין די זייד־פאב־ריקען, ז. 445; אין די בלייכערייען און בעקערייען, ז. 450 נ.; אין מאשינענמעסיגע פאבריקען, ז. 614 ביז 627; פערלענגע־רונג פון דעם ארבייטס־טאג, ז. 627; קינ־דער־ארבייט און אומגליק פעלען, ז. 658 נ.; קאמיסיע צו אונטערזוכען די קינדער־ארבייט, ז. 772; קינדער־ארבייט אין די מינען, ז. 775; ראליע פון דער ק. א. אין דער בעשטימונג פון דעם ארבייט־לוין, ז. 379; די פארמאליטעט פון פערקויפען זיך צו דער ארבייט, ז. 912 נ.; קינדער־ארבייט און דער „גאנג"־סיסטעם, ז. 1102 ביז 1107; קינדער־רויב אין אנהויב פון דער גרויס אינדוסטריע, ז. 1198 ביז 1200.

קלאסישע פאליטישע עקאנא־מיע: בנוגע דער געשיכטע פון דער ק. פ. ע. אין ענגלאנד, ז. 41; דער גרונד חסרון פון דער ק. פ. ע., ז. 123 נ.; דעפי־ניציאן פון דער ק. פ. ע. אין אונטערשייד פון דער וואולגאר־עקאנאמיע, ז. 124; די ק. פ. ע. און דאס געזעץ פון דער גלייכער פראפיט־ראטע, ז. 470; די ק. פ. ע. און פילאזאפיע, ז. 607; איהר אויפפא־סונג פון דעם פראדוקטיווען ארבייטער, ז. 797; זי בעטראכט דאס קאפיטאל אלס פיקסירטע גרויס, ז. 965; איהר בעטראכ־טונג פון קאנסטאנטען און וואריאבלען קא־פיטאל, ז. 969 נ.; וועגען דעם וואוקס פון פראלעטאריאט, ז. 974; אויס דער גע־שיכטע פון דער ק. פ. ע., ז. 977 נ.; וועגען דעם געזעץ פון פערקלענערונג פון רעלאטיווען קאפיטאל, ז. 1005 נ.; וועגען צוטיילונג פון דער ארבייט, ז. 569; וועגען די פארמולען פון דער ראטע פון מעהרווערטה, ז. 831; וועגען פרייז פון דער ארבייט, ז. 842, 849; טעות'דיגע אויפפאסונג פון דער רעפראדוקציאן, ז.

כע רעגולירונג פון'ם לוין פון די מינעז־
ארבייטער, ז. 1172.

שווייץ: ארבייטער־שוץ־געזעצגעבונג,
ז. 421, 789 נ.; די פאַבריקאַציע פון זייי־
גערס, ז. 534; באַוועל־אינדוסטריע, ז.
883.

שווינדזוכט: אין די פאַבריק־דיס־
טריקטען, ז. 447; צווישען די שפּיצען־
מאַכערינס, ז. 730; אַלס לעבענסבעדינ־
גונג פון קאַפּיטאַל, ז. 756; שווינדזוכט
און אַרימקייט, ז. 1083 נ.

שוועבעלאַך־מאַנופאַקטור: אין ענג־
לאַנד, קינדער־אַרבייט, ז. 373; אונטער־
וואַרפען אונטער דעם פאַבריק־געזעץ פון
1864, ז. 451; ערפינדונג פון מאַשינען
אַלס רעזולטאַט פון דעם פאַבריק־אַקט,
ז. 746.

שוועדען: קאַמף פון די שוועדישע
שטאַדט־בירגער און פויערים אַנטקעגען
אַדעל, ז. 1147.

שוסטעריי: די איבערקעהערעניש
דורך דער איינפיהרונג פון ניעטעווען אַנ־
שטאַט נעהען, ז. 710 נ.; קינדער־אַרבייט,
ז. 771; נאַהרונג־צושטאַנד פון די שוסטער,
ז. 1042 ביז 1046.

שטאַאַט־שולדען: אַלס מאָמענט פון
דער אורשפּרינגליכער אַקומולאַציע, ז.
1193 ביז 1196.

שטאָדט: די שיידונג צווישען שטאָדט
און לאַנד בעשטימט די גאַנצע עקאָנאָ־
מישע געשיכטע פון דער געזעלשאַפט, ז.
549; ענטוויקלונג פון די שטעדט אין ענג־
לאַנד, ז. 1052; דער מקום מקלט פאַר די
פערטריבענע לאַנד־אַרבייטער, ז. 1124.

שטאָהל־פעדערן מאַנופאַקטור:
מאַשינעריע, ז. 722; קינדעראַרבייט, ז.
771.

שטיק־לוין: זעה אַרבייטס־לוין.

שטערבליכקייט: אין די פאַבריק־
דיסטריקטען פערגליכען מיט די אַגריקול־
טור־דיסטריקטען, ז. 447; פון אַרבייטער־
קינדער, ז. 620; פון די שניידער און דרו־
קער אין לאָנדאָן, ז. 729; שטערבליכקייט
און אַרבייט־לוין, ז. 1025; שטערבליכקייט
און די וואוינונג־צושטאַנדען, ז. 1056;
שטערבליכקייט ביי די לאַנד־אַרבייטער, ז.
1081.

שטרוי־פלעכטעריי: אין ענגלאַנד,
ז. 734; פאַרהערשאַפט פון'ם טראַק־סיס־
טעם, ז. 736; עקספּלואַטאַציע פון די קינ־
דער דורך די עלטערן, ז. 767; קינדער־
אַרבייט, ז. 771; פאַבריק־געזעץ, ז. 789 נ.

שיפבוי: די רעוואָלוציע אין דעם
בוי פון זעגעל־שיפען, ז. 597; קריזיסען
אין דעם שיפבוי, ז. 1063 ביז 1067.

שיף־סטאַליערס: די מעטאָדען פון
זייער בעלוינונג, ז. 865.

שמיעדען: די שטערבליכקייט צווישען
זיי, ז. 388; דער אַבבייט־סיסטעם, ז. 389.

שניידעריי: דער וואוקס אַלס רעזול־
טאַט פון די מאַשינען, ז. 695; די שטערב־
ליכקייט פון די שניידער, ז. 729; דער
איבערגאַנג צו גרויס־אינדוסטריע, ז. 737
ביז 743; דער שטיק־לוין ביי שניידעריי,
ז. 867; דער מאַקסימאַל־לוין פאַר שניי־
דער־געזעלען אין 18טען י. ה., ז. 1171.

שפּאַניען: די שפּאַנישע קאָלאָניזאַ־
ציע אין אַמעריקאַ, ז. 369, 1188; דער
סוד פון'ם בליהונגס־צושטאַנד פון דער
אינדוסטריע אין שפּאַניען אונטער דער
אַראַבישער הערשאַפט, ז. 805; איהר שטע־
לונג אין דער ענטוויקלונג פון קאַפּיטאַ־
ליזם, ז. 1188; שקלאַווען־האַנדעל, ז. 1207,
1214.

שפּיצען־פאַבריקאַציע: די אונגע־
הויערע עקספּלואַטאַציע, ז. 369; איז אונ־
טערוואַרפען געוואָרן אונטער דעם פאַבריק־
אַקט פון 1850 ערשט אין יאַהר 1861, ז.
451; אַלס קלאַסישער ביישפּיעל פון דער
מאָדערנער הויז־אַרבייט, ז. 730 ביז 734;

ז. 356, 438, 562; די רוימישע וואסער־מיהל אלס אורשפרינגליכע פארם פון אלע מאשינעריען, ז. 542; עקספראפריאציע פון די פויערים, ז. 1151 ג.; דער אלט־רוימישער ווילּיקוס, ז. 259, 1176.

רייכטום: ערשיינט אין דעם קאפיטאליסטישען פראדוקציאנס־אופן אלס אונגעהויערע זאמלונג פון סחורות, ז. 55; מאטעריעלער רייכטום — א פערבינדונג פון ארבייט און ערד, ז. 67; געברויך־ווערטהען — עלעמענטען פון רייכטום, ז. 67; שטייגענדע מאס פון רייכטום און גלייכצייטיגע געפאלענע גרוים פון זיין ווערטה, ז. 71.

רעוואלוציע (די גרויסע פראנצוזישע): פערוואנדלונג פון׳ם גרונד און באָדען אין געלד, ז. 136; ווירקונג אויף ענגלאנד, ז. 978 ג.; געזעצגעבונג אנטקעגען ארבייטער־קאאליציעס, ז. 1174; די רעוואלוציע פון יולי 1830, ז. 943; פון פעברואר 1848: איהר ווירקונג אויף ענגלאנד, ז. 43; די פאלגען פון דעם יוני אויפשטאנד, ז. 434; די רעוואלוציע און דאס 12־שטונדען געזעץ, ז. 457; נאציאנאלע ווערקשטאטען, ז. 658; די ע נ ג ל י ש ע ר ע וו א ל ו צ י ע (פון 1688 ביז 1689): די גניבה פון די שטאאט־גייטער, ז. 1146.

רעוועניו (הכנסה): מעהרווערטה אלס פעריאדישע פרוכט פון דעם פראצעסירענדען קאפיטאל, ז. 893; ווערט פערצעהרט אדער אויסגעגעבען דורך די קאַפיטאליסטען, ז. 929; טאפעלער געברויך פון׳ם ווארט רעוועניו, ז. 934 ג.

רעזערוו־ארמעע (אינדוסטריעלע): די בעשאפונג פון א ר. א. דורך דער אונרעגעלמעסיגקייט פון דער סעזאן־ארבייט, ז. 750; ר. א. און דער ווידערשפרוך פון דער קאפיטאליסטישער פראדוקציאן, ז. 764; איבערבעפעלקערונג און די ר. א., ז. 1007 ביז 1014; איינפלוס פון דער ר. א. אויף דער אקטיווער ארבייטער־ארמעע, ז. 1018 ביז 1021; פערשיידענע פארמען פון דער ר. א., ז. 1021 ביז 1029.

רעזערוו־פאנדען: פאר דער וועלט־מארק צירקולאציע, ז. 219.

רעכען־געלד: געזעצליך־גילטיגע רעכען־נעמען פון דעם געלד מאסשטאב, ז. 156; ביי אויסגלייכונג פון די צאהלונגען, ז. 209.

רעלאטיוויטעט (פון בעגריפען): ז. 80, 81, 89.

רעליגיאן: און די ווירקליכע וועלט, ז. 120; וויסענשאפטליכע מעטאדע פון דער רעליגיאנס־געשיכטע, ז. 578 ג.; אין דער רעליגיאן ווערט דער מענש בעהערשט פון דעם פראדוקט פון זיין אייגענעם קאפ, ז. 986.

רעפארמאציאן: דאס גנב׳ענען פון די קירכען־גיטער אלס איהר רעזולטאט, ז. 1142.

רעפראדוקציאן (פון קאפיטאל): די בעדינגונגען פון דער רעפראדוקציאן, ז. 892; איינפאכע רעפראדוקציאן, ז. 894; ר. פון וואריאבלען קאפיטאל, ז. 895; ר. פון דעם ארבייטער, ז. 901 ביז 906; די איינפאכע ר. און איהרע ווירקונגען, ז. 924.

ש

שאטלאנד: א קוואל פון ביליגע ארבייט־קרעפטען פאר לאנדאן, ז. 381; לאנד־ארבייטער אין שאטלאנד, ז. 383 ג., 951, 1080; אבבייט־סיסטעם אין שאטלאנד, ז. 439, 476; קינדער־ארבייט און שוהל־בעזוך, ז. 624; באוועל־אינדוסטריע, ז. 679; בלייכערייען, ז. 858; אבשאפונג פון דער לייבאייגענשאפט, ז. 1144 ג.; עקספראפריאציע פון דער לאנד־בעפעלקערונג, ז. 1154 ביז 1157; די געיעג־וועלדער אין שאטלאנד, ז. 1158 ביז 1162; געזעצלי־

פארהערשאפט פון דעם טראקסיסטעם, ז. 736; די איבערקעהרעניש אין דער שפיצען־פאבריקאציע, ז. 743 נ.; רעגולירונג פון דער הויז־ארבייט אנטקעגען די עלטערן ז. 767, 771, 789 נ.; איבערצייט אין דער שפיצען־פאבריקאציע, ז. 857 נ.

שפראך: גייסט פון דער ענגלישער שפראך, ז. 56 נ.; די דיאלעקטען פון דער כחורה־שפראך, ז. 81; א געזעלשאפטליכער פראדוקט פון מענשען, ז. 113.

שקלאווערייי: אין דער גריכישער געזעלשאפט, ז. 92, 125; שקלאווען אלס געלד, ז. 136; אומשטאנדען, וואס מאכען טייער די שקלאווען־ארבייט, ז. 299; חלוק צווישען שקלאווען־ארבייט און לוין־ארבייט, ז. 849; שקלאווען־ארבייט און געלד־ווירטשאפט, ז. 357; שקלאווען־האנדעל, ז. 404; הומאניטעט פון דעם ענגלישען פארלאמענט לגבי די שקלאווען, ז. 426; דער שקלאוו אלס געלד פון זיין אייגענטימער, ז. 438; שקלאווערייי און די ארבייטער בעוועגונג אין נארד אמעריקא, ז. 458; אויפפאסונג אויף דער ארבייט אין שקלאווערייי, ז. 517 נ.; ש. און באוועל־אינדוסטריע, ז. 694; די נאהרונג פון די שקלאווען, ז. 846; דער שקלאווען־האנדעל אין דער אורשפרינגליכער אקומולאציע, ז. 1202.